

studii

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR

LUPTA CLASEI MUNCITOARE ÎMPOTRIVA INTRĂRII
ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914—1919)
de N. COFOLU

ASPECTE DIN LUPTA ORĂȘENILOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ
ȘI MOLDOVA ÎMPOTRIVA ASUFRIRII FEUDALE ÎN SE-
COLUL AL XVIII LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL
XIX LEA, (I)
de C. ȘERBAN

15 ANI DE LA CONFERINȚA NAȚIONALĂ A P.C.R.
de I. BEROU

GOSPODĂRIREA DOMENIULUI HUNEDOARA ÎN ANII
1517—1518
de I. PATAKI

PARTICIPAREA MASELOR POPULARE DIN BUCUREȘTI
LA ÎNFRÎNGEREA CÔMPLOTURILOR REACȚIONII DIN
IUNIE 1848
de IOANA ȘI P. I. PANAIT

100 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA AGENȚIEI DIPLOMA-
TICE DE LA PARIS

ANUL XIII — 1960

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

6

ANUL XIII

1960

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (*directorul Colegiului de redacție*); EUGEN STĂNESCU (*redactor șef*); acad. A. OȚEȚA; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; L. BĂNYAI; M. BERZA; V. CHERESTESIU; V. MACIU; GH. MATEI

Redacția : București, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon : 18.25.86

www.dacoromanica.ro

S U M A R

STUDII

	<u>Pag.</u>
N. COPOIU, Lupta clasei muncitoare împotriva intrării României în primul război mondial (1914—1916)	7
C. ȘERBAN, Aspecte din lupta orășenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupraii feudale în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea (I)	27
★	
I. BERCU, 15 ani de la Conferința Națională a P. C. R.	47

NOTE ȘI COMUNICĂRI

I. PATAKI, Gospodărirea domeniului Hunedoara în anii 1517—1518	69
IOANA și P. I. PANAIT, Participarea maselor populare din București la înfrângerea comploturilor reacțiunii din iunie 1848	83

100 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA AGENȚIEI DIPLOMATICE DE LA PARIS

ĐAN BERINDEI, Înființarea Agenției Principatelor Unite la Paris (26 august/7 septembrie 1860)	99
CORNELIA C. BODEA, Din acțiunea de pregătire a Agenției diplomatice de la Paris. Înființarea Biroului de corespondență (1/13 ianuarie 1860)	121

PROBLEMELE TRATATULUI „ISTORIA ROMÂNIEI”

Discuții pe marginea capitolului „Întărirea politicii de reacțiune a guvernelor burghezo-moșierești după răscoala din 1907. Mișcarea muncitorească (1907—1912)”	151
---	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Despre Congresul internațional de științe istorice (Stockholm, 21—28 august 1960); Importanța celui de-al XXV-lea Congres internațional al orientaliștilor (Moscova, august 1960) pentru cercetările istorice (<i>M. Guboglu</i>); Centenarul unității Italiei la Institutul Gramsci din Roma (<i>Vasile Maciu</i>); Sesiunea științifică jubiliară a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (28—30 octombrie 1960) (<i>L. Ștefănescu</i>); Precizări necesare (scrisoare către redacție) (<i>L. Boicu</i>); Cronică	153
--	-----

ȘTUDII DOCUMENTARE

Istoria economiei feudale occidentale în lumina unor lucrări recente (<i>S. Columbeanu</i>)	183
---	-----

RECENZII

	<u>Pag.</u>
* * * Documente privind Unirea Principatelor. Redactor responsabil acad. A. Oțetea, vol. II, Raportele Consulatului Austriei din Iași (1856—1859). Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1959, LIX + 549 p. (<i>M. L. Vlasiu</i>)	199
T. GEORGESCU, L. FODOR, Școala țăranilor din Valea Ghimeșului (1934). Buc., Ed. politică, 1960, 157 p. (<i>M. Kertész și Gr. Chirifă</i>)	205
N. M. DRUJININ, Государственные крестьяне и реформа П. Д. Киселева. Предпосылки и сущность реформы. Vol. I, Ed. Acad. de Șt. a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1946, 631 p.; Vol. II, Moscova, 1958, 619 p. (<i>A. Oțetea și S. Iancovici</i>)	210
D. FRICKE, Der Rührgegarbeiterstreik von 1905. Berlin, Ed. Rütten und Loening, 1955, 2 2 p. (<i>Radu Popa</i>)	221

REVISTA REVISTELOR

Вопросы истории КПСС. Орган Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, Moscova, nr. 1—6/1959, 1416 p. (<i>I. M. Oprea</i>)	229
Новая и новейшая история. Академия Наук СССР. Институт истории, Moscova, nr. 1—6/1959, 1159 p. (<i>N. Nicolescu</i>)	235
Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, Berlin, an. VII (1959), nr. 1—6, Ed. Rütten und Loening, 1440 p. (<i>L. P. Marcu</i>)	241

INSEMĂRI BIBLIOGRAFICE }

- Istoria României.** — ERICH DUVOWY, Sighișoara, un oraș medieval. Ed. tehn., Buc., 1957, 193 p. (*N.G.*); C. VELICHİ, Așezămintele coloniștilor bulgari din 1830, în *Romunoslavica*, III, Buc., 1956, p. 117—135 (*L.St.*); TAPPE E. D., A romanian manuscript miscellany in the John Rylands Library, extras din „Bulletin of the John Rylands Library”, vol. 42, no. 2, March, 1960, p. 481—492 (*D.S.*). **Istoria U.R.S.S.** — * * * Крестьянское движение в России в 1890—1900 гг. Culegere de documente sub redacția lui A. V. Șirkarina, Ed. pentru literatură social-economică, Moscova, 1959, 747 p. (*E.B.*); N. A. BAKLANOVA, Торгово-промышленная деятельность Калмыковых во второй половине XVIII в. К истории формирования русской буржуазии, Ed. Acad. de Șt. a U.R.S.S., Moscova, 1959, 292 p. (*S.I.*). **Istoria universală.** — IOSEF MACUREK, K otázce české listiny a české kancelare na dvore uherském v 2 pol. 15 století (v letech 1486—1490). (În problema diplomei cehe și a cancelariei cehe la curtea ungară în a 2-a jumătate a sec. XV (în anii 1486—1490)), în *Historický Casopis* (Revista istorică), 1958, VI, nr. 4, p. 560—569 (*M.D.*); * * * „Archivalische Forschungen zur Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung“ — Die Auswirkungen der Ersten Russischen Revolution von 1905—1907 auf Deutschland. Berlin, Ed. Rütten - Loening, 1954—1956, vol. 2/I și 2/II, LXXVI + 335 și LXIII + 351 p. (*R.P.*); HANS HALM, Habsburgischer Osthandel im 18. Jahrhundert Österreich und Neussland (II): Donauhhandel und-schiffahrt 1781—1787. Mit einer Karte, Isar Verlag, München, 1954, 219 p. (*C.S.*); G. JORDANIA, Очерки из истории франко-русский отношений, Tbilisi, Ed. Acad. de Șt. a R.S.S. Gruzine, 1959, 465 p. (*V.A.*); * * * Межимпериалистические противоречия на первом этапе общего кризиса капитализма, Culegere de articole, Ed. pentru literatură social-economică, Moscova, 1953, 309 p. (*E.B.*); * * * La délégation française auprès de la Commission Allemande d'Armistice. Recueil de documents publiés par le gouvernement français. Tom. IV (19 Janvier — 21 Juillet 1941), Paris, Alfred Costes, 1957, XI + 734 p. (*P.S.*); FAGAN H., The Commons of England, Part. I, London, Lawrence & Wishart Ltd, 1958, 135 p. (*S.C.*); JEAN SURET-CANALE, Afrique noire occidentale et centrale. Paris, Editions Sociales, 1958, 288 p. (*A.D.*). **Bizaninologie.** — PAUL LEMERLE, Esquisse pour une histoire agraire de Byzance: Les sources et les problèmes, în „Revue Historique”, tom. CCXIX (1958), p. 32—74; tom. CCXX (1958), p. 43—84 (*G.C.*); R. GUILLAND, Recherches

sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. Le despote, în „Revue des Etudes Byzantines”, tcm. XVII (1959), p. 52—89 (G.C.); A. P. KAJDAN, Деревня и город в Византии IX—X BB., Moscova, 1960, p. 430 (E.F.); Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie. — IOSEF NUHLICEK, O vlivojf a soucasném stavu konservace archiválií v Československu (Despre evoluția și starea actuală a conservării materialelor arhivale în Cehoslovacia), în Sborník archivních prací, IX, 1959, nr. 1, p. 121—161 (M.D.); * * *. Jahresberichte für deutsche Geschichte. Neue Folge, 5/6 Jahrgang 1953/1954, Berlin, Akademie-Verlag, 1959, XXIV + 505 p. (P.S.); * * *. Catalogul documentelor turcești, vol. I, întocmit de Mihail Guboglu, Buc., 1960, 683 p. + 40 pl. Direcția generală a Arhivelor Statului din Republica Populară Română (C.S.).	249
<i>Index alfabetic</i>	279

LUPTA CLASEI MUNCITOARE ÎMPOTRIVA INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914 – 1916)

DE

N. COPOIU

Primul război mondial, izbucnit în 1914 între cele două mari grupuri de state — Antanta și Puterile Centrale — a fost un război imperialist, de reîmpărțire a lumii. Acest război era rezultatul dezvoltării inegale și în salturi a țărilor capitaliste, care adusesese pe primul plan al pieții mondiale noi puteri economice, în frunte cu Germania. Acestea luptau pentru lărgirea dominației lor în dauna marilor puteri capitaliste, ca Anglia și Franța, cu o dezvoltare economică mai veche, dar care erau depășite sau pe punctul de a fi depășite de noii pretendenți. Caracterul imperialist al războiului rezulta tocmai din această luptă pentru reîmpărțirea lumii dusă între principalele state capitaliste. De aceea din ambele părți războiul era nedrept. În spatele guvernelor se găseau trusturile și monopolurile capitaliste, pentru ale căror interese popoarele lumii erau chemate să servească drept carne de tun.

Încă la începutul războiului din 1914—1918, V. I. Lenin a subliniat caracterul de jaf, imperialist, al acestuia și a demascat pe social-șoviniști care, susținând lozincă „apărării patriei” burgheze, se situau de fapt pe poziția burgheziei imperialiste. Caracterul războiului nu a fost altul nici în cazul țărilor mici, atrase în război prin fluturarea unor lozinci naționale, cum a fost România. „Caracterul unui război — scria Lenin — (dacă el e reacționar sau revoluționar) depinde nu de faptul : cine a atacat și în a cui țară se găsește „dușmanul”, ci *de faptul : ce clasă duce războiul, care este politica a cărei continuare este războiul dat ?* Dacă războiul dat este un război imperialist, reacționar, adică un război între două grupuri mondiale ale burgheziei imperialiste, agresive, jefuitoare și reacționare, atunci burghezia din orice țară (chiar și dintr-o țară mică) se transformă într-un partaș la jaf. . .”¹.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, E.S.P.L.P., 1955, p. 280.

În lumina acestei teze leniniste trebuie apreciată participarea României burghezo-moșierești la războiul mondial, în anii 1916—1918 și lupta pe care a dus-o clasa muncitoare din țara noastră împotriva intrării României în acest război.

Totodată este necesar să se sublinieze faptul că nu trebuie să fie confundat caracterul imperialist al războiului determinat de tendințele de jaf și anexiune ale burgheziei și moșierimii române cu aspirațiile juste ale maselor populare privitoare la unirea Transilvaniei. Năzuința românilor din Transilvania de a se uni cu România a fost justă. Aceeași năzuință fierbinte o nutreau și masele populare din România veche. Clasa muncitoare, partea cea mai înaintată a poporului român de pe ambele versante ale Carpaților a luptat pentru desăvârșirea unității naționale în cadrul unui stat democratic, a unei Republici¹. Muncitorii înaintați ca și mulți intelectuali cinstiți nu au putut totuși să nu observe jocul dubios al claselor conducătoare, falsitatea frazeologiei patriotarde care servea ca pretext pentru agitațiile războinice și paravan, la adăpostul căruia se făceau afacerile cele mai veroase. Eminentul om de știință Vasile Pârvan remarcă pe bună dreptate viciile claselor conducătoare la care dorința de anexiuni copleșea sentimentul național. Vorbind despre pregătirea României pentru desăvârșirea unității naționale, Pârvan arăta că, din punct de vedere social, se manifesta „un brutal egoism al claselor conducătoare...”² care făcea ca ciocniți care strigau la Capsa „acțiune imediată” să ceară locuri de factori poștali și primari la țară pentru a scăpa de mobilizare³.

Actul unirii Transilvaniei cu Vechea Românie s-a săvârșit în condițiile înfringerii Austro-Ungariei în primul război mondial și ale destrămării monarhiei habsburgice sub loviturile luptei crescânde a maselor, desfășurată sub înfrigurarea puternică a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Factorul hotărâtor al unirii Transilvaniei cu România a fost revoluția burghezo-democratică din toamna anului 1918, revoluție pe care burghezia a căutat s-o împiedice dar care a fost declanșată de masele muncitorești și țărănești ardeleni care luptau pentru eliberarea socială și rațională⁴.

Unirea Transilvaniei a fost rezultatul unui proces istoric îndelungat. „În Transilvania — scria nu demult istoricul sovietic V. N. Vinogradov — trăiau aproape 4 milioane de români, supuși la o grea asuprire națională, lipsiți de drepturi politice. Unirea într-un singur stat a tuturor teritoriilor era de multă vreme năzuința poporului român”⁵.

Clasele dominante din România s-au folosit însă de aspirațiile juste ale maselor în problema eliberării Transilvaniei pentru a-și duce politica lor imperialistă. De aceea, caracterul războiului în care a împins țara guvernul burghezo-moșieresc în 1916 trebuie apreciat, nu în funcție de dorințele persoanelor sau anumitor grupuri, ci în raport cu situația și politica clasei

¹ V. Liveanu, 1918. *Din istoria luptelor revoluționare din România*, Buc., 1960, p. 582.

² V. Pârvan, *Părerile unui trădător de neam*, Buc., 1914, p. 11.

³ *Ibidem*, p. 10.

⁴ Vezi Acad. C. Daicoviciu, L. Bányai, V. Chereșteșu, V. Liveanu, *Lupta revoluționară a maselor — factor hotărâtor în unirea Transilvaniei cu România*, în *Studii*, nr. 6/1958, p. 21 și 48.

⁵ V. N. Vinogradov, *Vneșnepoliticeskaia orientația praviasih krugov Rumlnii nakanune pervoi mirovoi voini*, în *Novia i noveiaia istoria*, nr. 1, 1960, p. 53.

care conducea războiul. Lenin arăta : că „...dovada adevăratului caracter social, sau mai exact adevăratul caracter de clasă al unui război, rezidă bineînțeles nu în istoria diplomatică a războiului, ci în analiza situației *obiective* a claselor conducătoare din *toate* statele beligerante”¹.

Caracterul imperialist al orientării claselor dominante din România a ieșit puternic în evidență în poziția agresivă și prădălnică adoptată în 1913 cu prilejul celui de-al doilea război balcanic. Intervenind cu forțele armate în conflictul dintre țările balcanice într-un moment când acestea erau slăbite după câteva luni de război, conducătorii statului burghezo-moșieresc român reușiseră, prin tratatul de pace de la București, să anexeze un teritoriu fără nici un fel de justificare națională sau istorică.

Războiul dus de România în 1916—1918, din cauza scopurilor pe care le urmăreau clasele dominante, ajută în mod obiectiv la reimpărțirea coloniilor și sferelor de influență între marile puteri imperialiste, ajută la menținerea asupririi naționale a sute de milioane de oameni. Nici consolidarea independenței României, nici eliberarea națională a Transilvaniei nu erau asigurate de acest război. Antanta urmărea să înlăture pe concurenții ei germani și să-și întindă stăpînirea asupra întregii lumi, inclusiv asupra țării noastre.

Pentru a-și realiza politica de expansiune, cercurile conducătoare burghezo-moșierești din România s-au orientat către acea grupare imperialistă care era mai puternică. Politica de expectativă, în primii ani ai războiului, pentru a vedea în care parte înclină balanța victoriei, era socotită de conducătorii partidelor guvernamentale ca fiind cea mai profitabilă. Iată ce spunea Vintilă Brătianu cu privire la o asemenea politică : „În cursul evenimentelor un stat mic poate însă găsi un moment favorabil de echilibru al forțelor beligerante, când intrarea lui în joc să facă să atîrne cumpăna într-o parte sau într-alta”².

Poziția liberalilor în problema unirii Transilvaniei, poziție care tindea la acapararea de către marea finanță liberală a bogățiilor acestei regiuni, era exprimată plastic în formula „vrem Ardealul fără ardeleni”. Partidul liberal, principalul exponent al burgheziei românești, năzuia în primul rînd să pună mîna pe bogățiile din Ardeal. Conservatorul N. Filipescu, adept al Antantei, imputa liberalilor în mod direct acest lucru : Ardealul nu e o afacere tocmai rea, spunea el. Transilvănenii vor exporta prin Brăila și Constanța... Băncile ce fac operațiuni de comision de cereale cu Banca Romînească, își vor întinde operațiunile. În Transilvania sînt mine de cărbuni și de fier...”³. Ionel Brătianu nu a putut ascunde, chiar în timpul dezbaterilor din parlament din anii 1915—1916, faptul că în 1914 el l-a trimis pe C. Stere în Ardeal cu scopul de a „sfătui” pe romîni să lupte pentru Austrō-Ungaria, și să-i convingă pe conducătorii partidului național să facă declarații de fidelitate monarhiei habsburgice.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, Ed. P.M.R., 1957, p. 186.

² Vintilă Brătianu, *Interesele Romîniei în actualul război*, Buc., 1914, p. 34. Vezi și V. N. Vincogradov, *Orientarea politicii externe a cercurilor conducătoare din Romînia, în ajunul primului război mondial*, în *Novăia i novejšaia istoria*, nr. 1, 1960, p. 63.

³ N. Filipescu, *Pentru Romînia Mare*, București, 1925, p. 88.

Timp de doi ani de zile guvernul Brătianu a „acoperit” printr-o poziție echivocă afacerile cele mai veroase și corupția cea mai scandaloasă. Primul ministru, Ionel Brătianu, aștepta, chipurile, momentul potrivit, „ceasul”, când una din tabere, fiind aproape de epuizare, ar fi dat posibilitatea României burghezo-moșierești să intervină în război pentru a participa la împărțirea prăzii. Prin tratatul secret încheiat la 4 august 1916, guvernele Antantei au și promis de altfel guvernului burghezo-moșieresc al României că-i vor permite să anexeze unele teritorii sîrbești de pe malul drept al Dunării, unele teritorii maghiare de pe malul Tisei și să mențină anexiunea teritoriului bulgar cotoplit încă din 1913.

Este semnificativ faptul că, în timp ce guvernul Brătianu ducea tratative cu reprezentanții Antantei, Al. Marghiloman, liderul opoziției conservatoare, purta discuții neoficiale cu reprezentanții Puterilor Centrale. Evoluția evenimentelor din timpul războiului au arătat că, în realitate, burghezia și moșierimea, partidele și guvernele acestor clase, au făcut o împărțire precisă a rolurilor pe care trebuiau să le joace în timpul primului război mondial. Această împărțire avea drept scop ca oricare din puterile imperialiste ar fi câștigat războiul, cercurile dominante din România să poată trage profituri de pe urma acestui fapt. „Acest calcul dublu, spune istoricul sovietic F. I. Notovici, era posibil întrucît boierii romîni¹ prezentau note de plată ambelor grupări... Oricine ar fi învins... România oricum trebuia să cîștige ceva”².

Clasele dominante din România priveau războiul și ca o diversivone socială. Partidele burghezo-moșierești doreau războiul pentru a îndepărta masele de la acțiunile revoluționare. Referindu-se la aceasta, C. Mille scria în iulie 1916 : Facem război ca să scăpăm de criza internă... Ori război, ori revoluție ! În dilema aceasta am fost împinși... Războiul cît mai repede, cît mai este încă timp, fiindcă mizeria este rău sfătuitoare și fiindcă stomacul gol a putut face și va face lucruri grozave”³. Chiar și ziarul liberal *Naționalul*, al lui Toma Stelian, remarcă „dezechilibrul social” din România. „Ceea ce se petrece la noi în țară de la izbucnirea războiului european, scria *Naționalul*, este cu totul anormal. Acest cataclism ne-a găsit nepregătiți ca organizare economică și consecința acestei lipse de organizare e pe cale de a ne aduce la o adevărată revoluție socială”⁴. Prin urmare reprezentanții claselor stăpînitoare erau conștienți de o eventuală izbucnire a nemulțumirii maselor populare și, pentru evitarea ei, propuneau imediata intrare în război.

Caracterul imperialist al războiului dus de România burghezo-moșierească a fost pus în evidență cu deosebită tărie de faptul că guvernul român a participat la intervenția contrarevoluționară organizată de puterile imperialiste împotriva Rusiei sovietice și împotriva revoluției socialiste din Ungaria. În anii cînd avea loc în toate țările un puternic avînt revoluționar, guvernul burghezo-moșieresc din România lupta fățiș, nu pentru

¹ În istoriografia sovietică se folosește în mod curent formula „boierii romîni” care desemnează de fapt virfurile conducătoare ale burgheziei și moșierimii din România.

² F. I. Notovici, *Buharetski mir 1918 g.*, Moscova, 1959, p. 22.

³ *Adevărul*, 17 iulie 1916.

⁴ *Naționalul*, 19 ianuarie 1916.

desăvîrșirea unității naționale, cum pretindea la începutul războiului, ci, după cum recunoștea chiar Vintilă Brătianu într-o scrisoare particulară „...pentru a opri bolșevismul...”¹.

Clasa socială care a înțeles caracterul imperialist al războiului izbucnit în 1914, și, ca o consecință a acestei înțelegeri, a luptat activ împotriva împingerii Romîniei în război, a fost clasa muncitoare. Prin poziția pe care a adoptat-o în problema războiului clasa muncitoare din Romînia și-a dovedit profundul său patriotism, hotărîrea sa de a cruța poporul romîn de nenorocirile pe care i le pregăteau vîrfurile burgheziei și moșierimii prin împingerea țării în războiul imperialist. În același timp elementele înaintate din mișcarea muncitorească au arătat încă din anii primului război mondial că rezolvarea definitivă a problemei naționale era posibilă numai după victoria revoluției socialiste în aceste țări.

Cu toate că mișcarea muncitorească a avut în anii neutralității publicații și documente oficiale, istoricii burghezi în lucrările lor au ignorat complet poziția clasei muncitoare în problema războiului. Ei s-au folosit în acest scop de faptul că țelurile imperialiste ale vîrfurilor dominante burghezo-moșicrești erau camuflate sub paravanul luptei pentru unitatea națională. Ei au ascuns împotrivirea ce a stîrnit-o în rîndurile părții celei mai înaintate a poporului — clasa muncitoare — participarea Romîniei la un război imperialist. În această privință este semnificativ faptul, de pildă, că Nicolae Iorga în lucrarea sa *Războiul nostru în note zilnice*, unde amintește toate evenimentele, chiar și pe cele mai puțin semnificative, și diferitele curente din perioada neutralității Romîniei, nu spune o vorbă despre împușcarea muncitorilor care manifestaseră pentru pîine și pace la Galați la 13 iunie 1916. În istoria sa, C. Kirîțescu, de asemenea, nu amintește prin nici un cuvînt lupta clasei muncitoare împotriva intrării Romîniei în războiul imperialist².

Istoriografia marxistă are sarcina de a arăta că propagandei naționalist-șovine, întreținută în mod demagogic de clasele dominante, i s-a opus o forță cu adevărat patriotică care a luptat împotriva participării Romîniei la războiul imperialist din 1914—1918. Aceasta a fost clasa muncitoare și, cu limitele sale, Partidul social-democrat, ca principala organizație în mișcarea muncitorească.

Interesele clasei muncitoare, care exprimau năzuințele maselor celor mai largi ale poporului, erau potrivnice antrenării Romîniei în războiul imperialist. Clasa muncitoare din Romînia era conștientă, mai ales după

¹ Doc. Bibliotecii Academiei R.P.R. Fondul Brătianu, Scrisoarea din 30 (17) noiembrie 1918 a lui Vintilă Brătianu către Pia Brătianu. Vezi și: V. Livcanu, *op. cit.*, p. 548.

² Lupta clasei muncitoare împotriva războiului s-a reflectat în schimb în literatura beletristică. Astfel, scriitorul Camil Petrescu, sub impresia dezgustului pe care i l-au produs bătăile cu flori de la șosea organizate de reprezentanții claselor avute în 1915—1916, a scris una din cele mai bune lucrări dramatice ale sale — piesa „*Jocul iețelor*”. Convins că societatea în care trăia nu era „cea mai bună cu putință”, el și-a luat ca subiect pentru drama sa, oamenii din mediul unui ziar socialist care luptau împotriva războiului (vezi Camil Petrescu, *Teatru*, vol. II, 1947, p. 488).

experiența războiului de acaparare și jaf dus de guvernul burghezo-moșieresc român în Balcani, de faptul că războiul imperialist în care cercurile conducătoare împingeau România, însemna pentru poporul român, pentru marea majoritate a populației, înăsprirea mizeriei și întetirea exploatării. Cu toate că nu s-a situat pe poziția cea mai înaintată, exprimată în acel moment de către Lenin și bolșevicii ruși, Partidul social-democrat din România a luptat împotriva intrării României în război.

În perioada neutralității în sinul Partidului social-democrat s-au conturat trei curente: curentul oportunist, social-șovinist, reprezentat de Dobrogeanu-Gherea, curentul centrist în frunte cu Racovski și curentul revoluționar reprezentat de Al. Constantinescu, Vasilescu-Vasia și de alte elemente muncitorești. Aceste curente nu au apărut dintr-o dată și numai în legătură cu poziția față de război. Dimpotrivă, ele erau rezultatul unor îndelungate discuții din secțiunile partidului, care însă se reflectaseră destul de rar în coloanele presei muncitorești¹, sub motivul că trebuia să se mențină unitatea mișcării socialiste și muncitorești². Ideea aceasta a menținerii unității partidului cu orice preț — idee preluată din arsenalul ideologic al Internaționalei a II-a — primise o lovitură decisivă o dată cu începerea războiului, în 1914. În perioada neutralității mișcarea socialistă din România a cunoscut și ea frământările generate de evenimentele petrecute pe plan internațional. Aceste frământări au dus la conturarea curentelor amintite mai sus.

În anul 1914, curentul centrist era dominant în conducerea P.S.D. Partizanii acestui curent se declarau în vorbe împotriva războiului, dar în fapt nu întreprindeau nimic pentru mobilizarea maselor în vederea împiedicării guvernului burghezo-moșieresc de a țîrî România în războiul imperialist. Cu toată frazeologia sa pseudo-revoluționară, cu privire la lupta împotriva războiului, C. Racovski scria și în 1916, când la ordinea zilei era problema educării maselor și atragerii lor la lupta revoluționară, că „pentru proletariatul român, cucerirea votului universal este reforma reformelor”³. Racovski, ca și majoritatea conducerei oficiale a mișcării muncitorești care în perioada neutralității opunea revoluției lupta pentru reforme, ignora faptul că instaurarea unui regim politic democratic și preîntîmpinarea războiului imperialist nu erau posibile prin reforme, ci numai prin revoluție⁴.

Problema revoluției, a folosirii greutăților guvernului în interesul luptei clasei muncitoare, nu era pe placul lui Racovski. La diferite întruniri antirăzboinice ale clasei muncitoare unii oratori muncitori atrăgeau atenția guvernanților români că proletariatul va lupta nu împotriva dușmanului din afară, ci pentru revoluție. Racovski însă ironiza aceste declarații, socotindu-le ca „ceva neserios”⁵.

Referindu-se la Racovski, V. I. Lenin scria: „În România, Racovski declarînd război oportunistului, ca fiind vinovat de falimentul Interna-

¹ *Viitorul social*, nr. 1, 1916, p. 3.

² *Ibidem*, nr. 3, 1916, p. 132.

³ *Ibidem*, nr. 1, 1916, p. 6.

⁴ V. Livcanu, *op. cit.*, p. 113.

⁵ *Viitorul social*, nr. 3, 1916, p. 130.

ționalei, e gata totodată să admită legitimitatea ideii apărării patriei. Toate acestea sînt manifestări ale răului pe care marxistii olandezi... l-au denumit „radicalism pasiv” și care se reduce la înlocuirea marxismului revoluționar prin eclecticism în teorie și prin servilism sau neputință în fața oportunistului în practică”¹. Într-o scrisoare din 1915, V. I. Lenin îl enumera pe Racovski în categoria kautskiștilor „extrem de dăunători”².

Burghezia românească cunoștea această tactică a oportuniștilor din conducerea P.S.D. Ea știa de asemenea că o parte din conducătorii socialiști romîni se orientau după social-democrația trădătoare germană în problemele tacticii. Or, social-șoviniștii germani au lansat primii lozinci „apărării patriei” burheze în războiul imperialist. Este semnificativ în această privință faptul, relatat mai tîrziu de ziarul *Lupta zilnică*, că știrea despre votarea creditelor de război în Germania de către socialiști și declarația trădătoare a lui Haase au fost trimise secretariatului P.S.D. de către ministrul de interne, înainte chiar de a apare în ziarele din București³. Așa se și explică declarația confuză, lașă, amenințătoare în vorbe, dar trădătoare în fapt, a reprezentantului Comitetului executiv al P.S.D. la marea demonstrație antirăzboinică de la 20 iulie 1914, din București, care sfătuia pe muncitori să se împrăștie, să renunțe la demonstrație, pentru a nu face greutăți guvernului în politica externă. De altfel în unele materiale din *Lupta zilnică* se exprima o atitudine echivocă față de social-șoviniști, mai ales pînă către sfîrșitul anului 1914, necondamnîndu-se direct trădarea acestora în țările beligerante. Toate acestea erau manifestări ale elementelor opo tuniste și centriste din conducerea Partidului social-democrat din România care, la începutul războiului, se solidarizau într-o formă indirectă cu politica de expectativă armată a guvernului.

În timpul războiului a ieșit la iveală cu și mai multă claritate poziția oportunistă, social-șovinistă a lui Dobrogeanu-Gherea. El era împotriva războiului, ca oricare pacifist, fără să pună în nici un fel problema luptei clasei muncitoare împotriva războiului, după ce acesta s-ar fi dezlănțuit. Într-o polemică cu ziarul liberal *Viitorul*, în care apăruse un articol despre falimentul Internaționalei a II-a, Gherea elogia atitudinea social-șovinistă a partidelor socialiste din Apus și a menșevicilor ruși care au plecat să moară pentru „independența” și „integritatea” țărilor lor. Răspunzînd la întrebarea ce vor face socialiștii din România în cazul cînd guvernul s-ar aventura în război, Gherea preconiza că „socialiștii romîni ca și frații lor din Occident, își vor face datoria”⁴, ceea ce însemna că vor sprijini guvernul burhezo-moșieresc în politica sa războinică, imperialistă.

Această atitudine a lui Gherea în problema războiului a stîrnit nemulțumiri în rîndurile socialiștilor. Cu toate că Gherea se mai bucura de mult prestigiu în mișcarea muncitorească din România, datorită meritelor sale în răspîndirea marxismului și în combaterea concepțiilor reacționare în literatură, poziția lui în problema războiului începe să fie criticată fățiș

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, E.I. P.M.R., 1952, p. 306.

² *Ibidem*, vol. 35, E.S.P.L.P., 1953, p. 175.

³ *Lupta zilnică*, 23 octombrie 1915.

⁴ C. Dobrogeanu-Gherea, *Socialismul și războiul*, publicat în *Lupta*, 12 septembrie 1914.

după 1914. Astfel ziarul *Tribuna transporturilor* din Brăila, într-un articol consacrat lui Ștefan Gheorghiu¹, îl critica pe Dobrogeanu-Gherea pentru atitudinea lui social-șovinistă.

În timpul dezbaterilor conferinței interbalcanice de la București din iulie 1915, la care a participat și Gherea, când s-a propus convocarea unui congres al Internaționalei, acesta a adoptat o poziție oportunistă, manifestându-și scepticismul în legătură cu forța socialismului în țările mici și înapoiate². Este demn de menționat faptul că de data aceasta reprezentanții de stînga ai Partidului social-democrat, Al. Constantinescu și Dumitru Marinescu, au criticat poziția lui Gherea.

În timpul neutralității, elementele oportuniste, în special din Iași, au abandonat lupta împotriva intrării Romîniei în război. Revista *Convorbiri sociale*, care a apărut la Iași la începutul anului 1916, era organul acestor oportuniști. *Convorbiri sociale* prelua de la Gherea ideea că proletariatul român era prea slab pentru a face revoluție socială și susținea că România, dată fiind probabilitatea de a fi constrinsă să intre în război, va trebui să se găsească alături de Puterile Centrale³. Revista *Convorbiri sociale* a luat atitudine potrivnică față de acțiunile de stînga întreprinse de Partidul social-democrat în problema războiului, a relațiilor cu fracțiunile revoluționare din alte țări⁴ etc. Comitetul executiv al P.S.D., în comunicatul dat la 15 ianuarie 1916, deși condamna atitudinea revistei *Convorbiri sociale* și amenința cu sancțiuni, nu a luat totuși nici o măsură concretă împotriva grupului oportunist din jurul acestei reviste.

Cu toate că în perioada inițială a neutralității, elementele centriste dominau în conducerea mișcării socialiste, totuși majoritatea clasei muncitoare s-a ridicat, la îndemnul elementelor revoluționare, împotriva participării Romîniei la un război imperialist. Împotriva centristilor și oportuniștilor au luptat elementele de stînga, în frunte cu Al. Constantinescu și Gh. M. Vasilescu-Vasia, care continuau tradiția lui Ștefan Gheorghiu, de luptă împotriva războiului. Ei chemau masele să abandoneze calea legalismului cu orice preț, preconizată de conducătorii oportuniști⁵. „Ne-am obișnuit a fi oameni legali. Dar oare vom răbda la infinit vigoarea legilor burgheze, a codurilor penale?”⁶ scriau ei. Acest curent s-a întărit din ce în ce mai mult, devenind exponentul aspirațiilor clasei muncitoare, care a combătut politica antinațională dusă de cercurile conducătoare din România.

Lupta împotriva războiului imperialist avea adevărate tradiții în mișcarea muncitorească din România. Elementele revoluționare din P.S.D. considerau că în țara noastră problema centrală era combaterea oligarhiei, a monstruoasei coaliții burghezo-moșierești, lupta pentru democratizarea reală și profundă a statului român care se putea realiza numai prin revo-

¹ *Tribuna transporturilor*, 6 martie 1915.

² *Lupta zilnică*, 9 iulie 1915.

³ De altfel, Gherea înclina și el spre Germania. La începutul anului 1914, într-o scrioare particulară el își exprima intenția de a părăsi România și a se muta definitiv în Germania (Scrisoarea lui C. Dobrogeanu-Gherea către P. S. Ivanovskaia, din 15 februarie 1914 — în Arhiva centrală de Stat pentru literatură și artă, Moscova, fond 1207, op. I, dos. 143).

⁴ Vezi: *Convorbiri sociale*, Iași, nr. 1, 1916, p. 18.

⁵ V. Liveanu, *op. cit.*, p. 115.

⁶ *Lupta zilnică*, 26 ianuarie 1916.

luție. În 1913, cînd burghezia romînă smulse un teritoriu din trupul Bulgariei, clasa muncitoare a fost singura forță care a protestat energic împotriva acestui act nejust.

Curentul revoluționar s-a afirmat cu și mai multă tărie o dată cu începerea războiului mondial imperialist. Lansarea de către Lenin a lozincii transformării războiului imperialist în război civil, deși nu a fost înțeleasă de întreaga mișcare muncitorească din România, a avut ecou în rîndurile elementelor revoluționare din Partidul social-democrat.

Al. Constantinescu critica rezoluția conferinței de la Zimmerwald care, după cum se știe, deși denunța războiul imperialist, nu arăta clar necesitatea transformării acestuia în război civil. El se declara nemulțumit că rezoluția nu indica „mijloacele practice” de luptă împotriva războiului, în condițiile dezlănțurii lui ¹. Al. Constantinescu care se adăpase în anii dinaintea războiului la ideile „școlii sindicaliste”² mai plătea însă tribut acestor idei și în 1916. Precizînd care erau, după părerea lui, mijloacele de luptă împotriva războiului imperialist, el arăta că nu s-a gîndit la lupta înarmată sau neplata impozitelor, ci la neaprobarea bugetelor de război și la refuzul în grup de a face serviciul militar, dar numai în caz de război ³. Această poziție greșită care amintea una dintre laturile negative ale manifestului „Război războiului”, nu ținea seama de ideea leninistă că armata putea fi folosită în scopul revoluției. „Nu dezertarea”, spunea V. I. Lenin, ci „propaganda în favoarea luptei de clasă și în rîndurile armatei este o datorie a socialismului”⁴.

Cu toate acestea Al. Constantinescu, ca și celelalte elemente de stînga din mișcarea muncitorească din România, care susțineau idei asemănătoare, prin hotărîrea lor de luptă împotriva propriului guvern, se apropiau într-o anumită măsură de lozincă leninistă a transformării războiului imperialist în război civil.

Cuvinte de foc împotriva războiului a scris în 1916 viitorul luptător comunist Gh. M. Vasilescu-Vasia. Într-un articol intitulat „Patria”, Vasilescu-Vasia scria cu sarcasm : „De la țar pînă la cel din urmă muncitor nu mai există decît ruși ; de la Kaiser pînă la lucrătorul în bluză albastră sînt numai germani ; de la președintele Republicii pînă la sindicalistul revoluționar de odinioară, astăzi bate deopotrivă numai inima francezului... Nu mai există clase ! În fața « pericolului comun » care amenință națiunea, toate deosebirile au dispărut ! O, ipocrizie burgheză ! O, șarlatanism imperialist ! Ați întunecat conștiințele, prezentînd războiul intereselor voastre sub mantia războiului popoarelor”⁵.

În lupta împotriva războiului, curentul revoluționar a crescut și a devenit pînă la urmă predominant în mișcarea socialistă din România, învingîndu-l pe cel oportunist, social-șovinist și a dus în anii următori la apariția grupurilor comuniste.

¹ *Lupta zilnică*, 76 ianuarie 1916.

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar 82, scrisoarea din 13/26 febr. 1909.

³ *Lupta zilnică*, 26 ianuarie 1916. Vezi și V. Liveanu, *op. cit.*, p. 116.

⁴ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, p. 26.

⁵ Articolul „Patria” a apărut în *Lupta zilnică*, din 6 febr. 1916.

Izbucnirea războiului între Austro-Ungaria și Serbia și o dată cu aceasta a primului război mondial a găsit muncitorimea din București în plină acțiune de susținere a grevei muncitorilor de la tramvaie. Mitingurile muncitorilor pentru apărarea greviștilor au căpătat un îndoit caracter: de luptă împotriva exploatării și de luptă împotriva pericolului de război. La mitingul de la 18 iulie 1914 (st. v.) au participat peste 8 000 de cetățeni, număr foarte mare pentru vremea aceea. Sub presiunea acțiunilor împotriva războiului susținute de clasa muncitoare, și de clementele înaintate cîn sinul partidului, primul manifest al Partidului social-democrat, elaborat la scurtă vreme după începerea războiului și adresat „cătrec toți salariații, cătrec întregul popor român”, se pronunța împotriva intrării Romîniei în război¹.

În numărul din 7 august 1914 al *Romîniei muncitoare* a apărut comunicatul privitor la convocarea congresului extraordinar al P.S.D. Congresul era convocat „în vederea gravelor evenimente externe” și avea înscrise pe ordinea de zi trei probleme: războiul european și socialismul român, neutralitatea și lipsa de lucru.

Lucrările congresului s-au desfășurat în ziua de 10 august și în principalele lui hotărâri social-democrația romînească condamna războiul european și se opunea participării Romîniei la acest război. Congresul declara că singura politică compatibilă cu interesele vitale ale țării era neutralitatea sinceră și definitivă, „pentru a cărei menținere muncitorimea romînă se va lupta chiar cu prețul singelui său”. Congresul a condamnat încă o dată politica imperialistă dusă de guvernul român în timpul războaielor balcanice și îndeosebi pacea de la București, a cărei revizuire era cerută în mod imperios².

Dar chiar în această rezoluție împotriva războiului, sub influența elementelor oportuniste care nu doreau să intre în luptă directă cu propriul guvern, s-a adăugat ideea că socialiștii vor lupta pentru „apărarea integrității teritoriale a țării împotriva oricărei încercări de violare”³ dîndu-se astfel indirect aprobarea păstrării în stăpînirea guvernanților romîni a Cadrilaterului pe care îl cîtoprise în 1913. La congres, Racovski a încercat să „explice” votarea creditelor de război de către social-democrații germani, afirmînd că altfel aceștia „... ar fi riscat să devină antipatici poporului”. El a justificat de asemenea în acest moment și poziția trădătoare a socialiștilor francezi, apreciînd că Franța a fost atacată și, prin urmare, era în drept să se apere⁴. Împotriva acestui punct de vedere s-au ridicat o serie de delegați care au condamnat cu tărie atitudinea trădătoare a socialșoviniștilor occidentali. Congresul, în afara problemei războiului, s-a mai ocupat de situația foarte grea a clasei muncitoare și a țărănimii, ca urmare a speculei cu alimente și a șomajului și a adoptat rezoluții în care cerea guvernului să ia măsuri pentru înlăturarea urmărilor izbucnirii războiului asupra maselor.

După congres, *Romînia muncitoare* a apărut cîteva zile sub titlul protestatar *Jos războiul*, iar cu începere de la 12 septembrie 1914 pînă la

¹ *Romînia muncitoare*, 22 iulie 1914.

² *Ibidem*, 12 august 1914.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

suprimarea lui — în momentul declarării războiului — ziarul a apărut cu titlul *Lupta zilnică*.

Deși gazeta socialiștilor români, sub influența elementelor oportuniste, publica uneori materiale confuze în legătură cu trădarea socialiștilor apuseni, totuși ea și-a arătat chiar de la început simpatia față de lupta elementelor revoluționare din țările beligerante. Astfel, la 3 august și la 7 august 1914 gazeta a publicat fotografiile lui Karl Liebknecht și Roza Luxemburg, iar la 14 decembrie 1914 a reprodus declarația lui Liebknecht făcută în Reichstag în legătură cu refuzul său de a vota creditele de război. La 6 martie 1915 *Tribuna transporturilor* din Brăila într-un articol consacrat împlinirii unui an de la moartea lui Ștefan Gheorghiu, seria evocând lupta acestuia împotriva războiului, că cei 110 deputați socialiști germani votând creditele de război au devenit „tot atâția stâlpi ai imperialismului german”. La 1 mai 1915 ziarul *Lupta zilnică* a publicat manifestul grupului Karl Liebknecht, Roza Luxemburg, Clara Zetkin și Franz Mehring. P.S.D. din România a avut un rol important în convocarea conferinței de la Zimmerwald, el fiind unul dintre inițiatorii acestei conferințe. Cu excepția grupului oportunista de la Iași, socialiștii români au fost de acord cu denunțarea, prin declarația de la Zimmerwald, a caracterului imperialist al războiului.

Poziția *Luptei zilnice* era în esență internaționalistă, deși în coloanele ei își găseau uneori adăpost și articole reproduse după Kautski și alți renegați. Socialiștii români au refuzat să trimită delegați la conferința de la Haga din 1916, convocată de Biroul Socialist Internațional și la care luau parte reprezentanții partidelor socialiste trădătoare.

În coloanele ziarului socialist s-a făcut simțită în 1916 influența directă a leninismului. *Lupta zilnică* a publicat la 13 februarie 1916 discursul lui Lenin rostit la mitingul socialist de la Berna, din aceeași lună¹. De asemenea, într-o relatare despre stînga zimmerwaldiană, se sublinia importanța pe care o acorda Lenin problemei luptei popoarelor pentru autodeterminare, în raport cu problema revoluției².

Încă înainte de congresul extraordinar, dar mai ales după aceea, au fost organizate în toată țara numeroase mitinguri de protest împotriva războiului. Manifestărilor zgomotoase organizate în scopuri războinice de partidele burghezo-moșierești, clasa muncitoare le opunea impunătoare demonstrații de luptă pentru „pace între popoare” și pentru reforme în vederea îmbunătățirii situației materiale a maselor populare. În conștiința celor mai înaintați muncitori își făcea drum, deși încă destul de slab, din cauza poziției centriste a conducerii Partidului social-democrat, chemarea lui Lenin la transformarea războiului imperialist în revoluție.

Încă din 1914, unii dintre muncitorii care luau cuvîntul la mitingurile muncitorești, vorbeau direct despre revoluție. Astfel, G. Filipescu, vorbind în fața muncitorilor adunați în sala „Dacia” spunea: „Dacă împrejurările

¹ Vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, Ed. P.M.R., 1952, p. 117—120 (Cuvîntare rostită la mitingul internațional de la Berna în ziua de 8 februarie 1916).

² *Lupta zilnică*, 9 august 1916.

ne vor forța să punem mâna pe arme ca să ne vărsăm sîngele, îl vom vărsa, însă nu pentru război, ci pentru revoluție”¹.

La un miting din Brăila împotriva războiului un vorbitor, făcîndu-se ecoul nemulțumirilor adînci ale clasei muncitoare ca urmare a războiului, declara : „războiul nu-l voim, revoluția o dorim”². În luna februarie 1915, la un alt miting cu același caracter, se exprima hotărîrea de luptă a clasei muncitoare, în primul rînd împotriva regimului burghezo-moșieresc : „înainte de a ne da viața, luptînd cu dușmanul « de dincolo », muncitorii preferă să moară în luptă cu dușmanul dinăuntru, cu exploatarea romîni”³. La mitingul care a avut loc la București cu prilejul celei de-a doua Conferințe Internaționale Balcanice, un vorbitor atrăgea atenția că „acest război a nemulțumit pînă într-atît popoarele, că poate mîine va izbucni revoluția” și că „tocmai pentru această revoluție noi trebuie să ne pregătim”⁴. În mîntea multora trăia vie amintirea lui Ștefan Gheorghiu și a luptei sale necruțătoare împotriva războiului. „Acum mai mult ca oricînd ne lipsește Ștefan Gheorghiu ca să lupte să scape pe proletarii romîni de măcelul la care vrea să-i trimită clasa stăpînitore”, scria *Lupta zilnică* din 26 noiembrie 1914, cu prilejul dezvelirii bustului lui Ștefan Gheorghiu.

Un factor de mare importanță care a contribuit la intensificarea luptei clasei muncitoare din țara noastră împotriva războiului l-a constituit solidarizarea, în ansamblu, a Partidului social-democrat din România cu lupta împotriva războiului dusă de fracțiunile de stînga din sînul vechii Internaționale. P.S.D. a întreținut permanent, în timpul războiului, legături de prietenie și solidaritate cu socialiștii țărilor balcanice, cu partidele și fracțiunile revoluționare din alte țări. Mai mult decît atît : socialiștii romîni au inițiat *acțiuni comune* cu socialiștii de stînga din țările balcanice împotriva antrenării acestor țări în războiul imperialist.

Prima acțiune în acest sens a avut loc la 1 martie 1915 cînd s-a organizat la Sofia un mare miting socialist balcanic împotriva războiului, la care au ținut discursuri reprezentanții muncitorilor din Bulgaria, România și Serbia. La 1 Mai, același an, la mitingul de la București, a fost invitat un socialist bulgar. La 9 mai 1915, cînd s-au sărbătorit 40 de ani de socialism în România, socialiștii „strîmți” au trimis ca delegat pe Blagoev, care în discursul său, printre altele, a amintit că „socialismul romîn a avut o mare influență asupra socialismului din Balcani și pentru aceasta socialiștii bulgari poartă tovarășilor din România o caldă recunoștință”⁵.

La 27 iunie 1915 ziarul *Lupta zilnică* a publicat manifestul comun adresat către clasa muncitoare și popoarele balcanice semnat de Comitetele executive ale partidelor socialiste din România, Bulgaria și Serbia. Manifestul chema masele populare din aceste țări la lupta împotriva războiului. Convocarea celei de-a doua conferințe interbalcanice a fost grăbită în special de tesniacii bulgari. Într-o scrisoare adresată de cunoscutul condu-

¹ *România muncitoare*, 22 iulie 1914.

² *Lupta zilnică*, 28 noiembrie 1914.

³ *Ibidem*, 18 februarie 1915.

⁴ *Ibidem*, 7 iunie 1916.

⁵ *Ibidem*, 13 mai 1915.

cător al clasei muncitoare din Bulgaria, D. Blagoev, către Ecaterina Arbore, el arată că „dacă noi ne gândim să întreprindem vreo acțiune (în sensul conferinței — *N.C.*) ... trebuie s-o întreprindem imediat”¹.

La 6 iulie 1915 s-a deschis la București cea de-a doua conferință a socialistilor din Balcani, la care au participat delegați români, bulgari și greci. Socialistii sârbi deși n-au putut trimite delegați la Conferință, au aderat totuși la hotărârile ei. Merită să fie reținut faptul că conducerea P.S.D. și C.G.S. a respins participarea „largilor”, oportuniștii din mișcarea socialistă din Bulgaria, cu o majoritate covârșitoare (din 11 membri numai 2 au fost pentru invitarea „largilor”)².

Conferința socialistă interbalcanică a adoptat o declarație de principii, o rezoluție și mai multe moțiuni. În declarația de principii se arăta că a doua conferință socialistă interbalcanică, aclamând principiul luptei de clasă ireductibile ca bază a activității sale, se ridică cu energie împotriva „păcii civile”, „uniunii sacre”³, condamnă social-patriotismul, social-imperialismul și celelalte forme ale colaborării de clasă, dezaprobă pasivitatea Biroului Socialist Internațional și, în lipsa inițiativei acestuia, angajează partidele socialiste din Balcani să dea concursul lor oricărei inițiative socialiste care ar urmări încetarea războiului și restabilirea Internaționalei pe bazele socialismului revoluționar și internaționalismului proletar⁴. Caracterul dominant al hotărârilor conferinței era revoluționar, internaționalist și pe această linie Conferința a adoptat o moțiune de simpatie pentru socialistii ruși, cărora le ura izbândă în lupta pentru victoria revoluției în Rusia⁵. Într-o altă moțiune conferința își exprima simpatia pentru lupta dusă împotriva războiului de elementele de stînga din P.S.D. din Germania, în frunte cu Roza Luxemburg și Karl Liebknecht.

Într-un manifest pe care l-au adresat mai târziu partidele socialiste din țările balcanice către proletariatul socialist al țărilor balcanice, către proletariatul socialist de pretutindeni, se sublinia că „... garanția solidă pentru libertatea noastră și pentru libertatea tuturor elementelor subjugate stă în înlăturarea regimului capitalist, cuceritor și cotropitor ...”⁶.

Importanța conferinței socialiste interbalcanice de la București este de necontestat, cu toate că ea nu a dus la rezultate concrete imediate. Această conferință se înscrie ca o pagină glorioasă în istoria clasei muncitoare și popoarelor din Balcani. Conferința socialistă din 1915 a arătat că, în ciuda agitației războinice a burgheziei hrăpărețe din Balcani, s-au găsit forțe în sinul popoarelor care, întrevăzînd viitorul, și-au întins mîna în scopul salvării păcii, în lupta împotriva claselor exploatoare.

¹ Arhiva Centrală de stat pentru literatură și artă, Moscova, fond. 1019, dosar 91, fila 1—2 (Scrisoarea lui D. Blagoev către Ec. Arbore din 19/31 mai 1915). Scrisoarea reflectă unele aspecte cu privire la relațiile dintre socialistii români și bulgari în ajunul conferinței de la București din iulie 1915. Din ea reiese, în primul rînd, atitudinea pozitivă a reprezentantului „tesniacilor” față de hotărîrea comitetului executiv al P.S.D. din România referitoare la ruperea legăturilor cu „largii” din Bulgaria, hotărîre care marca, fără îndoială, o victorie a elementelor de stînga din mișcarea muncitorească din țara noastră.

² *Ibidem*.

³ Formule sub care își ascundeau trădarea lor social-șoviniștii germani și francezi.

⁴ Gh. Dimitrov, *Săcinenia*, vol. IV, Sofia, 1952, p. 110.

⁵ *Lupta zilnică*, 10 iulie 1915.

⁶ *Ibidem*, 29 decembrie 1915.

Anul 1915 s-a caracterizat printr-un șir neîntrerupt de întruniri antirăzboinice, organizate de P.S.D. și Comisia Generală Sindicală. Numai în București, în 1915 au avut loc 20 de întruniri antirăzboinice, iar în toată țara pînă la 15 octombrie s-au organizat 47 de asemenea întruniri. În tot acest timp s-au răspîndit 240 000 de manifeste, dintre care 52 000 numai în Capitală, care chemau la luptă împotriva războiului. Cercurile *Tineretul muncitor* au organizat 25 de întruniri și au d'fuzat de asemenea peste 28 600 de manifeste împotriva războiului¹. Organul de presă al cercurilor *Tineretul muncitor*, *Foaia tînarului*, aprecia că numai la cele 11 întruniri organizate în ziua de 15 noiembrie 1915, au participat 2 000 tineri². Sub influența elementelor revoluționare din conducerea P.S.D., tineretul muncitor din țara noastră a aderat la hotărîrile conferinței Uniunii Internaționale a Tineretului Socialist din primăvara anului 1915, care chemau la „... reluarea acțiunilor luptei de clasă revoluționară”³.

Această campanie antirăzboinică nu era pe placul cercurilor conducătoare, care pregăteau intrarea Romîniei în război. În timp ce partidelor guvernamentale li se puneau la dispoziție săli pentru întruniri și li se lăsa întreaga libertate de a organiza demonstrații războinice, muncitorilor care manifestau împotriva războiului li se făceau tot felul de greutăți de către autorități. Campania antirăzboinică din 1915 a dus la ciocniri violente între poliție și muncitorii care demonstau pentru pace. Astfel, cu prilejul demonstrației de la 31 mai 1915, forțele armate au pus stăpînire pe grădina Cișmigiu unde avea loc demonstrația muncitorească. Rezultatul a fost rănirea mai multor muncitori și arestarea unor conducători ai clasei muncitoare (Al. Constantinescu și D. Marinescu).

La aceste demonstrații antirăzboinice au participat mii de cetățeni nu numai din rîndurile clasei muncitoare, ci și ale micii burghezii, care nu doreau războiul. La 17 mai 1915, cînd la București a avut loc un mare miting, moțiunea adoptată, după ce înfiera politica de lăcomie și perfidie a imperialismului italian (Italia tocmai intrase în război), cerea din partea guvernului romîn să părăsească politica duplicității, să declare neutralitatea cinstită și definitivă, ca să asigure existența și viitorul Romîniei, iar „... muncitorimii, țărănimii și negustorimii viață pașnică, tulburată acum prin nesiguranța situației”⁴.

Cu toate că din cauza condițiilor economice grele din timpul neutralității, muncitorii riscau oricînd să rămînă fără lucru, ei au declarat numeroase greve în cursul anului 1915, în orașele București, Bacău, Brăila, Galați ș.a. În luna august 1915 peste 6 000 de greviști au demonstrat pe străzile orașului Brăila. În urma intervenției poliției, au fost rănite mai multe persoane, iar numeroși muncitori au fost arestați. Muncitorii ciferiști de la atelierele centrale au declarat și ei grevă, înfruntînd prevederile legii care interziceau acțiunile greviste în întreprinderile statului.

La 25 octombrie 1915 s-a deschis la București cel de-al patrulea congres al P.S.D., cu o bogată ordine de zi, în care figurau problemele :

¹ *Foaia tînarului*, nr. 2 februarie 1916.

² *Ibidem*, nr. 11 decembrie 1915.

³ *Ibidem*, nr. 9-10 octombrie-noiembrie 1915.

⁴ *Lupta zilnică*, 19 mai 1915.

social-democrația și războiul, Federația Socialistă Balcanică, reformele ș.a. În ansamblu, congresul a constituit o formă de manifestare a luptei împotriva războiului. Rezoluția în această problemă aproba atitudinea anti-războinică a Comitetului executiv și-l îndemna a organiza și mai departe lupta împotriva războiului¹. Congresul, în rezoluțiile sale, condamna pe social-șoviniștii din țările beligerante și aducea, printr-o rezoluție specială elogiul partidelor și fracțiunilor social-democrate, în special deputaților bolșevici din Dumă, care rămăseseră credincioși principiilor internaționalismului proletar. Congresul nu arăta însă clar ce trebuiau să facă socialiștii din România în cazul în care țara ar fi intrat în război. În raportul intitulat „Social-democrația și războiul” deși se condamna, în general, războiul imperialist, se susținea ideea apărării patriei, pentru ca muncitorul să-și apere drepturile cîștigate în această patrie. „Vom apăra țara, pentru a nu pierde libertățile noastre, cînd războiul devine o realitate (subl. noastră — adică veche teză oportunistă : se luptă împotriva războiului numai pînă ce acesta izbucnește — N.C.) dar ne vom interesa prea puțin dacă noi am fost cei atacați sau noi atacăm, pentru că aceasta nu este decît o chestiune formală ...”².

În acest fel lucrările Congresului reflectau modul în care se exercitau asupra diferitelor curente din sinul partidului presiunea maselor muncitorești și influența pe care oportuniștii o aveau încă.

În primele luni ale anului 1916 manifestările antirăzboinice ale muncitorilor s-au intensificat. Ele se împleteau cu lupta pentru satisfacerea unor revendicări economice împotriva exploatării capitaliste. La 1 Mai 1916 demonstrațiile muncitorilor s-au desfășurat, pentru prima oară de la refacerea mișcării muncitorești din țara noastră, chiar în ziua respectivă (zi de lucru).

Luptele muncitorilor din prima jumătate a anului 1916 s-au intensificat datorită războiului care devenea din ce în ce mai iminent și scumpirii traiului, rezultat nemijlocit al pregătirilor militare. Avîntul luptelor muncitorești au determinat conducerea P.S.D. și C.G.S. să organizeze în ziua de 12 iunie în toate centrele importante din țară întruniri anti-războinice. Asemenea întruniri au avut loc în orașele București, Brăila, Tr. Severin, Ploești etc. Ziarul *Lupta zilnică* relatează la 14 iunie 1916 un fapt foarte semnificativ, petrecut la Ploești, unde unii soldați din regimentul scos în stradă pentru împrăștierea muncitorilor, le șopteau acestora : „Mergeți înainte, noi n-avem gloanțe pentru voi”.

Momentul culminant de luptă din acești ani împotriva exploatării capitaliste și pentru pace, moment care a rămas ca un simbol al luptei anti-războinice a clasei muncitoare din România, îl reprezintă demonstrațiile de la Galați din prima jumătate a lunii iunie 1916.

Orașul Galați era unul din centrele în care mișcarea muncitorească avea tradiții glorioase de luptă.

În ziua de 3 iunie 1916 a avut loc o demonstrație prin care muncitorii gălățeni se ridicau împotriva scumpirii traiului și pentru alte revendi-

¹ *Lupta zilnică*, 30 octombrie 1915.

² *Ibidem*, 8 noiembrie 1915. Vezi și V. Livăceanu, op. cit., p. 113—114.

cări economice, strâns împletite cu lupta împotriva pregătirilor de intrare în război a României. Autoritățile au refuzat să satisfacă revendicările economice, ceea ce i-a determinat pe muncitori să organizeze din nou o mare demonstrație la 6 iunie. Valul de demonstrații, o dată dezlănțuit, cu greu mai putea fi oprit de autorități. La 12 iunie, muncitorii au hotărît organizarea unui nou miting și a unei mari manifestații de stradă. Deoarece autoritățile au refuzat să acorde autorizațiile corespunzătoare, întrunirea s-a ținut în curtea sediului organizației socialiste locale. Muncitorimea gălățeană a hotărît, la acest miting, să proclame greva generală pentru 24 ore.

În ziua de 13 iunie 1916 armata scoasă în stradă de autorități a deschis focul împotriva muncitorilor care demonstau pentru pîine și pace. Au căzut uciși mișelește 9 muncitori în frunte cu Pascal Zaharia și Spiridon Vrînceanu, iar alți cîțiva zeci au fost răniți.

În Galați a fost introdusă o adevărată stare de asediu, guvernul începînd să caute, ca de obicei, pe așa-ziii „instigatori”. Masacrul împotriva muncitorilor din Galați nu a rămas fără răspuns din partea clasei muncitoare. Conducerea P.S.D. și C.G.S. au lansat un manifest prin care înfiera guvernul pentru crima sa premeditată și chema clasa muncitoare să protesteze împotriva împușcării fiilor ei, printr-o grevă generală de 24 ore în ziua de 16 iunie. În zilele următoare, în principalele orașe din țară mii de muncitori au întrerupt lucrul. Muncitorimea din România se pregătea pentru greva generală ca semn de protest împotriva masacrului de la Galați și a pregătirilor de intrare în război. „Sîngeroasa reprimare a demonstrației de la Galați și asasinarea celor nouă muncitori în frunte cu Spiridon Vrînceanu și Pascal Zaharia — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — departe de a intimida pe muncitorii revoluționari, a fost semnalul unor puternice demonstrații de protest la București, Ploești, Brăila etc., al unei greve a 15 000 de muncitori urmată de o demonstrație la Galați . . .”¹.

Amploarea luptelor muncitorești a înfricoșat burghezia. Ambasadorul francez relata guvernului său că „Brătianu este hotărît să ordone mobilizarea generală de teamă ca nu cumva mișcarea din Galați să se întindă și asupra celorlalte orașe și să împiedice astfel războiul”².

Ziarul reacționar *Epoca* scria că „la Galați guvernul pare a fi introdus un regim de stare de asediu. Orașul continuă a fi ocupat militarmente. Trupele de infanterie și cavalerie sînt postate în diferite puncte ale orașului. Trupele de garnizoană vor fi consemnate în cazărmi începînd din astăzi”³. În Capitală fabricile și întreprinderile erau înconjurate de patrulile militare. Chiar ziarul burghez *Adevărul*, care ducea o aprigă campanie războinică, nu putea să ascundă că la București avea loc cea mai întinsă desfășurare de forțe militare și polițienești din cîte se văzuseră la noi vreodată⁴. Armata, întărită cu artilerie, a ocupat din zorii zilei cartierul Griviței.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, Buc., 1955, p. 365.

² *Cum s-a prăpădit țara! Acte și documente oficiale din arhivele diplomației rusești relative la intrarea noastră în acțiune publicate de ziarul „Pravda” din Petrograd, Buc., 1918, p. 20.*

³ *Epoca*, 17 iunie 1916. Vezi și *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lngă C.C. al P.M.R.*, nr. 3, mai—iunie 1958, p. 100.

⁴ *Adevărul*, 17 iunie 1916.

Valul de întruniri și demonstrații antirăzboinice, stimulat de evenimentele din Galați, s-a extins în toată țara. La Iași, Botoșani, Roman, Focșani și în alte orașe, clasa muncitoare s-a solidarizat cu lupta fraților ei din Galați. La 16 iunie în București, Ploești și Brăila s-a declarat grevă generală. „În zi de lucru — scria *Lupta zilnică* — pe timp de criză, când muncitorii aleargă în dorul unei bucați de pâine, zeci de mii de lucrători au ținut să-și facă datoria înfierînd crima premeditată de la Galați . . .”¹.

Încă în primele ore ale zilei de 16 iunie în București coloane compacte de muncitori se îndreptau spre sala „Dacia”, locul de întrunire. La ora 8 sala devenise neîncăpătoare. În același timp companii militare au început să ocupe împrejurimile sălii „Dacia”, iar la periferie au fost postate în jurul fabricilor patrulare militare. Astfel cartierul Regiei era înconjurat de batalioane de vînători iar pe străzi patrulele militare interziceau muncitorilor să se apropie de fabrică. La atelierele C.F.R. au fost duse și tunuri, iar soldații au fost introduși în ateliere pentru a cerceta ce vor face muncitorii.

La mitingul care a avut loc au luat cuvîntul I. C. Frimu și alți muncitori care au protestat împotriva acțiunilor criminale ale guvernului și împotriva războiului în care era împinsă țara. În moțiunea votată la sfîrșitul mitingului se spunea că muncitorii nu vor înceta lupta pînă cînd „ . . . toți criminalii nu-și vor lua pedeapsa, pînă cînd politica de înflămînzire nu va înceta, pînă cînd guvernul nu va declara în fața lumii întregi că el dorește o neutralitate cinstită”².

În timpul demonstrației muncitorii au dat o ripostă hotărîtă și opoziției antantofile care căuta să folosească nemulțumirile maselor pentru a răsturna guvernul și a tîri astfel imediat țara în război de partea Antantei. În legătură cu aceasta ziarul *Lupta zilnică* scria la 18 iunie că muncitorii nu vor ajuta niciodată partidele burgheze să vină la putere. „Muncitorii, scria ziarul, nu vor cucerii puterea pentru alții, ci pentru ei înșiși, rostogolind burghezia în abisul veșnicei opoziții . . .”.

La Ploești de asemenea în ziua de 16 iunie toate fabricile au fost închise iar soldații regimentelor din localitate au patrat în jurul fabricilor și locul de întrunire a muncitorilor. La miting au luat cuvîntul delegați din București și ai muncitorimii locale. Demascînd fățărnicia claselor dominante, un muncitor spunea : „Cei mari ne vorbesc de mărirea patriei. Priviți ce ne-a dat patria la Galați și ce a dat țărănimii la 1907”³.

La 19 iunie la București a avut loc din nou un mare miting la cirul „Sidoli”. Luînd cuvîntul la acest miting I. C. Frimu, neînfriecat luptător pentru cauza clasei muncitoare, spunea adresîndu-se muncitorilor prezenți : „Faceți prin conștiința voastră ca cei de sus să simtă puterea voastră. Faceți ca prin puterea voastră să înlocuiți societatea de azi bazată pe nedreptate, pe împilare și jaf, printr-o societate bazată pe dreptate, pe egalitate, pe socialism”⁴.

¹ *Lupta zilnică*, 18 iunie 1916.

² *Ibidem*, 17 iunie 1916.

³ *Ibidem*, 18 iunie 1916.

⁴ *Ibidem*, ediție specială, 21 iunie 1916.

La 20 iunie în ziua înhumării muncitorilor uciși, la Galați s-a declarat grevă generală. Au urmat cortegiul peste 10 000 de muncitori, meseriași și intelectuali din Galați, precum și numeroase delegații de muncitori din alte orașe. În fața valului crescând al acțiunilor muncitorești, guvernul a fost nevoit să ia unele măsuri prin care să dea o aparență de satisfacere a cerințelor muncitorilor. Astfel, a fost destituit ajutorul de primar al orașului, a fost mutat primul procuror din Galați iar prefectul a fost înlocuit. Toate aceste măsuri erau însă numai manevre care ținteau să demobilizeze pe muncitori, ale căror revendicări nu se limitau la schimbarea primarilor și prefectilor, ci priveau politica generală a guvernului burghezo-moșieresc, lupta împotriva intrării României în războiul imperialist.

Luptele muncitorilor de la Galați au avut ecou și în alte țări. În manifestul de protest al Comisiei internaționale socialiste din iulie 1916 împotriva arestării lui Karl Liebknecht și a altor militanți care s-au ridicat împotriva războiului imperialist, se arată că în România burghezia a răspuns cu gloanțe cererilor juste pentru pâine ale maselor populare, astfel că, înainte de a intra în războiul imperialist, clasele dominante din România au început războiul împotriva propriului lor popor¹.

Luptele muncitorilor de la Galați și din restul țării au arătat că în România exista o forță capabilă să se opună cu dirzenie politicii aventuriste, imperialiste, a guvernului burghezo-moșieresc. Ele constituiau, după cum arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, „... afirmarea voinței proletariatului de a se manifesta ca o forță politică independentă și a se opune războiului imperialist, după exemplul eroicului proletariat rus”².

O dată cu împușcarea muncitorilor de pe străzile orașului Galați, acțiunile clasei muncitoare împotriva războiului imperialist au căpătat tot mai mult caracterul de luptă directă împotriva regimului burghezo-moșieresc. „Pe scena acestei mari bătălii istorice care începe și în România între capital și muncă, între burghezie și proletariat, — scria *Lupta zilnică* — tovarășii noștri morți și tovarășii noștri răniți au fost patrula de recunoaștere a întregii clase muncitoare din România, au fost avangarda partidului social-democrat ...”³.

Manifestațiile muncitorilor împotriva războiului au continuat cu aceeași intensitate și chiar la 15 august 1916, ziua intrării României în război, a avut loc un mare miting la București.

Acțiunile clasei muncitoare nu au reușit totuși să împiedice clasele exploatoare de a țîri România în războiul mondial imperialist. Proletariatul din țara noastră era lipsit de un partid consecvent revoluționar care să elaboreze o linie politică marxist-leninistă cu obiectivele răsturnării puterii claselor exploatoare și a instaurării puterii politice a clasei muncitoare. Partidul social-democrat din România, ros de spiritul legalist, își

¹ *Dokumente und Materialien zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, vol. I, Berlin, 1958, p. 421. Vezi și *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.*, nr. 3, 1960, p. 161.

² *Lupta zilnică*, 22 iunie 1916. Vezi și necrologul publicat în *Vitorul social*, nr. 3, 1916, p. 97—99.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Buc., ed. IV, 1955, p. 365.

concentrase ani de zile puterile în lupta pentru „domnia legilor” și pentru reforme în cadrul statului burghezo-moșieresc. Însă atât în anii neutralității cât și în anii războiului s-a produs un proces de creștere a curentului revoluționar în sinul vechiului partid.

Cînd în luna august 1916 guvernul român a intrat în război, publicațiile socialiste, după ce cîtva timp au suferit rigorile cenzurii, au fost interzise. Acțiunile de luptă ale clasei muncitoare desfășurate în cadru legal au luat sfîrșit. Greutățile războiului, ocupația germană, creșterea stării de spirit revoluționar și influența revoluției din februarie din Rusia au făcut ca elementele de stînga să intensifice acțiunile în ilegalitate. Influența uriașă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și răspîndirea largă în țara noastră a ideilor leniniste au grăbit procesul de clarificare politică și ideologică din mișcarea muncitorească. S-a întărit curentul de stînga în P.S.D., ceea ce a dus la formarea grupurilor comuniste și apoi, în 1921, la formarea Partidului Comunist din România.

Oamenii muncii din Republica Populară Romîină, constructorii ai socialismului și luptători activi pentru cauza păcii în lumea întreagă, pe bună dreptate se pot mîndri cu lupta curajoasă, eroică, a clasei muncitoare din țara noastră împotriva intrării Romîniei în războiul mondial imperialist din 1914—1918, luptă care reprezintă o pagină glorioasă din istoria poporului nostru.

БОРЬБА РУМЫНСКОГО РАБОЧЕГО КЛАССА ПРОТИВ ВСТУПЛЕНИЯ РУМЫНИИ В ПЕРВУЮ МИРОВУЮ ВОЙНУ (1914—1916)

РЕЗЮМЕ

В настоящей работе автор стремится доказать на основании документов, что в период нейтралитета Румынии (1914—1916) рабочий класс боролся против ее вступления в первую мировую войну. Осознав с самого начала империалистический характер этой войны, рабочий класс Румынии и его представители разоблачили антинациональную и антинародную политику правительства Брѣтиану.

В борьбе против войны еще отчетливее обрисовались течения, существовавшие тогда в румынском рабочем движении и социал-демократической партии. К. Десбрѣджану-Геря открыто заявил о необходимости „защиты родины” в том случае, если правительство вовлечет румынский народ в империалистическую войну; Раковский занял позицию центра, между тем левые элементы, как Алеку КонстантINESКУ, Василеску-Вассия и др. приближались к ленинской установке, не понимая, однако, полностью лозунга превращения империалистической войны в гражданскую.

Упрочению левой установки в подходе к войне содействовали и связи румынских социалистов с левыми фракциями и партиями других стран, прежде всего, их участие на совещаниях в Циммервальде и созыв в Бухаресте социалистической конференции балканских стран (летом 1915 г.).

В этот период в румынской рабочей печати вышли труды В. И. Ленина.

Разоблачению империалистической войны активно содействовали собрания против войны и демонстрации румынского рабочего класса, проводившиеся в 1914—1916 гг.

Крупнейшим выступлением рабочего класса Румынии была демонстрация 1916 г. в Галаце, когда рабочих, требовавших мира и хлеба, встретили пули буржуазно-помещичьей армии. В этот день было убито 9 рабочих во главе с Паскалем Захария и Спиридоном Врынчану и ранено свыше тридцати. Кровавая расправа в Галаце вызвала огромную волну рабочих демонстраций по всей стране. Все это не помешало вступлению Румынии в империалистическую войну. Румынское буржуазно-помещичье правительство поспешило втянуть страну в войну, чтобы участвовать в „дележе добычи” и чтобы подавить движение народных масс за мир и демократические реформы.

LA LUTTE DE LA CLASSE OUVRIÈRE CONTRE L'ENTRÉE DE LA ROUMANIE DANS LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE (1914—1916)

RÉSUMÉ

L'auteur s'attache à montrer dans cet article, sur la foi de documents, que durant la période de la neutralité de la Roumanie (1914—1916) la classe ouvrière a lutté contre l'entrée du pays dans la première guerre mondiale. Consciente dès le premier instant du caractère impérialiste de cette guerre, la classe ouvrière de Roumanie, par ses représentants, a démasqué la politique antinationale et antipopulaire du gouvernement Brătianu.

La lutte contre la guerre a précisé davantage encore les courants existants au sein du mouvement ouvrier et du parti social-démocrate de Roumanie. Alors que C. Dobrogeanu-Gherea se déclarait ouvertement pour « la défense de la patrie » au cas où le gouvernement aurait poussé le peuple roumain dans la guerre impérialiste, et tandis que Racovski se situait sur des positions centristes, les éléments de gauche, tels que Alecu Constantinesco, Vasilescu-Vassia et d'autres se rapprochaient de la position léniniste, sans cependant comprendre parfaitement le sens du mot d'ordre de la transformation de la guerre impérialiste en guerre civile.

Une contribution importante à l'affirmation d'une attitude de gauche dans le problème de la guerre a été donnée par les relations des socialistes de Roumanie avec les partis et les fractions de gauche d'autres pays, en premier lieu par la participation à la conférence de Zimmerwald et par l'organisation à Bucarest de la conférence socialiste interbalkanique en été 1915.

Durant cette période, la presse ouvrière de Roumanie a fait paraître certains ouvrages de V. I. Lénine.

Les actions visant à démasquer le caractère impérialiste de cette guerre ont été fortement soutenues par les réunions et les manifestations antiguerrières de la classe ouvrière du pays, qui se sont déroulées de 1914 à 1916. L'action la plus importante de la classe ouvrière de Roumanie a eu lieu à Galatzi en juin 1916, lorsque la manifestation des ouvriers organisée sous le mot d'ordre de « paix et pain » a été accueillie à coups de feu par l'armée du régime bourgeois-agrarien. Ce jour-là, neuf ouvriers ont été tués, Pascal Zaharia et Spiridon Vrinceanu en tête, et plus d'une trentaine ont été blessés. Les événements sanglants de Galatzi ont provoqué une vague immense de manifestations ouvrières par tout le pays. Mais tout ceci n'a pu empêcher l'entrée de la Roumanie dans la guerre impérialiste. Le gouvernement bourgeois-agrarien roumain s'est hâté de pousser le pays dans la guerre afin de participer au « partage du butin » et, par ailleurs, de mettre fin à la lutte des masses populaires pour la paix et pour des réformes démocratiques.

ASPECTE DIN LUPTA ORĂȘENILOR DIN ȚARA ROMÎNEASCĂ ȘI MOLDOVA ÎMPOTRIVA ASUPRIII FEUDALE ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA (I)*

DE

C. ȘERBAN

A. LUPTA ÎMPOTRIVA SARCINILOR FISCALE ȘI A ABUZURILOR SLUJBAȘILOR DIN APARATUL ADMINISTRATIV

Ca centre ale „concentrării populației, a uneltelor de producție, a capitalului, a necesităților și a mijloacelor de a le satisface”¹, orașele din Țara Românească și Moldova au cunoscut mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea o dezvoltare economică pe linie ascendentă. O principală cauză a creșterii bunei lor stări a fost adâncirea procesului de separare a meșteșugurilor de agricultură și a diferențierii în cadrul acestuiași meșteșug prin apariția unor noi ramuri meșteșugărești înrudite². Datorită acestui fapt a crescut pe piața internă varietatea mărfurilor meșteșugărești care limitau tot mai mult circulația mărfurilor similare străine, provenite din import.

Pe piața permanentă a orașului³ denumită fie Tîrgul de Sus, fie Tîrgul de Jos, fie Tîrgul vechi sau Tîrgul nou, fie Tîrgul din lăuntru, dughelele și prăvăliile desfăceau mărfuri meșteșugărești de larg consum pentru populația locală, și anume obiecte de îmbrăcăminte, de încălțăminte, mărfuri alimentare, obiecte casnice etc. Aceste mărfuri erau produse în atelierile care se aflau de cele mai multe ori în aceleași prăvălii — dar

* Partea a II-a a studiului de față va apărea într-un număr viitor.

¹ Marx-Engels. *Ideologia germană*, în *Opere*, Ed. politică, Buc., 1958, vol. III, p. 51.

² La Iași erau în 1755 peste 40 de ramuri meșteșugărești, iar în București, în 1780, peste 50 de ramuri.

³ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, Buc., 1947, p. 172.

într-o cameră separată — și unde lucrau în condiții grele de muncă uce-
niciei și calfele meșterilor¹. Cu toate acestea meșteșugarii orașenești nu
satisfăceau în întregime cererile crescînde de mărfuri ale populației în
continuă creștere datorită unei tehnici încă înapoiate și a unei producții
lente stînjinită de prevederile statutelor de breaslă. De aceea, deși unele
meșteșuguri ajung uneori să exporte mărfuri mai ales în imperiul otoman²,
totuși cele mai multe din ele sînt nevoite să suporte concurența unor
mărfuri similare străine desfăcute pe piața internă prin import.

Cea mai mare cantitate de mărfuri importate prin negustorii străini
și cei pămînteni erau articolele de băcănie și mărfurile manufacturiere
provenite mai ales din marile centre industriale europene³. Mărfurile din
această ultimă categorie erau aduse de negustorii lipscani iar cele din
prima categorie mai ales de negustorii brașoveni și sibieri. În tarifele
vamale din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea care au fost în vigoare
în Moldova și Țara Romînească sînt cuprinse următoarele mărfuri din
import care au circulat pe piața noastră internă: cafea de Moca, zahăr
Cassonade, indigo din India, ulei din Franța, pînză din Olanda și Rusia,
fesuri din Fez, mătăsuri din Florența, Veneția, China și Lyon, postavuri
din Paris, Londra și Veneția, ghermesuturi din Istambul, blănuri din
Polonia, Rusia, Turcia și Crimeea, lemn din Brazilia, covore din Smirna
și Salonic, șaluri din Chios și Cairo, halva din Adrianopol, șofran din
Veneția etc.⁴.

O altă categorie de mărfuri, desfăcute pe piața periodică sau în
Tîrgul din afară o constituia mărfurile meșteșugărești de calitate infe-
rioară, produse în mediul rural și care erau destinate populației nevoiașe
a orașelor așezată de obicei prin mahalalele de margine, și anume: opinci,
abale, postavuri groase de țară, sumane, pînză groasă, obiecte casnice
din lemn și din pămînt (oale, străchini, linguri etc.) buți, doage etc.⁵.
În Tîrgul din afară se mai vindeau lemne de foc și materiale de construcție
(cherestea, șindrila, nisip, var, cărămidă etc.) precum și lucruri necesare
hranei populației: cereale, zarzavaturi, legume, vite, păsări, produse
lactate, vin; pe lângă acestea se mai constată desfacerea materiilor prime
animale (piei netăbăcite, lînă) și vegetale (în, cînepă) achiziționate mai
ales de către meșteșugari⁶. Aceste mărfuri proveneau de obicei din gos-
podăriile țăranilor care locuiau în satele aflate pe moșia orașului, de la
locuitorii mahalalelor orașului așezați la margine care aveau preocu-
pări agricole, de la gospodăriile unor reprezentanți ai clasei stăpînitoare
(boieri, mănăstiri, biserici) posesori de întinse moșii⁷. În acest fel, pe

¹ Vezi *Studii*, 1959, nr. 6, p. 55—89.

² Vezi tarifele vamale din sec. XVIII și de la începutul sec. XIX.

³ *Arhiva romînească*, 1860, p. 242—262; Arh. St. Iași P. 215—221. Arh. St. Buc.,
ms. 2, f. 3—9; ms. 20, f. 147—153 v.

⁴ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVI, p. 647—649; D. Z. Furnică, *Din istoria comer-
țului. Mai ales băcănia*, Buc., 1908, p. 167—173.

⁵ V. A. Urechia, *Istoria Romnilor*, vol. I, p. 100—101, 280; Arh. St. Buc., ms. 2,
fila 31.

⁶ Arh. St. Buc., ms. 17, p. 184 v.; ms. 18, p. 71.

⁷ P. P. Panaitescu, *Călători poloni în Țările Romîne*, București, 1930, p. 238; Marcel Țe
Karadja, *Principalele Romîne văzute de un funcționar turc din sec. XVIII (1742)*, în *Arhivele*

măsură ce prin activitatea meșteșugarilor și negustorilor capitalul comercial se impunea mai mult pe piață și dincolo de limitele orașului¹ în aceeași măsură țărani și unii reprezentanți ai clasei stăpînitoare erau cît mai mult interesați în dezvoltarea comerțului și a lărgirii pieței noastre interne.

Un alt factor care a contribuit la înflorirea economică a orașelor din Moldova și Țara Romînească a fost înființarea de întreprinderi manufacturiere. Aceste întreprinderi produceau în general obiecte de larg consum: luminări pentru iluminat² (la București), postav, piele, testemeluri, bumbac tors pentru îmbrăcăminte, încălțăminte (tot la București)³, fidea, bere, macaroane, ulei, pentru alimentație (la București⁴, la Iași⁵, la Roman⁶, la Galați⁷) sticlă și săpun pentru uz casnic (la București)⁸. În aceste manufacturi mărfurile erau produse de meșteșugari, orășeni și țărani a căror muncă era îndrumată de meșteri specialiști străini. Ele erau apoi vîndute pe piața orașului în prăvălii speciale ai căror proprietari beneficiau de anumite privilegii. Mărfurile deși nu aveau calitatea superioară celor produse în țările europene, totuși ele erau destinate mai ales orășenilor. Unii reprezentanți ai claselor stăpînitoare însă, încă de la jumătatea secolului al XVIII-lea preferau mărfurile manufacturate străine celor produse în țară deși plăteau pentru aceasta mai mult. În 1762 misionarul catolic Boscovici, în trecere prin Moldova, a remarcat cum domnii țării aruncau mari sume de bani pentru procurarea unor asemenea mărfuri străine în timp ce mulți dintre boieri se întreceau care mai de care prin a cumpăra postavuri cît mai fine, stoffe de culori și de calități cît mai variate și blănuri de cea mai bună calitate, neprecupețind sume mari de bani stoarse de pe spinarea țăranilor care munceau pe moșiile lor⁹. O asemenea remarcă o face însuși un domnitor moldovean, Grigore Alex. Ghica, care, după cum spune cronică, ar fi folosit la îmbrăcăminte sa postav produs în țară, spre a da de exemplu multora din boieri care își iroseau banii cumpărînd asemenea mărfuri de peste hotare¹⁰.

Dezvoltarea forțelor de producție în orașele din Moldova și Țara Romînească pe linie ascendentă care a determinat înflorirea lor economică a cunoscut în majoritatea cazurilor condiții favorabile. Așa se explică

Oltenei, 1933, p. 264; G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Buc., 1947, p. 72, 78; *Revista istorică*, 1924, p. 44.

¹ Marx, *Capitalul*, Buc., 1956, vol. III, partea I, p. 325; S. F. Tocmalaiev, *Capitalul comercial și profitul comercial*, Ed. de stat, 1951, p. 13.

² Mizeul de istorie a orașului București, nr. inv. 5565 (37.695).

³ Arh. St. Buc., ms. 47, p. 22—24, m-rea Mărțața I, 7—9; Urechia, *Istoria Romnilor*, vol. XI, p. 298—299; Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XV, p. 200—239; E. D. Tappe, *Bentham în Walachia and Moldavia, în The Slavonic and East European Review*, vol. XXIX, nr. 72, 1950, p. 68; C. Șerban, *Întreprinderea de postav de la Pociovaliște și București*, în *Studii*, 1952, nr. 3, p. 86—105.

⁴ Acad. R.P.R., ms. 260, p. 111; CCCLVIII — 33.

⁵ Ion Neculce, 1925, p. 206; Acad. R.P.R., LXIII — 75.

⁶ Acad. R.P.R., LXIII — 75.

⁷ Arhivele Basarabiei, 1938, nr. 1—4, p. 79—80.

⁸ E. D. Tappe, *op. cit.*, p. 71; Arh. St. Brașov, Acte judecătorești 243/1809; Arh. Stat., Buc., 19, fil. 25; ms. 8, fil. 249.

⁹ I. Boscovici, *Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne*. Lausanne, 1772, p. 243—244.

¹⁰ M. Kogălniceanu, *Cronicile României*, București, 1872, vol. III, p. 252.

de ce în cursul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea numărul orașelor crește datorită transformării unor sate în târguri și orașe. Ne referim pentru Țara Românească la Drăgășani, Telega, Rușii de Vede, Găiești, Slănic, Urziceni etc., iar în Moldova la Burdujeni, Fălticeni, Panciu, Odobești, Fălești¹ etc. După listele târgurilor și orașelor stabilite la începutul secolului al XVIII-lea de Dimitrie Cantemir pentru Moldova² și de stolnicul C. Cantacuzino pentru Țara Românească³ și de la începutul secolului al XIX-lea stabilite de Dionisie Fotino⁴ rezultă că numărul acestora a crescut în o sută de ani în procent de 25 %.

Orașele care în majoritatea cazurilor fuseseră înființate pe moșii domnești, posedau în afară de locurile de casă, case, prăvălii, pivnițe, ulițe, piețe, grădini, livezi și un teritoriu destul de întins cu sate (de obicei 12), păduri, izlaz (imaș), bălți, râuri, iazuri, locuri de cultură pe care le foloseau orașenii. Orașenii aveau pe aceste terenuri întinse, din afara orașului, denumită moșia orașului⁵, delnițe, oprituri, curături și cuprinsuri pe care le stăpîneau prin acte de danie sau de cumpărare și pe care le foloseau cu știrea organelor, alese de obștea orașului⁶. Cît privește partea locuită a orașului, cea mai veche de fapt, unde se afla Tîrgul din lăuntru se numea vatra aceluia oraș.

Această întinsă suprafață de pămînt cu proprietăți mobile și imobile fusese inițial acordată de domnie la înființarea orașului în proprietatea orașenilor la care aceștia adăugaseră și altele obținute prin danii ulterioare și prin cumpărare. Locuitorii orașelor se bucurau de aceea, din partea domniei de anumite privilegii⁷ întărite prin acte: scutiri de plata rentei feudale (claca și dijma), libertatea personală, dreptul de autoconducere prin reprezentanți aleși de obște. Orașenii se bucurau de asemenea prin acte personale de o parte din monopolurile domniei: dreptul de tîrg, dreptul de vamă, dreptul de a ține scaune de carne și de pește, dreptul de a ține mori, de a vinde rachiu și vin, de a ține băcănii, plătind chirie domniei numai pe moșia orașului⁸.

De la sfîrșitul secolului al XVIII-lea reprezentanții domniei în orașele din Moldova și Țara Românească cu puteri din ce în ce mai mari sînt vornicii de tîrg sau de politie care îndeplineau atribuțiile foștilor

¹ D. Ciurea, *Orașele și târgurile din Moldova în cadrul perioadei de descompunere a feudalismului*, Studii și cercetări științifice, Istorie, Acad. R.P.R., Filiala Iași, VII (1956), fasc. I, p. 99.

² D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Adamescu, p. 43—57.

³ C. C. Giurescu, *Harta stolnicului C. Cantacuzino*, Revista istorică română, 1943, p. 1—27.

⁴ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei*, Ed. G. Sion, Buc., 1859, vol. III, p. 149, 181, 334—336.

⁵ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești*, București, 1947, p. 164.

⁶ Radu Gioglovan, *Două procese pentru apărarea moșiei orașului Tîrgoviște în sec. XIX*, în Studii și articole de istorie, vol. II, 1957, p. 460. D. Ciurea, *op. cit.*, p. 101.

⁷ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 181—183.

⁸ *Ibidem*.

ispravnici de țîrg și ureadnicilor (în Moldova) existenți în prima jumătate a secolului al XVIII-lea ¹.

Obligațiile fiscale se plăteau de orășeni direct domniei iar perceperea lor se făcea prin cislă, orășenii fiind împărțiți în unități fiscale după categorii sociale. Valoarea acestei cisle se stabilea prin învoială cu domnia, prin ruptoare ². În afară de fumărit care era o dare generală pentru orășeni, meșteșugarii și negustorii din orașe mai plăteau și unele dări legate de preocupările lor profesionale: cămănarit, ciohodorit, săpunărit, lumănarit, ierbărit, cotărit, cîntarul domnesc etc.

În secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea preocupările celei mai mari părți din locuitorii orașelor rămîneau aceleași ca și în perioada anterioară adică agricultura. În mod excepțional meșteșugarii și neguțătorii, al căror număr era predominant în Țîrgul din lăuntru se rupseseră treptat de preocupările lor agricole ocupîndu-se acum în mod exclusiv cu profesia lor de bază și își procurau toate cele necesare traiului de pe piața orașului. Orășenii cu preocupări agricole își aveau așezările mai ales la marginea orașului unde constituiau majoritatea populației. După o statistică a 12 mahalale din București în 1762, din partea Țîrgului din afară țărani erau pe locul 2 din punct de vedere numeric ³. Din altă statistică făcută în Moldova în 1788—1789 rezultă că locuitorii orașelor aveau importante preocupări agricole atîta timp cît numărul cailor și boilor, proprietatea lor, depășea uneori chiar numărul caselor. În Focșani, la 269 case erau 300 cai și boi, în Odobești la 48 de case erau 166 cai și boi, în Adjud la 61 case erau 205 cai și boi, la Roman la 617 case erau 448 cai și boi ⁴. Caracterul semiagrar al multora din orașele Țării Romînești și Moldovei în această epocă se explică în bună parte la cele de curînd formate. Însăși capitala Țării Romînești, Bucureștii, păstrează acest caracter chiar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Unele documente atestă poruncile date de marele agă și marele spătar unora din orășenii care posedau vite și care nu le păzeau să strice holdele celorlalți orășeni. De asemenea tot ei interzic locuitorilor să depoziteze fin în oraș. La Craiova conducerea orașului interzicea spălarea grîului și a lînei la jghiaburile fîntînelor ⁵. Într-o descriere germană anonimă din 1810 se arată că orașele București, Iași capitalele celor două țări romînești, „se aseamănă mai de grabă cu niște sate mari decît cu niște orașe...” ⁶.

Pînă în secolul al XVIII-lea toate orașele din Țara Romînească și Moldova fiind înființate pe moșie domnească erau considerate drept proprietate domnească ⁷. La începutul acestui secol persistă încă puternic în conștiința contemporanilor această condiție juridică a orașelor. Dimitrie

¹ N. Grigoraș, *Dregătorii Țîrgurilor moldovenești și atribuțiile lor pînă la Regulamentul Organic*, Iași, 1942, p. 44; D. Berindei, *Ispravnicul sau ispravnicii scaunului Bucureștilor* (în ms.).

² P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 172; Vezi Arhiv. Stat. Buc. Cond. Visteriei din timpul lui C. Brîncoveanu, ms. 126. Acad. R.P.R. Anatefterul lui C. Brîncoveanu, ms. MLXIX, 5389.

³ I. Ionașcu, *Aspecte demografice și sociale din București la 1762*. Revista arhivelor nr. 2/1959, p. 127—129.

⁴ Acad. R.P.R., ms. german, nr. 2, vol. I—II.

⁵ Arh. Stat. Buc., ms. 2, f. 144 v. ms. 12, p. 54, 176, 237.

⁶ Ion Neculce, 1921, p. 155—156.

⁷ P. P. Panaitescu, *Interpretări romînești ...*, p. 173.

Cantemir încheind tratatul de alianță cu Petru cel Mare (1711) a ținut să fie menționat (articolul 8) că domnul Moldovei „După vechiul obicei stăpânește toate orașele cu satele lor din jur”¹. De aceea nu este de mirare când constatăm în documente că unii dintre domnitori dispunând de moșia și vatra orașelor așa cum dispuneau de celelalte monopoluri și proprietăți acordau drept danie unor boieri și mănăstiri părți din pământul orașelor. Originea acestor danii trebuie interpretată ca fiind o măsură luată de domnie pentru consolidarea pozițiilor puterii centrale cu sprijinul reprezentanților clasei stăpînitoare, pe de o parte, iar pe de alta ca una din soluțiile adoptate de domnie în perioada când nu mai posedă atîtea moșii, pentru a face danii repetate.

Asemenea danii întîlnim de la jumătatea secolului al XVII-lea. De exemplu Matei Basarab dăruiește mănăstirii Dealu „o parte din trupul moșiei orașului Tîrgoviște și un heleșteu de lingă satul Colacu“ aflat pe moșia aceluiași oraș². De asemenea Constantin Brîncoveanu dăruiește tot din moșia orașului Tîrgoviște o parte spătarului Mihai Cantacuzino. Cu puțin mai înainte Șerban Cantacuzino dăruise în 1683 aceluiași Mihai Cantacuzino spătarul 21 de stînjini din moșia Bucureștilor „prin tufele orașului”³. În aceleași condiții se întîlnesc danii făcute de domnitor din moșiile orașelor moldovenesti încă din 1641, în vremea lui Vasile Lupu care se continuă pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea din moșiile orașelor Bîrlad, Iași, Huși, Vaslui, Tecuci, Tg. Frumos, Botoșani⁴.

Acordarea de danii din moșia orașelor din Moldova și Țara Românească s-a continuat și în prima jumătate a secolului XVIII, astfel, în 1722 din moșia orașului București⁵, în 1714 și 1716 din moșia Tîrgșorului⁶, în 1709 din moșia orașului Baia⁷, 1701 pînă în 1719 din moșia orașului Iași⁸, din 1707 pînă în 1722 din moșia Tîrgului Neamț⁹, în anii 1726—1729 din moșia orașului Succava¹⁰ etc.

În general aceste danii aveau o suprafață redusă în secolul XVII și cuprindeau mai ales locuri de casă, iazuri, heleștee, pivnițe, vaduri de mori și terenuri de cultură. Extinderea și frecvența lor tot mai mare la începutul secolului XVIII a început să lovească în interesele economice ale orașenilor prin restrîngerea, mai ales a suprafețelor rezervate agriculturii. Din această cauză unele din tîrguri și orașe au fost obligate uneori să arendeze pămînturi de cultură de la diviziunii proprietari de pămînt,

¹ P. P. Panaitescu, *D. Cantemir, Viața și opera*, București, 1958, p. 107.

² Arh. Stat. Buc., M.ropolia Țării Românești, CCLXXIX—1.

³ *Ibidem*.

⁴ P. P. Panaitescu, *Interpretări românești...*, p. 169—170.

⁵ Arh. St. Iași, P. 458—460, 246—29, 259—1, 540—60, 438—18, 434—4, 104—28, 644—3, 339—1, 151—128; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 222. I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. II, p. 5—16.

⁶ Arh. Stat. Buc. M-rea Radu Vodă I—33—35.

⁷ Acad. R.P.R. CCCLXX—74, CCCLXXVII—4.

⁸ Arh. Stat. Buc. M-rea Rașca, I—3, nr. 31. M-rea Slatina III—1.

⁹ Arh. Stat. Buc., ms. 579, fil. 65, 73, 217, 233, 337 rcz.; M-rea sf. Ioan Zlataust XVIII—3, N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 59.

¹⁰ Arh. Stat. Buc. M-rea Neamț LXIII—20, 21, LXIV—1, 3, 4, 5, CVIII, 15.

¹¹ T. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. IV, p. 63—65.

plătind dijmă din bucatele strînse pentru nevoile orășenilor. În această vreme orășenii nu protestează prea puternic împotriva domniei pentru asemenea danii, ci înaintează numai jalbe pe care domnia nici nu le ia în seamă. În aceste jalbe se arată că „n-au tîrgurile unde să se hrănească” sau că „n-au rămas loc osebit pentru hrana și agonisita tîrgurilor”¹ ceea ce de fapt era același lucru. Dacă totuși această problemă acută pentru orășeni a atras atenția unui domnitor ca Nicolae Mavrocordat din Moldova, care a încercat fără rezultate să „strice daniile cele ce s-au făcut de domnii mai de curînd”² în Țara Românească nu s-a găsit nimeni care să ia apărarea tîrgoveților. Acordarea acestor danii era favorizată de existența regimului turco-fanariot în Moldova și Țara Românească în timpul căruia la conducere erau numiți domnitori cu autoritate mai slabă și care, foarte curînd au ajuns în mîna boierilor și înaltului cler un instrument pentru sprijinirea intereselor lor de clasă.

După reformele lui Constantin Mavrocordat în Țara Românească și Moldova și mai ales aceea a desființării juridice a iobăgiei se constată o goană după brațe de muncă și de noi terenuri de cultură³, care au afectat printre altele și moșiile orașelor. După o statistică a daniilor acordate boierilor și mănăstirilor din moșia orașelor rezultă că în primul deceniu de după reformă (1750—1760) acestea s-au extins asupra unui mare număr de orașe și tîrguri, iar suprafețele concesionate erau din ce în ce mai mari. În 1751 au fost acordate daniile din moșiile orașelor Cotnari⁴ și Suceava⁵, Botoșani⁶, în 1752 din moșia orașelor București⁷ și Bîrlad⁸, în 1753 din moșia orașelor Tecuci⁹ și Bacău¹⁰, în 1754 din moșia orașului Botoșani¹¹, Iași¹², în 1755 Tg. Frumos¹³, în 1756 din moșiile orașelor Piatra¹⁴, Hîrlău¹⁵, Tg. Baia¹⁶, Huși¹⁷, din Tg. Trotuș¹⁸, Roman¹⁹, în 1757 din moșia orașelor Bîrlad²⁰, Piatra²¹, Tecuci²², și Vaslui²³, în 1758 din

¹ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, vol. II, p. 85.

² *Ibidem*.

³ A. Oțetea, *A doua iobăgie în Țările Române* (în ms.).

⁴ Fil. Acad. R.P.R. Iași, Fond. Sf. Spiridon, Pach. 2, a, plic. 2, nr. 4.

⁵ T. Bălan, *op. cit.*, vol. IV, p. 64—65.

⁶ A. S. Botoșani, Fond Primărie IX—152.

⁷ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. V, p. 498; I. Ionașcu, *op. cit.*, Revista Arhivelor, nr. 2/1959, p. 124—125.

⁸ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, p. 45. Arh. St. Iași, P. 611 — 35, 36, 37.

⁹ Papadopol-Calimach, *Scrisoare din Tecuci*, în *Convorbiri literare*, XIX (1855), p. 381.

¹⁰ Arh. St. Buc. M-rea Bistrița (Moldova), I—18.

¹¹ Arh. St. Botoșani, Fond Primărie IX—155, 154.

¹² Arh. St. Buc. M-rea Sf. Ioan Zlataust XIII—5, XXXVII—1.

¹³ Arh. St. Iași, P. 736—1, 6.

¹⁴ Arh. St. Buc. M-rea Bisericiani, III—29, 30; Bistrița (Moldova) X—7—9.

¹⁵ Fil. Acad. R.P.R. Iași, idem, pach. 2, plic. 1, nr. 5. Arh. St. Iași, P. 408—89, p. 213.

¹⁶ Arh. St. Iași, P. 600—25.

¹⁷ Arh. St. Buc. Episcopia Huși, LXXI—13; ms. 545, f. 11—15.

¹⁸ Arh. St. Bacău, VII—2.

¹⁹ Arh. St. Buc. Ep. Roman, XIII—13, XXIII—86 rez. 3.

²⁰ I. Antonovici, *op. cit.*, vol. II, p. 32—37. N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. VII, p. 218—219.

²¹ Arh. St. Buc. M-rea Văratec, XVIII—6, 7.

²² Papadopol-Calimach, *op. cit.* p. 381.

²³ G. Ghibănescu, *Surele și izvoade*, vol. XV, p. 136.

moșia orașelor Baia¹, Cotnari² și Tg. Ocna³. Pentru anul 1759 nu sînt date pînă acum.

În deceniile următoare pînă la 1800 daniile se continuă dar cu o frecvență mai mică. În 1760 se face danie din moșia Tîrșorului⁴, în 1761 din moșiile Iașilor⁵ și Gherghiței⁶, în 1765 din moșiile orașelor Craiova⁷, Buzău⁸ și Tg. Bîrlad⁹ și Gherghița¹⁰, în 1766 din moșia orașului Botoșani¹¹, Tg. Vaslui¹², în 1768 din moșia orașului Rușii de Vede¹³, iar în 1775 din moșia Ploiești¹⁴, în deceniul 1780—1790 din moșia Bîrladului¹⁵, iar în deceniul 1790—1800 din moșia Tîrșului Frumos¹⁶.

Rezultă așadar, că în deceniul 1750—1760 daniile sînt aproape de două ori mai multe decît în următorii 40 de ani. În ceea ce privește calitatea persoanei care primea dania atît în Moldova cît și în Țara Romînească cele mai multe sînt mănăstirile, bisericile, episcopiile și mitropolia țării.

Daniile acordate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea din moșiile orașelor din Moldova și Țara Romînească se deosebesc de cele anterioare și prin suprafața, care, de data aceasta este mai extinsă și ajunge uneori să cuprindă în întregime moșia orașului iar în rare cazuri chiar vatra orașului. În 1752 au fost dăruite din moșia orașului București 400 ha și anume teritoriul a 12 mahalale ceea ce reprezintă aproape 1/7 din suprafața sa; dania era acordată mănăstirii Pantelimon¹⁷. În 1761 dania din moșia orașului Gherghița reprezenta jumătate din suprafața moșiei sale¹⁸, în 1756 din moșia orașului Roman se dăruiau 1260 stînjeni¹⁹. În 1753 din moșia orașului Tecuci se smulgeau prin danie 600 de stînjeni²⁰, în 1768 din moșia Orașului de Floci, m-rea Sf. Spiridon Nou primea 2000 stînjeni²¹.

Daniile domnitorilor din moșiile orașelor care cuprind întreaga moșie sînt următoarele: Buzău (1765), Craiova (1765), Ploiești (1775), Rușii

¹ Arh. St. Buc. M-rea Rașca, I—3, nr. 32, I—21.

² Fil. Acad. R.P.R. Iași, idem, pach. 2 a, plic. 2, nr. 4.

³ Ion Neculce 1931, partea I, p. 157—159, 162—164. D. Ciurea, *op. cit.*, p. 101. Autorul accentuează mai ales pe anii 1756—1757.

⁴ Acad. R.P.R. CCLXX—75.

⁵ Arh. St. Buc. A.N. MDLXXXIV—1,2.

⁶ Ibidem, Mitropolia Țării Romînești VI—35; ms. 128, fil. 86.

⁷ Ibidem, Suluri, 32.

⁸ Ibidem, Ep. Buzău, LXXXI—10,11,16.

⁹ Arh. St. Iași, P. 611—35.

¹⁰ Arh. St. Buc. Mitrop. Țării Romînești VI—36; ms. 128, fil. 86.

¹¹ Arh. St. Botoșani, Fond Primărie IX—158.

¹² Arh. St. Iași, P. 434—16.

¹³ Arh. St. Buc., ms. 3, fil. 23—26; Acad. R.P.R. CCCXCVI—7 (1769). *Șapte biserici cu averea lor proprie*, Buc., 1904, p. 22—24.

¹⁴ Acad. R.P.R. CXCVI—248.

¹⁵ I. Antonovici, *op. cit.*, vol. II, p. 66—68, 324—326.

¹⁶ Acad. R.P.R. XXXVI—186.

¹⁷ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 124—125.

¹⁸ Arh. St. Buc. Mitrop. Țării Romînești, VI—35, ms. 128, fil. 35.

¹⁹ Ibidem, Ep. Roman XIII—13, XXIII—86, rez.3.

²⁰ Papadopol. Calimach, *op. cit.*, p. 381.

²¹ *Șapte biserici cu averea lor proprie*. Buc., 1904, p. 25.

de Vede (1768), Tîrșor (1760), Tîrgoviște (1820), Baia (1758), Bîrlad (1757), Hîrlău (1756), Huși (1768), Tecuci (1757), Vaslui (1757)¹, cît privește daniile în care se acordă chiar vatra orașului sînt următoarele: Herța (1795), Tg. Fălciu (1802)² Tîrgu Frumos (1813)³, Roman (1798)⁴.

Prin daniile acordate boierilor și mănăstirilor din moșiile orașelor se produceau importante schimbări în condiție juridică a orașenilor care din oameni liberi și cu obligații fiscale față de domnie, deveneau dependenți față de proprietarul moșiei orașului pe care-și aveau gospodăriile⁵. În aceste condiții o bună parte din orașeni a căror avere imobilă intrase în proprietatea vreunui boier sau mănăstiri sînt de acum obligați să răspundă față de acesta, în primul rînd renta feudală prin dijmă și clacă. De cele mai multe ori nevoia crescîndă de capital îi determină pe boieri și pe mănăstiri să consimtă la transformarea rentei în muncă și în produse, în rentă în bani, cu alte cuvinte prestația clăcii și predarea dijmei să se transforme într-o taxă stabilită de noul proprietar al moșiei orașului.

Pe lîngă aceasta orașenii mai sînt obligați prin schimbarea condițiilor juridice să respecte drepturile feudale ale proprietarului plătînd taxe la: vînzarea rachiului și vinului, la ținerea de circiumi și pivnițe, la măcinatul cerealelor la moară sau la ținerea de mori, la ținerea de pive, dîrste, scaune de carne și pește, la folosirea izlazului, sau imașului, la cumpărarea diferitelor mărfuri în tîrg și iarmaroace; de asemenea ei trebuiau să plătească chirie (embatic sau besmen) pentru case, loc de casă, dughene, magazii, prăvălii, șoproane etc.⁶.

Respectarea drepturilor feudale ale proprietarului moșiei și vetrei orașului a însemnat o puternică lovitură dată intereselor economice ale orașenilor. Prin aceasta, constrîngerea economică impusă de feudali, venea în contradicție acută cu relațiile social-economice capitaliste care apăruseră în limitele orașului pînă atunci. De aceea, cum era și de așteptat, de la jumătatea secolului XVIII cînd bunăstarea orașenilor creștea neconținut, încep să apară tot mai mult, în documente, indicații cu privire la rezistența lor față de aceste danii, iar după acordarea daniilor, începutul luptei pentru eliberarea moșiei de sub stăpînirea noului proprietar. Formele luptei de clasă a orașenilor împotriva feudalilor sînt variate și au o amploare destul de mare. Această luptă cu caracter antifeudal se împletește cu lupta orașenilor împotriva abuzurilor puterii centrale și a unor reprezentanți ai clasei stăpînitoare care căutau să mărească sarcinile fiscale ale orașenilor, fie în folosul lor propriu, fie în folosul vistieriei.

În vechea istoriografie luptele împotriva asupriii feudale duse de orașenii din Țara Romînească și Moldova, cu excepția răscoalelor

¹ Vezi izvoarele citate în urmă. Orașele sînt enumerate alfabetic și pe provincie istorică.

² Ion Neculce, 1922, p. 310—311.

³ N. Iorga, *Documentele familiei Calimach*, vol. I, p. 588—589.

⁴ Vezi izvoarele citate în urmă.

⁵ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 101.

⁶ Theodor Codrescu, I (1915) nr.1, p. 46. D. Ciurea, *Noi date pentru istoricul orașelor din Moldova în sec. XVIII—XIX*, Studii și cercetări științifice, Istorie, Academia R.P.R., Filiala Iași, VIII (1957), p. 225.

din Iași și București, au fost tratate sumar mai ales în lucrările de sinteză¹. Autorii acestor lucrări privesc problema mai mult sub aspectul politic decât sub cel social-economic; în schimb, celelalte forme ale luptei de clasă duse de orășeni nici nu sînt măcar schițate.

Lupta dusă de orășeni împotriva asupririi feudale a crescut în secolul XVIII și la începutul secolului XIX, cunoscînd forme deosebite în funcție de obiectele pe care le urmăreau. În perioada sus-amintită orășenii formau numai o pătură socială și nicidecum o clasă socială pentru că luați în totalitatea lor ca: „grupe mari de oameni” nu „se diferențiau prin locul ce-l ocupă în sistemul de producție socială determinat din punct de vedere istoric”, nici prin raportul în care se aflau față de mijloacele de producție, nici prin rolul pe care-l aveau în organizarea socială a muncii și nici prin modul și în proporția în care primeau acea parte a bogățiilor sociale care le reveneau².

Această pătură socială era în același timp neomogenă. După statisticile referitoare la populația din Iași (1755) și din București (1762) reiese că prin noțiunea de orășeni trebuie să înțelegem cel puțin dacă nu și mai mult de opt categorii sau grupuri sociale și anume: meșteșugari, negustori, țărani, boieri, slujitori (cazaci, seimeni, călărași, roșii, lefegii, beilii etc.) slujbași în aparatul administrativ, clerici (preoți, călugări, diaconi) și țigani robi. În asemenea condiții cele 8 categorii sociale principale care aveau condiții juridice diferite se înțelege că în cadrul luptei antif feudale nu aveau numai interese comune. De aceea numai în foarte rare cazuri, orășenii acționează împotriva asupririi feudale într-o masă compactă. În cele mai multe cazuri se constată că acționează în mod consecvent împotriva feudalilor numai acele categorii sociale lipsite de drepturi politice, cu limitate drepturi economice și care suportă greul sarcinilor fiscale ale vistieriei. Ne referim la țărani, meșteșugari, negustori, țigani robi și într-o măsură mai mică la slujitori și slujbași.

Înainte de a stabili principalele obiective ale luptei antif feudale duse de orășeni este necesar să amintim că în condiții speciale anumite categorii sociale — meșteșugarii și negustorii — formează asociații profesionale pentru a stăvili abuzurile săvîrșite de unii reprezentanți ai clasei stăpînitoare³. Și aceasta, trebuie privită ca o formă a luptei antif feudale dusă de orășeni care însă nu are amploarea acelor pe care le vom expune mai jos. Aceste asociații profesionale care dispun de o conducere autonomă prin membrii aleși de obște — ca și organele de conducere ale orașului — se numesc bresle. În orașele din Moldova și Țara Romînească apariția breslelor de meșteșugari și negustori este constatată documentar încă din secolul XVII⁴. În hrisoavele lor elibe-

¹ V.A. Urechia, *Istoria Romnilor*, vol. I—XIII; A.D. Xenopol, *Istoria Romnilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. IX, p. 99, 107, vol. X, p. 18; N. Iorga, *Istoria Romnilor*, ed. franceză, vol. VII, p. 197—242; C.C. Giurescu, *Istoria Romnilor*, vol. III, partea I, p. 270, 284.

² V.I. Lenin, *Opere*, Ed. P.M.R., vol. 29, p. 404—405.

³ Marx, Engels, *Ideologia germană*, în *Opere*, vol. III, Ed. politică, 1958, p. 25.

⁴ St. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova în sec. XVII, Studii și cercetări de istorie medie*, vol. III, p. 210, *Meșteșugurile din București în sec. XVI—XVII, Studii*, 5/1959, p. 110.

rate de domnie se prevăd drepturile și îndatoririle breslașilor, organelor lor de conducere și măsurile cu privire la respectarea monopolului asupra producției de marfă meșteșugărească.

În cursul secolului XVIII și la începutul secolului XIX constatăm meșteșugari și negustori organizați în bresle în majoritatea orașelor din Țara Românească și Moldova. Numărul breslelor în unele orașe era destul de mare. La București în 1780 sînt constatate 51 de bresle¹, și 60 în 1812². La Craiova erau 6 bresle în 1787³, în Iași erau în 1776 un număr de 33 de bresle⁴.

În ceea ce privește lupta împotriva feudalilor dusă de majoritatea categoriilor sociale ale orășenilor din Moldova și Țara Românească în secolul XVIII și la începutul secolului XIX se pot stabili, după cauzele și obiectivele urmărite, două mari grupe: A) Lupta împotriva sarcinilor fiscale hotărîte de domnie și pentru lichidarea abuzurilor săvîrșite de slujbașii din aparatul administrativ al puterii centrale; B) Lupta pentru eliberarea moșiei și vetrei orașelor de sub stăpînirea reprezentanților clasei stăpînitoare și în legătură cu aceasta recăpătarea pe cît posibil a vechilor privilegii ale orășenilor.

Lupta orășenilor împotriva creșterii sarcinilor fiscale hotărîte de domnie și pentru lichidarea abuzurilor săvîrșite de slujbașii din aparatul administrativ al puterii centrale se împletește uneori cu amestecul domniei în afacerile lor comerciale. Ea cunoaște următoarele forme: a) împotrivirea manifestată de orășeni la încercările puterii centrale de a mări contribuția orășenilor sau de a limita drepturile lor economice; b) răscoala locală împotriva puterii centrale în momentul în care cererile lor s-au izbit de refuzul hotărît al acesteia.

Una din cauzele luptei orășenilor împotriva puterii centrale a fost amestecul frecvent al acesteia în fixarea prețului mărfurilor pe piața internă. Aceasta se întîmpla mai ales în urma războaielor ruso-turce în timpul cărora se produsese perturbări în schimbul de mărfuri locale și străine și ca urmare crescuse prețul mărfurilor. De obicei stabilirea prețului mărfurilor de larg consum prin așa-zisul *nart* se făcea prin intermediul unei comisii formate din epitropii orașului. De multe ori însă domnia porunea ca prețul mărfurilor să fie mai scăzut ca de obicei și nu lua în seamă protestele negustorilor. De aceea se constată în această perioadă frecvente împotriviri ale orășenilor la asemenea porunci domnești.

În 1814 după șase ani de război și doi ani de ravagii ale unei ciume izbucnite după încetarea războiului, situația economică în țările române se agravase. În Țara Românească domnia a hotărît scăderea prețurilor la unele mărfuri de larg consum, fapt care a generat proteste din partea

¹ Arh. St. Buc., ms. 93, fil. 275; C. Șerban, *Breslele bucureștene în sec. XVIII, Studii*, 1959, nr. 6, p. 58.

² I. Cojocar, *Documente privitoare la economia Țării Românești 1800—1850*, Buc., 1958, vol. I, p. 146—147.

³ Arhivele Olteniei, 1929, p. 336—337.

⁴ N.A. Bogdan, *Orașul Iași, ...* p. 342.

negustorilor din orașe. Cei mai îndărătnici au fost negustorii ploieșteni, care în semn de protest și-au închis prăvăliile (aprilie 1814). Printre fruntașii neguțătorilor care hotărâseră o asemenea măsură erau: Mihalache bărbierul, Vasile Bidiviu și David măcelaru¹. În fața acestei situații domnia a luat contra-măsuri, a arestat pe fruntașii lor și i-a condamnat la pedeapsa ocnei, trimițându-i la Ocna Telega². Intimidat prin această măsură restul orășenilor din Ploiești s-au văzut nevoiți să-și deschidă prăvăliile și să-și vîndă mărfurile cu prețul fixat de domnie.

O altă cauză a împotrivirii orășenilor a fost creșterea taxelor pe care aceștia trebuiau să le plătească pentru ținerea prăvăliilor. În timpul războiului ruso-turc din 1806—1812 divanul a supus la o contribuție mai mare ca de obicei pe negustorii din București, în vederea acoperirii cheltuielilor necesare pentru aprovizionarea armatei rusești. Astfel, din 1807 cîrciumarii bucureșteni plăteau o taxă lunară de 4 taleri. Această situație s-a prelungit pînă în septembrie 1810 cînd în semn de protest la refuzul repetat al divanului de a scădea taxa impusă, cîrciumarii bucureșteni și-au închis prăvăliile, refuzînd să mai vîndă ceva. În acest fel ei erau absolviți de a mai plăti vreo taxă. Drept urmare divanul a poruncit marelui spătar să-i aresteze pe acei cîrciumari care se dovediseră instigatori și care-și închiseseră inițial prăvăliile. Slujbașii marelui spătar au procedat îndată la arestarea a peste 70 de cîrciumari. Deși numărul celor închiși era atît de mare încît închisoarea spătăriei devenise neîncăpătoare, totuși, această măsură n-a înduplecat întru nimic pe marele spătar, dar nici pe ceilalți cîrciumari să-și deschidă prăvăliile. La un interval foarte scurt s-a procedat la noi arestări în rîndul cîrciumarilor care de data aceasta erau închiși la metohul Episcopiei Rîmnice. În urma presiunilor executate de divan, cîrciumarii au fost nevoiți să se supună poruncilor acesteia³.

La aproape un an de la această întîmplare tot în București se constată o nouă împotrivire a orășenilor. De data aceasta divanul aruncase o dare colectivă de 1 200 000 de lei asupra orășenilor, negustorii trebuind să plătească cam a 10-a parte. La refuzul negustorilor de a plăti această contribuție nouă, marele agă și marele spătar prin oamenii lor au procedat la pecetluirea prăvăliilor fruntașilor lor. În semn de solidaritate și de protest cu marii negustori, ceilalți negustori din București și-au închis la rîndul lor prăvăliile, fapt care a produs o serioasă perturbare în efectuarea schimbului de mărfuri pe piața orașului⁴. Această situație a durat aproape o săptămîină după care bucureștenii în frunte cu negustorii, în număr de 800, s-au prezentat (20 august) la vistierie cerînd să se revină asupra hotărîrii marelui vistier⁵. Așa cum se procedase și cu cîteva luni în urmă, divanul a hotărît arestarea marilor negustori din oraș, fapt care a produs o puternică impresie în rîndul orășenilor și chiar i-a intimidat pe toți negustorii. De aceea, la 22 august, deci după

¹ Arh. St. Buc., ms. 71, f. 117.

² Ibidem, ms. 76, f. 116; vezi M. Sevastos, *Monografia orașului Ploiești, Ploiești*, 1937, p. 878.

³ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. IX, p. 259—260.

⁴ Documente Hurmuzaki, Supliment, I, vol. II, p. 621.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IX, p. 525.

două zile, negustorii bucureșteni s-au hotărât să-și redeschidă prăvăliile și să-și plătească contribuția care se ridica — partea lor — la 90 000 de lei ¹. Din exemplele de mai sus rezultă că în rîndul orășenilor negustorii constituiau o categorie socială care ceda foarte repede la presiunile exercitate de puterea centrală.

O altă cauză a împotrivilor orășenilor au fost abuzurile continue practicate de slujbașii puterii centrale. În 1722 negustorii din Iași nu s-au mai supus la plata dărilor pentru pivnițe și băuturi percepute de cămănari și au dat jalbă la domnie arătînd că li se lua mai mult decît era obiceiul. În urma judecății s-au restabilit drepturile tîrgoveților pentru a plăti marelui cămănar numai 15 ughi pe an de pivniță. La 25 aug. 1760 această hotărîre domnească a fost reinnoită ².

Tot așa în 1791, negustorii din Pitești și din Cîmpulung au refuzat să mai plătească taxele vamale la mărfurile pe care le vindeau sau le cumpărau pe motiv că vameșii din tîrg le pretindeau taxe mărite pînă la dublu. De exemplu înainte, plăteau de fiecare prăvălie 40 parale; acum li se cerea 2 zloți sau 2 lei ceea ce reprezenta o creștere de 200%. Sesizată și de jalba negustorilor piteșteni domnia a poruncit o anchetă în urma căreia s-a constatat că cele arătate de orășeni erau adevărate. În pitacul din 6 oct. 1791 domnia se adresează ispravnicilor, căpitanului de tîrg, zapciilor și vameșilor cerîndu-le să respecte drepturile neguțătorilor jeluitori ³.

Asemenea împotriviri ale orășenilor s-au petrecut și în Moldova. Ne referim la orășenii din Bîrlad care în 1823 au refuzat să plătească dările către domnie, pe motiv că li se ceruse în același an de două ori. În jalba lor către domnie arătau „că sînt apucați să mai plătească din nou banii ajutorinței lor de iarnă de către scriitorii și stringătorii banilor”. La cercetarea făcută de către stolnicul Toader Corodeanu, din porunca domniei s-a constatat că orășenii avuseseră dreptate ⁴.

Lupta dusă de orășeni împotriva abuzurilor săvîrșite de slujbașii din aparatul administrativ al puterii centrale, amintește uneori o formă a luptei țărănilor dusă împotriva boierilor. Ne referim la orășenii din Caracal care în 1793 incendiază magazia și acareturile slujbașului domnesc logofețelul Stoica care se purtase în mod silnic cu orășenii. În urma cercetărilor făcute din porunca domniei care a calificat această acțiune a orășenilor drept „anarhie” se hotărăște ca orășenii să plătească în bani valoarea magaziei și acareturilor incendiate, în schimb logofețelul Stoica era nevoit să plece din oraș, cu întreaga familie pentru a se stabili definitiv la Craiova ⁵.

Cea mai avansată formă a luptei dusă de orășeni împotriva asupririi fiscale, a politicii fiscale excesive promovată de domnie cu sprijinul unor

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IX, p. 525. Suma inițială era de 103 068 lei, vezi Arh. St. Buc., Administrative vechi, Țara Romînească, nr. 2360/1810, f. 87.

² Acad. R.P.R. XXX—59.

³ Arh. St. Buc., nr. 20, f. 69 v—70; V.A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. IV, 341.

⁴ I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. IV, p. 280—281. Arh. St. Iași, P. 600—99.

⁵ Arh. St. Buc., ms. 23, fil. 72, 94, 105, 204; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 479, 495, 496; vol. VI, p. 808, ms. 23, f. 66.

boieri, a fost răscoala locală care uneori a căpătat și un caracter popular. Asemenea răscoale întîlnim numai în capitalele Moldovei și Țării Românești, ele fiind cele mai importante centre comerciale și meșteșugărești și unde interesele orășenilor erau în primul rînd periclitare prin politica fiscală excesivă a puterii centrale. Aici orășenii puteau să acționeze cu cea mai mare eficacitate, avînd majoritatea numerică și totodată sprijinul unora din boierii care constituiau opoziția față de politica domniei.

Politica fiscală a domnilor moldoveni în deceniul 1749—1759 a fost cu totul excesivă prin creșterea birurilor: cunița, deseatina, goștina, văcărîtul. În timpul lui Gheorghe Ghica și în vremea lui Constantin Racoviță unele din aceste dări au atins valoarea maximă, de exemplu văcărîtul de la 64 la 92 parale, iar cunița de la 24 la 70 parale. Aceasta a determinat însuși pe cronicar să afirme că în această perioadă „sărăcilor nu le păru bine că le era greu căci nu încetase birurile și tot mari (erau)”¹. Împotriva acestei politici fiscale excesive s-a ridicat deopotrivă orășenii, țărani, boierii și mănăstirile. Nemulțumirile poporului ajunseseră atît de mari încît boierii temîndu-se de o ridicare în masă, a claselor asuprite au reușit să determine pe domnitori să desființeze văcărîtul prin jurămînt, așa cum se mai făcuse în 1714 în Țara Românească².

În anii următori însă domnia împreună cu unii boieri, neputînd să calce acest jurămînt, au căutat să mărească celelalte dări și să le extîndă asupra unor categorii sociale, care pînă atunci fuseseră privilegiate, adică și la orășeni. Aceasta a determinat în 1759 o puternică răscoală orășenească la Iași. Orășenii, în mare parte meșteșugari, negustori, țărani, slujitori, au participat la această răscoală împotriva jafurilor săvîrșite de marele spătar Stavrachî care deținea mari împuterniciri din partea lui Ioan Teodor Calimach, un domnitor slab, fără autoritate. În numele domniei, Stavrachî săvîrșise o serie de abuzuri prin politica sa fiscală excesivă. Împotriva lui s-au ridicat nemulțumiți chiar unii boieri și clerici care s-au alăturat mării mase a orășenilor. Începutul ei a fost hotărît într-una din zilele de primăvară cînd la Iași se ținea un mare iarmaroc și unde se strîngea după spusele cronicarului „toată țara”³. Hotărîrea orășenilor de a începe răscoala, într-o zi cînd se făcea iarmaroc la Iași, trebuie interpretată în sensul că se urmărea prin aceasta creșterea numărului participanților la răscoală, pentru a se asigura succesul răscoalei cu un mare număr de țărani și ei nemulțumiți de dările excesive.

În ziua hotărîtă, arată un martor ocular, s-a strîns la Iași, o „mulțime de norod care cred că nu s-au mai strîns altă dată”. Alături de principalele categorii sociale din Iași s-au alăturat în acest mod cîteva mii de țărani. Strînși la miezul nopții, răsculații și-au început lupta în zorii zilei pornind din Tîrgul de Sus și din Tîrgul de Jos către curtea domnească în sunetul clopotului cel mare de la mănăstirea Trei Ierarhi. În fruntea răsculaților a fost adus cu forța mitropolitul. Ajunși la poarta cea mare a curții domnești, răsculații prin strigăte puternice au cerut

¹ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, vol. III, p. 220.

² *Ibidem*, p. 230.

³ *Ibidem*, p. 237.

domnitorului, înlăturarea și pedepsirea spătarului Stavrachii pentru faptele lui, amenințând că în caz de refuz vor ataca curtea domnească și vor face prăpăd „iar de nu-l va da, nu va rămînea nici unul în viață”¹.

La adăpostul zidurilor groase ale curții domnești, spătarul Stavrachii a putut să reziste la început orășenilor răsculați, cu ajutorul unor baricade făcute din care cu lemne și cu ajutorul trupelor de seimeni și arnăuți de la curte. Dîndu-și seama de amploarea răscoalei, el a fost silit să renunțe la rezistență și să scape cu fuga. Schimbîndu-și hainele cu vestminte turcești pentru a nu fi recunoscut, el a ieșit în taină prin spatele curții domnești și cu sprijinul unor călăreți s-a îndreptat în goană spre Galați. Între timp orășenii răsculați neprimind niciun răspuns la cererile lor, au atacat porțile curții domnești, le-au sfărîmat și au pătruns în incinta interioară. Aici au avut de înfruntat focul trupelor de beșlii, arnăuți și seimeni, bine înarmați, care au folosit chiar și tunurile împotriva răsculaților. Orășenii lipsiți de arme și neavînd un plan de luptă, au fost împrăștiati curînd, mai ales în urma atacului cu sabia dat de către apărătorii curții domnești.

Orășenii răsculați nu puteau fi așa de repede potoliți. În primul rînd principalele categorii sociale aveau răfuieli și cu boierii din preajma domnitorului pe care i-au cerut acestuia să-i fie predați ca fiind complicitii spătarului fugit. Pentru a-i salva, domnul a luat legătură cu mitropolitul aflat în fruntea răsculaților. Ca membri ai aceleiași clase stăpînitore, a feudalilor, au convenit „pe cheazăsie” să se obțină o amîinare, de cîteva zile pînă la predarea lor. În acest fel prin trecerea mitropolitului de partea domniei și a boierilor de la curte a fost frînat avîntul de luptă al orășenilor răsculați. În același timp procedînd la fel, unii boieri din rîndul orășenilor cu Vasile Cilibiu și Vasile Razu au încercat la rîndul lor să potolească pe răsculați. Ei însă s-au izbit de rezistența și mai ales de furia țărănilor care în loc să se potolească i-au bătut². Astfel, răscoala orășenilor din Iași din 1759 a fost înăbușită datorită trădării mitropolitului și a unor boieri aflați în rîndul orășenilor.

Șase ani mai tîrziu a izbucnit în București o răscoală asemănătoare împotriva abuzurilor fiscale ale domniei și a boierilor care o sprijineau. Această răscoală a rămas consemnată în cronică, în documente sub numele de răscoala rușfeturilor datorită faptului că breslele de negustori și meșteșugari — numite rușfetururi — au acționat în conducerea răscoalei.

Răscoala bucureștenilor din 1765 a izbucnit în urma strîngerii unui spor de haraciu care se ridica la 7000 de pungi, precum și datorită extinderii pe toată țara a dării fumăritului pe care o plăteau pînă atunci numai orășenii. Cu acest prilej au mai fost mărite și taxele vamale printre care cea aplicată păstorilor bîrsani, a cărei valoare creștea de la 300 la 1300 lei³. Acest spor al taxelor vamale aducea prejudicii asupra prețului mărfurilor ce se importau de la Brașov și se desfăceau la București. Negustorii și meșteșugarii bucureșteni au protestat, împotrivindu-se măsurilor luate

¹ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 237.

² *Ibidem*, p. 237.

³ Documente Hurmuzaki, vol. XV, partea a II-a, p. 1723.

de domnie fapt care a determinat prin intermediul marelui cămăraș închiderea prăvăliilor „împotrivorilor” pe de o parte, iar pe de alta interzicerea calfelor de a mai rămâne în atelierele și prăvăliile acestora¹. La nemulțumirile crescînde ale bucureștenilor s-au adăugat acelea ale tîrgoveților din celelalte orașe din țară, precum și ale țăranilor care erau supuși la mari silnicii prin strîngerea dărilor recent stabilite. Marele vistier Mihai Cantacuzino, martor ocular în această vreme, relatează că „gemea norodul de acele grele biruri, silindu-i cu bătăi, cu legături, cu patimi pentru luarea celor mulți bani pînă la atîta cît mulți au și murit de bătăi”².

Toate acestea au contribuit la creșterea unei stări generale de nemulțumire mai ales în București a cărui populație era formată într-un număr mare de meșteșugari, negustori și țărani și care era cel mai important centru comercial, al producției de marfă din Țara Romînească. În apărarea orașenilor birnici, a breslelor și rufeturilor nu s-a ridicat nimeni. Situația internă s-a agravat și mai mult după ce, ca măsură de prevedere pentru garantarea strîngerii acestor bani, domnia hotărîse arestarea cîtorva mari boieri cu ale căror averi ar fi putut acoperi în parte valoarea sarcinilor fiscale ale țării. Restul boierilor din București, pe care cronicarul îi scuză că erau „înfrunțați și îngroziți”, se eschivau să ia vreo hotărîre împotriva domniei.

Singurele categorii sociale din rîndul bucureștenilor care mai puteau să acționeze împotriva domniei pentru a o obliga să renunțe, în parte sau total, la strîngerea acestor noi dări, erau acelea impozabile, adică negustorii, meșteșugarii, țăranii, slujitorii etc. Cei mai combativi erau negustorii și meșteșugarii constituiți în vătășii, bresle și rufeturi pentru că interesele lor economice erau în primul rînd lovite. De aceea tot ei au luat conducerea orașenilor răsculați.

Amănuntele relative la pregătirea și organizarea răscoalei bucureștenilor din 1765, asupra categoriilor sociale care au participat și asupra desfășurării însăși a răscoalei sînt puține, iar documentele existente n-au fost îndeajuns de studiate. Se știe că locul de adunare al răsculaților a fost Dealul Mitropoliei, la marginea orașului, pe malul drept al Dîmboviței pe o înălțime care domina curtea domnească și casele orașului. Tot aici era locul de întîlnire al multor orașeni și chiar țărani din satele din jurul orașului, cu prilejul sărbătoririi religioase a înălțării Domnului. Sînt date suficiente care să sprijine părerea că această răscoală a fost pregătită și cu consimțămîntul mitropolitului Țării Romînești care-și avea tot acolo reședința, și la care ajunseseră multe jalbe ale egumenilor mănăstirilor impuse și ele la noile dări³.

Semnala izbucnirii răscoalei de la 13 mai 1765 (st. v.) a fost dat prin tragerea clopotelor de la Mitropolie și de la alte biserici mai apropiate. Îndată orașenii mai ales cei din mahalale s-au adunat cu „grămada” și

¹ N. Iorga, *Istoria comerțului rominesc*, București, 1925, vol. II, p. 22.

² *Genealogia Cantacuzinilor* publicată și adnotată de N. Iorga, Buc., 1902, p. 142.

³ N. Iorga, *Istoria Romnilor*, Buc., 1938, vol. VII, p. 187.

cu „împotrivire”¹, la Mitropolie și de acolo „cu strigăte și răcnete” avînd în frunte breslele de meșteșugari și negustori s-au îndreptat spre curtea domnească (Curtea veche) trecînd Dîmbovița pe podul de la Mitropolie. Ridicîndu-se pentru „ușurarea dărilor”, orășenii răsculați susțineau totodată să fie eliberați boierii închiși la pușcăria domnească².

Ștefan Racoviță domnul Țării Romînești, a fost surprins de izbucnirea răscoalei orășenilor și a trebuit să ia îndată măsuri, sprijinindu-se numai pe trupele de care dispunea la curte, pe unii din marii slujbași și dregători, pe puternicele ziduri ale Curții vechi. El avea trupe de albanezi bine înarmate cu pistoale, și trupe de beilii turci comandate de marele spătar Atanasie la care se alăturaseră marele agă și unii slujitori ai curții.

Venind dinspre Mitropolie, bucureștenii răsculați și-au îndreptat atacul împotriva zidurilor pușcării aflată lângă Poarta de jos a curții domnești. Se spune că în acest timp printre robii țigani de la curte care îndeplineau diferite slujbe s-ar fi produs o solidarizare cu răsculații. De asemenea e posibil ca atacul orășenilor să se fi desfășurat cu violență împotriva Porții de jos a curții întrucît numai așa ne putem explica hotărîrea domnului de a interveni personal împotriva răsculaților; „încălecînd pe un cal s-a pornit asupra norodului” relatează un martor ocular³.

Cît a durat lupta cu orășenii răsculați este o problemă pe care documentele puține n-o pot rezolva îndeajuns. Pe un manuscris grec, dintr-o notiță cu caracter istoric aflăm că răsculații au fost împrăștiati în urma luptelor „la patru ceasuri din zi” fără a se menționa date referitoare la numărul răniților și morților, care trebuie să fi fost în mod sigur și în număr destul de mare. Expresia „la patru ceasuri din zi” plasează desfășurarea răscoalei în cursul dimineții aceleiași zile, ceea ce înseamnă că a durat numai cîteva ore⁴. Astfel, răscoala bucureștenilor în 1765 era înfrîntă de către autoritatea centrală prin forța armată, nefiind suficient organizată. Răsculații n-au mai încercat un nou asalt al curții domnești și au întrerupt răscoala după prima ciocnire, cu trupele domniei.

Din aceeași notiță istorică rezultă că în cursul luptei au fost prinși de către oamenii domniei trei dintre orășenii răsculați care, duși la Curte, au fost decapitați la Poarta de jos pentru intimidarea răsculaților⁵. În cronica sa, Atanasie Comnenul Ipsilanti relatează că ar fi fost patru prizonieri și nu trei și că aceștia ar fi fost uciși de către turnagii bașa⁶. Cu alt prilej Mihai Cantacuzino afirmă că numai doi din cei prinși au fost uciși⁷. Documentele ne-au păstrat numele acestor victime ale răscoalei. Ele erau: Coman din Giurgiu negustor bogasier, un meșteșugar-croitor anonim și un țigan rob al lui Panait Ceaușul. Profesia victimelor

¹ *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 142—143, *Istoria Țării Romînești* trad. de G. Sion, Buc., 1868, p. 163—164.

² *Ibidem*, p. 143.

³ *Ibidem*.

⁴ În sec. XVIII ca și în sec. XIX la noi s-au folosit ceasurile turcești pentru măsurarea timpului, M. Guboglu, *Tabele sincronice*, Buc., 1955, p. XI.

⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XX, p.90; Documente Hurmuzaki, vol. XIV, partea a II-a, p. 1181.

⁶ Documente Hurmuzaki, vol. XIV, partea a II-a, p. 1177.

⁷ *Genealogia Cantacuzinilor*, ... p. 143.

amintite de cronicar lămurește în parte problema participării categoriilor sociale ale orășenilor la răscoală, și anume că au fost negustori, meșteșugari și țigani robi. Apariția țiganilor robi printre orășenii răsculați se poate explica prin aceea că ar fi fost aduși de stăpîinii lor sau că au participat din proprie inițiativă.

Înăbușirea singeroasă a răscoalei bucureștenilor din 13 mai 1765 nu a contribuit la consolidarea politicii fiscale a lui Ștefan Racoviță ci dimpotrivă la falimentul ei. Forța combativă a orășenilor răsculați l-a speriat într-atîta pe domnitor încît acesta s-a grăbit în primul rînd să restabilească ordinea în incinta curții domnești unde se constatașeră oarecari turburări. Astfel, el a poruncit ca toți meșteșugarii Curții în majoritate țigani robi să fie puși sub pază puternică¹.

Lupta orășenilor din București din București deși întreruptă și-a atins scopul și aceasta datorită mai mult faptului că puterea centrală a acționat în propriul ei interes printr-o reducere a dărilor pe care le impusese și care fuseseră cauza răscoalei. În acest sens la 16 iunie 1765 Ștefan Racoviță motivînd grelele datorii ce le avusese de plătit la Poartă, fapt pentru care fusese „obligat” să îngreuneze dările, revine la vechile taxe vamale de dinaintea răscoalei. Totodată el a eliberat pe boierii închiși la pușcăria Curții domnești și a mai redus dările poporului față de visterie cu o sumă de 30 de pungi. Aceste măsuri au fost suficiente pentru a liniști pe orășeni, întrucît ele satisfăceau în parte unele din obiectivele urmărite de orășenii răsculați, mai ales breslașii. Participanții la răscoală rămași fără conducerea breslelor sau a rufeturilor au fost nevoiți să renunțe la continuarea luptei împotriva puterii centrale. Răscoala antifeudală a bucureștenilor din 1765 a avut în schimb și o consecință politică. Prin ecoul pe care l-a avut în cetățile turcești de la Dunăre și în rîndul înalților demnitari turci de la Constantinopol, ea a determinat grabnica mazilire a lui Ștefan Racoviță la mai puțin de două luni de la izbucnirea răscoalei².

O altă răscoală a orășenilor asupra căroră nu avem însă date suficiente, este aceea din Dorohoi în 1794 pe care o menționează un raport consular austriac. Cauza acestei răscoale ar fi fost tot impozitele prea grele puse asupra orășenilor³.

În 1819 orășenii din Iași s-au răscolat din nou împotriva asupririlor fiscale și abuzurilor slujbașilor puterii centrale. Această răscoală este cunoscută și sub numele de răscoala tătărășenilor după numele unei mahalale din Iași, din partea de nord-est a orașului — Tătărășii — de unde a pornit răscoala.

Răscoala ieșenilor a pornit de la una din urmările obișnuite ale molimei ciumei și anume întreruperea circulației persoanelor și a mărfurilor între regiunea contaminată și alte regiuni. În primăvara anului 1819 orașul Iași cu întreaga sa populație a fost trecut în carantină. Domnia hotărîse în mod temporar interzicerea oricăror forme de comunicație cu regiunile din afara hotarului orașului. Această măsură afecta în primul

¹ Documente Hurmuzaki, vol. XIV, partea a II-a, p. 1181.

² Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, Buc., 1859, vol. II, p. 162; N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXII, p. 90—92.

³ Documente Hurmuzaki, vol. XIX, partea I, p. 712.

rînd aprovizionarea cu mărfuri a locuitorilor, mai ales cu cele alimentare. Întreruperea circulației mărfurilor din afară cu piața orașului a dus la încurajarea speculei de către negustori și precupeți și la creșterea nemulțumirilor, mai ales în rîndul populației sărăcite de prin mahalalele orașului.

Dispozițiile domniei date sub presiunea maselor n-au fost însă respectate întocmai de către slujbașii administrativi, care puseseră opritori la marginea orașului împiedicînd intrarea și ieșirea locuitorilor. Aceștia mergînd pe drumul vechi al abuzurilor și samavolnicilor — mai ales zapcii — au ridicat carantina numai pentru acele persoane care plăteau o taxă specială destul de mare și pe care o încasau în folosul lor. Neputința locuitorilor săraci de a plăti o asemenea taxă, a produs frămîntări în rîndul acestora și mai ales în mahalaua Tătărași. La 9 iunie 1819 aceste frămîntări s-au transformat într-o adevărată răscoală. În număr de cîteva mii, orășenii săraci au pornit din această mahala trecînd cu forța peste opritorile puse de zapcii și s-au îndreptat cu toții, prin Tîrgul de jos, pe Ulița cea mare și apoi către curtea domnească. Ajunși aici, ei au fost opriți cu mare greutate de străjile domnești pentru a nu intra în incinta interioară. Strigînd și amenințînd, orășenii răsculați cereau destituirea hatmanului și a marelui agă — principalele autorități administrative ale orașului — pe care orășenii îi găseau vinovați de abuzurile zapciilor.

Răscoala a produs o mare panică la curte. Cei mai mulți dintre slujbași au fugit din fața orășenilor răsculați și s-au refugiat prin spatele curții domnești în viile și grădinile de la marginea orașului. Mihail Suțu a poruncit arnăuților de la curte să tragă în mulțime, fapt care a produs pierderi — morți și răniți în rîndul răsculaților. Abia după ce li s-a comunicat că marele agă și hatmanul au fost înlocuiți, orășenii răsculați s-au retras din curtea domnească¹. Amăgiți de hotărîrile domnitorului, orășenii care obținuseră un succes aproape neînsemnat, au încetat lupta lor.

---

¹ Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, Iași, 1857, vol. II, p. 100—104; Uricariul, VII, p. 73—86; Documente Hurmuzaki, vol. X, p. 52—61, vol. XVI, p. 1030, vol. XX, p. 472—475, 479—481, 483. D. Constantinescu, *Însemnări despre răscoala tătăreșenilor din 1819. Cercetări istorice*, 1943, p. 373—379.

15 ANI DE LA CONFERINȚA NAȚIONALĂ A P. C. R.

DE

I. BERCU

Conferința Națională a Partidului Comunist Român, care s-a ținut în zilele de 16—19 octombrie 1945, ocupă un loc de seamă în istoria partidului clasei muncitoare din țara noastră. Conferința a dezbătut principalele probleme economice și politice care stăteau în fața poporului român în perioada desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și pregătirii condițiilor de trecere la revoluția socialistă, în lupta pentru consolidarea și dezvoltarea tînărului regim democrat-popular.

Documentele Conferinței: Raportul politic al Comitetului Central prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, noul Statut al partidului, Rezoluția, au constituit călăuza activității Partidului Comunist Român în prima etapă a revoluției populare, pentru transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă. Multe din indicațiile Conferinței au o valabilitate generală, servind ca îndrumar pentru construcția socialismului în țara noastră.

Folosind bogata experiență a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a mișcării muncitorești și comuniste internaționale, trăgînd concluzii din experiența propriului nostru partid, Conferința Națională a aplicat în mod creator, potrivit condițiilor concrete ale țării noastre, învățătura marxist-leninistă despre revoluție, indicațiile strategice și tactice ale Congresului al V-lea al P.C.R.

Drumul străbătut de partidul marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră în cei 15 ani care au trecut de la Conferința Națională a P.C.R. demonstrează caracterul universal valabil al teoriei comunismului științific, fidelitatea nestrămutată a Partidului Muncitoresc Român față de marxism-leninism, capacitatea sa de a elabora în mod creator problemele teoretice și practice ale construcției socialismului în România

I

Conferința Națională a Partidului Comunist Român s-a desfășurat într-o situație internă extrem de complexă. Prin insurecția armată din august 1944, inițiată, organizată și condusă de P.C.R., în condițiile favorabile create de victoriile Armatei Sovietice, a început revoluția populară. Sarcina principală a acestei revoluții era lichidarea rămășițelor feudale din economia țării, cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și ceilalți oameni ai muncii, în scopul desăvârșirii revoluției burghezo-democratice, pentru a trece apoi nemijlocit la revoluția socialistă. Imediat după 23 August 1944, sub conducerea comuniștilor, masele populare au desfășurat puternice acțiuni revoluționare pentru instaurarea unui regim democratic, pentru înfăptuirea reformei agrare, democratizarea țării. Lupta clasei muncitoare întâmpina rezistența înverșunată a forțelor reacționare interne, a partidelor burghezo-moșieresti, sprijinite de cercurile imperialiste străine care se cramponau de vechile stări de lucruri, urmăreau menținerea regimului burghezo-moșieresc, exploatarea mai departe a maselor muncitoare.

În decursul perioadei ce a urmat după 23 August, în jurul partidului comunist s-a creat un front democratic larg care cuprindea majoritatea covârșitoare a populației, muncitori, țărani, intelectuali, oameni ai muncii din rindurile minorităților naționale. În focul bătăliei pentru reforma agrară, s-a încheșat și consolidat alianța muncitorească-țăărănească. Buzuindu-se pe aceste temelii puternice, partidul, în fruntea maselor populare, a dezlănțuit o viguroasă ofensivă împotriva guvernelor cu majoritate reacționară care a avut ca rezultat înlăturarea regimului burghezo-moșieresc și aducerea la putere la 6 Martie 1945, a primului guvern democratic din istoria României, *a fost instaurat astfel regimul democrat-popular, creație a maselor populare, expresie a intereselor vitale ale poporului muncitor.*

O dată rezolvată, în linii generale, problema puterii, conținutul esențial al revoluției — în fața partidului se afla sarcina deosebit de însemnată a consolidării economice și politice a regimului democrat-popular, dezvoltarea cuceririlor revoluției.

Problema principală a perioadei era refacerea economiei naționale, reconstruirea ei pe baze democratice. „În centrul preocupărilor Conferinței — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — a stat desigur problema redresării vieții economice și reconstrucția țării”¹. Urgența și însemnătatea acestei sarcini, caracterul clarvăzător al politicii partidului nostru apar deosebit de puternic atunci când analizăm coordonatele economice, ale situației României așa cum a fost creată de politica anti-populară a regimului capitalist-moșieresc, precum și bilanțul realizărilor obținute de clasa muncitoare și de ceilalți oameni ai muncii în perioada transformărilor revoluționare.

România a fost o țară slab dezvoltată din punct de vedere economic. Deși țara noastră dispune de resurse de materii prime considerabile și variate, existând premisele obiective pentru o puternică dezvoltare a

¹ Vezi *Scnteia* din 5 noiembrie 1945.

forțelor de producție, totuși relațiile de producție capitaliste împletite cu puternicele rămășițe feudale, precum și dominația trusturilor străine au pus un zăgaz puternic în calea dezvoltării potențialului industrial al României.

Dacă analizăm indicii dezvoltării diferitelor ramuri ale economiei îndeosebi proporția dintre industrie și agricultură, apare netă politica de a transforma România într-un „hinterland” agrar al țărilor capitaliste dezvoltate din Occident. În anii 1937—1938 când puterea industrială a României atinsese treapta cea mai înaltă în timpul regimului burghezo-moșieresc, ponderea industriei și mineritului în realizarea venitului național era de numai 33,7% pe când agricultura și silvicultura dădeau 54,9% din venitul național.

Producția de mijloace de producție, indicele cel mai caracteristic pentru gradul de dezvoltare a economiei unei țări, reprezenta în 1938 numai 45,5% din totalul producției industriale, iar industria construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor reprezenta doar 10,2% din ansamblul industriei ¹.

Din punctul de vedere al nivelului producției principalelor produse pe cap de locuitor, România era pe unul din ultimele locuri din Europa, după cum rezultă din tabelul de mai jos ².

Țara	Anii	Prod. de energ. electr. kWh	Produc. de cărbune kg	Prod. de oțel kg	Prod. țesăt. bumbac in	Produc. de zahăr kg
România	1938	72,4	181,2	18,2	6,7	6,1
Germania	1936	866,0	6253,0	74,0	10,0	—
Cehoslovacia	1937	285,0	2403,0	159,0	26,1	46,3
Ungaria	1938	152,0	1020,0	70,0	15,1	11,5
Polonia	1937	106,0	1054,0	43,0	9,0	15,0
Bulgaria	1939	42,0	352,0	—	5,4	4,0

Aceste cifre constituie un act de acuzare pentru politicienii regimului trecut, care fie că au lăsat să zacă în adâncurile pământului bogățiile minerale ale țării, fie că au exploatat, în mod prădalnic, în interesul lor îngust sau în interesul marilor monopoluri occidentale, unele din aceste bogății, îndeosebi petrolul și lemnul. La Conferința Națională a P.C.R., tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că rezervele de cărbune ale României erau de 1,8 miliarde tone; în țara noastră există unul din cele mai bogate zăcăminte de bauxită din Europa, ceea ce ar fi permis o dezvoltare puternică a industriei aluminiului. Avem de asemenea zăcăminte cuprifere, de minereu de crom, mangan etc. ³. România dispune, în afară de cărbune

¹ După *Dezvoltarea economiei R.P.R. pe drumul socialismului*, Ed. Acad. R.P.R., 1958, p. 9.

² După I. P. Oleinik, *Dezvoltarea ind. României în anii regimului democrat-popular*, Ed. politică, 1960, p. 34.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Ed. politică, 1955, ed. IV, p. 65.

și petrol, și de alte puternice resurse energetice, cum ar fi puterea hidroelectrică a râurilor, gazul metan etc.

Situația economică înapoiată era teoretizată de către ideologii și politicienii claselor exploatatoare din România. Ei au elaborat teoria antinațională „România — țară eminentamente agrară” care încerca să justifice orientarea spre vinderea bogățiilor țării către trusturile străine. În programele unora din partidele burghezo-moșierești era trecut ca punct principal crearea „statului țărănesc”, în care trebuia asigurat primatul agriculturii. Ion Mihalache, unul din conducătorii P.N.Ț., susținea în cartea „Țărănism și naționalism” că „Va veni... și la noi, pe ruinele capitalismului și liberalismului, o nouă formă de stat după chipul și asemănarea muncitorului român, a țăranelor. Va fi statul național-țărănesc”. (I. Mihalache, „Țărănism și naționalism”, București, 1936, p. 7).

Toate aceste tribulații „ideologice”, dezbrăcate de haina lor teoretică și puse în fața cifrelor de necontestat ale pătrunderii capitalului străin în economia României și ale înapoierii economice a țării, arată chipul antipopular al claselor exploatatoare, demască politica lor odioasă de subordonare față de monopolurile străine. În anul 1946, capitalul străin reprezenta 43,4 miliarde lei în industrie, 11,2 miliarde în comerț, 8,1 miliarde în sistemul financiar. Din acestea, în metalurgie capitalul străin deținea 7,8 miliarde lei, în petrol 7,5 miliarde, în industria textilă 7 miliarde ș.a.m.d.¹.

Dacă aceasta era situația în industrie, ar fi fost de presupus că, pe baza tezei despre „preponderența” agriculturii, cel puțin acest domeniu al economiei naționale s-ar fi ridicat la nivelul tehnicii moderne, că gradul de mecanizare al agriculturii s-ar fi ridicat în România burghezo-moșierească. Dar proprietatea moșierească asupra pământului, persistența rămășițelor feudale și-au pus pecetea și asupra nivelului tehnic al agriculturii, care era unul din cele mai scăzute din Europa. Datele din tabloul de mai jos sînt concludente².

Țara	Valoarea inventarului tehnic agricol lei/ha	Producția medie de grâu kg ha	Indicele producției față de România
1. România	1 000	860	100
2. Bulgaria	2 000	1 320	154
3. Polonia	3 000	1 440	168
4. Germania	15 000	2 070	241
5. Elveția	42 000	2 250	262

Schițind acest tablou succint al economiei românești în perioada dominației capitaliste, nu trebuie să ne facem o imagine unilaterală. În industria României existau forme monopoliste de organizare; în pe-

¹ Zece ani de la Conferința Națională a P.C.R., E.S.P.L.P., 1956, p. 42.

² Dr. A. Cherdivăreanu, *Agricultura și industria națională de mașini agricole*, în *Buletinul informativ al Ministerului Agriculturii și Domeniilor*, martie 1939, p. 277.

rioadă dintre cele două războaie mondiale, se accentuase, concentrarea capitalului și a întreprinderilor; se manifestau unele din principalele trăsături ale imperialismului.

Stadiul de dezvoltare a economiei se reflecta în situația grea a maselor muncitoare. România era o sursă de îmbogățire pentru capitaliști, rata plusvalorii atingând în anul 1939, — 192%, iar în 1942, — 270%. În comparație cu anul 1933, profitul net al întreprinderilor industriale a fost în 1939 de 3 ori mai ridicat. Populația României se situa printre cele mai sărace din lume, concurând cu nivelul unor țări coloniale. Venitul național, care este indicele cel mai caracteristic al standardului de viață al unui popor, prezenta următoarea imagine în 1937, în raport cu alte țări. România 60—70 dolari pe cap de locuitor, Cehoslovacia 150—160 dolari; Polonia 80—100 dolari, Ungaria 90—100 dolari. Scădea continuu consumul pe locuitor la principalele produse textile și alimentare. Însuși Consiliul Economic Superior al României recunoștea, în 1939, că prin consumul de produse industriale pe cap de locuitor România se „plasează... printre țările destul de înapoiate și pretențiile la un nivel de trai omenească nu pot fi încă nici pe departe satisfăcute”.

Tabloul situației grele a maselor muncitoare era întregit de crunta înapoiere culturală a populației, de starea sanitară deplorabilă datorită atitudinii lipsite de răspundere a guvernanților din trecut.

Politica criminală a claselor exploatoare din România a culminat cu antrenarea țării în agresiunea tilhărească alături de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice. Acest război a fost profund antipopular, el a contravenit intereselor fundamentale ale maselor din țara noastră. Instaurarea dictaturii fascisto-antonesciene, transformarea României într-o bază de atac antisovietic a dus la pierderea completă a independenței naționale, la trecerea tuturor bogățiilor țării la dispoziția trusturilor germane și a mașinii de război hitleriste. S-au adevărit întru totul aprecierile Congresului al V-lea al P.C.R. conform cărora „războiul imperialiștilor contra U.R.S.S. va fi însoțit totodată în interiorul României de războiul civil al burgheziei contra muncitorilor și țăranilor, de orgia și arbitrarul clicii militare, de militarizarea generală, de o ascuțire sălbatică a terorii și a asupririi politice, că războiul aduce moarte și boală sutelor de mii și milioane de familii muncitorești și țărănești; foamete pentru întregul popor muncitor, rechiziționarea și ruina deplină a țărănimii etc.¹.

Participarea la agresiunea antisovietică, jaful hitlerist au pricinuit României pagube imense, care s-au ridicat la valoarea a 12 bugete anuale. Jugul hitlerist și distrugerile de război au făcut ca în 1944 să nu mai poată fi folosite 85% din capacitățile de producție ale rafinăriilor de petrol și 82% din capacitățile instalațiilor de cracare. Producția de petrol reprezenta în 1944 40% din nivelul anului 1936. Aproape 1200 km de cale ferată au fost distruși, dimpreună cu numeroase instalații feroviare. În noiembrie 1944, înainte ca tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej să fi preluat conducerea Ministerului Comunicațiilor, erau în funcțiune doar

¹ Documente din Istoria P.C.R. 1929—1933, vol. II, E.S.P.L.P., p. 284.

50% din parcul total de locomotive și 68% din parcul de vagoane. La 23 August 1944 capacitatea de transport a căilor ferate se redusese la 30% în raport cu anul 1943.

Acesta era tabloul sumbru al economiei naționale în prima perioadă de după eliberarea României de sub jugul fascist. Forțele populare conduse de comuniști au luptat imediat după 23 August pentru a reface economia națională, a ridica producția. Clasa muncitoare, îndeosebi detașamentele ei principale, feroviarilor, minerii, petroliștii, au răspuns chemării partidului comunist și depunând eforturi eroice au obținut unele succese în creșterea producției, refacerea transporturilor. În aceste timpuri grele s-a manifestat din plin eroismul proletariatului, clasa conducătoare a procesului de transformare revoluționară a societății.

Problemele mari care stăteau în fața țării cereau elaborarea unei politici științifice, de perspectivă, în cadrul căreia să-și găsească rezolvarea și problemele imediate, deosebit de acute ale României. Principala sarcină a etapei a fost *refacerea economiei naționale*. Dar partidul milita nu pentru orice refacere, ci pentru o refacere a potențialului economic îndreptată spre asigurarea bunăstării maselor, spre obținerea și consolidarea independenței naționale a țării, spre dezvoltarea economiei naționale în interesul maselor populare.

Pornind la îndeplinirea acestei sarcini, Partidul Comunist Român, s-a călăuzit cu fermitate după învățătura marxist-leninistă, după experiența P.C.U.S. România a avut și în acest domeniu sprijinul multilateral și neprecupețit al Uniunii Sovietice.

Sarcina elaborării politicii marxist-leniniste de refacere a economiei naționale a revenit Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român.

II

Partidul comunist, în perioada desăvârșirii revoluției burghezo-democratice, a ținut seama de întregul complex al relațiilor economice, sociale, politice interne și internaționale care caracterizau situația României în acea perioadă. Călăuzindu-se de învățătura marxist-leninistă despre revoluție, partidul a elaborat strategia și tactica corespunzătoare situației obiective. După ce fuseseră lichidate rămășițele feudale în agricultură, precum și clasa care le personifica — moșierimea — transformările sociale și economice aveau acum alte obiective.

Partidul a știut să dezvăluie, în perioada de după 6 Martie 1945, procesul fundamental de care depindea întreaga înaintare a poporului român pe calea progresului social și politic. Acest proces fundamental se desfășura în domeniul economic. Această apreciere profund științifică se baza pe învățătura marxist-leninistă cu privire la rolul hotărâtor al modului de producție în dezvoltarea societății.

Principala sarcină a primei etape a revoluției — instaurarea puterii politice revoluționare-democratice fusese îndeplinită la 6 Martie 1945 prin lupta maselor populare conduse de Partidul Comunist Român. Clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, și ceilalți oameni ai muncii, colaborând cu o parte a burgheziei, devenise clasa conducătoare în stat.

Dar puterea politică trebuie să se sprijine pe un teren economic solid. Desigur în România, dominante erau în 1945 relațiile de producție capitaliste; faptul că s-a instaurat regimul democrat-popular nu a dus în mod automat la schimbarea relațiilor de producție existente și nici nu putea să ducă atât de viteza cît nu fusese instaurată dictatura proletariatului.

Mersul înainte al revoluției cerea ca, viabilitatea, forța de influențare și de convingere a maselor de către puterea populară care s-au afirmat pe plan politic, să se manifeste și pe plan economic. Aceasta era o sarcină extrem de grea și de complexă. Fără a deține pozițiile hotărîtoare în economie, statul democrat-popular, păstrîndu-se în limitele relațiilor capitaliste în industrie, trebuia să facă pași hotărîtori pe calea refacerii forțelor de producție ale țării. Era vorba nu de o simplă refacere în interesul unui pumn restrîns de capitaliști, ci de o refacere care, asigurînd beneficii licite industriașilor să permită în același timp creșterea nivelului de viață al poporului muncitor.

„Nouă ne revine marea sarcină — arăta tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — de a șterge urmele trecutului, de a reface țara noastră, de a normaliza viața economică și prin aceasta de a ridica bunăstarea materială a tuturor celor ce muncesc cu brațele și cu mintea” (*Scînteia*, din 21 iunie 1945).

Refacerea economiei naționale îndeosebi a capacităților de producție din industrie era în măsură să creeze una din premisele materiale de seamă ale transformării grabnice a revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, așa cum stabilise Congresul al V-lea al P.C.R.

Raportul politic al C.C. al P.C.R. prezentat la Conferința Națională își întemeiază analiza sa pe indicațiile clasicilor marxism-leninismului cu privire la rolul forțelor de producție ca elementul cel mai mobil și mai revoluționar al modului de producție. În elaborarea politicii economice a Puterii Sovietice, V.I. Lenin a subliniat în repetate rînduri că temelia temeliiilor refacerii țării, asigurării înaintării ei pe calea progresului o constituie crearea bazei tehnico-materiale a noii orînduirii, bazată pe marea industrie modernă, pe dezvoltarea cu precădere a industriei grele și electrificarea țării. „Singura bază reală pentru consolidarea resurselor, pentru crearea societății socialiste este marea industrie, și numai aceasta... fără o mare industrie bine organizată, nici vorbă nu poate fi de socialism în general, și cu atît mai puțin poate fi vorba de socialism într-o țară cu caracter țărănesc...”.¹ Iar cu alt prilej Lenin sublinia: „Baza materială a socialismului poate fi numai marea industrie mecanizată, care este capabilă să reorganizeze și agricultura. Dar nu ne putem mîrgini la această teză generală. Trebuie să o concretizăm. O mare industrie corespunzătoare nivelului tehnicii moderne și capabilă să reorganizeze agricultura înseamnă electrificarea întregii țări”².

Bineînțeles că în perioada Conferinței Naționale, România nu se afla în etapa construirii socialismului. Dar rolul conducător al partidului co-

¹ V.I. Lenin, *Opere*, vol. 32, E.P.L.P., p. 411.

² *Ibidem*, p. 465.

munist în stat încă înainte de instaurarea dictaturii proletariatului a făcut posibilă o politică de perspectivă întemeiată pe teoria marxist-leninistă, folosind creator experiența P.C.U.S. Încă în prima etapă a revoluției populare, au fost elaborate bazele politicii ulterioare de industrializare a țării, care a început să se desfășoare amplu după instaurarea Republicii Populare Române și, mai ales, după naționalizarea principalelor mijloace de producție din industrie, a sistemului financiar, a transporturilor etc.

Conferința Națională a elaborat concomitent atât jaloanele principale ale politicii de industrializare cât și sarcinile imediate ale politicii de refacere a economiei naționale, zdrobind din punct de vedere ideologic teoria reacționară despre caracterul „eminamente agricol” al României.

În raportul Comitetului Central, prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej se face o analiză temeinică a conținutului retrograd al acestei teze arătându-se că astfel se căuta justificarea existenței și a intereselor marii moșierimi, se încerca menținerea României în starea de inferioritate față de marile puteri capitaliste, a situației de dependență față de produsele industriale din Occident. De fapt această pseudoteorie urmărea să împiedice ridicarea bunăstării materiale și culturale a maselor. „Împotriva acestor teoreticieni reacționari, care căutau să facă din țara noastră un apendice al marilor state industriale, ne-am ridicat din totdeauna noi, marxistii, comunistii, susținând că progresul țării noastre este în directă și nemijlocită legătură cu progresul industrializării țării și că de țaria industrială a țării depinde în mare măsură însăși independența statului nostru”¹.

Conferința Națională a arătat că la baza acțiunii de refacere și reconstruire a țării trebuie să stea refacerea și dezvoltarea industriei grele. „O industrie grea puternică, bazată pe folosirea rațională a bogățiilor naturale ale țării și dezvoltată pe linia nevoilor interne și a posibilităților izvorite din legături comerciale trainice cu vecinii, constituie pivotul în jurul căruia întreaga economie a țării se va dezvolta în condițiile noi”². Temeiurile generale ale acestei orientări rezultau din faptul că numai datorită existenței unei industrii grele puternice se pot valorifica bogățiile solului și subsolului, se pot dezvolta celelalte ramuri ale industriei, transporturile, agricultura. Dezvoltarea industriei grele creează posibilități pentru utilizarea întregii forțe de muncă; în același timp creșterea industriei are ca rezultat sporirea ponderei clasei muncitoare, forța socială care constituie cheazășia luptei pentru progresul economic și social al țării. Partidul a arătat că există și premisele obiective pentru a asigura dezvoltarea industriei grele, — bogatele resurse de materii prime.

Analizând situația industriei existente, posibilitățile de refacere a acesteia, în raportul Comitetului Central se tragea concluzia: „Aproape totalitatea problemelor economice care se ridică în fața noastră pentru viitor se leagă de dezvoltarea industriei grele”³.

Orientarea leninistă a partidului comunist se reflectă în sublinierea necesității electrificării țării, ca parte componentă a politicii de refacere și

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, E.S.P.L.P., 1955, ed. IV, p. 62.

² *Ibidem*, p. 63.

³ *Ibidem*, p. 67.

dezvoltare a economiei naționale. Electricizarea a fost și este considerată de partidul nostru ca o pîrghie principală pentru creșterea potențialului industrial, modernizarea transporturilor, pătrunderea civilizației și culturii în toate domeniile traiului oamenilor.

Concomitent cu dezvoltarea industriei grele, Conferința Națională stabilea necesitatea refacerii și dezvoltării industriei textile și alimentare.

Alături de sarcinile de perspectivă și în lumina acestora, Conferința Națională a P.C.R. a elaborat sarcinile imediate ale partidului în domeniul economiei. Astfel se stabilea necesitatea trecerii industriei de război la producția de pace, mărirea producției industriale, refacerea completă și lărgirea rețelei de transporturi pe calea ferată, pe apă și în aer.

În documentele conferinței se prevedeau o serie de sarcini pentru desăvîrșirea reformei agrare, pentru ridicarea nivelului tehnic al agriculturii. Printre măsurile cele mai de seamă, trebuie relevată organizarea de către stat a centrelor de închiriere de mașini agricole și crearea unui organ central care să coordoneze activitatea acestor unități. Se făcea astfel un prim pas în politica statului democrat-popular de mecanizare a agriculturii, se făureau nucleele viitoarelor stațiuni de mașini și tractoare, pîrghii hotărîtoare în transformarea socialistă a satului. Conferința Națională prevedea lucrări de îmbunătățiri funciare, măsuri pentru creșterea șeptelului.

O atenție deosebită s-a acordat dezvoltării cooperăției la sate. „O altă mare sarcină este înființarea și dezvoltarea cooperativelor sătești cu ajutorul cărora plugarul poate :

a) să se aprovizioneze cu produse industriale direct de la producător prin cooperativa de aprovizionare înlăturînd astfel pe intermediar ;

b) să valorifice și să desfacă produsele agricole prin cooperative de desfacere”¹. În felul acesta, țărănul era într-o anumită măsură ferit de exploatarea negustorilor și speculanților, ajutat în același timp să înțeleagă avantajele cooperării.

Programul de perspectivă cît și cel imediat elaborat de Conferința Națională a P.C.R. a trezit un ecou însuflețitor în rîndurile clasei muncitoare, ale țărănimii muncitoare, ale celorlalți oameni ai muncii. În fabrici și uzine, pe ogoare sarcinile trasate de partid au început să prindă viață. Producția medie lunară la oțel a crescut în 1946 la 13 081 tone de la 10 346 tone în 1945, la laminate de la 10 752 la 12 602 ; la ciment de la 10 829, la 31 119 tone. Economia națională, îndeosebi industria, începea să capete o linie ascendentă, care a fost menținută în pofida haosului și sabotajului capitalist.

În procesul înfăptuirii sarcinilor Conferinței Naționale, partidul a zdrobit împotrivirea ideologică și politică a claselor exploatare răsturnate de la putere, care continuau aceeași diversiune „teoretică” după care România trebuia să se mențină ca o țară agricolă înapoiată și desfășurau o activitate de sabotare a refacerii economiei naționale și de subminare a regimului democrat-popular. În cuvîntările fruntașilor partidelor burghezo-moșierești, în presa acestor partide politica Partidului Comunist Român de dezvoltare a industriei era calomniată ;

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 76—77.

politicienii reacționari, plini de ură față de popor căutau să semene neîncredere în posibilitățile clasei muncitoare, ale statului democrat-popular de a făuri o industrie națională, făceau apel la capitalul străin, defăimau primele mașini și utilaje fabricate în țară. Veninoasa propagandă reacționară se revărsa din paginile ziarelor *Dreptatea*, *Liberalul* etc. Sub titlul „Industria grea”, *Dreptatea* făcea o serie de afirmații, profund antinaționale. Scribul reacționar susținea că „Industria grea ca punct principal de grijă al politicii noastre economice este sinonim cu răsturnarea premiselor existenței noastre. Este îmbrățișarea unui crez cu desăvârșire opus structurii românești social-economice. Este sacrificarea tuturor realităților pe altarul unor interese străine de factura și putințele poporului român” (*Dreptatea*, din 18 aprilie 1947). Speculînd faptul că opera de industrializare comportă unele eforturi, îndeosebi în perioada sa inițială, trepădușul țărănesc se „văicărea” că industria grea ar fi parazită, deficitară, că ea îngreunează bugetul personal al cetățeanului și statului. Reacțiunea miza pe greutățile economice din acea perioadă pentru a-și vehicula tezele sale care serveau interesele monopolurilor străine. Dar partidul comunist explica masele politica sa de ansamblu, perspectiva ce se deschide prin industrializarea țării, combătea cu curaj nu numai pe reacționarii înrăiți, ci și stările de spirit înapoiate, mentalitățile înguste care, de dragul unor avantaje momentane, ignorează direcția principală a dezvoltării sociale. „Partidul Comunist Român — scria *Scnteia* — îndreptînd eforturile principale ale clasei muncitoare și ale întregului popor spre întărirea poziției economice a țării prin ridicarea capacității producției industriale bazate pe folosirea rațională a bogățiilor materiale ale țării, lupta, de fapt, nu numai pentru ieșirea din actuala situație grea economică, dar și pentru transformarea României, dintr-o țară înapoiată într-o țară dezvoltată cu o populație prosperă din punct de vedere material și cultural”¹.

În îndeplinirea sarcinilor puse de Conferința Națională, partidul comunist s-a sprijinit pe activitatea creatoare a maselor. Deși ele mai sufereau încă exploatarea capitalistă, care, în mod obișnuit, constituie o frînă în calea dezvoltării activității conștiente a maselor, faptul că în țara noastră se desfășura revoluția populară a deschis căi largi pentru această activitate în viața politică și economică a țării.

Clasa muncitoare, principalul purtător al progresului social, împreună cu țărănimea și cu ceilalți oameni ai muncii, a desfășurat o gigantică bătălie politică împotriva reacțiunii, izolînd partidele burghezo-moșierești de masele populare, restrîngînd treptat influența politică a acestor partide și lichidîndu-le definitiv. În procesul democratizării țării s-a manifestat pe deplin rolul maselor populare conduse de comuniști. Folosind puterea de stat democratică, cu ajutorul oamenilor muncii a început să fie schimbat treptat conținutul aparatului de stat, prin promovarea muncitorilor și țărănilor. Prin lupta maselor, a fost creat un nou parlament în care majoritatea covârșitoare era deținută de reprezentanții adevărați ai intereselor poporului muncitor. Parlamentul a servit ca instrument al

¹ *Scnteia* din 27 aprilie 1947.

înfăptuirii unor măsuri care au accelerat trecerea României la etapa socialistă a revoluției.

Rolul maselor populare s-a afirmat tot mai puternic în viața economică a țării. Aici a intervenit o schimbare calitativă față de orînduirea burghezo-moșierească, unde masele nu erau interesate în creșterea producției deoarece orice pas în această direcție era folositor în primul rînd claselor exploatatoare. Datorită faptului că regimul democrat-popular exprima interesele oamenilor muncii, patriotismul maselor a început să devină o forță creatoare. Au început să se desfășoare întrecerile patriotice pentru refacerea industriei, pentru creșterea producției în mine, uzine, fabrici, pentru folosirea cît mai judicioasă a utilajului industrial și a materialului rulant la căile ferate. Mișcări patriotice se desfășurau și în rîndurile țărănimii pentru realizarea campaniei de însămînțări, creșterea producției agricole. Patriotismul maselor a contribuit într-o măsură considerabilă la demascarea sabotajului economic al capitaliștilor, la frînarea speculei cu produsele de consum. Au apărut din inițiativa comuniștilor, a mur citorilor înaintați forme de organizare specifice perioadei respective: comitete cetățenești împotriva speculei, s-a dezvoltat controlul muncitoresc asupra producției care s-a transformat ulterior într-o instituție de stat; comitetele satești conduse de comuniști se situau în fruntea acțiunilor economice și politice în rîndurile țărănimii.

Revoluția populară a creat premisele ridicării conștiinței clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii pe o treaptă superioară, pentru a deveni o tot mai puternică forță motrice a progresului istoric.

Politica marxist-leninistă a partidului, încrederea sa în mase, lupta eroică a clasei muncitoare în fruntea întregului popor au făcut posibile marile înfăpturi în perioada ce a urmat. În anii 1946—1947, au început a fi treptat refăcute întreprinderile din ramurile de bază ale industriei; un rol hotărîtor în acțiunea de refacere a economiei l-au jucat măsurile luate de statul democrat-popular pentru limitarea exploatării capitaliste, pentru lichidarea speculei și haosului economic.

Trecerea în proprietatea statului a Băncii Naționale, pînă atunci o citadelă a marelui capital brătienist, introducerea controlului de stat asupra întreprinderilor capitaliste prin crearea oficiilor industriale care reglementau producția și repartiția mărfurilor, au fost măsuri realizate din inițiativa Partidului Comunist Român care, prin tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, preluase conducerea directă a economiei naționale. Aceste măsuri au avut un puternic caracter anticapitalist. Ele nu ținteau la lichidarea imediată a proprietății privat-capitaliste asupra mijloacelor de producție, dar îngreădeau posibilitățile de exploatare a marelui capital, tindeau să pună economia națională în slujba oamenilor muncii, să creeze o bază pentru ridicarea nivelului de trai al maselor.

Pe baza succeselor obținute în consolidarea economică și politică a regimului democrat-popular, au fost elaborate, în iunie 1947, propunerile P.C.R. pentru redresarea economiei naționale. Aprobate de Adunarea Deputaților și traduse în viață, ele au permis ca unele ramuri ale industriei să atingă nivelul din 1938, încă la începutul anului 1948; a fost lichidat haosul financiar, inflația a fost stăvilită.

Astfel încă în prima etapă a revoluției populare s-au creat unele premise pentru avântul puternic al economiei naționale, pentru creșterea bunăstării maselor. Dar relațiile de producție capitaliste care dominau în economie, precum și rămășițele burghezo-moșierești care se mai mențineau în orînduirea politică (monarhia), erau încă o piedică serioasă pentru a asigura un ritm corespunzător de dezvoltare a forțelor de producție. Capitaliștii, sprijiniți de elementele burgheze din guvern (gruparea liberală a lui Tătărașcu) și de monarhie dădeau un atac frontal în viața economică a țării, înstrăinau uriașe fonduri acordate pentru producție de către Banca Națională și le foloseau în operații speculative, în tezaurizarea de valută străină și aur. Mașinile și utilajele din fabrici erau demontate; producția în unele ramuri scădea. În această perioadă a apărut cu toată claritatea rolul de frînă pe care capitalismul îl juca în dezvoltarea țării noastre. Nu se mai putea merge înainte fără a lichida relațiile capitaliste de producție în industrie și în alte domenii de activitate, fără a lichida ultimele poziții politice ale claselor exploatatoare din viața statului.

La sfîrșitul anului 1947 sînt înlăturați din guvern cei din urmă reprezentanți ai burgheziei și este alungată monarhia. Statul devine astfel o dictatură a proletariatului, sub forma Republicii Populare Romîne. Puterea aparține în întregime clasei muncitoare, în frunte cu partidul ei marxist-leninist, în alianță cu țărănimia muncitoare și alți oameni ai muncii. Problema principală a revoluției, cucerirea puterii politice, a fost pe deplin și definitiv rezolvată în interesul oamenilor muncii. A început etapa socialistă a revoluției.

Dacă puterea politică este factorul hotărîtor în revoluția socialistă, nu trebuie însă să uităm că spre deosebire de revoluția burgheză, cucerirea puterii este începutul revoluției proletare, una din sarcinile de bază ale dictaturii proletariatului fiind crearea unei noi orînduiri sociale, superioare capitalismului — orînduirea socialistă. „În orice revoluție socialistă... — scrie V. I. Lenin — sarcina de căpetenie a proletariatului și țărănimii sărace conduse de el, este munca pozitivă sau constructivă în vederea creării unor relații extrem de complexe și de fine de noi relații organizatorice, menite să cuprindă producția și repartiția planificată a produselor necesare existenței a zeci de milioane de oameni”¹. Călăuzindu-se după teoria marxist-leninistă, folosind în mod creator experiența P.C.U.S., partidul clasei muncitoare din țara noastră a naționalizat, în iunie 1948 principalele mijloace de producție din industrie, comerț, transporturi, sistemul financiar și de credit. Astfel exploatarea omului de către om a fost înlăturată dintr-un larg sector al economiei naționale, relațiile de producție socialiste, bazate pe proprietatea de stat, au căpătat o largă răspîndire. S-a făurit astfel, alături de puterea de stat, un puternic motor al dezvoltării forțelor de producție, pentru crearea bazei tehnico-materiale a socialismului. „Înfăptuind acest act revoluționar — arăta tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — vom putea stimula toate energiile creatoare ale poporului nostru printr-o muncă conștientă și însuflețită. Prin consolidarea puterii economice a Republicii Populare Romîne vom putea asigura

¹ V.I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1955, vol. 27, p. 224—225.

un ritm încă necunoscut în dezvoltarea economică, politică și socială a republicii noastre populare”¹.

Naționalizarea a deschis câmp de acțiune în economia națională legilor proprii socialismului: legea dezvoltării planice proporționale a economiei naționale, legea creșterii neîntrerupte a productivității muncii, legea repartiției după cantitatea și calitatea muncii, ritmul rapid de creștere a producției, toate convergînd spre asigurarea acțiunii legii economice fundamentale a socialismului — satisfacerea într-o măsură tot mai mare a nevoilor materiale și culturale crescînde ale oamenilor muncii pe baza dezvoltării forțelor de producție. Sectorul socialist din economia țării a început să se dezvolte planificat, elaborîndu-se planurile anuale și cincinale. Existența relațiilor de producție socialiste în industrie au creat premise și au cerut transformarea socialistă a agriculturii.

Partidul a desfășurat o intensă muncă politică de mobilizare a maselor în lupta pentru industrializarea socialistă a țării, pentru transformarea socialistă a agriculturii. A fost necesar să se biruie greutăți uriașe, să se acumuleze o vastă experiență în făurirea economiei și culturii socialiste. În fruntea întregului popor a stat eroica noastră clasă muncitoare care s-a dovedit a fi la înălțimea misiunii sale de conducător al operei de construire a socialismului. Ea a înfruntat cu abnegație greutățile luptei pentru industrializare, a ajutat țărănimea muncitoare în acțiunea de reorganizare socialistă a satului.

În anii care au trecut, sub conducerea Partidului Muncitoresc Român s-au obținut succese uriașe în dezvoltarea economiei naționale a țării noastre. Așa cum s-a arătat la Congresul al III-lea al partidului, datorită ofensivei neîntrerupte a socialismului, prin înfăptuirea neabătută a politicii de industrializare, de transformarea socialistă a agriculturii, prin realizarea revoluției culturale, s-au dezvoltat continuu forțele de producție, s-au lărgit și consolidat relațiile de producție socialiste. În Republica Populară Română a fost construită baza economică a socialismului. Economia socialistă cuprinde întreaga industrie, transporturile, comerțul, sistemul financiar și de credit iar în agricultură peste patru cincimi din suprafața arabilă și din numărul gospodăriilor țărănești. Socialismul a biruit. Au fost lichidate clasele exploatoare, principalele clase sociale fiind în prezent muncitorii și țărani cooperatori; s-a făurit o nouă intelectualitate, care împreună cu intelectualii din vechea generație constituie un detașament unit de savanți, artiști, ingineri, scriitori care-și pun toate forțele în slujba înfloririi patriei noastre.

Bilanțul făcut de Congresul al III-lea al partidului umple de mîndrie pe toți cetățenii Republicii Populare Romine. În 13 ani de economie socialistă, a fost lichidată înapoierea economică a țării moștenită de la regimul burghezo-moșieresc, s-a făcut un uriaș pas înainte în transformarea țării noastre într-o țară industrială dezvoltată. Nivelul producției industriale este de aproape 5 ori mai ridicat decît în 1938. Producția într-o serie de ramuri este și mai ridicată. Astfel industria constructoare de mașini — ramură aproape inexistentă în trecut — este de 10 ori mai

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 173.

puternică decât în 1938. Au fost create subramuri noi pentru producția de utilaj petrolifer, construcții navale, tractoare, mașini agricole, camioane etc. Producția de oțel va fi la capătul acestui an de aproape 6 ori mai mare decât în 1938. Industria chimică va depăși de 11 ori nivelul din 1938, producția de energie electrică va fi de 7 ori mai mare decât în 1938. Aceste cifre arată că partidul nostru a urmat neabătut politica de industrializare socialistă a țării, de dezvoltare cu precădere a industriei grele. Ca rezultat al industrializării socialiste, astăzi realizăm numai în 11 săptămâni, producția din întregul an 1938; la oțel — în 8 săptămâni, la fontă în 7 săptămâni, la ciment în 10 săptămâni.

Dezvoltarea industriei grele a constituit și constituie o bază sigură pentru ridicarea nivelului de trai material și cultural al maselor. A crescut producția industriei bunurilor de consum; a sporit circulația mărfurilor. Venitul național este în 1960 de 2,7 ori mai mare decât în 1938. Salariul real al muncitorilor a crescut neconținut, în prezent cu 33% mai mare decât în 1955. Se îmbunătățesc continuu condițiile de locuit ale oamenilor muncii.

Succese istorice au fost obținute în dezvoltarea agriculturii, producându-se o revoluție atât în relațiile de producție, cât și în baza tehnică a agriculturii. În prezent, agricultura dispune de 60 000 tractoare convenționale, peste 15 000 de combine, peste 25 000 de semănători mecanice și mii de alte mașini agricole. Dacă în 1938, un tractor fizic revenea la 2 600, iar în 1948 la 957 ha, în 1959 revenea un tractor la numai 270 ha.

Producția de cereale a crescut cu aproape 25% în perioada 1955—1959, față de perioada 1934—1938.

Ca rezultat al revoluției culturale, arta, știința, literatura au pătruns adânc în rîndurile poporului. Se generalizează învățămîntul de 7 ani pregătindu-se condițiile pentru trecerea la învățămîntul obligatoriu de 8 ani; învățămîntul superior a luat o largă extindere, s-a schimbat radical compoziția socială a studenților, reflectînd structura reală a populației. Întreaga viață culturală a țării se află pe temelii solide ale marxism-leninismului, care este ideologia dominantă în statul democrat-popular.

Realizările istorice ale poporului român, obținute sub conducerea încercată a partidului clasei muncitoare, constituie un triumf al marxism-leninismului; ele demonstrează că numai fidelitatea neabătută față de ideile comunismului științific, atitudinea creatoare, concret-istorică, față de realitatea socială constituie chezașia mersului ferm înainte. Fermitatea față de orice manifestări ale ideologiei burgheze, combaterea oportunistului și revizionismului, educarea marxist-leninistă a maselor au făcut posibilă înaintarea neabătută a țării noastre pe calea socialismului, victoria acestei orînduiri în țara noastră.

„Desfășurarea revoluției în țara noastră — arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — a demonstrat încă odată că leninismul este o teorie și o tactică universal valabilă, care dă partidului marxist-leninist putința de a se orienta în cele mai diferite și complexe împrejurări ale luptei de clasă. S-a confirmat din nou că esența căilor de trecere de la capitalism la socialism este aceeași pentru toate țările — și anume dictatura proletariatului.

Nu există alt drum de construire a socialismului decât acela indicat de marxism-leninism, verificat de experiența glorioasă al Partid Comunist al Uniunii Sovietice, ca și de experiența propriului nostru partid și a altor partide comuniste și muncitorești din țările de democrație populară. Acesta este drumul înlocuirii puterii claselor exploatatoare și al instaurării puterii clasei muncitoare — singura clasă revoluționară pînă la capăt, forța conducătoare a luptei maselor asupra și exploatate; este drumul consolidării continue a acestei puteri și al construirii orînduirii noi socialiste”¹.

Victoriile obținute au deschis calea unei noi etape, superioare în dezvoltarea țării noastre — *desăvîrșirea construcției socialiste și trecerea treptată la construirea comunismului*. Congresul al treilea a aprobat Directivele privind dezvoltarea economiei naționale pe anii 1960—1965 și pentru programul economic de perspectivă. Sarcina fundamentală a planului de șase ani este dezvoltarea bazei tehnice materiale a socialismului, încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, în vederea desăvîrșirii construcției socialiste. În anii care vin va fi continuată cu perseverență industrializarea țării, dezvoltarea cu precădere a industriei grele, cu pivotul ei construcția de mașini; se va termina colectivizarea agriculturii, va crește considerabil producția agricolă, se va dezvolta intensiv și multilateral agricultura pentru a asigura în cel mai scurt timp posibil un belșug de produse agroalimentare. În cursul acestor șase ani se va extinde mecanizarea și automatizarea producției, utilizarea și reutilizarea întreprinderilor socialiste cu tehnica cea mai înaltă. Scopul principal al dezvoltării bazei tehnico-materiale a socialismului este creșterea bunăstării materiale și culturale a oamenilor muncii.

Planul de șase ani este prima etapă a programului economic de perspectivă, ale cărui linii directoare sînt elaborate pînă în 1975. În decursul acestei perioade producția industrială va crește de 6 ori față de 1959, sau de aproximativ 26 de ori față de 1938. În 1975 întreaga producție a anului 1938 se va realiza numai în două săptămîni. Vor crește, în raport cu 1959, de 7 ori producția industriei constructoare de mașini, de 13—14 ori a industriei chimice, de aproximativ 10 ori producția de energie electrică, de peste 5 ori producția de ciment, de peste 4 ori producția de țesături, de 29—38 ori producția de îngrășăminte chimice, de 5,8—6,7 ori producția de ulei. Afirmîndu-se continuu superioritatea relațiilor de producție socialiste, ritmul mediu de creștere a producției industriale va fi între 1960 și 1975 de aproximativ 12%, de 3 ori mai ridicat decât cel mai înalt indice obținut în regimul burghezo-moșieresc. Trebuie ținut seama nu numai de ritmul ci și de proporțiile producției. Un procent de creștere reprezintă, în 1960, 5 procente ale anului 1938. Numai creșterea anuală în cei 15 ani va reprezenta 60% din întreaga producție a anului 1938. În această perioadă se vor construi mari obiective industriale, cum este giganticul centru siderurgic de la Galați, a cărei producție va fi, în 1970, de 4 milioane de tone, mai mult

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 24—25.

decît vor produce toate vechile capacități siderurgice în acel an. Agricultură, care va fi înzestrată cu 150 000 tractoare fizice, va da o producție de 3 ori mai mare decît în 1959. Va crește mult bunăstarea oamenilor muncii, consumul pe cap de locuitor va ajunge la nivelul țărilor celor mai avansate, va fi rezolvată problema locuințelor la orașe și în centrele muncitorești. Pe baza creșterii productivității muncii, se va reduce treptat ziua de muncă. O mare dezvoltare vor lua învățămîntul, știința, arta.

Înfăptuind acest program, Republica Populară Romîină se va transforma într-o țară industrială dezvoltată, cu o agricultură multilaterală și de înaltă productivitate; bogățiile patriei noastre valorificate prin munca maselor populare, vor permite trecerea treptată de la principiul repartiției după muncă la repartiția după nevoi, asigurînd întregului popor condiții de viață demne de epoca socialismului victorios și a construcției comunismului.

Experiența țării noastre, ca și a altor țări de democrație populară, confirmă pe deplin teza că temelia sigură a înaintării spre socialism și comunism este dezvoltarea susținută a bazei tehnico-materiale a noii orînduiri. Făurirea noii orînduiri este un proces ascendent, logic, dar totodată exclude orice grabă, orice sărire peste etape. Fără îndoială că nu se pot stabili granițe stricte între etapa revoluției burghezo-democratice și etapa revoluției socialiste în condițiile cînd lupta revoluționară este condusă de proletariat, în frunte cu partidul marxist-leninist. În același timp însă nu se pot nesocoti cerințele dezvoltării sociale, nu se pot sări etapele dezvoltării sociale. Partidul nostru a ținut și ține seama de aceste cerințe, elaborînd strategia și tactica sa în raport cu necesitățile economice, politice și sociale cele mai arzătoare, avînd în vedere perspectiva luptei.

Sarcina refacerii economiei naționale elaborată de Conferința Națională a P.C.R. a constituit acea verigă care a permis nu numai consolidarea succeselor politice obținute, ci și înaintarea ulterioară spre succesele pe care le înregistrăm și spre cele viitoare.

III

Marxism-leninismul ne învață că una din legile generale ale revoluției socialiste este conducerea de către partidul de avangardă al clasei muncitoare a luptei pentru cucerirea puterii și făurirea noii orînduiri sociale. Numai pe această bază se pot elabora o strategie și o tactică juste, se pot uni toate forțele revoluționare în lupta pentru biruirea greutăților mari ce stau în fața clasei muncitoare pe drumul spre socialism.

Crearea P.C.R., în anul 1921, a însemnat victoria leninismului asupra oportunismului și reformismului în mișcarea muncitorească din România, a dat clasei muncitoare un conducător revoluționar, capabil să organizeze lupta pentru triumful cauzei dictaturii proletariatului. Crearea P.C.R. a dus la creșterea rolului clasei muncitoare în viața politică a Romîniei.

În decursul existenței sale, partidul a fost în fruntea luptei împotriva poporului împotriva regimului burghezo-moșieresc. Înfrângând teroarea sângeroasă, călindându-și și întărindu-și rindurile, luptând împotriva reformismului și a oportunismului și sectarismului, partidul comunist a reușit să cucerească majoritatea clasei muncitoare, să conducă mari bătălii de clasă, cum au fost luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști din februarie 1933, răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului din octombrie 1934, să unească în jurul său forțele patriotice în lupta împotriva fascismului. Rolul conducător al partidului marxist-leninist, al clasei muncitoare, s-a afirmat cu putere în lupta împotriva războiului antisovietic, când comuniștii au chemat pe toți patrioții să se unească pentru răsturnarea dictaturii fasciste-antonesciene pentru scoaterea României din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Insurecția armată din august 1944, inițiată și organizată de Partidul Comunist Român, în condițiile favorabile create de înaintarea Armatei Sovietice, a deschis o nouă epocă în istoria poporului român, creșterea posibilității înlăturării regimului burghezo-moșieresc și transformării României pe baze socialiste.

Scindarea clasei muncitoare produsă de elementele oportuniste din fostul partid social-democrat, slugi ale burgheziei, care au creat o organizație reformistă, puneau ca o sarcină acută în fața comuniștilor de a făuri unitatea clasei muncitoare pe baza marxism-leninismului.

Desigur nu se putea ajunge ușor la această realizare. A fost necesară o intensă muncă ideologică, politică pentru a lămurii masele partidului social-democrat, pentru a atrage în lupta pentru unitate elementele de stînga din conducerea acestui partid. P.C.R. a militat în permanență pentru crearea frontului unic, în primul rînd cu masele de muncitori, social-democrați și fără de partid, a trasat ca sarcină comuniștilor să activeze în sindicatele reformiste. În anii ilegalității s-au obținut unele rezultate pozitive pe linia realizării unității de acțiune a forțelor muncitorești. Însemnătatea frontului unic a apărut cu toată amploarea ei în timpul luptelor din februarie 1933, precum și în perioada pregătirii insurecției armate. Crearea Frontului Unic Muncitoresc la 1 Mai 1944 a înlesnit considerabil unirea în jurul clasei muncitoare a tuturor forțelor patriotice, antifasciste, a izolat și mai mult vîrfurile reacționare burghezo-moșierești și a făcut posibilă înlăturarea insurecției.

Frontul Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul social-democrat a constituit coloana vertebrală a unității tuturor forțelor democratice în prima etapă a revoluției populare. P.C.R. a acordat o atenție considerabilă întăririi continue a colaborării cu P.S.D., a combătut manifestările sectare, precum și ale elementelor de dreapta din rîndurile P.S.D., îndeosebi ale unor conducători oportuniști care încercau să submineze unitatea de acțiune a clasei muncitoare.

Conferința Națională a P.C.R. a adus o contribuție hotărîtoare la întărirea colaborării dintre P.C.R. și P.S.D., arătînd și perspectiva spre care trebuie să se îndrepte lupta pentru unitate — *crearea unui singur partid al clasei muncitoare pe baza ideologică a marxism-leninismului, ideologie profund științifică, verificată de viață*. Pornind de la succesele

obținute în întărirea unității clasei muncitoare, Conferința Națională, în Rezoluția adoptată, preciza: „Unitatea clasei muncitoare a dus la înfrângerea fascismului, unitatea clasei muncitoare trebuie să fie un pilon al democrației și păcii.

Conferința Națională a Partidului Comunist Român, în numele întregului nostru partid, cheamă în mod solemn pe tovarășii social-democrați la înfăptuirea unității politice a clasei muncitoare, printr-un mare partid unic muncitoresc.

Față de sarcinile importante care stau în fața poporului muncitor, a cărei unitate în acțiune a constituit punctul de plecare al unirii tuturor forțelor democratice, are datoria de a întări și mai departe această unitate de acțiune și a o desăvârși prin înfăptuirea unității sale politice.

Această unitate va da muncitorimii din România o forță, o capacitate de acțiune și de mobilizare mai mare. Realizarea Partidului Unic Muncitoresc va spori în mod considerabil influența ei politică și va întări și mai mult unitatea forțelor democratice, va deveni și mai mult un factor esențial și cheazășia unității noastre naționale.

Partidul Comunist Român conține înfăptuirea Partidului Unic Muncitoresc, nu ca pe o contopire mecanică a celor două partide existente, ci ca pe o unificare politică și organizatorică pe baze principiale în urma unei acțiuni de lămurire ideologică și a înfăptuirii unei depline unități de acțiune¹.

Calea principală de realizare a unității clasei muncitoare o constituie întărirea continuă a Frontului Unic Muncitoresc în lupta pentru dezvoltarea democratică a țării și refacerea economiei naționale, pentru lichidarea influențelor oportuniste din conducerea P.S.D. În cuvântarea ținută la 2 noiembrie 1945, în care era subliniată însemnătatea hotărârilor Conferinței Naționale a P.C.R., tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că numai prin consolidarea F.U.M. este posibilă unificarea celor două partide.

Marea majoritate a conducerii P.S.D. a acceptat propunerea Partidului Comunist Român, angajând o luptă tot mai fermă împotriva elementelor de dreapta din organele de conducere ale Partidului social-democrat. La Congresul P.S.D. din martie 1946 este exclus din partid C. T. Petrescu, principalul adversar al acțiunii unite a clasei muncitoare. Pe baza frontului unic, se realizează prezentarea pe liste unice a tuturor forțelor democratice în alegerile din noiembrie 1946. Astfel a fost dată o lovitură de moarte forțelor reacționare, s-a creat un parlament democratic, în care peste 75% din deputați erau reprezentanții maselor populare.

Accelerarea transformărilor democratice din viața economică și politică a țării au ridicat pe primul plan necesitatea partidului unic al clasei muncitoare. În septembrie 1947 este elaborată de către conducerile celor două partide platforma de unificare. Dezbaterile ei în cadrul organizațiilor locale, din întreprinderi și instituții a avut ca rezultat întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, apropierea dintre membrii celor

¹ Vezi *Sctnleia*, nr. 367, din 1 nov. 1945.

două partide. În procesul dezbaterii platformei s-a realizat unificarea organizațiilor județene, de plasă din orașe și din întreprinderi ale celor două partide, creîndu-se astfel temelia pentru desăvîrșirea unificării partidului, sarcină îndeplinită de Congresul Partidului Muncitoresc Român din februarie 1948.

În raportul C.C. prezentat de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congres s-a făcut bilanțul acțiunii de unificare și s-a arătat care sînt caracteristicile P.M.R. Partidul Muncitoresc Român își întemeiază întreaga lui activitate pe principiile ideologice și organizatorice marxist-leniniste; el nu este rezultatul unor compromisuri ideologice sau politice, ci a luat naștere ca rezultat al unei puternice acțiuni de clarificare ideologică. P.M.R. s-a încheat ca partid al luptei neîmpăcate împotriva exploatării omului de către om, împotriva imperialismului, împotriva ideologiei burgheze, reformiste și revizioniste.

Partidul Muncitoresc Român este bazat pe o unitate organică, incompatibilă cu existența oricăror fracțiuni sau grupări nepartinice. Unitatea partidului și disciplina liber consimțită a membrilor săi reprezintă bunul său cel mai de preț, care trebuie păzit și consolidat fără nici o abatere.

Perioada care a trecut de la crearea P.M.R. a însemnat continua întărire a rolului conducător al partidului, care și-a cucerit un uriaș prestigiu în popor, ce s-a convins că politica partidului este singura politică justă, corespunzînd intereselor fundamentale ale țării noastre. La 1 iunie 1960 Partidul Muncitoresc Român număra peste 834 000 membri și candidați de partid. „Creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile activității sociale, întărirea continuă a rîndurilor sale, vasta muncă organizatorică și politică pe care a desfășurat-o în mase au constituit factorul hotărîtor care a dus la obținerea de către poporul muncitor a victoriei de însemnătate istorică — construirea bazei economice a socialismului din țara noastră”¹.

Noua etapă în care a intrat poporul nostru, desăvîrșirea construirii socialismului și pregătirea condițiilor pentru trecerea treptată la comunism, cere o continuă întărire a conducerii de către partid în viața economică, politică și ideologică a țării. Grandioasele sarcini de creștere a forțelor de producție, de ridicare a nivelului de trai al maselor, de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste sînt indisolubil legate de îndrumarea de către partid a luptei poporului. În perioada aceasta capătă o mare însemnătate educarea ideologică, însușirea profundă a marxism-leninismului în lupta împotriva ideologiei burgheze, oportunistului și revizionismului. Congresul al III-lea al P.M.R. a atras atenția că „în prezent, activitatea ideologică, munca de lichidare a înrîuririlor educației burgheze din conștiința oamenilor este tărîmul principal al luptei de clasă, al luptei între vechi și nou”². Aceasta presupune o luptă consecventă și fermă împotriva concepțiilor ideologice străine, fie moștenite din trecut, fie strecurate de propaganda imperialistă contemporană.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de al III-lea Congres al P.M.R.*, Ed. politică, 1960, p. 86.

² *Ibidem*, p. 103.

Progresul activității ideologice, succesele în dezvoltarea științifică, sînt legate de critica științifică, combativă a teoriilor filozofice, juridice, economice și istorice ale diverșilor apologeți ai capitalismului. Oamenii de știință din domeniul istoriei au aci un vast tărîm de activitate, știut fiind că atît în istoriografia burgheză din trecut în țara noastră cît și în istoriografia contemporană din țările capitaliste concepțiile idealiste au avut și au încă o largă circulație. Pe baza materialismului istoric, cercetătorii din domeniul istoriei pot să aducă o contribuție de seamă la dezvoltarea adevărului istoric, la demascarea tezelor reacționare ale istoriografiei burgheze, scoțînd la iveală tot ceea ce este valoros, progresist din știința istorică.

Conferința Națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945, prin problemele dezbătute, prin hotărîrile adoptate, a constituit un eveniment deosebit de însemnat în lupta revoluționară a clasei muncitoare, a poporului român. Hotărîrile sale au contribuit la victoria clasei muncitoare împotriva burgheziei, la accelerarea progresului social în țara noastră.

Hotărîrile adoptate au demonstrat forța de previziune a comuniștilor, forță de previziune care se întemeiază pe cunoașterea legilor obiective ale dezvoltării sociale. Numai marxism-leninismul este în măsură să asigure pătrunderea gîndirii umane în adîncimea mecanismului social, să dezvăluie în mod științific factorii care împing înainte societatea, care duc la schimbarea unei orînduiri sociale prin altă orînduire socială superioară. Tocmai în aceasta constă superioritatea științei sociale marxiste față de orice altă școală filozofică, sociologică sau istorică anterioară.

Istoria luptei Partidului Muncitoresc Român pentru victoria cauzei socialismului este istoria transformării în realitate a ideilor invincibile ale materialismului dialectic și materialismului istoric. Partidul nostru, ca și toate partidele marxist-leniniste, se călăuzesc de teza că forța de influențare, caracterul științific al oricărei idei stă în victoria obținută din confruntarea cu viața, cu practica socială.

Ideile călăuzitoare ale activității partidului comuniștilor au trecut cu deplin succes examenul deosebit de exigent al experienței revoluționare. Au devenit realitate în țara noastră, asemenea Uniunii Sovietice și celorlalte țări socialiste, tezele marxist-leniniste cu privire la revoluție, la statul proletar, la construirea noii orînduiri socialiste. Aceste idei călăuzesc și vor călăuzi neabătut lupta Partidului Muncitoresc Român.

ПЯТНАДЦАТИЛЕТНЯЯ ГОДОВЩИНА НАЦИОНАЛЬНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ РУМЫНСКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ

РЕЗЮМЕ

В настоящей статье автор излагает основные вопросы, обсуждавшиеся на Национальной Конференции РКП в октябре 1945 г. Первая легальная конференция Румынской Коммунистической партии состоялась в обстановке борьбы рабочего класса и

других трудящихся за завершение задач буржуазно-демократической революции и подготовку условий перехода от первого этапа революции к этапу социалистической революции.

В статье показано, как на основе марксистско-ленинского учения, творчески примененного к специфическим для Румынии условиям, РКП разработала программу экономических, политических и культурных мероприятий с целью дальнейшего осуществления народной революции.

Автор останавливается главным образом на двух основных вопросах в связи с данным историческим периодом: на восстановлении народного хозяйства и на борьбе за создание единой марксистско-ленинской партии рабочего класса.

Историческая заслуга Национальной Конференции РКП заключается в следующем: она настаивала на том, что единственным средством поднятия народного хозяйства, развития производительных сил и повышения жизненного уровня является развитие тяжелой промышленности. В политическом отчете ЦК РКП, представленном тов. Георге Георгиу-Деж на Национальной Конференции, указано, что лишь путем индустриализации Румынии можно разрешить основные проблемы развития страны. РКП нанесла сокрушительный удар буржуазно-помещичьим теориям, объяснявшим экономическую отсталость страны антинациональным постулатом; „Румыния — преимущественно аграрная страна”. Автор статьи показывает, как жизнь полностью подтвердила марксистско-ленинскую позицию коммунистов; он приводит краткий обзор достижений за 15 лет, истекших с Национальной Конференции, и указывает перспективы, раскрывающиеся перед румынским народом в борьбе за построение социализма.

Автор также упоминает о мероприятиях, проводившихся на основании решений Национальной Конференции РКП с целью создания единой марксистско-ленинской партии и устранения раскола среди рабочего класса. Он описывает этапы борьбы за полную победу марксизма-ленинизма и подчеркивает значение выполнения заданий для усиления руководящей роли рабочего класса в деле построения социализма.

В заключение, автор указывает, что опыт Румынии еще раз выявляет значение общих принципов социалистической революции, их всемирно-историческую закономерность.

LE QUINZIÈME ANNIVERSAIRE DE LA CONFÉRENCE NATIONALE DU PARTI COMMUNISTE DE ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'auteur s'attache à présenter dans cet article les problèmes principaux qui ont été débattus à la Conférence Nationale du Parti Communiste de Roumanie, en octobre 1945. La première Conférence légale du Parti Communiste de Roumanie s'est tenue dans les conditions de la lutte de la classe ouvrière et des autres catégories de travailleurs en vue de parachever les tâches de la révolution bourgeoise-démocratique et de préparer les conditions du passage de la première étape de la révolution à l'étape de la révolution socialiste.

L'article nous montre comment le Parti Communiste de Roumanie, appliquant de manière créatrice la doctrine marxiste-léniniste aux conditions de la Roumanie, a élaboré le programme des mesures économiques, politiques et culturelles appelées à continuer la révolution populaire.

L'auteur s'occupe tout particulièrement de deux problèmes fondamentaux de la période historique respective : la réfection de l'économie nationale et la lutte pour la création du parti unique, marxiste-léniniste, de la classe ouvrière.

La Conférence Nationale du Parti Communiste de Roumanie a le mérite historique d'avoir souligné avec vigueur que la seule voie à même d'assurer la réfection de l'économie nationale, l'essor des forces de production et l'amélioration du niveau de vie est le développement de l'industrie lourde. Le rapport politique du Comité Central du Parti Communiste Roumain présenté à la Conférence Nationale par le camarade Gheorghe Gheorghiu-Dej, démontrait que seule l'industrialisation de la Roumanie permettait de résoudre les problèmes fondamentaux du développement du pays. Le Parti Communiste Roumain a porté un coup décisif aux conceptions bourgeoises-agrariennes qui s'attachaient à justifier l'état économique arriéré du pays par la thèse antinationale : « La Roumanie, pays éminemment agraire ». L'article montre que la vie a pleinement confirmé la justesse de la position marxiste-léniniste des communistes et nous présente un tableau succinct des réalisations obtenues durant les quinze années écoulées depuis la Conférence Nationale, en soulignant les perspectives qui s'ouvrent au peuple roumain dans sa lutte pour le parachèvement de l'édification socialiste.

L'auteur s'occupe également des actions entreprises, en base des décisions de la Conférence Nationale du Parti Communiste Roumain, en vue de créer un parti unique marxiste-léniniste et de mettre un terme à la scission de la classe ouvrière. L'article nous présente les étapes de la lutte pour le triomphe complet de la doctrine marxiste-léniniste en Roumanie et l'importance de la réalisation de cette tâche en vue du renforcement du rôle dirigeant de la classe ouvrière dans l'œuvre d'édification du socialisme.

L'auteur souligne pour conclure que l'expérience de la Roumanie met une fois de plus en lumière l'importance des principes généraux de la révolution socialiste et leur caractère universellement valable.

GOSPODĂRIREA DOMENIULUI HUNEDOARA ÎN ANII 1517—1518

DE

I. PATAKI

În oprirea înaintării turcești, devenită din ce în ce mai primejdioasă în secolul al XV-lea, importanța economică a domeniilor familiei Huniazilor a fost deosebit de însemnată. Lucrările scrise în anii din urmă asupra lui Ioan de Hunedoara, conducător neînduplecat al luptei anti-otomane, subliniază hotărît acest fapt¹. Arătînd rolul important al acestor domenii, mai mulți din istorici au constatat însă, cu părere de rău, lipsa informațiilor mai detaliate asupra gospodăririi lor. Laconismul izvoarelor cu caracter economic a fost și mai simțit în privința domeniului Hunedoarei, proprietate strămoșească a Huniazilor. Astăzi sîntem în situația de a cunoaște mai bine rolul economico-militar al cetății, precum și condițiile de trai ale populației de pe domeniul ei, dintr-o perioadă care se află numai la vreo 50—60 de ani după crîncenele lupte purtate de Ioan de Hunedoara. Ba mai mult, pe baza izvoarelor, despre care vom vorbi mai jos, putem trage unele concluzii valabile și pentru epoca lui Ioan de Hunedoara.

Se știe că după moartea fiului minor al lui Ioan Corvin — fiul nelegitim al lui Matei Corvin — numit Cristofor, întîmplată în 1505, domeniile imense ale Huniazilor au trecut, în lipsa unui moștenitor în linie bărbătească, asupra coroanei. Potrivit actului de donație al regelui din 31 august 1506, o parte însemnată a domeniilor, care cuprindea și Hunedoara, a rămas și pe mai departe în proprietatea văduvei lui Ioan Corvin, Beatrice Frangepán și a fiicei sale Elisabeta². E explicabil astfel că, în curînd, a

¹ Elekes Lajos, *Hunyadi*, Budapesta, 1952, p. 117; C. Mureșan, *Ioan de Hunedoara și vremea sa*, Ed. tineretului, 1957, p. 50; Șt. Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta anti-otomană a lui Iancu de Hunedoara*, în „Studii și cercetări de istorie”, Cluj, 1957, nr. 1—4, p. 41 urm.

² Veres Endre, *Gyula város oklevéltára (1313—1800)* (Arhiva orașului Gyula 1313—1800), Budapesta, 1938, p. 41—42.

început rivalitatea pentru mîna Elisabetei care avea nouă ani, întrucît aceasta era nu numai purtătoarea unui nume strălucit, ci și singura moștenitoare a unei averi mobile și imobile însemnate. Proiectele matrimoniale, în care s-a angajat pînă și curtea regală, s-au năruit însă cu moartea neașteptată a Elisabetei, la începutul verii anului 1508. O dată cu moartea Elisabetei Corvin care locuise cu mama sa la Gyula, s-au stins ambele ramuri ale familiei Huniazilor. De acum înainte, văduva Beatrice Frangepán putea să dispună singură de domeniile amintite.

Știind că domeniile Huniazilor constituie o considerabilă forță economică și au o importanță politică deosebită, Vladislav al II-lea voia să pună mîna pe aceste bunuri pentru nepotul său Gheorghe de Brandenburg, care trăia din anul 1506 la curtea sa. De aceea, el a căutat s-o determine, pe toate căile pe Beatrice ca să se căsătorească cu Gheorghe de Brandenburg. După tratative preliminare, contractul matrimonial s-a și încheiat, datorită insistențelor regelui, la 25 ianuarie 1509, în Gyula. În contract se arată că văduva lui Ioan Corvin l-a acceptat pe Gheorghe de Brandenburg ca soț¹. În urma acestei căsătorii dar mai cu seamă în urma morții Beatricei, survenită după toate probabilitățile în primăvara anului 1510, domeniile familiei Huniazilor au ajuns — prin donație regală — în mîna lui Gheorghe de Brandenburg. Cu această ocazie Gheorghe de Brandenburg primi, pe lîngă domeniile din Slavonia ale Corvineștilor, și cetatea Hunedoarei împreună cu castelele, orașele și satele ce-i aparțineau, precum și cetățile Șoimuș, Lipova și Gyula împreună cu domeniile lor².

La plecarea sa din Ungaria, în anul 1525, Gheorghe de Brandenburg a dus cu sine la Ansbach documentele referitoare la domeniile sale, documente ce-i erau prețioase din toate punctele de vedere. Așa a ajuns în străinătate o parte însemnată a arhivei familiei Huniazilor³. În cursul secolului al XVIII-lea și al XIX-lea, cea mai mare parte a arhivei a ajuns, prin schimb, în Ungaria, o parte a ei însă, care conține date de preț și asupra domeniului de la Hunedoara, privind deceniile al doilea și următoarele din secolul al XVI-lea, a rămas la München⁴.

Pînă ce se va prelucra și publica materialul acesta pe baza microfilmelor aflate în posesia universității Babeș-Bolyai, am dori să atragem atenția asupra însemnătății lui. În lucrarea de față ne mărginim deci, ca

¹ „... Praefata domina Beatrix ad saepissimas requisitiones dicti domini nostri Regis ipsum dominum Georgium Marchinem sibi pro vero et legitimo domino marito et conthorali... elegisset et assumpsisset...” Veres, *op. cit.*, p. 50.

² Cf. Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (Geografia istorică a Ungariei în perioada Huniazilor), V. Budapesta, 1913, p. 49.

³ Ivány Béla, *München levéltári magyar szempontról* (Arhivele orașului München din punct de vedere maghiar). *Levéltári közlemények*, XII (1934), p. 62.

⁴ Colecția se păstra în Arhivele Statului din München sub titlul „Brandenburger Litealien”. Despre soarta ulterioară a arhivei familiei Huniazilor dusă la Ansbach de Gheorghe de Brandenburg ne informează pe larg studiul citat al lui Ivány, în care autorul atrage atenția și asupra marelui valori a materialului rămas la München. Caracterul lacunar al datelor referitoare la Hunedoara explică părerea mai multor istorici, după care Gheorghe de Brandenburg ar fi vindut cetatea încă înaintea plecării sale din Ungaria. În acest sens se pronunță recent și Oliver Velescu, la pagina 66 a lucrării sale *Castelul de la Hunedoara (Monumente și Muzeu I, 1958)*. Din materialul rămas la München reiese că Gheorghe de Brandenburg avea în proprietatea sa Hunedoara chiar și după plecarea sa în Germania.

din materialul variat care reflectă viața domeniului Hunedoarei de la începutul secolului al XVI-lea, să prezentăm numai registrele de intrări și de ieșiri din anii 1517 și 1518, întrucît acestea cuprind date mai amănunțite și în legătură cu situația economică a domeniului. Ținem să semnalăm însă că materialul cuprinde socoteli și pentru anii precedenți și următorii datelor sus-menționate.

Pertinențele domeniului Hunedoarei sînt enumerate pentru prima dată în anul 1482 ; de la începutul secolului al XVI-lea apoi ni s-au păstrat mai multe conscripții ale lor¹. Conscripția latină, folosită de noi, este nedatată, dar aflîndu-se între socotelile care privesc primele decenii ale secolului al XVI-lea, se referă, după toată probabilitatea, tot la această perioadă. Ea nu numai că enumeră pertinențele domeniului, ci ne dă chiar și numărul iobagilor². Din această conscripție, precum și din socotelile anuale, făcute tot în limba latină, reiese că domeniul avea așa-zise pertinențe interioare și exterioare. Conscripția enumeră în rîndul pertinențelor interioare tîrgul Hunedoara cu cei 196 de tîrgoveți și iobagi ai săi³, ca și 34 de sate înșirate nominal, aflătoare în valea Cernei și la apus de ea, precum și de-a lungul cursului inferior al Streiului, cu 492 de iobagi. Alături de Hunedoara figurează aici și tîrgul Hațeg din valea Streiului, cu 90 tîrgoveți și iobagi⁴. Pertinențele exterioare ale domeniului se întindeau în regiunea cursului superior al râului Beghei, adică pe teritoriul comitatului Timiș. În rîndul acestora găsim castelul Margina precum și tîrgul cu același nume din districtul Icuș, avînd 82 de iobagi, împreună cu cele 32 de sate aparținătoare în care trăiau 268 de iobagi. Tot aici aparține districtul Firdia /Terd (Thewrd) /cuprinzînd 13 sate cu 114 iobagi, precum și districtul castelului Mănăștiur cu două tîrgușoare, Mănăștiur și Gladna, primul avînd 31 de iobagi, iar cel din urmă 15, precum și 13 sate cu 97 iobagi. Conscripția înglobează în rîndul pertinențelor exterioare și tîrgul Bujor (azi Traian Vuia) cu 31 de iobagi împreună cu 20 sate avînd 94 de iobagi, precum și districtul Sudea (Sugdîa) cu 9 sate în care sînt 71 iobagi⁵.

Conform acestor date, în primele decenii ale secolului al XVI-lea domeniul Hunedoarei cuprindea 2 castele, 6 tîrguri și 121 de sate cu aproximativ 1 581 iobagi⁶. În legătură cu iobagii trebuie subliniat faptul că numărul lor a trebuit să fie mult mai mare, deoarece în conscripție deseori sînt trecute așa-numitele marile familii care — precum ne arată censul fixat — cuprindea mai mulți oameni sau mai bine-zis, mai multe generații care locuiau împreună.

¹ Csánki, *op. cit.*, p. 50—51.

² Brandenburg, Lit. nr. 1127/29. Pesty Frigyes publică și el o conscripție fragmentară datată de el pentru anii 1514—1516, care se deosebește în unele locuri de conscripția folosită de noi. Vezi: *Krassó vármegye története* (Istoria comitatului Caraș). III. Budapesta, 1882, p. 503—505.

³ „Oppidum Hunyad habet cives et iobagiones I LXXXXVI”. Brandenburg, Lit. nr. 1127/29.

⁴ „Oppidum Hazak habet cives et iobagiones LXXXX”. Brandenburg, Lit. nr. 1127/29. — Csánki arată că cetatea și orașul Hațeg fusese și în posesia lui Ioan de Hunedoara, dar fără districtul ce-i aparținea mai de mult. Csánki, *op. cit.*, p. 46.

⁵ Cf. I. Vuia, *Districul Walachorum...* Timișoara, 1929, p. 42 și urm.

⁶ Conscripția publicată de Pesty Frigyes arată și 1642 iobagi. *op. cit.*, p. 505.

Ținînd cont de mărimea domeniilor din Transilvania secolului al XVI-lea, putem afirma că acela al Hunedoarei avea întindere mare. Pozițiile socotelilor privind intrările ne informează în primul rînd asupra vieții economice a domeniului și asupra rolului său. Aceste poziții oferă date pînă acum necunoscute, în primul rînd în privința ramurilor specifice ale economiei domeniului: extragerea aurului și a fierului. Socotelile arată însă și faptul că economia se bazează încă în măsură covârșitoare pe dările prestate de iobagi. Cu toate că se pot recunoaște destul de deslușit urmele economiei proprii feudale, gospodăriile iobăgești sînt acelea care asigură veniturile domeniului și suportă sarcinile acestuia.

În 1517, veniturile bănești ale domeniului fac aproximativ 2 827 florini și 79 de dinari¹. Cea mai mare parte a acestei sume, 1 368 de florini și 25 dinari, o formează diferitele feluri de dări strinse sub diverse titluri de la iobagi și cnezi, de ex. darea de Rusalii, de ziua Sf. Martin, darea extraordinară, necesară pentru acoperirea cheltuielilor de război, sau taxa extraordinară din partea cnezilor etc. Imediat după aceasta urmează evidența extragerii aurului, din care s-au realizat 700 de florini urmată fiind aceasta de mineritul de fier. Din fierul vîndut s-au încasat 321 de florini și 20 dinari. Quinquagesima sau datul oilor a asigurat și ea un venit destul de mare care s-a ridicat în acest an la 320 de florini. Pozițiile care însemnau venituri mai mici sînt între altele censusul plătit în jurul zilei Sfîntului Dumitru de către preoții romîni, în sumă de 17 florini, amenzile — 71 florini și 60 de dinari, vămile care însumau 38 de florini, răscumpărarea dijmei de porci 20 de florini și 24 dinari, răscumpărarea dijmei de stupi — 8 florini și vămile morilor — 12 florini.

Veniturile bănești ale domeniului sînt ceva mai mici în anul 1518². Din venitul total de 2 555 de florini și 70 dinari, cea mai importantă sumă, 1 033 florini și 50 de dinari, provine și în acest an din feluritele dări (census, dica), cu deosebirea că în locul dării extraordinare din anul trecut, figurează acum suma adunată din censusul de ziua Sfîntului Gheorghe. Din preschimbarea aurului s-au încasat 815 florini, iar din vînzarea fierului 131 florini și 70 de dinari. Celelalte poziții coincid, cu deosebiri mai mici sau mai mari, cu veniturile pe anul 1517; sume noi, în venit, formează doar cei 44 florini proveniți din vînzarea oilor, ca și cei 28 florini încasați în contul răscumpărării oilor din comitatul Hunedoarei.

Atragem atenția că este vorba de două feluri de socoteli: una globală care arată veniturile și cheltuielile în general, și alta detaliată, în care pozițiile sînt apoi defalcate. Deseori se întîmplă că suma adunată a pozițiilor nu dă exact totalul arătat în socotelile globale și în legătură cu aceasta trebuie să remarcăm că se pot observa diferențe și în socotelile detaliate, atît la intrări cît și la ieșiri. Deși găsim o totalizare în josul fiecărei file a registrelor de socoteli, se întîmplă să se comită greșeli deja aici, cu atît mai mult apoi la calcularea totalului general, cînd se adună pozițiile tuturor filelor.

¹ Brandenburg, Lit. nr.1071/2.

² Ibidem, 1071/9.

Socotelile păstrate din anul 1517, în care se găsesc consemnate cu detalii, pozițiile din socoteala globală, sînt foarte elocvente, deoarece cu ajutorul lor ne putem orienta asupra capacității de contribuție, a diferitelor părți ale domeniului și înainte de toate asupra dării în bani a iobagilor¹. Fără a analiza acum mai amănunțit datele socotelii detaliate, vom scoate în evidență numai cîteva trăsături specifice ale gospodăririi domeniului. Astfel în legătură cu censul plătit la sărbătoarea Sfîntului Martin, care face 422 florini și 25 dinari, aflăm că tîrgurile Hunedoara și Hațeg erau datorate cu cîte 50 de florini. Vorbind despre pertinențele interioare ale cetății, socotelile pomenesc că fiecare „colon și iobag” care are pămînt arabil și finate, este impus cu 1 florin. De data aceasta s-a luat pentru cens — pe jumătate de an — de la 227 iobagi 113 florini și 50 de dinari, deci 50 de dinari de iobag. Aceasta arată că nu s-a aplicat dispoziția decretului din 1514 privind censul (articolul 15) care lua ca bază la impunere posesiunea de pămînt și nu familia². Altă abatere de la dispozițiile decretului a fost și faptul că, potrivit uzanței aproape generale în Transilvania, cel de al doilea termen al achitării censului s-a stabilit pentru ziua de Sfîntul Martin (11 noiembrie) în locul aceleia de Sfîntul Mihail (29 septembrie)³. De altfel în chestiunea censului procedura era în general unitară pe întreg domeniul. În tîrgul Margina, cu excepția minerilor-aurari și a olarilor (absque aurifossoribus et olliparibus), 37 de iobagi au plătit 19 florini, în districtul Icuș s-au luat de la 166 iobagi 93 florini, de la cei 90 de iobagi ai satelor din Firdia s-au strîns 45 de florini, în tîrgul Mănăștiur s-au luat de la 5 iobagi 3 florini, iar de la cei 54 de iobagi ai satelor, aparținătoare de castelul din Mănăștiur, s-au luat 27 de florini. În tîrgul Bujor 6 iobagi au plătit 3 florini, cei 25 de iobagi ai satelor care aparțineau de tîrg au dat 13 florini, iar cei 35 de iobagi ai satelor din Sudea 18 florini.

În legătură cu adunarea censului s-a notat că 35 de cnezii din pertinențele interioare ale cetății sînt scutiți de cens „ex ipsorum antiqua libertate”. Mai sînt scutiți — după cum la Mănăștiur erau scutiți minerii-aurari și olarii — cei 6 străjeri (vigilatores), cei 4 dulgheri și brutarul. Credem că scutirea meșteșugarilor, minerilor-aurari și străjerilor de la plata censului indică că aceștia plăteau dare numai după meșteșugurile lor, respectiv erau scutiți de dări. În legătură cu cnezii remarcăm că deși scutiți de cens, datorită libertății lor strămoșești, ei plătesc o sumă însemnată de aproximativ 221 de florini sub titlul de taxă extraordinară.

Din socoteli mai reiese clar și faptul că o altă parte a veniturilor domeniului era formată din dările în natură. Alături de cens, acestea apăsau de asemenea pe umerii iobagilor. Și în ce privește domeniul Hunedoarei, prestațiile din cereale cunoscute și strînse după sistemul de găleată (akó) constituiau o parte însemnată a dării în produse. În anul 1517 domeniul a strîns după acest sistem 771 de cîble de grîu, 993 cîble de ovăz și 33 cîble

¹ Brandenburg, Lit. nr. 1056/2. Din păcate pentru anul 1518 nu dispunem de socoteli atît de detaliate, avem numai defalcarea cheltuielilor lipsind cea a veniturilor.

² Jakó Zsigmond, *A gyaltui vártartomány urbáriumai* (Urbariile domeniului din Gilău), Cluj, 1944, XLIX.

³ Brandenburg, Lit. nr. 1056/10.

de mei. După mărturia socotelii detaliate care defalcă fiecare poziție în parte, cantitatea de grâu ce trebuia dată nu se deosebea de cantitatea ovăzului¹. Prestația în grâu a pertinențelor interioare ale cetății era de 224 de cîble; din pertinențele exterioare tîrgul Margina a dat 37 sextalii², drept găleată ceea ce echivalează cu 24 de cîble. Districtul Icuș a contribuit cu 106 cîble, satele districtului Fidia cu 59, satele din Mănăștiur împreună cu tîrgul au dat 37 de cîble, satele din Bujor împreună cu tîrgul 21, iar satele din Sudea — 22 de cîble. În felul acesta s-au strîns 493 de cîble de grâu plusul de 272 de cîble a ieșit din vama morilor domeniului și din producția rezervei senioriale din Sîncrai. Această cantitate din urmă încă nu ne dă posibilitatea de a trage concluzii asupra proporțiilor economiei proprii feudale, doar socoteala detaliată ne arată în total 42 de cîble de grâu strîns de pe această parte a rezervei senioriale. În legătură cu aceasta însă am dori să atragem încă de pe acum atenția că, după cum ne arată capitoul cheltuielilor, economia feudală se mai practica și în altă parte a domeniului. În privința cantității de grâu produs pe rezerva seniorială din Sîncrai, socotelile remarcă și ele că producția a fost slabă din cauza secetei. Cantitatea ovăzului strîns în afară de prestațiile iobagilor a fost și mai mare în anul acesta și ajungea pînă la 500 de cîble. Această cantitate a fost strînsă de la acei țărani ai satelor din jurul cetății care nu erau obligați la transportul de lemne în timpul iernii, care nu coseau pentru cetate, care-și pășteau oile pe muntele Chitid sau se bucurau de alte scutiri.

Alături de găleată erau însemnate și veniturile provenite din darea din porci. Conform socotelilor detaliate ale veniturilor pe anul 1517, cetatea a primit în acest an 280 de porci. Din aceștia, 60 proveneau de pe rezerva seniorială, 56 din pertinențele interne ale cetății, 93 din pertinențele castelului Margina, iar 71 din pertinențele castelului din Mănăștiur. Din porcii strînși în felul acesta, 67 s-au pierdut, respectiv au pierit „in deserto de Crasso”, unde fură duși pentru îngrășat. Știm din socotelile ce privesc cheltuielile că 4 porcari primeau 8 florini pentru paza porcilor. Se pare că pe teritoriul domeniului și în general în părțile sudice era crescut un număr mai însemnat de porci. Bineînțeles aceasta nu era nicidecum în detrimentul oieritului, despre care se vorbește mai puțin în socoteli, și nici în detrimentul creșterii vitelor. În legătură cu afirmația noastră e suficient să aruncăm o privire asupra veniturilor provenite în 1517 din amenzi. Vedem că din ziua de Sf. Gheorghe (24 aprilie) pînă la Sf. Ecaterina (15 noiembrie), deci în timp de 7 luni, s-au strîns sub acest titlu 25 de florini și 50 de dinari din satele care alcătuiau pertinențele interioare ale cetății, luîndu-se totodată și 5 boi. În aceeași perioadă din satele aparținătoare de castelul din Margina, pe lîngă 22 florini s-au luat de asemenea 5 boi³. Aceasta arată că creșterea vitelor cornute trebuie să fi fost de proporții însemnate. Totuși, luînd în considerare și darea în natură, mai precis cea în alimente a iobagilor din pertinențele exterioare ale domeniului de la începutul secolului al XVI-lea (dare a cărei consemnare ni s-a păstrat în conscrierea

¹ În continuare socotelile menționează de asemenea peste tot sextalia.

² Brandenburg, Lit. nr. 1056/12.

³ Ibidem.

prestațiilor iobăgești)¹, sintem de părere că darea porcilor a avut un rol important în aprovizionarea cetății cu alimente².

Vorbind despre economia domeniului, facem cu această ocazie doar o referire la darea în natură a iobagilor de aici, dare cu care, datorită trăsăturilor ei specifice, va trebui să ne ocupăm în mod mai amănunțit. În legătură cu aceste dări cunoscute din districtele Bujor, Margina și Sudea, putem observa că deși ele se schimbă de la district la district și nu sînt egale cantitativ, ceea ce predomină în prestațiile pe gospodării este pîinea (azima și panis) și carnea de porc. Se mai dădeau însă și ouă (3—5 bucăți), vin (1 cupă), scoartă de copac (cortex ligni vulgolab sive keregh) și 1 dinar în loc de bere. Dările din produse se dădeau în general la trei termene: la 23 aprilie, 11 noiembrie și la 25 decembrie însă la Sudea acestea se mai dădeau și la paști, iar la Mănăștiur în afară de acest termen, încă și la ziua înălțării domnului. Dările prestate în comun, adică pe sat sau pe cîte două sate, cuprindeau aceleași feluri de produse. Alături de ele, aici figurează deja și cîte un ied, o câprioară sau slămina unei jumătăți de porc, un car de lemne și diferite cantități de fin — pe sat, dar mai ales pe district. Din studierea documentelor se poate observa pe de o parte tendința de a schimba renta în produse în renta în bani, iar pe de alta, faptul că și în cazul acestor prestații cnezii se bucurau de o apreciere deosebită.

Conscripția care cuprinde sarcinile iobagilor consemnează laconic, dar totuși elocvent prestațiile în muncă ale acestora, constatînd că iobagii celor trei districte de mai sus sînt obligați să cosească și să transporte finul, precum și să efectueze toate lucrările necesare la castelul din Mănăștiur³. Nu încapă îndoială că aceleași obligații erau valabile și pentru iobagii din pertinențele interioare ale cetății Hunedoarei.

Am văzut că printre veniturile bănești ale domeniului exploatarea aurului și extragerea fierului aveau un rol de seamă. Din socotelile detaliate cunoaștem nu numai cantitatea și valoarea aurului scos, respectiv, a celui spălat, ci aflăm și locul scoaterii lui. De asemenea în legătură cu extragerea fierului găsim multe date foarte prețioase. Astfel știm că în mina din Nadabor se lucra în general timp de 15 săptămîni. Aflăm că, pe cît se pare, din cantitatea de 195 de măji de fier ce se scotea acolo, 135 de măji erau valorificate pe loc în schimbul a 203 florini. Mai aflăm că cele 60 de măji de fier care au rămas după valorificare, au fost transportate la Sibiu și vîndute aici cu 1 florin 40 de dinari majă. Aici se valorifica și producția de fier a celorlalte mine și topitorii, respectiv partea care nu a fost folosită pentru propriile necesități. După presupunerile noastre, cantitatea de fier scos trebuie să fi fost mai mare decît cea menționată în socio-

¹ Brandenburg, Lit. nr. 1071/8. Textul a fost publicat de Pesty, *op. cit.*, 505—507, cu greșeli de descifrare din loc în loc.

² Numărul mai mare de porci îl indică faptul că de pildă, în districtul Bujor se dădea ca dare 1 porc după 25 porci. Cei care aveau mai puțini, plătesc 2 dinari de fiecare porc. Cnezii dădeau un porc după loc, e adevărat însă că li se lua unu chiar dacă aveau numai 10 porci. La Mănăștiur și Sudea se dădea ca dijmă un porc după loc, dar tot unul trebuia dat după 10 porci și numai în cazul a mai puțin de 10 porci se putea răscumpăra un porc cu 2 dinari.

³ „Item omnes tres provincie tenentur falcare fenem et introducere, et omnes labores qui sunt necessarii ad castellum Monostor” Brandenburg, Lit. nr. 1071/8.

teli și e probabil că aici nu figurează fierul folosit pentru necesitățile cetății.

Un material deosebit de interesant și indispensabil pentru cunoașterea economiei domeniului din Hunedoara îl constituie și evidența cheltuielilor. Aceasta dezvăluie soarta veniturilor aruncând lumină asupra unor aspecte necunoscute ale vieții economice a domeniului. Cu ajutorul acestor socoteli aflăm multe lucruri din viața zilnică a cetății, se clarifică într-o oarecare măsură structura ei organizatorică precum și funcționarea acesteia. Din evidența cheltuielilor se conturează și însemnătatea pe care o avea cetatea din punct de vedere militar în aceste vremuri pline de primejdii.

La examinarea cheltuielilor, atenția cercetătorului este atrasă îndeosebi de sumele importante care ajung anual în mâinile proprietarului. Examinând cheltuielile bănești din cei doi ani, vedem că în 1517 suma predată, în cursul anului, lui Gheorghe de Brandenburg se ridică la 1700 de florini din totalul cheltuielilor de 2830 florini și 21 de dinari, deci 60% din tot venitul anual. În anul următor suma aceasta este ceva mai mică, din totalul de 2580 de florini și 12 dinari ajungând la Buda 1055 florini și 80 de dinari. Trebuie să mai adăugăm la aceste sume cheltuielile în aparență mici, însă repetate anual, făcute tot pentru stăpînul feudal. Vedem din cheltuielile pe anul 1517 că castelanul Hunedoarei, Andrei literatul, a cumpărat un cal pentru stăpînul său. Drept hrană a acestuia s-au întrebuințat 20 de cîble de ovăz. Unui alt cal al stăpînului său cumpărat la Brașov, i s-au dat, începînd din ziua de Petru și Pavel (29 iunie), 25 de cîble de ovăz¹. Pentru același cal, care era îngrijit la Mănăștiur, s-a cumpărat și o pătură cu 50 de dinari și un friu cu 60 de dinari². În anul următor, Gheorghe de Brandenburg cumpără încă un cal (equus gradarius) de la Ioan Békés, cu 11 florini și firește că suma aceasta a fost achitată tot din veniturile cetății. În același an, s-au făurit două căruțe pentru Gheorghe de Brandenburg cu 8 florini³. Cele înșirate sînt suficiente spre a exprima „proporția” între suma predată stăpînului feudal și suma rămasă pentru acoperirea tuturor necesităților cetății. Deși e vorba de rezultatele parțiale — și aceasta ne determină să fim prudenți —, totuși acest fapt ne dă posibilitatea de a trage concluzii importante.

Cetatea însăși, mai corect administrația acesteia și a domeniului ei, înghițea o sumă însemnată. Din păcate nu putem da un tablou complet al administrației pe baza socotelilor, mai ales pentru că, după cum se știe, castelanul Hunedoarei avea un rol conducător și în viața comitatului, iar despre aceasta nu există documente arhivistice. Din compararea datelor celor doi ani vedem că, de exemplu, Andrei Literatul, castelanul (comes et castellanus), care îndeplinea în anul 1518 și funcția de provizor adică jude domonial, primea o plată anuală de 220 de florini împreună cu banii de bucatărie, iar pentru îmbrăcăminte încă 12 florini și, în afară de aceasta,

¹ Brandenburg, Lit. nr. 1056/10.

² Ibidem, nr. 1056/12. Sub această cotă se găsesc socotelile privind cheltuielile pe anul 1517.

³ Ibidem, nr. 1056/14. Aceasta este cota socotelilor privind cheltuielile pe anul 1518. Socotelile sînt publicate în extras de Pesty, *op. cit.*, p. 513—514.

fi mai reveneau și produse în natură (100 de cîble de grîu, 67 cîble de ovăz, ca și 800 (?) cîble de vin). E de presupus că aceeași plată avea și tovarășul său, castelanul Ioan Békés, care a îndeplinit în 1517 și el funcția de provizor. În afară de aceasta, după cum arată o socoteală detaliată din anul 1516, celor doi castelani le mai reveneau și cîte 50 de porci ¹.

Din socoteli reiese că nobilii comitatului se întruneau cîte odată în cetate, la judecată, sau la consfătuiri cu ocazia cărora discutau problemele comitatului. În asemenea cazuri ei erau ospătați iar caii lor îngrijiți. Andrei Literatul însuși a plecat la Mediaș (14 sept. 1517) pentru a se întîlni cu voievodul, iar voievodul a venit la rîndul său la Margina (21 dec. 1518); de altfel castelanii erau în permanentă legătură cu voievodul. În timpul anului ei au făcut drumul și la Buda în repetate rînduri, pentru dări de seamă și decontări. Legăturile Hunedoarei erau deci destul de întinse.

Pe lîngă castelani dintre care unul, după cîte se vede, avea și funcția de provizor, au mai participat și alții la administrarea domeniului. Aceasta se poate constata din socoteli de cheltuieli, unde găsim menționat și un sameș (scriba vel rationista), care primește o plată de 10 florini. Tot la această muncă de administrație — deși în alte relații — pot fi considerați și „procuratores” — Ladislau Hosdádý în comitatul Hunedoarei, iar în Timiș, Mihail Wza, Ladislau Porkoláb și Ioan Cheh, care au fost retribuiți tot din venitul cetății ².

Din socotelile de cheltuieli cunoaștem o mare parte dintre cei care serveau în cetate: 16 paznici ai porții cărora li se plăteau, în 1518, împreună cu economul (dispensator) și cu brutarul, 144 florini pe an, deci 8 florini pe cap. Sînt pomeniți și 5 „mecenari” despre care credem că erau oameni tocmiți cu anul, deoarece în afară de cîte 4 florini primeau și alimente, precum și o cămașă și un suman drept plată ³. În afara celor de mai sus întîlnim un grădinar, apoi dogari, fierari etc. etc. Deși cnezii nu aparțineau oamenilor retribuiți de cetate ei aveau un rol însemnat în administrația domeniului. Așa de exemplu, în jurul lui 15 august 1517, ei fură trimiși pe muntele Chitid pentru a alunga sau a prăda vitele sașilor aflate acolo, căci sașii voiau să pună mina cu orice preț pe acest munte. În același an (la 21 decembrie) castelanul Ioan Békés a plecat cu cnezii la Hațeg pentru încasarea — dacă e nevoie chiar cu forța — a quinquagesimei ce însuma 300 de florini ⁴. Acest din urmă caz de altfel aruncă lumină și asupra luptei de clasă dusă de iobăgimea exploataată. La dieta din Bécs ținută în anul următor, castelanul Ioan Békés a fost însoțit de cnezii „kenezis sive juzaronibus” din Margina și Mănăștiur sub drapel.

E greu de stabilit exact numai pe baza socotelilor din acești doi ani, care au fost cheltuielile legate de personalul cetății. Calculul e îngreunat și de faptul că deseori se achita numai o parte a sumei ce revenea anual

¹ Brandenburg, Lit. nr. 1056/10. Plata castelanilor era stabilită cu precizie în scrisoarea lor de angajare. Publicăm datele de mai sus pe baza socotelilor de cheltuieli, dar după părerea noastră, ele nu menționează exact venitul pe întreg anul.

² Ibidem, Lit. nr. 1056/12.

³ Ibidem, Lit. nr. 1056/14.

⁴ „... etiam cum depredatione rehaberem si aliter non persolverent”. Brandenburg Lit. nr. 1056/12.

personalului, precum și, mai mult încă, de faptul că prin suma achitată se lichida uneori numai restanța anului precedent. Tocmai de aceea putem stabili numai cu aproximație cheltuielile de această natură și suma lor o apreciem la cca 700 florini.

Banii ce rămăneau pentru domeniu erau puțini, așa că domeniul avea de înfruntat în permanență greutăți cu plățile.

Știind acest lucru, înțelegem mai bine de ce au rămas atât de puțini bani pentru gospodărie atunci, când trebuiau satisfăcute și alte cerințe mai urgente, de natură militară. Ni se explică astfel și motivul pentru care în cadrul economiei domeniului s-a acordat multă atenție mineritului și în primul rând extragerii de aur, din care se obțineau cel mai repede venituri mari.

Nu încapă îndoială că extragerea aurului era o ramură importantă a economiei domeniului. Aceasta a reieșit deja și din socotelile globale ale veniturilor, iar evidența detaliată a cheltuielilor arată că oamenii aflați în fruntea domeniului se străduiau și ei — de bună seamă în urma dispozițiilor lui Gheorghe de Brandenburg — să intensifice extracția de aur¹. Deși, după cât se pare o parte însemnată a aurului ce urma a fi schimbat, se obținea prin spălare din apa râurilor, se extrăgea totuși și din mine. Mai multe din pozițiile privind cheltuielile anului 1517 menționează faptul. Potrivit acestora, meșterul Mihai, mastru miner al feudalului, a primit nu numai 6 cîble de grîu, 40 de florini și 14 dinari, ci i s-a acordat și o majă de fier în valoare de 2 florini, pentru a-și putea confecționa unelte necesare : sape, topoare, icuri de fier și măciuci². Această presupunere este și mai mult întărită de informația luată tot din registrul de cheltuieți pe anul 1518, de unde aflăm că la porunca stăpînului, s-au achitat, în nume rar, 86 de florini meșterului german Mihai pentru diferitele lucrări efectuate la mina de aur și pentru alte lucrări necesare acolo³. Prin extragere și spălare se obținea o cantitate de aur destul de însemnată : după cum arată socotelile detaliate ale cheltuielilor din anul 1517, slujbașul din Margina însărcinat cu preschimbarea aurului, a schimbat de la Sf. Gheorghe (24 aprilie) pînă la sfîrșitul anului 25 mărci de aur provenit de la Icuș și Fîrdia. În aceeași perioadă, cel din Swl (?) a schimbat 45 mărci, iar cel din Sălașd 25 mărci⁴. Acești slujbași primeau ca plată 1 florin de marcă. Aurul figurează de multe ori în socotelile privind cheltuielile ; el fiind trimis destul de des la cămara din Sibiu pentru a fi preschimbat, ba chiar uneori direct la Buda lui Gheorghe de Brandenburg⁵.

¹ În 1517 Ioan Békés consemnează cu următoarea motivare cheltuirea a 8 florini : „Cettis vicibus transeundo ad Hathzak et ad Swl in facto auricampionis”. Brandenburg, Lit. Nr. 1056/12.

² Brandenburg, Lit. Nr. 1056/12.

³ „Eodem anno magistro Michaeli Alamano ex mandato Dni gratiosissimi ad suam fo-dinam auri et eius diversa opera et necessaria in paratis pecuniis diversis temporibus eidem dedi fl. LXXXVI”. Brandenburg, Lit. No. 1056/14.

⁴ Brandenburg, Lit. Nr. 1056/12.

⁵ Eodem tempore similiter adducti per me Dno gratiosissimo Budam aurum de Ikes pro 1° faciendo cum lucro fl. 1° XXden 80, sau „Eodem tempore similiter misi cum hiis 11° florenis ad ipsum Gallum ispan /castelan de Gyula/ massam auri valentem fl. XXXV”. Brandenburg, Lit. No. 1056/14.

O altă ramură a economiei domeniului, care nu aducea venituri atât de mari, dar care prezenta totuși importanță și în această vreme, era extragerea fierului. Din socotelile făcute asupra cheltuielilor aflăm că tăietorul de piatră (lăpicisor) care lucra în tot timpul funcționării minei din Nadabor câștiga 50 de dinari pe săptămână: pe 15 săptămâni i s-au achitat 8 florini. Socotelile detaliate din 1516, pe care le-am amintit deja ne informează și despre faptul că în mină și în topitorie, lucrau 14 oameni ¹. În perioada de lucru a minei, lucrătorii primeau hrană, în schimb, când mina era în repaos și se lucra numai în topitorie la separarea fierului de mineritul extras, primeau hrană numai, un tăietor de piatră, doi pogănici și economul. În cursul anului s-au cumpărat de mai multe ori cai pentru transportarea materialului scos din mină, cu prețul de 3 florini și chiar mai ieftin. Numărul cailor varia între șase și opt. Pentru repararea roții mari a topitoriei s-au cheltuit 2 florini, iar pentru repararea celei mai mici, 75 de dinari. S-a mai cumpărat frînghie de cîneapă, pînză groasă pentru samar etc. După socotelile din 1517 în legătură cu extragerea fierului s-au cheltuit aproximativ 28 de florini. O mare parte a fierului se vindea pe loc, iar restul, după cum se știe, era dus spre vânzare la Sibiu.

Pe baza socotelilor celor doi ani se poate constata că în viața economică a domeniului joacă un rol preponderent agricultura. Sursa principală a întregii economii a domeniului, a veniturilor sale bănești și a celor în produse, este prestația iobăgească. Am arătat aceasta în cursul analizei veniturilor și am vorbit — ce-i drept numai fugitiv — despre începuturile deja evidente în această perioadă ale economiei proprii feudale. În perioada examinată, aceasta din urmă se găsește la noi numai în faza de formare; cel puțin, socotelile pe care le-am cercetat indică acest lucru. După datele ce le posedăm, în anul 1517 pe pămîntul din apropierea cetății s-au semănat 24 de cîble de grîu; puțin mai departe, spre nord, în Buituri s-au semănat 28 de cîble, iar la răsărit, nu departe de cetate, la Sîncrai, 65 de cîble. Din păcate cunoaștem numai recolta acesteia din urmă dintre proprietăți și știm că, datorită vremii nefavorabile, aici s-au treierat numai 42 de cîble de grîu ². În general recolta este foarte scăzută; pe aceeași proprietate s-a strîns în anul precedent numai 80 de cîble de grîu ³. Știm din materialul documentar că recolta prezintă fluctuații anuale destul de mari, astfel că în posesiunea unor date parțiale este greu să stabilim, după cantitatea recoltei, extinderea rezervei senioriale. După cantitatea semănată de grîu însă, trebuie să apreciem drept modest chiar și locul de arătură al acesteia. Credem că pe acest teren muntos trebuie să fi fost mai însemnată creșterea animalelor. Putem deduce aceasta din faptul că în socotelile detaliate de cheltuieli din cei doi ani examinați, întîlnim de mai multe ori leașa porcarilor și oierilor (de exemplu: pastori porcorum Dni gratiosissimi).

Este interesant că femeile figurează și ele de mai multe ori în socotelile privind cheltuielile de pe rezerva seniorială. Aici nu se specifică întodeauna natura muncii efectuate; cel care face socoteala consideră

¹ Brandenburg, Lit. nr. 1056/10.

² Ibidem.

³ Ibidem.

suficient să noteze că a achitat câte 1 florin femeilor de pe proprietatea din Hunedoara sau Sincrai pentru munca lor (pro servitio). Altădată face însemnarea că a plătit în două rînduri 6 florini femeilor domeniului pentru confecționarea sumanelor mercenarilor (pro preparatione czondorurum)¹.

Ținem să amintim că o ramură însemnată a economiei proprii feudale o forma viticultura. După cît se pare, la începutul secolului al XVI-lea viticultura se practica și în ținuturile de la miază-zi de Mureș, căci vinul îl regăsim printre prestațiile iobăgești ce trebuiau date atît pe gospodării, cît și pe sate. Și pe domeniu, la o depărtare nu prea mare de cetate, se afla o vie destul de întinsă ce aparținea rezervei senioriale. Între cheltuielile, din anul 1517, găsim date importante în legătură cu viticultura : lucrările efectuate în fiecare anotimp, evidența numărului muncitorilor și suma achitată. Astfel în 1517 s-au cheltuit 52 de florini și 81 de dinari pentru vie. Cheltuielile legate de lucru la vie se ridicau la cca 50—60 florini, căci suma alocată în acest scop a fost și în anul următor de 60 florini și 50 de dinari. Cantitatea necesară de vin însă nu putea fi acoperită din vinul produs. Așa se explică faptul că numai în anul 1517 s-au cheltuit 179 florini pentru cumpărarea de vin pe lîngă vinul strîns de la iobagi și pe lîngă cel provenit din recolta viei alodiale.

În legătură cu situația socială a populației domeniului credem necesar să amintim că în anii tratați, se poate vedea conturarea pe lîngă locuitorii ȋrgurilor — mulți din ei mici meseriași — a trei categorii sociale de contribuabili. Marea majoritate a populației domeniului o formează iobagii ; pe lîngă ei trăiesc cnezii, deosebiți prin starea lor materială, prin natura slujbei și probabil și prin situația lor juridică. Iar din datele ce le posedăm, neputînd însă stabili exact, se pare că situația slujitorilor de pe rezerva seniorială în formare, începe să difere de cea a iobagilor.

Datorită varietății materialului a cărui valoare a fost semnalată cercetătorilor și de Iványi, mai găsim multe alte informații importante în legătură cu viața domeniului. Aflăm din socotelile detaliate asupra cheltuielilor din anul 1517 că pe la 1 noiembrie, 4 care au adus sare de la Turda, primind drept plată („thaskapénz”) 1 florin și 20 de dinari. În anul 1518 s-a adus sare tot de acolo, dar la începutul lui octombrie a fost adusă și de la Ocna Sibiului. S-a socotit, 1 florin pentru cheltuieli; tăietorii de sare și drabanții (servitorii) au primit 3 florini. În anul 1517 se cumpără pentru necesitățile cetății varză de 8 florini, deci în cantitate mai mare. Motivarea unei cheltuieli de 1 florin și 50 de dinari din socotelile anului 1518 ne înformează că în 24 iunie s-a ținut un ospăț în cinstea hramului capelei cetății ; acțiune la care au participat și școlarii².

Nu este în intenția noastră să sporim numărul exemplelor, dorim numai să atragem în mod repetat atenția asupra a ceea ce se conturează

¹ Brandenburg, Lit. Nr. 1056/14.

² „In festo sancti Johannis Baptiste presbiteris, scolariibus et fratribus dato pradino more alias solito in die dedicationis capelle castris”. Brandenburg, Lit. Nr. 1056/14.

din materialul documentar : asupra rolului și din punct de vedere militar al cetății Hunedoarei. Aceasta o indică în afară de cerealele acumulate în cantități mari, acele evidențe ale cheltuielilor din care aflăm că în 1518 s-au cheltuit 6 florini și 70 de dinari pentru salpetru, iar de 2 florini și 40 de dinari s-a cumpărat sulf. Dacă aceste date vorbesc despre pregătirea cetății, altele ne vorbesc de primejdia de fiecare moment a unui atac turcesc. Astfel, în jurul zilei de 8 septembrie 1518, vicecomitele a fost trimis la Hațeg la vestea intrării în Transilvania a turcilor. O lună mai târziu, au sosit din nou vești despre pregătirile turcilor. Atunci vicecomitele plecă din nou la Hațeg în fruntea unor cete „ob famam thwrcorum qui Transilvaniam depopulare nitebantur”. Se pare că neliniștea s-a perpetuat și atacul turcilor era așteptat din clipă în clipă, deoarece informațiile găsite la capitolul cheltuielilor ne înștiințează că după dispozițiile voievodului Transilvaniei (care în decembrie veni personal la Margina) oamenii cetății au stat neconținți în gardă timp de mai multe zile „ob metum turcorum, ne regnum invaderent”¹. Turcii s-au limitat de data aceasta însă numai la incursiuni, dar marele atac al lor nu s-a lăsat așteptat multă vreme. După cum se știe, atacul a fost pornit, în cele din urmă, împotriva Belgradului apărat odinioară atât de eroic de Ioan de Hunedoara și n-a încetat pînă la ocuparea, în 1521, a acestei importante cetăți de graniță.

Examinînd economia domeniului din Hunedoara în anii 1517 și 1518, putem obține numai rezultate parțiale. Deși e nevoie neapărat de continuarea cercetărilor pentru clarificarea problemelor ridicate putem stabili deja din datele parțiale pe care le-am folosit aici, că economia domeniului se baza în primul rînd pe prestațiile iobăgești. Această formă feudală a exploatării asigură și ea feudalului un venit considerabil și, după cum am văzut, Gheorghe de Brandenburg obținea venituri destul de însemnate chiar și numai de pe acest domeniu al său. Sintem convinși că înainte, în timpul vieții lui Ioan de Hunedoara, domeniul cetății Hunedoara asigură de asemenea proprietarului și venituri asemănătoare. Nu se poate ca veniturile Hunedoarei să se fi schimbat în mod esențial de la mijlocul secolului al XV-lea pînă la începutul secolului al XVI-lea. Totuși, există o deosebire între cele două perioade în privința întrebunțării acestora. Veniturile Hunedoarei la începutul secolului al XVI-lea îi serveau lui Gheorghe de Brandenburg să-și facă o viață ușoară la curtea regală cunoscută pentru frivolitatea ei. Ioan de Hunedoara sprijinindu-se pe puterea poporului, și folosind imensa avere a Huniazilor din care făcea parte și domeniul Hunedoarei a putut purta marile lupte cu turcii, înlăturînd pe un anumit timp din fața popoarelor Europei de sud-est primejdia amenințătoare a cotropirii de către turci.

¹ Brandenburg, Lit. Nr. 1056/14.

УПРАВЛЕНИЕ ПОМЕСТЬЕМ ХУНЕДОАРА В ПЕРИОД 1517—1518 гг.

РЕЗЮМЕ

Опираясь на богатый материал о поместьях семьи Гуниади, находящийся в Государственном Архиве города Мюнхена и частично изученный по микрофильмам Клужского университета им. Бабеша-Больяи, автор приводит ценные сведения, уточняющие подробности о приходе и расходе поместья Хунедоара в 1517—1518 гг. Особый интерес представляет список движимости и недвижимости поместья, из которого узнаем не только его отдельные составные части, но даже количество крепостных всего поместья. Большую часть годового дохода составляли денежные суммы, взимавшиеся под различным предлогом с крепостных и вассалов. Затем по порядку следуют доходы от разработки золота, железной руды, от переписи, штрафов, таможни, мельниц, откупа десятин. Другую часть дохода составляют подати натурой.

Из рассмотренных расходов следует, что большая часть дохода — свыше 60 % общего годового дохода — доставалась помещику. К ним надо добавить и расходы личного характера: лошади, их содержание, телеги, экипажи. Известная часть дохода шла на крепость, на содержание аппарата охраны поместья и угнетения крепостных.

В заключение автор сравнивает расходы 1517—1518 гг. с расходами времени Иоана Хунедоарского, указывая, что тогда часть расходов на замок и крепость была больше: приходилось активно бороться против захватнических стремлений турецких феодалов из Трансильвании.

L'ADMINISTRATION DU DOMAINE DE HUNEDOARA DURANT LES ANNÉES 1517—1518

RÉSUMÉ

S'étayant sur le riche matériel figurant aux Archives d'Etat de Munich concernant les domaines de la famille des Hunyadi, matériel étudié en partie d'après les microfilms de l'Université Babeş-Bolyai de Cluj, l'auteur nous donne de précieuses informations sur l'inventaire des revenus et des dépenses du domaine de Hunedoara durant les années 1517—1518. L'étude du registre des possessions du domaine soulève un intérêt tout particulier, du fait qu'elle nous renseigne non seulement sur les différentes parties composantes de ce domaine, mais également sur le nombre des serfs existants sur tout le domaine. La partie la plus importante du revenu annuel était constituée par les impôts que les serfs et les cnèzes étaient tenus de payer, à différents titres. Puis viennent dans l'ordre les revenus obtenus à la suite de l'exploitation de l'or, du minerai de fer, le cens, les amendes, les douanes, le revenu des moulins et le rachat de certaines dîmes. Une autre partie du revenu était constituée par les contributions en nature. Il résulte de l'examen des dépenses que la plus grande partie du revenu total annuel — soit plus de 60 % — revenait au propriétaire, à quoi il nous faut ajouter différentes autres dépenses personnelles: l'acquisition et l'entretien des chevaux, charrettes, attelages. Une autre partie du revenu était destinée à l'entretien de l'appareil de défense du domaine et à la répression des serfs.

En conclusion, l'auteur compare les dépenses effectuées durant les années 1517—1518 avec celles du temps de Jean Hunyadi et montre qu'alors la quote-part des dépenses effectuées par le château et la ville forte était plus élevée, du fait des luttes actives menées contre les tentatives d'invasion des féodaux ottomans en Transylvanie.

PARTICIPAREA MASELOR POPULARE DIN BUCUREȘTI LA ÎNFRÎNGEREA COMLOTURILOR REACȚIUNII DIN IUNIE 1848

DE

IOANA și P. I. PANAIT

Revoluția din 1848 a constituit subiectul unor numeroase lucrări istorice apărute atît înainte de 23 August 1944, cît, mai ales, în anii puterii populare.

Deși în toate lucrările referitoare la revoluția din 1848 apărute în anii puterii populare se acordă în mod just un rol important aportului maselor populare, totuși o serie de evenimente printre care și acelea din 19 și 29 iunie sînt sumar redade, uneori abia schițate. Cîteva documente studiate de curînd la Arhivele Statului din București dau o lumină concludentă asupra rolului maselor populare în luptă pentru zdrobirea uneltirilor reacțiunii.

După victoria din 11 iunie considerată de N. Bălcescu „cea mai frumoasă ce s-a întîmplat vreodată la un popor”¹, reacțiunea a trecut la organizarea unei contrarevoluții, de un real folos fiindu-i disensiunile ivite în cadrul conducătorilor revoluției, precum și ajutorul direct primit din partea mitropolitului Neofit și a colonelului Odobescu. În cursul zilei de 19 iunie, după furtunoasa ședință din Sala Momolo, marii proprietari sprijiniți de unele cadre ale armatei au organizat arestarea guvernului revoluționar. Pretextînd „complimentarea” miniștrilor, un grup de ofițeri din garnizoana București în frunte cu coloniei Odobescu și Solomon, însoțiți de două companii de soldați, s-au prezentat la orele 12,30 la sediul guvernului aflat pe Podul Mogoșoaiei. Au fost rostite cîteva scurte cuvîntări² după care, în numele proprietarilor, colonelul Odobescu a arestat pe Heliade Rădulescu, C. Tell, Ștefan și Nicolae Golescu, N. Bălcescu³.

¹ Ion Ghica, *Amintiri din pribegie*, Buc., 1889, p. 30.

² I. Heliade Rădulescu, *Amintiri asupra Istoriei Regenerării Romîne*, București, 1893, p. 42.

³ *Ibidem*.

Lovitura fiind în parte câștigată, reacțiunea trecu în grabă la constituirea unui nou guvern. În fața unei atari situații singura forță care ar fi putut salva cauza revoluției erau masele populare din Capitală. Într-adevăr, la vestea că guvernul provizoriu a fost „arestuit”, sărăcimea, micii negustori și meșteșugarii din București au invadat străzile orașului îndreptându-se „cu o grabă nespusă”¹ spre palat. Cei doi colonei au înconjurat reședința guvernului provizoriu cu ostași înarmați, măsură ce s-a dovedit, scurtă vreme mai târziu, lipsită de orice eficacitate. A. G. Goleșcu relatează că în timp ce colonelul Odobescu trata constituirea unui guvern reacționar „curtea palatului se umpluse de tot felul de cetățeni ce veneau ca să scape guvernul provizoriu din mâinile soldaților”². Fără a se teme de armată, masele bucureștene s-au năpustit asupra ușilor clădirii cerind eliberarea miniștrilor arestați. Dintr-o petiție adresată de mai mulți locuitori guvernului provizoriu, reiese fapta plină de curaj a cofetarului Toma Gheorghiu care smulgând spanga din mâinile unui epistat a îndemnat mulțimea să asalteze intrările palatului³.

Scurt timp situația deveni destul de critică pentru complotiști. Colonelul Solomon s-a văzut nevoit să-și grupeze forțele în spatele palatului în timp ce Odobescu era arestat de mulțime. Căutând să-și restabilească poziția, Solomon a încercat o măsură de intimidare deschizând focul asupra maselor populare. Din declarația unui ofițer participant la aceste evenimente, rezultă că la prima salvă descărcată de ostași, populația a răspuns cu pietre și cu lemne⁴. Desfășurarea primelor ciocniri a arătat însă maselor populare necesitatea înarmării lor urgente. Autorul unei corespondențe pentru „Gazeta de Transilvania” făcând o amplă prezentare a conflictului de la palat, spune că după o a treia salvă trasă de soldați „se găsiră și între popol armați”⁵. Heliade Rădulescu arată în amintirile sale că „în două ceasuri toată lumea se înarmară și umplu piețele și ulițele învecinate cu palatul cum și pe acele ce duc la cazarmă”⁶. Într-adevăr, în după amiaza zilei de 19 iunie a avut loc în București, așa cum o dovedesc documentele recent studiate, o puternică acțiune de înarmare a maselor populare. Prăvăliile de arme aflate în mahalaua Crețulescu au fost asaltate de mulțime. La 24 iunie Samuel Tokosz înainta ministrului din lăuntru o jalbă în care arăta că la 19 iunie „la jumătate de ceas după 12 ziua de simbătă” pomenindu-se cu „o sumă de norod” în prăvălia sa de lângă biserica Crețulescu i-au fost luate 36 puști și pistoale⁷. Din însemnările făcute în continuarea plingerii lui rezultă că a pierdut cu ocazia acelei „primejdioase întâmplări” două șuseanele, optsprezece puști, patru țevi

¹ Scrisoarea lui N. Bălcescu către Ion Ghica din 16 iulie 1848, cf. Ion Ghica, *op. cit.*, p. 41.

² Acad. R.P.R., *mss.* 5111, f. 91.

³ *Anul 1848 în Principatele Române*, tom. I, Buc., 1902, p. 708.

⁴ *Ibidem*, II, p. 90.

⁵ *Ibidem*, I, p. 702.

⁶ I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 45.

⁷ Arh. St. Buc., Adm. 23, 1848, f. 10. Acest document precum și cele de la filele 13 și 97 ale aceluiași dosar au fost analizate și de Florian Georgescu în conferința ținută în cadrul ședinței festive de comunicări organizată cu ocazia aniversării a 500 de ani de la cea mai veche mențiune documentară despre existența orașului București.

de pușcă și 12 pistoale dintre care 13 bucăți, adică 8 puști și 5 pistoale erau străine. Suma armelor sale se ridica la 60 și jumătate galbeni și 11 lei ¹. Ca urmare a rezoluției pusă de N. Bălcescu ², Poliția Capitalei începe anchetarea cazului. Lucrările mergeau însă destul de anevoios, căci la 7 iulie N. Bălcescu scria prefectului poliției că nu a primit nimic în legătură cu plîngerea „fabricantului de arme” și cerea să se trimită urgent lista cu armele găsite ³. Cu excepția a 2 pistoale restituite armurierului chiar în primele zile de după 19 iunie, poliția nu găsi nimic. În urma acestei situații N. Bălcescu raportează guvernului că este necesară despăgubirea lui Samuel Tokosz ⁴.

Cercetări amănunțite și îndelungi a prilejuit plîngerea lui Andreas Drecler din mahalaua Crețulescu care arăta că în ziua de 19 iunie i s-au luat „de către popor” 200 de săbii ⁵. La 31 august șeful poliției raporta Ministerului din Lăuntru că „în urma cercetărilor făcute prin toate vopselele nu s-au putut găsi nici una din săbiile pe care acesta spune că i-au fost luate la 19 iunie” ⁶. Trecîndu-se totuși la anchetarea martorilor D. Bărbieru, Ed. Bauer — legător de cărți, Samuel Tokosz — pușcaș, Mateiaș Kartu și Nicolae Atanasiu — cojocar, aceștia au declarat în unanimitate că vecinul lor a fost păgubit cu 200 bucăți săbii ⁷.

Abia la 6 septembrie Locotenența Domnească a hotărît prin decretul nr. 515 să se plătească din paragraful extraordinar al Ministerului de Finanțe, lui Andreas Drecler „200 săbii ale lui și una străină ce s-au luat de către popor la 19 iunie” ⁸.

Dintr-o adresă a șefului Gvardiei către ministrul treburilor din lăuntru reiese cum, cu ocazia zdrobirii primului complot al reacțiunii în afară de armele luate de popor din prăvăliile mahalalei Crețulescu au mai fost folosite și puști ce aparțineau oștirii. Astfel șeful Gvardiei amintește de „puștile ostășești ce s-au luat de către popor și care s-au împărțit și de noi” precum și de „cele ce s-au luat după la cinurile de jos ostășești” ⁹.

În fața atitudinii dîrze a maselor populare, colonelul Solomon s-a văzut nevoit să se retragă în clădirile Căzărării de cavalerie unde a căutat în zadar să ia măsuri de rezistență.

Prezentarea evenimentelor din jurul palatului pînă acum a ținut să menționeze într-un mod, uneori mai mult alteori mai puțin detaliat rolul Anei Ipătescu. Izvorul în care este tratată pe larg fapta acestui perso-

¹ De reținut faptul că prețul armelor era extrem de variat. Astfel o șuseana nouă cu țevă, șovăr cu praf de pușcă costa 11 galbeni, o șuseana nouă cu țevă de sîrmă costa 6 galbeni, o pușcă cu 2 țevi șovăr 8 galbeni, 3 puști vechi 3 galbeni, 5 pistoale dintre care 3 vechi și 2 noi, 2 galbeni jumătate etc. Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, f. 11.

² Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, f. 12.

³ Ibidem, f. 40.

⁴ Ibidem, f. 41.

⁵ Ibidem, f. 146.

⁶ Ibidem, f. 131.

⁷ Ibidem, f. 132.

⁸ Ibidem, f. 146.

⁹ Ibidem, f. 34.

naj al revoluției este o corespondență către *Gazeta de Transilvania* din 24 iunie 1848¹.

Din textul acesteia reiese clar că ciocnirea dintre masele populare și soldații colonelului Solomon a avut loc înainte de sosirea Anei Ipătescu și după spargerea ușilor palatului. În momentul începerii măcelului, guvernul era eliberat iar reacționarul Solomon se afla înconjurat în spatele palatului. La primele salve trase de soldați, bucureștenii au năvălit în prăvăliile de arme pentru a se înarma, fapt ce reiese din declarațiile lui Samuel Tokosz². În fața acestei situații Solomon s-a văzut nevoit să se retragă spre cazarma din Dealul Spirei. După alungarea lui sosi și Ana Ipătescu dar zdrobirea complotului reacțiunii de către masele populare era, cel puțin la palat înfăptuită. Însuși autorul corespondenței către *Gazeta de Transilvania* recunoaște că „de venea această femeie ceva mai înainte se făcea o măcelărie din cele mai cumplite”³. Către sfârșitul zilei de 19 iunie situația în oraș era totuși încordată. Un articol apărut în *Pruncul Român*, arată că în seara acelei zile „puști, săbii, iatagane, pistoale, cuțite, sape, lopeți, coase, topoare, furci, tot felul de unelte se vedeau în mâinile cetățenilor”⁴. În tipografia ziarului *Pruncul Român*, menționa același articol, se turnau gloanțe din literele de plumb.

Puternica ridicare a maselor populare din București în vederea zdrobirii uneltirilor reacțiunii a folosit metode noi în desfășurarea luptei de clasă. Din relatările martorilor oculari reiese că în jurul palatului au fost ridicate cu ocazia acestor evenimente câteva baricade⁵. Faptul este dovedit și de cazul Johanei Roth, care reclama scurt timp mai târziu înaltului Guvern Provisoriu că aflându-se cu locuința „vi-z-a-vi de palat și ocupînd meșteșugul dogăriei” i s-a pricinuit cu ocazia „revoluției între popul și miliție” o însemnată pagubă pentru meseria ei prin aceea că i s-au „sărărisit la facerea baricadelor de prin uliți o serie de objecturi”⁶. Printre aceste obiecte Johana Roth însemna 3 buți de diferite mărimi, un hîrdău legat cu cercuri de fier, 87 grinzi și 112 doage noi⁷. Pe jalba dogăresei, C. A. Rosetti a pus rezoluția „să se cerceteze”, dar ca și în alte cazuri poliția a întîrziat cu anchetarea plîngerii, fapt ce l-a determinat pe N. Bălcescu să revină la 4 iulie cerînd urgentarea lucrărilor⁸. Din mărturiile depuse mai târziu, pe la 18 iulie, de către vecinii Johanei Roth, reiese că într-adevăr dogăria acesteia a fost păgubită cu ocazia zdrobirii complo-

¹ Anul 1848, I, p. 702.

² Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, f.11.

³ Anul 1848, I, p. 702.

⁴ *Ibidem*, II, p. 33.

⁵ *Ibidem*, I, p. 702 : II, p. 33 ; I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 45.

⁶ Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, p. 13.

⁷ Iată și valoarea acestora : o butie cu 50 vedre oțet lei 590 ;
idem goală de 350 vedre legată cu cercuri de fier lei 369 ;
idem, mai mică . . . . . lei 162 ;
un hîrdău legat cu cercuri de fier . . . . . lei 32 ;
87 grinzi . . . . . lei 480 ;
112 doage, 9 de buți . . . . . lei 90.

Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, f. 13.

⁸ Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, f. 198.

tului din 19 iunie. Astfel Johan Stat confirmă că obiectele luate din acea prăvălie au fost folosite „la baricada care se făcuse atunci la palat”¹. Prin declarația lor comună Iosef Belini, Mihail Kreisel — calfă de spițer și Radu Anastase arată că „prin norodul s-au luat și s-au stricat la D-ei Madama Roth o bute cu oțet care tot au curs afară, cum și 3 butii noi și cu fer legate adecă una mare ca de vreo 350 vedre, alta ca de vreo 50 vedre și al treilea ca de vreo 15 vedre cum și multe doage și alte lemne atingătoare de meșteșugul ei din care lucruri n-au căpătat D-ei Madama Roth nimic mai mult înapoi”². Obiectele luate din dogăria Johanei Roth la care probabil s-au adăugat scînduri și bucăți din gardurile caselor învecinate au constituit materialul din care au fost ridicate acele neobișnuite întări-turi în București.

Puternicele acțiuni de înarmare desfășurate de masele populare au determinat guvernul provizoriu să ia unele măsuri în vederea grăbirii înfringerii complotului reacționar. În cursul zilei de 19 iunie guvernul a împrumutat prin Gheorghe Pavlovici de la negustorul Galz, cel devenit în iulie membrul Comisiei centrale pentru înscrierea în garda națională³, 19 puști și pistoale, 12 cutii cu capse și 16 chei pentru puști⁴. Toate aceste arme și muniții în valoare de 163 galbeni și 1/2 au fost împărțite unor elemente burgheze. În lista întocmită cu ocazia distribuirii acestor piese sînt trecute 9 persoane⁵ dintre care una a primit nouă puști cu două țevi și un pistol cu opt țevi.

În seara zilei de 19 iunie orice încercare din partea reacțiunii de a se opune revoluției era sortită eșecului. Cîteva mii de locuitori erau strînși în jurul cazărni de cavalerie cerînd dezarmarea colonelului I. Solomon. Din declarațiile acestuia depuse în fața tribunalului de judecată rezultă că o parte din cei ce înconjuraseră cazarma erau înarmați⁶. Înțelegînd noua situație creată în urma ridicării maselor populare, guvernul se grăbi să intervină pentru aplanarea conflictului ce era să reizbucnească în Dealul Spirei. Dezarmat, colonelul Solomon a fost arestat, urmînd ca fapta lui și a colonelului Odobescu să fie judecată de un tribunal special. Grupe de orășeni înarmați păzîră barierele Capitalei în tot timpul nopții⁷.

Evenimentele din cursul zilei de 19 iunie constituie unul din cele mai importante momente ale revoluției de la 1848 din Țara Romînească. Soldate cu morți și răniți ele au demonstrat forța revoluționară ce dăinuia în rîndul maselor largi populare din Capitală. Pe bună dreptate Karl Marx analizînd situația din Țările Romîne avea să scrie că „Daco-romanii din principalele turcești au fost cîștigați de spiritul revoluționar iar revoluția din 1848 a dovedit aceasta cu prisosință”⁸.

¹ Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, f. 219.

² Ibidem.

³ *Anul 1848*, II, p. 292.

⁴ Arh. St. Buc., Adm. 23/1848, f. 56.

⁵ Ibidem, Nota cuprinde și prețul puștilor cu 2 țevi ce variază între 2 galbeni și 20 galbeni.

⁶ Acad. R.P.R., mss. 5111, f. 121.

⁷ I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 46.

⁸ K. Marx, *Œuvres politiques*, Paris, 1927, vol. III, p. 45.

Zdrobirea complotului de la 19 iunie 1848 este rezultatul luptei păturilor nevoiașe din București. Este de subliniat faptul că în fruntea acțiunilor revoluționare din cursul acestei zile s-a aflat sărăcimea orașului și elemente ale micii negustorimi. O succintă analiză a documentelor referitoare la desfășurarea luptelor din jurul palatului denotă din plin rolul acestor pături sociale în mersul revoluției pașoptiste. De o deosebită importanță în cunoașterea acestei probleme este tabelul cu cei răniți și uciși în luptă pentru eliberarea guvernului.

La 22 iunie N. Bălcescu cerea șefului poliției să întocmească o listă cu cei căzuți la 19 iunie, indicând și câteva rubrici ca: numele și prenumele, de ce condiții, profesia, însurat sau nu¹. Ordinul a rămas multă vreme nerezolvat. În urma plîngerilor familiilor celor uciși, ce deveneau tot mai frecvente, situația fu reluată la mijlocul lunii iulie. La 15 iulie poliția primea o nouă adresă din partea guvernului în care se sublinia că „cu mirare se constată că nu a fost întocmită lista familiilor văduvite la 19 iunie”². Abia la 23 iulie șeful poliției a trimis ministrului din lăuntru situația cerută³. Spre deosebire de listele publicate de C. Colescu Vartic⁴ și I. G. Bibicescu⁵ acest tabel este mult mai complet, atît în însemnarea numelor victimelor cît și în a profesiei și a condițiilor lor sociale. Deși și această listă nu conține numele tuturor celor uciși și răniți la 19 iunie, ea constituie totuși un prețios document referitor la cunoașterea aportului păturilor sărace și ale micii burghezii în desfășurarea evenimentelor. Lista conține: numele și prenumele, condiția socială, profesia, starea civilă și mahalaua, a zece răniți și șapte uciși după cum urmează:

Nr. crt.	Numele și pronumele	De ce condiții	De ce profesie	Însurat sau nu	Mahalaua locuită
----------	---------------------	----------------	----------------	----------------	------------------

R ă n i ț i

1	Grigore sin Ioan	sărac	rîndaș	neînsurat	Răzvan
2	Gavrilă Aspirulca	idem	slugă cafegiu	însurat	Mihai Vodă
3	Toma sin Marin	idem	bucătar	neînsurat	Postăvari
4	Dumitru Hristea Richițeanu	idem	sacagiu	idem	Sf. Vineri
5	Tudorache Cioaș țigan rob				
	D. Manolache Florescu*	idem	rîndaș	însurat	Bis. Albă
6	Ghiță Popescu	idem	fecior	neînsurat	Colțea
7	Dumitrache sin Iordache, țigan rob D.K. Nicolescu**	idem	rîndaș	însurat	Manea Brutaru
8	Tudorache Nicolau	—	moșier	neînsurat	Mîntuleasa
9	Dumitrache Vătășel	sărac	vătășel	însurat	idem
10	Panait sin Ioan abagiu	idem	—	neînsurat	Sf. Ștefan

* În 1832 Manolache Florescu posedă 4 familii de țigani robi. Arh. Statului Buc. Vornic. Polit. București 8812/1832, dela 47 f. 19, cf. P. Cernovodeanu, *Catagrafia familiilor de țigani boierești din București*, în manuscris.

** Identificat ca posesor de robi țigani și la 11 octombrie 1832. Arh. St. Buc., Vornic. Polit. Buc. 8812/1832 de la 47, f 8; P. Cernovodeanu, *op. cit.*

¹ Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 7.

² Ibidem, f. 61.

³ Ibidem, f. 97.

⁴ C. Colescu Vartic, 1848. *Zile revoluționare*, Buc., 1898, p. 183.

⁵ I.G. Bibicescu, 1848 în *România*, Buc., 1898, p. 99. Ambii autori avînd aceeași sursă de informare dau liste incomplete menționînd numai cinci uciși identificați nominal, 2 neidentificați și 8 răniți.

Nr. crt.	Numele și pronumele	De ce condiții	De ce profesie	Însurat sau nu	Mahalaua locuită
Morți tot în tulburarea de la 19 iunie					
1	Toma Georgescu*	sărac	cîrciumar	însurat	Popa Ivașcu
2	Dumitrache sin Maria Văduva	sărac	idem	neînsurat	Oțetari
3	Gheorghe sin Gheorghe Arnăutu**	sărac	slugă	însurat	Popa Ceaușu
4	Stoica Vizitiu	idem	vizitiu	idem și cu 2 copii	Sf. Voievozi
5	Dumitrache Croitoru	idem	croitor	idem	idem
6	Andrei sin Dumitru Giurgiuveanu	idem	—	flăcău	Manea Brutaru
7	Costache sin Grigore	idem	croitor	neînsurat	Sf. Ștefan

* În documentele ulterioare apare Toma Gheorghiu.

** Grav rănit el este internat la Coltea unde moare la 5 iulie 1848. *Anul 1848*, II, p. 296.

La 9 august șeful Poliției Capitalei raporta ministrului din lăuntru că au mai fost identificați în vopseala de roșu încă 2 răniți și un ucis¹.

— Vasile Dumitru — grămătic sărac.

— Gheorghe Dascălu din mahalaua Biserica Doamnei, sărac, necăsătorit.

Numele celui ucis era Iosif Molovanik, neamț, sărac.

Din cele 20 de victime cunoscute ale primului complot reacționar, 19 au fost oameni săraci, mulți dintre ei ducînd o viață deosebit de grea. În plîngerea ei către guvernul provizoriu, soția lui Toma Gheorghiu scria că „am rămas cu trei copii mici fără de hrana de toate zilele și fără adăpostire”². Din raportul șefului poliției reiese că făcîndu-se cercetări s-a constatat că Anica soția lui Gheorghe Arnăutu „este săracă cu desăvîrșire avînd și o copilă de cinci ani”³. Despre Foridrica, soția tinichigiului Iosif Molovanik, se confirmă de către poliție că „este săracă cu desăvîrșire și că se ocupă cu spălarea rufelor și cu cusătura”⁴. Nici situația lui Dumitrache sin Maria Văduva nu fusese prea bună. Din declarația unor locuitori rezultă că acesta „au fost slujind pe la unii alții și la 19 iunie în vremea revoluției l-au omorît chiar în spatele palatului”⁵. În primele rînduri ale revoluției au stat alături de sărăcimea bucureșteană, robii care trăiau pe lîngă curțile boierești. Tudorache Cioaș, țigan rob la Manolache Florescu, Dumitrache sin Iordache, rîndaș la K. Nicolescu, au căzut răniți alături de ceilalți nevoiași ce-și legau speranțele de cauza revoluției. Cunoscînd această largă participare a maselor exploatate la desfășurarea revoluției N. Bălcescu avea să noteze mai tîrziu că „poporul cel de jos mai cu seamă al Bucureștilor și-a îndeplinit datoria revoluționară și națională”⁶.

¹ Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 116.

² Ibidem, f. 38.

³ Ibidem, f. 100. La 6 iulie, guvernul provizoriu a acordat familiei lui Gheorghe Arnăutu un ajutor de înmormîntare subliniînd că este sărac cu desăvîrșire și că „a slujit și în oștire ani șapte”. *Anul 1848*, II, p. 296.

⁴ Arch. St. Buc., Adm. 23/1848, f. 134.

⁵ Ibidem, f. 161.

⁶ N. Bălcescu, *Opere*, Buc., 1953, vol. I, p.327.

Cu o singură excepție toți cei răniți și uciși la 19 iunie au fost oameni cu profesii umile: rîndași, slugi, vizitii, vătășei, bucătari, precum și meșteșugari și negustori mărunți, croitori, tinichigii, circiumari. Din listele mai sus analizate rezultă că în primele rînduri ale populației venite să elibereze guvernul provizoriu se aflau locuitorii *din centrul orașului*.

Este neîndoios că la acțiunile de înarmare a participat sărăcimea, micii meșteșugari și negustori din întreg orașul și nu numai locuitorii celor 14 mahalale menționate în lista celor uciși și răniți. Marea majoritate a acestor arme au rămas, în pofida încercărilor guvernului provizoriu de a le recupera, în posesia populației bucareștene. Îndată după 19 iunie s-au dat dispoziții în vederea întocmirii unor afișe prin care posesorii de arme erau somați să le restituie poliției. Aceste afișe urmau să fie publicate pe la răspîntii și prin cartiere. Totuși la 6 august șeful gvardiei informa ministrul din lăuntru că măsurile luate nu au „pînă acum nici un fel de urmare”¹. La 9 august ministrul răspundea șefului poliției indicîndu-i să mai facă încă o publicație² în acest sens. Evenimentele de la 19 iunie precum și cele de la 29 ale aceleiași luni au arătat maselor populare necesitatea păstrării armelor. Toate măsurile luate de unii membrii ai guvernului și de poliție de a dezarma aceste pături exploatare au rămas aproape infructuoase. Bazîndu-se pe spiritul de luptă al maselor populare N. Bălcescu avea să susțină cu fermitate nu luarea armelor de la mulțime ci înarmarea acesteia în vederea unei rezistențe generale nu numai împotriva reacțiunii interne ci și a forțelor intervenționiste din afară.

După 13 septembrie căimăcămia va relua cu mai multă asiduitate problema dezarmării populației recurgînd chiar la descinderi la locuințele celor bănuți. Dintr-o listă întocmită de Comisia de Negru reiese că cei ce continuau să posede arme în mod clandestin erau meșteșugarii și negustorii.

Lista cuprinde numele a 6 persoane, mahalaua și numărul armelor găsite³.

1. Matache Deculescu, mahalaua Vergului	1 pușcă
2. Iancu Ovreiu, bocceagiu, idem	2 pistoale cu pat
3. Stan Dorocea, măcelar, mahalaua Pantelimon	1 iatagan
4. Neculae Măcelar, mahalaua Popa Nan	2 pistoale cu pat
5. Matei Neacșu Ciocan, măcelar, idem	3 pistoale și 2 puști
6. Marin Constantin Turlea, măcelar din mahalaua Delea Nouă	1 pușcă cu pat.

La 18 februarie 1849 subcomisarul Calotescu înainta Comisiei pentru cercetarea tulburărilor liniștei publice pe Nica Tudorache la care găsisse 2 pistoale, o cutie cu capse, 7 gloanțe ș.a.⁴

Unii dintre acești meșteșugari și negustori erau destul de săraci. Într-o dovadă eliberată de poliția Capitalei la 16 martie 1849 se arată că Matache Deculescu și Iancu Ovreiu sînt „oameni fără stare și în nepuință de a plăti straful de lei 500”⁵. De asemenea pentru Marin Constantin

¹ Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 114.

² Ibidem, f. 115.

³ Arh. St. Buc., Comisia de Negru, 14/1849, f. 8.

⁴ Arh. St. Buc., Col. Galben, 85/1848, f. 167.

⁵ Arh. St. Buc., Comisia de Negru, 14/1849, f. 10.

se depune mărturie „că într-adevăr nu are nici o stare”¹. Cît despre Matei Neacșu², Neçulac Măcelar³ și Stan Dorocean⁴ diferiții martori recunosc că „au stare”.

Numărul armelor găsite la locuitorii orașului, multe probabil însușite la 19 iunie, a fost destul de mare căci la 21 decembrie 1849, Poliția Capitalei cerea pentru mutarea acestora din biserica hanului Șerban Vodă, aflat în paragină cinci încăperi, trei pentru depunerea puștilor și două pentru adăpostirea caraulor⁵.

Evenimentele din 19 iunie au demonstrat nu numai caracterul revoluționar al luptei maselor populare bucureștene ci și atitudinea conciliantă a guvernului provizoriu. În manifestul publicat în noaptea de 19—20 iunie, membrii guvernului neluînd în seamă opoziția lui N. Bălcescu⁶ scuzau cu neîngăduită ușurință acțiunea elementelor reacționare⁷. Pe bună dreptate V. I. Lenin scria că elementele burgheziei liberale „se tem de revoluție, se tem de mișcarea maselor în stare să răstoarne monarhia și să distrugă puterea moșierilor⁸. Promisiunile făcute cu ocazia înmormîntării celor uciși la 19 iunie în București au fost curînd uitate, deși ele se făcuseră într-un cadru deosebit de solemn.

La 20 iunie guvernul trecuse la organizarea înhumării victimelor căzute la asediul palatului. Printr-o dispoziție a lui N. Bălcescu s-a stabilit ca la ceremonie să participe cîte o delegație de patru persoane din fiecare corporație meșteșugărească cu steagul lor cernit⁹. Trebuia să urmeze de asemenea cortegiul, mulțimea gvardiei, membrii guvernului, muzica ștabului ș.a. Pentru asigurarea ordinii, N. Bălcescu cerea poliției Capitalei să trimită la orele 16,30 dorobanți suficienți¹⁰ urmînd ca peste o jumătate de oră convoiul să pornească spre mitropolie. Înmormîntarea a constituit o puternică demonstrație a populației Capitalei. Martorii oculari recunosc că „toți locuitorii din București înțesau ulița care ducea de la palat la catedrală”¹¹. Pentru organizarea întregii ceremonii au fost cheltuiți 2 479 lei și 1 para, sumă luată din casieria orașului¹². Răniții căzuți cu ocazia luptei din jurul palatului au fost îngrijiți la Colțea, cîtiva dintre ei fiind ținuți în spital pînă către sfîrșitul lunii august¹³. Prin decretul 42 din 20 iunie se hotăra ca „fii celor ce ieri au murit pentru apărarea sfintelor drepturi dobîndite la 11 iunie, patria îi adoptă iar soțiilor lor le face o pensie pe viață”¹⁴.

¹ Arh. St. Buc., Comisia de Negru, 14/1849, f. 11.

² Ibidem, f. 12. *

³ Ibidem, f. 13.

⁴ Ibidem, f. 14.

⁵ Ibidem, f. 49 și Arh. St. Buc., Ad. 2/1849, f. 88, 153, 155, 163, 244.

⁶ *Buciumul*, Buc., an. I (1863), nr. 119, C.D. Aricescu, *România sub prințul Bibescu*, (1842—1848), Buc., 1862, p. 88.

⁷ *Anul 1848*, I, p. 665.

⁸ V. I. Lenin, *Despre literatură*, Ed. P.M.R., Buc., 1949, p. 28.

⁹ Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 2.

¹⁰ Ibidem, f. 4.

¹¹ I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, p. 47.

¹² Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 42.

¹³ Ibidem, f. 139.

¹⁴ *Anul 1848*, I, p. 686.

Decretul n-a fost aplicat decît tîrziu, după repetatele plîngeri ale familiilor celor uciși, și după ce din rîndul locuitorilor Capitalei se organizaseră acțiuni de subscripții bănești¹. La 16 iulie, Elinca, soția lui Toma Gheorghiu, revenea cu a treia jalbă cerînd ajutor pentru ea și cei trei copii rămași orfani². Abia în cursul lunii august au fost stabilite pensiile pentru cei răniți precum și pentru familiile celor uciși³. Tabelul cuprinde numele a opt răniți și cinci văduve care primeau pensii lunare între 20—40 lei pe lună⁴. Sumele erau derizorii în raport cu costul alimentelor, căci din lista de prețuri a mărfurilor ce s-au vîndut în luna iunie 1848 rezultă că o chilă de grîu costa 115 lei, suta de oca de mălai 15 lei etc.⁵

Evenimentele din cursul zilei de 19 iunie au dovedit abnegația cu care masele populare din Capitală sprijineau principiile revoluției pașoptiste.

Totuși după victoria din 19 iunie poziția conciliantă a unora din conducătorii revoluției a devenit tot mai evidentă. Recunoscînd acest fapt, A. G. Golescu scria lui N. Bălcescu că în București „lucrurile merg cam slab”⁶. Achitarea ofițerilor complotiști, întîrzierea rezolvării problemei țărănești ș.a. au dat elementelor reacționare speranțe noi. Grupată în jurul mitropolitului Neofit, reacțiunea a trecut la sfîrșitul lunii iunie la organizarea unui nou complot antirevoluționar. La cîteva zile după eșecul încercării din 19 iunie marii proprietari au lansat în București zvonul sosirii în Țara Romînească a unor puternice armate străine. Alimentată cu

¹ La 22 iunie medicul italian M. Drak oferea „o jumătate din amputamentele sale după curgătoarea lună în sumă de 800 lei pentru a-i împărți la familiile celor care la 19 ale lunii au rămas victime pentru libertate” (Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 8). La 26 iunie șeful inginerilor statului Balzano oferea jumătate din leafa sa în același scop (Ibidem, f. 9). La 9 iulie guvernul provizoriu „mulțumește d. Balzano, șeful inginerilor statului” pentru această faptă a sa. *Anul 1848*, II, p. 356.

² Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 88.

³ Ibidem, f. 123.

⁴ Lista de numele răniților și a familiilor celor morți la reacția de la 19 iunie cu arătare de pînă ce s-au orînduit fiecăruia.

Răniților

Grigore sin Ioan din mahalaua Răzvan	1ci 20 pe lună
Gavriliă Aspirulea din mahalaua Mihai Vodă	lei 30
Toma Marin, din mahalaua Postăvari	lei 25
D-tru Hristea Răchițeanu din mahal. Sf. Visarion	40
Ghiță Popescu din mahalaua Colțea	lei 40
Dumitrache sin Iordache, mahalaua Manea Brutaru	30
Dumitrache vătășel, din Mîntuleasa	30
Panait sin Ioan Abagiul — Sf. Ștefan	25
Familiilor celor morți	
Elinchii, soția lui Toma Georgescu — Popa Ivașcu	40
Marii, mumei lui Dumitrache — Oțetari	30
Anicăi, soția lui Gh. Arnăutu — Popescu	30
Petra, soția lui Stoica Vizitiul — Sf. Voievozi	30
Nița, soția lui Dumitrache croitoru.	20

Peste tot lei .390 pe lună

Din tabel lipsește numele lui Tudorache Nicolau moșier și Tudorache Cioaș, iar pe lista familiilor celor uciși familiile lui Andrei sin Dumitru și Costache sin Grigore nccăsătorii. Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 122.

⁵ Arh. St. Buc., Comisia de Ncgru, 14/1849, f. 18.

⁶ *Anul 1848*, II, p. 94.

iscusință, această știre urmărea alungarea guvernului revoluționar și constituirea unui guvern al marilor proprietari. În ziua de 28 iunie zvonul devenise atât de insistent, încît guvernul, fără a întreprinde vre-o măsură de verificare, trecu în grabă la discutarea mutării reședinței sale într-unul din orașele mai apropiate de munte, Tirgoviște sau Cîmpulung. Unii miniștri, în frunte cu I. Heliade Rădulescu respingînd propunerile lui N. Bălcescu și A. G. Golescu de a se trece la înarmarea organizată a maselor populare din Capitală¹ au cerut părăsirea imediată a Bucureștilor.

Chiar în cursul acelei nopți guvernul a plecat din oraș îndreptîndu-se spre Transilvania.

În dimineața zilei de 29 iunie, după o întîlnire a boierilor la mitropolie, orașul a fost împînzit de proclamația semnată de Neofit, prin care se făcea cunoscut că „rebeliștii au fugit din București”². S-a constituit în grabă o căimăcămie formată din banul Teodor Văcărescu și vornicul Emanoil Băleanu. Printre primele măsuri luate de noua conducere a fost aceea a reintegrării în funcție a vechilor slujbași reacționari. Printr-o scrisoare a mitropolitului Neofit, colonelul Ion Solomon a fost însărcinat cu conducerea polcului 3, — din rîndul căruia fuseseră recrutate elementele ce au încercat lovitura de la 19 iunie — și cu păstrarea liniștei în oraș³. În cursul zilei de 29 iunie masele populare din Capitală au fost martorele și victimele delirului victoriei pe care reacțiunea îl manifesta pretutîndeni. Poliția Capitalei încăpută din nou pe mîinile căpitanilor Gheorghe și Costache Chioru a trecut la o sălbatică terorizare a populației de rînd. Steagurile revoluției au fost distruse pretutîndeni⁴ iar statuia „Romînia Liberă” pieri, sfărîmată la ordinele vornicului Băleanu. Cauza revoluției părea și de data aceasta înăbușită.

În seara zilei de 29 iunie însă, știrea sosirii unor trupe străine a început a fi dezmințită. În fața unei atari situații, masele populare din București au trecut la pregătirea zdrobirii reacțiunii. Unele manifestări au avut loc în noaptea de 29 spre 30 iunie, căci într-o notă informativă către Comisia de Negru, Ion Bidu, epistat, raporta că „Petre Cîrciumaru șezător în mahalaua Olarilor întovărășit și cu un Panait feciorul postelnicesei au venit cu sabia scoasă și cu pușca plină să mă omoare în casă în noaptea cînd s-au tras clopotele”⁵.

În dimineața zilei de 30 iunie orașul era în plină fierbere. Ca și cu 11 zile mai înainte și de data aceasta în primele rînduri ale celor care umpluseră străzile se găseau micii negustori, meșteșugarii și sărăcimea bucureșteană. Din lista locuitorilor mahalalei Pantelimon care au luat parte la aceste evenimente precum și din aceea întocmită de epistatul mahalalei Delea Veche reiese limpede că cei care au constituit forța activă a zdrobirii celui de-al doilea complot reacționar erau oamenii de jos din București.

¹ C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 208.

² Anul 1848, II, p. 174—175.

³ *Ibidem*, p. 175.

⁴ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 42.

⁵ Arh. St. Buc., Comisia de Negru, 26/1849, f. 212.

Astfel, Dumitrache, fostul epistat de la Delea Veche, se arată în lista acelei mahalale „singur și-au făcut steag și îndemna pe oameni de a face tulburări”¹.

Fapta acestuia a fost urmată și de mulți alți locuitori căci din raportul aceleiași mahalale reiese că „Gheorghe Pircălabu împreună cu Ștefan Gruia, pescarul, Gheorghe Sirbu, Andrei Botezatu, Man Stancu au alergat cu steagul și au aruncat cu pietre în casele boierești asemenea au fost și la casele Băleanului de a le dărîma”².

În ridicarea lor, masele populare din București au urmărit înlăturarea căimăcămiei, readucerea guvernului revoluționar și pedepsirea elementelor complotiste. Căutînd să dea un caracter pașnic acestei mișcări, marea negustorime, constituită într-o delegație s-a prezentat către amiaza zilei la mitropolie pentru a cere lui Neofit destituirea celor doi caimacami reacționari și a slujitorilor lor. Sub presiunea a peste 30 000 de locuitori³ mitropolitul a fost nevoit să dea o nouă proclamație în care arăta că „ceea ce s-a obștit eri la 29 ale acesteia sub iscălitura noastră, făcînd Guvernul provizoriu rebeli și altele, astăzi, după dorința poporului român, o refuzăm cu desăvîrșire”⁴.

Pînă la sosirea guvernului revoluționar în București a fost constituită o comisie interimară compusă din Neofit, I. Cîmpineanu, C. A. Crețulescu ș.a. În timp ce la mitropolie Neofit era forțat să retracteze propria sa politică, în oraș pedepsirea elementelor reacționare era în plină desfășurare. Nota informativă privitoare la locuitorii mahalalei Pantelimon menționează că „Grigore bogasierul ce-i zice și Paladi, șezător în mahalaua Scaunelor vopseaua roșie, au slobozit pistoale după căpitanul Gheorghe”⁵.

În cursul acelei zile ura mulțimii s-a îndreptat în primul rînd asupra zbirilor de la Poliție și a marilor boieri reacționari. Casele căpitanului Costache Chioru aflate în mahalaua Sf. Constantin au fost dărîmate iar lucrurile găsite acolo împrăștiate și sfărîmate⁶. La 6 iulie 1848 Uța, slujnica, se plîngea Onorabilului Guvern provizoriu că „la 30 ale trecutului iunie pe cînd popolu aprins de răzbunare asupra d-lui Costache chehaiaua i-a dărîmat casele prăpădind și oricîte lucruri au găsit înăuntru, aflîndu-mă și eu slujnică la numitu toate lucrurile mele au avut aceiași soartă cu ale d-lui”⁷. Cîteva zile mai tîrziu, guvernului provizoriu îi era adresată cererea sublocotenentului Grecescu care reclama că în timpul „revoluției de la 30 iunie”⁸ fiind de jurnă la mitropolie n-a putut să-și salveze nimic din lucrurile sale (treizeci și opt de articole, de la bani pînă la obiecte strict personale), aflate în casele căpitanului Costache. Ca urmare a rezoluțiilor puse de N. Bălcescu și Grigore Alexandrescu poliția a început cercetarea celor două plîngeri, dar nu a putut găsi decît cîteva obiecte

¹ Arh. St. Buc., Comisia de Negru, 26/1849, f. 213.

² Ibidem.

³ *Anul 1848*, II, p. 367.

⁴ *Ibidem*, p. 185.

⁵ Arh. St. Buc., Comisia de Negru, 26/1849, f. 212.

⁶ *Anul 1848*, II, p. 234, 326.

⁷ Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 36. Uța slujnica reclama 1 scurteică îmblănită 1 boccea de 4, 1/2, 2 rochii de stambă, 7 cămăși, 2 barișuri, 1 bîsmăluță de mătase de 25 lei.

⁸ *Ibidem*, f. 57.

care aparținuseră ofițerului Grecescu dar și acestea rupte și murdare¹. Cît despre Uța slujnica, șeful poliției raporta la 21 iulie că în urma cercetărilor la fața locului s-a constatat că într-adevăr s-au luat acesteia lucrurile reclamate, dar nu s-a mai putut găsi niciunul din ele². La începutul lunii august, N. Bălcescu cerea guvernului să hotărască de unde se vor lua cei 12 galbeni ce urmau să recompenseze pierderile slujnicei³.

În cursul zilei de 30 iunie masele populare din București au atacat, de asemenea, casele lui Zasima, secretarul mitropolitului, acelea ale lui Emanoil Băleanu, ale Herescului și ale protopopului din mahalaua Batiștei⁴. În fruntea acestor acțiuni s-au aflat oameni de jos, locuitori de rînd ai diferitelor mahalale din oraș. În afară de cei din Delea Veche⁵, este cunoscută participarea activă a unor locuitori din mahalaua Pantelimon⁶, Popa Nan, Delea Nouă⁷.

În nota sa informativă epistatul Ioan Bidu subliniază că „Gheorghe sin Neculai Căpraru din mahalaua Pantelimonului au fărîmat casele lui Zasima și ale lui căpitan Costache; al Cumălarului din mahalaua Pantelimonului împreună și cu Mihalache feciorul lui logofătul Ghiță Bordezeanu din mahalaua Pantelimon au fărîmat casele lui Zasima și ale lui serdaru Costache”⁸.

Înfrîngerea celui de-al doilea complot al reacțiunii din cursul lunii iunie a constituit prilejul unor puternice manifestări de bucurie în Capitală. Autorul unui articol din ziarul *Pruncul Român* subliniază că „o mulțime de stindarde tricolore filfiau pe ulițe, pe turnul Colței și prin toate locurile cocardele gonite ziua trecute se vedeau iarăși”⁹. Totuși prezența coloneilor reacționari I. Odobescu și I. Solomon în mijlocul armatei din București reprezenta o serioasă primejdie pentru mersul revoluției. De aceea, în cursul zilei de 1 iulie „poporul — subliniază N. Bălcescu în scrisoarea sa către Ion Ghica — înconjoară cazarma în număr de vr'o 40 000”¹⁰, cerînd izgonirea celor doi complotiști. La încercarea colonelului Odobescu de a folosi armata în apărarea sa, masele populare răspund cu aruncare de pietre în soldați. Într-o corespondență către *Gazeta de Transilvania* se arată că bucureștenii înconjurînd cazarma și dărîmînd îngrădirea ei au pus mîna pe soldați, pe tunuri și pe cei doi capi criminali¹¹. Cu lichidarea rezistenței de la cazarma din Dealul Spirei se desăvîrșește zdrobirea celui de-al doilea complot al reacțiunii din iunie 1848.

Înfrîngerea reacțiunii în cele două comploturi din iunie 1848 și salvarea revoluției se datorează eroicelor acțiuni ale maselor populare din București.

¹ Arh. St. Buc., Ad. 23/1848, f. 120.

² Ibidem, f. 68.

³ Ibidem, f. 69.

⁴ *Anul 1848*, II, p. 325, 326.

⁵ Arh. St. Buc., Comisia de Negru, 26/1849, f. 213.

⁶ Ibidem, f. 212.

⁷ Ibidem, f. 211.

⁸ Ibidem, f. 212.

⁹ *Anul 1848*, II, p. 325.

¹⁰ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 42.

¹¹ *Anul 1848*, II, p. 255.

În scrisoarea sa din 16 iulie, către Ion Ghica, N. Bălcescu, descriind aceste evenimente, sublinia că „poporul nostru al Capitalei trebuie însă să știe, fără flaterie, că a întrecut pe toate popoarele Europei chiar și pe parisieni”¹.

Larga și hotărâta participare a maselor populare la salvarea revoluției a contribuit la radicalizarea mișcării neutralizând în dese rânduri politica conciliantă a unora dintre conducătorii revoluției². Reflectând această stare de fapte N. Bălcescu scria Luxiței Florescu la 12 iulie 1848 că „lucrurile au început să ne meargă mai bine; am trecut aici prin mari furtuni făcute prin blestemații de reacționari”³. Garanția succesului revoluției era arătată de marele patriot în strânsă legătură cu masele populare. „Sîntem tari în București — relatea el lui Ion Ghica — căci poporul e cu noi și mai cu seamă negustorii cari au făcut mult în revoluția din 30 iunie”⁴.

Evenimentele din iunie 1848 reprezintă unul din momentele culminante ale revoluției din Țara Românească. Ele au demonstrat forța revoluționară ce dăinuia în sînul păturilor exploatate din Capitală și din împrejurimi. Lipsite de un conducător consecvent revoluționar, de un program bine stabilit, luptele din iunie rămîn ca o rezolvare strălucită de moment a marii bătălii de clasă de la jumătatea secolului al XIX-lea. Guvernul provizoriu n-a fost în stare sau n-a voit să țină trează această flacără a revoluției, izbucnită cu atîta impetuozitate în rîndul maselor exploatate. De aceea, ruptă de baza sa de mase, revoluția de la 1848 nu putea merge decît spre sfîrșitul pe care evenimentele din cursul lunii septembrie aveau să i-l rezerve.

УЧАСТИЕ НАРОДНЫХ МАСС БУХАРЕСТА В ПОДАВЛЕНИИ РЕАКЦИОННЫХ ЗАГОВОРОВ В ИЮНЕ 1848 Г.

РЕЗЮМЕ

События 19 и 29 июня представляют собой важные моменты в ходе революции 1848г. в Бухаресте. На основании неизданных документов, исследованных ими в Бухарестском Государственном Архиве, авторы статьи выявляют активное участие народных масс в защите завоеваний революции от покушений заговорщиков-реакционеров. Если не считать неясных упоминаний, то до настоящего времени вопрос о вооружении народных масс столицы 19 июня 1848 г. был почти неизвестен в исторической литературе. Недавно исследованные документы доказывают, что, узнав об аресте правительства полковниками Одобеску и Соломоном, рядовые жители города окружили

¹ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 42.

² Dan Berindei, *Contradicțiile de clasă în revoluția munteană din 1848*, în *Studii*, X (1958), nr. 3, p. 32.

³ Scrisoare inedită în colecția George D. Florescu.

⁴ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 43.

дворец и после первых залпов армии ворвались в оружейные лавки предместья Крецудеску, чтобы вооружиться. Они захватили ружья и пистолеты в лавке Самуэля Токоша, сабли — у оружейного мастера Андреаса Дрекелера и использовали материалы из бочарни Иоганна Рот для постройки баррикад на дворцовой площади. Опираясь на документальный материал, можно заключить, что в первых рядах защитников революции 19 июня находились городские бедняки, ремесленники и мелкие торговцы. Красноречивым в этом отношении является список убитых и раненных 19 июня, а также различные доказательства чрезвычайной бедности их семей. Поощряемые нерешительностью руководителей революции реакционеры составили новый заговор 29 июня. На основании незаданных документов авторы статьи подчеркивают участие народных масс города Бухареста в изгнании каймакамов, в наказании некоторых служащих столичной полиции и бояр и в восстановлении революционного правительства. Они описывают подвиги рядовых жителей предместий Пантелимон, Деля Ноуэ, Попа Нан, Деля Веке и т.ч.

Активное участие народных масс столицы в срыве обоих июньских реакционных заговоров свидетельствует о революционном духе эксплуатируемых слоев населения во время революции 1848 г.

LA PARTICIPATION DES MASSES POPULAIRES DE BUCAREST À L'ÉCRASEMENT DES COMLOTS DE LA RÉACTION DE JUIN 1848

RÉSUMÉ

Les événements des 19 et 29 juin constituent deux épisodes importants de l'évolution de la révolution de 1848 à Bucarest. S'étayant sur des documents inédits, étudiés aux Archives d'Etat de Bucarest, les auteurs mettent en lumière la vigoureuse participation des masses populaires à la défense des conquêtes révolutionnaires, contre les complots de la réaction. A l'exception de quelques vagues données fournies par la littérature historique existante jusqu'ici, le problème de l'armement des masses populaires de la capitale, à la date du 19 juin 1848, était presque totalement inconnu. Les documents étudiés récemment montrent qu'à la nouvelle de l'arrestation du gouvernement par les colonels Odobesco et Solomon, les masses populaires de la ville cernèrent le palais et, au premier coup de feu tiré par l'armée, firent irruption dans les boutiques d'armes du faubourg Cretzulesco, afin de s'armer. Ainsi, des fusils et des pistolets ont été emportés de la boutique de Samuel Tokosz, des épées ont été prises chez l'armurier Andreas Drecsler, et les matériaux de la tonnellerie de Johana Roth ont été utilisés pour dresser des barricades sur la place du palais. La conclusion qui se dégage de la présentation du matériel documentaire, c'est que la révolution a été défendue le 19 juin, en premier lieu, par les masses pauvres de la ville, par les artisans et certains petits négociants. Concluante à cet égard est la liste des personnes tuées et blessées du 19 juin ; également éloquentes sont les différents témoignages qui nous montrent que les familles respectives étaient des plus pauvres. Encouragée par l'attitude hésitante des chefs de la révolution, la réaction organise un nouveau complot à la date du 29 juin. S'étayant sur des documents inédits, l'article souligne les efforts entrepris par les masses populaires de Buca-

rest afin de chasser la caïmacanie, de châtier certains fonctionnaires de la Police de la Capitale et certains boyards ainsi que pour ramener au pouvoir le gouvernement révolutionnaire. L'article souligne les actions héroïques entreprises par les habitants pauvres des faubourgs de Pantelimon, Delea Nouă, Popa Nan, Delea Veche, etc.

La participation active des masses populaires de Bucarest à l'écrasement des deux complots réactionnaires de juin 1848 témoigne de l'esprit révolutionnaire qui animait les couches exploitées, à l'époque de la révolution de 1848.

---

100 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA AGENȚIEI DIPLOMATICE LA PARIS

ÎNFIINȚAREA AGENȚIEI PRINCIPATELOR UNITE LA PARIS (26 august/7 septembrie 1860 *)

DE

DAN BERINDEI

Adâncile prefaceri de ordin social și politic prin care a trecut poporul român acum un secol, în perioada înfăptuirii statului național, în anii de luptă dîrză pentru Unire, au avut consecințe pe plan extern¹. Politica externă a Principatelor Unite a început să fie practică de oameni „noi”, acei oameni noi ceruți de Kogălniceanu în frumosul său discurs rostit cu prilejul alegerii lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei. Tînărul stat național înțelegea acum să ducă o politică externă care să-i asigure consolidarea autonomiei și să-i pregătească dobîndirea neațîrnării. „Principala conținut obiectiv al fenomenelor istorice — arată Lenin despre perioada luptei pentru formarea statelor naționale — l-au constituit mișcările burghezo-naționale sau „spasmele” societății burgheze, care se elibera de felurite forme de feudalism”². Un istoric francez, prieten al poporului nostru, aprecia astfel, acum trei decenii, politica externă dusă de Alexandru Ioan Cuza : „... Dacă domnul nu iubea detaliul muncii administrative, hîrțile sale arată cu cită sîrguință urmărea el soluția marilor chestiuni, care se impuneau atenției sale. Se poate vedea, zi de zi, ce lupte a trebuit să dea domnitorul împotriva turcilor, împotriva Europei, pentru a face să se accepte reformele cele mai neînsemnate ; se înțelege mai bine ce

* Acest material este un text revăzut al comunicării ținute la 7 septembrie 1960 în cadrul sesiunii festive de la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., cu prilejul centenarului înființării Agenției romîne de la Paris.

¹ Pentru politica externă din anii 1859—1861, vezi : Dan Berindei, *Lupta diplomatică a Principatelor Unite pentru desăvîrșirea Unirii (24 ianuarie 1859—24 ianuarie 1862)*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Buc., 1960, p. 413—449 ; Idem, *Quelques aspects de la politique étrangère des Principautés-Unies : le problème de l'indépendance et de l'unité pleine et entière du peuple roumain (1859—1861)*, în *Nouvelles études d'histoire*, vol. II, Buc., 1960, p. 391—405 ; N. Corivan, *Lupta diplomatică pentru recunoașterea dublei alegeri a lui Al. I. Cuza*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Buc., 1960, p. 387—412 ; Idem, *Lupta pentru desăvîrșirea Unirii și acțiunea diplomatică europeană*, în *Studii și cercetări științifice, Istorie, Iași*, X (1959), nr. 1—2, p. 37—80.

² Lenin, *Opere*, vol. 21, Buc., E. S. P. L. P., 1955, p. 133—134.

diplomație prudentă și înțeleaptă au trebuit să desfășoare remarcabilii săi reprezentanți în străinătate, Ioan Alecsandri la Paris și mai ales Costache Negri la Constantinopol, pentru a face să se accepte cele mai mici inovări, cele mai timide încercări de reorganizare . . .”¹. Dar, mai trebuie, totuși, precizat că numai în aparență această luptă dusă pe plan extern servea în egală măsură întregul popor. Roadele ei vor fi culese, în primul rînd, de burghezie. Aceasta va fi principala beneficiară a noii situații create pe plan extern statului român.

Convenția de la Paris recunoștea Principatelor dreptul de a fi reprezentate la Constantinopol prin cîte un agent (articolul 9)², dar prin aceasta nu le era acordat (dată fiind menținerea suzeranității otomane) dreptul de a acredita reprezentanți diplomatici pe lângă celelalte puteri străine. Or, noii conducători ai politicii externe a Principatelor vor căuta să obțină acest drept, socotit de ei — pe drept cuvînt — un atribut de suveranitate și un pas spre independență. Ca prim rod al acestor străduințe, cu 100 de ani în urmă, în toamna anului 1860, a luat ființă la Paris prima agenție pe care Principatele Unite reușesc s-o înființeze. Titularul ei este numit Ioan Alecsandri, fratele poetului. Acesta, de altfel, la rîndul său, a jucat un rol din cele mai de seamă în politica externă a tînarului stat național român.

Nu este întîmplător faptul că prima formă de reprezentanță diplomatică romînă a fost agenția de la Paris. Franța a sprijinit lupta poporului român pentru înfăptuirea Unirii, atît în timpul Adunărilor ad hoc, cît și în vremea îndoitei alegeri și apoi a luptei pentru desăvîrșirea Unirii Principatelor. Alături de Rusia, Franța a fost o susținătoare a luptei pentru unitate a poporului nostru.

Începuturile agenției se pot constata chiar de la începutul anului 1859, numaidecît după alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei. Încă de la 8/20 ianuarie, Vasile Alecsandri, în acel timp ministru de Externe al Moldovei, era informat de către fratele său, viitorul agent, că acesta stabilise legături cu „oamenii eminenți ai presei franceze”; iar, la 4/16 februarie, Ioan Alecsandri înfățișa în scris prințului Napoleon o amplă pledoarie privind caracterul legal al îndoitei alegeri³. Peste cîteva zile, Vasile Alecsandri, ajuns la Paris, unde fusese trimis în misiune, avea prilejul de a raporta lui Cuza că fusese primit ca „reprezentant al unui prinț stimat în cel mai înalt grad”⁴. Dar întrevederile viitorului agent, ca și vizitele ministrului de externe moldovean, nu însemnau încă pentru Principate obținerea dreptului de reprezentare diplomatică printr-un agent permanent.

La Paris, Vasile Alecsandri solicită în prima întvedere pe care o are cu Napoleon al III-lea dreptul pentru țara sa de a fi reprezentată

¹ Paul Henry, *L'abdication du prince Cuza . . .*, Paris, 1930, p. 3—4.

² D. A. Sturdza etc., *Acte și documente relative la istoria renășterii Romîniei*, Buc., 1892, vol. VII, p. 308.

³ R. V. Bossy, *Agencia diplomatică a Romîniei în Paris și legăturile politice franco-romne sub Cuza Vodă* (se citează în continuare: *Agencia diplomatică . . .*), Buc., 1931, p. 159—160, 160—163.

⁴ *Ibidem*, p. 164—165.

în capitala Franței printr-un agent oficios. Conducătorul Franței își dă principial agrementul și acceptă totodată ca această sarcină să fie preluată de Ioan Alecsandri¹. Din acel moment, Ioan Alecsandri își ia titlatura de „correspondent al guvernului Moldovei la Paris și Londra”, dar nici aceasta nu însemna încă înființarea și recunoașterea unei reprezentanțe sau misiuni diplomatice.

Recunoașterea îndoitei alegeri, în septembrie 1859, de către toate țările garante întărește poziția Principatelor pe plan extern². La sfârșitul anului 1859, Costache Negri prelua în mod oficial funcția de agent al Principatelor pe lângă Poartă³. Noua stare de lucruri din Principate fiind recunoscută de Europa, se putea pune problema înființării agenției de la Paris, inițiativă pentru care se obținuse consimțământul principial al Franței. În noiembrie 1859, Vasile Alecsandri redactează un amplu expozeu — până astăzi inedit — destinat celor două guverne ale Principatelor Unite. Ulterior, memoriului i s-au adus unele schimbări și completări. În acest document se arăta că înființarea unei agenții în capitala Franței era socotită după îndoita alegere drept „una dintre cele dintâi necesități” și se cerea ca agenției să i se dea caracterul unei instituții publice. Deși se remarcă că, din cauza suzeranității otomane, agenția nu putea avea decît un caracter oficios, se sublinia că ea urma să aibă „o utilitate reală” și o importanță „în proporție cu raporturile neîncetăt crescînde dintre Principatele Unite și Franța”. Trecînd apoi la motivarea întemeierii agenției, memoriul prezenta însemnatele sarcini politice pe care avea să le îndeplinească agentul Principatelor Unite în capitala Franței, „reședința obișnuită” a negocierilor internaționale. Agentul trebuia să fie un informator politic al reprezentanților puterilor binevoitoare poporului român. El urma să intervină ori de cîte ori tratatele și convențiile încheiate de Poartă cu puterile străine „ar atinge independența sau interesele materiale ale țării” și tot el trebuia să asigure „o interpretare loială și justă” a Convenției de la Paris. O altă atribuție a agentului urma să fie organizarea și întreținerea unei acțiuni de propagandă pe calea presei. El urma să organizeze în acest scop la Paris un birou de corespondență cu Principatele, menit să colaboreze strîns cu presa franceză⁴. În sfîrșit, agentul trebuia să obțină de la guvernul francez un sprijin activ pentru reorganizarea din temelii a Principatelor Unite. Trebuiau obținuți specialiști pentru reorganizarea administrației, justiției, finanțelor, instrucțiunii publice, agriculturii etc. Un rol deosebit era atribuit agenției în privința ajutorului ce trebuia cerut Franței pentru organizarea militară a Principatelor. Tot agentul Principatelor trebuia să rezolve problema unui împrumut, agenția

¹ V. Alecsandri către Alexandru Ioan Cuza, 13/25 februarie 1859, *Ibidem*, p. 165.

² N. Corivan, *Lupta diplomatică pentru recunoașterea dublei alegeri a lui Al. I. Cuza*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, Buc., 1960, p. 387—412.

³ Dan Berindei și I. Vlasu, *Documente privilegiate la politica externă a Principatelor Unite (1859—1862)*, în *Studii*, XII (1959), nr. 1, p. 294; *Monitorul Oficial al Țării Românești*, 1860, p. 105.

⁴ Vezi: L. Boicu, *Știri noi despre activitatea lui Vasile Alecsandri ca ministru de Externe*, în *Studii și cercetări științifice. Istorie*, Iași, X (1959), nr. 1—2, p. 195—200; Vezi de asemenea Cornelia C. Bodea, *Din acțiunea de pregătire a agenției diplomatice de la Paris. Înființarea biroului de corespondență (1/13 ianuarie 1860)*, în *Studii* XIII (1960), nr. 6, p. 121—150.

făcînd apoi legătura între statul român și capitaliștii străini. În sfîrșit, agentul urma să ia în grija sa pe tinerii romîni aflați la studii în capitala Franței¹. *Acest memoriu a fost punctul de plecare, din punct de vedere organizatoric, pentru înființarea agenției Principatelor Unite la Paris.*

Guvernul moldovean Manole Costache Epureanu consideră în mod favorabil propunerea de a se înființa o agenție romînă în capitala Franței și apoi, în urma unei scrisori pe care domnitorul o adresează lui Ion Ghica, primul ministru în Țara Romînească², problema este luată în dezbatere de guvernul muntean. Un jurnal al consiliului de miniștri al Țării Romînești, din 8/20 ianuarie 1860, hotărăște „a se creia acest fel de agenție în Paris, răspunzîndu-se suma anuală de una mie cinci sute galbeni...”³. În ziua următoare, Ion Ghica raporta în mod oficial domnitorului hotărîrea ce se luase și-i cerea să numească în funcția de agent o persoană „capabilă de această delicată însărcinare, de la care se așteaptă însemnate servicii pentru țară”⁴. La rîndul său, guvernul moldovean ia în discuție un memoriu al lui Grigore Balș, ministrul său de externe, privind înființarea agenției, document care în cea mai mare parte, parafraza sau reflecta cuprinsul memoriului redactat inițial de Alecsandri în luna noiembrie 1859⁵. Propunerea de a se înființa agenția oficioasă este acceptată de guvernul moldovean la 23 ianuarie / 4 februarie 1860⁶. Deși jurnalele celor două guverne capătă grabnic sancționarea domnească⁷, înființarea agenției întîrzie încă mai bine de o jumătate de an, în așteptarea votării bugetelor de către Adunările legislative.

Dar instituirea agenției de la Paris nu mai întîmpina nici o piedică pe plan politic. Franța sprijinea realizarea acestei dorințe a Principatelor. Și lucrul merită să fie subliniat, întrucît încercarea de a se lărgi rețeaua de agenți dincolo de Constantinopol și Paris n-a reușit datorită complexului de împrejurări, dar deseori și a dușmăniilor unor puteri. La 14/26 iunie 1860, după votarea prevederilor bugetare pentru instituirea agenției de la Paris și Londra (deși în fapt activitatea lui Ioan Alecsandri s-a centrat la Paris), un grup de deputați moldoveni, în frunte cu Anastase Panu, au cerut Adunării Moldovei ca în afara acestui agent „să se numească de'ndată unul și la Turin”. Totodată, ei au propus ca guvernul „să însemneze în bugetul viitor numirea de agenți și pe la celelalte puteri, care au subscris tratatul și Convențiunea de la Paris”⁸. Deși propunerea, votată de Adunare aproape în unanimitate, a fost transmisă grabnic de guvernul din Iași celui din București⁹, în fapt, în timpul lui Alexandru Ioan Cuza singurele agenții, diplomatice ale Principatelor — în afara celei de la Constantinopol, prevăzută de Convenție — n-au fost decît acelea de la Paris și Belgrad.

¹ M.A.E. (Ministerul Afacerilor Externe), vol. 233, f. 14–24, 83–88. Vezi anexa I.

² *Agenția diplomatică...*, p. 178–179.

³ M.A.E., vol. 233, f. 71.

⁴ *Ibidem*, f. 70.

⁵ *Ibidem*, f. 32–36.

⁶ *Ibidem*, f. 29.

⁷ *Ibidem*, f. 30, 31, 70.

⁸ *Ibidem*, f. 82..

⁹ *Ibidem*, f. 81

În alte capitale nu se vor institui agenții similare. Astfel, în vara anului 1860, Austria — pe aceeași linie de ostilitate pe care o arătase Imperiul Habsburgic față de poporul român în anii luptei pentru Unire — refuză să accepte instituirea unei agenții oficioase române; iar Rechberg, ministrul de Externe austriac, nu se sfia să propună ca funcția eventualului agent să fie dată de Principate unui reprezentant al unei puteri străine acreditat la Viena sau cel mult delegatului român în comisia dunăreană¹. La rîndul ei, Anglia — care și ea se împotrivise Unirii — a opus în același sens o vădită rezistență. Bulwer, ambasadorul britanic de la Constantinopol, găsea firesc ca agentul român de la Londra să nu fie acreditat pe lîngă guvernul englez, ci pe lîngă ambasada otomană².

Votarea bugetului de către Adunarea Moldovei readuce în discuție chestiunea agenției de la Paris. În urma unui raport din 8/20 iulie al lui M. Jora, ministrul de Externe al Moldovei, Alexandru Ioan Cuza numește în mod oficial pe Ioan Alecsandri în funcția de „agent al Moldovei la Paris și Londra” printr-un decret din 26 iulie / 7 august 1860³. Numirea este comunicată titularului peste cîteva zile⁴. Mai înainte însă, încă de la 30 iunie / 12 iulie, I. Alecsandri se pregătea de plecare. La această dată el anunța domnitorului apropiata sa sosire la București pentru a primi „instrucțiunile guvernului Țării Romînești” și „ordinele întime” ale lui Cuza⁵. Totodată, el trimitea domnitorului proiecte de scrisori către Napoleon III și Thouvenel, ministrul de Externe al Franței⁶.

Intenția lui I. Alecsandri de a porni spre Franța în jurul datei de 15/27 iulie nu se va putea îndeplini⁷. Dar, chiar în ziua în care el plănuise plecarea la Paris, ministrul de Externe al Moldovei redacta o adresă către Thouvenel, prin care se cerea recunoașterea noului agent. „Convenția de la Paris — se scria în adresă — a stabilit pentru Principatele Unite ale Moldovei și Țării Romînești o ordine a lucrurilor, care legîndu-le de trecut, le impune, totodată, cu o nouă exigență, adoptarea unor noi măsuri. Refacerea instituțiilor și a legilor lor, reforma administrațiilor, crearea instrucțiunii publice superioare, într-un cuvînt tot ce constituie reorganizarea lor, alcătuiește un ansamblu de cerințe a căror satisfacere trebuie să fie completă și promptă. În ordinea materială, ameliorarea agriculturii, extensiunea căilor de comunicație, dezvoltarea comerțului și a industriei, înființarea creditului public, atîtea probleme, care se nasc din resursele uriașe, cu care providența a înzestrat solul Principatelor Unite, cer o soluție înțeleaptă”. Adresa indica solicitarea sprijinului statelor mai înaintate drept calea pentru reorganizarea Principatelor și valorificarea

¹ R. V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, Buc., 1938, p. 263—264, 268—269, 275—276.

² C. Negri către Gr. Balș, 6/18 ian. 1860, M.A.E., vol. 293.

³ M.A.E., vol. 233, f. 47, 48.

⁴ *Ibidem*, f. 49.

⁵ Ac. R.P.R., Ms. 4858, f. 5—6; *Agenția diplomatică ...*, p. 11, 188.

⁶ *Ibidem*, p. 11, 188—190; Ac. R.P.R., Ms. 4858, f. 5—6.

⁷ *Ibidem*, f. 5—6; A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, Iași, 1903, vol. II, p. 279—280, 280—283; *Agenția diplomatică ...*, p. 189—191.

bogațiilor lor. De fapt, burghezia română urmărea să obțină un sprijin tehnic și totodată fonduri bănești din străinătate, politică, care, pînă la urmă, va duce la înrobirea țării capitalurilor străine. În adresa din 15/27 iulie se mai arăta că Principatele considerau necesar să instituie la Paris o „agenție permanentă”, care urma să devină „interpretul loial al dorințelor, intereselor și drepturilor lor”. Amintind făgăduiala dată cu un an înainte lui Vasile Alecsandri, adresa cerea recunoașterea lui Ioan Alecsandri în funcția de agent¹.

Se pare însă că domnitorul nu a fost satisfăcut de acest document, căci, peste puțin, la 22 iulie / 3 august, Ioan Alecsandri scria din Galați lui Victor Place, consulul Franței la Iași, care îndeplinea în acea vreme și funcția de secretar domnesc, cerîndu-i să redacteze proiectele de scrisori pe care domnitorul voia să le trimită lui Napoleon III și lui Thouvenel, deoarece socotea nesatisfăcător mesajul lui M. Jora². Misivei lui Ioan Alecsandri, scrisă „în grabă”, probabil chiar înainte de plecare, îi răspunde Place la 2/14 august, trimițîndu-i o scrisoare a lui Cuza către Thouvenel. Totodată, consulul adăuga două scrisori particulare de recomandare din partea sa, una pentru Bertémy, șeful de cabinet al lui Thouvenel și alta către Faugère, subdirector la direcția politică a Ministerului de Externe al Franței³. Scrisoarea adresată de Alexandru Ioan Cuza ministrului de externe francez era mult mai concisă decît adresa întocmită de Jora. Domnitorul se mulțumea să ceară lui Thouvenel primirea cu bunăvoință a unui „reprezentat oficios al Principatelor Unite”. El amintea făgăduiala dată în această privință de către Napoleon III și anunță încredințarea funcției de agent lui Ioan Alecsandri. Domnitorul nu uita să asigure pe Thouvenel că noul agent urma să îndeplinească funcțiile sale „cu toată prudența și rezerva care i-o impuneau situația sa”⁴. Transmițînd scrisoarea domnească, Place adăuga că Alexandru Ioan Cuza o apreciaше ca îndestulătoare pentru obținerea recunoașterii de către guvernul Franței și că nu mai socotea de trebuință o scrisoare către Napoleon III.

La 14/26 august 1860, Ioan Alecsandri era la Paris. În această zi, el trimitea primul său raport lui Mihail Jora. Agentul anunța că îndeplinirea primei faze a misiunii sale fusese întîrziată datorită absenței din Paris, atît a împăratului, cît și a lui Thouvenel, dar își manifesta credința că se va bucura de o „primire binevoitoare” în cercurile conducătoare ale Franței. Raportul dezvăluia că în fapt agentul își începuse activitatea purtînd convorbiri cu unii capitaliști în problema unui eventual împrumut extern pentru Principate și în aceea a construirii căilor ferate. Totodată, Alecsandri semnala numeroasele plîngeri pe care le primise în chestiunea pașapoartelor romînești schimbate de ambasada turcă prin altele otomane. Agentul își arăta hotărîrea de a obține dreptul de a viza pașapoartele romînești, evitîndu-se „viza otomană”, ceea ce ar fi fost un sprijin — cum

¹ M.A.E., vol. 233, f. 45. Vezi anexa II.

² N. Iorga, *Victor Place și Unirea Principatelor*, în *Revista istorică*, IX (1923), p. 58—59.

³ *Agenția diplomatică ...*, p. 191.

⁴ *Ibidem*, p. 192.

scria el — dat „consacrării autonomiei” Principatelor. Deși nu fusese încă recunoscut în mod oficial, Alecsandri își organizase la acea dată cancelaria, adoptînd pe hîrțile acesteia titulatura *Agencia Principatelor Unite la Paris*¹.

Cîteva zile după trimiterea raportului către ministrul de Externe al Moldovei, la 18/30 august, Ioan Alecsandri scria primul său raport către domnitor. La această dată nu primise încă răspunsul lui Place din 2/14 august; altfel nu s-ar putea explica insistența sa pe lângă Cuza în legătură cu scrisoarea către Napoleon III. Raportul dezvăluie faptul că agentul nu obținuse încă recunoașterea, deoarece împăratul continua să lipsească din Paris, iar Thouvenel urma să se înapoieze în capitala Franței la 20 august/1 septembrie. Ca și în raportul său către Jora, Alecsandri se arăta preocupat de problemele agenției. Dobîndirea dreptului de a pune viza pe pașapoartele romînești și o intervenție pentru admiterea unor tineri ofițeri romîni la școala militară din Metz i se păreau agentului ca teme potrivite pentru audiența pe care nădăjduia s-o obțină la Napoleon. Cel dintîi raport către domn mai dezvăluia, pe de altă parte, caracterul pe care urma să-l capete agenția în privința negocierilor și a informațiilor politice. Alecsandri cerea domnitorului să păstreze pentru „lectura sa personală” aprecierile sale „atingînd anumite personalități, ca și rapoartele politice care ar avea un caracter confidențial”. Prin aceasta între agent și domnitor se stabilea o legătură directă, care trecea peste capetele guvernelor, de altfel atît de efemere în acea vreme în Principatele Unite², legătură care convenea tendințelor de regim personal pe care le avea domnitorul. Dar, totodată, această legătură directă dădea o însemnătate crescîndă agenției.

Reîntoarcerea lui Thouvenel la Paris prilejuiește recunoașterea intrării în funcție a agenției și prin aceasta stabilirea raporturilor diplomatice directe — fie și cu caracter oficios — între Principate și Franța. În după amiaza zilei de 7 septembrie, ministrul de Externe al Franței primește pe Ioan Alecsandri, care îi prezintă atît adresa lui Jora, ministrul de Externe al Moldovei, cît și scrisoarea pe care i-o adresase domnitorul. „Sînt foarte fericit — declară Thouvenel, după terminarea lecturii celor două documente — să primesc pe agentul prințului Alexandru, dar nu pot vedea în dvs. decît un agent oficios, căci, dacă aș acționa altfel, aș viola Convenția la [alcătuirea] căreia a participat Franța”. Răspunzînd, Alecsandri declară că pentru el esențialul era „conservarea simpatiei Franței” pentru țara sa. „Fiți siguri, îi replică Thouvenel, că veți găsi aici cea mai bună primire și că eu personal voi fi, totdeauna, gata să vă ascult cînd veți avea să-mi comunicați ceva deosebit”. „De altfel, mai adaugă el, țara dvs. are suficiente legături cu Franța, pentru ca înființarea unei agenții a Principatelor Unite la Paris să fi devenit o instituție utilă”.

Chiar în prima sa întrevvedere cu ministrul francez, agentul Principatelor Unite pune în discuție problema pașapoartelor. Prin aceasta

¹ M.A.E., vol. 233, f. 110—111. Vezi anexa III.

² *Agencia diplomatică* . . . , p. 193—194.

agenția își dovedea de la început utilitatea. Dacă Thouvenel nu a putut accepta ca dreptul de viză să fie preluat de agenția Principatelor, el încurajă inițierea unor negocieri în acest sens la Constantinopol — făgăduind sprijinul ambasadei franceze — și totodată, autoriză vizarea pașapoartelor românești la ministerul său, ceea ce însemna un neîndoielnic succes, căci astfel se evita viza ambasadei otomane. De asemenea, în aceeași întrevedere, Ioan Alecsandri obține dreptul de a folosi cifrul în corespondența sa. „Acestea sînt, domnule ministru, conchidea agentul Principatelor asupra rezultatelor vizitei sale la Thouvenel, rezumatul și rodul primei mele audiențe la Ministerul de Afaceri Străine. Am căpătat o impresie fericită și sînt înclinat să prevăd stabilirea unor legături avantajoase între Agenția Romînă și Guvernul Francez, cu tot caracterul lor modest”. În aceeași zi, Ioan Alecsandri se prezintă lui Benedetti, directorul direcției politice a Ministerului de Externe al Franței, lui Lesseps și baronului d’Avril — viitor reprezentant al Franței în România, cumnat cu mama lui Alexandru Odobescu¹.

Astfel, agenția Principatelor Unite în Franța era recunoscută în mod oficial. Primirea de care se bucurase agentul romîn fusese, neîndoielnic, din cele mai satisfăcătoare; ea confirma întru totul politica de sprijin pe care a manifestat-o Franța în perioada Unirii față de patria noastră, politică care convenea țărilor politice și economice franceze de acum un veac. Succesul lui Alecsandri a fost apreciat. Baligot de Beyne, șeful cabinetului domnesc, îl califică într-o scrisoare drept „strălucit început”². De fapt, recunoașterea agenției Principatelor era un mare și neîndoielnic succes pe care nu-l putea umbri tonul oficial al notei în care Tillos, consulul general al Franței la București, care, spre deosebire de Place, prieten sincer și devotat al poporului nostru, păstra o atitudine mai rezervată, anunța recunoașterea lui Ioan Alexandri ca agent oficial al domnitorului în temeiul scrisorii pe care acesta din urmă o adresase lui Thouvenel și nu a notei Ministerului de Externe al Moldovei din 15/27 iulie 1860³. Dar caracterul de *oficial* sau *oficios* era în bună măsură relativ. Nu peste mult, importanța pe care o ia agenția și strînsele relații ce se stabilesc între agent și conducătorii politicii Franței, îl va autoriza pe acesta să scrie în țară că titulatura de agent oficial aparține trecutului și să ceară să nu i se mai dea această titulatură⁴. În cursul activității ei, chiar din primii ani, agenția folosea cifrul, întreținea corespondență cu Ministerul de Externe al Franței, legaliza acte, reprezenta calea recunoscută de notificare a aderării Principatelor la convenții internaționale etc.

Stabilirea cu un secol în urmă a unor relații permanente și directe între Principatele Unite și Franța a fost un însemnat eveniment în istoria modernă a patriei noastre. Instituirea agenției de la Paris — prima agenție diplomatică creată de Principatele Unite — a constituit un pas spre neatîrnare. Totodată, agenția de la Paris — transformată mai apoi,

¹ M.A.E., vol. 233, f. 112–114. Anexa IV.

² *Agenția diplomatică ...*, p. 195.

³ *Ibidem*, p. 197–198.

⁴ *Ibidem*, p. 13.

după dobîndirea independenței, în legație — a avut un rol important în dezvoltarea relațiilor dintre poporul român și poporul francez.

ANEXA I¹

Copie de l'exposé adressé aux Conseils administratifs de Moldavie et de Valachie

Novembre 1859

Une des premières nécessités qui semblent avoir attiré l'attention du Gouvernement de Son Altesse Sérénissime le Prince Alexandre Jean I, a été la fondation, à Paris, d'une Agence roumaine². Cependant, pour qu'une semblable institution soit en état de rendre les services que notre Gouvernement est en droit d'en attendre, il est indispensable qu'il lui soit donné la forme définitive d'un emploi public. Les considérations qui suivent, ont pour but d'en démontrer l'urgence à l'honorable Conseil Administratif³.

Tout le monde se rappelle que M. Basile Alecsandri, alors Ministre des Affaires Etrangères⁴ fut chargé⁵ d'une mission, auprès des gouvernements de France, d'Angleterre et de Sardaigne. Grâce à lui⁶ on reçut l'assurance que le Gouvernement Français reconnaissant, comme le nôtre, l'utilité d'une pareille agence, ne lui refuserait pas sa sympathie bien qu'il ne pût l'assimiler aux autres légations.

En effet, la Sublime Porte étant de droit le représentant des Principautés-Unies à Paris, le caractère d'une mission roumaine ne saurait donc y être que purement officieux; mais cette distinction admise, elle n'en comporterait pas moins une utilité réelle et finirait par acquérir, avec le temps, une importance en proportion avec les rapports toujours croissants entre les Principautés-Unies et la France.

Pour se rendre compte de l'utilité d'une agence permanente à Paris, il suffit de se rappeler que la Convention, en constituant pour les Principautés-Unies un ordre de choses, au développement et au maintien duquel l'Europe entière est intéressée, est destinée par cela même à devenir, parfois, dans son application, l'objet de débats sérieux soit entre les puissances qui l'ont signée, soit entre les Principautés et ces puissances ou une partie d'entre elles.

¹ Memoriul a fost redactat inițial de V. Alecsandri în luna noiembrie 1859. El a fost, apoi, revizuit și completat pînă în ajunul luării în dezbateră a problemei de consiliul de miniștri al Moldovei (ianuarie 1860).

² Șters: Ayant été assez heureux de pouvoir servir mon pays au milieu des circonstances transitoires qui ont précédé l'avènement de S.A.S., j'eus l'insigne honneur d'être appelé par Elle à la création de cette agence qui devait à la veille des dernières Conférences, recevoir cette haute consécration pour pouvoir exercer une action plus efficace.

³ Șters: Ma nomination me fut apportée par M. le.

⁴ Șters: qui.

⁵ Șters: à cette époque.

⁶ Șters: je pus m'assurer.

L'exemple tout récent de la double élection du Prince Alexandre Jean I en est une preuve irréfutable. Il s'agissait, dans cette circonstance, de l'exercice d'un de nos droits les plus élevés, de la consécration d'un voeu unanimement et itérativement exprimé, que les puissances avaient fatalement méconnu en ne nous accordant pas l'unité du pouvoir suprême.

Dans cette circonstance, les gouvernements de Moldavie et de Valachie ont jugé qu'il était de la plus haute importance de confier à une mission spéciale le soin d'éclairer, par une représentation fidèle et assidue de nos intérêts et de nos voeux, celles des puissances dont l'opinion a si heureusement prévalu dans les Conférences. Le temps seul démontrera la part de succès qui revient, dans cette circonstance, au représentant de la Moldavie et *plus tard à celui*¹ de la Valachie; en attendant², on peut affirmer que leur action a été souvent décisive³ pour déjouer les intrigues les mieux ourdies, pour conserver dans toute sa puissance un appui qui semblait parfois se laisser ébranler, et, en un mot, pour empêcher beaucoup de mal. C'est en sollicitant sans cesse et parfois avec cette humilité que le patriotisme seul fait accepter, c'est en luttant avec constance contre des ennemis qui étaient d'autant plus dangereux, qu'ils avaient accès partout, que nos représentants ont pu contribuer au résultat des dernières conférences.

Mais si, dès la première application de l'Acte du 19 Août, l'intervention des puissances qui l'ont signé a été jugée nécessaire, combien ne doit-on pas présager le retour de semblables éventualités dans l'avenir, et déjà ne voyons-nous pas surgir à la faveur de l'ambiguïté de l'Art. 8 de la Convention la grave question de la juridiction *consulaire*⁴.

L'honorable Conseil Administratif, gardien naturel des intérêts et de la dignité du pays, sait mieux que personne combien la solution de cette question peut devenir importante puisqu'elle peut impliquer, étant défavorable, jusqu'à la diminution de notre indépendance administrative. Pénétré de cette vérité, notre gouvernement ne doit rien épargner pour prévenir un pareil danger, et si les débats de cette question peuvent nécessiter la convocation de nouvelles Conférences, il doit lui sembler au moins utile de se faire représenter à Paris, qui est devenu le siège ordinaire de ces réunions.

Le conflit soulevé par la question énoncée ci-dessus, ne manquera pas de se renouveler toutes les fois qu'en vertu de ce même Art. 8. de la Convention, telles puissances étrangères qui auront conclu des traités avec la S. Porte, en exigeront l'extension aux Principautés-Unies, alors même que ces traités porteraient atteinte à l'indépendance ou aux intérêts matériels du pays.

Quel autre mieux qu'un agent, officieusement accrédité auprès du Gouvernement Français, et au besoin aussi auprès de celui d'Angleterre, pourrait solliciter auprès de l'un ou de l'autre, ou simultanément

¹ Cuvinte adăugate ulterior.

² Șters : Je crois pouvoir.

³ În text : *désistive* !

⁴ Cuvint adăugat ulterior.

de ces deux gouvernements une interprétation loyale et juste de cette convention ?

Le succès de semblables démarches peut dépendre en grande partie du crédit dont notre Gouvernement jouirait auprès des Cabinets des Tuileries et de Saint-James et ce crédit ne saurait être obtenu que par l'intermédiaire d'une agence permanente.

Un examen attentif de la Convention pourrait, d'ailleurs, donner lieu à plus d'une appréhension, quant à son application relativement à nos rapports avec la S. Porte. Il suffit de signaler principalement les articles touchant l'augmentation de la force armée, l'accord à établir entre les Principautés-Unies et la Puissance Suzeraine par rapport à la défense du territoire, et enfin la faculté, bien que restreinte, accordée à cette dernière d'intervenir militairement pour le rétablissement de l'ordre s'il venait à être troublé.

En admettant même que des conflits naissant de ces sources diverses ne soient pas de nature à provoquer la réunion de nouvelles Conférences, ou dans le cas contraire, que le siège de celles-ci soit ailleurs qu'à Paris, le souvenir de l'appui efficace que nos droits n'ont cessé de rencontrer dans le Gouvernement Français et l'importance de nous en assurer le maintien, me semblent des motifs assez puissants pour l'institution d'une agence à Paris.

Une des attributions d'une telle agence serait la direction de la presse française dans sa publicité à notre égard ; si notre gouvernement reconnaissant, comme tous les autres, l'importance que la presse en général a acquise en France, veut bien songer à la nécessité, qu'il y a pour nous, de nous la rendre sympathique, il n'hésitera pas à organiser à Paris un bureau de correspondance avec les Principautés-Unies, auquel la presse française viendrait puiser, comme à une source, les renseignements relatifs à nos affaires. Ce bureau aurait principalement la mission, de rédiger pour les grands journaux de Paris, les articles de fond, de solliciter le concours des écrivains éminents de la presse et de correspondre avec les journaux d'Angleterre et d'Allemagne dont la polémique nous a été si hostile pendant les derniers événements. Ces travaux se feraient sous l'inspiration et la surveillance de l'Agent, qui par sa position et ses rapports saura toujours juger de l'opportunité, du sens et du langage de notre polémique.

Je crois devoir insister particulièrement sur la création d'un bureau de ce genre. J'ai été à même de juger dans les dernières circonstances jusqu'à quel point la presse peut exercer d'influence sur les événements. Organe de l'opinion publique, elle peut facilement maintenir celle-ci dans le chemin de la justice et de la vérité, ou l'entraîner dans une voie opposée. Notre cause aurait eu beaucoup à souffrir si la presse française, d'ailleurs aussi susceptible qu'une autre de se laisser tromper, n'eût constamment combattu pour elle en l'élevant à sa véritable hauteur et en lui donnant le caractère d'une question européenne.

De tels services se recommandent d'eux-mêmes et notre gouvernement ne peut s'en assurer la continuation régulière que par l'institution du bureau en question dont la direction active serait confiée à un homme

éprouvé par un dévouement acquis, possédant une connaissance approfondie de nos intérêts et de nos affaires. Cet homme d'ailleurs est tout trouvé, et son nom est surabondamment connu, aussi bien dans les Principautés-Unies que dans la presse française, c'est M. Ubicini.

En dehors des questions politiques, il en est qui, naissant de la multiplicité des besoins de notre pays, réclameront forcément la présence continue à Paris d'un représentant des Principautés-Unies. Cette vérité reconnue par tous les gouvernements qui ont précédé celui de Son Altesse Sérénissime est bien plus évidente aujourd'hui que l'organisation intérieure, prenant des proportions en rapport avec notre importance politique, devra souvent recourir aux ressources et aux lumières de l'Occident, et principalement de ce pays généreux et grand, la France, à laquelle depuis 25 ans nous ne cessons de demander le secours de sa sympathie et de sa civilisation.

Quelles que soient les branches de cette nouvelle organisation auxquelles l'état voudrait donner du développement, quelles que soient les institutions à fonder, telles que l'instruction publique, l'agriculture, la création d'une monnaie nationale, l'armée, chacune d'elles réclamera l'intervention d'un agent direct du gouvernement dont l'intelligence¹ et l'assiduité devront toujours répondre à la mission qui lui aura été confiée.

Pour ne parler que de l'armée il est hors de doute qu'elle exige une réforme fondamentale. Tout ce qui a rapport à l'armement, à l'industrie militaire et à l'instruction supérieure des troupes semble être devenu l'objet assidu de l'attention du gouvernement. Mais sa bonne volonté se trouvera constamment entravée par l'absence de ces éléments indispensables à toute bonne organisation militaire. Leur création dans le pays étant absolument impossible pour le moment, il est tout naturel que nous les demandions aux états qui sont réputés les plus avancés sous ce rapport. Parmi ces états, quel autre mieux que la France pourrait répondre à nos besoins? Cherchant à nous assimiler de plus en plus son organisation militaire, c'est en quelque sorte uniquement en France que nous puiserons les objets nécessaires à l'équipement ou à l'armement de nos troupes, et les lumières nécessaires à l'instruction supérieure de notre corps d'officiers. Il est à prévoir que des rapports réguliers seront établis entre les Principautés-Unies et la France, qui exigeront l'intervention constante d'un agent dont² l'intelligence pourra être d'un grand poids dans le bon choix et l'acquisition de ces divers éléments. Les proportions que l'armée roumaine est appelée à prendre peuvent être telles, que notre gouvernement ne doit rien négliger pour en alléger la charge au trésor; dans cette vue il n'est pas d'une médiocre importance que l'homme auquel sera confié une mission de ce genre, ne soit pas un de ces mercenaires étrangers dont les services sont toujours si onéreux pour les états, mais un représentant national qui possède toute la confiance de son gouvernement.

En matière de finances, l'intervention d'un agent des Principautés-Unies à Paris est appelée à avoir une haute importance. La question d'un

¹ Șters : et la fidélité.

² Șters : le zèle et la probité pourront.

emprunt a déjà été maintes fois soulevée à Jassy et si elle n'a pas encore reçu de solution, il ne faut l'attribuer qu'à l'état matériel du pays. Il semble difficile, en effet, de rien entreprendre de sérieux avant de pouvoir offrir aux capitalistes étrangers des éléments positifs qui puissent déterminer leur confiance. Mais du jour où un emprunt pourra être effectué, qu'il le soit ou non par l'intermédiaire de l'agence roumaine, celle-ci deviendra forcément le canal régulier entre l'état et les capitalistes dans tout ce qui toucherait au service de la rente ou de l'amortissement et en général dans tout ce qui constituerait le mécanisme de l'emprunt.

Je n'ai pas besoin de signaler ici à l'honorable Conseil Administratif l'urgence qu'il y a de ne confier une mission de ce genre qu'à une personne digne de toute sa confiance ; soucieux des intérêts du trésor, notre gouvernement ne doit pas moins se préoccuper de ceux des prêteurs dont le mépris aurait pour effet de détruire notre crédit à l'avenir. Il est à prévoir, si une telle mission est livrée exclusivement à une maison de banque, sans le contrôle d'un agent, que l'état aussi bien que les créanciers auront à supporter une infinité de pertes résultant des frais de commission, des variations du marché public et d'une foule d'autres sources.

Il est un point enfin sur lequel je crois devoir appeler, en terminant, l'attention de l'honorable Conseil Administratif : c'est l'éducation des jeunes gens roumains qui se trouvent en si grand nombre dans les lycées de Paris. Actuellement, cette éducation a le double inconvénient de se faire sans la moindre surveillance de la part de notre gouvernement et au détriment de la langue nationale et de la religion. Les correspondants qui servent d'intermédiaires entre ces jeunes gens et leurs parents sont rarement autre chose que de simples payeurs de trimestre ; les études de ces jeunes gens sont en quelque sorte livrées au hasard, puisque aucun contrôle sérieux ne vient en constater le progrès. Que d'enfants, en effet, qui, malgré leur intelligence, végètent dans la médiocrité par la seule raison que l'encouragement ou les reproches ne viennent jamais les stimuler ! En outre, il est reconnu aujourd'hui d'une manière absolue, que tous nos jeunes gens, à leur sortie des lycées, ont perdu l'usage de leur langue nationale et ne possèdent seulement pas les premiers éléments de leur religion. Je crois superflu de signaler à l'honorable Conseil Administratif, les conséquences irréparables d'un pareil état de choses. Pour y remédier il n'y a, je crois, qu'un moyen : c'est la nomination, sous la surveillance de l'agence, d'un inspecteur roumain dont la mission serait de surveiller les études et la conduite de nos jeunes gens et de tenir pendant les vacances et fêtes, une classe de langue roumaine et de religion. Les familles ne manqueraient pas, j'en suis persuadé, de supporter les frais, d'ailleurs insignifiants, d'une telle institution, parce qu'elles y trouveraient pour leurs enfants la garantie d'une éducation réelle et la conservation des premiers éléments de tout bon citoyen : la nationalité et la religion¹.

---

¹ Memoriul punea problema educației religioase nu atît sub aspectul religios, cît sub acela național, noii conducători ai Principatelor temîndu-se de o desnaționalizare prin influența catolicismului.

Je crois avoir assez démontré à l'honorable Conseil Administratif la nécessité de ¹ constituer d'une manière définitive l'agence des Principautés-Unies à Paris ². Aux principaux motifs qui se trouvent indiqués dans cet exposé, le temps et les besoins nouveaux viendront en ajouter d'autres qui feront ressortir davantage l'utilité d'une telle institution.

Les frais nécessaires à son entretien seraient peu considérables, si la Moldavie et la Valachie s'accordent à ³ en partager la charge ⁴. C'est dans ⁵ cette vue ⁶ qu'un semblable exposé ⁷ a été présenté au Conseil Administratif de Valachie, et je ⁸ suis heureux de pouvoir vous annoncer son adhésion à un projet dont un des premiers effets sera de ⁹ consacrer une fois de plus, le principe d'Unité qui fait la base fondamentale de nos destinées futures.

M.A.E., vol. 233, f. 14-24, 83-88.

ANEXA II

Jassy le 15/27 Juillet 1860

*A Son Excellence M. Thouvenel,
Ministre des Affaires Etrangères. Paris.*

Excellence,

La Convention de Paris a établi pour les Principautés-Unies de Moldavie et de Valachie un ordre de choses qui, tout en les reliant au passé, leur impose, avec des exigences nouvelles, l'adaptation de mesures nouvelles.

Le remaniement de leurs institutions et de leurs lois, la réforme de leur administration, la création de l'instruction publique supérieure; en un mot, tout ce qui constitue leur réorganisation, compose un ensemble de besoins dont la satisfaction ne doit pas moins être complète que prompte. Dans l'ordre matériel, l'amélioration de l'agriculture, l'extension de voies de communication, le développement du commerce et de l'industrie, la fondation du Crédit public; tant de questions enfin qui y naissent des ressources immenses dont la providence a doté le sol des Principautés-Unies, ne réclament pas moins une solution sagement combinée.

¹ Șters: créer à Paris une.

² Cuvinte adăugate ulterior.

³ Șters: les.

⁴ Cuvinte adăugate ulterior.

⁵ Inițial doar: Dans.

⁶ Șters: je ne propose de communiquer cet.

⁷ Șters: au.

⁸ Șters: ne doute point de.

⁹ Șters: mettre en pratique.

Le Gouvernement de Son Altesse Sérénissime le Prince Alexandre-Jean I, auquel incombent la responsabilité, aussi bien que l'honneur d'une telle entreprise, a pensé que le seul moyen d'en assurer le succès est de recourir aux lumières et à l'expérience des Etats les plus avancés sous ces rapports. Mais parmi ces Etats quel autre mieux que la France, ce grand et généreux pays, auquel depuis un demi siècle nous ne cessons de demander le secours de sa civilisation, quel autre mieux que la France pourrait seconder tant de besoins et tant de vœux ?

D'ailleurs, à ce sentiment unanime de la Roumanie se rattache le souvenir récent des bienfaits qui ont révélé à ses yeux toute la grandeur de la sympathie de la France et qui lui en feront toujours solliciter la conservation. Au surplus, le temps, cet improvisateur des événements, pourrait produire des circonstances au milieu desquelles ses intérêts et ses droits se trouveraient jetés dans des difficultés qui seraient de nature à leur nuire et que la puissante intervention de la France serait encore appelée à dissiper.

A tant d'égards le gouvernement de Son Altesse Sérénissime a considéré qu'il était urgent d'instituer auprès de celui de Sa Majesté l'Empereur Napoléon III une Agence permanente qui serait comme une source régulière et légale où les Principautés-Unies iraient puiser les éléments de leur prospérité future, et qui deviendrait au besoin, auprès du gouvernement de Sa Majesté, l'interprète loyal de leurs vœux, de leurs intérêts et de leurs droits.

Une semblable idée ne pouvant rencontrer que l'assentiment unanime des Roumains, car, elle signifiait, avant toutes choses, une union plus intime que par le passé entre leur patrie et leur bienfaitrice éprouvée, la France, le projet d'une Agence permanente des Principautés-Unies à Paris a-t-il été recueilli dans l'Assemblée élective de Moldavie¹ par un vote d'enthousiasme et d'unanimité².

Le gouvernement de Son Altesse, en présentant ce projet à l'Assemblée, s'est appuyé sur la promesse que Sa Majesté a daigné transmettre à Son Altesse, par l'intermédiaire de M. V. Alecsandri, envoyé l'année passée en mission auprès de Sa Majesté, d'accorder à un agent des Principautés-Unies un accueil bienveillant et sympathique.

Cette Auguste promesse a imposé à Son Altesse le soin de ne confier l'honneur insigne de La représenter auprès du Gouvernement de Sa Majesté qu'à une personne capable de remplir dignement de si précieuses fonctions. Monsieur le Major aide-de-camp Jean Alecsandri, qui y a été appelé, saura, j'en ai l'espoir, répondre entièrement à la confiance de Son Altesse.

Puisse-t-il être assez heureux de conquérir auprès de Votre Excellence la faveur qu'il a la mission de solliciter dans l'intérêt de son pays ; puisse-t-il obtenir de Votre Excellence un crédit qui³ assure un accueil bienveillant aux sollicitations qu'il aura l'ordre de Lui adresser.

¹ Șters : les Assemblées électives de Moldavie et de Valachie.

² Șters : Nous nous empressons, toutefois, d'assurer Votre Excellence que ce projet n'a été présenté aux deux Assemblées qu'à la suite de.

³ Șters : lui.

Pénétré¹ de l'espoir que Votre Excellence voudra bien voir dans la personne du Major Alecsandri le représentant intime de Son Altesse et de Son gouvernement, j'ose² la prier de vouloir bien lui faciliter l'honneur insigne d'offrir à Sa Majesté l'Empereur les hommages respectueux de Son Altesse.

J'ai³ l'honneur d'être, de Votre Excellence, le très humble et très obéissant serviteur⁴.

Signé

Le Ministre des Affaires Etrangères de Moldavie⁵

M.A.E., vol. 233, f. 45.

ANEXA III

Agence des Principautés-
Unies à Paris

Paris 14/26 Août 1860

Monsieur le Ministre,

Malgré mon désir profond de vous informer de l'accueil que je suis venu solliciter à Paris, je me vois forcé de remettre à une deuxième dépêche mon rapport à ce sujet. Mon arrivée dans cette ville a coïncidé, d'un côté avec le départ de l'Empereur pour la Savoie et l'Algérie, et d'un autre avec celui de Mr. Thouvenel pour Bar-le-Duc, où il est appelé à présider le Conseil Général. Le Ministre des Affaires Etrangères ne s'étant, cependant, absenté que pour six jours, j'espère pouvoir vous faire connaître incessamment le résultat de ma première entrevue avec lui, car m'étant déjà présenté au Ministère, j'ai reçu du Chef du Cabinet la promesse d'une audience très prochaine.

Malgré la réserve que ce retard m'impose, j'ai déjà vu quelques personnes approchant le Ministère, qui m'ont confirmé dans l'espoir de rencontrer dans les sphères officielles un accueil bienveillant. Je n'ai pas besoin, Mr. le Ministre, de vous assurer de mes meilleurs efforts à acquérir auprès du Gouvernement Français une position en rapport avec les vues de Son Altesse. Cette position pourra peut-être dépendre actuellement des rapports, que l'on croit difficiles, existant entre la France et la Sublime Porte; mais si elle ne répond pas immédiatement au désir de notre Gouvernement, les résultats qu'il est en droit d'en exiger, n'en seront pas moindres, en attendant que nous obtenions plus au point de vue de l'Agence elle-même.

¹ Inițial: Pénétrés

² Inițial: nous osons.

³ Inițial: Nous avons.

⁴ Inițial: les très humbles et très obéissants serviteurs.

⁵ Inițial: Les Ministres des Affaires Etrangères de Valachie et de Moldavie.

Depuis mon arrivée ici plusieurs personnes se sont fait présenter à moi pour m'entretenir de projets relatifs aux Principautés-Unies, tels que : emprunt et chemins de fer. J'ai écouté en témoignant de l'intérêt ; quant à mes réponses elles étaient purement vagues. En l'absence d'instructions de la part de mon Gouvernement, un entretien sur les chemins de fer ne pouvait être qu'une causerie dont j'ai toutefois recueilli quelque profit. Au sujet de l'emprunt mon silence était encore plus impérieux, puisqu'une opération de ce genre est sur le point de recevoir sa consécration dans nos Assemblées.

Ma présence à Paris a donné lieu à une véritable recrudescence de plaintes contre les prétentions de l'Ambassade de Turquie au sujet des passeports. Presque tous ceux qui retournent dans les Principautés-Unies se voyant imposer un passeport turc, en échange forcé des leurs, viennent à l'Agence s'inscrire contre cet abus d'Ahmet Vifik Effendi. Je réponds invariablement à tout le monde, que n'ayant encore pu faire aucune démarche à ce sujet auprès du Gouvernement français, je ne puis rien entreprendre actuellement. Toutefois, dans l'intérêt même de ces démarches, j'engage chacun à insister pour la restitution de son passeport national et au besoin de chercher à s'exempter du visa ottoman, par le seul visa du Ministère des Affaires Etrangères, ainsi que cela a déjà eu lieu. Ce seront autant de protestations contre un état de choses incompatible avec nos intérêts et dont je saurai faire bon usage au moment opportun. Mon intention, au surplus, est de réunir toutes ces protestations par écrit, aussitôt que Mr. Thouvenel m'aura reçu et d'en faire usage auprès de l'Empereur, dans le Cabinet duquel devra être traité pour la première fois cette question. Ce sera pour moi, Monsieur le Ministre, un véritable triomphe, si je puis obtenir le droit de viser les passeports de nos nationaux, car j'aurai un peu contribué par là à la consécration de notre autonomie.

Dans l'espoir que le projet d'Agence à Paris aura été voté à Bucharest comme à Jassy, j'ai assumé sur le papier de ma chancellerie, comme sur les cachets, timbres, le titre de : *Agence des Principautés-Unies à Paris*. Je vous serai toute fois sensiblement obligé, Mr. le Ministre, de vouloir bien m'informer au plutôt du vote, à Bucharest, relatif à cette question.

Ma principale prière consistera, cependant, toujours comme à Jassy dans la demande d'un envoi régulier et abondant d'informations et de nouvelles de Jassy. Vous voudrez bien m'excuser si je dis *régulier*, puisque jusqu'à présent le silence de mon Gouvernement ne m'autorise pas à juger de la chose.

Dans l'espoir que ma seconde dépêche vous offrira plus d'intérêt, je vous prie, Mr. le Ministre, de recevoir l'assurance de ma plus parfaite considération.

L'Agent

Major Alecsandri

Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères à Jassy.

ANEXA IV

Agence des Principautés-
Unies à Paris

Paris 7 Septembre 1860

Monsieur le Ministre,

Conformément à la promesse qui m'en avait été donnée, Monsieur Thouvenel a bien voulu me recevoir hier à 3 heures, cinq jours après son retour de Bar-le-Duc. Je m'empresse de vous rendre compte, aussi fidèlement que possible, de cette première entrevue à laquelle j'attachais, non sans raison, une haute importance.

Dès le premier abord, M. de Ministre des Affaires Etrangères de France me fit un accueil des plus affables en se rappelant que j'avais eu l'honneur de le voir à deux reprises l'année passée. Je m'empressai de lui remettre, avec la lettre de créance que vous avez bien voulu me donner celle que Son Altesse Sérénissime le Prince a daigné m'envoyer tout récemment à son adresse et qui ne faisait que corroborer la première. Son Excellence, ayant pris lecture de ces deux missives, me dit du ton le plus aimable d'ailleurs :

„Je suis, Monsieur, très heureux de recevoir l'Agent du Prince Alexandre ; mais je ne puis voir en vous qu'un agent officieux, car, si j'agissais autrement je violerais la Convention à laquelle la France a participé.”

Je répondis à Monsieur Thouvenel : „La lettre du ministre des Affaires Etrangères de Moldavie a suffisamment défini ma position auprès du Gouvernement de Sa Majesté et mes instructions n'y ajoutent qu'une chose, c'est de rechercher avant tout la bienveillance de Votre Excellence et la conservation de la sympathie de la France pour mon pays. Permettez-moi de les obtenir officieusement et ma mission n'aura plus à envier le titre d'officielle”.

„Soyez persuadé, me dit M. Thouvenel, que vous trouverez ici le meilleur accueil et que je serai, personnellement, toujours prêt à vous écouter lorsque vous aurez à me communiquer quelque chose de particulier. D'ailleurs, votre pays a assez de rapports avec la France pour que la fondation d'une Agence des Principautés-Unies à Paris soit devenue une institution utile. L'exemple tout récent de l'engagement de quelques officiers instructeurs le prouve”.

„Tel a été, répondis-je, les sentiments du gouvernement de Son Altesse lorsqu'il a créé l'Agence Roumaine à Paris ; il a agi surtout en vue de l'avenir, si l'avenir rendait encore l'assistance de la France nécessaire à notre prospérité ou à notre salut. Je vous suis donc bien reconnaissant de la promesse que vous voulez bien me faire et si j'osais en profiter aujourd'hui j'appellerais l'attention de Votre Excellence sur une question très délicate, peut-être, mais qui touche de près à nos droits. Je veux parler du visa des passeports roumains qui est devenu, pour nos nationaux, un sujet de juste irritation”. Après un exposé des procédés arbi-

traires de la part de la Légation Ottomane, je repris : „Il serait à désirer que le Gouvernement de Sa Majesté nous vienne en aide pour mettre un terme à un abus dont la conséquence ne peut-être qu'un nouveau sujet de refroidissement entre nous et la Sublime Porte”.

Monsieur le Ministre me répondit qu'il n'avait pas qualité pour intervenir dans un conflit de ce genre, et que ce serait à notre Agent à Constantinople de demander, en réclamant au besoin, l'intercession de Mr. l'Ambassadeur de France, le redressement de cet abus. Après un échange de quelques mots à ce sujet, j'obtins de M. Thouvenel que nos passeports seraient visés à son Ministère, ainsi que cela a déjà eu lieu quelquefois, après quoi ils seraient revêtus des formalités de police à la Préfecture. Il m'autorisa à parler dans ce sens à M. Cintrat, chargé de la direction du bureau des passeports.

J'ai lieu de me féliciter de ce succès puisqu'il nous donnera le temps de négocier à Constantinople l'obtention du retour aux anciens procédés, en attendant que nous réussissions à avoir, pour l'Agence de Paris, le droit de remplacer le Consulat Ottoman dans le visa des papiers de route.

J'adressai aussi à M. Thouvenel la demande d'autorisation de correspondre télégraphiquement, par chiffres, avec mon Gouvernement. La première réponse fut un refus basé sur les traités internationaux télégraphiques qui interdisent catégoriquement toute autorisation accordée à d'autres qu'à des corps diplomatiques accrédités. Des ordres très sévères ont été tout récemment renouvelés à la Direction Générale du Télégraphe à Paris. Cependant, après l'assurance que j'eus donné à S. Excellence d'une autorisation semblable que j'avais obtenue du Comte Walewski l'an dernier; Elle me promit que, si les informations qu'il prendrait répondaient à mon assertion, l'antécédent servirait en ma faveur, sous la réserve, toutefois, que l'Allemagne ou l'Autriche ne réclameraient point.

M. le Ministre me dit, dans le cours de la conversation, qu'il avait appris avec plaisir le projet de Son Altesse de rendre visite au Sultan et qu'il considérerait ce procédé comme étant de nature à établir de bons rapports entre la Sublime Porte et les Principautés et à aplanir bien des difficultés.

Tels sont, M. le Ministre, le résumé et le fruit de ma première audience au Ministère des Affaires Etrangères. J'en ai emporté une heureuse impression et je suis porté à en augurer l'établissement de rapports avantageux entre l'Agence Roumaine et le Gouvernement Français quelque soit leur caractère modeste. J'ose espérer que votre appréciation viendra confirmer la mienne et que vous voudrez bien approuver ma conduite dans cette circonstance.

En sortant de chez M. Thouvenel, je me rendis auprès de M. Benedetti qui occupe au Ministère, comme Directeur à la politique, la plus haute fonction après le ministre. Connaissant M. Bénédicti depuis l'année passée, je rencontrais en lui un homme plein d'aménité et d'excellent conseil. Il me promit de m'écouter toujours avec intérêt et de m'aider le plus qu'il pourra dans mes démarches futures.

Je me rendis également auprès de M. Cintrat pour lui rapporter ma conversation avec le ministre au sujet des passeports; malheureuse-

ment il était absent et je ne pourrai le voir que demain. Vous serez M. le Ministre informé, en temps, du résultat de ma conversation avec lui.

Je quittai enfin le Ministère des Affaires Etrangères où j'avais rendu également visite au Comte de Lesseps et au Baron d'Avril qui, à cause de son alliance avec une famille de Bucharest, est toujours plein de chaleur pour nos intérêts. Je ne tardai pas à aller au Ministère de l'Intérieur, demander au Directeur Général du Télégraphe, de vouloir bien faire rechercher les éléments propres à appuyer la déclaration que j'avais eu l'honneur d'adresser à M. Thouvenel au sujet de la télégraphie chiffrée afin de n'avoir pas à attendre longtemps l'autorisation de faire usage de ce moyen de correspondance avec vous.

Pendant, à ce égard, comme au sujet des passeports, mes succès pourraient n'être que passagers si le Gouvernement de Son Altesse n'intervient pas auprès de celui de l'Autriche pour prévenir toute interception de nos dépêches et auprès de la Porte, précisément au moment de la présence de Son Altesse à Constantinople, pour réclamer le rappel des mesures vexatoires adoptées par S. E. Vifik Effendi, à défaut d'une renonciation complète au visa ottoman. Dans le premier comme dans le second cas il serait, je crois, urgent de presser les démarches en vue de ce que l'on pourrait appeler un réveil du Gouvernement Ottoman dont la susceptibilité ne tardera pas à se considérer blessée par les faveurs accordées à l'Agence Roumaine.

Dans ce but, j'ai pris la liberté de transmettre une copie textuelle de la présente dépêche à M. Négry en le priant d'en donner lecture à Son Altesse, et vous n'aurez, par conséquent, qu'à lui en faire mention lorsque vous croirez devoir lui envoyer vos ordres sur ce qui en fait l'objet.

Nous devons espérer que Son Altesse obtiendra beaucoup actuellement du Gouvernement Ottoman; la situation de l'Empire doit le disposer à ménager soigneusement les Roumains qui, seuls, restent calmes au milieu de ses provinces agitées et qui ont tout intérêt à demeurer dans de bons termes avec la puissance suzeraine.

Je m'empresse de vous annoncer, en terminant, que les élèves militaires Péjou, Dabija, Kinez et Mélidon viennent d'être admis à suivre les cours de l'école d'application de Metz. Ce dernier ayant, cependant, renoncé à profiter de cette faveur, j'espère pouvoir faire accorder sa place à Vassiliou.

Le déplacement ainsi que les frais d'uniformes et d'équipement de ces jeunes gens nécessitent des sacrifices trop considérables pour qu'ils soient capables d'y pourvoir sans un secours, pour cette fois, de la part du Gouvernement de Moldavie. En attendant, toutefois, qu'ils m'aient présenté une estimation de ce qui leur est nécessaire, j'ose vous prier de vouloir bien disposer M. le Ministre de l'Instruction Publique en leur faveur, afin que, si on acquiert à leur juste demande, la somme qui en fait l'objet puisse leur être remise vers le commencement d'Octobre (n.s.) au plus tard, le 1 de ce mois étant le terme rigoureux de leur entrée à l'Ecole.

Je vous prie de recevoir, M. le Ministre, l'assurance de ma considération la plus parfaite et de mon dévouement.

L'agent
Major Alecsandri

Post scriptum :

J'apprends à l'instant que le moyen adopté relativement au visa de nos passeports a déjà été mis en pratique hier, en faveur de M. Gs. Iamandi, député à l'Assemblée de Moldavie, auquel j'ai confié la présente dépêche.

Major Alecsandri

УЧРЕЖДЕНИЕ АГЕНТСТВА ОБЪЕДИНЕННЫХ
КНЯЖЕСТВ В ПАРИЖЕ
(26 августа/7 сентября 1860)

РЕЗЮМЕ

Образование национального румынского государства отразилось на международных отношениях. Объединенные Княжества стали вести собственную внешнюю политику, стремясь упрочить свою автономию и подготовить завоевание независимости. Из числа великих держав Франция, наряду с Россией, уже сто лет тому назад стала поддерживать борьбу румынского народа за единство и независимость. В свою очередь, Объединенные Княжества искали в Париже дипломатической и политической поддержки; в то же время в деле многосторонней реорганизации они опирались на техническую помощь Франции.

Чтобы обеспечить выполнение указанных заданий, сто лет тому назад в Париже было учреждено официальное Дипломатическое Агентство Объединенных Княжеств. Создание этого агентства, первого румынского дипломатического агентства в иностранном государстве, наряду с агентством сюзеренной державы — Турции, имело в то же время и значение акта, предшествовавшего независимости, поскольку право быть аккредитованным являлось прерогативом сюзеренных государств. После принципиального согласия Франции на учреждение агентства, вскоре после двойных выборов, Александра Кузы подробная докладная записка В. Александри и вестники обоих правительств Объединенных Княжеств подготовили создание этого представительного учреждения. После проведения в бюджет предназначенных на то денежных средств летом 1860 г. Иоан Александри был назначен руководителем нового агентства и выехал в Париж. 26 августа (7 сентября 1860 г.) он был принят министром иностранных дел Франции Тувенелем в качестве признанного официального агента. Установление постоянных и непосредственных отношений между Объединенными Княжествами и Францией содействовало упрочению дружественных связей между румынским и французским народами.

LA CRÉATION DE L'AGENCE DES PRINCIPAUTÉS UNIES À PARIS

(26 août/7 septembre 1860)

RÉSUMÉ

La formation de l'Etat national roumain a eu des conséquences sur le plan extérieur. Les Principautés Unies ont commencé à mener une politique étrangère propre dans le but de consolider leur économie et de préparer la conquête de l'indépendance nationale. Au nombre des grandes puissances, la France — aux côtés de la Russie — a soutenu la lutte, d'il y a un siècle, du peuple roumain pour l'unité et le progrès. A leur tour, les Principautés Unies ont cherché un appui diplomatique et politique à Paris et ont entrepris leur réorganisation multilatérale avec l'appui technique des Français.

Afin de mener ces tâches à bonne fin, on a créé à Paris, il y a un siècle, une agence diplomatique officieuse des Principautés Unies. Par ailleurs, la création de cette agence — la première agence diplomatique roumaine auprès d'une puissance étrangère, en dehors de l'agence qui existait près la puissance suzeraine, à Constantinople, — a eu la signification d'un acte précurseur de l'indépendance, le droit d'accréditer étant un attribut des Etats souverains. Après que la France eut accepté en principe la création de cette agence, peu après la double élection d'Alexandre Couza, un mémoire détaillé de V. Alecsandri et un journal des deux gouvernements des Principautés Unies préparèrent la création de cet office diplomatique. Une fois les sommes nécessaires inscrites au budget, en été 1860, Jean Alecsandri fut nommé titulaire de la nouvelle agence et partit pour Paris. Le 26 août / 7 septembre 1860, il fut reçu par Thouvenel, ministre des Affaires étrangères de France, et reconnu comme agent officieux. L'Agence diplomatique des Principautés Unies à Paris était ainsi créée. L'établissement de relations permanentes et directes entre les Principautés Unies et la France a contribué au resserrement des liens d'amitié entre le peuple roumain et le peuple français.

DIN ACȚIUNEA DE PREGĂTIRE
A AGENȚIEI DIPLOMATICE DE LA PARIS.
ÎNFIINȚAREA BIROULUI DE CORESPONDENȚĂ
(1/13 ianuarie 1860)

DE

CORNELIA C. BODEA

În procesul de făurire a statului român modern, sprijinul opiniei publice progresiste europene a constituit un ajutor de netăgăduit în întreținerea climatului favorabil aspirațiilor legitime ale poporului nostru. În vremea în care în capitala Franței se purtau discuțiile diplomatice și politice pentru încheierea tratatului de pace, în 1856, și mai apoi se desfășurau lucrările Conferinței care a dat convenția de la 7/19 august 1858 privind organizarea Principatelor Române, cauza unirii Țării Românești cu Moldova își găsea apărători în coloanele ziarelor și revistelor cu tendințe progresiste din Apus, iar din partea cealaltă a Europei răzvăteau ecourile prounioniste ale presei democratice susținute de cercurile revoluționare ruse. Campania întreprinsă atunci pentru cucerirea opiniei publice europene a fost dublată de propaganda întreținută de către fruntașii politici români, prin memorii și adrese înaintate direct reprezentanților marilor puteri interesate în promovarea statului român unitar. O colaborare rodnică a împletit astfel lupta pentru Unire purtată de români înăuntru și în afara granițelor țării noastre, cu propaganda desfășurată de către reprezentanții progresiști ai gândirii istorice, politice și sociale din Europa întregă.

În Franța, vechii susținători ai cauzei românești, din perioada dinainte de 1848 și din timpul revoluției, au îmbrățișat cu aceeași căldură și roadele înseși ale ideologiei profesate atunci. Hippolyte Desprez, Saint Marc Girardin, Edgar Quinet, Jules Michelet, Thibault Lefebvre, Paul Bataillard, Léon Plée, J. A. Vaillant sau A. Ubicini au continuat prin scrisul lor să facă cunoscut opiniei publice justetea revendicărilor românești, și au reușit prin aceasta să contracareze multe din atacurile și insinuările

lansate de adversarii interni și externi ai Unirii. Mulți din ei au colaborat și la redactarea și stilizarea memoriilor și broșurilor scrise de români în cauza Unirii. În articolele și scrierile lor ei au subliniat nu numai importanța politică și economică a Principatelor dunărene, ci au popularizat în același timp istoria poporului de pe întregul teritoriu locuit de români din toate timpurile.

Așa de exemplu: ampla sinteză a trecutului românesc de la începuturi și pînă la 1855, intitulată de Elias Regnault *Istoria politică și socială a Principatelor dunărene*¹, a constituit multă vreme un izvor principal de informație pentru istoria celor trei țări române (Țara Românească, Moldova și Transilvania). Karl Marx însuși a utilizat știri privind trecutul istoric al poporului nostru din paginile acestei lucrări.

În 1855, pregătind pentru tipar *Istoria provinciilor de origine romană* ce avea să apară în anul următor în colecția *l'Univers pittoresque*² — Ubicini mărturisea³ că nu făcuse decît „un rezumat și o continuare” a *Istoriei Valahiei, a Moldaviei și a românilor transdanubieni*, publicată de M. Kogălniceanu în primă ediție în 1837, la Berlin. Dar tot atunci declara istoricului moldovean că era gata să o reînceapă „sub o altă formă și sub un alt titlu”. „Am pregătit deja materialele și dacă mă voi găsi în situația, în timpul redactării, de a apela la sfaturile d-voastră — scrie Ubicini lui Kogălniceanu — vă cer de pe acuma, D-le, permisiunea de a vă consulta”⁴.

Tot în 1855, Ubicini prefăța și ediția franceză a *Baladelor și Cîntecelor populare* culese de Vasile Alecsandri⁵, scriind cele mai frumoase pagini ale sale asupra Istoriei literaturii române, și subliniind cu mîndrie între numele reprezentanților scrisului românesc pe acela al lui Nicolae Bălcescu.

În anul Congresului de la Paris, 1856, Paul Bataillard folosea în repetate rînduri ocazia să scrie despre Moldo-Valahia și despre eforturile și aspirațiile sale naționale⁶. Thibault Lefebvre se ocupa de aproape de comerțul Țării Românești și în genere de situația ei economică⁷. Edmond Texier publica *Apelul către Congres în favoarea românilor*⁸; J. A. Vaillant broșura: *L'Empire c'est la Paix* etc. Ziarul *Zimbrul* din Moldova reușea să insereze în coloanele sale articolele prounioniste repro-

¹ Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, Paris, 1855, XI + 548 p.

² Chopin et Ubicini, *Provinces Danubiennes et Roumaines*, Paris, Firmin Didot-Frères, 1856, 494 + 226 p. (Univers pittoresque. Europe, t. XXXIX).

³ Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva M. Kogălniceanu, Coresp. IV (Ubicini către M. Kogălniceanu, Paris, 25 oct./6 nov. 1855).

⁴ *Ibidem*.

⁵ V. Alecsandri, *Ballades et chants populaires de la Roumanie*, Paris, Dentu, 1855, XLVI + 199 p.

⁶ Pentru Paul Bataillard vezi între altele: P. Constantinescu-Iași, *Un colaborator la istoria românilor*, Iași, 1925, 15 p. Extras din Arhiva; O. Boitoș, *Paul Bataillard et la révolution roumaine de 1848. Contribution à l'histoire des relations franco-roumaines*, Paris, 1930, 158 p.

⁷ Thibault Lefebvre, *Études diplomatiques et économiques sur la Valachie*, ed. II, Paris (f.a.), 397 p.

⁸ Ed. Texier, *Appel au Congrès en faveur des Roumains*, Paris, 1856, 40 p.

duse din¹: *Le Spectateur d'Orient*, *Le Constitutionnel*, *La Presse*, *Le Journal des Débats*, *La Gironde* (din Bordeaux), *Le Siècle*, *Le Pays*, *Le Moniteur Officiel* și *Le Nord*, acesta din urmă organ francez al intereselor Rusiei.

Colaborarea statornică al lui Léon Plée la *Le Siècle* din cursul anilor 1857—1858 și articolele lui Ubicini din același ziar și din *Le Pays*, ca și valorosul său volum cuprinzând istoricul chestiunii Principatelor între 1855 și 1858², erau semnalate cu grijă în *L'Etoile du Danube*³ — ziarul românesc în limba franceză fondat la Bruxelles de M. Kogălniceanu, N. Ionescu și V. Mălinescu. În același timp *La Revue de Paris* a lui L. Ulbach, *L'Illustration*, *La Revue d'Orient* a lui Ubicini, *Revue des deux Mondes* și multe alte publicații cu caracter progresist — pe lângă articolele publiciștilor francezi — găzduiau colaborări semnate sau anonime ale românilor exilați.

„Presa franceză mai presus decât toate celelalte organe străine — afirma la sfârșitul anului 1859 unul din marii luptători unioniști, poetul Vasile Alecsandri — a dat o consistență puternică ideii mîntuitoare a Unirii, impunînd diplomației europene voința noastră națională. Ea a aclamat îndoită alegere a prințului domnitor înainte chiar de a fi această alegere confirmată de Puteri; într-un cuvînt, la toate împrejurările mari și grele, noi am găsit în presa franceză un avocat elocvent și un sprijin luminat⁴”.

Actul Unirii de la 24 Ianuarie 1859 deschisese însă o nouă etapă în dezvoltarea istorică a poporului român, cu urmări adînci pe plan politic, economic și social. Unirea, proclamată prin voința poporului, trebuia recunoscută și confirmată de puterile garante; ea trebuia desăvîrșită și consolidată apoi din punct de vedere administrativ, economic, financiar și militar printr-un întreg program de reforme. Dar aceleași forțe reacționare — interne și externe — care se împotrăviseră cu înverșunare Unirii, înainte de 24 ianuarie, urmăreau acum zădărnicea desăvîrșirii ei. De aceea, menținerea sprijinului moral al opiniei publice progresiste se dovedea tot atît de necesară ca și înainte.

După mai puțin de un an de existență a Principatelor, unite prin dubla alegere a lui Alexandru I. Cuza, Vasile Alecsandri avusese prilejul să constate — în calitatea sa de trimis special al domnitorului în ches-

¹ Cf. *Pressa francesă și Principatele Române. Articule estrasse din Zimbrul*, de Teodor Codrescu. Iași, 1856, 303 p.

² A. Ubicini, *La question des Principautés devant l'Europe . . . depuis les conférences de Vienne (1855), jusqu'à la clôture des Divans moldo-valaques (Janvier 1858)*. Paris, E. Dentu, 1858, in 18°, 17 + 412 p.

³ O parte din articolele lui Léon Plée care au apărut în extenso în *Étoile du Danube*, au fost reproduse și în D. A. Sturdza etc., *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, Buc., 1888—1909, în vol. III, p. 1121—1124; vol. IV, p. 300—304, 393—396, 631—634; vol. V, p. 305—318, 696—698; v. și vol. VII, p. 195—220, 228—230.

⁴ V. Alecsandri, *Notă asupra stabilirii de relații necurmate între Principatele Unite și presa franceză*. Arhiva Min. Af. Externe, vol. 233, f. 57—63. — V. și L. Boicu, *Știri noi despre activitatea lui Vasile Alecsandri ca ministru de Externe*, în *Studii și cercetări științifice, Istorie-Filosofie*, Iași, 1959 (X), fasc. 1—2.

tiuni diplomatice în Apus, și de ministru de externe în guvernele uneia sau alteia din cele două principate — cât de greu se menținea o cucerire și cât de greu se consolida un stat creat prin atâtea vicisitudini. „A forma o nație — scria el — a regula o administrație, nu este, ca numirea unui șef de stat, lucru de câteva săptămîni, ci rezultatul greu și laborios al mai multor ani; și în acești ani deosebitele interese contrarii au negreșit să nască lupte violente, intrigi și poate atacuri, clevetiri, atît din partea dușmanilor dinăuntru cît și din partea celor din afară. Guvernul are dar nevoie de a fi apărat în opinia publică a Europei și presa este chemată a nimici efectul acelor intrigi, dîndu-le la iveală în ochii tuturor”¹.

„Totodată — arată în continuare V. Alecsandri — în privirea concursului ce-l așteptăm de la luminile și experiența străinilor pentru reorganizarea armiei, a finanțelor, a administrației etc., precum și pentru introducerea industriei în țară, cum le-am putea dobîndi oare dacă publicul străin nu ar fi informat despre trebuințele și despre mijloacele noastre; și cine va putea mai bine să dea acele informații decît glasul atît de răsunător al publicității?”

Oficial, reprezentanții intereselor noastre pe lîngă marile cabinete europene rămăseseră — și prin hotărîrea Convenției din august 1858 — tot ambasadorii Porții Otomane. Dar foloasele unei atare protecții erau pe măsura poziției oficiale — ostilă Unirii — adoptată de Turcia; cu atît mai ostilă deci în a recunoaște legalitatea actului de la 24 Ianuarie.

Ținînd seama de această situație și de faptul că și alte puteri semnatore ale Convenției se arătau potrivnice existenței statului public unitar, Vasile Alecsandri, cu prilejul primei sale misiuni în Apus, exprimate față de Napoleon III dorința domnitorului ca interesele țării sale să fie reprezentate în Franța de către un agent oficios român. Acesta, pe lîngă atributele de ordin politic și economic financiar să aibă și misiunea de a influența presa franceză în publicitatea sa despre noi.

Dar . . . Agenția romîină de la Paris nu a luat ființă decît la 26 aug./7 septembrie 1860².

Pentru a putea suplini — în parte cel puțin — lipsa unui reprezentant oficial sau oficios al intereselor noului stat român la Paris, Vasile Alecsandri — ministru de externe în guvernul muntean la acea dată — ia, în noiembrie 1859, inițiativa organizării unui serviciu permanent al presei și propagandei peste hotare³. La propunerea sa au fost create pe data de 1/13 ianuarie 1860 cîte un birou de corespondență cu străinătatea — în fiecare din Ministerele de Externe din Iași și București. Un funcționar special numit în acest post avea sarcina de a se ocupa cu redactarea în limba franceză a unui „ziar” sau „buletin” bi-săptămînal (mai tirziu săptămînal) scris de mîină și conținînd știri interne — politice, comerciale și literare — destinate a fi cunoscute în străinătate. Acest ziar conceput sub formă de scrisori urma să fie trimis la Paris, împreună cu unele copii de pe piesele

¹ V. Alecsandri, *Nota* citată.

² Amănunte în articolul lui Dan Berindei, *Inițiințarea Agenției Principatelor-Unite de la Paris (26 august/7 septembrie 1860)*, în nr. de față al revistei, p. 99—120.

³ V. Alecsandri, *Nota* citată.

oficiale ale guvernului — traduse în limba franceză — pe adresa *Biroului Central de corespondență și redacție*, înființat acolo ; ca și cele două cancelarii din Iași și București, Biroul din Paris făcea parte din corpul ministrului de externe menționate și era retribuit ca atare ¹.

Titularul Biroului Central — cu sediul la Paris — beneficiind de încrederea deplină a celor două guverne, avea însărcinarea să comunice, în extenso, redacțiilor principalelor ziare franceze, piesele ce le credea utile. Din toate celelalte piese ca și din informațiile și comentariile comunicate din țară avea obligația să elaboreze, singur sau ajutat de persoane competente, articole unitare destinate să apară cât mai neîntârziat în presa pariziană și de provincie sau în alte ziare străine. V. Alecsandri apreciasse de la început că persoana cea mai indicată a reprezenta interesele noastre la Paris era *A. Ubicini*.

Expunerea de motive care însoțea proiectul ministrului de externe român — adoptat, în decembrie 1859, de guvernele moldovean și muntean, și sancționat ca atare de domnitor — prezintă astăzi un dublu interes. În primul rând ea constituie o recunoaștere oficială a rolului important deținut de presă și propagandă în relațiile între state și popoare. „O presă amică și devotată — scria poetul diplomat — este ca o sentinelă neadormită care e gata de a arunca strigătul de alarmă”, iar „izolarea pentru un stat ca România, este un pericol permanent”. Prin urmare — considera ministrul român — „stabilirea de comunicații necurmăte între Principate și presa occidentală trebuie a fi considerată ca mijlocul cel mai sigur de pază al existenței lor și ca condiția progresului la care ele sînt chemate”.

În al doilea rând, alegînd ca sediu al reprezentanței noastre de presă în străinătate Parisul, diplomatul român se gîndea obiectiv la importanța pe care o reprezenta capitala Franței la acea vreme pe plan politic internațional, la faptul că acolo se întruneau, în conferințe, reprezentanții marilor puteri și acolo deci se hotăra și situația Principatelor. Dar totodată, ca vechi publicist și luptător unionist, V. Alecsandri sublinia și sprijinul dat de cercurile conducătoare franceze și de către presa franceză cauzei Unirii. „Cauza Romîniei este mai populară în Franța decît în oricare altă parte a lumii” — se scrie în raport ; „nuvelele din Paris, se pot lesne și repede expedia la Brusela, Londra, Copenhaga, Stocolma ; Germania, Italia, Spania și chiar America” ; „limba franceză este astăzi o limbă universală” etc.

Prin recomandarea lui *A. Ubicini*, ca șef al biroului de propagandă, ministrul de externe român aducea și un elogiu public unuia din cei mai activi și mai capabili publiciști filo-romîni din perioada 1848—1859. „Antecedentele lui — precizează raportul citat — îl chiamă numaidecît a priumi această misie, căci priimind-o n-ar face dăzît a urma pe ceea ce și-a impus-o singur, de la sine, de mai mulți ani în favorul intereselor noastre”.

¹ V. Alecsandri precizează în propunerile sale și *Devizul de cheltuieli* necesare organizării și întreținerii serviciului de propagandă.

În fapt, Ubicini a cunoscut pentru prima dată țara și mișcarea progresistă română în primele zile revoluționare de la 1848. Sosit atunci cu gândul de a-și crea relații care să-i asigure un număr suficient de *elevi români* (munteni și moldoveni) pentru pensionatul ce intenționa să înființeze la Paris¹, Ubicini a rămas în București . . . dar nu ca vizitator și spectator, ci ca partaș la viața politică a țării. În august 1848 el a însoțit deputația română la Constantinopol². După înfrângerea revoluției, a reușit să se repatrieze, rămânând însă, pe mai departe, legat de interesele cauzei românești. Colaborarea lui cu revoluționarii români care își petreceau exilul în capitala Franței s-a concretizat adesea în munca de redactare pe care a depus-o pentru nenumărate memorii și proteste adresate marilor puteri europene; articolele și lucrările personale scrise în slujba intereselor românești i-au adus renumele bine meritat³.

Înștiințat la 28 decembrie 1859/9 ianuarie 1860, de Vasile Alecsandri, prin scrisoare oficială datată din București⁴ — de cele hotărâte în legătură cu planul de stabilire de relații permanente între Principatele Unite și presa franceză — Ubicini primea propunerea cu tot entuziasmul⁵. Împreună cu ziaristul Alphonse Grün, colaboratorul său, propus și în mod oficial de la București, și-au împărțit fiecare atribuțiile și primele demersuri le-au început de-a doua zi după primirea adresei ministeriale. Pe data de 18/30 ianuarie 1860, Ubicini răspunde ministrului de externe român⁶, măgulit de misiunea ce i se încredințase și plin de speranțe în buna ei reușită. Cu aceeași ocazie îl informa asupra primelor rezultate obținute în acțiunea ce a înțeles să o și întreprindă: că asociase pe Alphonse Grün ca colaborator și coredactor și că negocierile angajate cu mai mulți directori de ziare din Paris, îi dădeau dreptul a se considera sigur de concursul cotidianelor *Le Siècle*, *Le Nord*, *La Presse*, *L'Opinion nationale* și de acela al revistelor *L'Illustration*, *La Revue des Economistes*, *La Revue d'Orient*, *Nouvelles Annales de voyages*. În afara Franței conta de pe acum pe *Le Journal de Francfort* [Frankfurter Journal] și pe marele ziar internațional din Geneva, *Espérance*. Pentru început, Ubicini anunța că din informațiile sosite din țară apucase să redacteze articole pentru șase ziare și adăugase

¹ Date sumare în legătură cu viața și activitatea lui Ubicini în general se găsesc și în: *Introducerea* biobibliografică alcătuită de G. Bengescu la A. Ubicini, *Les origines de l'histoire roumaine*. Paris, 1886; v. și O. Boitoș, *Biografiile românești ale lui A. Ubicini*, Cluj, 1932, p. 6—9. — În ceea ce privește pensionatul lui pentru elevii români și străini la Paris, v. G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boterii Golești*, Buc., 1939, vol. III, p. 27, 46, 199 etc.; v. de asemenea și Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva M. Kogălniceanu, coresp. IV (Ubicini către V. Alecsandri, Paris 26 oct./7 noembr. 1855).

² Pentru participarea la Revoluția de la 1848, v. A. Ubicini, *La Valachie en 1848. Souvenirs et épisodes de voyage*, apărută în *Le Siècle* din 17 și 29 decembrie 1857 și 9 și 24 ianuarie, 7 aprilie 1858. În traducerea românească a apărut întâi în *Amicul familiei* (din Gherla) la 1880; în *Convorbiri Literare*, apoi în *Anul 1848 în Principatele Române*, Buc., 1902, vol. V, p. 787—819.

³ Cf. I. Ghica, *Amintiri din Pribegia după 1848*, Ed. O. Boitoș, Craiova, 1940, vol. I, p. 66—67, 103; vol. II, p. 179, 180; G. Fotino, *op. cit.*, vol. IV, p. 142, 145; v. și Bibl. Acad. R.P.R., Scrisoarea citată la nota 1.

⁴ Anexa nr. I.

⁵ Cf. Bibl. Acad. R.P.R. Ms. 4499, f. 83—84, 78—79. Scrisorile: Clémence Ubicini către V. Alecsandri, Paris, 11/23 ian. 1860 și A. Grün către același, Paris, 13/25 ian. 1860.

⁶ Anexa nr. II.

aparte câteva pasaje din documentele oficiale primite, care au fost acceptate întocmai. Doritor de a culege roade cât mai bogate și de a obține rezultate cât mai eficiente de pe urma strădaniilor sale ca director al Biroului de Corespondență, Ubicini cerea prietenului și ministrului său ca, pe lângă așa-numitul *ziar de mână* ce i se trimitea din țară, să i se expedieze în mod regulat și cele două *Monitoare Oficiale* de la Iași și București. Încurajat de perspectivele pe care le întrezărea, el se angaja cu tot zelul să-și însușească și limba țării pe care o servea. „Am intenția — scria în aceeași scrisoare citată — să mă supun cu toată râvna la învățarea limbii române, ca să pot fi în stare a-mi îndeplini singur oficiul de traducător”. În acest scop stăruia să i se trimită din țară, cu toată urgența dicționare și gramatici sau alte lucrări necesare studiului limbii române. Față de toată sollicitudinea care o arăta în îndeplinirea sarcinilor încredințate, Ubicini pretindea în schimb o riguroasă promptitudine în expedierea știrilor, „regularitatea fiind prima condiție într-un serviciu ca [acesta] al nostru”¹.

În țară, serviciul de corespondență și-a început activitatea cu același elan. La București, însărcinatul cu redactarea Buletinelor era Pantazi Ghica — fratele lui Ion Ghica scriitorul și omul politic. Munca lui a fost rodnică și în consecință bine apreciată de Ubicini. Vasile Alecsandri supraveghea personal executarea lucrărilor ce reveneau celor din țară, comunicând adesea observațiile sale suplimentare². Informații directe în legătură cu conținutul Buletinelor trimise din Iași ne lipsesc. Dar, după ceea ce se poate spicui din scrisorile lui Ubicini și A. Grün³, reiese că ele stăteau calitativ alături de cele dintâi. Ministru de externe în Moldova pînă la 30 aprilie era Grigore Balș, iar după această dată, în Cabinetul prezidat de Mihail Kogălniceanu, titularul externelor era Mihail Jora.

După câteva luni de funcționare a serviciului de presă și propagandă românească, Ubicini aprecia⁴ că relațiile cu presa străină se desfășurau în mod satisfăcător și că ele se extinseseră și se consolidaseră: la Paris, directorii revistelor amintite mai sus, la care se adăugaseră între timp *Le Droit*, *Le Tour du Monde*, *Le Journal des chemins de fer*, se arătaseră dispuși a găzdui articole de fond oricît de ample și chiar serii de articole asupra istoriei României. Pentru informarea presei din provincie (Franța) convenise să comunice săptămînal agenției Havas un rezumat succint al Buletinelor de la Iași și București. Materialul cuprins în aceste rezumate servea apoi drept izvor de inspirație — la alegere — pentru fiecare ziar aparte. În afara Franței, îi răspuseseră favorabil *Espero* și *Piccolo Corriere* din Torino, acesta din urmă fiind organul Societății italiene, al cărei secretar era filoromînul Vegezzi-Ruscala. Din Milano își oferise concursul ziarul *Perseveranza*, care numără între redactorii săi pe Marc' Antonio

¹ Anexa nr. II.

² Cf. scrisoarea V. Alecsandri către C. Negri [de la începutul anului 1860] publicată în *Revista istorică*, 1926, p. 337; v. de asemenea Anexa nr. X (A. Grün către V. Alecsandri, Paris, 13/25 apr. 1861).

³ Scrisorile: A. Grün către V. Alecsandri din 13/25 apr. 1861 și Ubicini către I. I. Filipescu din 1/13 iunie 1860 — Anexele nr. X și IV. Din scrisoarea A. Grün din 13/25 ian. 1860 (ms. 4499, f. 78—79) reiese că expedierea plicurilor cu corespondență din țară se făcea pe adrese diferite, pentru a nu atrage atenția asupra conținutului lor.

⁴ Anexa nr. IV (Ubicini către I. I. Filipescu, Paris 1/13 iunie 1860).

Canini. La Lisabona obținuse adeziunea ziarului *La Révolution de Septembre* și în Spania, *Iberia* — amîndouă de nuanță liberală. *Le Journal de Francofort* — după două sau trei inserțiuni — suspendase menționarea știrilor despre Principate, oricîtă grijă se pusese în a menaja susceptibilitățile austriace ale gazetei. Din Londra nu căpătase încă nici un răspuns. Redacția ziarului *Times* tergiversa ; tot ceea ce obținuse aici fusese numai posibilitatea de a strecura cîte o știre privitoare la Principate în textul care se trimitea ziarului de către corespondentul său de la Paris.

Asigurarea bunei funcționări a serviciului de corespondență prezenta însă și destule greutăți, care pentru a fi învinse reclamau muncă stăruitoare de ambele părți, atît din partea reprezentantului de presă din Paris, cît și din aceea a persoanelor din țară, indicate a furniza materialul prim. În cazul dintîi, Ubcini avea de luptat cu opinia publică pariziană și prin urmare cu presa politică cotidiană din capitala Franței, care cu greu putea fi antrenată a se preocupa de alte probleme politice externe de cît acelea strict la ordinea zilei. Or, subiectul care stîrnea în această vreme senzaționalul îl constituiau evenimentele din Italia. „Public și presa în Franța — releva Ubcini în scrisoarea adresată la 1/13 iunie 1860 lui I. I. Filipescu, succesorul lui Vasile Alecsandri la Ministerul de Externe al Țării Romînești¹ — sînt astfel făcuți, încît ei nu vād decît problema momentului, și de fiecare dată cînd o chestiune vine să domine pe celelalte, apare ca și cum acestea trebuie să dispară”. Așa explica Ubcini de ce, în împrejurările date, în cotidienele pariziene nu reușise să insereze decît „știri”. La acestea însă trebuie adăugată acțiunea permanentă de sabotaj îndreptată cu îndîrjire de adversarii dinăuntru ai regimului Cuza și ai domnitorului însuși. Multe din elementele partidei conservatoare — apărătoare, în primul rînd, ale intereselor marii proprietăți funciare ale continuării exploatării țărănimii prin clacă, dijmă, rușeturi etc., se concentraseră la Paris, și acolo căutau prin toate mijloacele — implicit deci și prin intermediul presei — să defăimeze întreaga politică a tînărului stat român modern.

Zădărnicierea influenței lor dăunătoare și informarea opiniei publice despre realitatea din țară și adevăratele greutăți ce trebuiau înfrînte aici se puteau obține pe calea publicațiilor și revistelor cu profiluri specifice. La acestea Ubcini obținuse accesul oricînd, primindu-i-se articole de orice dimensiuni și tratînd aspectele cele mai variate din procesul de dezvoltare politic, economic și cultural al Principatelor Romîne. Pentru a stîrni interesul burgheziei apusene asupra noului stat român, Ubcini cerea să i se trimită din țară material cît mai variat privind : guvernul, administrația, statistica, dezvoltarea comerțului, a industriei, artele, științele ; „Jurnalul de mînă” să-i fie trimis cu toată regularitatea în fiecare săptămînă însoțit de copii, în traducere, de pe toate actele guvernului. Numai în astfel de condiții, considera el, serviciul de corespondență putea servi într-adevăr interesele reale ale țării și ale noului regim instaurat.

Or, începînd din luna aprilie 1860, calitatea buletinelor ce soseau din Țara Romînească — spre deosebire de cele moldovene — lăsa de

¹ Anexa nr. 4 (Ubcini către I. I. Filipescu, Paris, 1/13 iunie 1860).

dorit. După plecarea lui Pantazi Ghica din minister, succesorii acestuia — I. Catopolu, D'Arcy și în urmă Wauters¹ — poartă nume de mică rezonanță în lumea progresistă contemporană. Corespondența semnată de ei luase o formă expeditivă și acest fapt provoca nemulțumirea crescândă a destinatarului lor din Paris. Firese ar fi fost totuși ca în jurnalul de mână redactat de D'Arcy să se resimta experiența sa de ziarist din perioada 1855—1856, când condusese *Le Courier de Bucarest*, ca și îndeletnicirea din ultima vreme — fiind însărcinat cu corespondența politică străină în același minister. Dar tocmai în ceea ce-l privește, Ubicini se vede obligat să aprecieze două din Buletinele semnate de el², ca total necorespunzătoare³. La 7/19 mai de pildă, D'Arcy se limita a semnala doar că dezacordul crescând dintre Cameră și guvern preocupa opinia publică din țară; înregistra apoi succint o știre în legătură cu cinci ofițeri din miliția română care se duseseră să asiste la operațiile armatei spaniole în Maroc, și câteva cuvinte de cronică teatrală, privind spectacolele date de trupa comicalui francez Levassor [!] la București.

La 28 mai/9 iunie, guvernul prezidat de Ion Ghica demisiona. O dată cu el înceta și ministeriatul lui Vasile Alecsandri, inițiatorul și animatorul legăturilor de presă cu străinătatea. În cabinetul constituit sub președinția lui Nicolae Golescu, Departamentul Afacerilor Externe fu preluat de I. I. Filipescu. La Serviciul de corespondență însă nu se înregistra nici o schimbare, nici o activitate. Lipsit fiind, astfel, de materialul necesar bucureștean, Ubicini se vede silit să completeze „rubrica” Principatelor Române cu informații ieșene. Pentru remedierea situației, el se adresează lui I. I. Filipescu: „ministrului” — pe cale oficială —, și „prietenului” — pe cale particulară. „Nu am nevoie — îl previne el în scrisoarea personală — a-ți recomanda problema care bine înțelesă — cum a fost ea de către Vasile Alecsandri — și bine dirijată, poate aduce numeroase și utile servicii”⁴. „Este de mare urgență — subliniază apoi cu toată seriozitatea în adresa oficială — ca Serviciul de corespondență din București să se facă într-un mod mai regulat și mai eficace. În bugetul Secretariatului de Stat, pe care-l am sub ochi, văd figurînd o sumă lunară de 1 500 piaștri pentru postul de redactor șef și pentru un traducător. Veți judeca fără îndoială, Domnule Ministru, că munca depusă este departe de a fi pe măsura salariului și că e cazul ca Biroul din București să-și facă datoria”⁵.

Lucrurile păreau a intra pe făgaș bun. Noul ministru de externe dovedea a înțelege rostul bunelor relații de presă cu străinătatea. De aceea urmînd exemplul lui Vasile Alecsandri, trimite și el știri redactate personal, spre deplina satisfacție a celui ce le primea la Paris⁶. Cîteva săptămîni mai tîrziu însă, la primirea unui jurnal de mână semnat de Wauters, care nu reprezenta altceva decît traducerea din cutare ziar

¹ Cf. Arhiva Min. Af. Externe, vol. 124: Travaux de correspondance avec Paris, nr. 24—33.

² Travaux de correspondance, nr. 30 și 31 din 7/19 și 17/29 mai. Anexa nr. IV (notă).

³ Anexa nr. IV (Ubicini către I. I. Filipescu, Paris, 1/13 iunie 1860).

⁴ Anexa nr. VI (Idem. Scrisoarea privată).

⁵ Anexa nr. IV (Ubicini către I. I. Filipescu, Paris, 1/13 iunie 1860 — scrisoarea oficială).

⁶ Anexa nr. V (Ubicini către I. I. Filipescu, Paris, 14/26 iunie 1860 — scrisoarea privată).

bucureştean¹, nedumerirea lui Ubicini devenea atât de mare încît se hotărî să vină la Bucureşti pentru clarificarea situaţiei. Gîndul revenirii în ţara adoptivă trezea în el sentimente de o caldă nostalgie. „Sînt pe punctul de a face o călătorie în ţară (zic *în ţară*, în calitatea mea de român)” — scria Ubicini lui Ion Ghica, la 27 iunie / 9 iulie 1860. „Merg să revăd ţara mea Romînească [*ma Valachie*]. Oare cum o voi regăsi după 12 ani de despărţire? ...”².

Discuţiile despre măsurile eficiente ce trebuiau luate în vederea reorganizării Serviciului de corespondenţă au avut loc probabil la începutul lunii august 1860. Efectele acestor discuţii însă nu au avut darul de a modifica prea mult din ceea ce fusese, întrucît, întors la Paris, Ubicini se plînge din nou, fie de întîrzierea Buletinelor, fie de calitatea lor³.

Lipsa de material informativ prejudicia desigur în primul rînd acţiunii de propagandă ce trebuia susţinută şi alimentată cu atât mai mult cu cît adversarii politici încercau în toată această vreme să supra-licezeze concursul presei străine. Una din figurile cele mai cunoscute ziariştilor francezi — în această privinţă — era Nicolae Bibescu, fiul fostului domn George Bibescu. Pentru el şi pentru întreaga partidă conservatoare din ţară, îndoita alegere de la 24 ianuarie n-a încetat nici un moment să însemneze altceva decît o uzurpare de drepturi şi privilegii, o „dublă ilegalitate”. Uneltirile sale vizau deopotrivă deci înlăturarea domnului ales de popor ca şi defăimarea legiuirilor şi măsurilor menite să consolideze baza noului stat român modern. Din punctul său de vedere, Ubicini se arăta tot atât de contrariat de cele ce se petreceau. Eforturile sale de a suplini, prin mijloace proprii, carenţa ştirilor din ţară, pentru ziarele faţă de care se angajase să păstreze continuitate în informaţii, nu puteau forma un izvor permanent de inspiraţie. Astfel stînd lucrurile, el îşi vedea postul ameninţat să devină în curînd o formă fără fond. „Dumneata ştii — se plîngea Ubicini lui I. I. Filipescu — că eu îmi iau foarte în serios rolul de corespondent ; în primul rînd, pentru că am convingerea că, publicitatea de care dispunem poate fi dirijată în avantajul ei, în al doilea rînd, pentru că mi-ar repugna de a primi salariul pentru o slujbă care ar deveni un fel de sinecură ; cu atât mai mult cu cît aceasta s-ar întîmpla absolut fără vina mea”⁴. De aceea, în aceeaşi scrisoare el stăruie ca I. I. Filipescu sau Nicolae Golescu să urgenteze expedierea unei lăzi cu ziare, broşuri şi hîrtii pe care o împachetase în acest scop înainte de plecarea sa din Bucureşti. „Lada conţine documente de care aşi avea nevoie pentru diferitele articole pe care intenţionez să le scriu despre ţară şi care îmi sînt cerute din mai multe părţi ...”⁵.

¹ Bibl. Acad. R.P.R., coresp. inv. 22 591 (Ubicini către I. I. Filipescu, Paris, 24 iunie/5 iulie 1860 — scrisoarea privată).

² Ibidem, Arhiva I. Ghica, Coresp. neinv.

³ Anexa nr. VIII (Ubicini către I. I. Filipescu, Villerville par Honfleur (Calvados) 4/16 sept. 1860).

⁴ Bibl. Acad. R.P.R., (Coresp. inv. 22 594, Ubicini către I. I. Filipescu, Paris 2/14 oct. 1860 — scrisoarea privată).

⁵ Ibidem.

O schimbare se petrecuse totuși în București de pe urma discuțiilor avute, prin înlocuirea redactorului Jurnalului de mînă. Se pare însă că nici această schimbare nu aducea îmbunătățiri esențiale în funcționarea Serviciului de corespondență, deși noul însărcinat cu alcătuirea Buletinelor era cunoscutul scriitor și poet francez, profesorul de la Colegiul Sf. Sava din București, Antonin Roques ...¹.

Evenimentul cel mai important se producea în schimb în istoria relațiilor noastre diplomatice cu Franța, prin recunoașterea, în mod oficial, a *Agenciei Principatelor Unite de la Paris*. La 26 august /7 septembrie 1860 Ioan Alecsandri — fratele poetului — fusese primit de către ministrul de externe francez, Thouvenel, căruia îi prezentase și scrisorile de acreditare.

Prin înființarea Agenției, răspunderea principală pentru buna funcționare a serviciului de presă și propagandă revenea noului agent diplomatic român. Cu toate acestea Ubicini continuă să dețină postul și atribuțiile de director al Biroului de presă pînă la 1 septembrie al anului următor². Semnalăm de pildă pentru această epocă, între altele, colaborarea sa la *Journal des Economistes*, privind Bugetele finanțelor Principatelor Unite ale Moldovei și Țării Românești [pe 1860], care apare în numerele din ianuarie și mai 1861³.

Abia după 1 septembrie 1861, sarcina dirijării Serviciului de propagandă este preluată de reprezentantul diplomatic. Începînd de la această dată, Buletinele și informațiile ce soseau din țară sînt adresate lui *Vasile Alecsandri* ca girant al Agenției pentru perioada septembrie 1861 — iunie 1862, și apoi, după întoarcerea lui *Ioan Alecsandri* din țară, direct acestuia⁴.

De remarcat însă că în țară, se fondase de la 1 ianuarie 1861 un organ de presă în limba franceză: „*La voix de la Roumanie*” sub redacția unui profesor și ziarist francez, intrat de mai multă vreme în serviciile țării noastre, Ulysse de Marsillac⁵. Tot în cadrul preocupărilor de strîngere a legăturilor cu presa străină — în vara lui 1861 — la București se făcuse o primire caldă lui Léon Plée, și se pare că i se dăduseră chiar însărcinări asemănătoare cu cele deținute de Ubicini⁶. Potrivit raportului telegrafic trimis de Dimitrie Bolintineanu⁷ la Iași, L. Plée avusese prilejul să se convingă că poporul român își iubea domnul. Impresiile sale, împărtășite apoi opiniei publice franceze, au avut darul să convingă și alte organe de presă într-un sens favorabil țării și domnitorului.

Preluînd singur conducerea serviciului de propagandă în străinătate, Ioan Alecsandri a căutat să mențină vechile prietenii ale ziariștilor influenți

¹ Bibl. Acad. R.P.R.. Coresp. inv. 22 594. Despre A. Roques v. și N. Iorga, *Un educator francez, Antonin Roques*. În *Revista istorică*, 1919, p. 354—367.

² Arhiva Min. Af. Externe, vol. 233, f. 116, 118, 120, 121, 129, 133, 134, 306.

³ *Journal des Economistes*, 1861, vol. XXIX, XXX, p. 71—79; 261—273.

⁴ Arhiva Min. Af. Externe, vol. 233, f. 151, 197, 217.

⁵ Titlul inițial al ziarului fusese *La voix roumaine* (de la 1/13 la 15/27 ian.).

⁶ Cf. Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Al. I. Cuza, vol. XV, ms. 4868, f. 515, 519—520. (Telegrama lui Bolintineanu către domnitor din 3 iulie 1861 și scrisoarea aceluiași din 29 oct. 1861).

⁷ Ministru de externe în guvernul muntean la acea dată.

și să dobândească altele noi, spre a asigura țării sprijinul presei. Între numele cele mai cunoscute — în afară de Léon Plée — întâlnim pe Grandguillot și Simayrac de la *Le Pays*, De Havin, Guérout de la *Le Siècle*, pe Hippolyte Castille de la *L'Esprit public* ș.a.¹

Munca de coordonare și eforturile depuse pentru cultivarea opiniei publice favorabilă intereselor statului național român se dovedeau din ce în ce mai grele și mai complicate. Împrejurările de politică externă, dar mai ales reformele care se înfăptuiau în România, prilejuiau permanente atacuri în presa pariziană cu tendințe reacționare. Și în *Journal des Débats* ajunseseră să se strecoare articole defăimătoare la adresa regimului din Principate². Proiectul de lege rurală dezbătut în Parlament a făcut subiectul unui atac îndreptat împotriva țării și domnitorului ei — inspirat desigur de elementele reacționare române aciuiate la Paris. Articolul stârnește surprindere și indignare legitimă, determinând un răspuns din cele mai documentate și competente, provenit din cadrul Ministerului de Externe³. Dar în același timp, se impuneau și măsuri practice de contracarare, cât mai eficiente. La discutarea proiectului de buget al Ministerului de Externe român pe anul 1863, capitolul cel mai viu dezbătut a fost acela în legătură cu alocarea de fonduri pentru înființarea unui ziar francez la Paris, — sprijinind interesele românești.

Este demn de relevat cu acest prilej că cei mai călduroși susținători ai afectării de sume cât mai substanțiale în serviciul presei și propagandei în străinătate, au fost Mihail Kogălniceanu și C.A. Rosetti: doi fruntași ai ziaristicii române, doi gazetari cu veche experiență și cu vechi legături în presa franceză și străină. Intervențiile lor au răsunat atunci ca niște imperative ale momentelor grele ce se apropiau în domnia lui Cuza. Dar în același timp au prilejuit interesante precizări privind caracterul relațiilor de presă franco-române în tot deceniul premergător Unirii: „Domnilor... — vorbea Rosetti în ședința de la 1 februarie a Adunării Legislative — d-l (Dimitrie Ghica) ne-a spus că nu putem cumpăra un jurnal; negreșit că nu putem cumpăra jurnalele mai cu seamă [cele] mai mari, și nici că voim să le cumpărăm. Însă să-mi permită onor. domn D. Ghica a-i spune ceva din esperiință. Am avut onoarea a mi se oferi coloanele tuturor acelor jurnale, și vă pot încredința că pentru aceasta nu se cer bani, nu se cumpără jurnalele; ci se cer bani pentru înlesnirea comunicărilor, pentru cheltuielile de corespondință. A câștiga 7 sau 8 jurnale străine e a le înlesni corespondința, comunicările, familiaritatea aceea ce se dovedește în societăți și care ne supun la oarecari cheltuieli. Nu cer nici eu a îngreuna punga contribuabililor [...] însă domnilor, cred că tocmai pentru a menaja punga contribuabililor avem trebuință a dobîndi favoarea presei străine...”. „Prin urmare, cer ca să se menție suma propusă de guvern. Mai mult, cer a se lua în considerație propunerea cea din urmă a d-lui Ghica, care e de mare însemnătate și la care

¹ Cf. R. V. Bossy, *Agenția diplomatică a Romniei în Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza-Vodă*, Buc., 1931, p. 128—130.

² Nr. din 12 sept. 1862.

³ Arhiva Min. Af. Externe, vol. 233, f. 98—99, 102—103v.

țin foarte mult, adică de a îngriji guvernul a deschide o foaie românească, precum a zis-o și d-l Kogălniceanu”¹.

Ziarul românesc la Paris n-a luat ființă. În schimb legăturile cu presa franceză au continuat sub diferite forme² și au fost deosebit de vii. Menținerea acestor relații a constituit una din cele mai însemnate atribuții ale activității Agenției Diplomatice române de la Paris în tot timpul domniei lui A. I. Cuza.

¹ Protocolele ședințelor Adunării Legislative (1862—1863). Suplimentu la *Monit. of.*, nr. 37, p. 1—3 (Indicație comunicată de D. Berindei).

² Ubicini rămăs oarecum în penumbră — prin atenția ce se concentrase în acea vreme spre Baligot de Beyne, secretarul domnitorului, venit în misiune diplomatică la Paris, și care determinase în parte și desărcinarea sa din postul de director al Biroului de corespondență — și-a îndreptat obiectul preocupărilor sale spre alte studii de istorie, în cadrul *Societății Orientale a Franței*. Din 1862 a început să se ocupe cu precădere de situația Serbiei, fără a întrerupe totuși legăturile cu vechii prieteni din România. „Aștept știri despre voi — le scria el în decembrie 1862 —. Țineți-mă la curent cu ceea ce se petrece; știți că dispun totdeauna de un număr destul de mare de ziare” [*Bibl. Acad. R.P.R.*, Arhiva I. Ghica, Coresp. neinv.]. În 1863, când Vasile Alecsandri — părăsind o vreme îndeletnicirile poetice și diplomatice — publica (sub pseudonimul V. Mircesco) *Grammaire de la langue roumaine*, Ubicini i-a prefațat-o cu un studiu competent asupra istoricului limbii române. Dar domeniul său predilect rămânea tot cercetarea trecutului românesc. Pînă la ultimul an al vieții sale, el a urmărit cu deosebit interes tot ceea ce se scrisese sau se scria în legătură cu istoria României, strîngîndu-și material necesar pentru ediția promisă lui M. Kogălniceanu încă din 1855 [Cf. între altele, scrisorile sale către D. A. Sturdza din anii 1870—1881 (*Bibl. Acad. R.P.R.*, Arhiva D. A. Sturdza, Coresp. neinv.), și scrisorile către I. Ghica din anii 1862—1884 (*Ibidem*, Arhiva I. Ghica, Coresp. neinv.)]. N-a ajuns însă să-și desăvîrșească intenția. La moartea sa, în octombrie 1884, lăsa redactată — în stare de manuscris — partea începînd cu epoca geto-dacă pînă în secolul al XIII-lea, pe care o intitulase *Les origines de l'histoire roumaine* [Originile istoriei românilor]. Prin participarea la revoluția de la 1848 din Țara Românească și la mișcarea progresistă care au pus bazele statului român unitar, Ubicini a colaborat în schimb la elaborarea unuia din cele mai importante capitole din istoria modernă a României.

Pentru serviciile aduse cauzei românești, Parlamentul român din 1867 i-a acordat, cu unanimitate de voturi, dreptul de naturalizare; iar în 1872, Academia Română l-a ales printre membrii ei onorifici.

În legătură cu sentimentele sale filo-române amintim că, — în 1884 — Ubicini se gîndise și la restaurarea vechii *Bibliotecii române din Paris*, fondată în 1846. Personal se arăta gata să o înzestreză cu 1200 volume din „fondul oriental al bibliotecii sale proprii” și cu un însemnat număr din volumele ce avea în dublu exemplar. Iată rîndurile emoționante prin care evoca trecutul primei Case de cultură română din Paris, și a primului „cerc revoluționar” al studenților români din capitala Franței:

„... Printr-o nouă asociațiune de idei, mergînd și mai înapoi în trecut, revedeam, aproape, în vecinătate de bătrîna Sorbonă, într-o stradă care nu mai există astăzi, sala și mai modestă încă unde un grup de patrioți și de studenți munteni-moldoveni și transilvăneni... instalară în 1846, supt numele de Biblioteca română din Paris, un fel de mic cenacu, care fu intrucîtva trăsura de unire între Franția și România.

„În cîrînd răsună lovitură de trăsnet din februarie 1848, al cărei răsunset, depărtat și slăbit, fu revoluțiunea deplinită în 11 iunie la București. Membrii asociației se întoarseră, unul cîte unul, în țară; Biblioteca fu închisă; operele cari o compuneau fură împrăștiate în mare parte, și ceea ce a mai rămas, zăce sau mai bine zis zăcea acum cîțiva ani, în fundul unui vechi dulap, într-o sală din vechia capelă care da în apartamentul pâr. Iosaphat.

„Nu crezi oare, scumpe amice, că a sosit momentul să strîngem aceste prețioase rămășițe pentru a pune bazele unei noi biblioteci care să servească junimii române ce studie la Paris și streinilor francezi sau alții, cari ar dori să se ocupe despre România?”... [Din scrisoarea lui A. Ubicini către C. A. Rosetti publicată în *Românul* din 14/16 ian. 1884 sub titlul *Uă idee binefăcătoare*].

ANEXE

I

*Vasile Alecsandri, ministrul de externe al Țării Românești,
către A. Ubicini*

București, 28 dec. 1859/9 ian. 1860

Înștiințează că, în vederea stringerii legăturilor cu presa apuseană, pe data de 1/13 ianuarie 1860 se va înființa cite un birou de corespondență cu străinătatea în fiecare Minister de Externe al celor două țări; îl delegă cu conducerea biroului central de corespondență ce va ființa la Paris. Condițiile de colaborare.

Bucarest 28 déc. 1859

Monsieur,

Les deux ministères de Moldavie et de Valachie ont sur ma proposition arrêté ce qui suit :

Considérant les avantages qui résulteront pour les Principautés-Unies d'un système de relations permanentes entre celles-ci et la Presse française, il sera créé dans la chancellerie de chacun des ministères des affaires étrangères un bureau de correspondance qui à partir du 1-er Janvier 1860, vieux style, s'occupera spécialement de la rédaction d'un Journal à la main destiné à être envoyé à Paris.

Ce journal sous forme épistolaire contiendra toutes les nouvelles politiques, commerciales, industrielles et littéraires des Principautés et sera conjointement avec la copie des pièces officielles du Gouvernement, traduits en français, expédié deux fois par semaine à l'adresse d'une personne résidant à Paris et chargée de communiquer ces documents aux bureaux de rédaction des journaux les plus importants, tant français qu'étrangers.

Un troisième bureau de correspondance et de rédaction sera établi à Paris, et la direction en sera confiée à M. Ubicini, Rue d'Enfer 13. Ce bureau central se trouvant en relation directe avec ceux de Jassy et de Bucarest, fera naturellement partie comme ceux-ci de la Chancellerie des deux ministères des affaires étrangères.

M. Ubicini, jouissant pleinement de la confiance du Gouvernement des deux principautés aura pour mission, de faire ouvrir les correspondances des journaux sus mentionnés aux nouvelles et articles de fonds concernant la Roumanie et communiquera aux deux ministères des affaires étrangères les publications y relatives qui présenteront le plus d'intérêt.

Il sera tenu de rédiger ces articles lui-même ou bien en collaboration avec les personnes compétentes de son choix, en s'attachant à ce que la rubrique des Principautés-Unies figure le plus souvent possible dans les organes de la Presse.

A cet effet Mrs. les ministres des finances auront à s'entendre pour ouvrir un crédit de 12.000, soit douze mille francs par an au bureau central de la correspondance et de rédaction de Paris. Et cette somme sera perçue à raison de mille francs par mois, chaque mois par M. Ubicini à dater du 1-er Janvier même style, sa répartition étant réglée ainsi qu'il suit. 6.000 fr. par an pour frais de collaboration, de chancellerie, etc... 12.000 fr.

En vous communiquant l'arrêté ci-contre, confirmé par son Altesse le Prince régnant, je me félicite, Monsieur, de voir la cause de mon pays, confiée à l'un des plus capables et des plus chaleureux défenseurs des intérêts de la Roumanie, et je me flatte de l'espoir que les futures Assemblées législatives sauront apprécier assez l'importance de la cause ainsi que le talent de l'avocat pour ne point refuser leurs votes à la mesure prise par les deux ministères.

En attendant, son Altesse le Prince régnant qui vous a en estime toute particulière, m'a chargé de vous exprimer ses sentiments de gratitude pour vos travaux passés, ainsi que la confiance qu'il place dans la loyauté de votre caractère pour la nature des travaux que vous êtes appelé à élaborer. Je suis également chargé par son Altesse de vous faire part de son désir de savoir M. Grün attaché à la collaboration de votre bureau, avec la jouissance de trois mille francs par an sur les 6000 fr. alloués à cet effet.

Agréez Monsieur l'assurance de ma considération très distinguée

Le Ministre des Affaires Étrangères

V. Alecsandri

Acad. R.P.R., Coresp. inv. 22589 (copie autograf A. Ubicini).

II

*A. Ubicini către V. Alecsandri, ministrul de externe
al Țării Românești*

Paris, 18/30 ianuarie 1860

Acceptă propunerea de a conduce Biroul de corespondență instituit la Paris.
Primele rezultate obținute în acest sens. Se arată dornic de a învăța limba română.

No. 1

Paris, 30 Janvier 1860

Monsieur le Ministre,

J'ai reçu la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire, en date du 28 Xbre 1859 (9 Janvier 1860) par laquelle vous m'informez que en suite d'un arrêté pris sur votre proposition par les deux ministères, de Valachie et de Moldavie, et approuvé par Son Altesse le Prince régnant,

j'ai été désigné pour diriger le Bureau central de correspondance institué à Paris en vue d'établir un système de relations permanentes entre les Principautés-Unies et la presse française. Les paroles bienveillantes que vous avez bien voulu ajouter en m'annonçant le choix qui avait été fait de moi pour cette importante fonction ne peuvent qu'ajouter à ma gratitude et je vous prie, Monsieur le Ministre, de vouloir bien en agréer ici l'expression, tant pour vous-même qu'à l'égard de vos collègues.

Après avoir communiqué à mon collaborateur M. Grün la partie de votre lettre qui le concernait, je me suis empressé, suivant votre recommandation, de me mettre en rapport avec les directeurs et les rédacteurs principaux des divers journaux de Paris et de l'étranger en vue d'organiser un service régulier et permanent de communications avec ces journaux.

Tout me fait espérer que nous atteindrons à cet égard le but indiqué et que ces communications, chaque jour plus intimes, avec la presse française et étrangère produiront tous les bons résultats qu'on est en droit d'en attendre.

Postérieurement, j'aurais l'honneur de vous adresser la liste complète des journaux et revues dont j'aurai recueilli les adhésions. Votre Excellence peut déjà regarder comme certaines ou comme extrêmement probables celles du *Siècle*, de la *Presse*, de la *Patrie*, de l'*Opinion Nationale*, de la *Gazette de France*, de l'*Ami de la Religion*, de l'*Illustration*, du *Journal des économistes*, de la *Revue de l'Orient*, de la *Revue de l'Instruction publique*, du *Journal des voyageurs*, du *Nord*, du *Journal de Francfort*, de l'*Espérance* (de Genève). Des négociations ont été entamées avec le *Journal des Débats*, le *Constitutionnel*, la *Revue des Deux Mondes*, l'*Indépendance*, ainsi qu'avec les organes les plus accrédités de l'opinion en Italie, en Angleterre, en Espagne, et tout porte à croire que ces négociations aboutiront à un résultat favorable.

En attendant, j'ai pu avec le premier paquet qui m'est parvenu par l'intermédiaire de Mr. Pantazi Ghika, composer des articles et des extraits pour six journaux qui les ont insérés textuellement. J'ai recueilli avec soin ces journaux, de même que je recueillerai désormais tous ceux qui porteraient la rubrique des Principautés-Unies, pour être tenus à la disposition de Votre Excellence.

Dans la lettre ci-jointe adressée à Mr. Pantazi Ghika je le prie de faire en sorte que les paquets m'arrivent régulièrement chaque semaine, la régularité étant la première condition d'un service comme le nôtre.

Vous avez bien voulu ordonner, Monsieur le Ministre, que la copie des actes officiels des deux Gouvernements fut transmise au Bureau central en même temps que le Bulletin à la main. Je viens vous prier de compléter cette mesure en y joignant l'envoi régulier des deux *Moniteurs* de Jassy et de Bucarest. Il est bon que j'aie toujours sous la main un tel recueil pour m'y référer à l'occasion et en extraire ou faire traduire au besoin tel ou tel document.

J'ai d'ailleurs l'intention de me livrer d'une manière assidue à l'étude de la langue roumaine, de manière à me mettre en mesure de faire moi-même l'office de traducteur, et à cet effet je serais grandement obligé à Votre Excellence, si elle voulait bien charger quelque employé de son

Département ou du Département de l'Instruction Publique de rechercher et de m'expédier dans le plus bref délai possible, les dictionnaires et autres ouvrages propres à me faciliter l'étude du Roumain, et que j'ai cherchés vainement à Paris.

Il me reste, en terminant, Monsieur le Ministre, à vous prier d'être mon interprète auprès de Son Altesse le Prince Couza. Puisqu'il veut bien me tenir compte des faibles services que j'ai pu rendre par mes précédents travaux au pays dont il régit maintenant les destinées, il ne pouvait m'offrir de récompense qui me fut plus précieuse que de m'appeler à concourir de loin, et sous vos auspices à l'œuvre patriotique qu'il a si bien indiquée dans son programme. Veuillez donc, Monsieur le Ministre, lui en exprimer toute ma gratitude et l'assurer que ce n'est pas en vain qu'il aura compté sur la loyauté et sur mon dévouement.

J'ai l'honneur d'être, Monsieur le Ministre, Votre très obéissant et dévoué serviteur

A. Ubicini

Monsieur Basile Alecsandri, Ministre des Affaires Étrangères à Bucarest

Acad. R.P.R., Ms. 4499, f. 75—76; *Ibidem*, Coresp. inv. 22589 (copie incompletă, autograf Ubicini).

III

A. Ubicini către I. I. Filipescu

Paris, 1/13 iunie 1860^a

Îl anunță că-i trimite o scrisoare oficială în legătură cu problema corespondenței de presă.

(privée)

Paris, 13 Juin 1860

Mon cher Philippesco,

Je vous écris officiellement au sujet de la correspondance. Je n'ai pas besoin de vous recommander l'affaire qui bien comprise (comme elle l'a été par Basile Alecsandri) et bien dirigée, peut rendre de nombreux et d'utiles services.

Recevez, en attendant, mes meilleurs compliments et mes souhaits les plus affectueux.

A. Ubicini

Monsieur Jean Philippesco, à Bucarest

Acad. R.P.R., Coresp. inv. 22589^b.

IV

*A. Ubicini către I. I. Filipescu ministrul de externe
al Țării Românești*

Paris, 1/13 iunie 1860

Dare de seamă asupra activității sale în calitate de conducător al Serviciului de presă și propagandă românească în străinătate. — Nemulțumit de calitatea și conținutul informațiilor ce primește din țară, cere măsuri de îmbunătățire a funcționării serviciului de corespondență din Ministerul de Externe.

Paris, le 13 Juin 1860

Monsieur le Ministre,

Chargé par S. A. le Prince de diriger à Paris un service qui se trouve compris dans les attributions de votre département, je satisfais, en quelque sorte, à un devoir de ma charge en vous transmettant, en même temps que mes félicitations, l'assurance de mon dévoué et loyal concours.

Vous connaissez sans doute déjà, monsieur le ministre, dans quelles circonstances et en vue de quel objet a été établie la correspondance. Permettez-moi néanmoins d'ajouter en quelques détails qui vous mettront à même d'en apprécier exactement le but et le caractère, ainsi que les services qu'on est en droit d'en attendre pour le pays.

Pour cela, je ne puis faire mieux que de mettre sous vos yeux la lettre qui m'e fut adressée le 9 Janvier dernier par votre prédécesseur M. Basile Alecsandri, ainsi que ma réponse à cette même lettre, datée du 30 du même mois. Vous trouverez ci-jointes ces deux pièces, annexes I et II*.

Depuis cette époque, nos relations avec la presse se sont étendues et consolidées, plus particulièrement à l'étranger. Ainsi je me suis assuré à Turin le concours de l'*Espero* et du *Piccolo Corriere* organe de la Société nationale italienne, dont le secrétaire, M. Vegezzi-Ruscalla, député au Parlement, est comme vous l'avez appris sans doute, un ardent philoroumain. À Milan, je me suis mis en rapport avec la *Perseveranza*, qui compte parmi ses rédacteurs un publiciste qui a résidé pendant quelque temps à Bucarest, M. Canini. A Lisbonne, j'ai recueilli l'adhésion de la *Révolution de septembre*, laquelle occupe dans la presse libérale en Portugal le même rang que notre correspondant en Espagne, la *Iberia*.

En revanche, nous avons perdu le *Journal de Francfort*, qui après deux ou trois insertions, nous a priés de suspendre l'envoi de nos correspon-

---

* Scrisorile nr. I și II.

dances. C'était là à la vérité, un résultat auquel nous devions nous attendre, quelque soin que nous eussions mis à écarter tout ce qui pouvait éveiller les susceptibilités autrichiennes de la feuille de Francfort.

Nous n'avons pas encore d'organe attitré à Londres. Mais des négociations ont été entamées et se poursuivent. En attendant, je me suis entendu avec le correspondant du *Times* à Paris, pour lui fournir de temps à autre des nouvelles qu'il insère dans sa correspondance journalière.

Après avoir organisé le service de la correspondance à Paris et à l'étranger, j'ai dirigé mon attention vers un troisième élément de publicité, qui m'a paru avoir également son importance. Je veux parler de la presse de province. Mais comme il m'était impossible d'envoyer une rédaction différente à chacun des journaux des 86 départements, je me suis concerté avec l'agence Havas à qui je dus remettre chaque semaine un résumé très succinct des bulletins soit de Jassy, soit de Bucarest, pour sa correspondance autographiée. Vous savez que cette correspondance est expédiée chaque soir de Paris à tous les journaux de la province qui y puisent selon leur convenance.

Ce n'est là encore qu'un germe que l'avenir développera. La plus grande difficulté pour le moment — difficulté que nous avons heureusement surmontée — était d'amener les feuilles politiques de Paris, au milieu des préoccupations absorbantes de l'Italie, à s'occuper de temps en temps et à occuper leur public, des Principautés-Unies. Le public et la presse en France sont ainsi faits qu'ils ne voient jamais que l'affaire du moment, et que chaque fois qu'une question vient à dominer les autres, il semble que celles-ci doivent disparaître. D'ailleurs à côté des journaux quotidiens auxquels nous ne pouvons guère, dans les circonstances présentes, adresser autre chose que des *nouvelles*, il y a les revues et les recueils spéciaux dans lesquels nous pouvons traiter sous des formes très variées et avec des développements plus étendus la question des Principautés. Ainsi la *Revue de l'Orient*, le *Journal des économistes*, le *Droit*, la *Revue de l'Instruction Publique*, le *Tour du Monde*, *Les Annales des Voyages*, le *Journal des Chemins de fer*, se sont mis à ma disposition et accueilleront très volontiers des articles de fond et même des séries d'articles sous l'histoire de la Roumanie, la statistique, la géographie, la législation, les écoles, le commerce, la banque, la propriété, les routes, etc.

Mais pour cela, il est indispensable que j'aie sous les yeux les divers matériaux propres à des études de cette nature ; et à cet effet, monsieur le ministre, je prendrai la liberté de vous renouveler la demande que j'avais adressée à M. Basile Alecsandri, de vouloir bien donner les ordres nécessaires pour que l'on m'envoie régulièrement le *Moniteur*, ainsi que tous les documents statistiques et autres publiés par les divers ministères.

Pour ce qui est de la correspondance ordinaire, j'ai le regret d'avoir à vous dire, monsieur le ministre, que la personne chargée actuellement de ce service, est bien loin de s'en acquitter d'une manière satisfaisante. Je veux vous en faire juge vous-même en mettant sous vos yeux la copie

textuelle des deux derniers bulletins qui m'ont été adressés de Bucarest et qui sont signés *D'Arcy* (voir annexe III)*.

Je vous demande, Monsieur le Ministre, quel parti je puis tirer pour le service et l'usage de la correspondance, de semblables bulletins. Aussi ne vous étonnez-vous pas si je vous dis que depuis plus de trois semaines la rubrique de Bucarest a complètement cessé de figurer dans les journaux où celle de Jassy paraît seule.

* Dăm mai jos textul lor :

Travaux de correspondance avec Paris

Bucarest le $\frac{7}{19}$ Mai 1860

Nr. 30

Monsieur,

Je vous ai fait part de la démission de nos Ministres et des circonstances dans lesquelles elle avait eu lieu, en ajoutant que le Prince ne l'avait pas acceptée. Le désaccord qui vous a été depuis longtemps signalé entre la Chambre et le gouvernement constitua une situation anormale des plus préjudiciables aux intérêts affairés du pays, et l'opinion publique paraît s'en préoccuper sérieusement. Le bruit court depuis quelques jours d'une dissolution de la Chambre; mais le Ministère persistant dans sa détermination est tout à fait étranger à cette mesure, le tout est qu'elle soit projetée.

Cinq officiers de notre milice, et qui s'étant rendus au Maroc pour assister aux opérations de l'armée espagnole n'ont pu arriver qu'après la cessation des hostilités, ont demandé au Gouvernement Français par l'entremise de leurs autorités à être admis au camp de Châlons pour en suivre toutes les opérations; on ne doute pas que cette autorisation leur soit accordée. Ces officiers (un capitaine et quatre lieutenants) doivent s'être déjà rendus en France.

Votre excellent comique Levassor qui à la tête d'une troupe de choix vient de donner un assez grand nombre de représentations en Russie, est arrivé avec sa troupe à Bucarest où il se propose de donner 14 représentations. Son succès, je n'en doute pas, sera égal à celui qu'il a obtenu chez nos voisins.

Bien que la chaleur commence à nous envahir d'une manière peu encourageante pour les représentations théâtrales, on annonce encore l'arrivée ici d'une troupe d'opéra qui s'installerait immédiatement après le départ de Levassor. Cette troupe est détachée du théâtre de Pest. Nous lui souhaitons bonne chance sans l'espérer tout à fait.

Veuillez agréer, Monsieur, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

(Signé) *D'Arcy*

★

Travaux de correspondance avec Paris

Bucarest le $\frac{17}{29}$ Mai 1860

Nr. 31

Monsieur,

Nos ministres démissionnaires ont conservé, ainsi que je vous l'ai marqué, leurs portefeuilles jusqu'à l'arrivée du Prince qui cette fois est annoncée comme certaine pour la fin de cette semaine.

À la dernière séance de la Chambre des députés, l'ordre du jour appelait l'examen du budget de l'État. Les ministres ont refusé de le présenter par la raison qu'étant démissionnaires, cette présentation appartenait à leurs successeurs qui pouvaient en adopter comme en modifier les bases.

Je vous ai parlé de la mesure qui avait eu pour effet d'autoriser la vente libre du pain sur le marché de Bucarest. L'essai n'a pas réussi. Les boulangers s'étant entendus pour en élever et maintenir le prix à un taux disproportionnel à celui des farines, il a fallu en revenir à la taxe, par l'autorité municipale.

Il est urgent que le service de la correspondance à Bucarest se fasse d'une manière plus régulière et plus efficace. Dans le budget de la secrétairerie d'État que j'ai sous les yeux, je vois figurer une somme mensuelle de 1500 piastres pour les appointements d'un rédacteur chef et d'un aide traducteur. Vous jugerez sans doute, monsieur le ministre, que le travail est loin d'être à proportion du salaire, et qu'il y a lieu d'aviser sérieusement à ce que le bureau de Bucarest remplisse à la lettre son office qui est „de tenir un journal à la main dans lequel seront consignés *jour par jour* toutes les nouvelles et tous les faits intéressant les Principautés à un titre quelconque, gouvernement, administration, statistique, commerce, industrie, arts, sciences, etc. ; lequel journal devra, après vous avoir été soumis, m'être expédié régulièrement chaque semaine, en même temps que la copie et la traduction de tous les actes du gouvernement". Ce n'est qu'à cette condition que la correspondance pourra produire les résultats qu'on est en droit d'en attendre pour le bien et l'avantage du pays.

J'ai l'honneur d'être, Monsieur le Ministre,

Votre très obéissant et dévoué serviteur,

A. Ubicini

M. le ministre des Affaires Étrangères, à Bucarest

Acad. R.P.R., Coresp. inv. 22.589

V

A. Ubicini către I.I. Filipescu

Paris, 14/26 iunie 1860

Muțumindu-i pentru știrile trimise personal, cere precizări în legătură cu noua formă de organizare a corespondenței dintre București și Paris.

(privée)

Paris, 26 Juin

Mon cher Philippesco,

Je vous remercie de votre lettre qui était très intéressante. Mandez-moi, je vous prie, si vous entendez désormais correspondre vous-même avec moi directement (ce que je préférerais, dans le cas où vos occupa-

On parlait depuis quelques temps d'un projet de voyage du Prince à Constantinople, et chacun en comprenant l'opportunité dans les circonstances actuelles. Nous avons appris ici avec surprise le refus de la Chambre Moldave de voter la somme nécessaire à ce voyage. Chez nous toutes les nuances d'opinion sont unanimes pour blâmer ce refus.

Levassor a déjà donné deux représentations à Bucarest. Sa verve et son entrain sont fort appréciés de notre public, et bien que les dimensions du théâtre dépassent de beaucoup celles de la scène ordinaire de l'amusant bouffon, toutes les places étaient prises. On ne se contente pas de le voir en public, les salons se le disputent ; chacun veut l'obtenir à son tour.

Agréez, Monsieur, je vous prie, l'assurance de ma parfaite considération.

(Signé) D'Arcy

tions vous en laissaient le loisir) ou bien, si vous conserverez le bureau tel qu'il avait été établi par l'ancienne administration. Dans ce cas veuillez me dire quel sera mon correspondant en titre? Le dernier bulletin que j'ai reçu, et qui porte la date du 8 Juin, est signé non plus de M. d'Arcy, mais de M. Wauters de Terweeden :

M. Wauters succède-t-il définitivement à M. Pantaze Ghika?

Adieu, mon cher ami et à bientôt; j'attends avec impatience de nouvelles nouvelles. Dites à Nicolas que je compte lui écrire demain.

Votre bien dévoué et bien affectionné,

A. Ubicini

Acad. R.P.R., Coresp. inv. 22.590

VI

A. Ubicini către I.I. Filipescu, ministrul de externe al Țării Românești

Paris, 14/26 iunie 1860

Trimitte ultimele numere din presa franceză și străină conținând știri despre Principate (Țara Românească). Trimitte de asemenea un model din buletinele ce redactează pentru presa de provincie.

Paris, 26 Juin 1860

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous adresser la suite de la correspondance relative à la Valachie, depuis l'avènement du nouveau Cabinet, extraite des journaux dont suit la liste :

Siècle, du 17 mai

Espérance (Genève) du 14 Juin

Iberia (Madrid), du 19 Juin

Correspondance Havas, du 21 Juin

Constitutionnel, du 22 Juin

Presse, du 22 Juin

Siècle, du 22 Juin

Nord, du 24 Juin

Opinion Nationale, du 25 Juin

Dans la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'adresser le 12 courant, était contenue une copie du programme que le ministère devait lire le même jour à l'Assemblée. Je me suis empressé de faire traduire ce document important, et j'en ai envoyé des exemplaires autographiés, non

seulement aux journaux, mais aux principaux personnages politiques. Je joins ici un de ces exemplaires.

Vous le trouverez reproduit en entier dans le *Nord* du 24. Il le sera également dans l'*Espérance*, que je n'ai pas encore reçue.

Je vous disais, Monsieur le Ministre, dans ma lettre du 13 courant que je m'étais entendu avec l'agence Havas, à l'effet de lui fournir chaque semaine un résumé très succinct des nouvelles tant de la Valachie, que de la Moldavie pour la correspondance autographiée. Vous trouverez ci-inclus un extrait du Bulletin du 21 Juin, sous la rubrique de Bucarest du 12, lequel bulletin, ainsi que j'ai eu l'honneur de vous en informer, est envoyé à tous les journaux français de la province et à la plupart des journaux étrangers; ce qui constitue une publicité considérable. Le même n° contenait un autre résumé, concernant les affaires roumaines, sous la rubrique de Jassy, du 9 Juin.

Veillez agréer, Monsieur le Ministre, l'hommage de mes sentiments les plus dévoués.

A. Ubicini

Acad. R.P.R., Coresp. inv. nr. 22.590

VII

A. Ubicini către I.I. Filipescu

Paris, 26 iunie/7 iulie 1860

Despre calitatea nesatisfăcătoare a buletinelor primite în urmă, în contrast cu cele semnate de Pantazi Ghica.

Nr. 5 (privée)

Paris, 7 Juillet 60

Mon cher Ministre,

J'ai reçu hier votre dépêche, deux heures après avoir envoyé ma lettre à la poste. Rassurez-vous. Il y a longtemps (près de deux mois) que je ne reçois plus de communications de M.P. Ghika. Après lui c'est un M.D'Arcy qui a tenu la plume de la correspondance. Puis elle a passé entre les mains de M. Wauters, après que ce changement m'eût été notifié officiellement par B. Alecsandri, la veille du jour où il quitta le ministère. Comment M. Wauters s'est acquitté de sa tâche, vous en jugerez vous-même d'après les pièces que je vous ai transmises hier.

Je serais désolé de causer le moindre désagrément à cette personne que je ne connais pas, et que Basile m'a même signalée à l'avance comme très capable et très dévouée. Ne lui parlez donc pas de ce dont j'ai cru à propos de vous instruire, mais, pour l'amour du Dieu, faites, si cela dé-

pend de vous, qu'à l'avenir il comprenne et pratique mieux ce qu'il a à faire.

Adieu, mon cher ami, Vous m'avez écrit il y a quelque temps, une lettre dont j'ai tiré grand parti. Je serais bien charmé que vos occupations vous permissent de m'en écrire de temps à autre de semblables.

Votre tout dévoué,

A. Ubicini

Acad. R.P.R., Coresp. inv. 22.592.

VIII

A. Ubicini către I.I. Filipescu, ministrul de externe al Țării Românești

Villerville par Honfleur (Calvados), 4/16 septembrie 1860

După întoarcerea din țară, serviciul de corespondență continuă să funcționeze defectuos. Colaborarea ziaristului francez Grün în timpul absenței sale din Paris. Noi recomandări în vederea reorganizării corespondenței dintre București și Paris. Chestiuni financiare. Comisioane de cărți. Cere să i se expedieze lada cu imprimate. Despre cenzura austriacă. Chestiunea minărilor închinată și jurisdicția consulară. Mulțumiri pentru ospitalitatea avută în țară.

Villerville par Honfleur (Calvados) le 167bre1860

Mon cher ami,

Depuis dix jours que je suis arrivé, je suis sans nouvelles de Bucarest. Hâtez-vous donc, je vous prie, d'organiser le nouveau service de la correspondance; autrement je ne saurais bientôt plus quelle contenance garder vis-à-vis des journaux avec lesquels je me suis, en quelque sorte, engagé. Il arrive de temps en temps qu'ils publient (comme dernièrement le *Constitutionnel*) des nouvelles de Bucarest empruntées soit à d'autres journaux, soit à des sources étrangères; ce qui fait le plus fâcheux effet et nuit à l'autorité de nos communications ultérieures. Il importe afin de sauvegarder mon caractère de correspondant officiel, que je sois toujours le mieux et le plus exactement informé.

Le service de la correspondance n'a point été interrompu pendant mon voyage dans les Principautés, et il ne le sera pas davantage jusqu'à mon retour à Paris, mon collaborateur, M. Grün s'étant chargé de la besogne pendant mon absence. Je ne compte pas d'ailleurs prolonger mon séjour ici au delà de vingt à vingt cinq jours, la rentrée des classes étant fixée au 10 8bre. J'espère que d'ici là vous aurez pu organiser votre chancellerie, et que les bulletins recommenceront à m'arriver régulièrement chaque semaine. M. Wouters m'écrivait deux fois par semaine. C'est

trop. Une seule fois suffit, en ayant soin d'expédier la lettre par le courrier le plus direct. Si, de temps en temps, vous pouvez ajouter quelques lignes de votre main sur l'ensemble de la situation et la politique en général, ce sera excellent. Mais qui sait ce qu'il peut advenir au milieu de ces perpétuels changements de cabinet qui menacent à tout moment de tout remettre en question, et si bientôt de nouvelles combinaisons n'appelleront pas au pouvoir d'autres hommes que ceux qui gouvernent aujourd'hui ?

En attendant il est encore un point relatif à la correspondance sur lequel je veux appeler votre attention ; c'est celui du paiement régulier de mes appointements, lequel jusqu'ici ne s'est effectué ni à des époques fixes, ni chez un banquier attitré. J'ai touché le montant des sept premiers mois par l'intermédiaire de M. Poumay ; mais je n'ai reçu encore aucun avis ni pour le mois d'août, ni pour le mois de septembre. Soyez, assez bon, mon cher ami, pour vous entendre au sujet de cette affaire avec votre collègue des finances, et faites-la régler le plus tôt possible.

À cette occasion, présentez, je vous prie, mes compliments à M. Iepureano et lui dites que, bien que je n'aie fait que toucher barres à Paris, je me suis occupé de sa commission, et lui enverrai d'ici à très peu de jours une liste de livres entre lesquels il pourra faire un choix. Je m'occuperai également aussitôt après mon retour à Paris, du projet d'école, pour lequel j'ai besoin de consulter quelques personnes que je ne puis voir qu'à la rentrée.

Puisqu'il est question de livres, je vous prierai de ne pas oublier au cas où Nicolas ne l'aurait pas encore fait partir, la caisse d'imprimés qui est restée chez vous, que j'ai bien fait de ne pas emporter avec moi, car l'on m'a fait toutes sortes de tracasseries en Autriche (à Basiasch) et l'on m'a même saisi plusieurs petites brochures que j'avais dans ma malle, entr'autres une petite Histoire de la Révolution de domnu Tudor. L'officier de la douane qui a pris et examiné tous mes papiers feuille par feuille ne comprenait pas un mot de français, ni de roumain. Mais il a su lire sur la couverture le mot de *Revoluția* ; et cela a suffi.

Tenez-moi au courant de l'affaire des monastères, et de celle de la juridiction des consuls. Je vous serais bien obligé si vous pouviez me faire envoyer une copie, ou tout au moins un extrait, du travail de votre département sur cette dernière question. J'y trouverais la matière de plusieurs articles de fonds à publier dans les journaux en temps opportun.

Je joins ici une lettre que je vous prie de faire remettre à Argyropoulo (de la Commission Centrale). Elle contient une note *très pressée* qu'il m'avait demandée à mon départ de Bucarest.

Adieu, mon cher ami, je ne vous dirais pas combien j'ai été touché de la bonne et cordiale hospitalité que vous et Nicolas m'avez offerte dans votre maison ; notre vieille et mutuelle affection est au dessus de tels témoignages ; mais je n'en trouve pas moins un grand plaisir à me dire,

Votre ami dévoué,

A. Ubicini

IX

*A. Ubicini către I.I. Filipescu, ministrul de Externe
al Țării Românești*

Paris, 21 octombrie/2 noembrie 1860

Mulțumește pentru salariul primit. Alte sume rămase neplătite. Cere din nou lada cu imprimate. Trimite exemplare din ziarele *Le Siècle* și *Le Nord*. Nemulțumit de buletinele comunicate de către Antonin Roques.

Paris, 2 9bre 60

Mon cher Philippesco,

J'ai touché mes deux mois d'arrière, il n'y a plus en retard que les deux petites sommes que j'ai avancées pour le compte de votre Département¹, et pour celui du Département des Finances². Vous avez donc fait droit à la première partie de ma requête et je vous en remercie.

Maintenant reste la seconde : le renvoi de la caisse que j'ai laissée chez vous et où sont les papiers qui me seraient si nécessaires.

L'avez-vous enfin expédiée, soit vous, soit Nicolas ? Si non, hâtez-vous, de peur qu'il ne soit trop tard. Vous savez que le service des messageries est suspendu pendant l'hiver.

Je vous envoie ma dernière correspondance dans *Le Siècle* et dans *Le Nord*, en vous priant de communiquer le n° du *Nord*, après que vous l'aurez lu, à Boeresco, en même temps que le pli ci-inclus. Il y a aussi un pli pour Const. Balcesco : même prière. J'ai un assez bon nombre d'autres journaux à vous envoyer. J'attendrai pour cela une occasion.

J'attends avec impatience un mot de vous qui me dira que vous avez enfin assuré le service de la correspondance. J'ai reçu une 2-e lettre de M. Roques. Cela n'est pas sérieux et cela est presque impertinent. Je vous en fais juge. J'ai eu un instant l'envie de l'envoyer directement au Prince. J'ai préféré vous l'adresser à vous-même, afin que vous avisiez. Que deviennent mes fonctions de correspondant du gouvernement, si l'on m'envoie au nom du gouvernement de pareilles sornettes ?

¹ *Avances faites par M. Ubicini pour le compte du Département des Affaires Étrangères :*
22 Juin 1860 — Affranchissement d'une caisse d'imprimés, pesant 17 Kilos conformément à la lettre de M. le Ministre des Affaires Étrangères en date du 27 Mai/8 Juin (un duplicata du récipissé de cette caisse a été transmis par moi à M. le Ministre le 22 Juin dernier . . . . . Fr. 16.65
Emballage et frais de commissionnaire . . . . . „ 9.80
Total 26.55

Paris, 14 8bre 1860

A. Ubicini

² *Avances faites pour le compte du Département des Finances.*

15 Juillet 1860 — Payé pour affranchissement de 2 volumes sur la comptabilité financière, expédiés par la poste, à l'adresse de M. le Ministre des Finances à Bucarest, suivant sa dépêche télégraphique en date du 12 Juillet. Trente-trois francs, soixante centimes.

Paris, le 14 8bre 1860

Frcs. 33.60

A. Ubicini

Vous avez un *Moniteur Français*, et ce monsieur m'en parle comme si je le recevais régulièrement. Il se trompe. C'est une omission que je m'empresse de vous signaler. Puisque le *Moniteur* est maintenant dans vos attributions, vous m'obligerez en donnant des ordres précis pour que les n-os me soient envoyés ponctuellement par chaque courrier.

Adieu, mon cher ami, je vous embrasse cordialement, vous et Nicolas, et je suis tout votre

A. Ubicini

Acad. R.P.R., Coresp. inv. 22596

X

Alphonse Grün către V. Alecsandri

Paris, 13/25 aprilie 1861

Îl informează despre ultimele articole, privind Principatele Române, apărute în presa franceză. Aprecieri în legătură cu rîvna sa personală și cu interesul depus de A. Ubicini în misiunea cu care au fost însărcinați. Critici la adresa funcționării Serviciului de presă din Țara Românească, în ultima vreme. Elogii adresate lui V. Alecsandri.

Paris 25 avril 1861

Cher Représentant, cher poète, cher Excellence,
enfin cher à tous les titres,

Dans la crainte que vous ne soyez pas encore levé et que, si vous êtes levé, vous ne vous disposiez à partir pour Turin, ainsi que vous l'avez annoncé, je m'empresse de déposer ce mot à votre hôtel.

D'abord jetez les yeux sur le *Nord* d'hier, vous y verrez les documents et articles que j'y ai fait insérer, et dont les éléments sont pris dans le *Moniteur* valaque. Ils développent la note qu'Ubi¹ a fait mettre dans tous les journaux.

[....]

Vous m'avez dit avec raison que le moment actuel va être important pour la publicité quant aux intérêts de votre pays. Vous savez si nous sommes zélés, et si la correspondance, dont la création vous est due, a bien travaillé. J'y ai mis quant à moi, toute mon expérience de vieux journaliste et toute mon influence dans la presse. — Ubi a fait autant, et nous sommes heureux des succès que nous avons obtenus, non sans peine. Nous regardons nos dernières conquêtes comme précieuses, je veux parler de l'admission de nos correspondances dans le *Journal de Francfort*, dans le *Daily News* et dans le *Journal des Débats*. Nous sommes secondés, ordinairement en Moldavie, mais en Valachie, la négligence va

¹ Ubicini.

jusqu'au scandale; on se borne, depuis quelque temps à l'envoi de deux journaux. Croyez-vous qu'à l'heure qu'il est, quand la Chambre valaque est réunie, on ne nous a pas encore dit un mot des élections! C'est hier que j'ai appris par le jeune Steriade, quelques résultats qui ne m'ont pas paru très favorables au gouvernement. Vos compatriotes, comme tous les gens d'esprit, ne semblent pas comprendre l'importance des communications promptes et l'intérêt qu'il y a à devancer, par un bon exposé d'une affaire, les mauvaises impressions que la malveillance peut jeter dans le public. Soyez *reministre* en Valachie, et cela finira: vous savez faire marcher les employés de la correspondance, au besoin écrire vous même, comme vous l'avez fait souvent. Malheureusement, votre pays possède peu d'hommes comme vous, il ne m'est même pas démontré que vous y ayez un second, et pourtant les Principautés ont bon besoin d'hommes d'État qui aient la tête et le cœur.

Si vous ne partez pas encore, ou dès que vous serez de retour, donnez-nous rendez-vous: car des conférences seront nécessaires pour bien faire sous votre inspiration.

Avant de monter chez vous j'avais sonné à la porte de madame votre belle-sœur que l'on m'avait dit souffrante et dont je désirais avoir des nouvelles; je n'ai pas pu être reçu: veuillez en exprimer mon regret.

Au revoir, chère Excellence, je me tiens en tout cas à Votre disposition. Si vous partez avant que je vous revoie, bon voyage et prompt retour.

Tout à vous

Al. Grün

Acad. R.P.R., Ms. 4499, f. 81—82.

О ПОДГОТОВИТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ ПАРИЖСКОГО
ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО АГЕНТСТВА.
УЧРЕЖДЕНИЕ ОТДЕЛА КОРРЕСПОНДЕНЦИИ
(1/13 января 1860)

РЕЗЮМЕ

В пропагандистской деятельности прогрессивных представителей исторической, политической и общественной европейской мысли, стремившихся поддерживать благоприятную атмосферу для создания единого румынского государства, передовая французская печать занимала ведущее место. Защитники идеи румынского единства в период, предшествовавший объединению, и во время революции—А. Депре, Сэн Марк Жирардэн, Эдгар Кинэ, Ж. Мишле, Тибо Лефевр, П. Батаяр, Леон Пле, И. А. Вайан или А. Юбисини и др. и далее столь же горячо отстаивали законное требование национального единства. Своим пером и действительным сотрудничеством с представителями румынского движения за объединение они в значительной мере нейтрализовали пагубное влияние внутренних и внешних противников объединения княжеств.

Двойное избрание Александра Кузы 24 января 1859 открыло новый этап исторического развития румынского народа, глубоко отразившийся на экономической и общественной жизни. Для признания и завершения объединения, для экономической, финансовой, административной и военной реорганизации государства необходимо было поддерживать сношения с иностранной печатью, в частности, с французской.

Воздействие на общественное мнение за рубежом в благоприятном для нового государства смысле должно было бы быть возложено на румынского дипломатического агента. Чтобы частично возместить отсутствие официального (или полуофициального) румынского представителя в Париже, Василе Александри, как министр иностранных дел Валахии, задумал организовать постоянный отдел корреспонденции с заграницей. С этой целью 1/13 января 1860 в Париже было учреждено Центральное бюро корреспонденции и редакции. В то же время при каждом из Министерств иностранных дел Придунайских княжеств была учреждена канцелярия, сообщавшая необходимые сведения вышеуказанному отделу, руководителем которого был назначен известный публицист — филорумын А. Убичини.

Деятельность Отдела корреспонденции с заграницей охватывает период от 1 января 1860 до 1 сентября 1861 г., когда главная ответственность за работу по связи с печатью непосредственно переходит к дипломатическому агенту. Отмеченные за указанный период результаты оказались плодотворными, особенно в области информации из Молдавии. В Валахии сотрудничество с Парижем было особенно активно, когда министром иностранных дел был Василе Александри.

Завоевание европейского общественного мнения в пользу нового румынского национального государства оказалось труднейшей и сложнейшей задачей. Внешнеполитическая обстановка и особенно проводившаяся в Румынии программа реформ послужили поводом к постоянным нападкам со стороны внутренней и внешней реакции. Поэтому борьба против враждебных или тенденциозных утверждений и сохранение хороших отношений с зарубежной печатью были одними из важнейших заданий Парижского Дипломатического Агентства в течение всего периода княжения А. И. Кузы.

QUELQUES ASPECTS DES PRÉPARATIFS POUR L'ORGANISATION DE L'AGENCE DIPLOMATIQUE DE PARIS. LA CRÉATION DU BUREAU DE CORRESPONDANCE (1/13 janvier 1860)

RÉSUMÉ

La presse progressiste française a occupé une place de choix dans le cadre de la propagande déployée par les représentants progressistes de la pensée — historique, politique et sociale — européenne, en vue d'entretenir un climat favorable à la création de l'Etat unitaire roumain. Les personnalités qui avaient soutenu la cause roumaine au cours de la période antérieure à l'Union et durant l'époque de la révolution — H. Desprez, Saint-Marc Girardin, Edgar Quinet, J. Michelet, Thibault Lefebvre, P. Bataillard, Léon Plée, J. A. Vaillant, A. Ubicini et d'autres encore — ont continué de défendre avec la même chaleur la revendication légitime d'unité nationale. Mettant leur plume au service de cette cause et collaborant effectivement avec les repré-

sentants du mouvement unioniste roumain, ces personnalités ont réussi à neutraliser pour une bonne part l'influence négative exercée par les adversaires autochtones et étrangers de l'union des Principautés.

La double élection d'Alexandre Couza, le 24 janvier 1859, devait ouvrir une nouvelle étape dans le développement historique du peuple roumain, laquelle devait avoir des conséquences profondes sur le plan économique et social. La reconnaissance et le parachèvement de l'union ainsi que la réorganisation économique, financière, administrative et militaire de l'Etat exigeaient que l'on entretint des relations suivies avec la presse étrangère, notamment avec la presse française.

La tâche d'influencer l'opinion publique étrangère en faveur du nouvel Etat créé devait incomber à l'agent diplomatique roumain. Afin de suppléer, en partie, à l'absence d'un représentant officiel (ou officieux) à Paris, Vasile Alecsandri, alors ministre des Affaires Etrangères de Valachie, prit l'initiative d'organiser un Service permanent de correspondance avec l'étranger. A cette fin, il a été procédé à la création d'un Bureau Central de correspondance et de rédaction, qui fut fondé à Paris le 1/13 janvier 1860. Une chancellerie, instituée à la même date dans le cadre de chaque ministère des Affaires Etrangères des deux Principautés, fournissait les informations nécessaires à ce Bureau, à la tête duquel fut nommé le publiciste philoroumain bien connu A. Ubicini.

Le Service de correspondance avec l'étranger déploya son activité du 1er janvier 1860 au 1er septembre 1861, date à laquelle la mission de veiller au bon fonctionnement des relations avec la presse fut déferée à l'agent diplomatique. Les résultats obtenus durant la période susmentionnée ont été efficaces, surtout en ce qui concerne les informations de provenance moldave. Pour ce qui est de la Valachie, la collaboration avec Paris s'est avérée des plus fructueuses sous le ministère de Vasile Alecsandri.

L'action en vue de gagner l'opinion publique européenne à la cause du nouvel Etat national roumain s'est révélée être une tâche ardue et compliquée. La situation extérieure du pays et surtout le programme de réformes qui se réalisait en Roumanie déchaînaient des attaques incessantes de la part de la réaction, tant au dedans qu'au dehors du pays. Aussi la lutte contre les déclarations hostiles ou tendancieuses et le maintien de bonnes relations avec la presse étrangère ont-ils constitué l'une des attributions les plus importantes de l'Agence diplomatique de Paris, durant tout le règne d'Alexandre I. Couza.

PROBLEMELE TRATATULUI „ISTORIA ROMÂNIEI“

DISCUȚII PE MARGINEA CAPITOLULUI „ÎNTĂRIREA POLITICII DE REACȚIUNE A GUVERNELOR BURGHEZO-MOȘIEREȘTI DUPĂ RĂSCOALA DIN 1907. MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ (1907—1912)” *

Una din problemele importante ale istoriei patriei noastre de după marea răscoală țărănească din 1907 este lupta maselor țărănești pentru pământ și libertate, împotriva exploatării și asupririi. O mare însemnătate are de asemenea dezvoltarea ascendentă a mișcării muncitorești în perioada imediat următoare anilor 1905—1907, ani de puternică afirmare a muncitorimii în viața politică a vechii Români. Pentru aceste motive, în volumul IV al *Istoriei României*, s-a rezervat un capitol special perioadei dintre primăvara anului 1907 și anul izbucnirii primului război mondial.

Autorul acestui capitol, I. Gheorghiu, a reușit în parte să scoată în evidență modificarea raportului de forțe dintre clasele și păturile societății românești, marcată prin reorganizarea principalelor partide politice. Pozițiile burgheziei românești, în continuă ascensiune, s-au întărit tot mai mult în dauna moșierimii din ce în ce mai șubrezită. Independent de schimbarea raportului de forțe și de lupta pentru conducere dintre cele două principale partide politice, acestea s-au întâlnit pe un drum comun atunci când a fost vorba de întărirea politicii de reacțiune față de clasele asuprite. Paralel cu adoptarea unei asemenea politici, clasele dominante au abordat și o politică mai elastică, de așa-zise reforme, menite chipurile să vină în sprijinul țărănimii lipsite de pământ sau cu pământ puțin, dar care în realitate urmărea înșelarea maselor exploatare și împiedicarea făuririi alianței dintre muncitorime și țărănime în lupta comună împotriva exploatării. Elaborarea unei întregi legislații agrare care a culminat cu demagogicul proiect-program privind reforma agrară și electorală dezbătut în presă în toamna anului 1913 și primăvara anului următor, îmbinată cu aplicarea unor legi menite să completeze constrângerea economică, a constituit, alături de mijloacele de puternică represiune, principalul obiectiv al politicii claselor dominante în această perioadă.

Autorul a reușit — în mai mică măsură însă — să prezinte creșterea în greutate a mișcării muncitorești, concretizată prin intensificarea acțiunilor greviste în principalele centre muncitorești.

Discuțiile purtate în jurul acestui capitol, la care au participat cercetători cunoscuți ai perioadei, au scos în evidență atât părțile pozitive cât mai ales necesitatea restructurării

---

* Text întocmit pentru revista *Studii de secretariatul științific* al vol. IV al tratatului de *Istoria României*.

materialului, pentru a putea să apară mai clar politica de reacțiune a regimului burghez-moșieresc în vederea menținerii dominației sale.

Printre principalele observații s-a situat aceea legată de titlul capitolului și implicit de economia acestuia. Participanții la discuții au arătat că titlul nu reflectă fidel linia directoare a politicii partidelor de guvernământ liberal și conservator, care au avut în vedere în primul rând adoptarea unei atitudini represive împotriva a tot ce purta amprentă revoluționară, pentru a nu se mai repeta un nou 1907; în rândul ei, politica de reforme pe care a înaugurat-o partidul liberal, servea aproape exclusiv aceluiași scop. În legătură cu această problemă, majoritatea participanților la discuții au arătat că prezentarea amănunțită a legilor cu conținut agrar nu-și găsește locul în acest capitol. ci în capitolul privind dezvoltarea economică a României la începutul secolului al XX-lea. Legile agrare trebuiau prezentate numai în măsura în care serveau la explicarea evenimentelor politice, la demascarea politicii de înșelare a maselor și de asuprire a țărănimii de către burghezie și moșierime.

Referindu-se la politica de reacțiune adoptată de guvernarea liberală și conservatori, vorbitorii au scos în evidență asemănarea care există între situația din țara noastră și cea din Rusia țaristă unde reacțiunea stolpinistă ducea, pentru aceleași scopuri, o politică tot așa de apăsătoare față de clasele asuprite.

Pentru a crea o mai mare unitate cu capitolul următor, participanții la discuții au arătat că autorul trebuie să se oprească cu prezentarea evenimentelor politice la anul 1912, urmînd ca în capitolul „România în timpul războaielor balcanice” să se reia firul întrerupt, și să fie dus pînă în momentul izbucnirii primului război mondial. În acest capitol, ar urma să-și găsească locul și politica demagogică a partidului liberal în problema reformelor.

Discuțiile au arătat, în continuare, necesitatea de a se elimina din prezentarea faptelor, punctele de vedere subiective ale unora și altora dintre conducătorii politici, acestea urmînd să fie înlocuite prin pozițiile partidelor, fracțiunilor sau grupărilor politice cărora aparțineau liderii respectivi. A reduce totul la persoane, înseamnă a diminua importanța principiilor susținute și mai ales a trece sub tăcere orientarea politică a partidelor în ansamblul lor.

Una din principalele probleme discutate în jurul capitolului analizat a fost aceea a mișcării muncitorești. Toți vorbitorii au arătat necesitatea aprofundării și lărgirii acesteia. Prezentarea analitică a legilor cu conținut economic nu este neapărat necesară. În schimb, mișcării muncitorești trebuie să i se rezerve locul cuvenit în acest capitol. Astfel, trebuie descrise principalele greve care au izbucnit între anii 1910—1912 la Turnu Severin, București, Galați, Brăila, lupta dusă de elementele înaintate din conducerea mișcării muncitorești pentru organizarea Partidului Socialist, legislația antimuncitorească etc. Cît de speriate erau clasele dominante de creșterea mișcării muncitorești în această perioadă reiese cu prisosință din cunoscuta broșură a lui Vintilă Brătianu, în care, referindu-se la momentele de criză ale vieții politice din țara noastră, își exprima teama că o nouă criză va aduce pe primul plan alianța dintre clasa muncitoare în continuă ascensiune și țărănimea asuprită și exploatată.

Importantele probleme ridicate în cadrul acestei discuții, ca de altfel în toate discuțiile organizate în acest scop — au scos și mai mult în evidență justetea recomandărilor partidului pentru organizarea unor largi dezbateri în jurul principalelor probleme din istoria patriei noastre, în special în jurul problemelor de istorie modernă și contemporană care în marea majoritate a cazurilor au fost ignorate în mod voit sau falsificate de istoriografia burgheză. Utilitatea acestor discuții s-a văzut cu prilejul refacerii capitolului pe baza observațiilor făcute în ședință. Autorul a reușit să prezinte un capitol încheiat în care accentul a fost pus pe politica de reacțiune a partidelor politice ale claselor dominante și concomitent pe dezvoltarea mișcării muncitorești în perioada anterioară înființării P.S.D.

DESPRE CONGRESUL INTERNAŢIONAL DE ŞTIINŢE
ISTORICE (STOCKHOLM, 21—28 AUGUST 1960)

Congresele internaŢionale de ştiinŢe istorice se organizează sub conducerea Comiteului internaŢional al ştiinŢelor istorice, sub egida U.N.E.S.C.O.-ului şi se intrunesc la fiecare 5 ani, ultimul Congres (al X-lea) avînd loc în anul 1955 la Roma. Între cele două congrese din 1955 şi 1960 se constată o creştere a numărului membrilor componenŢi. În preajma Congresului de la Stockholm au fost admişi, ca noi membri, R.P. Mongolă şi India.

La Congresul al XI-lea ținut la Stockholm s-au prezentat 30 de rapoarte și 116 comunicări, dintre care 6 rapoarte și 24 comunicări din țările socialiste. La Congres au participat peste 2000 de istorici reprezentînd 50 de țări; din țările capitaliste însă mulți au venit numai în calitate de turiști, fără să ia parte activă la lucrări. Istoricii din țările socialiste au participat într-un număr mai mare față de congresul precedent. Din delegația U.R.S.S. au făcut parte 50 istorici, iar din delegația țării noastre 17. În total din țările socialiste au fost prezenți aproximativ 200 de istorici. Un număr de istorici progresiști au figurat între delegații veniți din țările capitaliste. Cifrele acestea nu reflectă însă adevăratul raport de forțe dintre istoricii marxiști-leniniști și cei cu concepția burgheză, deoarece istoricii marxiști-leniniști prin participarea lor intensă, prin inițiativa, combativitatea și atitudinea lor principială împotriva concepțiilor antiștiințifice, prin luarea de poziție colectivă, au influențat în mare măsură desfășurarea și conținutul lucrărilor Congresului și au determinat serioase discuții de principii în jurul unor probleme importante ale științei istorice. Aceasta s-a remarcat de la început atît de pregnant, încît președintele unei ședințe din prîmă zi, H. Kohn (S.U.A.) a apelat în repetate rînduri la istoricii din țările occidentale să participe mai activ la dezbaterile pe marginea raportului unui istoric reacționar vest-german. De asemenea presa suedeză reacționară a încercat să se amestece în desfășurarea Congresului, atrăgînd atenția asupra activității intense a istoricilor marxiști-leniniști și cerînd luarea unor măsuri de îngrijire a acestora.

Lucrările Congresului internaŢional de ştiinŢe istorice ținut la Stockholm au demonstrat întărirea considerabilă a pozițiilor marxism-leninismului în domeniul istoriei față de Congresul de la Roma, superioritatea și prestigiul istoricilor din țările socialiste. Delegația sovietică a participat cu multă autoritate și competență la lucrările Congresului. Istoricii sovietici s-au bucurat la Congres de mult prestigiu. Rapoartele și comunicările lor s-au evidențiat prin competență științifică în cele mai diferite probleme istorice, fiind primite cu deosebit interes și deosebit de apreciate. De asemenea, s-a remarcat buna pregătire și combativitatea istoricilor din Republica Democrată Germană. În ceea ce privește delegația noastră, ea a fost una din

cele mai active delegații din țările socialiste, participând în aproape toate comisiile, colocviile și secțiile Congresului. În programul Congresului, din partea delegației române, au figurat : 1 raport (C. Daicoviciu — I. Nestor) și 3 comunicări (Em. Condurachi, D. M. Pippidi, M. Petrescu-Dimbovița) toate cu subiecte din istoria veche. La aceasta s-a mai adăugat peste 20 de intervenții la discuții; o intervenție a acad. P. Constantinescu-Iași a fost transformată în raport, iar altă intervenție, a prof. M. Berza, în comunicare.

Pentru Congres s-au pregătit intens și forțele reacționare, reprezentate mai ales de o serie de istorici vest-germani, și americani, cărora li s-au alăturat delegații Vaticanului. Istoricii din țările socialiste au dat însă o ripostă hotărâtă acțiunilor acestora.

I. LUCRĂRILE COMISIILOR DIN AJUNUL CONGRESULUI

Înainte de începerea Congresului, în zilele de 17—20 august, membri ai delegației române au participat la ședințele unora dintre comisiile de specialitate ce funcționează între Congrese.

Comisia internațională de istoria mișcărilor sociale și a structurilor sociale

a avut în programul său două probleme: „Mișcările muncitorești în perioada depresiunii economice (1929—1939)”, problemă care a constituit tema unui colocviu, și „Studiul structurilor sociale în epoca modernă și contemporană”.

La colocviu s-au prezentat 15 rapoarte. Raportul introductiv (ținut de istoricul belgian J. Dhondt) precum și intervențiile istoricilor burghezi la discuții au susținut în mod cu totul eronat, următoarele idei: Criza economică (denumită de ei și „depresiunea”) a cuprins anii 1929—1939 și a parcurs două faze: 1929—1933 și 1933—1939; în „prima fază” grevele ar fi avut un caracter de apărare; partidele comuniste s-ar fi bázat mai mult pe șomerii și pe tineri, iar partidele social-democrate pe muncitorii din industrie și sindicate; sindicatele s-ar fi ținut departe de politică, colaborând cu toate guvernele. În 1933—1939, în cea de „a doua fază”, rolul partidelor comuniste s-ar fi redus. În același timp raportul prezentat precum și intervențiile istoricilor burghezi au căutat să scoată în evidență dezvoltarea așa-zisei „mișcări sindicale creștine în Franța”, efectul demagogiei patriotarde și intervențiile statului în rezolvarea unor revendicări economice în țările scandinave. S-a făcut apologia sistemului bipartid în S.U.A. care „mulțumește pe toți”. Istoricul vest-german W. Konze a făcut unele afirmații calomnioase susținând că în perioada anilor 1929—1933 Partidul Comunist German ar fi considerat partidul social-democrat ca adversarul principal și nu pe hitleriști, iar acest lucru ar fi avut consecințe fatale asupra dezvoltării ulterioare a evenimentelor din Germania. De un deosebit interes au fost intervențiile unor istorici burghezi care s-au situat pe poziții apropiate de istoricii marxist-leniniști. Istoricul C. Rama (Uruguay) a vorbit despre influența catastrofală a crizei economice asupra țărilor slab dezvoltate; S. Shiota (Japonia) a arătat că în anii 1937—1940, în Japonia, fascismul a desființat partidele muncitorești, a desfășurat o acțiune agresivă în Manciuria. Clasa muncitoare a luptat împotriva politicii guvernului, pentru înfăptuirea frontului popular. Istoricul italian D. Demarco a arătat că în această perioadă „s-a simțit nevoia schimbării structurii sociale”; un alt istoric italian (L. Valiani) a recunoscut că, în timpul crizei, singur Partidul Comunist a ocupat un loc de frunte în conducerea luptei maselor, în timp ce burghezia italiană a sprijinit fascismul de frica revoluției proletare.

Reprezentanții țărilor socialiste au combătut „teoriile” neștiințifice ale istoricilor burgezi. Ei au arătat că din raport lipsește prezentarea situației din U.R.S.S., înfăptuirea primului plan cincinal, dispariția șomajului. De asemenea, subliniind importanța luptelor politice, a luptei împotriva fascismului, creșterea influenței partidelor comuniste, au insistat asupra însemnătății factorului ideologic. Afirmările calomnioase ale istoricului vest-german Konze privind Partidul Comunist German au fost spulberate de mai mulți istorici marxști-leniniști din U.R.S.S., R.D. Germană și R.P. Română.

La discuții, acad. P. Constantinescu-Iași a vorbit despre „Mișcările muncitorești din România în timpul crizei mondiale 1929—1933”, scoțind în relief importantele acțiuni desfășurate în această perioadă de clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist. D-sa a subliniat importanța istorică a Congresului al V-lea al P.C.R., a scos în relief rolul de stat-major al Comitetului Central de acțiune pe țară al muncitorilor ceferiști, în frunte cu tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, în pregătirea și organizarea eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști; de asemenea, a vorbit despre lupta Partidului Comunist pentru înfăptuirea frontului unic de jos și a subliniat marea însemnătate istorică și internațională a eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor. Apreciind valoarea intervenției, Biroul Comisiunii a hotărât ca textul dezvoltat al acestei intervenții, depus în scris, să fie publicat împreună cu rapoartele. În intervenția sa, prof. V. Varga a combătut părerea greșită că în anii 1929—1939 ar fi avut loc o criză și chiar două faze ale crizei economice. O caracteristică a mișcărilor din anii 1934—1939 o formează lupta împotriva politicii de fascistare. Vorbitorul s-a referit la situația din România, unde, în organizarea luptei antifasciste, au fost folosite atât forme ilegale cât și legale.

Comisia internațională de studii slave

și-a ținut ședințele la Uppsala între 17—20 august. Din delegația română au participat acad. Em. Petrovici, prof. M. Berza, prof. V. Chereșeșiu și conf. St. Pascu. Programul lucrărilor Comisiei a cuprins, în prima parte, o serie de comunicări urmate de discuții, iar în cea de-a doua parte un colocviu pe tema „Mișcarea de idei în țările slave, în jumătatea a II-a a veacului al XVIII-lea”. În cadrul acestei comisii s-a organizat o largă participare — prin comunicări și prin intervenții la dezbateri — a transfugilor din țările socialiste, mai ales a unor ucraineni. Cu toate manevrele unor conducători reacionari și cu toate agitațiile provocatoare ale transfugilor dezbaterile privind problemele slave au fost dominate de participarea istoricilor marxști, în frunte cu delegații U.R.S.S. Comunicarea lui M. Bernath (R.F.G.) despre „Romnii din Transilvania în proiectele administrației centrale vieneze, în jumătatea a doua a sec. XVIII”, a încercat să elogieze rolul Habsburgilor. Participând la discuție, conf. univ. St. Pascu a scos în evidență condițiile reale de dezvoltare a poporului român din Transilvania acelei epoci.

În ziua de 18 august, prof. M. Berza a ținut o comunicare despre „Cultura slavă în țările romne”, prezentând rezultatele cercetărilor recente în istoriografia noastră.

Asociația internațională de studii bizantine

avea în programul ședinței trei rapoarte științifice dintre care unul privind „Problema Mării Negre de la sfârșitul Antichității pînă la sfârșitul Bizanțului”. Cum nici unul dintre rapoarte nu fusese depus, membrii delegației noastre, acad. Em. Condurachi, prof. D. M. Pippidi și prof. M. Berza au făcut cîte o expunere asupra activității desfășurate în R.P.R., în cursul ultimului deceniu, pentru mai buna cunoaștere a istoriei Mării Negre în antichitate și în evul mediu timpuriu.

II. SECȚIUNEA I : METODOLOGIA

La lucrările secțiunii I au avut loc dezbateri ample și aprinse mai ales în jurul raportului unui vechi istoric reacționar vest-german E. Rothacker intitulat „Influența filozofiei istoriei asupra noilor științe istorice”, raport străbătut de o concepție antiștiințifică și mistică.

Raportorul și alți istorici burghezi care au participat la discuții au negat existența și acțiunea unor legități în mersul istoriei. Ei au afirmat că intuițiile au un rol important în istorie și istoricul ar fi subiectiv tocmai dacă s-ar lăsa condus de teorii, că trebuie introdusă interpretarea personală în știința istorică. Ei au afirmat că Marx era un „mesianist”, că pentru Marx istoria universală se înfăptuiește „într-un imperiu pămîntesc al Domnului”, unde „poporul alcs este proletariatul”. Un istoric iugoslav (B. Djurdjev) a afirmat că nu se pot stabili legi universale valabile. După el, Marx nu ar fi avut în vedere un scop final, ci ar fi stabilit numai forțele motrice ale societății.

În cadrul discuțiilor, istoricii din Uniunea Sovietică, R. S. Cehoslovacă și R. D. Germană au demonstrat iraționalismul și subiectivitatea concepțiilor lui Rothacker, legătura dintre acestea și pozițiile reacționare din trecut ale lui Rothacker.

La aceste discuții au luat parte activă și istoricii romni. N. Goldberger, combătînd concepțiile reacționare ale lui Rothacker, a arătat că știința istorică nu este și nu poate fi un simplu registru de fapte puse una lîngă alta în mod arbitrar. Cercetarea istorică poate fi utilă numai în măsura în care ajunge la adevăruri generale și nu se limitează la expuneri de fapte. Știința istorică trebuie să arate cauzele adînci ale evenimentelor, direcția dezvoltării lor. Omul de știință are datoria să se călăuzească după principii stabilite, fără însă a rezolva problemele apriori, ci pe bază de fapte și documente, găsind în concepția materialistă a istoriei o călăuză extrem de prețioasă. Acad. A. Oțetea a subliniat caracterul demobilizator al „recomandărilor” lui Rothacker. D-sa a demonstrat influența puternică a marxism-leninismului asupra dezvoltării științei istorice din România nouă.

În Secțiunea I s-a discutat și problema importantă a periodizării istoriei mondiale. La baza discuției a stat raportul documentat și foarte apreciat intitulat „Periodizarea istoriei mondiale”, prezentat de istoricul sovietic E. M. Jukov, care a demonstrat periodizarea științifică a epocilor antică, medie, modernă și contemporană luînd drept criterii de bază schimbările modurilor de producție.

Președintele ședinței Seton Watson junior (fiul lui Scotus Viator), „specialistul” reacțiunii engleze în istoria U.R.S.S. și a Romînici, a încercat să pună la îndoială caracterul științific al periodizării marxist-leniniste a istoriei.

La discuții istoricii din țările socialiste (de exemplu V. Husa din R.S. Cehoslovacă) au arătat că schimbările economice și sociale se desfășoară nu de la o zi la alta, nu peste tot în același fel și nu în aceeași durată. S-a subliniat importanța deosebită a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie pentru periodizarea istoriei contemporane. Din partea delegației romîne, acad. A. Oțetea a susținut periodizarea bazată pe diferitele orînduri social-economice. El a recomandat ca începutul epocii moderne să fie considerat socolul al XVI-lea, și nu revoluția engleză.

III. SECȚIUNEA A II-a : ISTORIA ANTICĂ*

La dezbaterile secțiunii a II-a s-a afirmat temeinica pregătire profesională a istoricilor din țările socialiste. Cu toate că aveau concepții opuse, istoricii burghezi au acceptat în repetate rînduri completările sau punctele de vedere exprimate de istoricii marxiști. Raportul de bază

* Secțiunile n-au fost organizate pe baza periodizării marxist-leniniste.

despre *Societatea de la Dunărea de Jos înainte și după epoca romană*, alcătuit de acad. C. Daicoviciu și prof. I. Nestor, tratând problemele legate de geneza poporului dac și a celui român, unanim aprobate de participanții secției a doua, precum și comunicările: „Activitatea atelierelor monetare din regiunea dunăreană — izvor pentru dezvoltarea societății dacice și getice și influența reciprocă dintre orașele grecești și societatea dimprejur” de acad. Em. Condurachi, „Colonile grecești din Dobrogea în epoca elenistică”, de prof. D. M. Pippidi, „Populații și civilizații în spațiul carpato-dunărean în prima jumătate a celui dintii mileniu î.e.n.” de M. Petrescu-Dîmbovița —, au fost primite cu deosebit interes, contribuind la ridicarea prestigiului științei istorice din țara noastră.

În intervențiile lor la celelalte rapoarte și comunicări, membri arheologi ai delegației noastre au accentuat importanța analizei dezvoltării social-economice, au adus completări bine apreciate în legătură cu descoperirile recente din țara noastră.

Istoricii romni au luat parte, de exemplu, la discuțiile importante și deosebit de aprinse care au urmat după raportul lui S. Lauffer (R.F.G.) despre „Sclavajul în lumea greco-romană”. Pregătit din vreme printr-un număr special al revistei „Saeculum” (R.F.G.) închinat criticii materialismului istoric și istoriografiei sovietice, atacul istoricilor burghezi s-a desfășurat atât în cadrul raportului, cât și prin intervențiile pe marginea acestuia. Autorul a idealizat condițiile de viață ale sclavilor în lumea antică și a negat existența luptei de clasă în această epocă admitând numai „o stare de ostilitate latentă”. În același timp, rolul sclavilor din producție a fost minimalizat, mergîndu-se pînă la negarea caracterului sclavagist al societății antice. Împotriva tezelor susținute de istoricul vest-german, teze ce tăgăduiau existența modului de producție sclavagist, a realității exploatării sclavilor în societatea greacă și romană, s-au ridicat o serie de oameni de știință demonstrînd, pe baza faptelor perfect controlabile, netemeinicia unei asemenea teorii, în contradicție flagrantă cu realitatea. La demascarea lipsurilor, fie de metodă, de cunoaștere sau interpretare, au contribuit intervențiile acad. C. Daicoviciu și prof. D. Pippidi. Tezele cronate din raportul prof. S. Mazzarino (Italia) despre „democratizarea” culturii în imperiul tîrziu roman au fost combătute de acad. Em. Condurachi care a dezvoltat caracterul lor idealist. Împotriva tezelor susținute de Lauffer au luat poziție, în chip hotărît, și istoricii marxști din R.D.G. și R.P.Polonă. Raportorul însuși, în cuvîntul de încheiere, s-a văzut silit să recunoască nevoia unei documentări mai ample înainte de a se ajunge la concluzii valabile pentru ansamblul lumii vecli.

IV. SECȚIUNILE A III-a ȘI A IV-a : ISTORIA MEDIE ȘI MODERNĂ

Tematica și lucrările celor două secțiuni au dovedit că materialismul istoric cîștigă noi adepți printre istoricii din țările capitaliste.

Delegații țărilor socialiste au reușit să imprime în bună parte orientarea discuțiilor și uneori — ca la secția a IV-a — să domine în unele discuții.

Prin intervențiile lor, membrii delegației romne au reușit să facă cunoscute rezultatele cercetărilor istorice întreprinse și problemele care se află azi în dezbatere în țara noastră (de ex. conf. univ. St. Pascu) și să aducă o contribuție la analiza a numeroase probleme de istorie universală (de ex. conf. univ. Fr. Pall).

În intervenția sa la raportul lui F. Venturi „Iluminismul european în sec. al XVIII-lea, prof. M. Berza a arătat în mod concret de ce raportul, respingînd în mod categoric metoda marxistă de cercetare, nu și-a putut atinge ținta propusă, care era aceea de a stabili legătura dintre mișcarea ideilor și „viața politică, socială și economică a sec. al XVIII-lea”.

Referindu-se la raportul Structura administrativă a statului în sec. XVI—XVII, scris de un istoric burghez spaniol, Vicens Vives (decedat recent) și în care se recunoaște — cu

unele rezerve — marele rol jucat de materialismul istoric în elucidarea unor aspecte esențiale ale monarhiei absolute în sec. XVI—XVII, St. Ștăfănescu a arătat că inconsecvența metodologiei autorului l-a împiedicat să-și valorifice într-o măsură mai largă interesantele idei și ipoteze de lucru.

Istoricii români au luat de asemenea cuvântul susținând tezele cuprinse în rapoartele și comunicările istoricilor marxiști din țările occidentale, dezvoltând problemele discutate cu date din istoria patriei noastre. De asemenea, acad. A. Oțetea a intervenit în discuția comunicării acad. S. D. Skaskin, „Problema celei de a doua ediții a Iobăgiei în Europa Centrală și Răsăriteană”, apărând tezele comunicării.

Deși nu în aceeași măsură ca la secțiunea de metodologie și de istorie contemporană lupta ideologică între istoricii marxiști și cei burghezi s-a manifestat, totuși, în unele cazuri destul de puternic și la secțiunile III și IV. O confruntare de idei a avut loc în jurul problemelor legate de vechiul stat rus (secțiunea III). O serie de istorici apuseni precum și unii fugari au adus din nou în discuție teoria normanistă, adică teoria după care triburile normande ar fi avut un rol primordial în formarea vechiului stat rus. Fugarii ucraineni au făcut să apară în presa din Stockholm o serie de articole în care, sub titlul „Rușii neagă rolul vikingilor”, au fost criticate vederile istoriografiei sovietice și proslăvită „importanța factorului extern”. Exprimând punctul de vedere al istoriografiei sovietice în problema apariției vechiului stat rus, acad. B. A. Rîbakov a făcut o amplă prezentare a procesului de formare a statului rus. Fără să conteste o anumită însemnătate a varegilor în organizarea vechiului stat rus, acad. Rîbakov a scos în relief factorul intern social-economic determinant în apariția statului.

Tot la secția a III-a s-a făcut vizibilă încercarea unor istorici reprezentanți ai clerului catolic de a explica faptele istorice prin teorii „providențiale”, cerând să se aprecieze evenimentele din trecut prin prisma „etică”.

V. SECȚIUNEA A V-a: ISTORIA CONTEMPORANĂ

În cadrul secțiunii a V-a au avut loc mai multe dezbateri importante, în care reprezentanții țărilor socialiste au combătut cu succes diferite teorii reacționare, care s-au referit la primul război mondial și la imperiul habsburgic.

În raportul său „Social-democrația germană și primul război mondial”, H. Haag (Belgia) a prezentat lucrările, mai ales germane, apărute în legătură cu această problemă, clasificându-le în mod obiectivist, ca lucrări „național-conservatoare”, „național-liberale”, ale „socialiștilor majoritari”, ale „socialiștilor independenți”, ale „extremei stîngi” etc.

Istoricii vest-germani, în frunte cu Rothfels, au făcut o serie de afirmații false: după părerea lor, masele muncitoare au susținut războiul, iar partidul social-democrat german n-a avut altă alegere decât sprijinirea războiului; acest partid a justificat poziția sa cu lozincă „război împotriva țarismului”, care era un dușman al clasei muncitoare internațională; dacă Marx ar fi trăit în 1914, ar fi fost pentru războiul împotriva Rusiei țariste.

Istoricii marxiști s-au ridicat împotriva acestor concepții reacționare și falsificări grosolane. În comunicarea sa „Primul război mondial și P.M.S.D.R.”, istoricul N. I. Șataghin (U.R.S.S.) a scos în relief lupta maselor muncitoare în frunte cu bolșevicii, împotriva războiului P.M.S.D.R. (bolșevic) condus de V.I. Lenin s-a pronunțat imediat și hotărât împotriva războiului imperialist, dînd un exemplu de fidelitate față de principiile marxismului, față de interesele naționale ale Rusiei și de cauza solidarității internaționale a proletariatului. Poziția leninistă a Partidului bolșevic a ajutat mult și proletariatul internațional în lupta pentru eliberarea de sub influența social-șovinistilor. Linia politică consecventă și fermă a bolșevicilor împo-

triva războiului imperialist a culminat cu „Decretul asupra păcii” dat de Puterea Sovietică în noiembrie 1918.

De asemenea, în cadrul discuțiilor, istoricii din țările socialiste au vorbit despre lupta maselor împotriva războiului imperialist în alte țări beligerante. Raportul prezentat de H. Haag a fost criticat pentru omiterea istoriografiei sovietice și a celei din țările de democrație populară. Istoricii marxști-leniniști au respins justificarea politicii trădătoare a liderilor social-democrați, de către unii istorici vest-germani prin referiri la lozincă „lupta împotriva țarismului”, arătând că după revoluția populară din 1905 era altă situație în comparație cu 1848, când țarismul mai era jandarmul Europei.

Din partea delegației române N. Goldberger a arătat că social-democrația germană, nerecunoscând poziția sa greșită și dăunătoare față de primul război mondial, nu a tras învățăminte necesare activității sale ulterioare, ceea ce a dus la urmări grave — instaurarea fascismului în Germania și declanșarea celui de-al II-lea război mondial de către imperialismul german. N. Goldberger a insistat asupra acțiunilor antirăzboinice ale proletariatului din România, în frunte cu elementele sale cele mai înaintate. De asemenea, V. A. Varga a arătat că poziția liderilor partidului social-democrat german față de război a avut influență și în Transilvania: conducătorii oportuniști și social-șovini ai mișcării muncitorești au căutat să imprime o atitudine pasivă față de războiul imperialist și față de problemele sociale și naționale.

În cuvîntul de încheiere, raportorul Haag a fost nevoit să recunoască, în multe privințe, justetea poziției istoricilor marxști.

Un alt grup de probleme s-a referit la imperiul austro-ungar în legătură cu ideea unui „stat supranațional”. Comunicarea istoricului francez J. Droz intitulată „Mitteleuropa lui Naumann și partidele socialiste europene” a sugerat părerea că imperiul habsburgic ar fi un exemplu de urmat în această privință. Autorul a afirmat că planul lui Naumann, de a crea un conglomerat de state sub protectorat german în Europa Centrală, a fost sprijinit de social-democrații austriaci, că și atunci „în statele din Europa Centrală lumea socialistă trebuia să se pronunțe asupra problemei unui stat supranațional”. De asemenea, cu prilejul discutării raportului lui F. Zwitter (Iugoslavia) intitulat „Problemele naționale în monarhia habsburgică” unii istorici occidentali au apărut monarhia habsburgică. Cultura austriacă a fost — după părerea lor — „superioară” și a însemnat o „binefacere” pentru toate popoarele din imperiul habsburgic.

Asemenea „teorii” a susținut, în mod evident, și comunicarea istoricului reacționar vest-german H. Rothfels intitulată „Naționalitatea și frontiera la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea”. El a vorbit despre ideile „statului supranațional” și „poporul suprastatal”, apoi s-a ridicat împotriva schimbărilor teritoriale de după 1945, afirmînd că aceste schimbări „cheamă la noi încercări de soluționare”. În răspunsul său, H. Rothfels a susținut că „imperialismul” ar fi numai un „Schlagwort” (lozincă).

Istoricii din țările socialiste au combătut asemenea teorii profund reacționare și încercările de a rediscuta în mod fals probleme ale imperiului austro-ungar. Aceste încercări pornesc din Germania Occidentală, unde, sub firma de „Ostforschung” (cercetările estului), un grup de istorici se ocupă de fundamentarea „științifică” a planurilor de expansiune germană spre est. Teoria lui Naumann a reflectat scopuri războinice și de salvare a imperiului habsburgic; refuzul acestei teorie, are legătură cu acțiunile revanșarde vest-germane. Istoricii din țările socialiste au demonstrat că prăbușirea imperiului habsburgic a fost o necesitate istorică, deoarece era o piedică în dezvoltarea socială și națională din această parte a Europei. Istoricii din țările socialiste au combătut, de asemenea, caracterul reacționar al concepțiilor cu privire la „statul supranațional”.

Din partea delegației române, prof. L. Bányai a arătat că Zwitter în raportul său despre imperiul habsburgic și problema națională nu arată rolul hotărîtor al maselor muncitoare în

destrămarea imperiului habsburgic, care a avut loc în condițiile influenței victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și ale înfringerii puterilor centrale, a arătat lipsa totală a bibliografiei române din lucrare și neluarea suficientă în considerație a luptei maselor din Transilvania pentru eliberarea lor socială și națională, scoțând în relief trăsăturile principale ale acestei lupte.

Lupta ideologică în cadrul acestei ședințe a culminat atunci când istoricul austriac H. Hantsch (preot catolic) și istoricul american R. Kann au încercat să împună celor prezenți adoptarea unei rezoluții care să sprijine crearea unei comisii internaționale de istorici, cu sediul la Viena, în vederea elaborării unei lucrări „Monarhia austro-ungară și problema statului supranațional”. La ședință a fost distribuit oficial chiar textul unui „memorandum” în care se afirma, printre altele, că scopul acestei comisii ar fi să dea material experimental „pentru o nouă ornduire supranațională a Europei”. De asemenea, în acest „memorandum”, se arăta că s-au și creat comitete afiliate comisiei din Viena, în S.U.A., Anglia, Franța, Germania Occidentală și Italia. În urma intervențiilor categorice ale reprezentanților țărilor socialiste (U.R.S.S., R. S. Cehoslovacă, R.P. Română și R.P. Ungară) prezidiul ședinței și inițiatorii propunerii au fost siliți să renunțe la votarea acestei rezoluții.

S-a ajuns la concluzia să se creeze o comisiune compusă mai ales din istoricii din statele succesorale și care să activeze, ca și celelalte comisii, sub auspiciile Comitetului internațional al științelor istorice. Ulterior, la ședința comitetului internațional, ținută la 28 august, s-a stabilit că cererea unor istorici austriaci de a institui la Viena un centru pentru studiul problemei naționale în imperiul habsburgic să nu fie discutată înainte de a se cere părerea tuturor comitetelor naționale din statele succesorale.

În secția a V-a au mai fost și alte discuții importante la care istoricii romni au avut un rol activ. Astfel, pe marginea comunicării istoricului reacționar englez Seton Watson jun. „Intelectualitatea și naționalismul în Europa de est 1848—1918”, din partea delegației române, prof. V. Chereșteșiu a arătat în intervenția sa că această comunicare neglijează problema legăturii intelectualității cu masele. A exemplificat diferitele poziții ale intelectualității din istoria Transilvaniei, relevând rolul intelectualilor romni legați de popor.

Conf. V. Maciu a făcut o intervenție la raportul lui L. Girard (Paris) intitulat „Istoria întreprinderilor în secolul al XIX-lea”. El a schițat trăsăturile caracteristice ale întreprinderilor românești din secolul al XIX-lea, atrăgând atenția asupra faptului că întreprinderile acaparate de capitaliști străini au servit acestora, pe lângă exploatarea maselor muncitoare, la jefuirea bogățiilor țării noastre.

Conf. V. Popovici a făcut o intervenție la comunicarea lui B. Gille (Franța) „Capitaluri franceze și căile ferate europene, 1852—1857”, completând informațiile privind capitalul francez investit în întreprinderile de căi ferate în România.

★

Lupta ideologică ce s-a desfășurat, de multe ori, în sinul secțiunilor a smuls vâlul obiectivității burgheze, mai ales acolo unde interesele de clasă erau evidente; ea a dus la unele disensiuni, oscilări și chiar dări înapoi în tabăra istoricilor burghezi.

Trebuie însă subliniat că dacă lupta dintre cele două tabere ideologice a fost, uneori, deosebit de ascuțită, nu au lipsit nici recunoașterile aportului istoriografiei marxiste la elucidarea diferitelor probleme. Istoricii burghezi de bună credință caută să cunoască părerile marxștilor; uneori, se văd siliți să țină seama de ele. G. Ritter (R.F.G.) a recunoscut lipsa de perspectivă în istoriografia occidentală.

Unii istorici burghezi au luat poziție față de afirmațiile neștiințifice ale altora. Așa a fost cazul istoricului american Hallgarten la adresa istoricilor vest-germani.

La Congres s-a putut constata o reală dorință de colaborare internațională din partea a numeroși istorici din țările capitaliste. Aceasta s-a văzut și din invitațiile pe care le-a primit delegația noastră de a colabora la activitatea comisiunilor, de a organiza în comun colocvii pe anumite teme. În același sens trebuie înțeles interesul față de standul nostru la Expoziția de cărți organizată cu ocazia congresului și mai ales succesul obținut de volumul „Nouvelles études d'histoire”, culegere de studii închinată congresului și primită cu deosebit interes și sollicitată de numeroși istorici. Asemenea volume au publicat și alte țări de democrație populară (R.S. Cehoslovacă, R. P. Bulgaria, R.P. Ungară).

O mărturie a succeselor delegației noastre și a posibilităților de apropiere și colaborare principală a constituit-o largă participare a istoricilor din țările socialiste și capitaliste invitați de delegația română la recepția dată de către Legația R.P.R. cu prilejul zilei de 23 August.

Comitetul internațional al științelor istorice a ales un nou birou pe o perioadă de cinci ani, în frunte cu prof. Heinrich F. Schmid (Austria) ca președinte și 2 vicepreședinți: acad. A. A. Guber (U.R.S.S.) și prof. Torvald Höjer (Suedia). În birou a mai fost ales și istoricul progresist japonez prof. Kohachiro Takahashi. Ședința viitoare a Comitetului general va avea loc la Londra în 1962, iar Congresul al XII-lea, la Viena, în 1965.

Congresul internațional de științe istorice ținut la Stockholm a constituit un însemnat eveniment al vieții științifice internaționale, o confruntare de opinii utilă și necesară în care s-a afirmat puternic concepția materialismului istoric și în care istoriografia marxist-leninistă și-a demonstrat încă o dată superioritatea.

IMPORTANȚA CELUI DE-AL XXV-LEA CONGRES INTERNATĂIONAL AL ORIENTALIȘTILOR (MOSCOVA, AUGUST 1960) PENTRU CERCETĂRILE ISTORICE

Între 9—16 august a.c. a avut loc în capitala Uniunii Sovietice al XXV-lea Congres internațional al orientaliștilor la care a participat și o delegație din R.P.R., sub conducerea acad. Al. Graur. Nu se poate înțelege importanța acestui mare eveniment din istoria orientalisticii fără o privire asupra congreselor anterioare. Se știe că în Rusia, unde dezvoltarea studiilor orientale în secolul al XIX-lea obținuse succese mai mari decât în Europa apuseană¹, și mai ales după înființarea Școlii de limbi orientale din Paris (1795)², a Muzeului asiatic al Rusiei (1818)³ și a Facultății de limbi orientale din Petersburg (1855)⁴, au fost create premise pentru ținerea unor congrese în acest domeniu.

Primul congres internațional al orientaliștilor a avut loc la Paris în (1873), când s-au stabilit principiile care stau la baza congreselor ulterioare. Amintim în treacăt că aici a luat parte și o delegație din partea României, compusă din 30 de persoane, în frunte cu B. P. Hasdeu, A. T. Laurian și V. A. Urechia⁵. Congresul al II-lea a avut loc la Londra (1874), iar cel de-al

¹ Cf. Vl. Bartol'd, *Istoria izučenia Vostoka v Evrope i v Rossii*, ed. a II-a, Leningrad, 1925, p. 203. (ed. I, Petersburg, 1911).

² Cf. *Notice historique sur l'école spéciale des langues orientales vivantes*, în „Publications de l'École des langues orientales vivantes”, II-e série, vol. IX, Paris, 1883, p. I—LX.

³ Cf. *Aziatski Muzei Rossiskoi Akademii Nauk (1818—1918)*, St. Petersburg, 1920.

⁴ Cf. A. N. Kononov, *Vostočini Fakultet Leningradskogo universiteta (1855—1955)*, în „Vestnik Leningradskogo Universiteta”, nr. 8, Leningrad, 1957, 22 p.

⁵ Cf. *Congrès international des orientalistes. Compte-rendu de la première session*, Paris, 1873, p. XXXIX—XL.

III-lea la Petersburg (1876), care a fost temeinic organizat de corifeii orientalisticii ruse în frunte cu V. V. Grigoriev, președintele Congresului ¹.

E de reținut că la unul din congresele următoare a mai participat eruditul istoric și filolog român B. P. Hasdeu cu o comunicare intitulată : *Sur les éléments turcs dans la langue roumaine. Notice lue au VII-e Congrès d's Orientalistes à Vienne*, le 2 octobre 1886, Bucarest, 1886, 21 p.

Vechea Academie Română a mai primit invitații și pentru congresele internaționale : al XI-lea (Paris—1897), al XII-lea (Roma—1899), al XIII-lea (Hamburg—1902) și al XIV-lea (Alger—1905) etc., dar participarea nu putea să fie decât formală ².

Din cauza războiului balcanic și a primului război mondial, ținerea congreselor internaționale de orientalică a fost împiedicată. Abia în 1928 a fost reluată seria acestor congrese, la Oxford (XVII) ³, ținându-se regulat din trei în trei ani pînă în 1938, cînd are loc al XX-lea Congres internațional la Bruxelles ⁴. Tot din cauza războiului a urmat o nouă întrerupere, de zece ani, a desfășurării congreselor de orientalică.

În ceea ce privește tematica celor 20 de congrese internaționale, ținute pînă în ajunul ultimului război, se limita de obicei la probleme aride de filologie și lingvistică, neglijîndu-se cele din domeniul istoriei. În ceea ce privește interpretarea materialelor nu putea să fie decât idealistă.

După cel de-al doilea război mondial, a fost reluat firul congreselor internaționale ale orientaliștilor, în proporții necunoscute în trecut. Astfel, congresele au fost ținute regulat din trei în trei ani : al XXI-lea la Paris (1948) ⁵, al XXII-lea la Istanbul (1951) ⁶ etc. la care participă un număr din ce în ce mai mare de țări. La al XXIII-lea Congres de la Cambridge (1954) ⁷, au participat 900 de delegați din 32 de țări, cu 330 de comunicări, repartizate în 11 secții, iar la cel de-al XXIV-lea Congres (München—1957) ⁸ au fost prezenți 1500 de delegați, din circa 40 de țări, cu 450 de comunicări, în cadrul a 14 secții. Însă, cu toată proporția lor, o bună parte din tematica comunicărilor a fost îngustă, ca „Originea turcească a toponimiei Dobrogea”, expunerile abundau în factologie, erau rupte de viața social-economică și interpretate de obicei idealist. Însăși repartizarea comunicărilor în secțiile de mai sus, adesea nu reflecta o realitate științifică. Contribuțiile din domeniul istoriei au ocupat un loc foarte restrîns, iar probleme ca : *Periodizarea istoriei unor popoare din Orient*, pe baza desfășurării modurilor de producție, schimbările în structura social-economică, problema formării unor națiuni socialiste orientale și multe alte teme interesante erau străine cercetătorilor burghezi. La congresele internaționale de la Cambridge și München, însăși presa burgheză (de ex. ziarul englez *Times* din 30 august 1954) a relevat că delegația sovietică avînd de fiecare dată peste 20 de orientaliști, sub conducerea lui A. Guber (1954) și B. G. Gafurov (1957), a adus un aport prețios pentru bunul mers

¹ Cf. *Trudt tret'go mejdunarodnogo s'ezda orientalistov*, St. Petersburg, 1879—1880, 2 vol. și A. P. Baziant, *Treti mejdunarodni i pervi v Rossii*. Iz istorii mejdunarodnih kongressov vostokovedov, în „Problemi Vostokovedenia” 3 (Moscova), 240—245.

² Cf. *Analele Academiei Române*. Partea administrativă și dezbaterile, seria II, t. XIX, 1896—1897, p. 43 ; t. XXV (1902—1903), Buc., 1903, p. 23 și t. XXVI, 1903—1904, Buc., 1904, p. 64 etc.

³ Cf. *Proceedings of the seventeenth international Congress of Orientalists*, Oxford — 1928, London, 1929, 117 p.

⁴ Cf. *Actes du XX-e Congrès international des Orientalistes, Bruxelles, 1938*, Bruxelles, 1940, VII + 392 p.

⁵ Cf. *Actes du XXI-e Congrès international des Orientalistes, Paris, 1948*, 1949, 3 + 409 p.

⁶ Cf. *Proceedings of the 22nd Congress of Orientalists*, Istanbul, 1951, Ed. by Z. V. Togan, 2 vol.

⁷ Cf. *Proceedings of the twentythird international Congress of Orientalists*. Cambridge, 21st. — 28th. August 1954. Ed. by D. Sinor, London, 1957.

⁸ Cf. *Akten des vierundzwanzigsten internationalen Orientalistenkongresses, München*, 28, August bis 4. Sept. 1957. Herausgegeben von H. Franke. Wiesbaden, 1959, XII + 776 Ss.

al lucrărilor ¹. O prezentare generală a celor 24 congrese internaționale ale orientaliștilor, mai mult sub aspect bibliografic, ne-a dat-o orientalistul sovietic E. A. Beliaev, în coloanele revistei „Problemele orientalisticii” (*Problemi Vostokovedenia*), nr. 4 (Moscova, 1960), p. 240—245 ².

Al XXV-lea Congres internațional al orientaliștilor, ținut la Moscova (9—16 august 1960), atît prin faptul că aici participă peste 60 de țări cu un număr de circa 2000 de delegați, cu peste 700 de comunicări științifice, aproape dublu față de celelalte congrese, a însemnat pe bună dreptate evenimentul cel mai important din istoria orientalisticii.

Cu ocazia ședinței de deschidere (marți, 9 august a.c.) în aula Universității „M. V. Lomonosov”, A. Mikoian, prim vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., adresînd un salut călduros congresiștilor s-a referit, printre altele, la marile transformări social-economice și politice care au loc în zilele noastre în țările din Orient. Apoi, a fost reliefată mișcarea crescîndă de eliberare națională din țările coloniale și dependente. În concluzie, s-a arătat necesitatea cercetării complexe și multilaterale a istoriei, economiei, limbii, literaturii, artei, etnografiei, monumentelor materiale și spirituale ale popoarelor din Orient (Asia și Africa), nu numai în perioada antică, medievală și modernă, ci mai ales în cea contemporană ³.

Într-adevăr, cînd întregul Orient s-a trezit la o viață nouă, studierea acestei lumi a devenit o problemă de primă necesitate.

Președintele congresului B. G. Gafurov în discursul său a reliefat printre altele, practica construirii socialiste în republicile sovietice din Asia Centrală. A mai scos în evidență că mulțumită politicii leniniste și a ajutorului frățesc dat de poporul rus și celelalte popoare ale U.R.S.S., aceste republici au făcut progrese remarcabile în dezvoltarea economiei și culturii lor. În concluzie s-a subliniat marea însemnătate a experienței Asiei Centrale sovietice în construirea și victoria socialismului ⁴.

U.R.S.S. cu bogatele sale tradiții în domeniul orientalisticii, dezvoltate în condiții noi, după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie ⁵, a avut participarea cea mai bogată: 383 membri-delegați cu 287 comunicări. O contribuție însemnată pentru bunul mers al lucrărilor au adus-o delegațiile țărilor socialiste ca R.S. Cehoslovacă (cu 51 delegați și 19 comunicări), R.D.G. (cu 85 de membri și 40 de comunicări), R.P. Ungară (cu 29 membri și 18 comunicări), R.P. Polonă (cu 19 delegați și 6 comunicări) etc.

În număr mare au participat și reprezentanții orientalisticii din țările capitaliste apusene. Unii dintre ei, cu vederi progresiste, au contribuit la ridicarea calității comunicărilor. De asemenea, au avut o participare bogată reprezentanții unor țări din Asia ca India, Japonia, Afganistan, Nepal etc.; din Africa: Etiopia, Ghana, Guineea, Kamerun, Nigeria, Uganda, Senegal, Tunis, Algeria, Maroc etc. Unele dintre ele participînd pentru prima oară la acest înalt for științific și-au dat seama ce înseamnă pentru ei Uniunea Sovietică. Reprezentanții lor au arătat progresele științifice obținute în măsura eliberării lor naționale și sociale. Este demn de reliefat faptul că delegația japoneză pe lângă că a fost numeroasă (55 de membri cu 30 de comunicări)

¹ În această privință cf. E. A. Beliaev și S. L. Tihvinskii, *Dvadșat tretii mejdunarodniĭ Kongress vostokovedov*, în „Voprosi istorii”, 1 (M., 1955, p. 185—188; *Kratkie Soobscenia*. Instit. Vostok. A N SSSR, fasc. XVIII, (1959) p. 84; E. A. Beliaev, *Dvadșat četvertii mejdunarodniĭ Kongress vostokovedov*, în „Problemi istorii” 1 (M., 1958), p. 216—218; „Sovetskoe vostokovedenie”, 1957, nr. 6, p. 186—189.

² Cf. Annotații. *Mejdunarodniĭ Kongressi vostokovedov*.

³ Cf. *Reci A. I. Mikoiana na XXV Mejdunarodnom kongresse vostokovedov 9 avgusta 1960 g.*, în „Problemi Vostokovedenia”, 5/1960, p. 3—6.

⁴ Cf. amănunțit B. G. Gafurov, *Pobeda sofializma na sovetskom vostoce*, în „Problemi Vostokovedenia”, 5/1960, p. 7—19.

⁵ Cf. M. Guboglu, *Quarante ans d'études orientales en U.R.S.S. (1917—1957)*, în „Studia et acta orientalia”, I (Buc., 1957/1958), p. 281—316.

a avut o contribuție dintre cele mai prețioase. Astfel, B. G. Gafurov, președintele congresului, cu ocazia ședinței de închidere, trăgând concluzii asupra lucrărilor congresului, a subliniat că trei învățați japonezi, în comunicările lor, au arătat pericolul reînvierii militarismului și imperialismului japonez pentru cultura și civilizația lumii. Acest fapt a fost reliefat și în ziarul *Pravda* din 17 august 1960.

Programul congresului (M.—1960, 181 p.) cuprinde titlurile a 767¹ de comunicări în limbile : rusă, engleză, franceză și germană. După conținutul lor, acestea au fost repartizate în 20 de secții și 10 subsecții (egiptologie, asiologie, hititologie, semitologie, bizantinologie, istoria țărilor arabe, filologia arabă, istoria Iranului, istoria Asiei Centrale, altaistică cu subsecțiile : turcologie și manciuristică, istoria Turciei, caucazologie, indianistică, Asia de sud-est, sinologie, Coreea, istoria Mongoliei, japonistică etc.). Pentru prima oară au figurat aici două secții noi : afganistica și africanistica, și ambele au dat dovadă de o febrilă activitate. Aproape jumătate din numărul comunicărilor (vreo 300) sînt din domeniul istoriei. Spațiul nu ne permite să insistăm asupra lor. Ne vom limita la unele aspecte generale și ne vom ocupa mai îndeaproape de acelea care privesc istoria Orientului apropiat, în general, și de cele turco-bizantine în special. Acestea din urmă prezintă un anumit interes pentru studiile noastre istorice.

O serie de comunicări au contribuit la elucidarea unor probleme istorice interesante ca : *progresele realizate de unele state din Asia și Africa în măsura independenței lor politice ; mișcările de eliberare națională ; crearea statelor naționale etc.* După cum s-a amintit mai sus, comunicările orientaliștilor japonezi : Shozo Maejima (Kyoto), „Formarea și trăsăturile caracteristice ale imperialismului japonez” (*The Formation and Characteristics of Japanese Imperialism*) ; Shiro Toyoda (Tokyo), „Reînvierea militarismului și imperialismului japonez” (*The Restoration of the Japanese Militarism and Imperialism*) și aceea a lui Yoshihiko Ono (Osaka), *Reînvierea imperialismului japonez* (*Ressurrection of the Japanese Imperialism*) au reliefat pericolul pe care îl prezintă imperialismul și militarismul japonez. Alți doi învățați japonezi, Sadakuni Takaya (Kyoto) și Kyoichi Shishido, în comunicările lor au demonstrat : „Răspîndirea marxismului în Japonia înainte și după 1928” (*Marxism in the Development in Japan until 1928 — since 1928*). Mai mult ca la orice alt congres s-a acordat atenția cuvenită răscoalelor și revoluțiilor, forțelor motrice ale istoriei popoarelor din Orient. Așa de pildă S. P. Smirnov (Moscova) a sintetizat și concretizat rezultatele cercetărilor sale privind „Rolul răscoalei mahdiștilor în consolidarea triburilor Sudanului de nord” (*Rol mahd's'skogo vosstania v konsolidafii severosudanskoi narodnosti*)¹ ; M. S. Ivanov (Moscova), în „Forțele motrice ale revoluției iraniene din anii 1905—1911” (*Dvijuscie silil iranskoi revoliuții . . .*) a arătat lovitura dată regimului feudal din Persia. Comunicările prezentate de Nicola Ziadeh (Beirut), *Reform Movement in Tunisia* ; W. F. Wertheim (Amsterdam), *Religions Reform Movements in South-East Asia* ; Herbert Bräutigam (Berlin), *Zu den Volksaufständen plyethnischer Gruppen in Guizhon zwischen 1854 und 1855*, arată lupta unor popoare din Orient împotriva feudalismului și colonialismului. E de reținut că o serie de comunicări prezentate de orientaliștii japonezi, africani și sovietici ca Teijiro Kaubayashi (Osaka), *Economic and social Conditions of Labourers in Japan Kioshe Inowe* (Kyoto), *Labour movement in Japan before the world war II* ; Madjhemout Diop (Dakar), *Development of Senegalese Working class* ; L. H. Prtkovskii (Moscova), *K voprosu o položenii trudiascihsia mass Nigerii v godi vtoroi mirovoi voini etc.*, ne arată că pentru întia oară în istoria acestor congrese s-a acordat atenția cuvenită istoriei mișcării muncitorești în Orient, precum și diverselor probleme ale muncii. Nu a fost neglijată nici cercetarea problemelor doctrinelor economice, care pot fi ilustrate prin comunicările prezentate de : S. Baișev (Alma-Ata), *Rasput ekonomiki Sovetskogo Kazahstana (1920—1960)*, S. A. Azimdzanova (Tașkent), *Nekotorte ekono-*

¹ În „Problemi Vostokovedenia“, 5/1960, p. 267 se dă cifra de 628.

miceskie vzgliadl Zahir ad-Diua Muhammeda Babura, izlojennle v „Mubaine”, I. S. Mikeladze (Tbilisi), *Osnovnye puti razvitiia ekonomiki Sovetskoi Gruzii*; G. Mehnert (Berlin), *Eine neue Phase der wirtschaftspolitischen Beziehungen Japans zu den Ländern Südostasiens* etc.

Un număr restrâns de comunicări au fost consacrate valorificării gândirii popoarelor orientale, începând din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi, ca Aladar Dobrovitz (Budapesta), *Introduction à l'étude de la philosophie égéptienne*; Heinrich Simon (Berlin), *Zum Universalien Problem in der arabischen Philosophie*; Mehdi Rouhani (Paris), *Origines de la philosophie. La philosophie est-elle née en Iran ?*; Jan Békč (Bratislava), *Logique d'Avicenne (aș-Șifa)* etc. Cuprinsul comunicărilor a demonstrat contribuția popoarelor orientale la tezaurul gândirii universale, spulberînd părerile unor cercetători burghezi care încearcă să minimalizeze acest fapt.

Pentru prima oară, aici, au fost prezentate cîteva comunicări privind periodizarea istoriei și literaturii unor popoare din Orient, bazată pe succesiunea modurilor de producție ca : I. Ia. Zlatkin (Moscova), *Opt periodizaiii istorii feodalizma v Mongolii*; I. Braginski (Moscova), *O probleme periodizaiii istorii pers'dskoi i tadj'ksoi literatur* (*Zur Frage der Periodisierung der Geschichte der persischen und tadjikischen Literatur*) etc.

Nu au lipsit din tematica congresului nici comunicările privind istoria relațiilor internaționale dintre Orient și Occident. Pentru ilustrarea acestui fapt este suficient să cităm contribuția lui I. Umniakov, *De l'histoire des relations internationales de l'Asie Centrale avec l'Europe Occidentale au début du XV-e siècle* (M., 1960, 11 p.) etc.

După o privire fugară asupra citorva călătorii apusene la Curțile hanilor mongoli (secolul al XIII-lea), autorul tratează relațiile încordate dintre Baiazid I Fulgerul și Timur-Lenk, care au dus la lupta de la Ankara (1402). În continuare, se insistă asupra unei corespondențe diplomatice dintre Timur și statele europene cele mai îndepărtate, în special Franța și Anglia. Această corespondență ne arată că Timur și europenii aveau un dușman comun : puternicul Imperiu Otoman. Analizîndu-se temcinic corespondența dintre Timur și fiul său Miran șah cu Carol al VI-lea, regele Franței și Henric al IV-lea al Angliei, autorul aduce lumină asupra relațiilor obscure ale Asiei Centrale cu Occidentul.

Ceea ce este demn de reliefat, sub raport organizatoric-științific este faptul că toate comunicările orientaliștilor sovietici au fost publicate în limba rusă, engleză, franceză și germană. În ședințe s-a folosit limba secțiilor respective. Comunicările au fost distribuite participanților în ajunul ședințelor. Expunem o serie dintre acestea, foarte strîns legate de istoria Orientului Apropiat : urartologul G.A. Melikișvili, *Populația regiunilor septentrionale din Nair-Urartu și rolul ei în istoria Orientului antic*¹, în care se analizează procesul istoric al populației din Transcaucazia în cele mai vechi timpuri (mileniul I î.e.n.) ; cunoscuta bizantinistă N. Pigulevskaia în *Arabii la granița Bizanțului în veacul al IV-lea*², sintetizînd știrile unui mare număr de izvoare europene și orientale, după ce expunc situația vechilor state Petra și Palmira (sec. II), cercetează situația arabilor sub regina Mavia (*Saracenenorum gentis regina*), care pe la anul 376 atinseseră deja frontierele noului Imperiu Bizantin, cu gânduri agresive. I. Petrușevski, *Folosirea muncii sclavilor în Iran și în țările limitrofe în Evul-M din timpuriu*³..., aduce o contribuție prețioasă în problema resturilor formației sclavagiste în societatea feudală a Orientului Apropiat. A.D. Novicev în contribuția sa *Nonaziile turci din secolul al XV-lea pînă la al XVIII-lea*⁴, pornind de la un adevăr cunoscut, că însuși Imperiul Otoman s-a născut dintr-o populație

¹ *La population des régions septentrionales de Nair-Urartu et son rôle dans l'histoire de l'ancien Orient*, Moscou, „Ed. de littérature orientale”, 1960, 18 p. (Conférences présentées par la délégation de l'U.R.S.S.).

² *Arabii u graniț Vizantii v IV v.*, Moskva, „Izd. vostocinoi literatury”, 1960, 9 p.

³ *Emploi du labeur d'esclaves en Iran et dans les pays limitrophes dans le bas Moyen-Age...* M., 1960, 19 p.

⁴ *Les nomades turcs du XV-e au XVIII-e siècles*, M., 1960, 17 p.

nomadă, pe baza documentelor publicate de A. Refik, Ö. Barkan și M. Gökbilgin, cercetează în mod temeinic, sub diverse aspecte, în special social-economic, situația populației nomade și seminomade: *yürük*, care erau și în Dobrogea. Reliefindu-se importanța temei de studiat: *lupta yürüicilor contra autorităților sultanului și mai ales revoltele lor*, se conchide: „mășorarea rolului nomazilor și seminomazilor turci (sec. XVI—XVIII) este rezultatul unui progres social și economic (de altfel foarte lent) pe care l-a cunoscut Turcia în Evul-Mediu”.

A.S. Tveritina, specialistă în istoria medievală a Turciei, în *Ideii sociale în tratatele turcești didactice și politico-economice din veacurile XVI și XVII*¹, analizând operele istorice ale lui Lütflî paşa (1564), Hasan Kâfi (1595), Aini Ali (1607), Derviş Mehmed paşa (1640), Ömer Avni (1642), Kocî Bel (1640 și 1642), Katib Celebi (1653), Ali Ceaş din Sofia și Sart Mehmed paşa, scoate în relief importanța unor idei sociale legate de diverse probleme ale feudalismului otoman. Pe baza unor date arhivistice, mai mult europene decât orientale, G.L. Bondarevski a analizat: *Relațiile ruso-egiptene pe la finele veacului al XIX-lea*², iar A.H. Babahodjaev, în lumina documentelor afgane și din Buchara, a cercetat *Războiul Afganistanului pentru independență în anul 1919*³.

Nu se poate trece cu vederea comunicarea lui A. Şamsutdinov, intitulată: *Prietenia sovieto-turcă din timpul anilor de luptă a Turciei pentru independență (1919—1922)*⁴, după ce arată condițiile în care poporul turc, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a început lupta pentru independența sa națională, reliefează că această amiciție s-a născut în focul unei lupte, devenind unul din factorii importanți ai victoriei Turciei împotriva invadatorilor străini. Această amiciție alături de eroismul lucrătorilor și țăranilor turci care se înarmară împotriva crotopitorilor străini, a jucat, atunci, un rol important în cucerirea independenței Turciei și stabilirea unei păci trainice în Orient.

Un mare număr de lucrări sovietice și străine, publicate, sînt consacrate cercetării izvoarelor istorice, narrative și documentare. Iată câteva titluri privind Orientul apropiat:

A.D. Papazian, *Documentele oficiale persane, arabe și turcești din Malenadaran, secolul XIV—XIX și importanța lor pentru cercetarea vieții social-economice a țărilor Orientului apropiat*⁵. S.B. Aşurbelli, *Seyahat-name a lui Evlia Celebi ca izvor pentru cercetarea istoriei social-economice și politice a orașelor din Azerbaidjan în prima jumătate a veacului al XVII-lea*⁶. Comunicarea prezintă interes și pentru noi, deoarece opera cunoscutului călător otoman Evlia Celebi, conține descrieri bogate cu privire la trecutul țărilor române de pe la mijlocul secolului al XVII-lea.

Turcologul gruzin S.S. Djikia, autorul a trei volume impunătoare privind *Registrele de detalii ale vîlăietului Georgia (Gürgistan) (1941—1959)*, concretizîndu-și concluziile sale asupra acestor prețioase izvoare istorice⁷, reliefează importanța lor nu numai pentru cercetarea legăturilor politico-economice turco-gruzine ci și ale altor popoare din Transcaucazia și Orientul apropiat cu Imperiul Otoman.

¹ *Social ideas in turkish didactic politico-economik treatises of the XVI — XVII centuries*, M., 1960, 17 p.

² *Russko egipetskie otnoşenia v konçe XIX veka*, M., 1960, 13 p.

³ *Afghanistan's war for independence in 1919*, M., 1960.

⁴ *L'amitié soviéto-turque pendant les années de lutte de la Turquie pour l'indépendance (1919—1922)*, M., 1960, 8 p.

⁵ *Persidskie, arabskie i tureşkie ofiţialne documentl Malenadaranu XIV—XIX vekov i ih znacenie dlia izucenia soţial'no-ekonomiceskoi jizni strana bliţnego vostoka*, M., 1960, 22 p.

⁶ *Seyahat-name Evlia Celebi kak istočnik po izuceniu soţial'no-ekonomiceskoi i politiskoi istorii gorodov Azerbaidjana v pervoi polovine XVII veka*, M., 1960, 12 p.

⁷ *Ausführliches Register des wilajets Gürküstân*, M., 1960, 13 p.

A.M. Mugniov în colaborare cu L.V. Dmitrieva ș.a. au făcut o bună prezentare a „manuscriselor turcești din Colecția Institutului de orientalistică al Academiei de Științe a U.R.S.S.¹” dintre care unele prezintă un deosebit interes și pentru cercetările noastre istorice. Neapărat trebuie cercetate *Mss*: „Cronica dinastiei Osmane” (*Tarihi ali Osman Ms.B. 727*) de Ramazan-efendi (1560—1621); „Cronica lui M. Selaniki” (m. 1599), *Tarih-i Selaniki-Ms. C. 565*), „Cronica otomană” (*Beda'i ul-veka'i*) de Kodja Husein (1630); „Istoria Bulgariei” (*Tevarih Bulgarie Mss. A 1051, D. 481*); „Cronica hanilor din Crimeea” (*Tarih-i hağan-i Kırım Ms. C. 861*); „Cronica Crimeei” (*Tarih-i Kırım Ms. B. 747, B.757*); „Cronica lui Sahib Ghirai han” (1523—1549) (*Tevarih-i Sahib Ghirai han Mss: B. 765, B. 766, B. 767*) etc. Aceste prețioase izvoare istorice care au capitole întregi privind relațiile țărilor romine cu Poarta Otomană și hanatul Ghereid din Crimeea, trebuie cercetate și extrase părțile care ne privesc. Aceste informații vor completa colecția noastră: *Extrase din cronicile turcești (sec. XV—XVIII) privind țările române și regiunile învecinate care așteaptă lumina tiparului.*

În fine, M.R. Arunova, analizând sub diverse aspecte firmanul lui Nadir-Șah Afșari (1736—1747)...², arată importanța lui ca izvor istoric pentru problemele social-economice și relațiile politice ale statului lui Nadir-Șah etc.

Prezintă interes pentru cercetările noastre istorice și cele 27 de comunicări (cf. *Program*, p. 38—43, n^{rele}. 135—162) prezentate în cadrul Secției de bizantinologie (a V-a), de sub conducerea savantei N.V. Pigulevskaia. De aceea credem că nu este lipsită de interes chiar o simplă înșirare a titlurilor de mai jos:

— Gyula Moravcsik (Budapesta), „Relațiile bizantino-mameluce în veacul al XV-lea” (*Vizantiisko-Mamliukskie otnoşenia v XV v.*).

— Joseph Nasrullah (Paris), *Patriarches et évêques melchites peintres d'icônes et miniaturistes des XVII-e et XVIII-e siècles.*

— Djurdje Boskovic (Belgrad), *Sur l'unité et les contraires dans la culture ancienne de l'Eurasie.*

— Jean Richard (Dijon), *La vogue de l'Orient dans la littérature occidentale au Moyen-Age.*

— Anastasios K. Orlandos (Athens), *The frescoes recently discovered in the Monastery of Patmos.*

— David Talbot Rice (Edinburgh), *The mosaics of the Great Mosque of Damascus, and those of the Imperial Palace at Constantinople.*

— N.V. Lasareff (Moscova), „Les procédés de la stylisation linéaire dans la peinture byzantine des X—XII-es siècles et leur sources (*Priemi lineinoi stilizații v Vizantiiskoi živopisi v X—XII vv. i ih istoki*).

— F. Forlati (Venezia), *New data from San Marco, Venice.*

— Harutin Kurdian (Wichita), *Assizes of Antioch.*

— E. Lipschitz (Leningrad), „Vizantiiskoe zakonodatel'stvo i pravo VI—VIII vv. i vopros o vostočinom haraktere vizantiiskogo feodalizma” (*Das Problem vom sogenannten orientalischen Charakter der byzantinischen Gesetzgebung und des Rechtes (6—8 Jh.)*).

— A.P. Každan (Moscova), *Formen des bedingten Eigentums in Byzanz (Formi uslovnoi sobstvennosti v Vizantii) im X.—XII. Jahrhundert.*

— Mohammed Ahmed Husein (Cairo), *The Imperialistic Elements of the Crusades.*

— Johannes Irmischer (Berlin), *Theodoros Gaza als griechischer Patriot.*

¹ *Turcic manuscripts in the collection of the Institute of Oriental studies of the Academy of sciences of the U.S.S.R.*, M., 1960, 31 p.

² *Ferment Nadir-Șaha Afșara (1736—1747), kak istoriceskii istocinik*, M., 1960, 16 p.

— Imre Trencsenyi-Waldapfel (Budapest), *Die Mythe des Goldenen Zeitalters und ihre orientalischen Quellen.*

— D. Aufhauser (München), *Pilgerberichte aus verschiedenen religiösen Kulturen der Menschheit.*

— G.L. Kurbatov (Leningrad), *Termin δῆμος u Libania i vopros o proishozdenii vizantiiskih d'mov* (Le terme δῆμος dans les œuvres de Libanius et la question de l'origine des δῆμοι byzantins).

— Zvi Ankori (Jerusalim), *Karaites in Byzantium and the Crusades.*

— Kenneth Willis Clark (Durham, N.C. U.S.A.), *The Manuscript Treasures of St. Catherin'a Monaste ry in Sinai.*

— Alexander Böhlig (Halle), *Die Arbeit an d'n Koptischen Manichaica.*

— Iris Habib el-Masri (Heliopolis), *Abba Dioscurus.*

— Jean Dazvillier (Toulouse), *L'expansion d: la nation copte au moyen-age.*

— Stefan Strelcyn (Warszawa), *Traités méd:caux ethiopiens.*

— A.G. Lundin (Leningrad), *Yađz il Zarih, son of Sumhu alay.*

— Charles D. Matthews (Dhahran), *Non-Arabic Place Names in Southern Arabia.*

— P. Hendrix (Dordrecht), *The Three Angels on Roublev's „Trinity”.*

— A.V. Banck, *Byzance et l'Orient d'après quelques données d'art appliqué du XI-ème et du XII-ème siècles.*

— S.V. Udaltova (U.R.S.S.), *Nekotorle dannne vizantiiskih papirusov VI—VII vv. o formah zemlevladienia i položenii rabov i kolonov* (Neue Angaben Byzantinischer papyri aus dem VI.—VII. Jahrhundert über die Grundbesitzformen und Lage von Sklaven und Coloni).

— Hr. Bartikian, *Significance of the Will of Eustathius Bilas (1959) for the Study of the history of Armenia and Georgia in the epoch of Byzantine Dominion.*

Desigur comunicările prezentate în Secția a XII-a (Istoria Turciei) interesează mai în-deaproape, deoarece în cele mai multe este vorba de Imperiul Otoman din care au făcut parte odinoară și Țările Române. Iată pe cele care ar prezenta un anumit interes și pentru noi :

— L. Fekete (Budapesta), într-o problemă mărunță : „*Tamma*” und seine *Synonymen*, a dat dovadă de multă scrupulozitate științifică în analiza acestui element paleografic-diplomatic (*tamma*) și a sinonimelor sale din cuprinsul documentelor turcești, care se găsesc în număr mare și la noi.

— S. A. Dimitrov (Sofia), „Lichidarea slăbînirii feudale a spahiilor asupra pămîntului în țările bulgărești” (*Likvidacija lenno-spahiiskogo zemlevlad'nia v Bolgarskih zemliah*).

— Bistra A. Tvetkova (Sofia), „Relațiile agrare în Imperiul Otoman în sec. XVI—XVIII cu privire la pămînturile bulgărești” (*Ag:arnite otnošenja v Otlomanskoj imperii v XVI—XVIII vv. s ucelom bolgarskih zemeli*), în care cunoscuta cercetătoare își concretizează concluziile despre această problemă.

— Hamid Hadjibekić (Saraievo), „Giziya (haraci) în Imperiul Otoman” (*Giziya v Osmanskom gosudarstve*), în care se ocupă de evoluția dării „per capita” începînd din 1512 și pînă în secolul al XVIII-lea.

— V. P. Mutafchieva (Sofia), „Sistemul feudal-militar asupra pămîntului în Imperiul Otoman între mijlocul secolului al XV-lea — mijlocul secolului al XVII-lea (*Voenna-lennoe zemlevlad'nje Osmanskoj imperii seređint XV — seređint XVII vv.*). [Obs. în lipsa autoarei comunicarea a fost citită de Nikola Todorov].

— Bekir Sitki Baykal (Ankara), „Rivalitatea dintre Mehmed II și Uzun Hasan. Problema Trapezuntului”. (*The Rivalry between Mehmed II and Uzun Hasan. The Problem of Trapezunt*. Pe baza citorva documente, istoricul turc analizează începuturile conflictului dintre cei doi suverani. Vorbîndu-se de alianța statelor europene cu Uzun Hasan, se omite alianța

racestuia din urmă cu Moldova, fapt mărturisit de o scrisoare în persană (1472), tradusă în latină de genovezul Constantin de Sarra (1472) și adresată lui Ștefan cel Mare¹.

— John R. Walsh (Edinburgh), „Războiul otoman-persan 1577—1588” (*The Ottoman-Persian war 1577—1588*), în care se analizează serios relațiile politice și militare cu safizii.

— Mai figurează în program Jacob C. Hurewitz (New York), „Europenizarea slujbelor diplomatice în Imperiul Otoman în sec. al XIX-lea” (*The europeanization of the Ottoman Diplomacy in the 19-th Century*).

— Ömer Lüfti Barkan (Istanbul), „Organizarea lucrărilor de construcție ale moscheii Suleimanie cu anexele sale de binefacere (1551—1558)” (*L'organisation des travaux de la construction de la mosquée de Suleimaniéh avec ses annexes de bienfaisance (1551—1558)*). Cunoscutul economist turc, sintetizând cuprinsul a citorva sute de registre turcești din arhiva acestei instituții, pe baza unor statistici cercetează evoluția și întregul proces de muncă a construirii acestei geamii, care a jucat un mare rol în viața musulmanilor. Comunicarea a stîrnit un deosebit interes în rândurile auditorilor care au cerut diverse lămuriri la care conferențiarul a răspuns cu promptitudine.

— Uriel Heyd (Ierusalim), „Vechiul „Kanun-name” turcesc privind infracțiunile penale” (*The Old Ottoman „Kannu-names” dealing Criminal Law*).

— Tibor Halasi-Kun (New York), „Sangeacul de la Szeged în 1578” (*The Sandjak of Szeged in 1578*).

— Hazim Saba'novici (Saraievo), „Sistemul împărțirii administrative în Imperiul Otoman” (*Sistema administrativnogo razdelenia v Osmanskoj Imperii*), în care aduce unele precizări și completări la administrația cunoscută.

— Kenan Akyüz (Ankara), „Tanzimatul [reformele] și Junii turci” (*The Tanzimat and the Young Turks*), problema a fost bine tratată dar aduce unele completări pe baza arhivei I. Themo (Megidia).

— Dankwant A. Rustow (New York), „Apariția și consolidarea mișcării naționale turcești între anii 1918—1922” (*Origin and Consolidation of the Turkish Nationalist Movement 1918—1922*).

— Gotthard Jäschke (Münster/Westf), „Cînd a plănuit Mustafa Kemmal să construiască Republica Turcă” (*Wann hat Mustafa Kemal die Errichtung der Türkischen Republik geplant*).

— Josef Kabrda (Brno), „Cîteva probleme ale studiilor istoriei popoarelor balcanice sub dominația otomană” (*Quelques problèmes d's études de l'histoire d's peuples balkaniques sous la domination Ottomane*).

— Nikola T. Todočov (Sofia) a încheiat seria comunicărilor acestei secții cu „Orașele balcanice în sec. XVI—XVIII” (*Balkanskii grad XVI—XVIII vv.*) etc.

Concluziile generale asupra comunicărilor le-a tras prof. A. F. Miller, conducătorul secției, care a reliefat necesitatea cooperării dintre statele care au probleme comune privind în special pe cele legate de dominația otomană.

Însăși din înșirarea unora dintre titluri reiese clar că pe cînd tematica congreselor anterioare era orientată numai spre elucidarea trecutului popoarelor orientale, cel de la Moscova, pentru prima oară, a dat atenția cuvenită și problemelor istoriei contemporane. În același timp orientaliștilor le-a revenit sarcina de a sprijini popoarele din Asia și Africa ca să se dezvolte în pas cu necesitățile civilizației și culturii contemporane. Această sarcină de cinste, care revine orientaliștilor contemporaneiști a fost reliefată în cuvîntările tovarășului A. Mikoian și B.G. Gafurov.

¹ Publicată de C. Esarcu în „Columna lui Traian”, Buc., 1876, an. VII, t. I, p. 464—466, reprodusă în *Hurmuzaki* II, 2, p. 124 și mai ales P. Cancel, *Data epistolei lui Uzun-Hasan către Ștefan cel Mare și misiunea lui Isac beg*, Buc., 1912, 40 p. (Seminarul de Istoria Romanilor).

Pe marginea comunicărilor au fost purtate discuții care au adus precizări și completări în diverse probleme. Anumite încercări ale reacțiunii au fost puse pe loc la punct. Astfel, intervenția „orientalistului” suedez Harald de Sikard (Uppsala), fost misionar în Rodhesia septentrională, care a încercat să justifice așa-zisa „misiune civilizatoare” a colonialiștilor, a fost respinsă de congresiști. De asemenea a fost dată replica convenită unor delegați americani și englezi care au încercat să ascundă esența exploatoare, profund reacționară, a conducătorilor africani de triburi, reprezentanți și apărători ai orînduirii feudale. Ca răspuns, oamenii de știință din Africa și-au luat drept sarcină să-și elaboreze o adevărată istorie a continentului negru.

Parcurgînd titlurile voluminosului *Program*, și articolul consacrat acestui congres¹ se vede că problemei cercetării, editării, inventarierii și catalogării izvoarelor orientale (manuscrite, documente, inscripții etc.) i-au fost consacrate un mare număr de comunicări, nu numai de delegația U.R.S.S. ci și de străini. Sînt demne de reținut propunerea și rezoluțiile privind întocmirea unui *Corpus al izvoarelor orientale pentru istoria Europei centrale și de sud-est* de către orientaliștii din U.R.S.S., în colaborare cu cei din țările de democrație populară. O astfel de lucrare monumentală este foarte necesară pentru cercetarea unui complex de probleme istorice legate, mai ales, de regimul dominației otomane asupra unei serii de popoare.

★

Se știe că țara noastră în trecut participase formal la două sau trei congrese internaționale ale orientaliștilor. Acum a luat parte printr-o delegație de cinci membri ai Secției de studii orientale de pe lângă Societatea de științe istorice și filologice din R.P.R. (trei cercetători principali de la institutele Academiei R.P.R. și doi lectori de limbi orientale de la Facultatea de filologie a Universității „C. I. Parhon”). Delegația R.P.R., sub conducerea academicianului Al. Graur, a prezentat trei comunicări, una din domeniul istoriei, alta din domeniul lingvisticii și a treia din ramura dialectologiei. Astfel, M. Guboglu, președintele Secției de studii orientale, a expus succint, în limba turcă, comunicarea sa despre *Campania sultanului Suleiman Magnificul în Moldova (1638/1945 H.)*, în *lumina cronicilor turcești* (Secția a XII-a). În partea sa introductivă, comunicarea cuprinde o periodizare a relațiilor turcomoldovenești de pe la începutul veacului al XV-lea pînă la începutul domniei lui Suleiman Magnificul (1520—1566). Concomitent se insistă și asupra caracterului — mai mult ostil — al acestor relații axate pe plata haraciului (de la 2 000 la 10 000 de galbeni). Urmează primele relații ale lui Petru Rareș (1527—1538) cu Poarta, analizîndu-se complexul de cauze care au dezlănțuit această campanie. Descriîndu-se desfășurarea ei, începînd din Istanbul pînă la Suceava, se insistă asupra urmărilor care au dus la pierderea independenței moldovenești pentru cîteva veacuri, pînă la 1877—1878.

Vi. Drimba, în *Graiul caraimilor din R.P.R. (sec. XI)*, face o sumară caracterizare în limba franceză a dialectului acestui mic grup de tătari mozaici (*caraimi*), considerați de istoricii ca urmași ai vechilor hazari care au avut imperiul lor la nord de Marea Caspică. În fine, Vlad Bănățeanu a citit în limba rusă: *Problemele etnogenezei armenilor*. Comunicările delegației românești, de altfel ca și toate celelalte au fost găsite interesante, cu date noi, bine primite și în general pozitiv apreciate.

Au mai participat regulat la toate ședințele Secțiilor XI și XII Ion Matei (turcă) și Mamut Enver (tătară), iar unii din delegații noștri au luat cuvîntul la cîteva comunicări. Doi dintre delegații R.P.R.: Vi. Drimba și M. Guboglu au avut cîntea de a prezida cîte o ședință, în cadrul Secțiilor XI (*altaitică-turcologie*) și XII (*istoria Turciei*).

¹ Cf. XXV *Mejdunarodni Kongres vostokovedov*, în „Problemi Vostokovedenia”, 5/1960, p. 206—220.

Comunicările au arătat superioritatea orientalisticii sovietice și a celei din țările socialiste față de cea a țărilor occidentale. Însă la acest succes au contribuit și unii orientaliști din țările apusene, cu vederi progresiste.

Delegația noastră a prezentat nu numai comunicări ci și câteva publicații ca: *Studia et acta orientalia* (vol. I, II și macheta III, 1958—1960) a Soc. de științe istorice și filologice din R.P.R.; M. Guboglu, *Paleografia și diplomatica turco-osmană. Studiu și album*, Ed. Acad. R.P.R. (1958) și *Catalogul documentelor turcești* (1960, 728 p. + fasc.) de M. Guboglu, publicat de Direcția Generală a Arhivelor Statului din R.P.R. În ședința s-a accentuat că nu este bine ca unul și același document să fie publicat de cîte 7—8 ori, iar un noian de documente turcești care ar aduce multă lumină în diverse probleme, să nu fie mici măcar semnalate. Cu această ocazie, citindu-se articolul lui M. Guboglu *Contributions roumaines aux études orientales*, din „Archiv Orientální” XXIV, 3 (Praha, 1958), s-a arătat că nici în istoriografia românească nu au fost folosite documentele turcești în măsura dorită. În această privință s-a luat hotărîrea de a se trece la o muncă de colaborare cu tema: *Izvoarele orientale privind istoria Europei centrale și sud-estice*. Aceasta figurează și în planul de lucru al Academiei U.R.S.S. și R.P.R., începînd din 1961. Din partea noastră munca va fi condusă de M. Guboglu, iar din partea Academiei Sovietice de A. S. Tveritînova.

Cu ocazia ședințelor din 13 și 15 aug., convocate de B. C. Gafurov, președintele congresului și directorul Institutului popoarelor Asiei de pe lîngă Academia de Științe a U.R.S.S., cu delegații țărilor de democrație populară, la care am participat și noi, pe baza relațiilor conferințelor preliminare de la Praga și Varșovia, s-a căutat o soluție pentru o colaborare mai rodnică între aceste țări și U.R.S.S. pe tărîm internațional. De fapt unul dintre țelurile principale ale acestui congres, a fost și întărirea colaborării dintre U.R.S.S. și țările de democrație populară și în domeniul orientalisticii. B. G. Gafurov, trecînd în revistă realizările orientalisticii în țările socialiste a remarcat succesele din domeniul turcologiei în țara noastră.

Amintim că pentru delegații de la congres au fost organizate câteva expoziții ca de pildă cea de artă populară a popoarelor orientale din U.R.S.S., expoziția de cărți a editurilor de orientalistică din U.R.S.S. și din alte țări (Olanda, Franța, R. F. Germană, Turcia etc.). Această frumoasă și utilă expoziție a fost organizată de cunoscuta cercetătoare A. S. Tveritînova.

Tot în cinstea acestui congres au fost organizate două seri culturale, una de dansuri și muzică și alta de recitări din bogatul folclor al popoarelor din Orientul sovietic (Azerbaigean, Armenia, Uzbecistan, Cahahstan, Tadjikistan etc.), care au stîrnit admirație și aplauze vii.

Delegația noastră a consultat bibliotecile Institutului de istorie al popoarelor Asiei, unde se găsesc numeroase opere care interesează direct și trecutul patriei noastre. Delegația R.P.R. a fost pretutindeni bine primită și cu cea mai mare amabilitate.

Ne-am întors de la acest congres cu convingerea că studiile orientale de la noi trebuie întărite, sprijinite, și dezvoltate și mai mult. Dacă ne gîndim la relațiile țărilor romîne cu diversele popoare orientale, îndeosebi turcice, la numeroasele materiale orientale păstrate în arhivele noastre și în cele de peste hotare (Bulgaria, Turcia etc.) la legăturile de astăzi de ordin diplomatic și comercial-economic aproape cu întregul Orient, necesitatea întăririi studiilor orientale devine o problemă de mare importanță. S-a hotărît ca următorul congres să aibă loc în India (1963), pentru a cărui întîmpinare Secția de studii orientale și-a întocmit un plan de câteva publicații, potrivit cu specificul acestei reuniuni a orientaliștilor din lumea întreagă. Este vorba de un studiu privind *Cultura și civilizația Indiei* (A. Frenkian și Vl. Bănățeanu), altul sub aspect istoric-juridic-lingvistic despre *Țiganii din România* (C. Tănase) și în fine, două articole *India în cronicile turcești* (M. Guboglu) și *India în literatura românească* (Dorothea Sasu-Tîmerman).

M. Guboglu

CENTENARUL UNITĂȚII ITALIEI LA INSTITUTUL GRAMSCI DIN ROMA

Mișcarea pentru unitatea Italiei, cunoscută sub numele de *Risorgimento*, a impus ea principal obiectiv al revoluției italiene din 1848 înfăptuirea statului național italian. Contradicțiile dintre liberalii moderați, care reprezentau pe moșierii îmburgheziți și marea burghezie, și democrații conduși de Mazzini și Garibaldi, exponenți ai burgheziei mijlocii și mici, au slăbit lupta de eliberare și unitate națională a poporului italian și au dus la înfrângerea revoluției.

Continuarea luptei revoluționare de către democrați, în anii de după 1849, a slăbit rezistența conservatoare, iar participarea Sardiniei la războiul Crimeii a dat posibilitatea liberalilor moderați conduși de Cavour să pună în aplicare în 1859 planul de extindere în nordul Italiei a regatului sard prin îndepărtarea dominației austriace. Politica lui Cavour, de înfăptuire a unității pe calea războiului și a manevrelor diplomatice, n-a dat toate rezultatele scontate, fiind limitată de interesele de clasă ale burgheziei europene, în primul rând franceze, care se temea că sfârșirea monarhiei habsburgice ar duce la izbucnirea unei noi revoluții democratice. Însă lupta revoluționară pentru unitate și democrație a poporului italian a depășit aceste limite. În martie 1860 micii tirani din Toscana și Emilia au fost alungați și cele două ținuturi s-au alipit regatului sard, iar în mai al aceluiași an Garibaldi a răsculat poporul din Sicilia și apoi pe cel din Napoli. Din unirea sudului peninsulei cu regatul sard, s-a ajuns în martie 1861 la formarea statului italian. Această unire nu s-a făcut însă sub conducerea democratului Garibaldi, ci sub aceea a liberalului moderat Cavour, din care cauză nu s-a ajuns la o republică democrată, ci la un regat condus de moșieri liberali și burghezi, și s-au păstrat în agricultura sudului puternice resturi feudale, reflectate și în organizarea statului. Considerând că nu acțiunea militară și diplomatică a lui Cavour a fost determinantă în formarea statului național italian, ci lupta revoluționară a maselor, declanșată deschis în martie 1860, *Institutul de studii Gramsci* din Roma al Partidului Comunist Italian a organizat în zilele de 19—21 martie 1960, la 100 de ani de la declanșarea mișcărilor populare, un Congres științific, având ca temă dezbaterea problemelor legate de unitatea Italiei.

În afară de numeroși istorici marxiști italieni, au participat ca invitați istorici marxiști din multe țări europene. Toate statele socialiste europene au fost reprezentate. Delegația sovietică a fost condusă de V. M. Hvostov, directorul Institutului de istorie al Academiei de Științe a U.R.S.S. Din țara noastră au participat acad. A. Oțetea, directorul Institutului de istorie al Academiei R.P.R., prof. Tudor Bugnariu și conf. Vasile Maciu. Dezbaterile Congresului au fost urmărite de conducătorii Partidului Comunist Italian, în frunte cu Palmiro Togliatti.

Lucrările Congresului au început în fiecare din cele trei zile printr-un substanțial raport (relație), a cărui expunere a durat cel puțin două ore. După rapoarte au urmat intervențiile și comunicările. În afara numeroaselor intervenții și comunicări ale istoricilor marxiști italieni care au dovedit o adevărată cunoaștere a problemelor puse în discuție și o temeinică stăpânire a metodei materialist-dialectice, au făcut intervenții istoricii străini, în special cei din țările socialiste. V. M. Hvostov a făcut o comunicare privind atitudinea democrațiilor revoluționari ruși față de problema unității Italiei. Acad. A. Oțetea a făcut o intervenție pe marginea raportului ținut de Emilio Sereni, privitor la piața națională și acumularea capitalistă în unificarea Italiei, iar conf. Vasile Maciu a expus comunicarea intitulată *Lupta poporului român pentru unire și unitatea Italiei*.

În raportul său, expus în prima zi a Congresului, intitulat *Formarea statului unitar (La nascita dello Stato unitario)*, Giorgio Candeloro s-a ridicat atât împotriva învinuirii de „re-

voluție falită” cît și împotriva exaltării apologetice a Risorgimentului, explicînd evenimentele din anii 1859—1861 prin caracterul special al dezvoltării istorice a Italiei moderne, deși formarea statului italian independent, unit și constituțional a fost aspectul italian al revoluției burgheze europene. El a respins teza după care la baza mișcării pentru unitatea Italiei ar fi stat exemplul țărilor burgheze înaintate, iar nu forțele de producție ale societății italiene. Raportul dintre dezvoltarea economico-socială burgheză și formarea mișcării naționale italiene a avut la bază interdependența reformelor antif feudale, libertatea politică, independența și unirea tuturor statelor într-un singur stat. Încă înainte de revoluția din 1848, acțiunea intelectualilor pentru unire se întemeia pe necesitatea unei piețe unice pentru capitalism.

Două forțe politice au acționat pentru unitatea Italiei, mișcarea democratică de sub conducerea lui Mazzini și a lui Garibaldi, decis unitară și centralistă, și mișcarea moderată (liberal-moderată) condusă de Cavour, inițial federalistă, devenită partizană a unirii sub presiunea împrejurărilor și a activității crescînde a mișcării democratice, pe care în parte și-a subordonat-o, acceptîndu-i programul de unire națională. Vechile state italiene, cu excepția regatului sard, conduse de moșieri conservatori, au fost incapabile să se adapteze necesităților capitalismului și să depășească interesele lor particulare. Organic progresist, cum l-a caracterizat Antonio Gramsci, întemeietorul Partidului Comunist Italian, partidul moderat, condus de Cavour și sprijinit pe Piemont, care avea înflorirea economică în Italia, s-a adaptat treptat necesităților capitalismului, ceea ce a dus la transformarea burgheză a statului sard și a făcut cu puțință unirea Italiei în jurul acestuia. Cavour a luptat cu succes contra conservatorilor, clericali și municipalisti, și a absorbit o mare parte a partidului democrat prin alianța cu Rattazzi, prin absorbirea „moleculară” a unor democrați sau prin aceea a unor întregi grupări de stînga.

Partidul democrat avea o bază socială slabă și lipsită de unitate, constituită în anii 1849—1853 din meșteșugari și muncitori, aceștia puțin numeroși atunci, deși Mazzini era partizanul solidarității sociale și antisocialist și nu s-a preocupat de problema agrară. Cu toate acestea, Mazzini a impus prin activitatea lui în anii 1849—1859 Italiei și Europei problema unirii și independenței statului italian.

În perioada decisivă a unirii Italiei (1859—1861) din aprilie 1859—aprilie 1860, conducerea luptei au avut-o moderații sprijiniți de grupările democratice, care au dus la alipirea Emiliei și Toscanei la statul sard; din aprilie în septembrie 1860, cînd s-a produs insurecția siciliană, conducerea au avut-o democrații desprinși de Cavour iar din septembrie 1860 în martie 1861 s-a ajuns la înfrîngerea lui Garibaldi și la reluarea conducerii de către Cavour, la primul parlament național, la proclamarea regatului Italiei și a dreptului acestuia de a avea capitala la Roma.

În concluzia sa, Candeloro a atras atenția că crearea statului unitar italian, făcîndu-se printr-un compromis între forțele înnoitoare și cele conservatoare, a lăsat nerealizate probleme sociale și politice importante.

În a doua zi a Congresului, Emilio Sereni a expus raportul său intitulat *Piața națională și acumularea capitalistă în Unitatea italiană (Mercato nazionale e accumulazione capitalistica nell'Unità italiana)*. În istoriografia italiană s-au făcut unele legături între dezvoltarea economică și unitatea Italiei. Istoricul Ciasca, de pildă, referindu-se la anii dinainte de 1848, și-a concentrat atenția „... asupra raportului dintre tendințele politice unitare și cele inerente procesului de formare a unei piețe naționale italiene...”. Totuși, o cercetare adîncă asupra problemelor economiei italiene în epoca Risorgimentului rămîne să se facă obligator „... ca o cercetare asupra procesului de formare a pieței naționale capitaliste a Italiei „... pentru marea industrie (și „după noi”, — accentua Sereni — „mai întîi încă, pentru marea agricultură capitalistă”. Procesul formării pieței italiene capitaliste trebuie considerat ca o unitate a pro-

cesului dezvoltării comerciale și a celei de acumulare a capitalului, conținut economic al procesului istoric al societății italiene din timpul Risorgimentului și din primele decenii de după formarea statului italian. În această privință Mazzini însuși, dovedind înțelegerea problemei, spunea „...noi nu avem steagul nostru, nici nume politic, nici cuvânt între națiunile Europei; nu avem centru comun, nici pact comun, nici *pieță comună*”.

În procesul de formare a pieței interne italiene, un rol important l-a avut comerțul cu grâu, nu numai pentru ponderea sa importantă în schimbul intern și extern al întregii țări și al fiecărui stat italian în parte, ci pentru că grâul avea în consumul populației italiene un rol deosebit și „mersul pieței grâului” se repercuta din plin asupra celui al celorlalte mărfuri.

Emilio Sereni a mai pus în discuție și alte aspecte ale problemei, de pildă pe acela al schimbului neechivalent dintre sat și oraș, sau pe acela al rolului înlăturării cătușelor juridice și politice învechite, la care se referea Gramsci, pentru dezvoltarea capitalismului în general etc.

În ultima zi a Congresului raportul de bază, intitulat *Politica și administrația în statul italian unit (Politica ed amministrazione nello Stato unitario)*, a fost expus de prof. Ernesto Ragionieri care a pornit de la întrebarea de ce „...moderații italieni, care s-au declarat mereu, în tot timpul perioadei risorgimentale, împotriva centralizării caracteristice statului modern francez și în favoarea unei autonomii administrative, după modelul englez, au sfârșit prin a crea un stat puternic centralizat? „Răspunsul la această întrebare este complex. Realizarea unității Italiei împotriva planurilor de confederație ale diplomației europene explică în parte convertirea moderaților la mișcarea în favoarea unității centralizate. Pe de altă parte, anexarea teritoriilor din centrul și sudul Italiei prin sistemul sufragiului universal constituia un izvor de contradicții, ce nu puteau fi învinse prin descentralizarea administrativă. În special în sud, unde se produsese revoluția democratică garibaldiană, moderații nu aveau destui partizani ca să poată conduce în interesul burgheziei și al moșierilor, așa încât Salvemini avea dreptate când scria: „În sud un număr restrâns de burghezi și mici burghezi, în primul rând intelectuali, care formau baza partidului liberal și național antibourbonic, nu se simțeau în stare să conducă numai prin forțele lor împotriva răscoalelor țărănești. Centralizarea administrativă era deci pentru liberalii din sud singura formă în care ei puteau concepe unitatea națională”.

Ca urmare a renunțării la sistemul administrării autonome, moderații au impus în octombrie 1861 sistemul administrării prin prefecti de tipul celor din Franța, care acumula în provinciile date în grija lor „...sarcinile politice ale guvernatorilor de mai înainte și cele administrative atribuite intendenților...”. Acordarea unor puteri locale așa de mari, prefectilor, era o soluție birocratică a descentralizării. Aceștia reprezentau în toate provinciile statului unitar clasa dominantă, compusă din burghezi și moșieri liberali și constituiau expresia caracterului oligarhic, moderat și centralizator al statului național italian.

★

Dezbaterile celor trei rapoarte de bază de către istoricii marxști italieni a fost vie și a pus într-o nouă lumină numeroase aspecte ale luptei pentru unitatea Italiei și ale caracterului statului unitar italian. Un interes deosebit au suscitât tezele susținute de Emilio Sereni referitoare la formarea pieței interne pentru capitalism în Italia, în special cea privind importanța precumpănitoare ce acordă d-și pieței grâului. Această teză a provocat obiecțiuni, la care raportorul, în răspunsul său, a venit cu ample explicațiuni.

Atât rapoartele principale, cât și intervențiile și comunicările istoricilor italieni și străini au fost urmărite cu un viu interes de numerosul auditoriu, compus în cea mai mare

parte din specialiști în problemele privind *Risorgimentul* și unitatea Italiei. Ele au dus la o mai adâncă înțelegere științifică a acestor probleme, puse și dezbătute de pe poziția materialismului istoric.

Vasile Maciu

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ JUBILIARĂ A UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA” DIN IAȘI (28—30 OCTOMBRIE 1960)

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la înființarea universității au avut loc în orașul Iași importante manifestări culturale care au marcat acest eveniment ca o sărbătoare a științei și culturii, o sărbătoare a întregului popor. Printre aceste manifestări, sesiunea științifică ocupă un loc de frunte atât prin numărul important al comunicărilor și al cadrelor didactice, de cercetători și specialiști antrenate la întocmirea și discuțiile acestora cât și prin nivelul științific al materialelor prezentate.

În ședința generală de comunicări au luat cuvântul: conf. D. Berlescu, care a prezentat: *Aspecte din istoricul Universității „Al. I. Cuza” din Iași* și prof. I. Popa care a vorbit despre *Dezvoltarea activității științifice la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași*.

Sesiunea și-a desfășurat apoi lucrările în cadrul secțiilor: Științe matematice cu 52 comunicări, Mecanică-fizică cu 53 comunicări, Științe chimice cu 62 comunicări. Științe biologice și agronomice cu 82 comunicări, Științe geografice și geologice cu 31 comunicări, Științe medicale cu 60 comunicări, Filozofie, Științe juridice și economice cu 35 comunicări, Istorie cu 12 comunicări și Secție de limbă și literatură cu 30 comunicări. În total în cele nouă secții ale sesiunii științifice jubiliare a Universității „Al. I. Cuza” din Iași au fost prezentate 417 comunicări la care trebuie să adăugăm și altele câteva, expuse de oameni de știință de la instituțiile de învățământ superior din străinătate sosiți ca invitați la serbările centenarului ieșean.

Lucrările Secției a VIII-a, Istorie, au fost prezidate de: acad. C. Daicoviciu, acad. Em. Condurachi, Valerian Popovici și D. Berlescu. M. Petrescu-Dimbovița a prezentat comunicarea: *Dezvoltarea societății tribale din spațiul carpato-dunărean în prima jumătate a mileniului I î.e.n.* Autorul a subliniat particularitățile grupelor locale din perioada de sfârșit a epocii bronzului și în prima epocă a fierului, perioadă de formare a triburilor tracice și de accentuare a diviziunii ramurilor nord și sud-tracică, precum și de întrepătrundere a civilizației tracice locale cu elemente de civilizație cimeriană, ilirică, scită și greacă. Bazându-se pe rezultatele recente ale cercetărilor arheologice autorul a încercat explicarea stadiului deosebit, de dezvoltare culturală și social-economică a grupărilor tribale din această perioadă, precum și trecerea în mod inegal către a doua epocă a fierului în spațiul carpato-dunărean.

C. I. Nicolăescu-Plopșor s-a ocupat de *Paleoliticul în Moldova*, iar M. Dinu despre: *Importanța cercetărilor arheologice de la Valea Lupului pentru problema sfârșitului neoliticului din Moldova*. Săpăturile efectuate în anii 1953—1957 în apropierea orașului Iași, la Valea Lupului, au dus la descoperirea unei întinse așezări neolitice din faza Cucuteni B și a unei necropole tumulare cu morminte cu ocră roșu. Autorul încearcă pe baza acestor vestigii, a căror bogăție, varietate și particularitate impresionează pe toți cercetătorii, să determine periodizarea și trăsăturile caracteristice ale sfârșitului neoliticului din Moldova.

N. Gostar în comunicarea: *George Săulescu primul arheolog român*, expune activitatea celui dintâi învățat român care a studiat trecutul îndepărtat al Moldovei din punct de vedere arheologic, epigrafic și numismatic. Studiul lui Săulescu despre castrul roman de la Tirighina (Barboși) își păstrează până astăzi valoarea datorită temeiniciei culturii clasice și spiritului pătrunzător de observație cu care era dotat autorul său. Săulescu este cel dintâi care scrie și întreprinde acțiuni pentru salvarea și conservarea importanțelor resturi arheologice aflate cu prilejul diferitelor lucrări edilitare în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Moldova.

C. Cihodaru a prezentat comunicarea: *Întinderea proprietății feudale și situația țărănimii din Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*. Autorul susține că în unele lucrări istorice recent apărute se mai menținea ideea moștenită din trecut că în secolul al XV-lea ar fi existat în Moldova o masă puternică de țărani liberi, cunoscuți sub numele de răzeși. Reluând în cercetare materialul documentar existent. C. Cihodaru a fixat harta satelor căzute în dependență feudală în secolul al XV-lea din regiunea cuprinsă între Prut și Siret de la linia înălțimilor de la sud de Iași până la Dunăre, adică din acea parte a Moldovei unde în timpurile mai noi exista cel mai mare număr de răzeși. În afară de un mic număr de sate aparținând domniei, impuse la sarcini feudale asemănătoare cu acelea ale țăranilor de pe proprietățile particulare, restul este căzut în dependență feudală. Loc pentru obștea țărănească liberă — conchide C. Cihodaru, nu mai există. Țăranii care în relațiile dintre ei și stăpînii de pămînt se conduceau după normele dreptului valah se bucurau de dreptul de liberă strămutare, alții erau lipsiți și de acesta. Rezultatele acestei cercetări, — arată autorul —, solicită revizuirea teoriilor privind rolul jucat de țărănimie în lupta pentru centralizarea puterii în stat și nu îngăduie să se caute originea răzeșilor în obștile țărănești existente în perioada anterioară formării statelor feudale pe teritoriul țării noastre. Răzeșii din această parte — susține C. Cihodaru — sînt urmașii unor proprietari mărunți și mijlocii ale căror ocine s-au fărîmițat continuu și procesul formării acestei păături sociale începe din secolul al XVII-lea.

În comunicarea *Observații cu privire la dezvoltarea agriculturii în Moldova pînă la sfîrșitul veacului al XV-lea*, V. Neamțu încearcă să prezinte tehnica și nivelul producției agricole pînă la sfîrșitul secolului al XV-lea expunînd cîteva date despre plug.

Valerian Popovici a vorbit despre: *125 ani de la înființarea Academiei Mihăileane*, arătînd în concluzie că „Academia Mihăileană a luat ființă ca o necesitate istorico-culturală într-o epocă de profunde transformări social-economice”. Academia Mihăileană concepută inițial ca o școală înaltă feudală s-a adaptat la cerințele vremii și a corespuns năzuințelor de afirmare a burgheziei în dezvoltare, a corespuns năzuințelor poporului. Luptînd cu mari greutăți materiale, fără profesori, fără local adecvat, fără material didactic, învățămîntul superior de la Academia Mihăileană s-a impus atît pe plan intern cît și pe plan extern.

Academia Mihăileană ajutată în începuturile și dezvoltarea sa de către pleiada de cărturari, de oameni de știință care activau în rîndurile societății de medici naturaliști a devenit focarul de răspîndire a științei în Moldova. Cadre formate la Academia Mihăileană vor preda în facultățile create prin Așezămîntul școlar al lui Grigore Ghica și mai tîrziu, în 1860, în primele facultăți ale universității care luase ființă.

Un rol important l-a avut Academia Mihăileană în pregătirea de cadre pentru întreprinderile și instituțiile corespunzătoare stadiului de dezvoltare istorică al țărilor romine. Dar poate cea mai însemnată contribuție care a adus-o în acele vremuri. Academia Mihăileană a fost aceea de a ajuta la unificarea culturii în Principatele romine.

O dată cu profesorii transilvăneni și munteni veniți în Moldova au venit și ideile culturale și politice din cele două principate. În acest uriaș creuzet care este școala — arată V. Popovici

— se frământau și se unificau ideile și aspirațiile politice și sociale, se pregăteau condițiile pentru unificarea politică și eliberarea națională și socială a poporului român.

Vorbind despre *Aspecte din regiunea Galați ale luptei pentru Unirea țărilor române*, Ion Brezeanu a înfățișat condițiile social-economice din regiunea Galați care au generat lupta deosebit de ascutită între unioniști și antiunioniști în epoca de pregătire a Unirii. Autorul s-a oprit în special asupra campaniei electorale pentru alegerea Divanurilor ad-hoc, perioadă de mari agitații în regiunea Galați, subliniind samavolnicile la care s-a dat administrația locală din Galați, Focșani, Tecuci și din celelalte centre din regiune pentru a împiedica exprimarea liberă a voinței maselor populare în ce privește Unirea.

Înfrângând rezistența dușmănoasă a reacțiunii, masele populare au acționat cu tărie în direcția Unirii, împreună cu celelalte forțe sociale interesate în această direcție, și au ales ca reprezentanți în Divanurile ad-hoc luptători curajoși și hotărâți pentru cauza unirii: Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri, Moș Ion Roată, Răducanu Sava și alții. Aceasta a contribuit la înscrierea pe ordinea de zi a divanului din Moldova a celei mai arzătoare probleme a timpului: problema agrară, chiar dacă — pentru moment — ea nu și-a putut găsi rezolvarea atunci.

În partea a doua, comunicarea s-a ocupat de felul în care s-a manifestat în regiunea Galați lupta pentru alegerea domnitorului Alexandru Ion Cuza, entuziasmul cu care populația a primit această alegere, desăvârșirea Unirii și înfăptuirea principalelor reforme social-politice în limitele de clasă respective.

Ilie Grămadă a prezentat comunicarea: *Situația țăranimii moldovene înainte de legea agrară din 1864*, analizând cauzele care au dus la desființarea iobăgiei.

Profesorul Apostolis Daskalakis (Atena) invitat la serbările centenarului universităților ieșene a prezentat în limba franceză comunicarea: *Arhivele istorice române în raport cu evenimentele istoriei moderne a Greciei* subliniind bogăția informațiilor cu caracter istoric, politic, social aflate în arhivele noastre și care interesează deopotrivă atât istoria modernă a Greciei cât și evenimentele contemporane din patria noastră. Comunicarea a privit importanța arhivelor noastre pentru trei probleme importante ale istoriei Greciei: istoria literară a Greciei moderne, viața lui Rigas Velestinlis și activitatea Eteriei în Principate. Pe baza documentelor aflate în arhivele din R.P.R., a arătat A. Daskalakis, noi putem să determinăm multe aspecte din viața lui Rigas Velestinlis și mai ales acest aspect al funcționării lui ca agent al Consulatului Franței din București.

Comunicările: *Arhitectura în regimul nostru de democrație populară și perspectivele de dezvoltare ale orașului Iași*, de G. Pavlu și B. Grünberg, și *Contribuția orașului Iași la dezvoltarea arhitecturii românești*, de Gh. Curinschi, s-au ocupat de precizarea locului pe care-l ocupă monumentele vechii arhitecturi ieșene precum și de interesul deosebit pentru teoria și practica arhitecturală și urbanistică din țara noastră pe care-l prezintă reconstrucția socialistă a orașului Iași. Armonizarea noilor ansambluri cu structura existentă a orașului, imbinarea armonioasă a noilor clădiri cu arhitectura tradițională a Iașului, rezolvarea rațională a problemelor funcționale, tehnice și economice la nivelul cerințelor actuale, au fost principalele probleme prezentate.

Analizând *Aspectele învățământului din România între primul și al doilea război mondial*, Janeta Benditer a expus politica burghezo-moșierimii față de învățământul de toate gradele/ între anii 1918—1944 reflectare a străduințelor ei neputincioase de a-și menține pozițiile dominante, din ce în ce mai zdruncinate de valul revoluționar al maselor. Arătând că la sfârșitul primului război mondial, 43 % din întreaga populație a Vechiului Regat, 60 % din cea a Moldovei de nord și 40 % din populația Transilvaniei era analfabetă, că această situație era o piedică chiar pentru realizarea intereselor de clasă ale cercurilor conducătoare, dar mai ales datorită creșterii vertiginoase a influenței ideologiei clasei muncitoare, a ideilor Marii Revoluții Socialiste

din Octombrie, cercurile guvernante din țara noastră au fost obligate să treacă în anii 1919—1924 la o lărgire a rețelei școlare. În continuare, autorul analizează diferitele măsuri luate pentru reorganizarea învățământului prezentând totala subordonare a acestuia intereselor de clasă ale burghez-omoșerimii, și în același timp demonstrând caracterul neștiințific și retrograd, folosirea teoriilor celor mai reacționari pedagogi străini în învățământul de la noi, între primul și al doilea război mondial, răspîndirea concepțiilor cu caracter deschis reacționar.

La discuțiile pe marginea comunicărilor, au luat cuvîntul mulți cercetători, specialiști, cadre didactice și studenți care au apreciat înalta ținută științifică și bogatul conținut ideologic al comunicărilor prezentate, făcînd în același timp și numeroase observații și completări.

Liviu Ștefănescu

PRECIZĂRI NECESARE*

(scrisoare către redacție)

În istoriografia noastră cercetările științifice se întemeiază exclusiv pe metoda materialismului dialectic și istoric. Firește că erorile și confuziile în folosirea terminologiei științifice sînt încă posibile, dar, spre cinstea istoricilor noștri, ele apar de cele mai multe ori incidental. Datoria noastră este de a le semnală și de a le înlătura numai printr-o critică constructivă.

În nota de față ne referim doar la unele greșeli și confuzii în folosirea terminologiei științifice din domeniul istoriei industriei, domeniu în care istoricii burghezi utilizau impropriu noțiunile de atelier, manufactură, fabrică etc. Se știe că în istoriografia noastră lucrurile au fost puse la punct în accepțiunea lor marxistă, științifică, în studiile lui S. Vianu¹, Olga și N. N. Constantinescu², V. Diculescu³, C. Șerban⁴, St. Imreh⁵ etc.

Astfel de greșeli și confuzii au fost făcute de către Gh. Georgescu-Buzău. Titlul exact al studiului d-sale este: *Aspecte ale dezvoltării manufacturilor în Țara Românească și Moldova în perioada premergătoare Unirii celor două țări (1829—1859)*. Titlul însă nu corespunde conținutului, căci cele mai multe din așa-zisele manufacturi sînt de fapt ateliere ale cooperăției capitaliste simple, sau instalații mecanice (morile, povernele etc.) și mici fabrici, caracteristice prin tehnica și capacitatea lor de producție perioadei de început a introducerii mașinismului, dar pe care autorul le socotește, după cum vom vedea, în mod greșit, manufacturi.

Nefișându-și temeinic terminologia științifică, autorul a folosit impropriu noțiunile de manufactură, fabrică etc. În felul acesta studiul, în ciuda unei documentări bogate și variate, a fost construit pe premise greșite, iar concluziile, firește, sînt și ele tot greșite.

* În legătură cu lucrarea, *Aspecte ale dezvoltării manufacturilor în Țara Românească și Moldova în perioada premergătoare Unirii celor două țări (1829—1859)* de Gh. Georgescu-Buzău, în „Studii privind Unirea Principatelor”, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1960, p. 95—123.

¹ S. Vianu, *Considerațiuni asupra caracterului și rolul întreprinderilor industriale din Țările Române de la sfîrșitul secolului XVIII*, în „Comunicări și articole de istorie”, Buc., 1955.

² O. Constantinescu, N. N. Constantinescu, *Cu privire la problema revoluției industriale în România*, Buc., 1957, N. N. Constantinescu și colaboratori, *Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial*, Buc., 1959.

³ V. Diculescu, *O manufactură de ceramică la Tîrgu-Jiu (1832—1863)*, Buc., 1956.

⁴ C. Șerban *Știri despre o sticlărie în ținutul Romanului la sfîrșitul secolului al XVIII-lea*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. I, Buc., 1956.

⁵ St. Imreh, *Despre începuturile industriei capitaliste din Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Buc., 1955.

Dacă Gh. Georgescu-Buzău ar fi stabilit în prealabil limpede ceea ce este un atelier al micii producții, un atelier al cooperăției capitaliste simple, o manufactură și o fabrică, confuziile ar fi fost evitate, iar cercetătorului i s-ar fi dezvăluit nu numai un tablou clar al formelor de producție pe care le îmbrăca industria noastră în acea epocă, ci și raportul în care se afla un stadiu al dezvoltării industriei față de altul.

Economia politică și istoriografia marxistă includ în mica producție pe meșteșugarul care lucrează cu forțe proprii, sau care utilizează în procesul de producție mâna de lucru a membrilor familiilor sale. Cooperăția capitalistă simplă constă în „activitatea unui număr mai mare de muncitori în același timp, în același loc (sau, dacă vreți, pe același câmp de muncă) în vederea producerii aceleiași spețe de marfă, sub comanda aceluiași capitalist”¹. Așadar, ceea ce deosebește cooperăția capitalistă simplă de mica producție este folosirea muncii salariate. Manufactura capitalistă nu este altceva decât cooperăție capitalistă simplă al cărei proces de producție are la bază diviziunea muncii și tehnica manuală, pe când industria mecanizată, „cea mai înaltă treaptă a capitalismului în industrie”, are ca „principală și cea mai esențială trăsătură (...) folosirea în producție a unor sisteme de mașini”². Numai însușindu-ne temeinic caracteristicile și particularitățile fiecărei forme de producție, al fiecărui stadiu industrial, putem evita confuziile care se mai ivesc ici și colo în legătură cu forma de producție căreia îi aparțin întreprinderile și instalațiile industriale.

Este însă adevărat că documentele nu ne oferă întotdeauna date suficiente pentru a putea stabili cu precizie căruia stadiu industrial îi aparține o întreprindere sau o instalație industrială. Dacă în ceea ce privește instalațiile mecanice, informațiile, deși adeseori laconice, sînt certe, nu același lucru se poate spune, de exemplu, despre manufacturi, în privința cărora documentele, adeseori, nu ne dau știri relative la diviziunea tehnică a muncii. Totuși chiar și în acest caz ne mai rămîne o posibilitate de a preciza dacă este sau nu vorba despre o manufactură: numărul lucrătorilor angajați într-o întreprindere în care se confecționează o singură speță de produse. Istoricii sovietici, de pildă, deosebesc manufacturile de alte întreprinderi industriale nemecanizate luînd în considerație un criteriu stabilit de Lenin: prezența în manufactură a nu mai puțin de 16 lucrători³. Nu mai puțin dificilă este, datorită insuficienței documentare, și încercarea de a distinge un atelier al micii producții de un atelier al cooperăției capitaliste simple, deoarece în documente nu se specifică decât arareori dacă lucrătorii sînt sau nu sînt membri ai familiei meșteșugarului.

Referindu-se la fabrica lui M. Kogălniceanu, Gh. Georgescu-Buzău arată că ea la început „a fost o manufactură tipic capitalistă, evoluată și nu o fabrică, deoarece *n-a folosit forța aburului* (subl. n. — L.B.). Despre fabrica de hîrtie a lui Gh. Asachi se spun următoarele în studiul la care ne referim: ca „*n-a intrunit așa dar condiția esențială a unei fabrici și anume folosirea forței aburului* (subl. n. — L.B.). De aceea, ca și întreprinderea de postav a lui Mihail Kogălniceanu, ca trebuie considerată ca o manufactură capitalistă, mai mare și mai productivă” (v. p. 103—111). Cu alte cuvinte, orice întreprindere industrială, indiferent de gradul de mecanizare a procesului de producție, dacă nu utilizează forța aburului este o manufactură, sau altfel spus, caracteristica principală, esențială, a unei instalații mecanice, a unei fabrici, nu este mașina-unealtă, ci forța motrice. Or, lucrurile nu stau așa. Se știe că manufacturii îi sînt proprii și caracteristice diviziunea tehnică a muncii și tehnica manuală în care rolul principal îl joacă iscusința meșteșugarului, măiestria sa și nicidecum mașina — unealtă, deși folosirea ei sporadică, în anumite lucrări conexe, nu-i exclusă în fabrică, dimpotrivă, trăsătura esențială și distinctă este mașina — unealtă; — chestiunea — spune Marx — dacă forța motrice provine de la om sau de la

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol III, Buc., 1955, p. 329.

² *Ibidem*, p. 426.

³ A. C. Нифсигов, *Полотняные мануфактуры России в 1854*, în „исторические вписки”, nr. 43 (1954), p. 224.

mașină nu schimbă nimic în esența lucrului”¹. „Mașina, de la care pornește revoluția industrială înlocuiește pe muncitorul care mînuiește o singură uneltă cu un mecanism care operează deodată cu un *mare număr* de unelte identice sau de aceeași speță și care e pus în mișcare de o singură forță motrice, oricare ar fi forma ei”² (subl. n. — *L. B.*). Așadar, o fabrică este fabrică pentru că procesul de producție se efectuează prin mașini unelte, indiferent dacă ele sînt puse în mișcare prin forțe motrice naturale (apă, vînt) sau prin forța motrice a aburului. Astfel, dacă am accepta definiția manufacturii dată de Gh. Georgescu-Buzău, ar însemna să trecem în rîndul acesteia din urmă și acele gigantice uzine contemporane nouă care folosesc ca forță motrice în locul aburului căderile de apă.

Ca urmare a confuziilor mai sus amintite, Georgescu-Buzău a inclus în categoria manufacturilor și instalațiile mecanice (morile povernele etc.) și fabricile (fabrica lui M. Kogălniceanu, a lui Gh. Asachi, fabrica de conserve de la Țiglina, fabrica de cărămizi de la Iași, fabrica de la Tunari etc., care erau întreprinderi industriale înzestrate cu mașini-unelte). De asemenea au fost socotite manufacturi zălhanalele, cășăriile, berăriile etc. Firește că unele dintre ele erau manufacturi, dar în marea lor majoritate ele erau ateliere ale micii producții sau ale cooperăției capitaliste simple. În Moldova, în acea epocă, funcționau ca manufacturi doar trei zălhanale (una la Focșani și două la Huși).

Dacă cineva se mai poate îndoi de erorile pe care le-a săvîrșit Gh. Georgescu-Buzău, iată încă o dovadă: „în concluzie — spune autorul — în această perioadă (1829—1859 — *n.n.*), manufacturile din Țara Românească *s-au dezvoltat atît din punct de vedere cantitativ cît și calitativ* (...) *Tehnica manufacturilo, a fost îmbunătățită prin introducerea mașinilor, iar în unele dintre ele chiar prin întrebuinșarea forței aburului, ceea ce a constituit preluul începutului revoluției industriale în cele două țări, adică trecerea la producția de fabrică*”. (p. 120 — subl. n. — *L. B.*).

Plecînd de la premisele greșite, dînd manufacturii o accepțiune atît de largă, atotcuprinzătoare, autorul a tras și concluzii greșite, care vin în contradicție cu rezultatele nefidoioase la care au ajuns cercetătorii noștri, potrivit cărora stadiul manufacturier a cunoscut o foarte slabă dezvoltare în țările noastre.

Gh. Georgescu-Buzău atribuie manufacturilor din Moldova și Țara Românească o mare dezvoltare „cantitativă” în acea perioadă (v. și p. 96). În realitate se poate vorbi de o dezvoltare a micii producții, a cooperăției capitaliste simple mai ales, se poate vorbi de o intensificare a încercărilor izbutite și neizbutite de utilizare a mașinilor în industrie și numai într-o mică măsură despre o dezvoltare „cantitativă” a manufacturilor, care la jumătatea sec. al XIX-lea pot fi socotite din punctul de vedere al tehnicii europene un anacronism. În Moldova numărul manufacturilor existente între 1829 și 1832 nu întrece numărul celor care au funcționat în perioada de la jumătatea sec. al XVIII-lea pînă la 1829, deși, și aici are dreptate Gh. Georgescu-Buzău, în epoca de după 1829 în manufacturi au predominat relații de tip capitalist.

Ne oprim aici cu observațiile critice nu pentru că ele n-ar putea fi în mod justificat extinse, ci pentru că nu ne-am propus să intrăm în amănunte, apreciind că cititorul avizat are acum posibilitatea, folosind informațiile bogate ale studiului care a făcut obiectul acestor considerații dar înlăturînd întreprinderile eronate, să facă distincția cuvenită.

L. Boicu

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. III, Buc., 1957, p. 389.

² *Ibidem*, p. 390—391.

CRONICĂ

În ziua de 7 septembrie a avut loc la Institutul de istorie al Academiei R. P. Române o ședință comemorativă consacrată centenarului înființării primei agenții diplomatice a Principatelor Unite la Paris (7 septembrie 1860).

La ședință au fost de față academicienii, oameni de știință și cultură, cercetători etc. Au mai luat parte membrii grupului de senatori francezi care ne-au vizitat țara, ministrul Franței la București și alți membri ai legației.

În cadrul ședinței au luat cuvântul acad. A. Oțetea, care, rostind cuvântul de deschidere, a adus un salut oaspeților francezi pentru prezența lor la comemorarea unui eveniment important din lupta poporului român pentru unitate și independență. Acad. A. Oțetea a vorbit în continuare despre legăturile dintre poporul român și poporul francez.

Dan Berindei, cercetător principal la Institutul de istorie, a prezentat apoi comunicarea *Înființarea agenției diplomatice a Principatelor Române la Paris, la 7 septembrie 1860*.

★

Acad. Constantin Daicoviciu, care a făcut o vizită în R. P. Bulgaria în cadrul acordului dintre Academia R. P. Române și Academia Bulgară de Științe, a vorbit la 18 octombrie la Academia Bulgară de Științe despre așezările și cultura dacilor din Munții Orăștiei. Au fost prezenți academicienii Vladimir Gheorghiev, vicepreședinte al Academiei Bulgare de Științe, Miatev, directorul Institutului de arheologie al Academiei, profesori, arheologi, istorici, specialiști și alți oameni de știință.

★

Academia R. P. Române a ținut în ziua de 20 oct. a.c. o ședință consacrată aniversării a 40 de ani de la greva generală din anul 1920.

Cuvântul de deschidere a fost rostit de acad. Athanase Joja președintele Academiei R. P. Române. Apoi, acad. P. Constantinescu-Iași într-o expunere amplă a arătat împrejurările istorice în care a avut loc greva generală din anul 1920, subliniind importanța ei politică și locul ei în istoria mișcării muncitorești din țara noastră.

★

Congresul pentru istoria unității Italiei, la care au participat reprezentanți din numeroase țări, și-a încheiat lucrările la Palermo. Reprezentantul țării noastre, acad. Andrei Oțetea a prezentat în ziua de 19 octombrie 1960, în cadrul congresului, comunicarea *Lupta comună a poporului italian și român pentru unitatea și independența națională*.

★

Între 2 și 4 noiembrie 1960 a avut loc sesiunea științifică a cadrelor de învățământ ale Academiei Militare Generale. Cuvântul de deschidere a fost rostit de General de armată Iacob Teclu, șeful Academiei Militare Generale.

Din domeniul istoriei militare au prezentat comunicări: Maior I. Sorescu, *Unele aspecte din lupta forțelor patriotice din nordul Transilvaniei împotriva fascismului*; Maior N. Constantinescu, *Unele aspecte ale contribuției comuniștilor și antifasciștilor români la mișcarea de rezistență a poporului francez împotriva ocupanților hitleriști în unii celui de al doilea război mondial*; Maior P. Smarandache, *Participarea Armatei Țării Românești la revoluția din 1848* și N. Popescu, *Din tradițiile de luptă ale Diviziei 9 Mecanizate „Mărășești”*.

★

În cadrul schimburilor culturale dintre Academia R.P.R. și Academia Cehoslovacă de Științe, în cursul lunii octombrie a.c., a fost în țara noastră dr. J. Macurek, profesor de istorie la Universitatea din Brno, vechi prieten al țării noastre și un pasionat cercetător al problemelor legate atât de trecutul popoarelor din răsăritul Europei, cât și de istoria relațiilor cehoslovaco-române. În timpul vizitei sale de o lună de zile, prof. Macurek a cercetat materialele de arhivă la Biblioteca Academiei R.P.R., și la Arhivele Statului din București, Cluj, Sibiu și Brașov. L-au interesat îndeosebi *Legăturile dintre mișcarea muncitorească din România și cercurile socialiste din țările cehe în cursul sec. al XIX-lea.*

Cu prilejul vizitei făcute la Cluj, prof. Macurek a ținut două conferințe: una la filiala Institutului de istorie al Academiei R.P.R. și alta la facultatea de istorie. La institut a vorbit despre *Influența documentului ceh medieval asupra actelor de cancelarie din Moldova*, iar la facultate despre *Istoriografia cehoslovacă marxistă și unele probleme legate de istoria popoarelor din Europa centrală și răsărileană*. Ambele expuneri au fost însoțite de o bogată documentare și informație științifică.

Stăruind îndeosebi asupra interesului pe care istoriografia cehoslovacă actuală îl manifesta față de relațiile istorice dintre țările cehe și țara noastră, prof. Macurek a adus noi contribuții în legătură cu pătrunderea unor elemente din diplomația medievală cehă în cuprinsul documentelor din cancelaria Moldovei.

Despre ultima problemă, prof. Macurek a vorbit și la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., arătând într-un chip convingător că o serie de elemente din formulele documentului ceh medieval au pătruns prin intermediul diplomației ucrainene, în documentele moldovenești. Confruntarea cu actele cehe de cancelarie, susținută și de anumite realități istorice, deschide perspective noi și pentru cercetările diplomației românești.

Înainte de plecare, prof. Macurek a donat Institutului de istorie al Academiei R.P.R. un număr de 43 documente în fotocopii, descoperite de d-sa în diferite arhive din Europa Centrală. Documentele, în cea mai mare parte inedite, au fost emise de voievozii români, începând de la Ștefan cel Mare și până în sec. al XVIII-lea.

★

În aula Academiei R.P.R. a avut loc în ziua de 3 noiembrie o sesiune consacrată celei de a 43-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și Lunii prieteniei româno-sovietice. Deschizând lucrările sesiunii, acad. Athanase Joja a vorbit despre importanța istorică mondială a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, precum și despre influența ei asupra dezvoltării mișcării muncitorești din țara noastră.

Au prezentat comunicări acad. I. S. Gheorghiu, acad. H. Hulubei, prof. E. Pora, membru corespondent al Academiei R.P.R. și prof. P. Spacu. Vorbitorii au subliniat ajutorul puternic, permanent primit de țara noastră din partea Uniunii Sovietice în domeniul științelor tehnice și fizice. Cuvântul de încheiere a sesiunii a fost rostit de acad. Athanase Joja.

ISTORIA ECONOMIEI FEUDALE OCCIDENTALE ÎN LUMINA UNOR LUCRĂRI RECENTE*

În ultimii ani se vedește o preocupare destul de intensă a istoriografiei burgheze occidentale pentru problemele istoriei economice a evului mediu. Astfel au apărut numeroase lucrări tratând curentele generale de dezvoltare ale economiei feudale, lucrări care se ocupă de istoria orașului medieval ca factor economic și de istoria comerțului în evul mediu, precum și o serie de lucrări asupra istoriei agrare medievale. Trebuie apoi amintite și o serie de lucrări cu caracter general istoric care au în cuprinsul lor și capitole de istorie economică a evului mediu. Desigur că istoricii burghezi din Occident al economiei feudale nu tratează temele pe care le propun de pe pozițiile materialismului istoric. Totuși, se poate observa că punctul de vedere al materialismului istoric asupra importanței factorului economic în dezvoltarea societății a început să se impună în concepțiile istoricilor burghezi contemporani cu toată rezistența, pe alocuri înverșunată, a punctului de vedere idealist¹.

Pe de altă parte însă nu trebuie — după cum se spune într-o dare de seamă publicată în revista „Rinascită”, asupra Congresului al X-lea al științelor istorice — să se cadă în greșeala unora „care confundă în mod simplist materialismul istoric și istoria economico-socială: o metodă, cu o parte a istoriei care, pentru acea metodă, este fundamentală dar care poate fi tratată și cu metode diverse, chiar opuse². Ceea ce lipsește istoriei economico-sociale tratată de istoricii burghezi este concepția dialectică a istoriei, concepția care privește fenomenele procesului istoric nu în mod static și izolat unele de altele, ci în continuă mișcare și condiționându-se reciproc.

Un mare pas înainte în studierea istoriei economico-sociale a evului mediu occidental a început și continuă să fie realizat prin prezența viguroasă a istoricilor sovietici în toate problemele majore privind istoria acestei perioade. Abordând problematica istoriei economice a evului mediu de pe pozițiile materialismului istoric istoriografia sovietică combatte cu hotărâre concepțiile idealiste cărora istoricii burghezi ai economiei medievale le sînt tributari. Astfel într-o serie de probleme importante ale istoriei evului mediu occidental, istoricii sovietici au reușit să anali-

---

* În prezentarea noastră vom căuta să folosim acele lucrări care se găsesc în bibliotecile noastre și sînt astfel accesibile celor care doresc să le consulte.

¹ Vezi în această privință studiul critic al lui Roger Garaudy, *Cu privire la tendințele actuale ale istoriografiei burgheze franceze*, publicat în „Probleme de istorie”, 1954, nr. 4, p. 297—305.

² Gastone Manacorda, *Curentele istoriografiei contemporane la Congresul al X-lea al științelor istorice*, în „Studii ” IX (1956), nr. 4, p. 169 (trad. din „Rinascită”, nr. 9, 1955).

zeze fenomenele economice și sociale și să reconstitue astfel aspectele cele mai semnificative, într-un mod care oglindește cât mai fidel realități istorice de mult apuse.

★

Una din problemele care continuă să fie dezbătute în literatura istoriei economice a evului mediu¹, e teoria istoricului belgian Henri Pirenne asupra sfârșitului lumii antice și începutul celei medievale. Expusă pentru prima oară în 1923 la congresul de istorie de la Bruxelles, această teorie a generat ample discuții după 1937 când a apărut a doua ediție a cărții „Mahomed și Charlemagne” în care Pirenne prezintă pe larg punctul său de vedere. După Pirenne, civilizația antică a continuat și în urma invaziilor popoarelor germanice și numai invazia arabă din sec. VII—VIII care a întrerupt legăturile comerciale dintre apus și răsărit prin M. Mediterană a pus capăt acestei civilizații și a determinat instaurarea economiei naturale în Europa. Istoricul belgian consideră epoca merovingiană ca o prelungire a antichității și nu un ev nou. Abia cu invazia arabă se poate vorbi de începutul evului mediu. Mai trebuie apoi precizat că după Pirenne factorul determinant care a contribuit la progresul sau la regresul economiei medievale a fost comerțul, după cum a fost mai intens sau mai puțin intens. Printre partizanii concepțiilor lui Pirenne se numără atât istorici burghezi din Europa, cât și istorici burghezi din St. Unite. În Europa istorici ca suedezul S. Bolin², M. Lombard³, R. Doenard⁴ sînt de părere că arabii trecînd în Europa în secolul VIII au ținut continentul sub dominația lor economică prin intermediul comerțului pînă în secolul IX. Dovada intensității activității comerciale a negustorilor arabi de-a lungul și de-a latul continentului o constituie marea număr de monede arabe rămase din perioada menționată mai sus. Larga răspîndire a teoriei lui Pirenne printre istoricii burghezi ai economiei medievale din Apus se oglindește și în marea număr de referate despre relațiile economice dintre Orient și Occident, prezentate la cel de al X-lea congres al științelor istorice ținut la Roma în 1955. Dintre aceste referate menționăm pe cel al istoricului american R. S. Lopez care subliniază marea influență a comerțului arab asupra dezvoltării economice a Europei medievale⁵. Partizan al concepțiilor lui Pirenne asupra importanței comerțului în dezvoltarea economiei medievale e și istoricul și economistul american P. Sweezy, care a participat la cunoscuta dezbatere pe marginea lucrării prof. Maurice Dobb privitoare la descompunerea feudalismului și geneza capitalismului⁶. În sfîrșit, trebuie amintită lucrarea unui alt istoric american, Archibald Lewis, care consideră că Pirenne nu a tratat îndeajuns de aprofundat tezele sale⁷. După Lewis, lui Pirenne îi revine meritul de a fi subliniat importanța stăpînirii mării — în cazul nostru a celei Mediterane — asupra dezvoltării comerțului, acest factor determinant al progresului economiei. Dar Pirenne nu a examinat niciodată modul în care stăpînirea mării influența comerțul general mediteranean. El s-a mărginit să ia în considerare numai ceea ce afecta nord-vestul Italiei și sudul Franței,

¹ Vezi în această privință cartea recentă a prof. englez Margaret Deanesly, *Histoire de l'Europe du haut moyen-âge (476 à 911)*, Paris, Payot, 1958, p. 154—189.

² *Mahomed, Charlemagne and Ruric*, în „The Scandinavian economic history review”, vol. I, 1953 (Vezi prezentarea lui I. L. Bessmertnii, în „Probleme de istorie”, 1956, nr. 9, p. 280—287).

³ *Les bases monétaires d'une suprématie économique. L'or musulman du VII-e au XI-e siècle*, în „Annales”, vol. II, 1947 (vezi Bessmertnii, loc. cit.).

⁴ *Les reformes monétaires carolingiennes*, în „Annales”, vol. VII, 1952 (vezi Bessmertnii, loc. cit.).

⁵ R. S. Lopez, *East and West in the early Middle Ages: Economic Relations*, în *Relazioni del X congresso internazionale di scienze storiche*. G. Sansoni (1955), vol. III, p. 113—163.

⁶ Vezi prezentarea lui I. A. Korhiov, *Discuție cu privire la trecerea de la feudalism la capitalism*, în „Analele romino-sovietice”, seria Istorie, 1960, nr. 2, p. 105.

⁷ *Naval power and trade in the Mediterranean. A. D. 500—1100*. Princeton University Press, New-Jersey, 1951.

puncte de plecare ale activității comerciale arabe pe continent. De aceea A. Lewis ține să-și asume sarcina tratării modului în care stăpînirea mării a influențat în evul mediu timpuriu comerțul din Mediterana. Astfel istoricul american susține că în perioada 641—752 denumită de el a „asaltului arab”, nu arabii, ci Bizanțul a distrus vechiul sistem economic întemeiat pe comerțul din Mediterana. Între anii 752 și 827, Bizanțul a folosit stăpînirea Mediteranei pentru apărarea propriilor interese, constînd mai ales în combaterea economică și navală a arabilor. În ce privește Europa, lupta din Mediterana a avut serioase urmări: o severă depresiune economică în Spania, decăderea orașelor din sudul Franței și nord-vestul Italiei. Dominația Mediteranei de către arabi, plasată de Lewis între 827 și 960, a avut urmări pozitive asupra comerțului. S-au reînviat unele drumuri comerciale aflate în stare de decădere în cursul dominației bizantine, s-au intensificat legăturile cu Europa prin intermediul orașelor italiene și s-au stabilit legături cu Baltica. Spania și Italia mai ales cunosc o perioadă de prosperitate care nu e străină nici Germaniei, nici nordului Franței și nici Angliei pînă unde ajung mărfurile arabe. După stăpînirea arabă, Lewis fixează o perioadă de tranziție (960—1043). Slăbirea controlului arab în Mediterana marchează o reîntoarcere a Bizanțului și a orașelor italiene atît a celor de pe coastă cît și a celor din interior, care cunosc o mare înflorire economică datorită comerțului cu Europa de vest prin valea Rhonului și cu Europa centrală prin trecătorile Alpilor. Datorită acestei activizări a comerțului inițiată de arabi și continuată de orașele europene de pe coasta mediteraneană, Occidentul pierde caracterul său agrar local și începe să participe la comerțul mediteranean. În sfîrșit, perioada 1043—1100 consacră ceea ce Lewis numește „triumful Occidentului”, în comerțul mediteranean, element care va constitui baza progresului economic al Europei apusene în secolele următoare.

Teoria lui Pirenne și a adepților săi însă, nu a înfrunit adeviziunea tuturor istoricilor occidentali. Astfel Robert Latouche într-o carte asupra originilor economiei occidentale publicată în cadrul colecției „L'évolution de l'humanité”¹ respinge teoria că civilizația antică a continuat și după invaziile germane și că numai invazia arabă din sec. VIII care a rupt legăturile economice apus-răsărit prin Mediterana a pus capăt acestei civilizații. Legăturile comerciale prin Mediterana au continuat, cum de altfel se arată și în cartea lui A. Lewis. Latouche precizează că pagubele provocate de arabi economiei apusene au fost mediocre și locale. Această economie era deja grav atinsă de propria ei criză internă cînd au venit arabii care de altfel n-au închis decît parțial Mediterana europenilor. Mult mai grave și cu urmări mai însemnate asupra societății occidentale au fost ravagiile produse de repetatele incursiuni normande. În altă ordine de idei menționăm că lucrarea lui Latouche e o prezentare plină de interes a sfîrșitului lumii antice și a începutului celei medievale. El tratează în mod amănunțit, folosind din abundență izvoarele timpului, perioada merovingiană și carolingiană. De asemenea în ultima parte a cărții sale Latouche surprinde în mod just unele aspecte ale începutului înfloririi economice a Europei occidentale în evul mediu, ca deșteptarea vieții urbane, dezvoltarea agriculturii în secolul XI. Dar ca și Pirenne, cu care nu e de acord numai asupra periodizării și factorilor care au contribuit la sfîrșitul lumii antice și începutul celei medievale, Robert Latouche pune accentul pe comerț, lăsînd la o parte dezvoltarea forțelor de producție. Astfel activitatea meșteșugărească din evul mediu timpuriu nu e tratată, tocmai această activitate care va contribui la centrele aglomerate din jurul mînaștirilor sau castelelor să se transforme în orașe. Latouche, ca și mulți alți istorici burgezi ai evului mediu se mulțumește să privească orașul din acele timpuri numai ca centru de schimb, nu ca și centru de producție.

¹ *Les origines de l'économie occidentale (IVe — XIe siècles)*, Paris, Albin Michel, 1956 (Bibliothèque de synthèse historique, L'évolution de l'humanité, XLIII).

În afara lui Latouche, mai semnalăm o poziție opusă celei a lui Pirenne, în două studii semnate de prof. E. Perroy¹ și de F. I. Hilmy².

Cele două studii amintite, dar mai ales cel a lui F. I. Hilmy, combat pe baza unei argumentații bine întemeiate teoria lui Pirenne și a adepților săi. Eroarea principală a teoriei în chestiune constă în generalizarea unor fapte întâmplătoare. Monedele arabe nu s-au răspândit în toate țările Europei, ci exclusiv în regiunea de nord-est unde au putut fi acumulate, nu atât în urma comerțului practicat de arabi, ci în urma expedițiilor de jaf ale normanzilor. Apoi aceste monede nu datează din întreaga perioadă a evului mediu timpuriu, ci numai din sec. X. După aceea banii arabi de aur au devenit foarte rari în Europa. În ce privește comerțul, Hilmy arată că mărfurile importate de la arabi (papirus, piper, mătase și altele) nu aveau consum de masă, deoarece atunci marea majoritate a populației vest-europene era formată din țărani dependenți. La rândul său, în condițiile de înapoiere economică în care se găsea, nici Occidentul nu putea exporta produse în proporții de masă. Deci legăturile economice arabi-Occident, având un caracter foarte limitat, nu au putut constitui o forță motrice în dezvoltarea Europei apusene. Trebuie însă subliniat că atât Perroy cât și Hilmy limitează analiza lor privind independența economică a Europei față de arabi. În condițiile speciale ale unor vremuri în care schimbul de mărfuri era foarte restrâns și nu putea influența dezvoltarea societății, progresul acesteia era determinat nu de un sporadic schimb de mărfuri, ci de dezvoltarea forțelor de producție, adică a agriculturii și meșteșugurilor³. Acesta e factorul care trebuie cercetat când se tratează cauzele dezvoltării economiei feudale medievale, factor ignorat în cea mai mare parte de istoriografia burgheză apuseană.

O altă mare problemă dezbătută în istoriografia apuseană a economiei feudale e teoria așa-zisei „mari crize din secolele XIV—XV”. Ca o ilustrare a acestei teorii, partea a treia a volumului de sub redacția prof. Ed. Perroy⁴, tratând expansiunea Orientului și nașterea civilizației occidentale în cadrul cunoscutei colecții „Peuples et civilisations”, e intitulat în mod semnificativ: „Timpuri grele. Sec. XIV-XV”. Se arată că în perioada amintită Europa apuseană a avut de întâmpinat mari dificultăți materiale, care au fost cauza unui mare dezechilibru economic. După ce pune în mod just problema interdependenței diferiților factori care determină dezvoltarea societății omenești, autorul aplică în mod cronat acest considerent la ceea ce numește el „criza” secolelor XIV-XV. De asemenea pune cu totul neștiințific problema suprapopulației în acele vremuri susținând, nici mai mult nici mai puțin, că ciuma neagră din secolul XIV a desconggestionat continentul și a rezolvat pentru patru secole problema demografică, eliminând spectrul suprapopulației. Arătând apoi că datorită ajustării cererii și a ofertei economia s-a echilibrat pentru scurt timp, autorul susține că starea de război permanent a deschis iarăși criza. E o concepție neștiințifică, deoarece în acele timpuri la războaie participau doar armate de câteva mii de oameni care nu puteau afecta economia într-o măsură prea mare, așa cum se întâmplă în timpurile moderne, când războiul antrenează mase uriașe de oameni și de resurse. Ca o trăsătură a crizei e considerată și tendința permanentă în acea perioadă de scădere a prețurilor grânelor. În capitolele sale de economie feudală cartea de sub redacția prof. Perroy are și unele părți pozitive. Așa de pildă se examinează forțele de producție, subliniindu-se importanța îmbunătățirilor tehnice (captarea cursurilor de apă pentru mori, confecționarea de noi unelte, adoptarea de noi

¹ „Encore Mahomet et Charlemagne” în „Revue historique”, vol. 212, 1954, p. 232—238 (vezi Bessmertnii, loc. cit.).

² „Y-a-t-il eu prise musulmane sur l'économie des états européens du X-e siècle? In „Schweizerische Zeitschrift für Geschichte”, 1955, I, p. 31—81 (vezi Bessmertnii, loc. cit.).

³ Vezi I. L. Bessmertnii, loc. cit., p. 286—287.

⁴ *Le Moyen Age. L'expansion de l'Orient et la naissance de la civilisation occidentale*, Paris, Presses universitaires de France, Paris, 1955.

metode pentru atelaj ș.a.) pentru dezvoltarea economiei. Se atrage apoi atenția asupra numeroaselor mișcări sociale, considerându-se în mod just că adeseori tulburările rurale aveau caracterul unor explozii în comparație cu cele urbane care erau mai bine organizate și mai îndelungate.

Aceeași concepție a crizei economiei medievale în secolele XIV-XV a fost susținută și la Congresul al X-lea al științelor istorice de la Roma, de referatul colectiv prezentat de M. Mollat, P. Johansen, M. Postan, A. Saporì și Ch. Verlinden¹.

De asemenea într-o lucrare colectivă ai storicilor englezi, „Medieval England”² se arată că perioada dintre 1348 (anul izbucnirii ciumei negre) și 1485 (anul ascensiunii Tudorilor), economia medievală engleză a cunoscut o perioadă de decădere și regres. După autorii cărții „Anglia medievală”, factorul demografic a avut o influență decisivă în determinarea perioadei de declin economic. Ciuma neagră începută în 1348 și durlnd cu izbucniri succesive pînă în 1377 a redus populația Angliei de la 3 500 000 la 2 200 000. În două secole au dispărut mai multe sute de sate, suprafețele cultivate s-au micșorat, iar lipsa mîinii de lucru a devenit deosebit de acută. În schimb s-au mărit terenurile de pășunat și s-a accentuat procesul forinării de „enclosures”, care apăruseră deja înainte de ciuma neagră. O dată cu creșterea suprafețelor de pășunat, a crescut și numărul oilor a căror lînă era cerută tot mai mult de țesătoriile flamande. De asemenea și meșteșugurile locale de prelucrarea lînii au început să se perfecționeze. Observăm deci că așa-zisa perioadă de declin apare mai de grabă ca o perioadă de transformare a economiei engleze.

Teoria declinului economic a fost combătută chiar la congresul de la Roma de regretatul istoric sovietic, academicianul E. A. Kosminski, care a avut o substanțială intervenție pe marginea referatului celor cinci istorici apuseni enumărați mai sus³.

La începutul intervenției sale E. A. Kosminski a precizat că în definirea conceptelor de progres și declin un criteriu oarecare trebuie aplicat. Știința istorică marxistă, privește procesul istoric ca o mișcare înainte a formelor social-economice. Desigur nu trebuie să ne imaginăm progresul ca o linie ascendentă neîntreruptă, dar nici să adoptăm punctul de vedere fatalist că dezvoltarea progresivă a umanității e predeterminată. După aceasta, acad. Kosminski arată că într-adevăr în secolele XIV-XV în Europa apuseană și în special în Anglia s-au produs unele simptome care păreau să indice existența unui declin economic. A început să se producă degradarea pe scară mare a gospodăriei manoriale și a început să apară în locul ei gospodăria mică și mijlocie. Natural, izvoarele istorice oglindind punctul de vedere al stăpînitorilor manor-urilor, dau o imagine de decădere și declin a agriculturii practicate pe marile domenii feudale. Acad. Kosminski însă își exprimă îndoiiala că declinul gospodăriei senloriale poate fi privit ca un declin general economic. Gospodăriile mici și mijlocii, liberate în mare măsură de cătușele șerbicii și exploatînd pămîntul folosind și ceva muncă salariată, erau capabile de o agricultură mult mai intensivă decît manor-ul cu munca lui servilă dominată de tradiții și metode învechite care secătuiuau pămîntul alocat țăranului. Pe de altă parte fenomene ca scăderea prețului grînelor (care după părerea acad. Kosminski începe mult mai tîrziu, decît e în general admis), creșterea salariilor, excluderea solului sărac de la cultură, reducerea rentei feudale și reducerea prețului pămîntului, nu pot fi privite în nici un caz ca semne ale declinului economic. Cît despre îndelungata perioadă de descreștere a populației începută în anii 20-30

¹ *L'économie européenne aux deux derniers siècles du moyen âge*, în „Relazioni”, vol. III, p. 655-811. Vezi și Armando Saporì, *Studi di storia economica (secoli XIII-XIV-XV)*. Terza edizione accresciuta. Firenze, G. Sansoni (1955), vol. I, p. 619-652.

² *Medieval England*, vol. I, Oxford, Clarendon Press, 1958.

³ În *Atti del X Congresso Internazionale*. Roma 4-11 settembre 1955 Roma, (1957), p. 395-396. Vezi și studiul lui E. A. Kosminski: „Au fost în secolele XIV și XV vremuri de decădere pentru economia europeană”? În „Srednie veka”, vol. X, 1957, p. 257-271.

al secolului XIV și durlnd pînă pe la mijlocul secolului XV, precum și efectele ei asupra progresului economic, E. A. Kosminski consideră că datele privind această descreștere sînt așa neclare și ipotetice că a formula concluzii bazate pe ele e riscant. Apoi descreșterea, dacă într-adevăr a existat, trebuie privită mai degrabă ca un fenomen al descompunerii perimatului mod de producție feudal. Ceea ce însă este de observat în rîndurile populației rurale, eliberate parțial de exploatarea feudală, e un proces de diferențiere în pături avute și în proletariatul agricol. Acest proces a creat condiții favorabile pentru procesul aecumulării primitive a capitalului, care a marcat secolul următor din istoria Angliei. Astfel ceea ce lordul feudal și izvoarele istorice reflectînd modul său de a vedea, considerau ca un declin în realitate, constituia un important pas înainte al societății, de la feudalism la un stadiu mai înalt, stadiul capitalist.

Acad. Kosminski mai arată apoi că simptome pîrînd să indice un declin se găsesc de asemenea în industrie și comerț, ca de exemplu decăderea unor orașe, vechi centre meșteșugărești și de comerț. Dar acest proces trebuie privit mai mult ca rezultatul unei reorganizări generale a industriei, a trecerii de la sistemul corporațiilor la noi forme constituind rudimente ale manufacturii. De asemenea procesul de decădere a unora din orașe poate fi considerat și ca rezultatul unei retrageri a industriei și comerțului din vechile centre și începutul stabilirii lor în noile centre, ceea ce constituie premise pentru începutul dezvoltării pieții naționale. Desigur — precizează acad. Kosminski — toți aceștia sînt factori ai progresului, chiar dacă în ce privește vechiul oraș feudal, ei apar ca semne de declin. Creșterea noului însă e întotdeauna întovărășită de decăderea vechiului, arată acad. Kosminski în încheierea intervenției sale.

Recent, alt istoric sovietic, M. A. Barg, a reluat discuția asupra crizei feudalismului în secolele XIV—XV, într-un articol publicat într-unul din numerele revistei „Voprosi istorii” din acest an¹. Barg arată că teoria așa-zisei „crize a feudalismului” din secolele XIV—XV se încadrează în teoria mai largă a ciclurilor economice, teoria proprie istoricilor economiei burgheze. Teoria „ciclurilor” economice e susținută ca o încercare de a respinge acțiunea legilor social-economice în istorie. Reducînd istoria la „cicluri economice”, care diferă unul de altul numai cantitativ și sînt determinate de factori biologici, psihologici și chiar meteorologici și cosmici, istoricii burghezi neagă legile istorice și istoria însăși ca știință. Analizînd în amănunțime concepțiile lui W. Abel, M. Postan, R. Hilton, E. Perroy, R. Boutruche, D. Saltmarsh, E. Keller și I. Schreiner, Barg ajunge la concluzia că istoriografia burgheză contemporană, dat fiind punctele de vedere adoptate de ea în interpretarea fenomenelor istorice, nu poate da o rezolvare justă problemelor majore ale istoriei secolelor XIV și XV. Ca și acad. Kosminski, Barg arată că așa-zisa „criză economică” din secolele XIV—XV, nu era o criză a feudalismului ca formație social-economică, ci numai o criză a formei senioriale de exploatare feudală. Criza senioriei ca principal centru al producției rentei feudale, a senioriei ca întruchipare a stăpînirii politice și economice, a senioriei ca bază a întregii structuri economice, e după părerea lui M. A. Barg, principala cauză a așa-zisei „crize” din secolele XIV și XV.

Problema esenței feudalismului — implicînd și discutarea aspectelor social-economice ale acestei orînduirii — e reluată într-o carte recent editată de universitatea din Princeton (S.U.A.) sub îngrijirea prof. Rushton Coulborn². Cartea e o culegere de articole prezentate sub formă de comunicări la o sesiune de dezbateri asupra feudalismului. Culegerea se caracterizează prin două trăsături: 1° O confuzie totală a noțiunii de feudalism; 2° încercarea de reactualizare a teoriei lipsite de conținut științific a istoriografiei burgheze elaborată încă din secolul XIX că feudalismul e doar un sistem politic. Astfel, înțîlnim alături de studii despre feudalismul în Europa apuseană, din China, Japonia sau imperiul bizantin și studii care pun problema

¹ „În legătură cu așa-zisa „criză a feudalismului” în secolele XIV—XV”, în „Voprosi istorii”, 1960, nr. 8, p. 94—113.

² *Feudalism in history*, Princeton, New-Jersey, 1956.

existenței feudalismului în Egiptul antic și în Mesopotamia, ceea ce ilustrează pe deplin confuzia în care se zbate istoriografia burgheză privind orînduirile social-economice.

În ce privește cea de-a doua trăsătură, chiar de la început, în prefață, se subliniază că feudalismul e în primul rînd o metodă de guvernămînt și nu un sistem economic sau social, deși el evoluează sub influența împrejurărilor social-economice. Apoi, deși se recunoaște că situația materială a seniorilor feudali se datorează muncii țăranilor pe care seniorii au dreptul să-i judece și să-i stăpînească, se susține că totuși aceste relații de dependență și exploatare dintre seniori și țărani nu sînt concludente pentru existența feudalismului. Iar în studiul de sinteză al culegerii semnat de redactorul culegerii, prof. R. Coulborn, se reia concepția denaturată a istoriografiei burgheze că feudalismul e un fenomen caracteristic societăților în descompunere, un fenomen care se întîmplă la marginea societăților civilizate. După Coulborn societatea civilizată alternează între perioade de mărire și perioade de decădere a căror cauze învăluite în mister nu pot fi explicate. Fenomenul caracteristic deci pentru perioadele de decădere e feudalismul.

În opoziție cu aceste concepții fără nici o bază științifică și care denaturează adevărul istoric, se găsește istoriografia sovietică, care pe baza învățaturii marxist-leniniste despre societate caută să rezolve în mod științific problema esenței feudalismului. Astfel în anii 1954—1955 revista „Voprosi istorii” a publicat o amplă dezbateră asupra „Legii fundamentale a feudalismului”¹ la care au luat parte numeroși specialiști sovietici în istoria evului mediu. În concluziile formulate asupra dezbaterii și publicate tot în „Voprosi istorii”² s-a arătat că „trăsăturile fundamentale ale feudalismului care trebuie să fie reflectate în formularea legii sale economice fundamentale sînt: proprietatea feudală asupra pămîntului, constrîngerea extraeconomică și mai ales exploatarea producătorilor direcți, a țăranilor”. Legea economică fundamentală a feudalismului ar putea fi formulată pe scurt cam în felul următor: „Asigurarea plus produsului sub forma rentei feudale prin exploatarea țăranilor pe baza proprietății feudale asupra pămîntului, prin folosirea constrîngerii extraeconomice”.

Pe linia dezbaterii inițiate de „Voprosi istorii” e și cartea lui B. F. Porșnev³ al cărui obiect îl constituie categoriile și legile speciale, specifice modului de producție feudal. Cartea se bazează pe date mai ales din istoria relațiilor economice din Europa apuseană și U.R.S.S., făcînd unele referiri și la feudalismul din țările orientului. B. F. Porșnev în primele trei părți ale cărții sale analizează caracterul forțelor de producție și forma de proprietate asupra mijloacelor de producție în feudalism, renta feudală și legea economică fundamentală a feudalismului, economia naturală și economia marfă-bani în feudalism și condițiile apariției capitalismului. În ultima parte supune unei critici ascuțite diferitele doctrine economice-istorice privitoare la feudalism, combătînd în special concepțiile burgheze care începînd din secolul al XIX-lea denaturează în continuu esența și caracterul feudalismului. În ce privește legea economică fundamentală a feudalismului, a cărei analiză formează unul din punctele centrale ale cărții, B. F. Porșnev stabilește că principala caracteristică a acestei legi e „producerea plus produsului pentru satisfacerea necesităților feudaliilor prin exploatarea țăranilor dependenți pe baza proprietății feudaliilor asupra pămîntului și proprietății incomplete a lor asupra producătorilor direcți, asupra iobagilor”⁴.

*

¹ Vezi 1954: nr. 2; nr. 7; nr. 8; nr. 9; nr. 10; nr. 11; 1955, nr. 4.

² Cu privire la legea economică fundamentală a formațiunii feudale. (Asupra rezultatelor discuției), în „Probleme de istorie”, 1955, nr. 5, p. 11—116.

³ „Studii de economie politică a feudalismului”, Buc., Ed. șt., 1957.

⁴ B. F. Porșnev, *op. cit.*, p. 53.

Vorbind despre lucrările mai recente legate de istoria agrară a Europei medievale occidentale amintim cartea regretatului medievist francez Marc Bloch : „Les caractères originaux de l'histoire rurale française”¹. Deși cartea în forma ei actuală nu e o noutate, ci o reeditare, considerăm că, dat fiind marea ei valoare documentară și interpretativă, nu poate fi trecută cu vederea². Problema principală a cărții lui Marc Bloch e istoria sistemului agrar francez. Se studiază trăsăturile distinctive ale acestui sistem și se fac o serie de comparații cu procesul general al dezvoltării agriculturii în Europa feudală. Deși consacrată Franței, cartea conține referințe și la alte țări, ceea ce i-a permis autorului ca într-o serie de cazuri să observe în mod just și să explice în parte trăsăturile specifice mai importante ale istoriei agrare franceze. Astfel Bloch dă dovadă de cunoștințe aprofundate ale istoriei agrare din Anglia, Germania, Italia, Spania. De asemenea, tot pentru comparație folosește materiale privind țările slave și scandinave. Se poate spune că în literatura istorică apuseană nu s-a făcut pînă acum nici o încercare similară, astfel că opera prof. Marc Bloch continuă să rămână o realizare unică.

În cartea sa, Bloch începe printr-o scurtă expunere asupra istoriei agrotehnicii, apoi face un studiu amănunțit al obiceiurilor rurale, se ocupă de defrișările locale din imperiul carolingian și de cele generale, din secolele XI—XIV, analizează rolul colonizării interne, formele de asolament, formele de cultivarea pămîntului în Franța, legătura dintre instrumentele agricole și sistemul de lucru al pămîntului. De asemenea se ocupă de seniorie, de rădăcinile și de evoluția șerbiei. Tratează apoi procesul de pauperizare al nobilimii feudale și evoluția clasei țărănești de-a lungul întregului ev-mediu francez³. Bloch însă e tributary ca și alți istorici apuseni cu concepții avansate și punctului de vedere idealist ; nu sesizează întotdeauna cauza esențială a fenomenelor în evoluția cărora forțele de producție au un rol hotărîtor. Opera sa are adeseori tendințe sociologizante și în această privință nu trebuie uitat că Bloch e unul dintre fondatorii revistei „Annales” ale cărei tendințe sociologice au determinat un curent în istoriografia burgheză contemporană.

O altă lucrare de istorie medievală care prezintă interes e cartea prof. Ph. Dollinger privind evoluția claselor rurale din Bavaria de la sfîrșitul epocii carolingiene și pînă la mijlocul secolului XIII⁴. Remarcăm cu acest prilej că deocamdată pentru Germania în afara operei postume a lui G. von Bellow : „Geschichte der deutschen Landwirtschaft des Mittelalters in ihren Grundzügen”, nu dispunem de o sinteză asemănătoare celei a lui Marc Bloch⁵.

Cartea lui Dollinger are trei părți : I. Transformările politice și economice ale senioriei ; II. Condiția personală a supușilor seniori ; III. Clasele sociale și profesionale din cadrul senioriei.

Autorul arată că în a doua jumătate a secolului IX, societatea rurală din Bavaria avea caracteristici asemănătoare celei din restul Europei france. Existau un mare număr de țărani liberi, dar majoritatea populației rurale se găsea în condiție de dependență personală sau

¹ Pict. Marc Bloch, *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*. Paris, Armand Colin, 1955—1956.

² Vezi prezentarea operei lui Bloch de I. S. Kon și A. D. Liublińskaia sub titlul *Lucrările istoricului francez Marc Bloch*, în „Probleme de istorie”, 1955, nr. 8, p. 215—234.

³ În comunicarea prezentată la congresul de istorie din 1955, E. Perrin reia teoria lui Bloch asupra formării clasei șerbilor și taxelor plătite de aceștia, care le definesc situația servilă, precizînd că taxele considerate servile de Bloch nu priveau numai pe șerbi, ci și pe alți locuitori ai senioriei. În perioada anterioară sec. XIII, pe teritoriul senioriei erau două grupe de oameni — deși descendenți cu același nume —, șerbi descinzînd din șerbii epocii carolingiene și neșerbi (comunicare intitulată : *Le servage en France et en-Allemagne au Moyen Age*, în „Relazioni”, vol. III, p. 213—245).

⁴ *L'évolution des classes rurales en Bavière depuis la fin de l'époque carolingienne jusqu'au milieu du XIII siècle*. Paris, 1949.

⁵ Cf. Ch. Perrin, *loc. cit.*, dă o vedere de ansamblu asupra șerbiei din Germania medievală.

reală. După două secole, în a doua jumătate a sec. XI, societatea rurală bavareză încă nu suferise nici o transformare radicală. Totuși câteva clemente noi apar : contrastul juridic între liberi și neliberi se atenuează ; șerbii încep să aibă un statut juridic mai precis ; rezerva seniorială e mai mică în raport cu întinderea tenurilor. Dar faptul esențial e formarea categoriei „ministeriales” — slujitori ai curții — și apariția unor deținători de tenuri mai bine situați materialmente care formează suita călare a seniorului. Transformarea profundă a senioriei rurale se va produce însă în secolul XIII : rezerva se împarte în loturi la deținătorii de tenuri ; claca se convertește în bani ; metajul înlocuiește exploatarea directă. Deținătorii de tenuri liberi și neliberi, se diferențiază după întinderea tenurilor, după regimul închirierii și după activitatea profesională. Ceea ce atrage atenția în Bavaria secolelor IX—XIII e multiplicitatea grupelor rurale cu statute diferite. Dar în această societate rurală cu aspect atât de complex, autorul ignorează total lupta de clasă, rezistența țărănimii aservite împotriva exploatării feudale. De asemenea nu sînt tratate nici contradicțiile existente între grupurile sociale atât de diferențiate ale societății rurale bavareze.

O voluminoasă lucrare asupra agriculturii medievale are și prof. Roger Grand¹. Aici se tratează, în afara aspectului social-economic al problemei, și istoria agrotehnică în evul mediu. Astfel numeroase pagini sînt consacrate tehnicii agricole din perioada merovingiană pînă în sec. XIV. Se arată cum se făceau defrișările și ameliorările, îngrășămintele folosite, sistemul de frigații, asolamentele, plantele cultivate. De asemenea, se vorbește și despre alte ocupații ale populațiilor rurale ca, creșterea vitelor, viticultura, piscicultura și pescuitul, vînătoarea. Un capitol e dedicat industriei agricole legate de dezvoltarea morăritului. Aspectele social-economice ale istoriei agrare medievale sînt tratate de pe aceeași poziție, proprie istoriografiei burgheze, care caută să omită pe cît mai mult posibil lupta de clasă.

În afara lucrărilor amintite, mai semnalăm un volum de articole asupra domeniului, alcătuit cu contribuția a diverși autori². Eclectismul volumului apare clar din sumar unde alături de referate asupra domeniului feudal din Franța, Germania, Italia, pen. Iberică, Rusia, Imperiul bizantin, întîlnim un referat asupra domeniului din vechiul Egipt. Redactorii volumului desigur că nu sînt străini teoriei încetățenite în istoriografia burgheză occidentală care susține existența unor fenomene feudale și în societatea antică. În rest, referatele din volum se caracterizează prin superficialitate ; autorii chiar dacă sînt autorități în materie, ca un Ostrogorsky, Perrin, Verlinden, tratează în mod foarte grăbit temele care le-au fost solicitate de redactori.

De pe poziții cu adevărat științifice e tratată istoria agrară a evului mediu occidental de către istoriografia sovietică. Deși ceva mai veche, o lucrare fundamentală în această privință e opera academicianului E. A. Kosminski apărută în 1947 : *Studii de istorie agrară a Angliei în secolul al XIII-lea*³. După ce critică de pe pozițiile materialismului istoric, teoriile istoricilor burghezi occidentali, acad. Kosminski pune într-o nouă lumină principalele probleme ale dezvoltării agrare a Angliei în perioada de înflorire a feudalismului din secolul XIII. Acad. Kosminski pe baza unor date precise arată că în secolul XIII a avut loc un avînt rapid al economiei feudale, caracterizat prin creșterea comerțului de cereale care a adus mari profituri. Aceasta a determinat dezvoltarea economiei domaniale și a rentei în muncă și implicit a agravat situația țărănimii. În ce privește renta în bani — acolo unde ea exista — acad. Kosminski atrage atenția că această formă a rentei feudale nu aducea nici o înlesnire țărănimii, ci dimpotrivă contri-

¹ Roger Grand, *L'agriculture au moyen âge de la fin de l'empire romain au XVI-e siècle*, Paris, E. de Boccard, 1950.

² *Le domaine* (Etudes d'histoire comparative). Wetteren, Scaldis, 1949 (Recueils de la Société Jean Bodin IV).

³ Vezi de același autor și studiul : „Evoluția formelor rentei feudale în Anglia în secolele XI—XV”, în „Probleme de istorie”, 1955, nr. 2, p. 59—82.

buia și ea la creșterea gradului de exploatare feudală și în plus accentua diferențierea păturilor rurale.

Problema apariției țărănimii constituie tema cărții unui alt istoric sovietic specialist în istoria agrară medievală : A. I. Neusihin ¹. În cartea sa Neusihin dovedește lipsa de temel a tezei istoriografiei burghize care susține că dependența ar fi existat totdeauna și în același timp cu libertatea și că în această privință, de-a lungul întregului ev mediu timpuriu, nu s-ar fi produs nici un fel de schimbări structurale. Neusihin analizează în paginile cărții sale apariția primilor germeni ai inegalității sociale, starea de dependență personală și economică existând printre membrii liberi ai obștii, încă din societatea feudală timpurie, pentru a urmări apoi întreaga evoluție a acestor germeni pînă la transformarea lor în forme dezvoltate de dependență feudală.

Numeroase studii asupra istoriei agrare din evul mediu occidental sînt publicate în culegera „Srednie veka”. În ultimii ani medievistii sovietici colaboratori la „Srednie veka” s-au ocupat de Italia, Spania, Germania, Anglia, Franța. Printre problemele tratate cităm : proprietatea funciară obștească în evul mediu, formarea domeniului feudal, formarea țărănimii dependente ca clasă, istoria satului medieval, diferitele categorii ale țărănimii în evul mediu, lupta de clasă a păturilor rurale împotriva exploatării și asupririi feudale ².

¹ *Apariția țărănimii dependente ca o clasă a societății feudale timpurii în Europa occidentală în secolele VI—VIII*, Moscova, 1956.

² Iată unele din studiile publicate în „Srednie veka”, în ultimii ani, asupra istoriei agrare a Europei medievale apusene: *Italia*: M. A. Abramson, *Despre unele particularități ale dezvoltării relațiilor feudale în Italia de sud în secolele XII—XIII*, 1954, vol. V, p. 59—85; L. A. Kotelmicova, *Situația și lupta de clasă a țărănimii dependente din Italia de nord și centrală în secolele XI—XII*, 1955 vol. VI, p. 97—122; „*Libellariile*” din Italia centrală și nordică din sec. VIII—X. *Contribuție la problema formării țărănimii dependente italiene*, 1957, vol. X, p. 81—100; L. M. Braghina, *Proprietatea funciară obștească în nord-estul Italiei în sec. XIII—XIV*, 1958, vol. XII, p. 31—50; E. V. Bernadscaia, *Contribuții la istoria comunelor rurale din provincia Modena*, 1959, vol. XIV, p. 49—68; E. D. Romanova, *Precariul pe domeniile abajiei St. Gall în sec. VIII—IX*, 1959, vol. XV, p. 66—87; *Spania*: A. R. Korsunski, *Dezvoltarea relațiilor feudale în Spania în perioada goșilor în sec. V—VII. Formarea țărănimii dependente*, 1957, vol. X, p. 27—57; *Cu privire la dezvoltarea raporturilor feudale în Spania gotică. Formarea marii proprietăți funciare*, 1959, vol. XV, p. 3—30. *Germania*: A. I. Danilov, *Satul german în a doua jumătate a secolului VIII — începutul secolului IX în bazinul cursului inferior al râului Neckar, după materialele chartularului de la Lorsch*, 1956, vol. VIII, p. 97—124; N. F. Kolesnițchi, *Evoluția sistemului privind organizarea teritorială, regională și locală în evul mediu timpuriu și dezvoltarea stăpînirii domeniului în Germania din secolul IX pînă în prima jumătate a secolului XI*, 1957, vol. IX, p. 132—194; A. I. Neusihin, *Problemele fundamentale privind istoria țărănimii libere și dependente din Germania în secolele IX—XI. În legătură cu punctele mai importante ale acestor probleme*, 1958, vol. XIII, p. 5—26; I. L. Bessmertni, *Situația social-economică a țărănimii dependente în Germania medievală după datele politicii de la Prüm*, 1957, vol. X, p. 58—80. *Anglia*: M. N. Sokolova, *Obștea liberă și procesul de aservire al țărănilor din Kent și Wessex în sec. VII—X*, 1955, vol. VI, p. 34—55; *Formarea proprietății funciare și clasei feudalilor în Anglia în sec. VII—X*, 1958, vol. XII, p. 5—30; K. D. Avdeeva, *Împrejmuirea pămînturilor obștiilor în Anglia în sec. XIII*, 1955, vol. VI, p. 123—150; A. I. Gurevici, *Țărănimea engleză în sec. X și începutul secolului XI*, 1957, vol. IX, p. 69—131; M. A. Barg, *Despre cîțiva factori de descompunere a stăpînirii laice funciare a domeniului în Anglia în sec. XII—XIII*, 1956, vol. VIII, p. 161—175; „*Freeholder-ii*” din Anglia centrală în sec. XII—XIII, 1957, vol. IX, p. 254—299. *Vilanii vechiului domeniu*. *Teoria juridică și realitatea*, 1958, vol. XI, p. 28—51; *Problema formării clasei „free-holder-ilor” englezi în sec. XIII după materialele din Anglia centrală*, 1958, vol. XIII, p. 89—120. *Franța*: I. L. Bessmertni, *Forma dominantă a rentei feudale în marile domenii din Lotaringia în sec. XIII*, 1958, vol. XI, p. 52—75; A. I. Șvelenko, *Forma proprietății funciare în secolele IX—X*, 1958, vol. XII, p. 97—110; I. D. Serovaiski, *Schimbări în regimul agrar din teritoriul Burgundiei în sec. V*, 1959, vol. XIV, p. 3—26. Mai men-

Printre alte probleme care au preocupat medievistica sovietică este și critica teoriilor istoricilor burghezi asupra istoriei agrare din evul mediu. Așa e amplul studiu al lui A. I. Danilov legat de critica concepției lui Dopsch asupra domeniului feudal în evul mediu timpuriu¹, concepție cu largă răspândire în medievistica apuseană din primele trei decenii ale secolului XX și continuând să aibă o largă răspândire asupra medievisticii burgheze contemporane. A. I. Danilov subliniază în studiul său că teoria lui Dopsch e o parte componentă a revizuirii generale de către medievștii burghezi a concepțiilor, despre caracterul istoriei social-economice în evul mediu. Această revizuire e determinată de tendința istoriografiei burgheze de a nega aplicabilitatea concepției materialiste asupra istoriei în perioada respectivă. Astfel Dopsch proclamă coexistența permanentă a tuturor formelor cunoscute în istorie — inclusiv relațiile capitaliste; negă antagonismele sociale în condițiile domeniului feudal; susține armonia de interese dintre marea proprietate funciară feudală și mica posesiune a țărănimii libere; consideră domeniul eclesastic ca purtător al progresului social și apărător al celor mărunți, liberi și neliberi. În concordanță cu orientarea ideologică și teoretică a concepției lui Dopsch asupra domeniului feudal în evul mediu timpuriu, sînt și procedeele concrete de prelucrare a sferei ample de izvoare folosite. Astfel antiistorismul manifestat în înțelegerea categoriilor economice, se vedește nu numai în tezele generale, ci și în aprecierea diferitelor fapte și fenomene economice locale, atestate de izvoarele privitoare la istoria domeniului.

★

Foarte numeroase sînt lucrările care se ocupă de istoria orașului medieval ca centru meșteșugăresc și comercial. Reluînd unele preocupări mai vechi, J. Lestocquoy a publicat în 1952 o carte asupra orașelor din Flandra și Italia în timpul guvernării patriciene². Lucrarea lui Lestocquoy e o încercare de sinteză pe bază de monografii și articole și nu pe izvoare. Restrîngerea cîmpului de cercetare numai la Flandra și Italia e legată de preocuparea autorului de a se opri numai la acele regiuni ale Europei medievale unde fenomenul urban a atins formele clasice de dezvoltare. În cartea sa Lestocquoy rupe studiul dezvoltării clasei patriciatului de celelalte elemente componente ale orașului medieval în care a apărut și s-a dezvoltat această clasă. Autorul se ocupă prea puțin de producția urbană, de dezvoltarea meșteșugurilor, de progresul tehnic, de organizarea muncii. Deși îl combate pe Pirenne, totuși cade și el în greșeala de a exagera rolul comerțului ca factor determinant al transformărilor social-economice. De asemenea Lestocquoy ignorează aproape total istoria maselor populare urbane din regiunile studiate. Pentru el nu există decît patriciatul, existența celorlalte păături sociale ale orașului medieval și în special a clasei făuritorilor de bunuri materiale trece cu totul neobservată. Aceasta l-a determinat pe Lestocquoy să nu abordeze problema luptei de clasă, atît de înverșunate dintre exploatații și exploatații din orașele flamande și italiene.

Sînt de menționat apoi o serie de studii consacrate istoriei diferitelor orașe italiene în timpul feudalismului timpuriu.

Nicola Ottokar se ocupă de aspecte social-economice din istoria Florenței pînă la 1300³, subliniînd că orașul de pe malurile rîului Arno în special și comuna italiană în general, spre deosebire de marile comune ale Europei medievale, limitate la lumea urbană propriu-zisă,

ționăm și articolul lui V. Ľ. Kerov, *Răscoala „păstorășilor” din sudul Țărilor de jos și din Franța în 1251*, în „Probleme de istorie”, 1956, nr. 6.

¹ *Contribuții la critica concepției lui Dopsch cu privire la domeniul feudal în evul mediu timpuriu*, în „Probleme de istorie”, 1957, nr. 11—12, p. 1—79 (Din „Srednic veka”, 1957, vol. IX).

² *Aux origines de la bourgeoisie. Les villes de Flandre et d'Italie sous le gouvernement des patriciens. (XI-e — XV-e siècles)*. Paris, Presses Universitaires de France, 1952.

³ *Studi comunali e fiorentini*. Firenze, La Nuova Italia (1948).

nu era numai o formă de sistematizare politică și juridică de elemente economice specific citadine, izolate de lumea înconjurătoare, ci în componența sa intrau și elemente rurale sau semi-rurale. Comuna italiană apare cercetătorului care caută să-i reconstituie trecutul ca un organism amplu și complex, un amalgam de forțe teritoriale și sociale variate, care găsesc în oraș un centru de organizare.

Istoria societății milaneze formează obiectul studiului prof. Cinzio Violante¹. Autorul leagă începuturile dezvoltării Milanului de reluarea comerțului pe valea Padului în sec. IX—X, dovedindu-se prin aceasta partizanul concepției medievisticii burgheze care vede în comerț factorul determinant al progresului economic. Tratează apoi apariția noilor categorii sociale urbane formată din negustori și meșteșugari, precum și evoluția claselor rurale, din teritoriul aparținând Milanului. Nu sînt ignorate nici mișcările sociale ca erezia așa-zisă „de la castelul Monforte”, ai cărei adepți cereau comunitatea bunurilor și răscoala celor cunoscuți sub numele de „cives” — un fel de stare a III-a formată din negustori și meseriași — împotriva regimului nobiliar.

Interesante date asupra dezvoltării economice a Genovei în secolul XII, găsim în cartea istoricului danez Erik Bach², care e totodată și lucrarea sa de doctorat. O statistică a capitalurilor între 1182—1191; participarea negustorilor genovezi, diferențiați în mari și mici, la comerțul maritim; exportul și importul; prețurile și nivelul de trai; salariile diferitelor categorii de lucrători; negustorii străini în comerțul venețian; meșteșugarii specializați în confecționarea postavului și în vopsirea lui; aristocrația consulară și interesele ei în comerțul extern; financiarul din orașul Genova, sînt cîteva din aspectele social-economice ale cetății ligure tratate de E. Bach în cartea sa. În afară de acestea, autorul mai dă și scurte note biografice asupra bancherilor și negustorilor genovezi, note în care se arată originea, starea materială și participarea la afaceri.

Aspecte din istoria economică a orașului lagunelor sînt prezentate într-un volum culegere a lui Gino Luzzato³, conținînd studii publicate între 1924—1952, dintre care două din anii 1950 și 1952, se ocupă de istoria generală a economiei venețiene și de târgurile care aveau loc la Veneția în evul mediu. Celelalte studii mai vechi se ocupă de construcțiile navale, de modul de formare al capitalurilor și de participarea patriciatului venețian la marile întreprinderi comerciale.

Tot în legătură cu istoria economică a orașului medieval trebuie amintite o serie de lucrări privind dezvoltarea clasei marilor negustori și oameni de afaceri.

Astfel e cartea apărută în colecția cunoscută: „Economies-sociétés-civilisations”, a lui Yves Renouard, al cărui obiect de cercetare sînt oamenii de afaceri italieni din evul mediu⁴. Prin oameni de afaceri autorul înțelege pe cei ale căror preocupări depășesc piața locală, cumpărînd și vînzînd atît în interior cît și exterior. Aceștia sînt industriașii, marii comercianți importatori și exportatori și bancherii. Materialul prezentat de Y. Renouard e bogat și bine sistematizat. Fiecare parte începe cu prezentarea cadrului general, urmînd apoi tratarea activității comerciale a orașelor porturi și a orașelor din interior. Cartea are însă un pronunțat caracter apogetic cu aprecieri elogioase la adresa primilor capitaliști italieni în care autorul vede pe precursorii Renașterii și pe mentorii capitaliștilor actuali. Totuși e de remarcat că figurile prezentate în culori trandafirii ale primilor capitaliști sînt umbrite de unele realități ceva mai întunecate; autorul, în fața evidenței faptelor istorice, e nevoit să arate că la Flo-

¹ *La società milanese nell'età precomunale*. Bari, 1953.

² *La cité de Gênes au XIIe siècle*. Kjøbenhavn, Gy Edenhall, 1955.

³ *Studi di storia economica veneziana*. Padova, Antonio Milani, 1954.

⁴ *Les hommes d'affaires italiens du moyen âge*. Paris, Armand Colin, 1949.

rența, de exemplu, oligarhia celor bogați a impus un regim de clasă oprind pe săraci, ceea ce a dus la marea răscoală a ciompilelor¹.

Tot negustorilor italieni în evul mediu e consacrată și cartea cunoscutului istoric al economiei feudale, Armando Sapori². Cartea tratează despre formarea capitalurilor și dezvoltarea comerțului internațional, despre mărfurile destinate acestui comerț, despre căile de comunicație. Autorul se ocupă apoi de influența arabă și de influența cruciadelor asupra comerțului italian. O foarte bogată bibliografie în care sînt înscrise majoritatea lucrărilor principale în legătură cu tema tratată, formează un capitol special al cărții lui A. Sapori.

Tot în legătură cu comerțul e și o culegere de articole editată în cadrul studiilor de istorie comparată a societății Jean Bodin³. Ca și culegerea de articole privind domeniul -- e amintită mai înainte -- și aceasta din urmă se caracterizează printr-o tratare superficială și eclectică a problemei. Articolele din culegere nu izbutesc să clarifice nici unul din principalele aspecte legate de problema țîrgului în evul mediu; de asemenea lipsesc Anglia, Spania și Franța meridională.

Istoria orașului medieval apusean a fost tratată de pe poziții cu adevărat științifice, pornind de la concepțiile materialismului istoric de istoriografia sovietică. Printre problemele care preocupă de multă vreme pe istoricii sovietici e problema regimului breslelor. În cadrul acestor preocupări se înscrie cartea lui E. I. Poleanski care tratează istoria breslelor din Europa occidentală în secolele XIII—XV⁴. În cele două capitole ale cărții sale Poleanski examinează: istoriografia problemei; structura economică a breslelor meșteșugărești; grupările economice ale meșteșugurilor în bresle; tradițiile de comunitate în politica economică a breslelor; tendințele capitaliste ale breslelor; problema iarmaroacelor — reacție împotriva îngustimii pieții și a reglementării breslelor; raporturile dintre bresle și iobagi; uniunile interorășenești de bresle; problema calfelor și asociațiilor lor. În cartea sa, E. I. Poleanski ia atitudine împotriva tezelor istoriografiei burgheze care susțin că în orașul medieval a domnit egalitatea și armonia și că relațiile capitaliste au un caracter etern, exprimat prin identificarea economiei medievale, cu economia capitalistă contemporană.

De mult interes sînt cele două lucrări ale lui V. I. Rutenburg, una ocupîndu-se de istoria începuturilor capitalismului în Italia⁵ și alta de mișcările populare din orașele italiene în sec. XIV—XV⁶. În cartea privind începuturile capitalismului în Italia, autorul pune accentul în special pe problemele producției și pe situația maselor muncitoare. V. I. Rutenburg studiază în amănunțime sistemul de organizare al producției lînii la Florența și ridică problema posibilității breslelor din acest oraș de a face să progreseze manufactura. În a doua carte a sa, Rutenburg abordează una din temele cele mai ignorate de istoriografia burgheză, aceea a luptei de clasă din orașul medieval. Trecutul frământat al orașelor italiene din secolele XIV—XV e prezentat într-o nouă lumină. Se arată diferențierea socială care a luat naștere pe baza diferențierii de avere și care a fost la origina unor antagonisme de clasă de neîmpăcat. Autorul se dedică — cu multă simpatie — cercetării luptei dusă de masele muncitoare ale orașelor

¹ În legătură cu aceasta menționăm o carte ceva mai veche: Niccolò Radolico: *I Ciompi. Una pagina di storia del proletariato operaio*, Firenze (1945).

² *Le marchand italien au Moyen Age*. Paris, Armand Colin, 1952.

³ *La Foire* (Etudes d'histoire comparative). Bruxelles, Editions de la Librairie Encyclopédique, 1953.

⁴ *Studii asupra politicii sociale și economice a breslelor în orașele occidentale în sec. XIII—XV*, Moscova, 1952.

⁵ *Din istoria începuturilor capitalismului în Italia*, Moscova-Leningrad, 1951.

⁶ *Mișcările populare din orașele Italiei, în secolul XIV — începutul secolului XV*. Moscova—Leningrad, 1958.

italiene împotriva exploatării oligarhiei patriciene, acaparatoare a bogățiilor materiale și a puterii politice.

Studii interesante s-au mai publicat și în revistele istorice sovietice asupra orașului feudal din Europa de apus¹ și asupra dezvoltării corporațiilor de meșteșugari din Franța².

★

În afara lucrărilor cu caracter special, sint și tratatele generale de istoria economiei medievale, precum și lucrările de istorie generală conținând capitole de istoria economiei. Printre tratatele cu caracter general de istoria economiei, menționăm cartea cunoscutului istoric și militant pe tărâm social italian, prof. Gino Luzzato asupra istoriei economice a Italiei în antichitate și evul mediu³. Cartea e rezultat al unor cercetări de peste patruzeci de ani în acest domeniu. În capitolele din carte consacrate istoriei economiei medievale a Italiei, G. Luzzato tratează situația economiei peninsulei în perioada căderii imperiului roman de apus și a stăpînirii germanice și bizantine, trece apoi la economia din perioada feudală propriu-zisă (sec. IX—XII); se ocupă de originea comunelor și a orașelor maritime, apoi de dezvoltarea economiei urbane în marile comune din interior (sec. XII—XIV), de agricultură și industrie în perioada comunală, de transporturi și comerț, de finanțe și credit, de monetă și prețuri. Departe de marxism, Gino Luzzato, înțelege feudalismul ca un fenomen politic, introdus în Italia de sud de normanzi, iar apoi în Sicilia și Sardinia de Aragon. În ce privește Veneția e de părere că acolo feudalismul n-a fost în stare să consolideze nici una din formele sale. Pe de altă parte, G. Luzzato explică just că Italia pierde însemnătatea economică în perioada de declin a imperiului, nu din cauza concurenței provinciale, ci din cauza descompunerii sistemului sclavagist. De asemenea e justă și teza că dezvoltarea orașelor din secolul XI și următoare trebuie înțeleasă nu numai prin schimbările interne, ci și prin schimbările petrecute în societatea feudală luată în ansamblu. În schimb producția și mai ales cea meșteșugărească e prezentată insuficient. Mai temeinic sînt tratate problemele legate de comerț, ceea ce dovedește că autorul e tributar concepției importanței comerțului ca factor determinant al progresului economic.

O altă carte cu caracter general este și culegerea de studii de istorie economică a lui Armando Saporì. Culegerea e mai veche, fiind precedată de alte două ediții din 1940 și 1946⁴. Ediția din 1955 conține o serie de studii noi privind comerțul internațional în evul mediu, funcția economică a nobilimii, orașul și clasele sociale în evul mediu, renașterea economică din secolele XI—XIV, precum și o serie de scurte monografii ale marilor companii comerciale și bancare italiene.

În studiul asupra comerțului în evul mediu, Saporì se arată adept al concepției lui W. Sombart care pune comerțul pe primul plan al activității economice. În studiul asupra funcției economice a nobilimii, istoricul italian — tributar punctului de vedere al istoriografiei burgheze reacționare — vede această clasă ca un organism social care — în perioada de decădere

¹ I. Levițchi, *Problema orașului feudal timpuriu în Anglia și Cartea judecătii de apoi*, „An. rom. soviet.”, seria istorie, 1953, nr. 1, p. 88—106; A. A. Kirilova, *Din istoria socială a orașelor din Anglia în sec. XIII*, în „Srednie veka” 1958, vol. XIV, p. 27—48; V. V. Stoklițcaia-Tereșkovič, *Originea orașului feudal din apusul Europei*, în „An. rom. soviet.” seria istorie, 1955, nr. 2, p. 48—72.

² E. T. Timofeeva, *Dezvoltarea corporațiilor de meșteșugari și comerț în orașele din nord-estul Franței în sec. XII—XIII*, în „Srednie veka”, 1959, vol. XIV, p. 92—107.

³ *Storia economica d'Italia*. Vol. I, Roma, Ed. Leonardo, 1949. Vezi de același și *Per una storia economica d'Italia. Progressi i lacune*, Bari, 1957, în care sînt expuse dezideratele mai importante legate de tratarea acestei teme, accentuînd în special asupra tratării istoriei agrare a Italiei în evul mediu timpuriu.

⁴ *Studi di storia economica (secoli XIII—XIV—XV)*. Terza edizione accresciuta. Volume I—II. Firenze, G. C. Sansoni (1955).

ce a urmat lumii romane — ar fi salvat masele de la distrugere completă grupându-le în jurul castelelor. Săpori ignoră în mod total funcția de exploatare și asupritor economic și politic, care de fapt a fost principala funcție a nobilimii feudale. În legătură cu nobilimea italiană, Săpori face unele considerații interesante deosebind patru grupuri: un grup rămas în condițiile feudalismului timpuriu; un grup care a preluat puterea la Veneția, organizând o formă centralizată de stat; un grup care a îmbinat elementele noilor împrejurări social-economice cu cele vechi-tradiționale, la Genova și un grup angrenat în afaceri împreună cu burghezia, la Florența. O serie de considerații juste sînt făcute și asupra orașului și claselor sociale în evul mediu, surprinzîndu-se diferențierea dintre săraci și bogați și luptele între clasele antagoniste. În studiul asupra renașterii economice din secolele XI—XIV, autorul discută termenul de renaștere, dezvoltarea economiei agrare și urbane, comerțul internațional, influența cruciatelor asupra organizării marilor întreprinderi comerciale. Dar ca alți istorici burghezi ai economiei și A. Săpori nu sesizează elementul principal, factorul determinant al progresului economic din secolele XI—XIV și anume dezvoltarea forțelor de producție din agricultură și meșteșuguri, factor care a împins societatea medievală înainte.

Un tratat general de istoria economiei a elaborat și istoricul sovietic, prof. F. I. Poleanski¹. Sfera problemei tratate de autor e foarte vastă și materialul documentar folosit foarte bogat. Tratatul prof. Poleanski acoperă o perioadă de timp foarte mare; începe cu expunerea condițiilor vieții economice ale vechilor germani și se încheie cu economia de la sfîrșitul secolului XVIII. Materialul privind istoria economiei e completat și cu date din domeniul relațiilor sociale și ale istoriei politice. Cartea expune în general rezultatele cercetărilor proprii ale autorului asupra istoriei economice a orașelor și asupra dezvoltării agrare în timpul evului mediu.

Dintre lucrările de istorie medievală generală conținînd capitole sau paragrafe de istorie economică, în afara sintezei „Le Moyen Age” de sub redacția prof. Ed. Perroy despre care am vorbit în altă parte a studiului nostru, cităm o *Istorie a Europei în evul mediu timpuriu (476—911)* a prof. englez M. Deanesly², în care autorul se arată partizanul concepției lui Pirenne asupra sfîrșitului lumii antice și începutul evului mediu. Foarte mult se ocupă autorul de istoria imperiului carolingian, fără însă a rezerva prea mult spațiu istoriei social-economice din această perioadă cînd în Europa apuseană se cristalizau relațiile feudale.

Interesante contribuții la istoria imperiului carolingian aduce Heinrich Fichtenau³. Spre deosebire de alte lucrări tratînd în mod apologetic imperiul carolingian, cartea lui Fichtenau privește realitatea istorică din acele timpuri cu ochi mult mai critic. Un loc important îl ocupă latura social-economică, autorul analizînd procesul decăderii oamenilor liberi în condiția de șerbi, obligațiile lor față de seniori, numărul zilelor de clacă, fuga și răscoalele țărănești. Arată lupta nobilimii pentru acapararea pămînturilor mînăstirești pe care neputîndu-le dobîndi prin arme, le dobîndește sub pretextul necesității de a le apăra împotriva altor seniori atacatori. De asemenea, H. Fichtenau arată foametea endemică a acelor timpuri, sălbătăcirea societății, extinderea cametei, dispariția aurului, decăderea monastică, fenomene care pun într-o lumină mai puțin trandafirie imperiul a cărui apologie o fac atîția istorici.

Tot în legătură cu istoria imperiului carolingian e și o culegere cu caracter general de studii privind împrejurările politice și social-economice de după destrămarea imperiului⁴. Printre colaboratorii studiilor de istorie economică cităm autori pe care i-am mai întîlnit în

¹ *Istoria economică a țărilor de peste hotare. Epoca feudalismului*. Moscova, 1954.

² *Histoire de l'Europe du haut moyen âge (476 à 911)*. Paris, Payot, 1958.

³ *L'impero carolingio*, Bari, Laterza, 1958 (Ediția italiană e de fapt traducerea celei originale apărută în germană la Zürich în anul 1949).

⁴ *I problemi comuni dell'Europa postcarolingia*. Spoleto, 1955.

studiul nostru : Roger Grand care se ocupă de problema rurală în evul mediu timpuriu ; R. S. Lopez care tratează oraşul şi comerţul în Europa post-carolingiană şi pe Gino Luzzato care examinează schimbările survenite în economia agrară italiană după căderea Carolingienilor şi pînă la începutul secolului XI.

În afara lucrărilor de mai sus, cităm şi două cărţi cu caracter mai special. E vorba de cartea istoricului belgian Ch. Verlinden : *L'esclavage dans l'Europe médiévale*, vol. I, apărută la Brugge în 1955 şi de cartea istoricului francez Maurice Bouvier-Ajam : *L'histoire du travail en France des origines à la Révolution*, apărută la Paris în 1957. Cartea lui Verlinden se ocupă cu sclavia medievală în Pen. Iberică şi Franţa, arătînd cum condiţia sclavului în evul mediu se deosebeşte de condiţia sclavului antic, atît din punct de vedere juridic cît şi social-economic. Cartea lui Verlinden e importantă şi pentru istoria medie a ţării noastre deoarece conţine referinţe de sclavi „valahi” vînduţi pe pieţele catalano-aragoneze şi în Ins. Majorca.

Cealaltă carte, a lui Bouvier-Ajam — în problemele care interesează studiul nostru — se ocupă de fenomenul social-economic din perioada carolingiană, din timpul Capetienilor şi din timpul ramurei de Valois a dinastiei Capetiene. Autorul dă o serie de date asupra agriculturii şi tehnicii, asupra dezvoltării meşteşugurilor, asupra metalurgiei, industriei manufacturiere, fabricării monetelor, mijloacelor de transport şi comunicaţie. De asemenea se ocupă şi de fenomenele sociale, ca apariţia şi dezvoltarea şerbiei, formarea corporaţiilor meşteşugăreşti şi apariţia primelor forme ale muncii salariate. Datele prezentate de Bouvier-Ajam sînt într-adevăr pline de interes, dar în acelaşi timp trebuie observat că lucrarea sa are un puternic caracter sociologizant, autorul declarîndu-se în mod deschis partizan al concepţiilor lui Durkheim care elimină antagonismul de clasă şi contradicţiile din societate.

★

Din prezentarea asupra diferitelor lucrări de istorie a economiei feudale occidentale, se observă ca o trăsătură principală a istoriografiei burgheze contemporane, lipsa de unitate a tezelor ei asupra istoriei economico-sociale a feudalismului. Această lipsă de unitate e cauzată de aplicarea unei metodologii greşite, avînd la bază concepţia idealistă asupra dezvoltării societăţii care duce la o serie de erori şi denaturări ale fenomenului istoric.

Spre deosebire de istoriografia burgheză, istoriografia sovietică, aplicînd învăţătura marxist-leninistă asupra istoriei şi dezvoltării societăţii, izbuteste să dea rezolvarea ştiinţifică problemelor legate de tratarea istoriei economico-sociale a evului mediu apusean. Istoriografia sovietică fi datorăm şi elaborarea unei analize ştiinţifice unitare, conformă cu realitatea istorică asupra evului mediu. În acelaşi timp istoricii sovietici ale căror preocupări privesc istoria economică a evului mediu occidental, prin critica lor activă şi combativă de pe poziţiile materialismului istoric, reuşesc să demonstreze caracterul neştiinţific al teoriilor care neagă feudalismul ca orînduire social-economică, care consideră comerţul ca factor determinant al economiei feudale sau care văd instituţii feudale chiar şi în cele mai vechi forme de manifestare ale societăţii sclavagiste.

S. Columbeanu

Documente privind Unirea Principatelor

Redactor responsabil acad. A. Oțetea, vol. II, Rapoartele
Consulatului Austriei din Iași (1856—1859). Culegerea
documentelor, studiul introductiv, rezumatele și notele
de Dan Berindei

Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1959, LIX+549 [-551] p. + erata

În cadrul centenarului Unirii, care, în urma hotărârii Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și a Consiliului de Miniștri, a luat amploarea și semnificația unei mari sărbători naționale, istoriografia marxistă din țara noastră a fost prezentă printr-o largă și rodnică activitate. Conferințe, culegeri de documente și studii monografice privind multiplele aspecte ale Unirii, au pus într-o lumină nouă cel mai important act din istoria noastră modernă, înfăptuit cu ajutorul maselor populare și cu sprijinul unor forțe din afară¹.

În perspectiva acestei sărbătoriri, cu ani în urmă, secția de istorie modernă a Institutului de Istorie al Academiei R.P.R. a prevăzut, în planul său de lucru, crearea unor colective care să întreprindă o largă acțiune de investigare și de detectare a materialelor inedite privind Unirea, atât în arhivele cît și în fondurile de manuscrise ale bibliotecilor din București și Iași. Un mănunchi de cer-

cetători, sub îndrumarea cunoscătorilor perioadei istorice respective din secolul al XIX-lea au strîns cu sîrguință și migală fondurile conținînd date în legătură cu Unirea, rezultatul lor concretizîndu-se în cinci volume de materiale în cea mai mare parte inedite, în o serie de studii și comunicări apărute în revistele de specialitate², ca și în volumul recent apărut, sub titlul: *Studii privind Unirea Principatelor*³.

Două din volumele de documente în curs de apariție, conțin materiale arhivistice externe. Primul care a văzut lumina tiparului, constituind volumul II al colecției, cuprinde 481 de rapoarte ale consulatului Austriei din Iași, în perioada 1856—1859 și poartă titlul: *Documente privind Unirea Principatelor — Rapoartele consulatului Austriei din Iași (1856—1859)*. Atît culegerea documentelor cît și studiul introductiv, rezumatele, notele și indicele se datoresc cercetătorului Dan Berindei.

Documentele cuprinse aci le constituie depeșele și rapoartele expediate la Viena de

¹ Asupra literaturii istorice apărute cu prilejul centenarului Unirii, vezi: Realizări și probleme: Acad. C. Daicoviciu, acad. A. Oțetea, acad. P. Constantinescu-Iași, „Studii”, XIII, 1960, nr. 3, p. 17 și urm.

² Vezi „Studii”, XII, 1959, nr. 1.

³ *Studii privind Unirea Principatelor*, Acad. R.P.R., Inst. de ist., Buc., Ed. Acad. R.P.R.

consulul general al Austriei la Iași, Gödel Lannoy, din primăvara anului 1856 cînd, potrivit hotărîrilor Congresului de la Paris, domniitorii din Țara Romînească și Moldova urmau să fie înlocuiți de caimacami și plîni în septembrie 1859, momentul în care marile puteri recunosc îndoita alegere a lui Cuza.

Rapoartele redactate într-un spirit vădit reacționar și ostil istoricelor prefaceri prin care trecea Moldova, interesează totuși și cu atît mai mult cu cît emană de la „stăpînul de fapt al țării”¹ cum este caracterizat în introducerea consulului austriac, consulul care, după părerea comisarului englez Bulwer „își exagera rolul”² agențiile imperiului habsburgic în Principate, devenind pe la mijlocul secolului al XIX-lea, un veritabil „stat în stat”³.

Rolul preponderent al consulului austriac e ușor de înțeles dacă ne gîndim la ce însemnau în acel moment Țara Romînească și Moldova în politica externă austriacă. Pe cînd majoritatea țărilor participante la Congresul de la Paris vedeau în chestiunea Principatelor Romîne o problemă europeană, pentru imperiul habsburgic, putem afirma fără ezitare că cele două țări romîne de dincoace de Carpați, ocupate încă din 1854 de trupele imperiale, constituiau o problemă austriacă. Avînd ca provincie de graniță Transilvania, a cărei populație romînească se dovedise la 1848, atît de indisolubil unită în aspirații cu moldovenii și muntenii, Austria era poate mai interesată decît Imperiul Otoman, asupra modului în care vor evolua pe plan politic și social cele două țări dunărene, un stat romînesc fiind în măsură să reprezinte o serioasă amenințare pentru politica naționalităților din imperiul habsburgic. De asemenea, sau poate în primul rînd, controlul asupra Țărilor Romîne însemna controlul și asupra gurilor Dunării, iar Țările Romîne aduse în situația de a fi supuse unui regim de exploatare colonialistă. Astfel se explică ingerințele consulului austriac Gödel

Lannoy, într-o formă din cele mai arbitrare, în treburile cele mai diverse ale Moldovei, dar cu deosebire în frămîntările care au precedat Unirea „dominînd și uneori chiar terorizînd pe caimacam, urmîrind și destituind miniștri, dînd sugestii la Viena și la Constantinopol” precum și înverșunata sa opoziție, fără a cruța nici un mijloc, față de Unire. Observația lui Thouvenel citată în prefața volumului, „Turcia n-are nici o obiecție valabilă de făcut (contra Unirii); Austria are zec”⁴, își găsește deplina confirmare în rapoartele lui Gödel Lannoy.

Parte din documentele de care ne ocupăm sînt dateate din perioada de ocupație militară austriacă a Principatelor, care se dovedește a fi fost, după cum reiese din comunicările lui Gödel însuși, un prețios instrument în frînarea acțiunilor unioniste. Astfel, raportul consulului austriac din 15 decembrie 1856 înfățișînd lui Buol efectivul armatei moldovene, dezvăluie intențiile caimacamului de a le spori, pentru a preveni posibile mișcări unioniste, după retragerea trupelor de ocupație (doc. 76).

Alt lot de documente vin să sporească informațiile cu privire la cîteva aspecte ale politicii economice austriace în Moldova, la acea dată. Planurile de anexiune teritorială a Principatelor, al cărei preambul trebuia să fie ocupația militară din anii 1854–1857 eșuînd, Austria încearcă să se despăgubească pe tărîm economic. De aci, activitatea febrilă desfășurată de consulul Gödel pentru anularea concesiunilor făcute de Grigore Ghica, reprezentantul băncii din Dessau, Nulandt, în vederea înființării Băncii Moldovei și francezului Magnan, pentru dreptul de navigație pe principalele artere fluviale ale Moldovei. Manevrînd voința cu totul plecată la ordinele austriace a caimacamului Toderiță Balș, abia instalat, Gödel reușește, intervenînd prin acesta la Poartă, să facă să se anuleze concesiunea Magnan și să întîrzie deschiderea Băncii Moldovei, care, după o

¹ *Documente privind Unirea Principatelor*, II, p. XI.

² *Ibidem*, p. XXXIII.

³ *Ibidem*, p. XXVIII.

⁴ *Documente privind Unirea principatelor*, II, p. VII.

scurtă activitate, își va suspenda plățile, înviind speranțele consulului în posibilitatea atragerii în Moldova a unor capitaluri austriace. În iulie 1858, bancherul austriac Weikersheim îi cerea lui Gödel Lannoy să intervină pe lângă caimacam pentru deschiderea unei bănci la Iași, dar înlocuitorul inter-nunțului austriac la Constantinopol, din pricina evenimentelor politice, propunea amânarea acestei inițiative¹.

Alte documente înfățișează intervențiile consulului austriac în problemele dunărene, asupra cărora încearcă să-și asume controlul și să-și impună punctul de vedere. Astfel, în 29 mai 1856 Gödel relatează lui Buol întrevăderea avută cu domnitorul Ghica, pentru numirea unui delegat în comisia Dunării, în persoana lui Panait Donici (doc. 1). La ordinul Porții, acesta va fi înlocuit cu Ludovic Steege, căruia, în 6 decembrie 1857, Vogoride îi transmite elogii din partea „celor două puteri” (Turcia și Austria), pentru propunerea semnării actului de navigație de la Viena, ca și pentru conduita sa „agreabilă” Vienei (doc. 286).

Dar cele mai numeroase sînt documentele care reflectă frământările politice și sociale premergătoare Unirii, ca și primele luni de domnie ale lui Cuza.

Cuprinsul lor ne permite să urmărim etapele principale ale acestor frământări: sfîrșitul domniei lui Grigore Ghica, cîștigat pentru cauza Unirii, caimacamii lui Balș și Vogoride, perioadă în care Gödel Lannoy, secondat de boierimea reacționară dicta în Moldova, sabotînd prin toate mijloacele posibile acțiunile desfășurate de partizanii Unirii, caimacamia de trei, care marchează declinul și încă pe pantă foarte repede a unelțiilor reacțiunii, pînă la totala înfrîngere a acesteia, în doita alegere a lui Alexandru Ioan Cuza din ianuarie 1859 și, în sfîrșit, primele luni de domnie ale lui Cuza, pînă la confirmarea de către puterile garante ale actului de la 24 ianuarie.

¹ A se vedea documentele de sub numerele 32, 35, 38, 42, 44, 45—54, 56—60, 62—68, 85, 106 etc.

Sub formă de alarmă sau denigrare, Gödel nu poate trece sub tăcere impetuoasa mișcare pentru Unire, oferind date, multe inedite și deosebit de interesante, cercetătorului acestei epoci.

Raportul din 13 iunie 1856 (doc. 6) vorbește de întrunirile unioniștilor și desemnarea unui comitet al Unirii compus din Ralet, Kogălniceanu și Rolla, arătînd de asemenea sancțiunile reduse pe care le prevede noua lege a presei din Moldova, în ce privește atacurile la adresa Austriei. Același raport ca și rapoartele din 19, 25, 27, 29 iunie și 1 iulie 1856 (doc. 8, 12, 13, 14, 15) dezvăluie participarea guvernului la mișcarea unionistă. Departamentul dinăuntrul rîspîndea de pildă, broșura unionistă a arhimandritului Scriban în țară (doc. 13), iar Alecsandri, denumit în raport „cunoscutul demagog de la 1848”, pleca la București spre a asigura rîspîndirea predicii lui Melhisedec „jertfă pentru unire” și în Țara Romînească. În același timp Gödel își arată meritele de a-l fi prevenit pe Coronini asupra acțiunii lui Alecsandri, și de măsurile pe care el însuși le-a luat de a împiedica rîspîndirea broșurilor lui Scriban și Melhisedec în Transilvania și Bucovina (doc. 15). Raportul din 23 iunie (doc. 11) ne arată de asemenea încercările lui Ghica de a transmite puterea unei caimacamii de trei, unioniste, la ceea ce nu se va ajunge decît doi ani mai tîrziu. E interesant de reținut mărturisirea lui Gödel din raportul din 27 iunie (doc. 13) care trădează interesele egoiste ale politiciii sale: „împiedicarea unirii și restaurarea conservatorilor ar permite o pașnică dezvoltare a afacerilor austriace”², spune el.

După plecarea domnitorului Ghica din țară, rapoartele lui Gödel înregistrează cu satisfacție instaurarea caimacamiei lui Balș, supus întru totul ordinelor sosite de la Con-

² „Gelingt es daher der kaiserlichen Regierung die Vereinigung der Fürstentümer hinanzuhalten so dürften wir, wenigstens für einige Zeit, auf die Erkenntlichkeit der Konservativen und, nach deren Restauration, auf eine befriedigendere Behandlung unserer Geschäfte rechnen können” (doc. 13)

stantinopol și influenței austriace (doc. 25, 26 și 30), suspendarea libertății presei și măsurile luate de Balș pentru frinarea activității unioniste, dar nu poate omite că funcționarii și ofițerii sînt, în majoritatea lor, unioniști (doc. 41). Boala și sfîrșitul pretimpurii al lui Balș sînt în măsură să încurce socotelile consulului austriac, exprimînd oarecare temeri asupra lipsei de experiență a succesoriului lui Balș, Vogoride (doc. 100).

Raportul din 10 martie 1857 (doc. 107) semnaleză investirea lui Vogoride cu noua funcțiune de caimacam și asigurările date de acesta în legătură cu sprijinirea intereselor austriace, ca și atitudinea partidelor față de numirea lui Vogoride, iar în 24 martie Gödel anunța schimbările intervenite în guvernul Moldovei în sens antiunionist, sprijinind politica lui Vogoride (doc. 120).

Merită o atenție deosebită raportul din 26 martie 1857 (doc. 121) cuprinzînd o expunere de ansamblu asupra situației politice din Moldova, în care Gödel se vede silit a recunoaște că unioniștii sînt mai activi și că acțiunea antiunionistă a caimacamului ar trebui stimulată prin bani și titluri onorifice.

Rapoartele din perioada martie-octombrie 1857 dezvăluie activitatea febrilă a partidei unioniste, care se organizase în comitete de acțiune, răspîndea manifeste, lupta pentru reparația presei unioniste și denunța abuzurile guvernamentale prin proteste și contestații adresate comisarilor puterilor din Iași. Nu mai puțin interesante sînt și datele pe care le furnizează rapoartele consulare privind cele două alegeri. La 1 iunie de pildă, Gödel anunța că „epurarea” listelor electorale se apropie de sfîrșit și că se scontează pe o hotărîtoare majoritate a separatiștilor (doc. 149), iar în 13 iunie vorbea de ultimele măsuri luate pentru asigurarea reușitei în alegeri a majorității separatiste (doc. 153). În septembrie vorbea de izbînda unei majorități care cuprîndea persoane cunoscute pentru tendințele lor democratice, încă din anul 1848 (doc. 234).

Asupra ședințelor Divanului ad-hoc date amănunțite ne dau protocoalele ședințelor

întocmite de secretarul lui Vogoride, Baragnan, pe care Gödel le inserează în hîrțile trimise lui Buol. Protocolul ședinței din 7/19 octombrie 1857, în care Kogălniceanu dă lectură propunerilor celor patru puncte privind Unirea, semnaleză aclamațiile unanime care au acoperit cuvintele lui Kogălniceanu (doc. 256), iar protocolul din 3 noiembrie 1857 înregistrează cererea deputaților țărani, de a rezolva chestiunea agrară, în virtutea sprijinului pe care ei îl dăduseră Unirii (doc. 260).

În documentele ce urmează e de relevat raportul din 5 februarie 1858 privind problema agrară, Gödel atribuind partidei radicale tendințe „comuniste” în ce privește rezolvarea acestei chestiuni (doc. 299). Gödel înregistrează de asemenea, în 22 aprilie 1858 refuzul unor țărani din preajma Vasluiului de a-și îndeplini obligațiile de muncă, măsurile luate împotriva acestora, ca și teama multora de o răscoală țărănească (doc. 316). În raportul din 3 martie același an se vorbește de solidaritatea și disciplina unioniștilor în timpul Divanului, de influența care încearcă să o exercite asupra țărănilor, de orientarea unioniștilor spre Rusia, ca și de o posibilă „înfrățire” a romînilor cu popoarele balcanice împotriva Turciei (doc. 304). Altul, din 13 martie, vorbește de intervenția lui Gödel pentru interzicerea răspîndirii în Moldova a unor broșuri ale lui Vaillant (doc. 308).

Hotărîrile conferinței puterilor garante în legătură cu alegerea viitorului domn sînt în măsură să agite spiritele în opinia publică, ceea ce Gödel se grăbește să semnaleze, ca și eventuala candidatură a lui Mihai Sturza (doc. 329). În 24 august 1858, Gödel anunța că atmosfera politică moldovenească e dominată de problema alegerii domnului, ivindu-se printre candidați și Grigore Sturza, care caută sprijinul emigrației polone și al Franței (doc. 336). Raportul din 30 august 1858 lasă să se vadă demoralizarea conservatorilor în perspectiva înlocuirii lui Vogoride prin caimacamia de trei (doc. 338). În 31 octombrie 1858 Gödel anunța preluarea puterii de către noua caimacamie (doc. 348), după ce, cu

„două zile mai înainte anunța sosirea la Iași a comisarului Porții, Afif-Bei.

Rapoartele următoare vorbesc cu dezamăgire de pasivitatea comisarului Porții față de acțiunile rezezi și hotărâte ale caimacamiei în favoarea Unirii, opoziția singurului caimacam Catargi, dovedindu-se neputincioasă.

Astfel, curând după instalarea caimacamiei de trei, Gödel se vede silit să anunțe adoptarea, de către caimacamie, a titlaturii „Principatele Unite” (doc. 353) și înlocuirea prin unioniști a foștilor șefi de departamente (doc. 354), refuzul comisarului otoman de a ieși din rezervă și slăbiciunea lui Catargi (doc. 355), reintroducerea legii presei din timpul domniei lui Grigore Ghica (doc. 358), ca și masive schimbări în administrație, vechii funcționari fiind înlocuiți prin „agitatori unioniști”, destituirea lui Striegel, directorul telegrafului (doc. 359). O depeșă cifrată, din 14 noiembrie 1858, vorbea de necesitatea stăvilirii „anarhiei” (doc. 361). Gödel refuza să dea viza pașapoartelor purtând titlatura „Principatele Unite” (doc. 360) și să primească orice alt act purtând acest epigraf. Cîteva zile mai târziu dădea de știre că între șefii unioniști munteni și caimacamii Panu și Sturza se purta „o vie” corespondență (doc. 366). Cîștigarea de poziții a unioniștilor determină pe boierii reacționari să trădeze interesele naționale, cerînd sprijinul marelui vizir Aali-Pașa pentru „scoaterea din anarhie a nenorocitului principat” (doc. 367). Foarte preocupat apare, în mai multe rapoarte, Gödel, de felul în care se vor desfășura alegerile presimțind eșecul conservatorilor. Încă din 27 noiembrie (doc. 378), îl anunța pe Buol că guvernul interimar urmărește o extindere ilegală a dreptului de vot în sprijinul radicalilor, pentru ca, în 6 decembrie, să anunțe publicarea listelor electorale (doc. 392) acestea cuprinzînd numeroase nume care „n-aveau dreptul la vot, susține Gödel, numai pentru a asigura reușita partidei Unirii, caimacamii Panu și Sturza, fiind încurajați în „ilegalitățile” lor de consuli Franței și Rusiei”. Dar ceea ce Gödel socotea „arbitrar” în măsura-

rile celor doi caimacami nu era altceva decît hotărîrea lor de a înfrînge cu orice preț, orice rezistență și a înlătura orice piedică, pentru a-și atinge țelurile.

Toate încercările reacțiunii de a temporiza desfășurarea evenimentelor au fost dejucate de unioniști.

În urma unei ultime manevre, eșuate și aceasta, de a-l determina pe mitropolit să nu prezideze deschiderea Adunării (doc. 413), Gödel se vede silit să anunțe la 9 ianuarie deschiderea acesteia (doc. 420), iar în zilele următoare anunță și numele candidaților la domnie, ca și intenția unioniștilor de a transforma adunarea într-o constituantă independentă (doc. 424). Semnalează, de asemenea, că dispozițiile Regulamentului adunării contraveneau textului Convenției de la Paris. În 17 ianuarie, o telegramă, anunța alegerea lui Cuza (doc. 425). Lipsit de suplețe și de perspectivă istorică, Gödel își face un merit în a-l informa pe Buol că a fost singurul dintre consuli de la Iași care n-au felicitat pe domn (doc. 426), respingînd notificarea alegerii pentru motivul că purta emblema Unirii (doc. 427). În aceeași zi însă trebuia să anunțe o veste mult mai dureroasă pentru politica sa mioapă: fraternizarea, de teamă, a conservatorilor cu unioniștii (doc. 428).

De la alegerea lui Cuza și pînă la recunoașterea îndoitei alegeri de către puterile garante, rapoartele lui Gödel sînt înveninate de ciuda neputincioasă a celui mai încăpățînat adversar al Unirii, în fața faptului implinit. Cuza este înfățișat în culori negative, cu vădită rea credință și acuzat de nesocotirea Convenției (doc. 426—432) etc. Noul regim, după părerea lui Gödel, urma să atragă țara în „haos” și „anarhie”, prejudiciind totodată interesele Austriei (doc. 435). În ziua alegerii lui Cuza la București, Gödel informa că Adunarea din Iași se transformase „cu buna știință” a lui Cuza, într-un „corp revoluționar” (doc. 438), fiind totuși silit să recunoască manifestațiile entuziaste pentru Unire (doc. 439). În raportul din 6 februarie 1859, consideră chiar că numai intervenția armată ar putea salva țara de „revoluția socială” (doc. 440).

Din documentele ce urmează, merită să ne oprim asupra memoriului înaintat de consulul englez Churchill guvernului britanic, referitor la evenimentele din Moldova, de la instalarea caimacamiei de trei și pînă la învoia alegere a lui Cuza și pe care Gödel îl trimite ca anexă la raportul său din 26 februarie 1859 (doc. 453).

De pe aceleași poziții de ostilitate față de Unire, ca și Gödel, consulul britanic face o metodică expunere de ansamblu asupra evenimentelor, punînd în evidență tocmai ceea ce pe noi ne interesează: *caracterul revoluționar și profund democrat al actului Unirii*. Caimacamii unioniști sînt acuzați de a fi călcat în picioare prevederile Convenției și ale Regulamentului Organic, pentru a-și asigura o majoritate unionistă în Adunare, elaborînd, pentru alegerea domnului, un regulament care admitea „un mod de votare pe care numai convenția națională de la Paris l-a mai admis pentru condamnarea lui Ludovic al XVI-lea”. Cuza a fost ales în Moldova și „de teama tribunelor”, spune Churchill. Vorbește apoi de înțelegerea cu „partidul subversiv” din Țara Românească, prin mijlocirea lui A. G. Goleșcu „un agitator din anii 1848”. Trei zile în șir după alegeri capitala și centrele de județe au fost iluminate, iar „bande” cu muzica militară în frunte, strigau și scoteau „urlete odioase”, „Jos aristocrația”! „Jos conservatorii”! „Trăiască egalitatea”! „Trăiască libertatea”! „Trăiască Unirea Principatelor, una și indivizibilă”! „Jos turcii! Moarte austriacilor! Bandele sălbaticе” au mai manifestat și în fața consulatelor rus și francez, în semn de mulțumire pentru concursul dat Unirii. În Muntenia s-a folosit față de adunare „presiunea populară” secundată de agitatorii din 1848 (doc. 454). Consulul englez nu vedea în Unire decît starea de agitație și anarhie, prevăzînd un război civil în cazul cînd Europa nu va interveni pentru a pune „ordine”.

Puținele rapoarte pe care le va trimite Gödel pînă la plecarea în concediu, plecare coincizînd cu momentul în care conferința de la Paris recunoaște învoia alegere, mai

înregistrează îngrijorarea consulului față de legăturile romînilor cu emigrația maghiară, hotărîrea înărilor stat romîn de a rezista unui posibil atac din partea turcilor, și, în sfîrșit, recunoașterea stării de fapt de către Austria. După ce primise ordin de la ministrul său de externe, Buol, în 14 mai, consulul austriac anunță guvernul moldovean de reluarea legăturilor oficioase (doc. 470).

La 6 septembrie Austria, alături de celelalte țări garante, recunoaște învoia alegere. Ultimul raport semnat în 15 septembrie (doc. 480) de Chiari, gerantul consulului, înregistra protestul consulului în legătură cu supunerea străinilor la recensămînt, jurisdicția consulară rămînd lui Gödel ultimul refugiu de unde mai putea face șicane guvernului de la Iași.

Documentele, a căror prezentare am încercat să o facem, se publică în limba în care au fost redactate — marea lor majoritate în limba germană și foarte puține în limba franceză — însoțite fiind de dezvoltate și detaliate regeste care suplinesc traducerea documentelor și îndrumă pe cercetător în urmărirea problemelor ce îl preocupă. Note explicative în subsol și un prețios indice însoțesc colecția, iar o listă a documentelor la sfîrșit, încheie aparatul critic al volumului.

Prefața semnată de responsabilul colecției, acad. A. Oșetea, sintetizează în cuprinsul celorva pagini, conținutul documentar, sesizînd și punînd în relief ceea ce acestea aduc nou și pozitiv.

Asupra studiului introductiv pe care îl semnează Dan Berindei, sprijinindu-se nu numai pe datele furnizate de documente, ci și pe o bogată bibliografie, pentru a încheia într-o viziune de ansamblu toată frămîntata epocă a unirii, n-am avea de făcut obiecțiuni decît în ce privește arhitectura lui, adică organizarea materialului pe capitole.

Poate n-ar fi fost de prisos un capitol care să ilustreze activitatea consulilor puterilor garante din Iași, ca și a comisarilor acestorași puteri, documentele oferînd suficient material privitor la activitatea acestora.

Nota 6 de la pagina XXIX, în care se vorbește de informațiile date de Gödel în legătură cu activitatea consulilor Popov și Place, ar fi meritat să fie inserată în text, dacă nu lărgită pînă la dimensiunile unui capitol.

Lipsește de asemenea mențiunea privind locul unde se găsesc originalele documentelor, ceea ce n-ar fi lipsit de interes a se ști, cu atît mai mult cu cît sînt dese notele care semnalează lipsa unor rapoarte din copiile de la Academia R.P.R. după care au fost publicate documentele de care ne ocupăm. Dacă acestea conținută să fie la Staatsarchiv din Viena, unde se găseau cînd au fost copiate, n-am considera inutilă munca unui cerce-

tător care să detecteze și rapoartele care, nu se știe din ce rațiuni, n-au ajuns pînă la noi, tot la Staatsarchiv din Viena găsindu-se, de asemenea, rapoartele lui Liehmann Palmrode, reprezentantul Austriei în comisia puterilor garante¹.

Volumul de documente privind Unirea, atît din punctul de vedere al conținutului cît și al ținutei științifice în care se prezintă, va putea fi de un real folos cercetătorului de istorie economică, socială sau politică a epocii Unirii, reprezentînd o realizare în sectorul științelor sociale și marcînd un vădit progres față de publicațiile de documente anterioare.

Marina L. Vlasiu

TITU GEORGESCU, LADISLAU FODOR, *Răscoala țaranilor din Valea Ghimeșului (1934)*

București, Editura politică, 1960, 157 p.

Una din sarcinile de mare răspundere trasată de partid cercetătorilor din domeniul istoriei contemporane este de a elabora, pe baza unei judicioase interpretări a materialului factual, lucrări menite să contribuie la cunoașterea aprofundată a trecutului glorios de luptă al maselor muncitoare conduse de Partidul Comunist împotriva regimului burghezo-moșieresc, la educarea oamenilor muncii în spiritul tradițiilor revoluționare ale poporului nostru.

Monografia *Răscoala țaranilor din Valea Ghimeșului (1934)* semnată de Titu Georgescu și Ladislau Fodor, apărută sub îngrijirea Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., își propune să înfățișeze — după cum se arată și în introducere — „una din cele mai mari lupte ale țărănimii muncitoare, organizată și condusă de Partidul Comunist, în cursul căreia s-a înfăptuit alianța de luptă a muncitorilor cu țărăni-

și s-au cimentat legăturile frățești dintre țărani romîni și maghiari, exploatați de regimul burghezo-moșieresc” (p. 4). Pornind de la studiile publicate în această problemă și folosind documentele de partid, materialul documentar aflat în Arhiva Institutului de Istorie a Partidului, precum și cel din arhivele locale, memoriile unor participanți la răscoală etc. — autorii au reușit să întocmească o lucrare valoroasă asupra condițiilor grele de muncă și trai ale țaranilor ghimeșeni, a luptei lor organizate și conduse de partid împotriva exploatării și asupririi.

Valea Ghimeșului din fostul județ Ciuc era una din regiunile în care țărănimea, ca urmare a exploatării claselor dominante, trăia în neagră mizerie, lipsită de cele mai

¹ cf. T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România*, p. 147, nota 16.

elementare drepturi, supusă la tot felul de vexațiuni din partea autorităților regimului burghezo-moșieresc. Populația Văii Ghi-meșului era formată din țărani ceangăi (populație de origine maghiară) și români, stabiliți în mai multe sate și cătune ce aparțineau de comunele Ghimeș-Făget, Lunca de Jos și Lunca de Sus. Țăranii ghimeșeni, așezați într-o regiune de munte bogată în păduri dar lipsită de terenuri favorabile agriculturii, se ocupau din cele mai vechi timpuri cu creșterea vitelor și oilor, iar de la sfârșitul sec. al XIX-lea au început să lucreze la societățile forestiere ale capitaliștilor străini și autohtoni. Insuficiența fînețelor și pășunilor datorită acaparării lor de către moșieri (deși locuiau într-o regiune de munte, țărani erau nevoiți să arendeze pășuni sau să cumpere pentru hrana vitelor în pe credit), impozitele directe, taxele comunale și școlare etc. au contribuit la proletarizarea majorității țăranilor români și maghiari.

În perioada avîntului revoluționar care a urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, lupta maselor țărănești pentru pămînt a cuprins și țărănimea din Valea Ghi-meșului. Reforma agrară promisă de reprezentanții burgheziei și moșierimii sub presiunea maselor, prin felul în care a fost concepută și aplicată nu a dus la îmbunătățirea situației materiale a țărănimii muncitoare. Pășunile și pădurile ținute de țăranii ghimeșeni în arendă nu le-au fost repartizate lor, așa după cum prevedea însăși legea agrară, ci au fost transformate în mod abuziv în bunuri comunale, dînd prilej astfel notarilor, primarilor etc. să facă afaceri veruoase în înțelegere cu moșierii și chiaburii și să jefuiască țărănimea muncitoare prin taxe de pășunat și autorizații de a tăia lemne din păduri pentru consumul propriu.

Criza economică din anii 1929—1933 a avut efecte dezastruoase asupra situației materiale a țărănimii muncitoare din Valea Ghi-meșului, ducînd la ruina ei. Începînd din 1929 majoritatea întreprinderilor forestiere, la care lucrau 1000—1500 de muncitori permanenți și peste 3000 de muncitori sezonieri

cîte 10—12 ore pe zi pentru un salariu cu mult inferior celui primit de muncitorii din alte regiuni, și-au încetat cu totul activitatea. În același timp, țăranii, nemaivînd posibilitatea de a face cărușie și de a lucra la fabricile de cherestea ca zilierii pentru a-și putea acoperi o parte a cheltuielilor de întreținere, au fost nevoiți, ca urmare a creșterii neconținute a taxelor comunale asupra pășunilor, să-și vîndă chiar și vitele pe care le avea pentru hrana familiilor lor.

Datoriilor făcute la bănci în anii anteriori li s-au adăugat în anii crizei altele noi. Impozitele către stat și taxele comunale creșteau neconținut. Asupra țăranilor ce nu aveau posibilitatea să plătească dobînzile cămătărești impuse de bănci și impozitele s-au năpustit portăreii și jandarmii, care sechestrau tot ce găseau în gospodăriile lor sărăcăcioase. Mizeria crescîndă, lipsa drepturilor cetățenești, abuzurile și teroarea autorităților comunale, asuprirea maselor minorităților naționale de către regimul burghezo-moșieresc au dus la ascuțirea contradicțiilor dintre țărănimea muncitoare și clasele exploataoare, la hotărîrea fermă a țărănimii din Valea Ghi-meșului de a se ridica la luptă pentru o viață mai bună.

Pe baza unei profunde analize a situației social-economice și politice din țară, Congresul al V-lea al P.C.R. a stabilit că „sarcina cea mai importantă a partidului este crearea alianței de luptă a muncitorilor și țăranilor muncitori, sub hegemonia proletariatului și sub conducerea Partidului Comunist, și că partidul trebuie să treacă la organizarea și conducerea luptei maselor țărănești pentru nevoile imediate ale țărănimii muncitoare și pentru « rezolvarea revoluționară a problemei țărănești »”¹. Potrivit sarcinilor stabilite la Congresul al V-lea, P.C.R. a pus în centrul preocupărilor sale lupta zilnică împotriva impozitelor, datoriilor etc. sub lozincile: „Nici un ban impozit guvernului moșierilor și capitaliștilor, guvernului foametei, terorii

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1956, ed. a IV-a, p. 184.

și războiului, nici un ban din datorii banche-
rilor și cămătarilor” (p. 38). Aplicând în chip
creator principiile leniniste în problema națio-
nală, Congresul al V-lea al P.C.R. sublinia
faptul că în regiunile în care existau mino-
rități naționale problema agrară se împletea
cu cea națională. De aceea, lupta pentru pămînt
dusă de masele largi ale țărănimii muncitoare
aparținînd minorităților naționale se îmbina
cu lupta împotriva asupririi naționale.

Organizația P.C.R. a județului Ciuc
precum și comitetul regional P.C.R. — Cluj
au desfășurat o intensă activitate pentru
traducerea în viață a hotărîrilor Congresului
al V-lea, pentru organizarea și conducerea
luptelor revoluționare ale țăranilor din Valea
Ghimeșului. În această parte a țării, după
cum arată autorii, activitatea comunistilor
a început în anii imediat următori creării
P.C.R. În perioada crizei economice și mai
ales în anii 1933—1934 celulele comuniste
au crescut ca efectiv și s-au întărit, în fiecare
fabrică de cherestea, comună, sat existînd
cîte o celulă de partid.

În munca de organizare a acțiunilor
țăranimii din Valea Ghimeșului desfășurată
de comunisti, un rol important l-au avut
organizațiile legale de masă ale partidului
ca Blocul Muncitoresc-Țărănesc, Ajutorul
Roșu etc. precum și sindicatele unitare care
cuprindeau un mare număr de muncitori și
țărani. Activînd sub directa îndrumare și
conducere a P.C.R., aceste organizații de
masă prin legăturile permanente și nemijlo-
cite pe care le aveau cu muncitorii și țăranii
făceau ca cuvîntul partidului să ajungă pînă
în cătunele cele mai îndepărtate ale Văii
Ghimeșului. Ca urmare a radicalizării maselor
și a influenței crescînde a partidului, masele
muncitoare au îmbrățișat tot mai mult lozîn-
cile de luptă ale partidului, îndepărtîndu-se
de partidele politice burgheze — P.N.Ț.,
P.N.L., și partidul maghiar — care pînă în
anii 1928—1929 țineau sub influența lor
anumite părți ale țărănimii.

O activitate susținută pentru înfăptuirea
unității de luptă a întregii populații munci-
toare din Valea Ghimeșului, deopotrivă de

exploatată de clasele dominante, a desfășurat
„Opoziția partidului maghiar” transformată
în august 1934 în „Uniunea oamenilor muncii
maghiari” (M.A.D.O.S.Z.). La sfîrșitul anului
1933 din inițiativa și cu sprijinul P.C.R. au
 luat ființă în comunele de pe Valea Ghime-
șului largi comitete locale ale „Opoziției par-
tidului maghiar” transformate apoi în comi-
tete ale Madosz-ului, din care făceau parte
muncitori și țărani săraci. Activitatea comi-
tetelor locale ale „Opoziției partidului ma-
ghiar” și apoi ale Madosz-ului a fost îndru-
mată în permanență de comitetul regional
P.C.R. — Cluj, care a trimis în repetate
rînduri în Valea Ghimeșului activiști comunisti
pentru a înlesni munca de organizare a țără-
nilor ghimeșeni și a imprima comitetelor o
poziție consecvent revoluționară.

În vara anului 1934 au crescut nemulțu-
mirile muncitorilor și țăranilor din Valea
Ghimeșului față de singeroasa exploatare a
regimului burghezo-moșieresc, ei fiind hotărî-
riți să se ridice la luptă pentru o viață mai
bună. Cunoșcînd bine starea revoluționară de
spirit a țărănimii, comitetul regional P.C.R.
din Cluj, în frunte cu secretarul său Iosif
Rangheț, a trecut la organizarea ridicării
maselor de țărani la luptă. Un rol important
în această acțiune a revenit comitetelor create
de Madosz care cuprindeau mase însemnate
de oameni ai muncii și aveau posibilitatea să
desfășoare o activitate legală. În pregătirea
luptelor o deosebită însemnătate a avut-o
consfătuirea ilegală organizată de comitetul
regional P.C.R. din Cluj la începutul lunii
septembrie 1934 în comuna Ghimeș-Făget,
în cadrul căreia reprezentanții muncitorilor
și țăranilor romîni și maghiari, după ce au
dezbătut problemele principale care li frămîntau,
au ales un comitet de acțiune pe în-
treaga vale a Ghimeșului. Prin formarea
acestui comitet s-a dat o orientare unică acti-
vității desfășurate pînă atunci în mod izolat,
el avînd sarcina de a coordona și conduce la
luptă țărănimea muncitoare din comunele
Ghimeș-Făget, Lunca de Sus și Lunca de Jos.
În săptămînile următoare s-au constituit sub
conducerea comunistilor comitete de acțiune

În fiecare comună și cătun, care au strîns în jurul lor peste 10 000 de muncitori și țărani romîni și maghiari, bărbați și femei, tineri și bătrîni.

Avînd în vedere stadiul de organizare a țărănilor și adîncă stare de nemulțumire ce domnea în rîndurile lor față de măsurile luate în primele zile ale lunii octombrie de autoritățile regimului burghezo-moșieresc pentru încasarea prin orice metode a datoriilor fiscale, P.C.R. a apreciat că sînt coapte condițiile pentru a chema la luptă masele țărănimii ghimeșene. După o minuțioasă pregătire din partea comitetelor de acțiune în frunte cu membrii celulelor de partid, în dimineața zilei de 15 octombrie 1934 mii de țărani înarmați cu furci, pari și topoare s-au îndreptat spre primăriile comunelor Ghimeș-Făget, Lunca de Sus și Lunca de Jos cerînd să nu se mai ridice în contul impozitelor diferite obiecte iar cele sechestrate să fie restituite proprietarilor, în școlile de stat să fie numiți învățători care să cunoască limba maternă a copiilor, soluționarea problemelor nerezolvate legate de reforma agrară, libertatea de întruire, anularea amenzilor școlare și silvice, repartizarea cotelor-părți din pădurile comunale etc.

Dînd dovadă de o remarcabilă voință de luptă muncitorii și țăranii din Ghimeș-Făget, înfruntînd încercările de rezistență ale autorităților locale, au pus stăpînire pe comună și și-au luat înapoi lucrurile sechestrate de agenții fiscali. Și în celelalte comune ale Văii Ghimeșului țăranii au impus satisfacerea revendicărilor lor, încercările de diversiune naționalistă ale autorităților comunale suferind un eșec lamentabil în fața solidarității ferme în luptă a muncitorilor și țărănilor romîni și unguri. Lupta țărănimii ghimeșene a fost înecunată cu succes datorită organizării și conducerii ei de către P.C.R., a unității de acțiune dintre muncitori și țărani.

Amploarea răscoalei, caracterul ei organizat, alianța tainică dintre muncitori și țărani, solidaritatea strînsă între oamenii muncii romîni și maghiari au înspăimîntat guvernul care se temea ca țăranii muncitori

din regiunile înconjurătoare, urmînd exemplul celor din Ghimeș, să nu se răscoale. Paralel cu acordarea anumitor concesiilor vremelnice, guvernul a trecut la concentrarea forțelor pentru reprimarea răscoalei. În toată Valea Ghimeșului a fost instituită starea de asediu. Puternice detașamente de jandarmi și soldați, intrînd în satele răscolite, au ocupat fabricile de cherestea, primăriile, oficiile poștale, podurile, încreucișările de drumuri, arestînd zeci de țărani care făceau parte din comitetele de acțiune. Deși țăranii care conduceau comitetele de acțiune au fost arestați, acestea și-au continuat totuși activitatea. Țăranii din Valea Ghimeșului au luat în mod organizat atitudine și mai tîrziu împotriva abuzurilor fiscale, au refuzat să plătească ratele conversiunii agricole, iar agenții fiscali n-au îndrăznit timp îndelungat să intre în comunele răscolite.

Guvernul a înscenat țărănilor ghimeșeni arestați un monstruos proces în speranța că prin condamnări la ani grei de temniță va întări autoritatea organelor locale ale statului burghezo-moșieresc și stăvili influența mereu crescîndă a Partidului Comunist în rîndurile țărănimii muncitoare. În fața acestei situații Partidul Comunist a trecut la organizarea apărării acuzaților, pentru salvarea lor din ghiarele justiției burgheze. Prin intermediul Ajutorului Roșu și al Madosz-ului, Partidul Comunist a dus între octombrie 1934 — aprilie 1935 susținute acțiuni de apărare a celor implicați în proces, în numeroase orașe și sate din Transilvania muncitorii și țăranii, solidarizîndu-se prin memorii și proteste cuprinzînd mii și mii de semnături cu țăranii ghimeșeni și sprijinindu-i material. Sub presiunea acestor acțiuni autoritățile au fost silit să reducă numărul celor arestați și să amîne procesul de mai multe ori. Comportarea curajoasă a acuzaților și apărarea tenace condusă de tovarășul I. Gh. Maurer din partea Ajutorului Roșu, care au demascat crunta exploatare a regimului burghezo-moșieresc, au făcut ca numai trei din cei 17 acuzați să fie condamnați la închisoare între 3 și 5 luni.

Ultimul capitol al lucrării este consacrat prezentării succeselor remarcabile obținute după 23 August 1944 de țărani români și maghiari din Valea Ghimeșului în lupta pentru construirea unei vieți noi, libere și fericite. Urmind cu încredere politica Partidului Muncitoresc Român, țărani ghimeșeni au pășit alături de țărănimea muncitoare din întreaga țară pe drumul colectivizării agriculturii. Astfel, în comuna Lunca de Sus a fost înființată în 1955 întovărășirea agricolă „Petofi Șandor” iar în Lunca de Jos întovărășirea zootehnică „Zorile roșii” în cadrul cărora țărani și-au strâns laolaltă pământurile și animalele, sporindu-și fondul de bază și avutul obștesc. Creșterea neconținută a nivelului de trai al țăranilor ghimeșeni reiese din faptul că în anul 1958 în Valea Ghimeșului au fost vândute prin unitățile comerciale socialiste mărfuri în valoare de 11 586 000 lei, de două ori mai mult decât în 1948 și de 16 ori mai mult ca în 1942. Industrializarea crescândă a Regiunii Mureș Autonomă Maghiară și a regiunii Bacău contribuie de asemenea la ridicarea nivelului de viață al oamenilor muncii din Valea Ghimeșului.

Analfabetismul a fost lichidat, în prezent funcționând peste 30 de școli dintre care 15 au fost construite în anii puterii populare. Activitatea culturală a luat o mare dezvoltare. În Valea Ghimeșului există 6 cămine culturale pe lângă care activează peste 15 echipe artistice de amatori. În fiecare comună, sat și cătun s-au înființat biblioteci cuprinzând mii de volume. Năzuințele miilor de țărani din Valea Ghimeșului, care în 1934 au luptat împotriva exploatării și asupririi, pentru o viață liberă și îmbelșugată sînt traduse astăzi în viață datorită politicii înțelepte a Partidului Muncitoresc Român.

Răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului a demonstrat încă o dată însemnătatea unirii muncitorilor și țăranilor sub conducerea P.C.R. în lupta împotriva exploatării claselor dominante, iar prin revendicările formulate, creșterea conștiinței revoluționare a țărănimii. Totodată ea a confirmat justetea hotărîrilor adoptate de Congresul al V-lea al P.C.R.,

a demonstrat că Partidul Comunist este singurul apărător consecvent al intereselor maselor muncitoare, al tuturor asupriților de orice naționalitate și, arătat — după cum subliniază autorii — „capacitatea Partidului Comunist de a organiza și conduce, în condițiile grele ilegalității, luptele revoluționare ale maselor țărănimii muncitoare” (p. 137). Lupta țărănimii din Valea Ghimeșului a avut ca rezultat imediat în regiunile înconjurătoare „întărirea influenței partidului în mase și lărgirea posibilităților de înfăptuire a alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și a unității de luptă între oamenii muncii români și minoritățile naționale”¹.

★

Scrisă într-un stil viu, pe baza a numeroase fapte, lucrarea reușește să scoată în evidență rolul conducător al Partidului Comunist în organizarea și desfășurarea luptei țărănimii din Valea Ghimeșului. Credem însă că ar fi fost necesar ca autorii să fi insistat asupra deosebirilor esențiale dintre răscoalele țărânești spontane, neorganizate, lipsite de conducătorul firesc — clasa muncitoare și partidul ei marxist-leninist din sec. al XIX-lea și primele trei decenii ale sec. al XX-lea și răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului care, datorită organizării și conducerii ei de către P.C.R., a reprezentat o formă de luptă superioară a țărănimii. Dacă problema ar fi fost tratată și sub acest aspect citorii și-ar fi putut face o imagine mai apropiată de realitate a importanței răscoalei țăranilor ghimeșeni, a locului pe care ea îl ocupă în istoria contemporană a patriei noastre.

În primul capitol al lucrării autorii au căutat să schițeze situația social-economică precară a țăranilor din Valea Ghimeșului înainte de răscoală, pentru a reieși cu claritate cauzele care i-au determinat să se ridice la luptă. Deși autorii și-au atins în bună măsură scopul propus, credem totuși că capitolul ar fi avut de câștigat dacă ar fi fost eli-

¹ L. Bányai, *Lupta țăranilor din Valea Ghimeșului din octombrie 1934*, în *Analele Institutului de Istorie a Partidului*, nr. 3, 1955, p. 47.

minate unele date nesemnificative (la p. 21, de pildă, se dau cifre privitoare la cantitatea de lemne exportată prin portul Galați de societățile forestiere din Valea Ghimeșului în anii 1933—1934, cifre care nu spun nimic dacă se compară între ele fără a se raporta la volumul exportului pe scară națională) și ar fi fost mai bine sistematizat. De altfel, insuficienta sistematizare a materialului faptic, precum și unele imprecizii se observă și în alte capitole.

Monografia elaborată de Titu Georgescu și Ladislau Fodor, adresându-se deopotrivă atât specialiștilor cît și maselor de oameni ai muncii doritori să studieze trecutul de luptă al poporului nostru, contribuie la cunoașterea unui moment însemnat din istoria mișcării muncitorești din țara noastră, a luptei partidului comunist pentru încheierea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimia muncitoare.

M. Kertész și Gr. Chiriță

N.M. DRUJININ, *Государственные крестьяне и реформа*
П. Д. Киселева. *Предпосылки и сущность реформы*. Vol. I

Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Москва-Ленинград, 1946, 631 p.

[*Реализация и последствия реформы*. Vol. II

Moscova, 1958, 619 p.

Pavel Dmitrievici Kiselev, președintele divanurilor țărilor române din noiembrie 1829 — ianuarie 1834, a înfăptuit în această perioadă importante reforme concretizate în Regulamentul Organic¹.

¹ Pavel Dmitrievici Kiselev (1788—1872). Slujește în armată din 1806, ia parte la lupta de la Borodino și în campaniile din 1813—1815. În calitate de adjutant însoțește pe țarul Alexandru I la Paris și la Congresul din Viena (1815). În 1816 prezintă țarului memoriul său privind eliberarea treptată a țăranilor iobagi. În octombrie 1817 este numit locțiitor al șefului cartierului general al armatei a 2-a comandată de Wittgenstein, cu sediul la Tulcin. În 1819 este numit șef de stat major. Sub comanda lui servesc mai mulți decembriști din „Asociația de sud”. În 1823 este avansat la gradul de general adjutant. În a doua jumătate a anului 1827 organizează serviciul de informații rusec în Principate și pregătește pontoane pentru trecerea Dunării pe la Isaccea. Ia parte la războiul ruso-turc din 1828—1829. Comandă trecerea Dunării la Satul Nou. Asigură proviziile pentru armata din Principate și dirijează aici acțiunea de combatere a ciumei. În 1829 comandă trupele din stînga Dunării și controlează linia acestuia de la Turnu pînă la gurile Arge-

După ce s-a întors în Rusia, P. D. Kiselev a întreprins reorganizarea domeniilor statului, cu scopul de a îmbunătăți, printr-o reformă, situația țăranilor locuitori pe acele domenii. Această operă de reorganizare și de reformă constituie obiectul magistralei

șului. Respinge la Daia atacurile turcilor. A atacat Rahova, Vrața și a ocupat defileurile din Balcani, ajungînd pînă la Șipca. În 7 noiembrie este numit președinte al divanurilor Moldovei și Țării Românești, rămînd în acest post pînă în ianuarie 1834. Tot atunci trimite țarului darea de seamă asupra administrării principatelor. Între 1837—1856, conduce Ministerul domeniilor statului. În 1839 i s-a acordat titlul de conte. Între 1856 și 1862 este ambasador la Paris. În 1858 sprijină ideea Unirii Principatelor. Din 1862 se află în retragere (*Энциклопедический Словарь*, vol. 29, p. 154—155; *Большая советская энциклопедия*, vol. 21, p. 140; N. S. Golișin, *Павель Дмитриевич Киселев и управление имъ въ Молдавии и Валахии, 1820—1834*, în *Русская Старина*, 1879 nr. 3; A. П. Заблоцкий-Десятовский *Граф П. Д. Киселев и его время*, t. I—IV, С.П.б., 1882).

opere, în două volume a eminentului istoric sovietic acad. N. M. Drujinin.

Deși între datele apariției celor două volume s-au scurs doisprezece ani, ele alcătuiesc o operă unitară. Volumul al II-lea în care sînt prezentate toate aspectele reformei, urmările și rezultatele ei, constituie o continuare firească a volumului I, în care au fost studiate premisele aceleiași reforme. Modul în care autorul a pus problema și rezultatele la care a ajuns face din monografia consacrată reformei lui Kiselev o operă reprezentativă a istoriografiei sovietice, referitoare la problema țărănească și la istoria social-economică a Rusiei în deceniile dinaintea reformei din 1861¹.

Situația țăranilor de pe domeniile statului, determinată de întreaga evoluție social-economică a epocii, este înfățișată de autor sub toate laturile în cele 5 capitole ale primului volum al monografiei sale.

Capitolul I al acestui volum prezintă situația țăranilor statului în condițiile „feudalismului de stat”. Această categorie de țărani s-a format din punct de vedere social și juridic abia la începutul secolului al XVIII-lea și era alcătuită din rămășițe ale țărănimii neaservite, iobagi scăpați de stăpînirea boierească, elemente provenite din rîndurile miliției desființate, din rîndurile clerului inferior și ale micii nobilimi, din sinul nașunilor alipite Rusiei etc. Toate aceste categorii de săteni alcătuiau un conglomerat pestriț

ca proveniență și erau administrate și exploatare sistematic de vistieria statului. Exploatarea diferea de la o regiune la alta, după felul rentei care predomină.

În urma dezvoltării relațiilor marfă-bani în satele de pe domeniile statului s-a accentuat procesul de diferențiere socială. Rezultatul acestui proces, adîncit în regiunile centrale ale cernoziomului, a fost pe de o parte apariția unor vîrfuri înstărite, iar pe de alta formarea pături de argați fără pămînt. Înăutățirea situației marii mase a țăranilor statului a determinat fuga lor în alte regiuni, precum și puternice frămîntări și tulburări în rîndurile lor. Această stare de lucruri a arătat nevoia unor schimbări serioase care au fost schițate în diferitele proiecte de reforme, studiate de autor în capitolul II al volumului.

Autorul arată aici că încercările de a pune în practică unele din proiectele emise, începînd cu cele din timpul Ecaterinei II și terminînd cu acela al lui M. M. Speranskii, nu au reușit. Dintre proiectele elaborate de reprezentanții clasei stăpînilor de pămînt, mai caracteristice au fost celea ale lui M. M. Scerbatov și N. M. Mordvinov, care au preconizat trecerea tuturor pămînturilor statului în mîinile stăpînilor feudali particulari ca fiind mai pricepuți a le gospodări. În general, proiectele reprezentanților nobilimii urmăreau consolidarea relațiilor de producție feudale.

Printre proiectele cu conținut progresist, întocmite în majoritate de decembriști, se distinge acela al lui P. I. Pestel, care preconiza lichidarea tuturor îngrădirilor cu caracter feudal. I. P. Pestel propunea, printre altele, ca toți țăranii statului să fie proclamați liberi și înzestrați cu drepturi politice depline.

Capitolul al III-lea tratează despre premisele directe ale reformei, acordîndu-se un spațiu considerabil descrierii activității lui Kiselev înainte de 1835, inclusiv activității desfășurate de el în Principatele dunărene.

Primele măsuri concrete în vederea reformei au fost determinate de înăutățirea

¹ Actualmente N. M. Drujinin pregătește o lucrare de mari proporții privind perioada de după reforma din 1861. Dacă în cele două volume de care ne ocupăm, a arătat influența decretelor privind domeniile statului asupra legislației din 1861, în viitoarea sa lucrare (intitulată „Satul rus la cotitură în deceniile 7—8 ale secolului al XIX-lea”), N. M. Drujinin se va ocupa de influența reformei asupra dezvoltării social-economice a țărănimii ruse în perioada care a urmat. N. M. Drujinin elaborează de asemenea mai multe studii în legătură cu centenarul reformei din 1861. (Recent, autorul a făcut o expunere asupra cuprinsului și obiectivelor viitoare sale lucrări. Vezi: *Вопросы истории*, 1960, nr. 9, p. 114—117).

situației țărănilor în anii 1830—1835. Tehnica agricolă înapoiată, urmările secetei din 1832—1834 și ale holerei din 1830—1831, transformarea unor țărani ai statului în lobagi pe domeniile familiei imperiale etc. au adus țărănimea statului la marginea ruinei, făcând să izbucnească tulburări puternice, îndeosebi în rîndurile țărănimii din Urali. De aceea, în martie 1835, s-a înființat un Comitet special compus din cinci persoane și însărcinat să studieze mijloacele de a îmbunătăți situația țărănilor. Din comitet făcea parte și P. D. Kiselev care, cu un an înainte, fusese numit membru în Consiliul de stat ca specialist în problemele țărănești, devenit cunoscut în urma reformelor sale din Principate. În acest comitet fusese numit de asemenea și D. V. Dașkov consilierul de stat pe care îl cunoaștem ca autor al instrucțiunilor destinate comisiei de redactare a proiectului Regulamentului Organic, întocmite în urma anchetei efectuate de el în Principate în anul 1828.

Urmărind geneza concepțiilor lui P. D. Kiselev, autorul arată cum acesta încă dinainte de 1812 a studiat cu atenție racilele orînduirii feudale și a recunoscut necesitatea unor reforme¹. Un prim rezultat al cugetărilor lui P. D. Kiselev a fost memoriul prezentat țarului la 27 august 1816, sub titlul *Despre desființarea treptată a robiei în Rusia*. Ideea principală a lui Kiselev este că drepturile țărănilor trebuie să fie restabilite prin reforme de sus; scopul reformelor este prevenirea din timp a răscoalelor țărănești.

Concepțiile lui Kiselev în legătură cu problema țărănească au fost influențate în

¹ Printre altele, P. D. Kiselev a observat cu atenție traiul țărănilor din satele moldovenești. El scria în jurnalul său personal, în data după anul 1812: „Am aflat cu mirare că în satele moldovenești la 10 case nu se poate pune decât un plug, cu care ei împreună își muncesc pămîntul...” (N. M. Drujinin, *Государственные крестьяне ...*, vol. I, p. 264).

oarecare măsură de decembriști. El a avut sub comanda sa în armata a 2-a, în anii 1819—1825 pe decembriștii: Pestel, Orlov, Burțev, Basarghin. Citind proiectul de reforme al lui Pestel, Kiselev, a fost de acord cu el în principiu. Pe aceeași poziție cu decembriștii se găsește el și în aprecierea răscoalei grecilor din 1821².

Cu toate acestea, Kiselev nu și-a însușit niciodată ideile revoluționare, ci a rămas mereu adeptul reformelor moderate. Sub impresia mișcărilor țărănești din anul 1826 în Ucraina, Kiselev a întocmit un proiect de reforme în care a preconizat ideea unei reglementări precise a raporturilor dintre săteni și stăpînii de moșii. După propria sa mărturisire de mai tîrziu, Kiselev a considerat această reglementare, înfăptuită mai întîi în principate și apoi în Rusia, ca tipul de reformă liberală moderată.

Numit în fruntea Departamentului al V-lea care se ocupa tocmai de problema țărănilor statului, P. D. Kiselev întreprinde imediat un vast recensămînt asupra situației țărănilor de pe domeniile statului. Datele recensămîntului efectuat în anii 1836—1840 au arătat situația reală a țărănilor statului în ajunul reformei.

Această problemă este tratată de N. M. Drujinin în capitolul IV. El constată că starea țărănilor statului variază de la o regiune la alta și de la un grup de regiuni la altul. Astfel, în timp ce în guberniile din vest predomina sistemul arenzii, în celelalte gubernii predomina sistemul muncii în dijmă. Acestor deosebiri în forma de exploatare le corespunde și un anumit grad de diferențiere socială.

Kiselev nu a considerat ca suficiente datele recensămîntului și, pentru informarea sa personală, a întreprins o călătorie prin toate guberniile în care se efectuase recensă-

² În martie 1821 el îi scria cu entuziasm lui Zakrevskii: „Îpsilanti și-a eternizat numele... Grecii, citind proclamația lui plîng și aleargă cu entuziasm sub steagul său...” (N. M. Drujinin, *op. cit.*, p. 267).

mîntul¹. Cauzele sărăciei pe care o constata, el nu le vedea în regimul social-economic existent, ci în lipsurile și abuzurile aparatului birocratic. Planul de reformă întocmit de Kiselev și analizat de N. M. Drujinin în capitolul V al volumului I se bazează pe această concepție.

În vederea înfăptuirii reformei, Kiselev a organizat culegerea și sistematizarea aproape a tuturor materialelor atât din Rusia, cît și din alte țări, pe care le-a crezut utile pentru întocmirea proiectelor sale de reformă. Multe din informațiile culese în felul acesta au fost folosite de către Speranskii și Kiselev la redactarea proiectului lor intitulat „Bazele principale”.

Acest proiect cuprinde o serie de măsuri cu caracter progresist, dictate de însuși procesul dezvoltării economice. Asigurarea libertății personale a țăranului crea o bază juridică inițiativei lui pe tărîm economic. Măsurile prevăzute în „bazele economice” erau de natură să servească procesul obiectiv al dezvoltării economice.

¹ Cu prilejul călătoriei, Kiselev a discutat personal cu funcționarii și cu țărani și a primit de la ei jalbe scrise. În felul acesta el a cunoscut nemijlocit situația țărănimii și nevoile ei. Merită să menționăm aici că, efectuînd această călătorie, Kiselev repeta întocmai procedeul folosit în Țara Românească și care a dat rezultate. În vara anului 1832 Kiselev a întreprins o călătorie prin Oltenia. Cu acest prilej el, de asemenea, a stat de vorbă cu locuitorii de orice treaptă și a primit în total vreo 2 000 de jalbe (Vezi: Arh. St. Buc., Vistevria Ț. Rom., dos. 3208/1831, f. 792 795, „listă de jălbi date de locuitorii lui Kisseleff...”; *Русская Старина*, 1879, nr. 4, p. 641, 643). Rezultatele directe ale acestei informări pe teren se pot vedea, de exemplu, din cazul lucrătorilor de la saline și al ostindîșilor la ocnă a căror situație a fost imediat reglementată și ușurată prin așezăminte speciale (Arh. St. Buc., Vornicia din lăuntru, doc. 1704 1831). Referitor la îmbunătățirea soartei ostindîșilor, Kiselev scrisese personal că o dorește efectuată pentru ca „eu să pot pleca cu inima împăcată și fără să-mi reproșez o neglijență pe care niciodată nu mi-aș ierta-o” (*Русская Старина*, 1879, nr. 4, p. 642).

Elementele progresiste din programul lui Kiselev se împleteau cu puternice tendințe feudale, reacționare. În ultimă analiză rețina era menită să consolideze bazele „feudalismului de stat”. Ea nu a fost nici pe placul marilor feudali, care preferau „feudalismul boieresc”, nici pe placul grupurilor progresiste care cereau lichidarea ambelor forme ale feudalismului. Kiselev se temea atât de opoziția nobililor cît și de aceea a țărănimii. Din această cauză el a exclus de la elaborarea reformei ambele aceste clase și s-a mulțumit să pregătească și să aplice reforma exclusiv pe cale birocratică. Cele nouă proiecte de legi ale reformei au fost dezbătute timp de patru luni în Departamentul V și în Consiliul de stat.

Prima măsură practică, după aprobarea reformei, a fost constituirea, în decembrie 1837, a Ministerului domeniilor statului. În-făptuirea reformei pe teren, urma să fie sprijinită de un aparat birocratic instituit prin legea din aprilie 1838 pe gubernii, regiuni, județe și comune. Funcțiile acestui aparat au fost stabilite în spiritul concepției feudal-polițiste, oglindită în statutul poliției și statutul judecătoresc, ambele aprobate în martie 1839.

Prin proiectul său de reformă, Kiselev a încercat să supună inventarierii averile boierilor stăpîni de moșii și să precizeze raporturile dintre stăpîni și sătenii șezători pe moșiile lor. Proiectul acesta a stîrnit o puternică opoziție din partea nobilimii care considera că i se încalcă privilegiile, dîndu-se loturi prea mari țărănilor în schimbul unor prestații, după părerea lor, nelnsemnate. Kiselev a trebuit să dea înapoi și ideea folosirii lotului în schimbul prestațiilor să fie după aceea formulată vag în lege. Nereușita planului de inventariere a averilor boierești a dat o lovitură serioasă reformei concepute mai larg în anul 1835. Nu a dat rezultatele scontate nici decretul din 2 aprilie 1842 cu privire la țărani aserviți coroaanei, așa că, în general, reforma a pierdut din însemnătatea ei. Kiselev și organele care-l sprijineau s-au consolat cu speranța

că în viitor vor reuși să influențeze țărănimea rusă prin puterea exemplului și a realizărilor la care vor ajunge pe domeniile statului.

În concluziile sale la volumul I, autorul subliniază caracterul cu precădere administrativ al reformei. Prin reformă s-a acționat în direcția unificării păturilor țărănimii, care prezentau numeroase deosebiri, după regiuni, după categorii și proveniență. Tendința anti-feudală, progresistă a legii a fost frântă de o serie de măsuri cu caracter reacționar. Reforma a întărit sistemul „feudalismului de stat”, dând astfel o lovitură concepțiilor revoluționare ale unor nobili care preconizau desființarea acestui sistem și lovind în năzuințele boierimii reacționare de a întări sistemul „feudalismului boieresc”.

*

Modul cum a fost aplicată reforma țăranilor statului este studiat pe larg de N. M. Drujinin în volumul al II-lea al operei sale. Totodată el face și o caracterizare a situației țăranilor de pe domeniile statului în perioada aplicării reformei.

Împărțit în șase capitole, volumul al II-lea cuprinde toată perioada dintre anii 1841—1861, încheindu-se cu considerații asupra legăturilor dintre reforma lui P. D. Kiselev și abolirea iobăgiei din 1861.

În capitolul I al volumului al II-lea se face analiza legislației suplimentare a reformei. Reforma administrativă din 1837—1841 a fost completată cu 483 de legi și decrete emise în perioada anilor 1838—1856. Unul dintre cele mai de seamă obiective ale acestei legislații a fost rezolvarea problemei lipsei de pământ. În acest scop s-a întreprins o acțiune vastă de stăvilire a răpirii suprafețelor ce aparțineau statului. În legătură cu aceasta s-au luat o serie de măsuri indirecte cum au fost: măsurarea și hotărnicirea domeniilor statului, pregătirea cadrelor speciale de ingineri hotarnici etc. Problema lipsei de pământ era rezolvată și pe calea măsurilor progresiste de a facilita trecerea țăranilor în pătura orașenească sau pe calea strămutării organizate a unui număr mai mare de țărani

în regiuni unde se găsea pământ disponibil suficient.

În legătură cu problema strămutării, Kiselev a rezolvat și chestiunea stăpînirii pământului, menținând forma de proprietate a obștii sătești asupra pământului acolo unde ea a existat și preconizând forma de proprietate individuală în regiunile de colonizare.

Printr-o altă serie de legi au fost introduse schimbări în sistemul dărilor. În 1842 Kiselev și Kankrin (ministrul de finanțe) înlocuiesc darea așezată pe cap de locuitor cu aceea așezată pe pământ și pe ocupație. În 1844—1845, renta în muncă este lichidată pe suprafețe uriașe în vest și înlocuită cu renta în bani. Se introduce o normare mai echitabilă a prestațiilor în natură, repartizându-le asupra tuturor categoriilor de săteni și ușurând în felul acesta situația țăranilor statului. Pînă atunci deosebit de împovăraătoare era pentru aceștia cărușia. Totodată s-au acordat înlesniri pentru achitarea în bani a prestațiilor în natură, această măsură corespunzând relațiilor marfă-bani mai dezvoltate. O măsură importantă luată pe linia înlocuirii prestațiilor a constituit-o introducerea sistemului de recrutare prin tragere la sorți. Toate aceste măsuri cu caracter progresist, purtînd încă balastul rămășițelor feudale, arată că nu mai era cu putință să se ignoreze luarea unor măsuri în organizarea statului care să țină seama de noile relații capitaliste în dezvoltare.

Față de țărani statului, Kiselev a dus și o politică „protecționistă”, sau, cum am zice în limbajul documentelor noastre, de punere a lor sub „epitropia” statului. Această politică are felurite aspecte. Astfel, baza materială a ei a fost asigurată prin organizarea capitalurilor țărănești comunale, precum și a caselor de economii și ajutor. Prin organizarea magaziiilor sătești de aprovizionare cu cereale și de dotare cu semințe, precum și prin organizarea unor gospodării model, ministrul a urmărit asigurarea țăranilor în caz de secetă sau de alte calamități. Obținerea ajutoarelor era însă foarte îngreunată de procedeele birocratice.

Ministerul Domeniilor Statului a inaugurat o întreagă politică școlară, avînd ca obiectiv principal pregătirea de personal administrativ și educarea țăranilor în spiritul supunerii față de stăpînire. Măsurile pe linie școlară, împreună cu acelea întreprinse pentru răspîndirea propagandei agronomice și pentru combaterea incendiilor, au fost dictate de nevoia de a dezvolta forțele de producție pe domeniile statului și ca atare aveau o însemnătate progresistă. Ele au fost realizate însă în proporții modeste și au purtat pecetea politicii reacționare.

O categorie de legi speciale, elaborate de ministerul condus de Kiselev, au fost îndreptate împotriva unor îngrădiri de clasă învechite și spre unificarea diferitelor categorii de țărani ai statului. Această tendință n-a fost însă împinsă destul de departe spre a-și ajunge scopul, cum se vede printre altele și din reglementarea situației mazășilor, rupșilor și țăranilor, prin decretele din martie 1847, și din faptul că decretele mențin deosebiri între micii producători și categoriile de țărani provenite din mica nobilime. Legiuirea se ocupă și de țigani, asimilîndu-i țăranilor strămutați. Prin legile Ministerului au fost recunoscute țăranilor mai multe drepturi civile, dar aplicarea lor a fost îngrădită prin rezerve și excepții de esență feudală.

În general, prin legile promulgate în perioada 1848—1856, reforma lui Kiselev a fost completată și încheiată. Ea nu aducea schimbări radicale în situația țăranilor statului, ci căuta să adapteze sistemul existent al dependenței feudale, în care se găsea această categorie de țărani, la dezvoltarea relațiilor noi capitaliste.

Problema de a ști care dintre cele două tendințe va precumpăni în cele din urmă, cea conservatoare feudală sau cea progresistă burgheză este tratată de autor în capitolul al II-lea, consacrat noii administrații și politicii fiscale.

Sprijinit pe bogate date documentare, N. M. Drujinin arată că atît aparatul central din Ministerul Domeniilor Statului, cît și cel local era alcătuit din aceleași elemente

corupte și nepregătite, ca și putredul aparat dinainte de reforme. Funcționarii se dedau la abuzuri și căutau să transforme domeniul statului într-o arenă de jaf și de silnicie. Năpăstuirile țăranilor de pe domeniile statului luau formele cele mai felurite.

În tendința lor de a trage foloase cît mai mari de pe urma poziției deținute, funcționarii inferiori și superiori ai Ministerului Domeniilor Statului au știut să-și subordoneze și organele administrației autonome a țăranilor. Kiselev a încercat să prevină acest fenomen printr-o organizare mai bună a alegerii organelor de administrație autonomă a țăranilor. Dar organele administrative de stat au dejucat această măsură, influențînd alegerile în sensul dorit de ele. În aceste condiții, abuzurile luau proporții încît s-a ajuns la reținerea și însușirea banilor cuvenii țăranilor pentru muncile efectuate. În plus, ei erau forțați să facă munci gratuite în folosul instituțiilor ministerului sau în interesul personal al funcționarilor.

Combaterea abuzurilor administrației Ministerului nu a dat rezultate, deoarece ele decurgeau din reformă însăși, legată organic de orînduirea existentă. Astfel, metodele de cîrmuire feudale reacționare au rămas predominante față de tendințele burgheze.

Politica fiscală dusă de ministrul Kiselev nu a dat rezultate decît sub două aspecte, și anume: desființarea boierescului în regiunile baltice și apusene, înlocuirea lui cu o dare și introducerea sistemului de recrutare prin tragere la sorți.

Cu toate eforturile depuse prin politica nouă financiară, capacitatea de plată a țăranului de pe domeniul statului nu a fost mărită, ci a trebuit să se recurgă la intensificarea constrîngerii extraeconomice.

În capitolul III, cel mai important din toată monografia, N. M. Drujinin se ocupă de problema centrală: realizarea însăși a reformei și înfăptuirea programului „protecționist”. De fapt aici sînt tratate mai pe larg, și în funcție de rezultatele obținute în practică, aceleași probleme despre care s-a vorbit în capitolul I al acestui volum.

Problema repartizării pământurilor și strămutării țăranilor, dat fiind că lipsa de pământ constituia cauza primordială a mizeriei țăranilor, a rămas problema dominantă în toată perioada aplicării reformelor lui Kiselev. Vasta și greaua operație de măsurare și hotărnicire a pământurilor statului a durat ani de zile și nu a fost terminată nici în anul 1856. Nu s-a putut ajunge nici la stăvilirea definitivă a acțiunii de cotropire și însușire a pământurilor statului de către stăpînii feudali. Nu a putut fi dezrădăcinat sistemul uzitat mai ales de către posesorii de mine și de întreprinderile manufacturiere de a declara ca obiect de „litigiu” suprafețe întinse și de a le folosi ani de-a rîndul sub acest pretext.

În aceste condiții sursa principală de pământuri pentru înzestrarea țăranilor statului au constituit-o prisoasele rămase în urma lichidării sistemului de arendă în regiunile de vest. Dîndu-se din aceste pământuri loturi considerabile țăranilor ruinați, procesul de pauperizare accentuată a fost temperat în vest. În regiunile baltice acțiunea de repartizare a pământului a reușit prea puțin. Analiza unor date statistice duce pe autor la constatarea că în general suprafața totală a loturilor distribuite era departe de a corespunde creșterii numerice a populației. De aceea, ea nu numai că nu satisfăcea nevoia crescîndă de pământ dar nu mai putea asigura nici chiar nivelul de plîm atunci.

Strămutarea organizată a țăranilor se făcea din regiunile de vest și de nord-vest spre cele din sud și din est. Țăranii strămutați au întîmpinat însă mari dificultăți atît în timpul deplasării, cît și după sosirea la destinație: li se repartizau terenuri necorespunzătoare, nu li se dădea ajutorul promis în bani și în natură etc. Mai bine au decurs strămutările efectuate în cuprinsul unei singure gubernii. De aceea ele sînt încurajate, și prin anii 1854—1856 ajung să depășească, prin proporții, strămutările efectuate din unele regiuni în altele.

Cît privește repartizarea pământului, ministrul lui Kiselev nu a făcut decît să întă-

rească inegalitatea existentă, oglindită în concentrarea unor suprafețe mari în mîinile păturilor mai înstărite ale țărănimii. Considerînd obștea țărănească drept o pavază împotriva „proletarizării”¹, Kiselev nu a combătut fenomenul diferențierii țărănimii. Și după înfăptuirea măsurilor privind înzestrarea țăranilor cu pământ, marea majoritate a rămas cu pământ insuficient. Acest fapt este o urmare a contradicției de bază a reformei lui Kiselev, care urmărea să consolideze sistemul feudal, dar nu putea stăvili procesul de descompunere a lui. Aceeași contradicție se manifestă și în înfăptuirea măsurilor menite să mărească puterea economică și financiară a satelor de pe domeniile statului. „Capitalurile țărănești”, strîmse din contribuțiile țăranilor, au crescut în decursul anilor într-atîta încît, prin 1856, ele puteau să acopere cheltuielile necesitate de politica „protecționistă”. De cele mai multe ori însă acestui capital i se dădea altă destinație. Casele de economii și ajutor, deși s-au înmulțit ca număr, aveau un rol subordonat în viața economică a satului. Mizeria inițială a satului de pe domeniile statului și numeroasele vicii în strîngerea și păstrarea resurselor bănești, făceau ca baza financiară a politicii „protecționiste” să fie foarte restrînsă. În cadrul acestei politici, Ministerul Domeniilor Statului a obținut rezultate însemnate în acțiunea de constituire a rezervelor de provizii din cotele de cereale și din contribuțiile bănești ale țăranilor. Rezervele de provizii s-au dublat în perioada 1841—1848. Pentru țărani însă rezultatele acestei forme de ajutor au fost cu totul nelăsemnate, deoarece proviziile se risipeau, se stricau, se furau, înct puține ajungeau la cei nevoiași.

Măsurile agrotehnice luate de minister în scopul de a îmbunătăți metodele folosite în agricultură și, în general, în economie au dat unele rezultate pozitive. Ministerul însă nu a dus totdeauna pînă la capăt aplicarea

¹ Termenul în ghilimele aparține lui N. M. Drujinin.

măsurilor preconizate, iar în problema cultivării cartofilor, lipsa sa de orientare a dus chiar la unele revolte.

Socotind că ridicarea nivelului cultural al maselor țărănești va contribui la ridicarea nivelului agriculturii, Ministerul Domeniilor Statului a căutat să dea o răspundere cât mai largă învățământului elementar. Ordinul de a se înființa o școală în fiecare sat, a fost întâmpinat cu mult entuziasm de masele țărănești de pe domeniile statului. Datele statistice impresionante despre întinderea rețelei de școli nu oglindesc însă și succesul instrucției. Învățământul elementar suferea din cauza lipsei de materiale și de cadre didactice corespunzătoare și din lipsa de mijloace de întreținere a școlilor. În concepția lui Kiselev, instrucția școlară trebuia completată cu educația morală și politică a sătenilor, menită să dezvolte în ei sentimentul fricii și al supunerii. El a încredințat această misiune clerului, care prin abuzurile sale frecvente, a stîrnit nemulțumirea țăranilor, manifestată în înmulțirea sectelor religioase.

Asistența sanitară a fost îmbunătățită prin: înmulțirea numărului de medici și de felceri, organizarea unor spitale permanente și ambulante, organizarea protecției sanitare a copiilor și prin organizarea propagandei sanitare. Personalul medical al ministerului nu putea însă să schimbe condițiile social-economice care mențineau terenul favorabil pentru răspîndirea bolilor. Opera de asigurare și ocrotire a invalizilor, bătrînilor și orfanilor a rămas mai mult pe hîrtie. Doar 1 % din cazuri erau primiți în aziluri.

Un program întreg a pus Ministerul Domeniilor în aplicare în vederea combaterii incendiilor, devenite o calamitate pentru sate. Măsurile cele mai importante luate pe această linie au constat în instrucțiunile pentru construirea de locuințe la sate și planificarea așezărilor rurale. În perioada 1838—1856 mai mult de cinci mii de așezări au fost reconstruite conform noilor planuri, iar în două mii au fost pavate și ulițele. Mai mult de nouă mii locuințe au fost construite din piatră, iar alte 118 mii, puse pe fundament

de piatră, așa cum prevedeau instrucțiile de combatere a incendiilor. O urmare negativă a acestor măsuri au fost abuzurile și delapidările funcționarilor însărcinați cu construirea edificiilor publice rurale.

Asigurarea drepturilor civile ale sateților se făcea, printre altele, cu ajutorul unor „avocați” oficiali de pe lângă Camera domeniilor statului. Aceștia erau chemați să dea sătenilor asistență judiciară. Alte organe speciale aveau îndatorirea să se intereseze de situația țăranilor statului ajunși pentru un motiv sau altul la închisoare. Multe din drepturile țăranilor garantate în teorie au devenit fictive și inoperante în practică, constată aici N.M. Drujinin. În privința întregului program economic, el conchide: „Nici politica financiară, nici cea funciară și nici cea „protecționistă” a Ministerului [domeniilor statului] n-au asigurat rezolvarea problemei de bază pusă în fața reformei din anii 1837—1841” (p.289). Această reformă nici nu putea să lichideze criza orînduirii feudale, de vreme ce ea nici nu ataca bazele ei economice și politice.

Dar autorul, N.M. Drujinin, nu consideră această apreciere pe deplin dovedită pînă ce nu face o analiză a procesului de dezvoltare economică a satului în această perioadă și pînă ce nu o apreciază și din punctul de vedere al țăranimii însăși.

Aceste probleme sînt tratate în capitolul IV.

Pe baza unui material statistic foarte bogat, autorul a stabilit că procesul de dezvoltare economică se desfășura independent de măsurile luate de către minister în vederea stimulării acestei dezvoltări. N.M. Drujinin studiază evoluția concretă a domeniului statului din diferite regiuni, începînd cu raionul central al cernoziomului și terminînd cu Baltica. Autorul conchide că forțele de producție s-au dezvoltat în ciuda faptului că erau frînate de relațiile feudale. Forțele de producție au crescut atît în industrie, cît și în agricultură. Cerința sporită de mărfuri pe piață, a intensificat circulația acestora și a făcut ca țăranii să iasă din limitele agricul-

turii tradiționale. Dezvoltarea relațiilor marfă-bani a grăbit procesul de diferențiere a țărănimii în pături antagoniste. Din rîndurile țărănilor înstăriți au apărut scușpici, cămătari, mici antreprenori rurali, arendași și stăpîni de pămînt. Aceștia au evoluat, devenind apoi posesori de capital acumulat, mari negustori și mari industriași. Din masa țărănilor sărăciți în urma procesului de diferențiere accentuată au început să se recruteze proletari și semiproletari.

Ministerul Domeniilor Statului a luat o serie de măsuri menite să asigure țaranului libertatea de inițiativă în domeniul economic. Dar aceste măsuri nu s-au contopit într-un sistem unitar, capabil să înfrîngă orînduirea veche.

N. M. Drujinin apreciază rezultatele reformei și prin prisma răspunsului dat de țărănime de care este vorba în capitolul V al cărții.

Masa țărănilor de pe domeniile statului a reacționat la măsurile de reformă prin puternice frămîntări și tulburări ce se succed în toată perioada 1840—1856. Un spațiu considerabil acordă autorul revoltelor țărănești din 1841—1843, în regiunea Uralilor, înăbușite cu forța armată. Tocmai în acești ani, mișcările țărănești au luat proporții care au fost depășite numai de răscoala lui E. Pugaciov. Mișcările acestea nu aveau însă un centru organizatoric și nici nu aveau în conștiința lor scopuri bine precizate. Dar, indiferent de rezultatele lor imediate, aceste revolte țărănești, au constituit o școală de luptă și de educație revoluționară; ele au grăbit momentul prăbușirii orînduirii feudale.

Dacă în rîndul maselor țărănești reforma lui Kiselev a stîrnit frămîntări și tulburări, în rîndul clasei boierilor a provocat atacuri pătimașe. Ultimul capitol al monografiei, consacrat soartei ulterioare a reformei, prezintă aprecierea societății ruse culte asupra reformei lui P. D. Kiselev.

Reforma lui Kiselev a fost criticată atît de reprezentanții cercurilor guvernante, cît și de ideologii curentului democrat-revoluționar. Ea a fost lăudată și sprijinită doar

de pătura subțire a birocraților liberali și de colaboratorii apropiați ai lui Kiselev.

Pe o poziție de extremă stîngă s-a situat un grup mai restrîns de liberali, din care făcea parte și A. P. Zabołcki-Desiatovskii, autorul biografiei lui Kiselev. Ei propuneau să se desființeze iobăgia și să se îmbunătățească reforma lui Kiselev și cereau să se procedeze la stăvilirea abuzurilor comise în aplicarea reformei și la epurarea elementelor corupte din minister. Nobilimea reacționară specula agitația din rîndurile țărănimii, intensificată în urma războiului Crimeei, și cerea lichidarea „sistemului primejdios al «protecționismului»”¹, care nu aducea altceva, afirmau reprezentanții acestei nobilimi, decît tulburări în rîndurile țărănimii.

În condițiile crizei revoluționare crescînde, guvernul a început să șovăie în fața problemei țărănilor și a reformei. Țarul Alexandru II, recent urcat pe tron, sprijinindu-se în politica sa internă pe cercurile cele mai reacționare, s-a situat și în problema reformei lui Kiselev pe poziția ostilă ei și favorabilă sistemului iobag.

Mai întîi țarul l-a îndepărtat pe P. D. Kiselev, trimițîndu-l în 1856 ca ambasador la Paris. Reacționarul N. M. Muraviov, cunoscut prin înăbușirea necruțătoare a răscoalei polonezilor din 1830, numit acum în fruntea Ministerului Domeniilor Statului, începe îndată să aplice programul său social-economic. Muraviov și nobilimea reacționară au urmărit să lichideze orice tendință democrată a reformei lui Kiselev. Măsurile de contrareformă ale lui Muraviov au întîmpinat însă serioase dificultăți, unele de nerezolvat, cum a fost încercarea de a reveni asupra desființării boierescului în ținuturile de vest. De aceea, rezultatele contrareformei lui Muraviov din 1857—1861, glorificată de reacțiune, au fost neînsemnate. N. V. Selgunov a caracterizat pe Muraviov și reforma lui în felul următor: „Muraviov nu a fost nici administrator, nici reformator; el era un devastator și știa de

¹ Termenul „protecționism” peste tot este pus de autor în ghilimele.

minune să distrugă . . . Punându-și în gând să curețe ministerul de persoane « indezirabile », el l-a epurat și de idei. . . ” (p. 548).

Contrareforma lui Muraviov a fost anulată de însăși evoluția evenimentelor istorice. Căci, paralel cu aplicarea ei, se desfășura procesul de abolire a iobăgiei. Dându-și seama că este nevoie să prevină răscoalele țăranilor, guvernul rus a acționat contrar vederilor lui Muraviov atunci când, în 1858, a acordat țăranilor de pe domeniile coroanei imperiale aceleași drepturi pe care le aveau țăranii de pe domeniile statului.

În privința raportului dintre reforma lui Kiselev și Așezământul din 19 februarie 1861, N. M. Drujinin este primul care constată că la baza acestuia din urmă se găsește concepția elaborată în perioada anilor 1826—1857. După cum constată autorul, Comisiile de redactare a Așezământului din 1861 au folosit pe larg actele prin care Kiselev a normat drepturile și îndatoririle țăranilor de pe domeniile administrate de vistierie. Articolele Așezământului reproduc conținutul principal al „Culegerii de hotărâri pentru administrarea domeniilor statului”, alcătuite în anul 1850 din inițiativa lui Kiselev.

Abolirea iobăgiei a avut efecte imediate și asupra situației țăranilor statului. În noiembrie 1862 s-a constituit o comisie specială care să aplice normele Așezământului din 1861 la condiția țăranilor statului. Abia în ianuarie 1866 a fost instituit un sistem unic de administrare a tuturor categoriilor de țărani. Prin aceasta și prin alte legi din 1866 și 1867, țăranii statului au fost puși într-o situație economică și juridică intermediară, între foștii țărani ai coroanei și foștii țărani ai boierilor. Situația social-economică a țăranilor statului a fost definitiv precizată în 1887, când s-a stabilit ca ei să se răscumpere și să devină proprietari deplin ai pământului lor.

În concluziile sale la volumul II, N. M. Drujinin subliniază importanța cunoașterii reformei lui Kiselev și a situației țăranilor statului pentru a ilustra tezele lui K. Marx privind atitudinea stăpînului mijloacelor de

producție, în cazul de față vistieria statului feudal, față de producătorii direcți. Reiese că evoluția exploatării feudale pe domeniile statului a mers în sens invers cu evoluția exploatării țăranilor de pe domeniile particulare. În timp ce pe acestea din urmă se consolida sistemul boierescului, pe domeniile statului evolua forma clasică a rentei feudale descrisă de K. Marx, adică se producea lichidarea treptată a rentei în muncă și în produse și se făcea trecerea la forma următoare de exploatare feudală, plata rentei în bani. Acesta era un raport apropiat raportului de învoială, caracteristic relațiilor capitaliste.

Această deosebire în evoluția formelor de exploatare feudală a avut urmări sociale și politice multiple, influențând în bună măsură mersul și rezultatele reformei lui Kiselev. Reforma a reflectat criza atîncă a orînduirii feudale și a lăsat urme în dezvoltarea istorică : ea a facilitat calea spre abolirea iobăgiei, iar în condiția juridică a țăranilor eliberați a introdus unele trăsături progresiste și altele reacționare feudale.

★

Remarcabila operă a lui N. M. Drujinin, contribuție prețioasă la cunoașterea istoriei țăranimii în general și singura monografie pînă acum despre problema țăranilor statului din Rusia, prezintă un mare interes pentru noi. Cercetătorul român regăsește în paginile acestei opere nu numai pe inspiratorul reformelor din Principate, ci găsește, de asemenea, metode de organizare și obiective uneori asemănătoare, alteori chiar identice, cu acelea aplicate de Kiselev în Principate. La aceste aspecte N. M. Drujinin s-a referit pe scurt în paginile 245, 247, 255, 275, 277, 483, 484 și 615, ale volumului I al monografiei sale. Fără să insiste asupra paralelismelor dintre activitatea lui Kiselev în Principate și aceea din Rusia, autorul a dat o caracterizare a reformei din Principate aproape identică cu aceea dată în carte reformei lui în Rusia.

Din partea noastră vom adăuga că între reformele lui Kiselev din Țările Române și

acelea din Rusia există paralelisme mult mai numeroase, neobservate pînă acum, dar care se impun atenției în urma cunoașterii monografiei lui N. M. Drujinin. Ne putem referi la două aspecte ale influenței transmise dintr-o țară în alta: Kiselev dispune de o experiență de administrator în Rusia pe care o folosește apoi în administrarea Principatelor, și invers: bogata experiență, acumulată timp de patru ani și jumătate în Principate, îi servește la realizarea reformelor în Rusia.

Astfel, încă din anul 1816 Kiselev observă situația deținută la Sevastopol și ia măsuri de îmbunătățire a acesteia. În 1832—1833, el elaborează în Țara Românească adevărate așezăminte pentru reglementarea situației arestaților și osîndiților. În cadrul politicii sale „protecționiste” Kiselev se va ocupa în Rusia iarăși de soarta celor osîndiți. Organizarea sanitară din principate are la bază experiența lui Kiselev din anii 1819—1822 și 1825 în Rusia unde s-a ocupat de sistemul carantinelor și de alte măsuri de combatere a moliemelor. Inseși ideile lui Kiselev despre îmbunătățirea soartei țăranilor, exprimate în 1816 și 1826 au fost făurite pe baza unor realități observate în Rusia. Kiselev și-a putut pune ideile în practică pentru prima dată tocmai în Principate.

La rezultatele experienței de la noi care i-a servit apoi la înfăptuirea reformei în Rusia, s-a referit și Kiselev personal în mai multe rinduri. Într-o scrisoare a sa din 8 martie 1832 către Nesselrode. Kiselev scria: „A fixa exact drepturile și obligațiile tuturor claselor de locuitori, a înlătura abuzurile... a simplifica dările, a organiza o miliție pentru menținerea ordinii interne, a ridica carantine pe Dunăre și a asigura libertate comerțului, toate acestea au însemnat o organizare de sus pînă jos...”¹. Aceste cuvinte sînt valabile întru totul și pentru caracterizarea unor aspecte ale reformei din Rusia. În expunerea sa către Comitetul secret, în noiembrie 1839, Kiselev arăta raporturile dintre stăpîni și săteni în Principate

și propunea o reglementare asemănătoare și pentru Rusia². Kiselev a fost călăuzit de ideea prevenirii răscoalelor țărănești, atît în Principate, cît și în Rusia. El spune că din cauza năpăstuirilor și abuzurilor marii boierimi, țăranii din Principate „au fost cufundați în sărăcie și ignoranță...”, iar, „țara, atît de bogată în produse naturale, oferea priveliștea unui ținut pe alocuri pustiit. O astfel de stare care stîrnea ura generală a poporului, deseori a pricinuit tulburări care ținteau să doboare sistemul de cîrmuire abuzivă. În ultimul timp, anume în anul 1821, la chemarea lui Vladimirescu, un om nelnsenat, s-au adunat 17 mii de oameni pentru a desființa drepturile clasei boierești...”³. Alteori, Kiselev s-a referit la răscoalele din 1841—1843 în Rusia și la cele din 1831 în Moldova, arătînd prin comparație că la baza unora și a celorlalte stau aceleași cauze⁴.

Raportul lui Kiselev despre transformările introduse în Moldova și Țara Românească⁵ a inspirat pe țar, să întreprindă acțiunea de reformă și în Rusia și să încredințeze sarcina înfăptuirii ei tocmai lui Kiselev.

În Rusia, Kiselev a pus în practică, pe scară mult mai largă, aproape aceleași măsuri înfăptuite în Principate. Reglementarea raporturilor dintre stăpîni de moșie și săteni, organizarea magaziiilor, măsurile sanitare, școlare ș.a., inclusiv călătoria lui Kiselev în toate părțile țării și primirea personală a jălbelor, toate acestea se regăsesc în ambele țări. Asemănările dintre reformele din Principate și din Rusia se datorează în primul rînd procesului similar de descompunere a feudalismului. Semnele caracteristice descompunerii feudalismului, „au provocat și la noi ca și în Rusia, aceleași măsuri de stăvilire prin lege a abuzurilor moșierești, de determinare precisă a obligațiilor feudale, de creare a unei baze legale de apărare împotriva exceselor regimului, de simplificare a sarcinilor fiscale și de

² *Ibidem*, vol. II, p. 244—246.

³ *Ibidem*, vol. I, p. 385.

⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 108, 366.

⁵ Vezi acest raport în *Analele Acad. Rom., Mem. secț. ist.*, t. VIII, p. 80—140.

¹ Zabloțkii-Desiatovskii A. B., *op. cit.*, vol. I, p. 383.

ameliorare a modului de percepere. Scopul acestor măsuri era nu de a răsturna ordinea existentă, ci de a întări bazele economice și sociale ale boierilor”¹.

La fel ca și reforma lui Kiselev în Rusia, „Regulamentul Organic realizează obiectivul, în aparență paradoxal, de a consolida baza economică și socială a statului feudal și de a asigura în același timp evoluția rapidă spre capitalism”².

Un studiu mai aprofundat al acestor paralelisme, mergând pînă la compararea atentă și amănunțită a datelor arhivistice³, ar

contribui fără îndoială la cunoașterea mai profundă și la înțelegerea mai bună atât a reformelor înfăptuite la noi prin Regulamentul Organic, cât și a celor înfăptuite de Kiselev în Rusia.

Pentru rezultatele ei științifice, pentru orizontul larg pe care-l deschide cercetătorului asupra chestiunii țărănești și pentru valoarea ei metodologică exemplară, propunem ca această operă să fie, cât mai curînd, tradusă în romînește.

Acad. A. Oțetea și S. Iancovici

DIETER FRICKE, *Der Ruhrbergarbeiterstreik von 1905*

Berlin, Rütten & Loening, 1955, 202 p.

Dieter Fricke este primul reprezentant al istoriografiei marxiste germane care, prin lucrarea recenzată, se ocupă pe larg de greva minerilor din Ruhr de la începutul anului 1905. Prin proporțiile, semnificația și urmările ei, această grevă constituie cea mai glorioasă pagină din lupta clasei muncitoare germane înainte de 1917. Tocmai din această cauză, de această problemă s-a ocupat o vastă literatură de specialitate. În marea majoritate a cazurilor, este vorba de lucrări ale unor economiști și istorici burghezi sau reprezentanți ai social-democrației de dreapta, care au încercat să falsifice datele istorice, semnificația grevei, rolul maselor și al diferitelor organizații ale acestora, în scopul de a minimaliza importanța grevei minerilor din 1905, sau de a justifica poziția trădătoare a oportuniștilor germani.

În nici un alt moment al istoriei proletariatului german dinainte de primul război

mondial, nu s-a produs o atât de strălucită unitate de acțiune între muncitorii aparținînd tuturor organizațiilor profesionale sau politice și totodată, cu nici un alt prilej nu a ieșit atât de clar în evidență contradicția dintre aspirațiile clasei muncitoare germane și conducerea de dreapta a social-democrației sau a sindicatelor.

Învățămintele grevei sînt deosebit de importante astăzi, cînd problema unității clasei muncitoare germane constituie cheia unificării pașnice și democratice a Germaniei. Este semnificativ faptul că în ultimul timp, lucrări apărute în Germania occidentală⁴ continuă să denatureze împrejurările din 1905, reluînd tezele revizioniste despre contradicția dintre ideologia marxist-leninistă și mișcarea muncitorească, sau falsificînd pur și simplu faptele istorice. Sub această prismă, lucrarea lui Dieter Fricke depășește interesul obișnuit al unei monografii istorice, fiind o valoroasă contribuție personală la rezolvarea celor mai stringente probleme ale contemporaneității.

¹ Acad. A. Oțetea, *Geneza Regulamentului Organic*, în „Studii și articolele de istorie”. Societatea de științe istorice și filologice, 1957. II, p. 399.

² *Ibidem*, p. 402.

³ Pînă și titlurile dosarelor de arhivă sugerează comparații. Foarte multe dosare din arhivele noastre se referă la drepturi „proprietaresci” și ale „locuitorilor săteni”.

⁴ Walter Neumann, *Die Gewerkschaften im Ruhrgebiet*, Köln, 1951; Walter Pahl, *Gewerkschaften und Sozialdemokratie vor 1933*, în „Gewerkschaftliche Monatshefte”, an, IV, caiet 12, decembrie 1953.

Autorul s-a bucurat de aceeași împrejurare care a determinat apariția în ultimii ani în Republica Democrată Germană a numeroase lucrări privind istoria clasei muncitoare germane, bazate pe folosirea unui material documentar de excepțională valoare. Este vorba de faptul că arhivele fostului minister de interne și ale fostei prefecturi a poliției din Berlin au devenit accesibile cercetătorilor. Împrejurările politice actuale au împiedicat pe autor să cerceteze arhivele din Germania occidentală. În schimb, revalorificarea materialului publicat deja anterior precum și utilizarea largă a presei contemporane grevei au completat în mod substanțial informația autorului. Dieter Fricke studiază faptele și le apreciază de pe pozițiile materialismului istoric, utilizând în mod larg și competent indicațiile clasicilor marxism-leninismului, în special pe acelea ale lui V. I. Lenin care s-a ocupat îndeaproape de dezvoltarea mișcării muncitorești și a social-democrației germane la începutul secolului al XX-lea.

Împărțită în 14 capitole, lucrarea adoptă o metodă precisă, articularea materialului evidențind convingător și logic cele mai importante aspecte ale marelui greve din ianuarie-februarie 1905. Primele două capitole sînt consacrate concentrării producției și a capitalului în industria minieră în epoca premergătoare grevei și situației clasei muncitoare din Ruhr. Autorul studiază pe baza statisticilor transformările din industria minieră la sfîrșitul veacului trecut, trecerea de la faza liberei concurențe la aceea a capitalismului monopolist la începutul epocii imperialiste. Dieter Fricke urmărește formarea după 1890 a organizațiilor monopoliste în acest domeniu, rolul personal crescînd al marilor magnați ai cărbunelui ca Thyssen, Stinnes Kirdorf, acțiunile acestora în vederea întemeierii de concerne cu industria grea, precum și accentuarea greutății capitalului prusac în industria minieră din Ruhr. Tot datele statistice demonstrează scăderea continuă a salariului real al minerilor, care pentru perioada 1901—1904, în comparație cu epoca anterioară, a totalizat un deficit de aproape 150 milioane

mărci. Exploatarea forței de muncă se adîncește prin lungirea timpului de lucru și creșterea intensității muncii, prin aplicarea arbitrară a amenzilor. Problema amenzilor a constituit încă în 1899 motivul declanșării unei greve, dar revendicările minerilor nu au fost satisfăcute, amenzile crescînd în 1904 pînă la 3 % din salariu.

O altă problemă care a stat în centrul luptelor greviste de la începutul anului 1905 a fost aceea a caselor de asigurări. Prin reunirea depunerilor muncitorilor cu contribuțiile organelor patronale, acestea din urmă au obținut o mare influență în domeniul asigurărilor, controlate prin reprezentanții lor, și dispunînd în ultimă instanță de depunerile minerilor. Pentru asigurarea ofertei de brațe de muncă și deci menținerea joasă a nivelului salariilor, organizațiile patronale au favorizat imigrarea muncitorilor din răsărit, în special polonezi. În 1905, peste o treime a minerilor din Ruhr proveneau din regiunile răsăritene. Prin crearea coloniilor pe lângă mine, această mînă de lucru ieftină a fost și mai strîns legată de capital, într-o regiune în care creșterea rapidă a populației a determinat o acută criză de locuințe. Este semnificativ faptul că în 1905, locuitorii coloniilor miniere au dat cel mai redus procent de greviști.

Încercînd să fie succint, Dieter Fricke a renunțat la metoda obișnuită a cercetării istorice, aceea de a analiza fenomenele concrete în prisma învățăturii marxist-leniniste, limitîndu-se la înlănțuirea principalelor teze ale clasicilor în legătură cu problemele studiate, exemplificate fiecare în parte, ceea ce creează uneori impresia unui oarecare schematism.

În raport cu alte mișcări greviste din aceeași perioadă, greva minerilor din Ruhr în anul 1905, în afară de amploarea ei cu totul deosebită, a prezentat anumite particularități. Pentru înțelegerea semnificației acestora, autorul consacră un spațiu întins studierii situației din mișcarea social-democrată și muncitorească gerînă din deceniul premergător izbucnirii grevei. Folosind din nou datele statisticilor, precum și un bogat material documentar, Dieter Fricke subliniază creșterea

continuă a partidului social-democrat german, sub aspect numeric și al influenței în mase, după 1890. În alegerile parlamentare din 1903, social-democrații obținuseră 81 de mandate, înregistrând serioase succese în regiuni în care influența grupărilor politice burheze fusese mare în anii premergători. Dar în același timp, slăbiciunea internă a partidului, prin întărirea tendințelor oportuniste, a lipsit clasa muncitoare germană, în această epocă, de un conducător consecvent revoluționar. Folosind indicațiile lui V. I. Lenin asupra acestei probleme, autorul subliniază inconsecvența și șovăielile fracțiunii stângi, care, încercând să salveze cu orice preț unitatea partidului, a favorizat de fapt creșterea influenței oportuniste de toate nuanțele, în special asupra mișcării sindicale. În legătură cu aceasta din urmă, autorul arată că majoritatea minerilor din Ruhr, erau membri a două organizații profesionale: Uniunea minerilor germani, afiliată comisiei generale a sindicatelor libere germane și Asociația minerilor creștini. Prima dintre ele se găsea mai aproape de pozițiile social-democrației, dar lipsa de unitate din sinul partidului se răsfrângea din plin asupra ei. În timp ce membrii de rând ai Uniunii, în majoritate social-democrați, vedeau o creștere a conștiinței de clasă, în conducerea Uniunii își făcuse loc un grup de oportuniști, susținători ai luptei „pur economice” și ai „neutralității sindicatelor”, în frunte cu H. Sachse și O. Hue. Teza preferată a istoricilor burhezi despre contradicția dintre teoria revoluționară și practica mișcării muncitorești, se limitează de fapt la atitudinea pe care au avut-o liderii sindicali și reformiștii din sinul partidului, evidențiind cu atât mai mult poziția lor trădătoare.

Otto Hue afirma la 1900 că „pentru conducătorul sindical, trebuie să fie indiferent direcția în care-l va duce pe muncitor neutralitatea mișcării sindicale... chiar dacă prin aceasta va întoarce spatele social-democrației”. Și Hue era la rândul său membru marcant al partidului, deputat social-democrat în parlament între 1903—1911.

Asociația minerilor creștini, un exemplu tipic de instrument de manevră al burheziei, proclama în statutele ei credința față de împărat, înțelegere pașnică cu patronii și opoziție intransigentă față de ideologia social-democrată. Beneficiind de sprijinul larg al autorităților, liderii ei, dintre care ulterior s-a dovedit că unii erau agenți ai poliției, declarau: „sîntem în primul rînd cetățeni și oameni, numai după aceea muncitori”. Speculând deosebirile de credință și utilizînd aristocrația muncitorească, această organizație încercă să îndepărteze de la lupta revoluționară conștiința, importantul număr al membrilor ei.

Acest tablou al fărîmării organizatorice a minerilor din Ruhr se completează și accentuează prin enumerarea altor două organizații, cea afiliată Uniunii sindicale întemeiate de liberalii Hirsch și Duncker, de mică importanță, și uniunea muncitorilor polonezi, cu peste 10 000 de membri întemeiată și condusă de mici burhezi cu orientare naționalistă. Întărirea acesteia din urmă s-a datorat politicii greșite a liderilor Uniunii minerilor germani față de muncitorii de alte naționalități.

Literatura mai veche asupra grevei din 1905, a încercat să acrediteze părerea că aceasta a fost o izbucnire spontană, vulcanică, un eveniment izolat. Reluînd problema și combătînd cu argumente convingătoare această falsificare a adevărului istoric, Dieter Fricke demonstrează că greva minerilor din 1905, a fost punctul culminant al acțiunilor revoluționare ale muncitorimii germane, urmare a ascuțirii progresive a luptei de clasă în primul deceniu de dominație a monopolurilor în Ruhr. Radicalizarea maselor muncitoare în perioada premergătoare grevelor, fenomen comun întregului teritoriu al Germaniei, se vedește printre altele în cele aproape 2 500 de acțiuni greviste, care au antrenat peste 400 000 de participanți, în anul 1904.

Împrejurările faptice ale grevei sînt în deoște cunoscute. În decembrie 1904, la mina Bruchstrasse, proprietatea lui Stinnes, ca urmare a încercării administrației de a lungi timpul de lucru, 1600 de mineri intră

În grevă. Deși liderii Uniunii minerilor germani s-au pronunțat împotriva extinderii grevei, adunări spontane, organizate peste capul și împotriva voinței conducerii sindicale își afirmă solidaritatea cu minerii greviști, și cer declararea grevei generale. În 7 ianuarie, peste 10 000 de mineri intraseră în grevă. Sub presiunea maselor, conducătorii celor patru organizații sindicale sînt obligați să convoace o conferință în ziua următoare, în care decid unitate de acțiune pentru obținerea anumitor revendicări de ordin economic, dar se pronunță în continuare împotriva extinderii grevei.

Cu toată frîna pe care o reprezenta această poziție a liderilor, la 9 ianuarie declaraseră deja grevă peste 20 000 de mineri, iar trei zile mai tîrziu, numărul lor a crescut la 64 000. În cadrul unei noi întruniri a conducătorilor celor patru organizații sindicale, ce a avut loc la 12 ianuarie, reprezentanții Uniunii minerilor germani s-au declarat de astădată pentru generalizarea mișcării de protest, în timp ce liderii sindicatelor burgheze, schimbînd tactica, propun și reușesc să fie acceptată, numirea unei comisii de șapte persoane care în următoarele patru zile să ducă tratative cu patronii. Această comisie care avea să devină organul central de conducere al grevei, se găsea prin componența ei sub controlul lui Effert, conducător al asociației minerilor creștini. Dincolo de tendința de a frîna avîntul mișcării revoluționare a maselor de mineri, cele patru zile de tratative erau un răgaz prețios acordat patronilor, lucru pe care zările burgheze l-au subliniat cu satisfacție în acele zile.

În pofida acestor directive ale conducerii și a desfășurării tratativelor — care de altfel au eșuat — în 16 ianuarie numărul greviștilor a depășit cifra de 100 000. Relatări contemporane afirmă că în adunări, minerii s-au manifestat energic împotriva poziției liderilor sindicali, refuzînd să urmeze directivele conducerii și procedînd la înlocuirea reprezentanților ei. În fața pericolului iminent de a pierde controlul asupra situației și întreaga influență, deja serios știrbită, asupra maselor

de mineri, comisia de conducere a grevei a fost obligată să proclame la 17 ianuarie greva generală. Două zile mai tîrziu, ca urmare a dispariției frînei pe care au constituit-o masele vîrfurilor sindicale, 217 000 de mineri erau în grevă.

Deși conducătorii grevei au declarat mai tîrziu că momentul nu a fost bine ales, deoarece patronii ar fi dispus de rezerve însemnate de cărbune, datele furnizate de autor demonstrează că după cîteva zile s-a făcut simțită o puternică criză de cărbune. Sectoare întregi ale industriei au fost paralizate iar patronii s-au văzut nevoiți să recurgă la import de combustibil, cu pierderi uriașe. Timp de peste 10 zile, numărul greviștilor s-a menținut constant, în timp ce în întreaga Germanie se desfășura o largă mișcare de solidaritate cu minerii din Ruhr. În mijlocul greviștilor, prin acțiunea neorganizată dar plină de consecințe a membrilor de rînd ai partidului, greva vădea tendința de a lua un caracter politic. Izbucnirea, la 22 ianuarie a revoluției din Rusia mărise tensiunea în întreaga țară. Existau toate premisele pentru trecerea la greva politică de masă și pentru satisfacerea integrală a revendicărilor minerilor. Dar decizia liderilor sindicali de a se pune în fruntea grevei generale a fost o urmare a presiunii de jos; ea era în contradicție cu orientarea și metodele de luptă pe care le preconizau. Conducătorii Uniunii minerilor germani, speriați de amploarea mișcării, s-au lăsat tîrși spre poziția capitulară trădătoare a liderilor sindicatelor burgheze. Rapoarte oficiale secrete, folosite de autor și reproduse parțial în anexă, demonstrează că și după 17 ianuarie comisia de conducere a grevei generale a continuat tratativele cu autoritățile și cu organizațiile patronale pentru a înăbuși lupta revoluționară a maselor de greviști. Orientarea oportunistă din sinul partidului social-democrat, lipsa de decizie a fracțiunii stîngi care nu avea o viziune justă asupra momentului, apreciînd evenimentele de pe pozițiile luptei parlamentare la care s-a limitat, au lipsit greva de o conducere revoluționară consecventă. În sprijinul oportunismului din partid și

sindicatelor, guvernul a anunțat la 27 ianuarie o modificare a legii miniere. În loc de a folosi acest semn de slăbiciune al clasei dominante pentru întărirea frontului grevei, conducătorii social-democrați și ai Uniunii minerilor germani, s-au declarat satisfăcuți, într-un moment în care noua lege nici nu luase încă formă de proiect, și și-au exprimat recunoștința și încrederea în guvern. În felul acesta, ei ușurau manevrele liderilor sindicatelor burgheze, care au avut în fapte, tot timpul o atitudine net trădătoare. Deja din 2 februarie, într-o conferință secretă, reprezentanții birocracției sindicale decid să acționeze în comun pentru spargerea grevei. Trei zile mai târziu, în adunări publice, liderii sindicali se pronunță deschis pentru aceasta, trezind un val de proteste și acțiuni energice, deși neorganizate, ale masei de greviști. Adunările au votat noțiuni de neîncredere în conducerea grevei. Cu toate acestea, o conferință de delegați, convocată la 9 februarie, în urma manevrelor și presiunilor conducerii sindicatelor, decide încetarea grevei, după ce în prealabil se tipăriseră 250 000 de manifeste pentru aceasta. Cât de contrară intereselor și stării de spirit a maselor de greviști a fost această decizie, o dovedește faptul că la ieșirea din sala de conferință, delegații au avut nevoie de protecția poliției împotriva miilor de mineri adunați în fața clădirii. Împotriva deciziei, la 11 februarie mai erau în grevă 100 000 de mineri, iar două zile mai târziu, numărul lor depășea încă cifra de 35 000. Abia la 20 februarie, greva se putea considera ca încheiată.

Unele aspecte ale grevei minerilor din Ruhr în anul 1905 relevate de altfel, deși în măsură diferită, de către autor, atrag atenția și necesită o subliniere, tocmai fiindcă deosebesc această mișcare de altele contemporane ei, sau îi îmbogățesc învățămintele. Este vorba în primul rând de unitatea clasei muncitoare în timpul grevei. Trecând peste fărâmițarea lor organizatorică, minerii din Ruhr au format pentru prima oară în istoria mișcării muncitorești germane, un front strâns unit care a obligat la colaborare și pe liderii organizațiilor sindicale. Această unitate de acțiune de jos

în sus s-a vădit încă de la începutul anului 1904 când, la mina Oberhausen, membrii asociației minerilor creștini s-au alăturat, împotriva indicațiilor conducătorilor, greviștilor din Uniunea minerilor germani. În timpul grevei din 1905, mii de mineri s-au apropiat de social-democrație, înscriindu-se în partid care se întărește mult cu toată politica șovăielnică a conducerii sale. Se poate vorbi de o eliberare în masă de sub influența ideologiei burgheze. Asociația minerilor creștini a fost obligată să-și modifice statutele în anii următori și în primul rând să renunțe la paragrafele care îi afirmă deschis ostilitatea față de social-democrație. În timpul grevei, membrii asociației s-au arătat în repetate rânduri mai decizi decât colegii lor din Uniunea minerilor — în special în felul în care au reușit să-și oblige conducătorii la modificarea poziției — și procentual au dat un număr mai mare de greviști. Ulterior liderii sindicali au acuzat minerii de lipsă de disciplină, dar această afirmație nu exprima decât faptul că greviștii au trecut peste capul conducătorilor șovăielnici sau direct trădători. Dintre muncitorii de origine străină, mulți au fost expulzați pentru că au refuzat să spargă greva.

Această unitate de acțiune care a situat sute de mii de mineri pe pozițiile luptei de clasă conștiente, s-a înpletit cu o disciplină impresionantă, impusă de asemenea de jos în sus. Rapoarte oficiale ale reprezentanților guvernului, pe care Dieter Fricke le folosește, dezminț știrile apărute în presa burgheză a vremii, după care, în Ruhr, ar fi avut loc incidente sângeroase. Provoacărilor patronilor — organizarea de formații paramilitare, împărțirea de manifeste falsificate, evacuări din locuințe — au eșuat. Și cât de importantă ar fi fost pentru monopoluri provocarea de incidente, o atestă declarația unui director de mină, folosită de autor, care pronunțându-se pentru menținerea deschisă a circuliilor, adăuga: „căci golanii se vor îmbăta, vor avea loc excese, poate va curge sînge și va veni armata”.

A doua problemă interesantă care se leagă de grevă privește poziția guvernului

central în lunile ianuarie-februarie 1905. Spre deosebire de acțiunile energice de reprimare pe care le-au desfășurat autoritățile cu ocazia luptelor clasei muncitoare din 1889 în Ruhr, 1903 la Crimmitschau sau 1908 la Mansfeld, de astădată, ca excepție, guvernul a adoptat metode „liberale”, de fapt o tactică specială, defensivă. Astfel, cancelarul Bülow și împăratul au refuzat să acorde ajutorul trupelor cerut de patroni, au interzis aducerea de spărgători de grevă de peste graniță, s-au opus evacuării forțate a greviștilor din locuințe. Această împrejurare a permis conducătorilor mic-burhezi din sindicate și oportuniștilor din partid, să afirme că statul s-ar fi aflat deasupra luptei de clasă. În realitate, după cum observă cu justețe Dieter Fricke utilizând indicațiile lui V. I. Lenin¹, poziția autorităților oglindește faptul că la această epocă, statul prusac încă nu era complet subordonat monopolurilor, și că între acestea și iunkerii din răsărit mai erau încă puternice contradicții. Statul prusac s-a temut de mase într-un moment în care — documentele folosite de autor o demonstrează — împăratul nu avea încredere în armată pe care o considera „infectată de social-democrație”, iar ascuțirea contradicțiilor imperialiste cu Anglia impunea întărirea industriei naționale în vederea înarmării. Dieter Fricke amintește de asemenea rolul pe care l-a jucat izbucnirea revoluției ruse din 1905, tocmai în plină desfășurare a grevei. Autori mai vechi, încercând să prezinte lupta minerilor din Ruhr ca un import revoluționar, au pus greva din 1905 în legătură cu revoluția rusă, exagerând influența acesteia din urmă. În realitate, greva minerilor din Ruhr a izbucnit cu aproape o lună înaintea „duminicii sîngerose” de la Petrograd, iar sub acest aspect, Dieter Fricke restabilește adevărul și proporțiile exacte ale legăturii dintre revoluția rusă și evenimentele din Ruhr. În schimb autorul nu apreciază — probabil tocmai din cauza combaterii acestor

părerii anterioare — la justa ei valoare importanța pe care a avut-o revoluția rusă în ceea ce privește poziția „liberală” a guvernului german. Documente publicate recent² demonstrează că la sfârșitul lui ianuarie, ministerul de interne din Berlin se aștepta la mari mișcări revoluționare, în legătură cu evenimentele din Rusia și că transferarea unităților de jandarmi din regiunile răsăritene în Ruhr fusese contramandată. De altfel, chiar anunțarea noii legi miniere de către guvern are loc la câteva zile după izbucnirea revoluției ruse, oglindind dorința acestuia de a pune în mod grabnic sfârșit grevei din Ruhr.

Forța partidului social-democrat german și conjunctura internațională interziceau guvernului imperialist german să-și permită luxul unei „duminici sîngerose” în districtele miniere.

În legătură cu atitudinea conducerii partidului social-democrat și a sindicatelor în timpul grevei, materialul oferit de lucrarea lui Dieter Fricke necesită de asemenea o analiză mai amănunțită. În conducerea materială a grevei, prin majoritatea pe care o dețineau în comisia de reprezentanți, rolul decisiv l-au avut liderii sindicatelor burgheze — ai asociației minerilor creștini și ai Uniunii sindicale Hirsch-Duncker-iste care propovăduiau armonia dintre clase. Autorul îi apreciază în mod just ca trădători ai intereselor proletariatului, ca unele ale organelor patronale și demonstrează că cel puțin în cazul unora dintre ei, era vorba de agenți declarați ai capitalismului.

Mai dificilă este aprecierea rolului pe care l-a jucat conducerea partidului social-democrat și a Uniunii minerilor germani, legată de acesta prin apartenența politică a membrilor, chiar dacă conducătorii ei, în domeniul luptei sindicale negau necesitatea unor orientări politice. Lenin arată că „orice nepartinitate înseamnă în toate împrejurările, chiar

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. XVI, „Divergențele din sinul mișcării muncitorești europene”, E.S.P.L.P., 1957, p. 348.

² Archivalische Forschungen... : *Die Auswirkungen der Ersten Russischen Revolution von 1905 — 1907 auf Deutschland*, vol. 2/I, p. 25 și urm.

și în cazurile cele mai fericite, neclaritate și lipsă de dezvoltare a conștiinței politice...”¹.

Oportunismul din snul mișcării social-democrate, lipsa de consecvență a fracțiunii stîngi au lipsit masele de greviști de o conducere revoluționară iar sub anumite aspecte, au acționat de fapt chiar împotriva grevei. Dieter Fricke arată că în articolele lor, scrise la începutul anului 1905, R. Luxemburg și K. Zetkin apreciau în mod greșit situația creată de pe urma izbucnirii grevei, minimalizînd rolul sindicatelor ca școală a luptei de clasă. În ce privește atitudinea față de guvernul militarist prusac, deputați social-democrați au dat în cuvîntările lîr parlamentare asigurări că liniștea cetățenească nu va fi tulburată. Presa partidului social-democrat a sprijinit poziția liderilor sindicatelor libere, care pentru a salva cu orice preț unitatea de acțiune cu sindicatele burgheze, au renunțat la agitația și propaganda politică în timpul grevei, pronunțîndu-se chiar împotriva ei. Nu este mai puțin adevărat că după 20 ianuarie 1905, fracțiunea stîngă a partidului în frunte cu A. Bebel a promovat în parlament lupta pentru naționalizarea întreprinderilor miniere, iar răspîndirea ideologiei social-democrate în rîndurile maselor de mineri și activitatea membrilor de rînd în mijlocul greviștilor, explică orientarea maselor spre stînga în timpul grevei, creșterea spiritului revoluționar.

Și mai puternic s-a manifestat oportunismul în snul conducerii sindicatelor libere și a Uniunii minerilor germani. Deși repetatele propuneri pentru unitate de acțiune făcute liderilor sindicatelor burgheze înainte de 8 ianuarie 1905 au fost permanent respinse de aceștia și după aceea acceptate doar formal sub presiunea masei de greviști, H. Sachse, O. Hue, H. Hansmann, F. Pokorny și ceilalți conducători ai Uniunii au promovat o politică capitulară față de manevrele trădătoare ale acestora, în scopul menținerii unei solidarități pe cît de reală în mase, pe atît de iluzorie și falsă la vîrfuri. Mărginirea birocratică a conducătorilor Uniunii minerilor ger-

mani se vedește în argumentul prezentat în momentul spargerii grevei, acela al cheltuirii fondurilor, într-un moment în care masa minerilor se pronunța hotărît și deschis pentru continuarea acțiunii. Tot problema fondurilor a fost în vederea liderilor sindicatelor libere cînd s-au pronunțat împotriva grevelor de simpatie din celelalte regiuni miniere ale Germaniei, iar pentru a nu pierde ajutorul financiar săptămînal de 40 000 de mărci, aceiași lideri au refuzat grevele de solidaritate pe care le propuneau minerii englezi, belgieni și francezi. În Belgia a izbucnit totuși, la începutul lui Februarie 1905 o grevă care a antrenat 80 000 de participanți dovedind amploarea pe care ar fi putut-o lua, pe plan internațional, o acțiune solidară. Spărgînd greva minerilor din Ruhr în 9 februarie, liderii sindicali și-au trădat de fapt tovarășii de luptă belgieni.

În timp ce organizațiile proprietarilor de mine din Ruhr au refuzat la începutul grevei rolul de arbitru pe care îl ofereau autoritățile, conducătorii Uniunii minerilor germani, alături de liderii sindicali de dreapta, au acceptat tratativele cu guvernul și le-au dus de fapt, renunțînd pe parcurs la o serie de revendicări inițiale, fără a mai supune aceste modificări aprobării masei de greviști în adunări. În momentul spargerii grevei, comisia ei de conducere se afla în ce privește revendicările, pe poziții aproape identice cu burghezia liberală. Presa social-democrată și a sindicatelor libere s-a referit tot timpul la opinia publică, exagerîndu-i importanța și manifestînd lipsă de înțelegere pentru semnificația și limitele ei. Opinia publică, de fapt cercurile mic-burgheze și o parte din intelectualitate s-au manifestat favorabil față de grevă, în special la începutul ei, oglîndînd în realitate prin aceasta contradicțiile dintre mica și marea burghezie. Au apărut articole în presa burgheză, s-au făcut colecte, s-au trimis ajutoare, dar numai atît timp cît, după aprecierea opiniei publice, greva a rămas în „legalitate”. Aceste ajutoare morale și materiale au fost retrase și înlocuite cu atacuri după anunțarea de către guvern a noi

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. XVI, E.S.P.L.P., 1957, p. 51.

legi miniere, pe considerentul că revendicările greviștilor fiind îndeplinite, orice întârziere în reluarea lucrului, constituie o acțiune împotriva „ordinii cetățenești” și a „păcii sociale”. Exagerarea importanței opiniei publice însemna de fapt un sprijin dat introducerii ideologiei mic-burgheze în mișcarea muncitorească.

Cu toate aceste limite și greșeli, unele grave ca poziție ideologică și consecințe, ale conducerii sindicatelor libere și a partidului social-democrat german, credem că autorul nu a adoptat totuși în toate locurile, o atitudine justă în aprecierea acesteia. În primul rând, nu apare suficient de clară deosebirea dintre orientarea și activitatea social-democrației germane și a Uniunii minerilor germani pe de o parte, cercurile mic-burgheze și sindicatele de dreapta pe de altă parte. Afirmând că ordinea statului burghez a fost apărată de chiar liderii social-democrați și sindicali care au devenit agenți ai imperialismului (p. 123) fără a face diferențierea indicată mai sus, înseamnă a exagera proporțiile lucrurilor, a confunda limitele și greșelile unei orientări cu consecințele ei, a diminua de fapt rolul progresist pe care l-a avut la această epocă

social-democrația germană și sindicatele libere. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în argumentarea afirmației sale, autorul face apel la un citat dintr-o cuvîntare a lui K. Kautsky din 1914. Or, în preajma primului război mondial, situația era mult schimbată.

Lupta minerilor din Ruhr în anul 1905 nu a rămas fără urmări. Legea minieră din 14 iulie 1905 a adus satisfacerea unora dintre revendicările greviștilor. În următorii doi ani Uniunea minerilor germani și-a mărit rândurile cu încă 60 000 de membrii, iar influența partidului social-democrat în Ruhr a crescut în proporții pe care actele oficiale le apreciază ca „îngrijorătoare”. În timpul grevei, au stat față în față două clase sociale antagoniste, și prin aceasta lupta a depășit caracterul unei greve economice. Minerii au înțeles că în condițiile imperialismului, greva economică a devenit insuficientă. Dar cea mai importantă învățătură a acestei greve, aplicată la realitățile contemporane din Germania, constă în aceea că „o luptă fructuoasă a clasei muncitoare germane împotriva fascismului și a războiului este posibilă numai prin obținerea unității de acțiune”.

Radu Popa

Вопросы истории КПСС

Орган Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС
 Moscova, nr. 1—6/1959, 1416 p.

Revista sovietică *Вопросы истории КПСС* conține în cele șase numere apărute în cursul anului 1959 o serie de studii și comunicări științifice consacrate analizei multilaterale a unui larg cerc de probleme, privind atât istoria P.C.U.S. cât și istoria altor partide comuniste și muncitorești.

Elaborate pe baza unui bogat material documentar, studiile și comunicările științifice publicate în paginile revistei pun în lumină diferite aspecte ale unor probleme care numai parțial au fost rezolvate în cursul cercetărilor întreprinse de istoricii sovietici.

Prin abordarea unui mare număr de teme, deosebit de variate și interesante, se urmărește pe de o parte aprofundarea diferitelor laturi ale acelor probleme care au făcut deja obiectul cercetărilor anterioare iar pe de altă parte înfățișarea pe baza datelor în cea mai mare parte inedite a unor momente noi din istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Cercetării citorva din problemele privind perioada de creare a partidului îi este consacrat articolul intitulat „Din istoria elaborării de către Lenin a bazelor organizatorice ale partidului marxist în perioada creării P.S.D.M.R.” semnat de M.D. Stucebnicova și publicat în nr. 4 al revistei.

Pe lângă o scurtă expunere asupra importanței imense pe care o prezintă principiile organizatorice ale partidului proletariatului, articolul conține ample relatări despre condițiile în care V. I. Lenin a elaborat aceste principii. În mod deosebit de pregnant autorul înfățișează o serie de aspecte importante ale luptei dusă de V. I. Lenin împotriva concepțiilor oportuniste promovate de către economiști, bundiști și menșevici.

Urmărind procesul de elaborare a principiilor organizatorice ale partidului de tip nou într-o serie de lucrări scrise de V. I. Lenin la sfârșitul secolului al XIX-lea, autorul precizează că planul concret al creării partidului proletar precum și principiile sale organizatorice au fost elaborate și formulate de către V. I. Lenin în perioada „Iskrei” leniniste și a pregătirii congresului al II-lea al partidului.

Ziarul „Iskra” pînă în momentul cînd a luat o orientare menșevică a pregătit din punct de vedere ideologic și organizatoric închegarea social-democrației ruse într-un partid unic. Totodată „Iskra” leninistă a exercitat o imensă influență asupra dezvoltării mișcării muncitorești internaționale. Unele aspecte ale influenței pe care „Iskra” leninistă a avut-o asupra partidului „Tesniacilor” bulgari, sînt oglindite în articolul lui A. M.

Snitman „Iskra leninistă în Bulgaria”, publicat în nr. 3.

După ce înfățișează legăturile strânse care s-au stabilit între „tesniaci” și marxștii revoluționari din alte țări articolul se ocupă atît de ajutorul primit din partea ziarului „Iskra” de către tesniaci în lupta lor împotriva oportuniștilor din stînul social-democrației bulgare și în special împotriva „largilor”, cît și de sprijinul acordat de „tesniaci” redacției ziarului „Iskra”.

În concluzie, autorul menționează că „Iskra” leninistă a fost un excepțional propagandist al legăturilor dintre marxștii bulgari și ruși, o oglindă a sprijinului reciproc dintre mișcarea muncitorească revoluționară din Rusia și Bulgaria.

Tradițiile presei revoluționare din Rusia au fost continuate în perioada care a urmat „Iskrei” leniniste, de către o serie de ziare bolșevice printre care și de ziarul „Sirena” organ de presă al muncitorilor din Baku, apărută la sfîrșitul anului 1907.

Însemnătatea pe care gazeta bolșevică legală „Sirena” a avut-o în dezvoltarea mișcării muncitorești din Transcaucazia, în perioada posterioară primei revoluții ruse face obiectul comunicării științifice intitulată „Gazeta muncitorească bolșevică legală «Sirena»” de P. Ž. Selest publicată în nr. 6. Articolul înfățișează modul cum această gazetă oglindea în paginile sale principalele probleme ale mișcării muncitorești ca: lupta pentru unitatea clasei muncitoare, tactica luptei greviste, educația maselor în spiritul internaționalismului proletar etc. Datorită conducerii ei bolșevice — arată autorul — gazeta s-a transformat într-o adevărată tribună de agitație politică, într-o armă de culturalizare a maselor.

După prima revoluție rusă, în anii reacțiunii stollpiniste, cînd dușmanii marxismului tindeau să dezarmeze din punct de vedere ideologic masele muncitoare, o însemnătate hotărîtoare pentru succesul dezvoltării mișcării revoluționare a avut-o consolidarea organizațiilor bolșevice și înarmarea lor cu teoria marxistă. Acestui scop i-a slujit geniala lucrare filosofică a lui V. I. Lenin „Materialism și

empiriocriticism” apărută la Moscova în luna mai 1909.

În legătură cu importanța pe care această lucrare a avut-o în dezvoltarea filozofiei marxiste, revista publică în nr. 3 articolul semnat de G. S. Vasetchi „Cartea lui V. I. Lenin Materialism și empiriocriticism și rolul ei în dezvoltarea filozofiei marxiste”. Paralel cu prezentarea tezelor filozofice noi care și-au găsit o strălucită fundamentare în lucrarea „Materialism și empiriocriticism”, autorul arată rolul imens al lui V. I. Lenin în demascarea revizionștilor și ai altor dușmani ai filozofiei marxiste.

Activitatea dusă de partidul bolșevic în lunile martie-octombrie 1917 pentru organizarea victoriei revoluției socialiste este în linii generale oglindită în capitoul VII al Istoriei P.C.U.S., publicat în nr. 1 al revistei.

Unele aspecte ale activității duse de partidul bolșevic pentru atragerea maselor muncitoare în scopul victoriei revoluției socialiste, sînt pe larg tratate în articolul „P.C.U.S. în lupta pentru cucerirea sindicatelor și a comitetelor de fabrică și uzină în perioada dezvoltării pașnice a revoluției” (martie—iunie 1917) scris de A. G. Egorova și publicat în nr. 3/1959. Victoria revoluției burghezodemocratice din Rusia a deschis largi posibilități pentru dezvoltarea mișcării sindicale în țară. Partidul bolșevicilor, ieșind din ilegalitate, a sprijinit și condus lupta muncitorilor pentru organizarea sindicatelor. Chemarea partidului adresată muncitorimii de a se organiza în sindicate a găsit un ecou adînc în rîndurile muncitorilor.

Încă din primele zile ale lunii martie 1917 în Petrograd și Moscova au apărut grupe de inițiativă în care au intrat vechi activiști sindicaliști pornind o largă mișcare de înființare a sindicatelor. Pe baza unui bogat material faptic, autorul urmărește în prima parte a articolului lupta desfășurată de partidul bolșevic împotriva menșevicilor, pentru cucerirea sindicatelor. După cum arată autorul, faptele dovedesc, fără putință de tăgadă, că în perioada dezvoltării pașnice a revoluției, cu toată împotrivirea guvernului provizoriu,

a menșevicilor și socialiștilor revoluționari, partidul bolșevic a obținut serioase succese în cucerirea conducerii sindicatelor muncitorești. A doua parte a articolului oglindește activitatea partidului bolșevic pentru crearea și conducerea comitetelor de fabrică și uzină, ca organizații de luptă care uneau toți muncitorii din cadrul unei întreprinderi, independent de apartenența lor la diferite sindicate.

În această perioadă, de dezvoltare pașnică a revoluției, partidul bolșevic a dus o muncă neobosită pentru atragerea armatei de partea forțelor revoluționare. Unul din momentele importante ale muncii de agitație, dusă de partid în rândurile armatei, l-a constituit conferința organizațiilor de partid care acționau pe front și în spatele frontului. Revista consacră dezbaterilor care au avut loc la această conferință articolul intitulat „Conferința pe întreaga Rusie a organizațiilor P.S.D.M.R. de pe front și din spatele frontului” (iunie 1917), de F. V. Muhov (nr. 5/1959).

În prima parte a articolului, vorbind despre succesele dobândite de partidul bolșevic în munca de agitație dusă printre soldați, autorul relevă ca unul dintre cele mai importante rezultate ale acestei activități înființarea în primele luni după victoria revoluției din februarie 1917 de organizații militare bolșevice în aproape toate marile garnizoane. Crearea de organizații bolșevice în armată, organizarea presei militare bolșevice, creșterea influenței partidului asupra maselor de soldați, toate acestea au făcut posibilă convocarea Conferinței pe întreaga Rusie a organizațiilor militare ale partidului bolșevic. Conferința s-a deschis în ziua de 16 iunie 1917 și a continuat lucrările până la 23 iunie. Ea a fost condusă direct de Comitetul Central al partidului în frunte cu V. I. Lenin care a și participat în mod nemijlocit la dezbateri. În continuare, articolul se ocupa de problemele care au făcut obiectul discuțiilor la conferință precum și de rolul acestei conferințe în orientarea maselor de soldați spre revoluție.

Perioada dezvoltării pașnice a revoluției a continuat până la demonstrația din iulie 1917, când guvernul provizoriu a reprimat

în mod sângeros muncitorii și soldații care manifestau pașnic pe străzile Petrogradului. După această dată partidul bolșevic a trecut la o intensă organizare a maselor muncitorești, în vederea insurecției armate.

După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, partidul bolșevic desfășoară o vastă activitate în direcția consolidării puterii sovietice. Principalele laturi ale muncii dusă de partidul bolșevic după Revoluția din Octombrie până în vara anului 1918 sînt oglindite într-o formă sintetică în capitolul VIII din Istoria P.C.U.S.

O deosebită importanță în munca de consolidare a puterii sovietice și de construire a socialismului a avut elaborarea unui nou program al partidului adoptat la Congresul al VIII-lea al partidului, convocat în martie 1918.

Procesul elaborării noului program al partidului este prezentat în articolul „Elaborarea și adoptarea programului partidului la Congresul al VIII-lea al P.C.(b)” de P. V. Kotlovantov. Elaborarea programului partidului, subliniază autorul, a avut loc în condițiile unei îndrăgite lupte în interiorul partidului. Aceasta a fost lupta leninismului cu revizionismul, lupta între două linii în revoluție: linia leninistă a partidului, orientată spre construirea socialismului și linia oportunistă voalată cu fraze de stînga, pe care o promovau troțkiștii și buhariniștii și care urmărea restaurarea capitalismului în Rusia.

O parte integrantă a programului construirii socialismului o constituie rezolvarea problemei agrare. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie partidul a trecut la aplicarea măsurilor practice pentru rezolvarea acestei probleme. În legătură cu modul cum a fost rezolvată problema agrară în Letonia și Estonia, revista publică în nr. 4 articolul „Cu privire la politica agrară a Partidului Comunist din Letonia” de Ea. P. Krastni, iar în nr. 5 articolul lui N. G. Karotam intitulat „Rezolvarea problemei agrare de către Partidul Comunist din Estonia în anii 1917—1919”. În partea introductivă articolele menționate prezintă pe scurt situația țărănimii

din Letonia și Estonia în perioada premergătoare Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și totodată analizează politica dusă de partidele comuniste din aceste țări în etapa revoluției burhezo-democratice.

O dată cu victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, comuniștii din Letonia și Estonia au trecut în condiții deosebit de grele la rezolvarea problemei agrare. Prezintă principalele aspecte ale politicii agrare dusă de partidele comuniste din Letonia și Estonia, autorii articolelor dezvăluie și greșelile făcute de aceste partide în rezolvarea problemei agrare. Greșeala comună atât a bolșevicilor din Letonia, cât și a celor din Estonia, după cum arată autorii, o constituie refuzul lor de a începe imediat după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie să împartă țăranilor săraci și mijlocași pământul marilor proprietari, al moșierilor și baronilor.

Opera de construire pașnică a socialismului a fost însă întreruptă de către dușmanii interni și externi ai Statului Sovietic, care neputând să se împace cu existența unei țări la conducerea căreia se găseau muncitorii și țăranii, au declanșat războiul civil. Împotriva forțelor contrarevoluției interne și a intervenției armate a imperialiștilor englezi, francezi, americani și japonezi partidul bolșevic a organizat forțele revoluționare ale maselor muncitoare. În legătură cu activitatea partidului în anii războiului civil, revista publică în nr. 2 capitolul IX din Istoria P.C.U.S.

Anii intervenției militare străine și ai războiului civil au intrat în istoria popoarelor sovietice ca o adevărată epopee a luptei plină de abnegație dusă de muncitori și țărani sub conducerea partidului bolșevic împotriva forțelor unite ale dușmanilor interni și externi.

În lupta dusă de muncitorime împotriva forțelor contrarevoluționare un mare rol au avut organizațiile de partid din marile centre industriale ale țării și în primul rând din Petrograd și Moscova. Muncitorii din Petrograd care au stat în fruntea luptei pentru victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au luat parte activă și la apărarea

tinerei Republici Sovietice. Ei au fost în primele rânduri ale luptei împotriva lui Colceak, Iudenici, Denichin, Vranghel și a intervenționistilor care acționau în nordul Rusiei Sovietice.

O serie de fapte care ilustrează eroismul muncitorilor din Petrograd în timpul războiului civil, sînt prezentate în comunicarea științifică intitulată „Comuniștii din Petrograd în lupta împotriva intervenționistilor și a gardiștilor albi în nordul Rusiei Sovietice” semnată de A. P. Constantinov și M. S. Zameatkin și publicată în nr. 1/1959.

Autorii comunicării fac o amplă analiză a activității desfășurate de organizația de partid din Petrograd pentru mobilizarea tuturor forțelor și mijloacelor împotriva intervenționistilor și gardiștilor albi. Ca urmare a luptei îndrăzite a muncitorimii sub conducerea partidului bolșevic rezistența gardiștilor albi a fost înfrîntă. La 21 februarie 1920 unitățile Armatei Roșii au eliberat Arhanghelsk-ul iar la 18 martie au intrat în Murmansk. Înfrîngerea gardiștilor albi la Murmansk a marcat cea mai importantă etapă din lupta Armatei Roșii împotriva agresiunii armatelor anglo-americane și franceze în Nordul Rusiei Sovietice.

Desfășurarea revoluției socialiste este în mod nemijlocit legată de activitatea comitetelor sărăcimii satelor. Ca organizații de luptă ale țăranimii sărace înființate și conduse de partidul bolșevic în anul 1918 aceste comitete au devenit adevărate puncte de sprijin ale dictaturii proletariatului la sate. Activitatea comitetelor țăranimii sărace este prezentată în articolul „Din istoria conducerii de către partid a comitetelor sărăcimii” de S.S. Korin publicat în nr.6/1959.

Ocupîndu-se de activitatea comitetelor sărăcimii autorul subliniază că în perioada relativ scurtă a existenței lor — iunie-noiembrie 1918 — comitetele țăranimii sărace au avut un mare rol în lupta pentru înăbușirea acțiunilor contrarevoluționare ale chiburimii în acțiunea de confiscare a cerealelor de la bogătașii satelor, în aprovizionare cu produse a Armatei Sovietice și a muncitorilor,

În acțiunea de împărțire a pământurilor confiscate de la moșierii, precum și în opera de înființare a primelor gospodării socialiste la sate. Analizând rolul comitetelor țărănimii sărace în dezvoltarea revoluției socialiste la sate, autorul relevă o serie de momente din lupta partidului bolșevic pentru atragerea maselor de țărani săraci și mijlocași de partea clasei muncitoare.

În toamna anului 1918 situația din interiorul țării s-a schimbat radical, în sensul consolidării puterii sovietice. Cu sprijinul celulelor de partid și a comitetelor sărăcimii, sovietele sătești s-au întărit devenind adevărate organe ale dictaturii proletariatului. O deosebită însemnătate pentru întărirea dictaturii proletariatului și apărarea cuceririlor revoluționare, a avut în anii războiului civil și ai intervenției militare străine, legalitatea socialistă. Importanța acestui factor în consolidarea puterii sovietice a sporit și mai mult după terminarea victorioasă a războiului civil.

Interesante informații privitoare la principiile legalității socialiste, conține articolul intitulat: „Aplicarea principiilor leniniste ale legalității socialiste 1921—1925” de V.M. Sapco (nr. 3/1959). Articolul e consacrat în întregime analizei activității desfășurate de partid în direcția traducerii în viață a indicațiilor leniniste privitoare la necesitatea folosirii legalității revoluționare ca mijloc de luptă împotriva celor care ar încerca să lovească în proprietatea obștească, să submineze orînduirea sovietică, sau să încalce normele disciplinei în muncă.

Chezășia succeselor obținute de masele muncitoare în domeniul economic, politic și social rezidă în conducerea fermă a partidului bolșevic. Unele aspecte ale luptei dusă de partidul bolșevic pentru consolidarea rîndurilor sale și pentru apărarea purității ideologiei marxist-leniniste, în perioada de pregătire a revoluției socialiste ca și în perioada de refacere sînt analizate într-o serie de articole publicate în diverse numere ale revistei. Astfel, în articolul „Lupta partidului împotriva capitulanților și scizioniștilor în perioada pregătirii și săvîrșirii Revoluției

din Octombrie” publicat în nr. 2 autorii A. Ea. Sverdlov și A.M. Sovoichin relevă principalele momente ale acțiunilor întreprinse în perioada februarie-octombrie 1917, de partidul bolșevic, împotriva oportuniștilor de orice nuanță care se opuneau organizării maselor pentru revoluția socialistă. Linia capitulantă antileninistă împotriva căreia partidul a dus o luptă neînpăcată, a fost promovată și apărată în primul rînd de către Kameniev și Zinoviev.

Continuarea luptei partidului și a lui V.I. Lenin personal împotriva capitulanților și scizioniștilor, este prezentată în articolul „Lupta lui V.I. Lenin cu troțkii și « comuniștii de stînga » în perioada păcii de la Brest”, de R.I. Markova, publicat în numărul 5/1959.

În perioada încheierii păcii de la Brest oportuniștii, în frunte cu Troțki, au făcut noi încercări de a submina tînașă putere sovietică. Împotriva acestor încercări ale oportuniștilor Comitetul Central al Partidului, și Lenin personal, a dus o luptă hotărîtă. Ca urmare a poziției principiale în problemele războiului și ale păcii adoptate de partidul bolșevic, politica troțkisto-buharinistă a continuării războiului, — politica subminării păcii de la Brest, și deci a lichidării Puterii Sovietice a suferit un eșec total. Victoria liniei leniniste în problema păcii de la Brest, arată autorul, a avut o însemnătate istorică mondială. Ea a arătat tuturor celor exploatați calea ieșirii din războiul imperialist, calea revoluției socialiste.

O serie de alte laturi ale luptei partidului bolșevic împotriva oportuniștilor sînt oglinđite în articolele: „Partidul în lupta împotriva revizuirii troțkiste a leninismului în anul 1921” de V.M. Ivanov (nr. 4/1959) și „Distrugerea blocului antipartinic troțkisto-zinovievist” de B.A. Abramov (nr. 6/1959).

În primul articol se analizează problemele legate de discuția care a avut loc în partidul bolșevic la sfîrșitul anului 1921, cu privire la încercarea de revizuire de către Troțki a principiilor de bază ale leninismului. Apărînd ideile leniniste, partidul a dezvoltat

și demascat caracterul dușmănos, contra-revoluționar al troțkismului. El a arătat că Troțki niciodată n-a crezut în forțele clasei muncitoare, întotdeauna a considerat proletariatul și partidul său ca pe o masă pasivă. În articolul său V. M. Ivanov subliniază că discuția care a avut loc în partid, ridicând o serie de probleme de bază ale teoriei marxist-leniniste, a condamnat troțkismul și a dat un nou impuls propagandei leninismului în rândurile maselor largi ale muncitorimii.

Articolul lui B. A. Abramov tratează lupta pe tărâm ideologic dusă de partid împotriva blocului troțkisto-zinovievist în anii 1926—1927, rolul și însemnătatea plenarelor Comitetului Central în lupta pentru dizolvarea acestui bloc, precum și lupta ideologică împotriva opoziției în rândurile partidelor comuniste frățești.

Printre problemele de seamă care fac obiectul studiilor publicate în revista „Voprosi istorii KPSS” este și aceea a caracterului celui de-al doilea război mondial. Acestei probleme îi este consacrat articolul lui E. A. Boltin intitulat „Despre originea și caracterul politic al celui de-al doilea război mondial”, publicat în nr. 4/1959.

După o scurtă expunere asupra teoriei marxist-leniniste cu privire la cauzele și caracterul războaielor, autorul se ocupă de cauzele care au determinat izbucnirea conflictului mondial, din 1939, forțele motrice existente în acea perioadă pe arena internațională, și răspunderea pe care o au cercurile conducătoare imperialiste care au dezlănțuit războiul. Totodată, autorul face aprecieri asupra scopurilor urmărite de țările beligerante, definește rolul maselor populare în timpul războiului, apreciază în mod obiectiv rezultatele războiului și arată urmările sale istorico-mondiale. În concluzie autorul arată că principalul rezultat al celui de-al doilea război mondial îl constituie victoria deplină a Uniunii Sovietice asupra blocului țărilor fasciste — victorie obținută de poporul sovie-

tic la al cărui efort s-a adăugat contribuția celorlalte state din coaliția antifascistă.

În planul aventurist al așa-zisului război „fulger” împotriva Uniunii Sovietice, cucerirea Leningradului ocupa un loc de seamă. Din primele zile ale războiului, organizația de partid din Leningrad, sub conducerea Comitetului Central al partidului, a desfășurat o largă activitate pentru mobilizarea tuturor rezervelor umane și materiale în scopul apărării orașului erou. În acest scop ea a organizat sute de mii de locuitori ai orașului Leningrad în batalioane muncitorești, care alături de Armata Roșie au apărât în mod eroic orașul în timpul blocadei. Citeva aspecte ale activității dusă de organizația de partid din Leningrad în perioada blocadei orașului de către armatele hitleriste sînt oglindite în articolul lui V. V. Stremilov „Organizația de partid din Leningrad în perioada blocării orașului (1941—1943)”, publicat în nr. 5/1959 al revistei. Paralel cu prezentarea activității organizației orașenești de partid, articolul înfățișează impresionanțele fapte de eroism săvârșite de locuitorii Leningradului în timpul cît a fost asediat de hitleriști.

În afară de studiile care tratează probleme legate în mod nemijlocit de istoria partidului și a mișcării muncitorești, revista publică o serie de articole în care sînt abordate chestiuni teoretice privind problema națională, problema agrară, rolul partidului în opera de construire a socialismului și comunismului, dezvoltarea democrației interne de partid.

Aceste probleme sînt analizate multilateral în articolele: „Politica națională leninistă în acțiune” de S. R. Rașidov (nr. 1); „Pe drumul avîntului impetuos al economiei agricole” de G. A. Denisov (nr. 1); „Creșterea rolului conducător al partidului în perioada construcției desfășurate a comunismului” de G. E. Glezerman (nr. 3).

O atenție deosebită acordă revista tratării diferitelor probleme ale istoriei partidelor comuniste și muncitorești din alte țări.

Revista publică, de asemenea, articolele : „40 de ani de la primul congres al Partidului Comunist Bulgar” de P. Gheorghiev (nr.4) și „Cu privire la problema înființării Partidului Comunist din Suedia” de Knut Bekstrem (nr.6) în care se prezintă pe scurt principalele momente din activitatea partidelor de tip nou din aceste țări, subliniindu-se totodată succesele obținute de ele de la înființare și pînă astăzi.

Pe lângă articolele de cercetare, revista publică o serie de documente și materiale ale lui K. Marx și V.I. Lenin.

Astfel, în nr. 3 revista publică o scrisoare a lui K. Marx adresată în mai 1860 ziaristului german Eduard Fischel. Cea mai mare parte a scrisorii este consacrată chestiunii privind colaborarea lui Marx la gazeta „Deutsche Zeitung”, care urma să apară la Berlin.

Deși nu era de acord cu orientarea gazetei într-o serie de probleme, Marx a acceptat totuși să colaboreze, numai cu scopul de a folosi coloanele ei în lupta împotriva Franței

bonapartiste care în acea perioadă era unul din stîlpii reacțiunii europene. În numerele 2,3 și 5 se publică pentru prima dată documente, autografe aparținînd lui V.I. Lenin ca : o ciornă conținînd îndreptările și completările la proiectul de rezoluție asupra dării de seamă prezentată la Congresul al XI-lea al partidului de către delegația P.C.U.S. ; planul referatului privitor la rezultatele noilor politici economice expus la Congresul al IV-lea al Comitetului precum și planul articolelor : „Despre criza în industrie”, „Trei izvoare, Trei părți constitutive ale marxismului”, „Sarcinile imediate ale puterii sovietice”, și „Scrisori din depărtare”. În paginile revistei cititorii mai pot găsi note științifice, note bibliografice, însemnări referitoare la istoriografia și studiul izvoarelor, precum și ample relatări despre diferite manifestări cu caracter științific care au avut loc în Institutele de cercetări și de învățămînt din U.R.S.S.

I.M. Oprea

Новая и новейшая история

Академия Наук СССР. Институт истории
Moscou, nr. 1—6/1959, 1159 p.

Printre sarcinile pe care și le-a propus Academia de Științe a U.R.S.S. cînd a inițiat editarea revistei de istorie modernă și contemporană era și aceea de a întreține și lărgi colaborarea în paginile ei cu istoricii din țările de democrație populară și cu istoricii progresiști din lumea întreagă.

Materialele publicate de revistă în cursul anului 1959 răspund în bună măsură acestei sarcini. O expresie a colaborării rodnice pe tărîmul cercetării istorice de pe pozițiile materialismului istoric sînt preocupările istoricilor sovietici și ale istoricilor din R.D.G. în elaborarea a numeroase studii consacrate dife-

ritelor probleme din istoria contemporană a Germaniei.

În acest sens se înscrie articolul „Despre revoluția din noiembrie 1918 din Germania” de Walter Ulbricht (nr.1/1959)¹.

Problema caracterului și forțelor motrice ale revoluției din noiembrie a stat în centrul preocupărilor istoriografiei sovietice, cît și al istoriografiei din R.D.G. Pe linia acestor preocupări se înscrie și inițiativa redacției

¹ Din raportul prezentat la cea de-a doua plenară a C.C. al P.S.U.G., publicat în revista *Einheit*, nr. 10, 1958.

revistei sovietice „Voprosi istorii”, care în anul 1956 a deschis în coloanele revistei discuția despre problema caracterului și forțelor motrice ale revoluției din noiembrie.

Din momentul inițierii acestor discuții, revista a publicat numeroase articole ale unor istorici sovietici și germani, în care este analizat caracterul acestei revoluții¹.

Discuțiile organizate de redacția revistei și dezbaterile din cadrul sesiunilor comune au dat la iveală faptul că în istoriografia marxistă există trei păreri diferite în problema aprecierii caracterului revoluției din noiembrie: unii istorici o consideră burgheză, alții burghezo-democratică, iar alți istorici o consideră revoluție proletară înfrântă.

Ca urmare a existenței divergențelor de păreri în aprecierea caracterului revoluției din noiembrie, W. Ulbricht a considerat necesar ca cu prilejul plenei a II-a a C.C. al P.S.U.G. să se repună în discuție această problemă.

Bazându-se pe învățătura marxist-leninistă cu privire la revoluție, W. Ulbricht concludă că revoluția din noiembrie a fost o revoluție burghezo-democratică înfăptuită într-o anumită măsură cu mijloace și metode proletare.

Pentru înțelegerea justă a cauzelor înfrîngerii revoluției din noiembrie, autorul face o amplă analiză a poziției ocupate de partidul social-democrat german înainte și după primul război mondial. Walter Ulbricht, pe baza faptelor istorice de necontestat, demonstrează că revoluția din noiembrie nu a putut fi transformată în revoluție socialistă,

printre altele, din cauza trădării conducerii partidului social-democrat care din teamă față de mișcarea revoluționară a maselor a trecut de partea imperialiștilor germani.

În articol se subliniază că în condițiile istorice date numai „Liga Spartacus” a fost adevărata forță motrice a revoluției, care, în lupta pentru răsturnarea de la putere a imperialismului german, a arătat clasei muncitoare și întregului popor german calea creării unei Germanii a păcii, democrației și socialismului. W. Ulbricht remarcă că numai „Liga Spartacus” s-a situat cu fermitate pe poziția apărării revoluției, cerînd trecerea întregii puteri în mâinile sovietelor, dezarmarea contrarevoluției, lichidarea puterii magnaților capitalului german, mobilizînd neobosit masele populare la luptă pentru victoria socialismului.

Guvernul Ebert-Schidemann împiedicînd aplicarea acestor măsuri democratice preconizate de Liga Spartacus, a preferat să ducă lupta împotriva forțelor revoluționare de stînga. De astă dată, rolul trădător al social-democraților s-a manifestat cu prilejul convocării primului congres al sovietelor pe întreaga Germanie la care mai mult de jumătate din delegați erau reprezentanți ai P.S.D.G. Cu ajutorul acestei majorități conducătorii social-democrați au putut impune o serie de măsuri prin care urmăreau lichidarea revoluției. Cu acest prilej s-a luat hotărîrea să se treacă puterea legislativă și executivă „Consiliului Imputerniciților populari” fixînd alegerile pentru Adunarea Națională. Astfel, problema principală a revoluției — remarcă W. Ulbricht — problema puterii a fost hotărîtă în favoarea burgheziei. Raportul de forțe s-a schimbat în avantajul contrarevoluției”.

În a doua fază a revoluției din noiembrie contrarevoluția ajutată de liderii social-democrați și-a îndreptat atacul în primul rînd împotriva P.C. din Germania, pentru a zdrobi avangarda clasei muncitoare.

Înăbușirea luptelor din ianuarie, marchează începutul celei de-a treia faze a revoluției. Reacțiunea și-a atins țelul ei direct.

¹ Я. С. Драбкин, О характере и движущих силах Ноябрьской революции в Германии, Вопросы истории, 1956, № 5; В. И. Виллик, О своеобразии Ноябрьской революции 1918 в Германии, Вопросы истории, 1956, № 6; В. Ф. Шелике, О некоторых проблемах революции 1918—1919 гг. в Германии, Вопросы истории, 1956, № 12; Р. Лейббранд, К дискуссии о характере Ноябрьской революции, Вопросы истории 1957, № 9, А. Шрайнер, о некоторых вопросах Ноябрьской революции 1918—1919 годов в Германии, Вопросы истории, 1957, № 9.

În alegerile pentru Adunarea Națională, care au avut loc la 19 ianuarie 1919 într-o atmosferă de cruntă teroare, partidele burgheze germane au obținut majoritatea. Clasa muncitoare a fost înfrântă.

Plecând de la ideea formulată de clasicii marxism-leninismului că existența și rolul conducător al partidului clasei muncitoare este premisa cea mai importantă a victoriei revoluției socialiste, a sfărâmării aparatului de stat burghez și instaurării dictaturii proletarietului, Hermann Mattern abordează în articolul său problema *Creării P.C.G. — punct de cotitură în istoria mișcării muncitorești germane* (nr.2/1959). După o scurtă trecere în revistă a succeselor obținute de aripa de stînga din cadrul P.S.D.G. în lupta împotriva oportunismului, social-șovinistilor, centriștilor, autorul precizează că aripa de stînga a fost singura grupare care a înțeles necesitatea ruperii definitive de oportuniști și a creării unui partid de tip nou marxist-leninist.

Autorul consideră că, după bolșevici, aripa de stînga din mișcarea muncitorească germană a fost cea mai însemnată forță revoluționară a mișcării muncitorești internaționale.

Liga Spartacus, în focul luptelor revoluționare, a rupt definitiv cu toate soiurile de oportunism, punînd la 30 decembrie 1918 bazele partidului de tip nou, Partidul Comunist German.

În ultima parte a articolului este ilustrată lupta P.C.G. pentru stabilirea unității clasei muncitoare germane pe baze revoluționare, pentru înlăturarea greșelilor sectare, pentru bolșevizarea rîndurilor partidului.

În perioada crizei revoluționare de după război, P.C.G. a fost singurul apărător al intereselor poporului german, remarcîndu-se cu deosebită vigoare în lupta împotriva ocupării Ruhr-ului de către imperiaștii francezi și a politicii antinaționale a cercurilor burgheze reacționare germane. Problema aceasta este tratată de istoricul sovietic V.I. Davidovici în articolul „*Unele probleme*

din istoria perioadei premergătoare insurecției din Hamburg (nr.3/1959).

Cercetarea istoriei mișcării muncitorești germane din perioada premergătoare insurecției din Hamburg, și îndeosebi a acestei insurecții, au o deosebită importanță politică și științifică. Din punct de vedere politic — arată autorul — experiența istorică a luptei clasei muncitoare germane poate sluji drept exemplu maselor muncitoare din Germania apuseană în lupta pentru unitatea de acțiune împotriva imperialismului și a militarismului revanșard din Republica Federală Germană, iar din punct de vedere științific, prilej pentru demascarea falsificatorilor adevărului istoric asupra insurecției armate din Hamburg.

În urma unei analize atente consacrată avîntului mișcării de masă din anul 1923 — rezultat firesc al crizei economice și politice — autorul remarcă just că în Germania erau condiții obiective pentru o revoluție socialistă. Ocuparea Ruhr-ului și politica antipopulară și antinațională a burgheziei germane a stîrnit o puternică mișcare de protest în rîndul maselor populare.

În această situație de adîncă criză națională și socială are loc Congresul al VIII-lea al Partidului Comunist din Germania în fața căruia stătea sarcina de a aprecia în mod just profunzimea crizei revoluționare și de a determina sarcinile luptei împotriva capitalului monopolist, pentru răsturnarea guvernului burghez și formarea unui guvern revoluționar muncitoresc-țărănesc. Ciocnirile armate din Ruhr, Hanovra, Silezia superioară, Bavaria și din alte regiuni ale Germaniei au făcut ea în toamna anului 1923 situația din țară să atingă maximum de încredare. Istoricul sovietic ajunge la concluzia că în septembrie-octombrie raportul forțelor de clasă s-a schimbat în favoarea lagărului revoluționar.

După cum se știe, insurecția s-a terminat cu o înfrîngere, deoarece ea a fost izolată. n-a fost sprijinită nici în Saxonia și nici în alte centre importante din Germania din cauza trădării pusă la cale de clica lui Brüno.

„Învățămintele insurecției din Hainburg, scria W. Ulbricht, au întărit în rândurile comuniștilor germani conștiința că clasa muncitoare poate îndeplini sarcina ei istorică numai dacă este condusă de un partid revoluționar care se călăuzește după teoria marxism-leninismului”¹.

Articolele amintite mai sus, consacrate studiului istoriei mișcării muncitorești germane, demască cu deosebită vigoare pe baza faptelor istorice de necontestat poziția trădătoare a liderilor social-democrați care în vîltoarea evenimentelor revoluționare și-au asumat rolul de salvatori ai imperialismului german, pregătind treptat, dar sigur, terenul pentru instaurarea dictaturii celei mai reacționare din cîte a cunoscut istoria — dictatura fascistă.

Germania hitleristă încurajată și sprijinită de cercurile imperialiste din S.U.A., Anglia și Franța a început pregătiri febrile în vederea declanșării agresiunii. Politica prin care se urmărea ca Germania să dezlănțuie războiul împotriva U.R.S.S. și-a găsit expresia concretă în complotul de la Munchen dintre Germania, Anglia, Italia și Franța.

„Întreaga atitudine a Angliei și Franței — arată Jiří Hájek în articolul său *Ocuparea Cehoslovaciei de către agresorii fasciști în martie 1939* (nr. 4/1959), nu a lăsat nici o îndoială că nemaipomenita trădare a poporului cehoslovac și a Republicii Cehoslovace de către guvernele englez și francez prezentată drept „neintervenție” n-a fost nicidecum un episod întâmplător în politica acestor state, ci o principală verigă a politicii lor, prin care se urmărea îndreptarea agresiunii hitleriste împotriva Uniunii Sovietice. Poziția trădătoare a puterilor apusene față de Cehoslovacia își găsește expresia și în obligațiile luate de ele în timpul și după acordul de la Munchen de a acorda Cehoslovaciei ajutor financiar în valoare de cca 33 milioane lire sterline în vederea reorganizării economiei țării. Practic, această obligație nu a fost îndeplinită. Dintre toate marile puteri —

subliniază autorul — numai Uniunea Sovietică s-a ridicat activ, în toate etapele tragediei Cehoslovaciei, întru apărarea independenței și a drepturilor naționale ale Cehoslovaciei.

După cîmpingul nepedepsit al Cehoslovaciei, Germania hitleristă a început să treacă la pregătirile fățișe de război, fie pe calea înrobirii economice și politice a țărilor mici din sud-estul Europei fie pe calea agresiunii directe. Scopul urmărit era asigurarea bazei materiale a mașinii de război germane în vederea declanșării agresiunii împotriva U.R.S.S. Pe această linie se înscrie și articolul lui I.M. Cempalov *Contribuții la încheierea acordului economic germano-român din anul 1939* (nr.1/1959)².

Cel de-al doilea război mondial a început la 1 septembrie 1939 prin atacul Germaniei împotriva Poloniei. Problema *Agresiunea Germaniei hitleriste asupra Poloniei în 1939* abordată de V.A. Novodran a constituit și mai înainte obiectul de studiu al unor lucrări ale istoricilor sovietici, care în majoritatea lor au pus accentul pe analiza aspectului de politică externă a problemei amintite. Memoriile publicate în timpul războiului și mai ales după război au permis tratarea problemei și sub aspectul militar.

Articolul, pe lângă prezentarea unor probleme cunoscute dar documentate cu noi materiale, reușește să illustreze bogat problema rezistenței eroice a poporului polonez împotriva invadatorilor hitlerști, în ciuda superiorității covârșitoare în oameni și materiale a agresorului.

În apărarea orașelor și satelor s-au ridicat detașamentele de partizani, soldați și ofițeri cu stare de spirit patriotică în fruntea cărora se găseau numeroși comuniști veniți direct din închisoare. Amintim că în lupta pentru apărarea Varșoviei, proletariatul capitalei s-a situat în fruntea apărătorilor orașului luptînd cu abnegație pe baricade.

Înfrîngerile suferite de Germania hitleristă pe frontul de răsărit au contribuit la

¹ Новая и новейшая история, № 3, 1959, p. 87.

² Acest articol a fost prezentat în nr. 2/1959 al revistei „Studii”.

intensificarea luptei de eliberare națională în țările subjugate de cotropitorii hitleriști. În această ordine de idei reținem articolul *Insurecția armată de la Paris (19—26 august 1944)* și *Răscoala poporului slovac în august 1944*. Insurecția armată de la Paris împotriva ocupanților hitleriști a fost rezultatul unei asidue munci de pregătire desfășurată de către masele populare din Franța în frunte cu P.C.F. În articol se analizează pe larg lupta conducerii P.C.F., care se afla în ilegalitate, pentru atragerea maselor largi populare în lupta împotriva ocupanților și pentru pregătirea lor în vederea declanșării insurecției armate. După aprecierile autorului, insurecția armată de la Paris a putut fi victorioasă, deoarece, în primul rând a avut loc în condițiile zdrobirii hitleriștilor pe frontul de răsărit, iar în al doilea rând s-a bazat pe unitatea clasei muncitoare și a celorlalte forțe democratice din țară.

Lupta eroică a maselor muncitoare din Paris a jucat un mare rol în intensificarea mișcării de eliberare națională de sub jugul cotropitorilor naziști. Patrioții francezi s-au luptat cu bărbăție împotriva ocupanților, eliberând majoritatea orașelor mari din Franța. În septembrie 1944 Franța era aproape pe deplin eliberată.

În perioada insurecției armate din 19—26 august 1944, cît și în cursul evenimentelor ulterioare, P.C.F. a fost inițiatorul, organizatorul și principalul conducător al forțelor patriotice în lupta armată pentru libertatea și independența Franței.

Răscoala slovacilor în 1944, împotriva cotropitorilor hitleriști și a slugilor lor, constituie un eveniment deosebit de important în istoria poporului cehoslovac. Nedorezov pe baza analizei materialelor de arhivă, constată că în vara anului 1944 se creaseră condiții politice interne și internaționale favorabile izbucnirii răscoalei populare. În această ordine de idei, e suficient să amintim avîntul mișcării de eliberare națională, schimbările profunde care au avut loc în conștiința maselor, întărirea autorității P.C. Slovac, consolidarea legăturilor politice între diferitele pături ale

maselor muncitoare, înfrîngerea armatelor germane pe frontul de răsărit etc. Într-un cuvînt, în Slovacia, în această perioadă exista o situație revoluționară. Poporul slovac, condus de P.C.S., a dus o luptă pe viață și pe moarte împotriva cotropitorilor hitleriști și a reacțiunii interne în vederea eliberării țării lor și creării unui stat unic democrat, al cehilor și slovacilor, capabil să apere interesele maselor muncitoare.

În timpul răscoalei, subliniază autorul, a fost instaurată puterea Comitetelor populare revoluționare și a altor organe ale puterii populare care au procedat la aplicarea în viață a unui larg program de transformări revoluționare democratice. Răscoala Slovaciei este considerată de autor ca începutul revoluției național-democratice, constituind baza noii orînduirii democrat-populare din Cehoslovacia.

Înfrîngerea Germaniei hitleriste în cel de-al doilea război mondial a dat posibilitatea clasei muncitoare conduse de partidul de avangardă să mobilizeze forțele democratice ale poporului german în lupta pentru crearea pe teritoriul Germaniei răsăritene a primului stat muncitoresc-țărănesc — Republica Democrată Germană.

Această luptă a fost dusă prin Comitetele populare, cărora G.N. Goroșkova le-a consacrat studiul „Comitetele populare în ajunul formării R.D.G. (1948—1949)” (nr. 5/1959). Tema abordată reține atenția în primul rând deoarece comitetele populare reprezintă primele elemente ale orînduirii democrat-populare în Germania răsăriteană, iar în al doilea rând studierea științifică a activității Comitetelor populare ajută la demascarea și respingerea afirmațiilor dușmănoase ale istoriografiei burgheze reacționare care încearcă să nege sau să diminueze rolul maselor populare în procesul creării R.D.G.

Făcîndu-se o succintă prezentare a istoriei apariției comitetelor — se precizează că inițial comitetele populare au apărut pe teritoriul întregii Germanii, însă caracterul și activitatea lor au fost diferite, în funcție de condițiile existente în Germania răsăriteană.

și apuseană. Stăruind mai mult asupra caracterului comitetelor populare în Germania răsăriteană, Goroșkova arată că ele au devenit adevărate organe de masă a căror activitate a fost strâns legată de lupta pentru încheierea tratatului de pace.

Activitatea comitetelor populare apare cu atât mai importantă dacă ținem seama că ea s-a desfășurat în condițiile unei ascutite lupte de clasă, când reacțiunea se crampona din răspuțeri pentru menținerea vechilor rânduiești.

Această sumară prezentare a bogatei și variate activități a Comitetelor populare întărește convingerea că masele populare au jucat un rol hotărâtor în lupta pentru transformările democratice realizate în Germania răsăriteană. Concluzia care se desprinde constă în aceea că comitetele au jucat un rol de seamă în atragerea maselor muncitoare în lupta pentru rezolvarea nemijlocită a sarcinilor istorice ale revoluției burghezo-democratice, de lichidare a bazelor materiale ale imperialismului german și de creare a primelor elemente ale orânduiri socialiste în Germania răsăriteană.

Dintre articolele și comunicările axate pe diferite probleme de istorie contemporană, reținem din istoria Franței, articolul lui V.I. Antiuhina-Moscovenco, „Prăbușirea rebeliunii fasciste din 6 februarie 1934 și nașterea frontului popular în Franța”, și B.N. Pastuhov, „Relațiile franco-tunisene în anii 1956—1958”.

În primul articol, Antiuhina, folosind un bogat material de arhivă ca de ex. materialele comisiei parlamentare pentru cercetarea evenimentelor din februarie 1934, presa, stenografele camerei deputaților etc. — demască netemeinicia afirmațiilor istoriografiei burgheze privitoare la istoria și esența Frontului Popular și a evenimentelor din 6 februarie 1934.

După o scurta prezentare a situației economice și politice din Franța (1929—1933) în articol se stăruie asupra evenimentelor legate de rebeliunea fascistă de la Paris din

6 februarie 1934. După cum se știe rebeliunea fascistă a fost înfrântă în urma intervenției hotărâte a muncitorilor parizieni conduși de P.C.F.

Important atât pentru mișcarea muncitorească, cât și pentru mișcarea muncitorească internațională este faptul că în zilele de 9—12 februarie, în focul demonstrațiilor și luptelor greviste, s-a realizat de jos unitatea de acțiune a clasei muncitoare din Franța, punându-se bazele Frontului Unic Muncitoresc.

În condițiile create după evenimentele din februarie 1934, P.C.F. duce o luptă susținută pentru întărirea Frontului Unic Muncitoresc, antrenând în mișcarea antifascistă masele largi muncitoare în cadrul frontului popular. P.C.F. a desfășurat, pe lângă activitatea de întărire organizatorică a Frontului Popular de jos, și activitatea de întărire pe calea înțelegerii cu socialiștii și alte partide.

Rodul acestei activități a fost acordul încheiat la 27 iulie 1934 cu conducătorii social-democrați cu privire la unitatea de acțiune în lupta împotriva pericolului fascist. Dezvoltarea mișcării de front popular a dus la victoria forțelor democratice antifasciste în alegerile parlamentare din 26 aprilie — 3 mai 1936.

Din istoria contemporană a S.U.A., semnalam interesante materiale ca acela aparținând lui I. Mihailov, „Politica antimuncitorească a Congresului S.U.A. în anii 1937—1938” (nr. 1/1959). Aici sînt abordate unele probleme legate de activitatea Congresului S.U.A. în domeniul legislației muncitorești în anii 1937—1938. Autorul subliniază că în ciuda divergențelor tactice dintre diferitele fracțiuni ale burgheziei, întreaga activitate a Congresului a fost îndreptată spre salvarea și întărirea sistemului politic burghez bipartid, spre menținerea și întărirea capitalismului în țară.

I. M. Melnicov în articolul „S.U.A. și criza politică din Europa în anul 1939” (nr. 3/1959), demonstrează, pe bază de documente, că în perioada din ajunul celui de-al doilea război mondial S.U.A. nu au stat la o parte față de evenimentele care au avut loc

în Europa în preajma celui de-al doilea război mondial, cum încearcă să prezinte lucrurile unii dintre oamenii de stat americani și istoricii burgezi.

Imperialiștii americani urmăreau prin participarea lor la cel de-al doilea război mondial slăbirea forțelor beligerante în scopul instaurării dominației lor.

În sfârșit, din istoria contemporană a S.U.A. în paginile revistei mai sînt publicate articolele : F. I. Vidiasov, „Cu privire la relațiile hispano-americane în perioada celui de-al doilea război mondial” (nr. 2/1959) ; E. I. Boguș, „Din istoria politicii S.U.A. în China în anii celui de-al doilea război mondial” (nr. 5/1959).

La rubrica „Istoriografie” semnalăm materialele : I. P. Lisovschi, „Literatura italiană asupra istoriei războiului popular de eliberare în anii 1943—1945 în Italia” (nr. 4/1959) ; I. Gh. Senekevici, N. D. Smirnova, „Unele probleme din istoria modernă și contemporană a Albaniei în lucrările istoricilor albanezi” (nr. 6/1959) ; F. I. Firsov, „Împotriva falsificării documentelor Internaționalei Comuniste” (nr. 2/1959).

La rubrica „Critică și bibliografie”, amintim dintre recenzile existente în cuprinsul revistei pe anul 1959 următoarele : B. Buharov, E. Iulev la lucrarea lui Gh. V. Astafev, „Intervenția S.U.A. în China și înfringerea ei (1945—1949)” (nr. 1/1959) ; B. K. Volkov, Cel de-al doilea război mondial” (nr. 1/1959) ; I. S. Gal-

kin la lucrarea lui Bela Kun „Republica Sovietică Ungară. Articole și cuvîntări alese” (nr. 4/1959) ; I. S. Drabkin la lucrarea lui L. Stern „Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Germania și mișcarea muncitorească germană” (nr. 4/1959) etc.

În concluzie, se poate spune că an de an revista sovietică de istorie modernă și contemporană își îmbogățește profilul, prezentînd cititorilor studii și materiale cu o tematică variată, la un înalt nivel științific-ideologic.

Considerăm că nu ar fi lipsit de interes dacă am sugera redacției să prevadă în planul tematic includerea unor probleme legate de istoria mișcării muncitorești din țările Americii Latine, îndeosebi, după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

De asemenea, dacă în coloanele revistei se întîlnesc numeroase materiale din istoria modernă și contemporană a țărilor mari din Europa și care fără îndoială constituie un merit deosebit al revistei, nu în aceeași măsură se găsește materiale care să ilustreze aspecte mai importante din istoria țărilor capitaliste mici din Europa.

Ar fi de dorit ca rubrica „Publicații” rezervată publicării de documente să fie înscrisă în toate numerele revistei și mai bogat reprezentată prin culegerea și publicarea de documente din istoria mișcării muncitorești internaționale.

N. Nicolescu

Zeitschrift für Geschichtswissenschaft

Berlin, an. VII (1959), nr. 1—6,

Ritten & Loening, 1440 p.

În 1959, „Revista pentru știința istorică”, organ al istoricilor marxiști din Republica Democrată Germană, intră în al șaptelea an al apariției sale. Cele șase numere care au văzut lumina tiparului în 1959 cuprind — ca și în anii precedenți — materiale ce constituie contribuții de preț la elucidarea diferitelor probleme legate de dezvoltarea științei istorice

marxiste, de mișcarea muncitorească, de combaterea concepțiilor burgeze și apărarea purității ideologice, de dezbateră a celor mai recente rezultate din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane.

Dintre materialele privind viața și opera clasicii marxism-leninismului, semnalăm articolele H. Scheller,

Insemnătatea operei lui Lenin „Materialism și empiriocriticism” în lupta împotriva denaturărilor idealiste ale concepției materialiste a istoriei (nr. 1, p. 1–23) și K. Oberman, *Aprecieri din anii 1845–1846 asupra operei lui F. Engels „Situția clasei muncitoare din Anglia”* (nr. 5, p. 1065–1067).

În studiul lui H. Scheller se arată că lucrarea lui V. I. Lenin a apărut pentru prima dată în limba germană în anul 1927, în vol. XIII din „Opere complete”, datorită necesității de a înarma clasa muncitoare din Germania împotriva revizionismului și împăciuito-rismului, curente care încep să fie promovate pe scară largă de către burghezie în perioada de sfârșit a stabilizării relative a capitalismului. Lucrarea „Materialism și empiriocriticism” a ajutat proletariatului german la elucidarea unor probleme teoretice ca: unitatea indes-tructibilă dintre dialectică și materialismul istoric, poziția materialistă în problema fundamentală a filozofiei, compatibilitatea tezei „existența determină conștiința” cu teza „existența socială determină conștiința socială”, găsirea unei soluții juste în discuțiile contemporane referitoare la categoriile existenței sociale și ale conștiinței sociale.

Articolul lui K. Oberman continuă prezen-tarea rezultatelor unor preocupări anterioare cu privire la răsunetul operelor lui F. Engels în rândurile contemporanilor¹. Referitor la lucrarea „Situția clasei muncitoare din Anglia”, se arată că un raport al cenzurii prusace din 2 august 1845 o apreciază ca fiind „cea mai bună ce a apărut pînă azi în limba germană privitor la situația clasei muncitoare din Anglia, deoarece e fundată pe cele mai recente izvoare europene...”. Lucrarea e amintită la loc de cinste și de

¹ K. Oberman, *Die Volksbewegung in Deutschland vom 1844 bis 1846*, în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, an. V (1957), nr. 3, p. 503 și urm. Vezi și H. Welsch, *Ein Urteil des preussischen Statistikers Friedrich Wilhelm Otto Ludwig von Reden über das Werk von Friedrich Engels*, „Die Lege der arbeitenden Klasse in England” aus dem Jahre 1845, *ibid.*, an. VI (1958), nr. 4, p. 821–823.

cunoscutul editor H. Brockhaus în „Blätter für literaturische Unterhaltung” din februarie 1846.

Privitor la istoria mișcării muncitorești din Germania sem-nalăm în primul rînd studiul lui D. Fricke, *Reichsverband-ul împotriva social-democrației de la întemeiere și pînă la alegerile pentru Reichstag din 1907* (nr. 2, p. 237–280). Ca răspuns la ofensiva pornită la începutul stadiului imperialist de către burghezia germa-nă cu ajutorul revizionștilor recrutați dintre liderii social-democrației de dreapta, clasa muncitoare constituie în februarie 1904 o „uniune pentru combaterea social-democrației în afara parlamentului”, prin scris și viu grai; numărul membrilor crește vertiginos de la 807 în primăvara anului 1904 pînă la 144 000 la sfârșitul aceluiași an. În publicațiile uniunii sînt tratate probleme ca: „libertatea” în concepția social-democrației de dreapta, militarismul, egalitatea în statul unitar, social-democra-ția de dreapta și țărănimea, falsul ideal propo-văduit de liderii social-democrației de dreapta.

W. Bartel, într-un articol de specialitate, prezintă o serie de *Scrisori inedite adresate lui K. Liebknecht, cu prilejul refuzului său de a aproba creditele militare în sesiunea Reichstagului din 2 decembrie 1914* (nr. 3, p. 597–605). Este vorba de cele peste o sută de cărți poștale, scrisori și ilustrații predate de Sofia Liebknecht Muzeului de istorie a mișcării muncitorești din Leipzig, toate primite de Karl Liebknecht după memorabila ședință a Reichstagului din 2 decembrie 1914. Scrisorile aparțin în cea mai mare parte membrilor organizațiilor partidului social-de-mocrat din Berlin, Breslau, Düsseldorf, Frankfurt am Main, Greiz, Halle, Jena, Kiel, Leipzig, Offenbach, Schmalkalden și Stutt-gart. Expeditorii își exprimă în unanimitate recunoștința pentru atitudinea dtră, pentru acel „Nu!” categoric rostit în numele clasei muncitoare la adresa pregătirilor de război ale imperialiștilor germani.

Într-un studiu consacrat Atitudinii „Uni-unii frontului combatant roșu” împotriva politicii militariste a liderilor social-democra-

fiu de dreapta în timpul perioadei stabilizării relative a capitalismului (nr. 4, p. 797—819), K. Finker analizează situația politică din perioada în care, revenindu-și după eșecul suferit în primul război mondial, burghesia germană începe, după 1924, pregătirile în toate direcțiile pentru un război imperialist revanșard în scopul unei reîmpărțiri a lumii, fiind sprijinită în această acțiune și de social-democrația de dreapta. Pentru lămurirea maselor, Partidul Comunist din Germania editează publicația „Octombrie”, în care demască uneltirile cercurilor imperialiste și înființează „Uniunea frontului combatant roșu”, ca răspuns la acțiunile organizațiilor fasciste teroriste (Casca de oțel, Vîrcolacii). Se organizează mitinguri de solidaritate cu eforturile U.R.S.S. pentru apărarea păcii, se exprimă în adunări de masă simpatia față de „Sărbătoarea revoluției universale, Rusia roșie” și angajamentul de a o apăra împotriva atacurilor tilhărești ale capitaliștilor. În lupta politică și ideologică purtată cu social-democrația de dreapta, P.C.G. nu a pierdut din vedere sarcinile principale ale revoluției proletare. După cum scria tovarășul W. Ulbricht în 1929, „sarcina P.C.G. este nu numai de a demasca printr-o muncă de agitație generală politica social-democrației ca o politică burgheză reacționară, ci și de a conduce masele celor ce muncesc la luptă” (p. 816).

În privința combaterii concepțiilor burgheze, a curențelor idealiste și reacționare din istoriografie și a apărării purității ideologice, un loc de frunte prin valoarea sa teoretică îl ocupă articolul lui I. S. Kon, *Probleme de teorie a științelor istorice în istoriografia burgheză modernă* (nr. 5, p. 973—1001).

Supunînd unei critici ample curențele istorice dominante în țările capitaliste, autorul precizează dintru început că ceea ce istoricii burghezi numesc „criza istoriei” în secolul nostru este de fapt criza ideologiei burgheze. Analizînd de pildă formele de manifestare și esența curențului retrograd al istorismului,

autorul arată că acesta nu are numai rădăcini sociale: „El este totodată și rezultatul dezvoltării interne a științei istorice, expresia contradicției dintre orizontul prea întins și obiectul tot mai mobil al științei istorice pe de o parte și perimata ideologie idealistă și metafizică a istoricilor burghezi pe de altă parte” (p. 976—977).

Într-adevăr, în istoriografia burgheză mai stăpînește încă „cultul marilor personalități”, teoria pozitivistă a „factorilor”, eclecticismul. Arătîndu-se laturile slabe ale sociologiei pozitivistice, promovată de o serie de istorici în dialectica generalului și particularului și se rezumă la formularea unor legi „generale” ce duc la schematizare, la analogii forțate cu științele fizico-chimice și biologice. Pe aceeași poziție am putea adăuga că se află și școala istorică apuseană a „sintezelor social-culturale”, inaugurată de K. Lamprecht și continuată de J. H. Robinson și de o seamă de istorici francezi, școală pe care autorul a analizat-o critic cu alt prilej¹.

Cercetînd unele aspecte ale esenței filozofiei istoriei în țările capitaliste, autorul ajunge la concluzia că „spre deosebire de filozofia istoriei din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se interesa pe prim plan de problema ontologică, în epoca imperialismului filozofia istoriei burgheze își îndreaptă cu predilecție atenția spre teoria cunoașterii și metodologia cercetării istorice și își propune ca scop nu descoperirea unor legi ale istoriei, ci în primul rînd critica gîndirii istorice” (p. 981). Printre reprezentanții cei mai cunoscuți ai acestei tendințe este W. Dilthey, care caută să creeze o prăpastie între cercetarea istorică și cea din domeniul științelor naturii în scopul de a demonstra aspectul subiectiv al primei, în opoziție cu caracterul obiectiv al celei de-a

¹ I. S. Kon, *Unele probleme ale filozofiei istoriei în istoriografia franceză contemporană*, în *Critica unor aspecte ale istoriografiei burgheze*, Buc., 1959, p. 79 și urm., vezi și idem, *H. Berr și teoria „sintezelor istorice”*, în „Anal. rom. sov.”, *Istorie*, 1956, nr. 2, p. 150—161.

doua. În felul acesta, se promovează, sub eticheta unei „filozofii a vieții”, un psihologism subiectiv cu pronunțat caracter iraționalist.

Teza aceasta a opoziției fundamentale față de științele naturii a fost dezvoltată de neokantieni (W. Vindelband, H. Rikert, M. Weber). O poziție deosebită și față de unii și față de alții o prezintă Benedetto Croce, promotor al idealismului neohegelian. Sub pretextul unei „istorii obiective”, în cadrul unui sistem filozofic plin de contradicții, el a fost de fapt „unul din inspiratorii ideologici ai revizionismului la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX” (p. 987)¹.

În continuare sînt criticate neopozitivismul, care promovînd „empirismul idealist în filozofie și sociologie, servește la fundarea teoretică a reformismului politic și la apologia capitalismului” (p. 989), apoi filozofia istorică religioasă, prezentismul și relativismul gnoseologic, care duc la scepticism și agnosticism în cercetarea istorică ².

¹ Cf. O. L. Vainștein, *Literatura burgheză contemporană din domeniul istoriei științei istorice în Critica unor aspecte ale istoriografiei burgheze*, Buc., 1959, p. 8 și urm. Vezi și A. Gramsci, *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, în *Opera*, vol. II, Milano, 1952; R. Raggiunti, *La conoscenza storica. Analisi della logica crociana*, Florența, 1955; D. Faucci, *Storicismo e metafisica nel pensiero crociano*, Florența, 1955.

² Dintre teoriile burgheze mai pot fi amintite, ca manifestări ale idealismului obiectiv, geoistoria (V. de la Blanche, A. Demangeon, M. Sorre, F. Brandel, Ch. Morazé) și darwinismul social, iar ca formă de idealism subiectiv personalismul și voluntarismul (G. von Below, S. Ratner, E. Saveth, E. Bogardus, E. Ross). Cf. și O. L. Vainștein, *op. cit.*, p. 5—28; I. S. Kon, *Relativismul filozofic în istoriografia burgheză americană contemporană*, în *op. cit.*, p. 51—76; idem, *Неопозитивизм против историзма*, în „Философские науки”, 1958, nr. 2; A. Schaff, *Presentismul, metodologia reacționară a istoriografiei burgheze*, în „Kommunist”, 1955, nr. 16, p. 75—91; A. I. Danilov, *Probleme teoretice și metodologice ale științei istorice, oglindite în istoriografia burgheză din R.F.G.*, în „Anal. rom.-sov.”, Istorie, an. XIV (1960), nr. 2, p. 121—145. De asemenea, unii cercetători

Tuturor acestor curente idealiste și metafizice dominante în istoriografia burgheză, autorul le opune concepția materialist-istorică, demonstrînd totodată că principiul partinității nu este de fel incompatibil cu obiectivitatea istorică ³.

În studiul *Falsificarea adevărului istoric într-o culegere de documente publicate sub titlul „Marea politică a cabinetelor europene 1871—1914”* (nr. 2, p. 318—330), Fr. Klein face o analiză critică a faimoasei colecții de material diplomatic apărute la Berlin între anii 1922—1927 în 40 de volume. După cum demonstrează autorul, culegerea este întocmită cu scopul vădit de apologie a imperialismului colonialist german, așa că utilizarea materialului trebuie făcută cu multă prudență ⁴.

burghezi confundă istoriografia cu studiul izvoarelor (J. W. Thompson, Langlois, G. Wolf, W. Eckermann) sau cu istoria artei (G. Santayana, B. Russel, F. J. Teggart, F. M. Matson, J. Barzun, E. Neff, T. Litt, E. Rothacker). Un loc special în ideologia burgheză îl ocupă teoriile de sinteză cultural-istorică ale lui A. Toynbee—continuare a concepțiilor iraționaliste ale lui Bergson și Spengler—în jurul cărora cercurile reacționare din Apus fac mare zarvă (vezi E.A. Kosinski, *Istoriософия lui Arnold Toynbee*, în *Critica unor aspecte ale istoriografiei burgheze*, Buc., 1959, p. 126—149; E. A. Arab-Ogli, *Critica concepției cultural-istorice a lui Arnold Toynbee*, în *op. cit.*, p. 147—176; L. Febvre, *De Spengler à Toynbee*, în „Revue de Méthaphisique et Morale”, 1936). Cu privire la încercarea unor revizionști polonezi de a rupe istoria de ideologie și de a promova istorismul și factologia sub paravanul luptei împotriva prezentismului, vezi și *Lupta partidelor comuniste și muncitorești împotriva revizionismului* în „Probleme ale păcii și socialismului”, 1960, nr. 1 (17) p. 77 și urm.

³ Vezi și B. A. Grișin, *Marx și metodele contemporane de cercetare istorică*, în „Studii”, an. XI (1958), nr. 2, p. 9—26; A. Oțetea, V. I. Lenin despre principiile de bază ale istoriografiei marxiste, *ibid.*, an. XIII (1960), nr. 2, p. 5—16; E. Stănescu, *Din indicațiile metodologice ale lui V. I. Lenin cu privire la cercetarea marxistă a istoriei*, *ibid.*, p. 17—32.

⁴ Cf. A. S. Ierusalimski, *Die Außenpolitik und die Diplomatie des deutschen Imperialismus am Ende des 19. Jahrhunderts*, Berlin, 1954, Vezi și H. Stoecker, *Deutschland und China in 19. Jahrhundert*, Berlin, 1958.

Ca exemplu, e analizat vol. XVI din colecție ce cuprinde materiale ale diplomației germane referitoare la China în preajma anului 1900 și din care reiese caracterul agresiv al politicii cercurilor imperialiste germane pentru acapararea piețelor Extremului Orient.

E. Engelberg, în *Politica NATO și istoriografia vest-germană despre problemele sec. XIX* (nr. 3, p. 477—493) face o critică aspră tezelor unor istorici vest-germani ca: G. Ritter, H. Rothfels, H. Heimpel, H. Aubrin, Th. Scheider, T. Rassov. În rolul de slujitori cu condeiul ai revanșarzilor germani, acești cercetători se străduiesc să demonstreze identitatea dintre revoluțiile burghezo-democratice din secolul trecut și războaiele imperialiste din secolul nostru, dintre rolul Prusiei în unificarea Germaniei și poziția S.U.A. în pactul agresiv nord-atlantic; iacobinii, militanții marxiști și huliganii fasciști sînt puși pe aceeași treaptă și se face apologia statului polițist a lui Bismark și a „uniunii europene”. În lumina învățăturii marxist-leniniste, autorul arată substratul acestor „teorii” și caracterul lor vădit reacționar.

Dintre materialele de istorie veche semnalăm miscelaneul lui P. Oliva, *Cu privire la problema tiraniei grecești vechi* (nr. 4, p. 869—874) în care se face o discuție pe marginea unui articol al lui H. J. Diesner privind aceeași temă¹. Autorul este de acord cu felul în care a fost prezentat în acest articol rolul vechii tiranii grecești în lupta cu aristocrația gentilică, făcînd în plus o serie de precizări. Se subliniază îndeosebi faptul că drumul lui Pisistrate pentru dobîndirea puterii a fost mult mai sinuos, trebuind să-și alăture mai întîi pe paralieni împotriva pedienilor, apoi după conflictul cu Megacles, pe diacrieni împotriva paralienilor. Se arată de asemenea rolul tiraniei vechi în dezvoltarea bazelor economiei sclavagiste și se face o critică aspră încercărilor de modernizare ale istoricului

englez P. N. Ure, care pune semnul egalității între Grecia veche și Anglia Tudorilor și califică pe tirani drept „marchant princeps”.

Dintre studiile de istorie medie, semnalăm M. Unger, *Bernard de Clairvaux și cruciada împotriva slavilor din anul 1147* (nr. 1, p. 80—90), în care e combătută poziția apologetică a expansionismului, — în spiritul reacționarului Institut de cercetări răsăritene a istoricului vest-german W. Schlesinger². Misiunea cruciaților germani era în realitate cotropirea teritoriilor din răsărit; formula: „cristelnița sau moartea” însemna de fapt pentru localnici „subjugarea feudală sau moartea”.

Feudalismului din Peninsula Balcanică îi sînt consacrate două interesante studii: D. Anghelov, *Relațiile feudale și lupta de clasă în statele balcanice în evul mediu țrziu (sec. XIII—XV)* (nr. 6, p. 1283—1308) și E. Werner *Formele rentei funciare în Balcani: istoria agrară a Macedoniei și așa-numita criză a feudalismului* (nr. 2, p. 331—345). Prof. Anghelov, în studiul său, analizează situația celor trei state balcanice — imperiul bizantin, țaratul bulgar și regatul sîrb — în evul mediu țrziu, oprindu-se asupra principalelor clase dominante (senatori, înalți funcționari civili și militari, boieri, vlesteli, clerul înalt și o bună parte din călugări) și exploatate (parioikoi, misthoi, eleutheroi, otroci, tehnitari, meropsi, sokolnici, vlahi). În lupta de clasă, de partea țărănimii se alătură și țărgoveții în special în Bizanț. „În cursul sec. XIII—XV — precizează autorul — renta feudală a luat în fiicare din statele balcanice — Bizanț, Serbia, Bulgaria — aspecte și particularități specifice, a îmbrăcat în diferite state forme distincte, în funcție de condițiile locale istoricește constituite. De aceea nu putem să vorbim în general, în Balcani, despre o rentă feudală în evul mediu țrziu, ci trebuie să tratăm această rentă aparte pentru fiecare din cele trei state balcanice” (p. 129-4). În Bizanț se constată o tendință

¹ H. J. Diesner, *Probleme der altgriechischen Tyranie*, în „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, an. VI (1958), nr. 4, p. 841—849.

² W. Schlesinger, *Die geschichtliche Stellung der mittelalterlichen deutschen Ostlewegun*, în „Historische Zeitschrift”, München, CLXXXIII (1857), p. 517 și urm.

spre renta în bani, în celelalte state domină renta în produse. Distrugerea păturilor libere ale țărănimii a lipsit statele respective de producători direcți și ostași, grăbindu-le căderea sub turci.

E. Werner pornește în studiul său de la analiza unei lucrări mai vechi a lui D. Anghelov¹ și trece în revistă pe marii feudali din Balcani, insistând în special asupra marelui domeniu bisericesc, reprezentat prin mănăstiri ca cea din Skoplie, Prilep, Preșovo, Chtetovo, Lesново și fundațiile atonite Hilandar, Pantelimon etc. În ceea ce privește o „criză a feudalismului” în această perioadă, părerea autorului este că nu se poate vorbi de o criză propriu-zisă, ci numai de o simplă posibilitate, de o formă abstractă lipsită de un conținut real, și ca atare propune să se renunțe la acest termen impropriu.

A. Mika, în *Urmările sociale și politice ale mișcării revoluționare husite în regiunile agrare ale Boemiei* (nr. 4, p. 810—841) se ocupă de un aspect mai puțin cunoscut al mișcării husite și anume legăturile cu producătorii agricoli. În această perioadă se constată o circulație mai activă a mărfurilor cerealiere, ceea ce duce la o creștere a bunei stări a țăranilor înstăriți. Datorită dezvoltării rentei bănești, se intensifică însă exploatarea maselor aservite, fapt care le face să se alăture mișcării husite antif feudale.

Un interesant studiu de istorie modernă este acela al lui Zsigmund Pál Pach, referitor la *Cîteva trăsături caracteristice ale așa-numitei căi prusace în agricultura ungară în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea* (nr. 6, p. 1231—1255). Autorul face o aplicare a tezei leniniste privitoare la căile dezvoltării capitalismului în agricultura din Ungaria și arată că în această țară înlăturarea formelor de aservire feudală a producătorilor direcți de la sate nu s-a făcut „de jos” de către democrația țărănească, ci „de sus” de către aristocrația comunală liberală care s-a constituit în clasă conducătoare în revoluția

burgheză. Ca atare, eliberarea de servitutea feudală s-a făcut fără împroprietărire, iar în 1867 burghezia maghiară ajunge la un compromis fătîș cu moșierimea în cadrul dualismului austro-ungar. Dezvoltarea căii prusace în agricultura Ungariei e analizată comparativ cu starea din Rusia, însă în timp ce în aceasta din urmă situația a fost examinată și rezolvată concret de către partidul marxist-leninist, în Ungaria situația a rămas confuză datorită liniei oportuniste promovată de social-democrația de dreapta, de-abia după izgonirea regimului hortist putîndu-se pune bazele desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice.

Dintre studiile de istorie contemporană semnalăm în primul rînd H. Köller, *Situația mișcării muncitorești din Franța în timpul revoluției din Noiembrie* (nr. 6, p. 1321—1337) în care se analizează starea de avînt revoluționar existentă în această țară în perioada cuprinsă între sfîrșitul anului 1918 și începutul lui 1919, după instaurarea puterii „sfaturilor” în Germania ca urmare a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Perioada este caracterizată prin mari manifestații ale maselor muncitorești mobilizate de ziarul „Humanité”, prin solidaritate frățească cu revoluția socialistă din U.R.S.S. și mișcarea revoluționară germană, prin respingerea planurilor intervenționiste ale imperialiștilor și prin transformarea Secțiunii Franceze a Internaționalei Comuniste în Partidul Comunist din Franța.

Într-un studiu de specialitate, W. Ruge face o critică aspră „Istoriei Republicii de la Weimar” de E. Eyck (nr. 4, p. 725—754) și denaturărilor săvîrșite de acest istoric vest-german într-o problemă atît de însemnată, deoarece — așa cum o definește istoriografia marxistă — „istoria republicii de la Weimar este istoria luptei necurmăte dintre reacțiune și progres, dintre forțele războiului și ale păcii, dintre catastrofă și salvarea națională”. După ce face o analiză a esenței evenimentelor și o periodizare științifică, autorul arată în concluzie că „lucrarea lui Eyck aruncă un vâl asupra originii greșelilor și catastrofelor contemporane și falsifică adevărul. Prin aceasta

¹ D. Anghelov, *Аграрные отношения в северна и средна Македония*, Sofia, 1958.

citorul este orientat împotriva dușmanului de moarte al fascismului și a salvatorului națiunii — împotriva proletariatului revoluționar și a partidului său — este împins la sprijinirea aceluiași forțe care se străduiesc astăzi din nou în Germania occidentală să instaureze o dictatură fățișe a monopolurilor și să dezlănțuie un al treilea război mondial” (p. 754).

Politica agrară a fascismului german ca mijloc de pregătire a celui de-al doilea război mondial (nr. 6, p. 1205—1230) formează obiectul unui studiu a lui Karl-Dieter Hoefft. Autorul arată cum, asigurându-și sprijinul direct al junkerilor și al chiaburilor, cîrmuitorii naziști, la adăpostul unor formule demagogice — „sînge și pămînt”, comunități agrare, gospodării ereditare etc. — au impus țărănimii o muncă istovitoare și o mizerie crîncenă, pentru a-și putea asigura rezervele de produse agricole necesare pregătirii războiului de agresiune. P.C. din Germania a demascat această acțiune și a organizat „Frontul țărănesc” — cunoscut și sub denumirea de „Frontul verde” — și „Uniunea agrară” pentru a apăra drepturile maselor muncitoare de la țară.

Studiile *Criza din mai 1938 în istoriografia germană occidentală* (nr. 1, p. 60—79), de K. Koeniger și *Cehoslovacia și Munchen-ul* (nr. 1, p. 23—59), de V. Král analizează situația internă și externă care au dus la ocuparea Cehoslovaciei de către fasciștii germani în preajma celui de-al doilea război mondial. Concluzia la care ajunge Koeniger este că așa-numita „criză din mai” n-a fost decât un pretext pentru hitleriști de a trece la acțiune; planurile fuseseră întocmite cu ani înainte și punerea lor în aplicare a fost ușurată de politica împăciuitoare (*policy of appeasement*) a politicianilor occidentali. Faptul reiese și mai clar din articolul lui V. Král, în care e analizată complicitatea marii burghezii cehoslovace la această acțiune. Pentru a-și consolida pozițiile după pacea de la Versailles, această burghezie se grăbise pe de o parte să decreteze o „naționalizare” al cărei singur scop era o concentrare și o centralizare cât mai accentuată a capitalului, iar pe de altă parte

ducea o politică șovină de învrăjbită a naționalităților conlocuitoare. Aceasta a slăbit puțința de rezistență în fața agresiunii hitleriste, care a fost ușurată și de renunțarea la „garanții” din partea statelor capitaliste occidentale prin capitularea de la München. Singur P.C. din Cehoslovacia a chemat masele la rezistență armată în fața trădării burgheziei.

A. Teichova analizează într-un studiu *Încercările anglo-germane pentru un compromis secret în preajma celui de-al doilea război mondial* (nr. 5, p. 755—796). Este vorba de convorbirile secrete anglo-germane dintre 15 martie—21 august 1939 în care, nesocotindu-se propunerile sovietice concrete de stăvilire a agresiunii, se încearcă o tranzacție pe seama micilor state în legătură cu pretențiile germane la „spațiul vital” și „sfere de influență”.

Concluzia la care ajunge autorul este că „Marea Britanie nu era dispusă să cedeze pozițiile ei economice, așa cum îi pretindea Germania. Imperialismul britanic nu este însă în stare să-și păstreze aceste poziții în fața rivalului său imperialist fără război” (p. 796).

În articolul *Planul Barbarossa în politica și strategia Germaniei hitleriste în 1940/1941* (nr. 3, p. 529—552) se analizează planul de cîmpire a teritoriilor de răsărit întocmit de fasciștii germani în 1940, o dată cu proiectul „Seelöve” de invadare a Angliei. Planul prevedea cîmpirea și distrugerea U.R.S.S. printr-un război fulger, anexarea Ucrainei și a celorlalte regiuni răsăritene, exterminarea comuniștilor și exploatarea populației printr-un regim colonialist sub supravegherea unor cîrmuitori germani.

Un număr de studii — Fr. Köhler, *Germania în perioada de la eliberarea de sub jugul fascist pînă la fundarea Republicii Democratice Germane* (nr. 3, p. 553—546), St. Doernburg, *Cu privire la lupta pentru lichidarea puterii economice a capitalului monopolist din Germania răsăriteană, 1945—1946* (nr. 3, p. 484—528), S. Thomas, *De la „Comisia europeană de avizare” pînă la violarea de către puterile occidentale a tratatelor asupra sistemului de control și a zonelor de ocupație din Germania*

(nr. 4, p. 842—857) — privesc probleme legate de construcția de stat și economică din R. D. Germană, politica partidului, lichidarea bazelor marii producții capitaliste, lupta împotriva opoziției cercurilor militariste și revanșarde și a uneltirilor imperialiștilor occidentali, precum și o încercare de periodizare pe baze marxist-leniniste a istoriei Germaniei în perioada creării bazelor socialismului.

Prin varietatea materialului publicat, prin însemnătatea problemelor și prin seriozitatea tratării, cele șase numere din revista istoricilor marxiști germani apărute în 1959 constituie un îndrumător și un instrument de lucru deosebit de util pentru studierea diferitelor ramuri ale disciplinei istorice.

L.P. Marcu

ISTORIA ROMÂNIEI

ERICH DUVOWY, *Sighișoara, un oraș medieval*, Editura tehnică, București, 1957, 196 p.

Lucrarea prezintă unul din cele mai vechi orașe ale țării sub toate aspectele, mai ales cel arhitectural și urbanistic.

Se arată mai întâi așezarea geografică și importanța cultural-istorică și economică a orașului, situat într-un cadru natural plin de pitoresc, cu izbitorul contrast între vechea Cetate de pe deal și Orașul de Jos, care-i dau pe lângă frumusețea peisajului un evident caracter medieval. Apoi se face istoricul orașului. Întemeiat în sec. XII într-o regiune de străvechi așezări omenești, burgul Schässburg sau Sighișoara s-a dezvoltat de-a lungul secolelor ca un oraș de meșteșugari și negustori, care, organizați în bresle, l-au întărit cu ziduri, i-au asigurat prosperitatea și l-au făcut centrul sașilor din Transilvania. Împlctindu-se cu istoria însăși a Transilvaniei, orașul a participat la viața socială și politică a ei, devenind centrul reacțiunii nobiliare organizată în „Unio trium nationum” în timpul marilor răscoale țărănești din sec. XV—XVI. Loc al multor răscoale ale micilor meseriași, calfe și lucrători împotriva aristocrației meșteșugărești și negustorești aliată cu fiscalul regal în exploatarea maselor, Sighișoara a rămas multă vreme tipul orașului medieval, ferecat între propriile sale ziduri și interese, cu faimă prin vestiții săi meșteșugari, mai ales aurari, și întinse legături comerciale. De abia după

revoluția de la 1848—1849 din Transilvania, prin înlăturarea privilegiilor feudale ale patri-ciațului săsec și prin libertățile economice care au dus la dcstrămarea breslelor, la apariția relațiilor capitaliste s-a schimbat caracterul economic medieval. Se face apoi o amplă și interesantă descriere arhitectural-urbanistică a Cetății. Cu vechile-i ziduri și turnuri, construite, îngrijite și apărate de meseriașii breslași, cu străzile, piețele, cascle, monumentele de artă, dintre care cel mai valoros este biserica de pe deal, analizate cu vădita intenție de a soluționa problemele arhitecturale tehnice, pe care le ridică, se conchide că Cetatea Sighișoarei rămîne un monument de o însemnată valoare istorică și cultural-artistică. Aceeași descriere interesantă se face și Orașului de Jos, format în jurul Cetății. Tipul de casă țărănească franconă întîlnit aici, specific coloniștilor germani cu transformările ei impuse de îndeletnicirile meșteșugărești și comerciale alc acestora, care tip s-a generalizat, reține atenția autorului. În ultima parte se înfățișează viața actuală a orașului și perspectivele de viitor. Datorită marilor transformări economice, sociale și politice din țara noastră, viața actuală a orașului se desfășoară astăzi într-o atmosferă de prictenie și colaborare, care a înlăturat exclusivismul de altădată. Continuînd să fie astăzi locul de întîlnire al populației rurale de diferite naționalități din împrejurimi, orașul trăește noua viață economică socialistă. Iar activitatea culturală a

oraşului sporeşte pe zi ce trece. Se arată perspectivele de dezvoltare economică a oraşului. Acum se construieşte un combinat pentru industria ceramică şi sticlei, iar în viitorul apropiat este proiectată crearea altor întreprinderi, care să valorifice resursele minerale locale. Prin arhaismul arhitectural urbanistic şi pitorescul său deosebit el exercită o mare atracţie asupra tuturor celor care vor să cunoască vechile oraşe ale ţării. Se recomandă deci, ca planul de sistematizare al oraşului să respecte vechea lui înfăţişare.

La sfârşit se adaugă o listă bibliografică şi un indice. Peste 100 de imagini din oraş, o hartă a regiunii, numeroase planuri vechi şi noi ale oraşului, machete şi relevee ale monumentelor descrie sînt încadrate în expunere, fapt care uşurează înţelegerea şi urmărirea descrierilor.

Desigur că lucrarea, prin prezentarea oraşului Sighişoara, cu tot complexul său arhitectural şi urbanistic, aduce o preţioasă contribuţie la cunoaşterea oraşului medieval din Transilvania. Descrierea diferitelor influenţe de stil în arhitectură, pictură, sculptură, care uneori se suprapun în unul şi acelaşi monument, dă posibilitatea să se poată urmări în mic evoluţia întregii arte a saşilor din Transilvania. Interesul pe care-l prezintă pentru istorie lucrarea constă-n aceea că din analizarea sub aspect arhitectural şi urbanistic a acestui oraş, unic în felul lui, se defineşte tipul oraşului medieval transilvănean cu elementele sale specifice, rezultat al unei îndelungate evoluţii istorice. De aceea, prezentarea trecutului oraşului este binevenită.

Dar, deşi autorul se străduieşte s-o facă cât mai completă, totuşi neglijează unele aspecte, care, după părerea noastră, nu puteau lipsi. Aşa de pildă, viaţa culturală a oraşului, mai ales după introducerea Reformei, cînd Sighişoara devine un centru cultural important alături de Braşov şi Sibiu, este neglijată. Au existat în oraş o şcoală germană, o tipografie unde s-au tipărit cărţi, reprezentanţi ai culturii germane, a căror activitate trebuia

menţionată. Apoi, arta aurarilor sighişoreni a avut o faimă mult răspîdită în sec. XV—XVII. Piese de mare valoare artistică, existente-n inventarul multor muzee din ţară şi străinătate au ieşit din atelierele acestor aurari. Era necesar deci ca autorul să consacre cîteva pagini acestei arte pentru deplina informare a cititorului. De asemenea legăturile comerciale şi politice ale oraşului cu Moldova şi Ţara Romînească asupra cărora arhivele păstrează mărturii şi s-au făcut studii, n-au fost arătate în mod suficient. Nu se arată în mod clar nici soarta populaţiei băştinaşe romîneşti existentă aici la colonizarea saşilor şi nici împrejurările, care au înlesnit mai tîrziu pătrunderea romînilor în viaţa economică a oraşului. De asemenea, întrucît lucrarea nu se mărgineşte doar la descrierea oraşului medieval, era necesar un titlu mai cuprinzător.

Prezentarea grafică corespunde în mare măsură cerinţelor sporite ale cititorilor. Era necesar totuşi, ca hărţile şi planurile să aibă indicate punctele cardinale pentru orientarea justă a aşezării oraşului.

N.G.

C. VELICHI, *Aşezămintele coloniştilor bulgari din 1830*, în *Romanoslavica*, III, Bucureşti, 1956, p. 117—135.

Referindu-se la comentarea de către acad. P. Constantinescu-Iaşi a unui „aşezămint” al coloniilor bulgare alcătuit în 1857 autorul subliniază existenţa altor „aşezămint” încă din anul 1830, care privesc pe coloniştii bulgari aşezaţi la noi în urma războiului ruso-turc din 1828—1829. Aflate la Arhivele Statului din Bucureşti în fondul Vistieria, cele două documente cuprinzînd aceste aşezămint (iunie 1830 în Moldova şi august acelaşi an în Ţara Romînească) au fost publicate parţial în epoca respectivă. Autorul are acum prilejul să le publice integral însoţindu-le cu un scurt comentariu introductiv.

Astfel aflăm că în aprilie 1830, generalul Kiselef cerea Divanului să ia măsuri pentru reglementarea situației în care se afla un mare număr de băjenari bulgari trecuți în Principatele Române încă din primele zile ale războiului, și care inițial se bucurau de o scutire totală de orice biruri pe timp de 8 luni de la venirea lor. Primul așezământ este elaborat de Obșteasca Adunare a Divanurilor Moldovei și ceea ce atrage deosebit atenția este minuțiozitatea elaborării unui complex de măsuri menit să asigure brațe de muncă boierilor români, iar prin înlesniri fiscale temporare să atragă și să fixeze de pământul acestora pe unii locuitori din sudul Dunării fugiți de acolo de insuportabilul jug al feudalilor otomani. Deși așezământul din Țara Românească este mai puțin întins, întocmit „după chibzuirea Obșteștii Adunări a Divanurilor”, el nu este cu nimic mai puțin decât cel din Moldova în a consfinți legarea pe pământul „stăpînului de moșie” atât prin dijma în produse pe care sînt datori „a o căra în sat la locul ce se va arăta de către stăpîni” cît și prin cele 24 zile pe an ce „fieșcare locuitor este dator a lucra stăpînului de moșie”.

Limitarea gospodăriei proprii la o suprafață anumită („o casă cu îngrăditură și loc pentru grădina de 400 stînjani pămînt curat”), la un număr restrîns de vite de muncă („cinci capete de dobitoace”), enumerarea pe larg a lucrului ce trebuie efectuat în cele 24 de zile de clacă pe an, obligația către stăpînul moșiei de a-i face transporturi cu carul, de a-i plăti în rate eșalonate pe anii următori în muncă la prețul zilei avansul acordat în vite („boi, vaci, cai și alte neapărat trebuincioase la cea întîi așezare”) sînt condiții care caracterizează înăsprirea exploatării țărănimii în deceniile 3 și 4 ale secolului al XIX-lea, ca urmare a necesității producerii unei cantități sporite de cereale-marfă solicitată de dezvoltarea continuă a circulației bănești, a creșterii orașelor și comerțului internațional.

În schimbul unei scutiri fiscale complete pentru primii 3 ani și a unei înlesniri la jumătate în următorii 7 ani, statul, instrument al moșierilor și mănăstirilor, mari proprietari

funciari, asigură întărirea economică a acelorora ale căror interese le servește prin aplicarea forței (... „pîrcălabul ... va trimite asupra răului de plată băjenar un dorobanț spre împlinire ... dorobanțul trimis nu va pricinui nici un fel de pagubă satului, ci va trage drept la cel zăbavnic de plată, care spre ostîndă să va îndatora să hrănească pe dorobanț și calul lui pînă ce își va îstovi datoria”).

Sînt publicate de asemenea și „Privilegiile acordate slivnenilor pentru întemeierea orașului „Noul Sliven”” precum și o „Înștiințare” prin care se amintea coloniștilor bulgari la 20 septembrie 1834, condițiile în care li s-a permis așezarea, îndatoririle ce le au precum și modul în care vor fi sancționați pentru neîndeplinirea obligațiilor ce le-au fost impuse.

Prezentarea acestor documente prețioase pentru înțelegerea situației social-economice a țărilor române în prima jumătate a secolului al XIX-lea ar fi interesat mai mult dacă pe lîngă evenimentele politice care au dus la elaborarea lor, s-ar fi făcut și o succintă analiză a condițiilor social-economice care le-au generat, în lumina lucrărilor clasice ale marxism-leninismului cu privire la descompunerea feudalismului și apariția relațiilor de producție capitaliste.

L. St.

TAPPE E. D., *A rumanian manuscript miscellany in the John Rylands Library*, extras din „Bulletin of the John Rylands Library”, vol. 42, no. 2, March, 1960, p. 481–492.

John Rylands (1801–1888) a fost un bogat industriaș englez, din averea căruia soția a întemeiat în 1899 o bibliotecă la Manchester, renumită mai ales prin colecții rare de manuscrise și cărți vechi. În Biblioteca Rylands, E. D. Tappe, lector de limba și literatura română la Universitatea din Londra, a descoperit un manuscris miscelaneu românesc de format mic (235 × 180 mm), care cuprinde următoarele texte religioase: „Mi-

nunile Maicii Domnului" în versiunea lui Agapie Landos, 'Αμαρτωλῶν σωτηρία, tipărită la Veneția, 1641 (f. 3—105^v). De la f. 106 150^v sînt copiate rugăciuni, fabulele („pildele") din cunoscutul roman medieval „Varlaam și Ioasaf", „Minunile sf. Nicolae" și alte povestiri cu conținut laic („Istoria unui împărat foarte scump"). A treia parte a manuscrisului începe cu f. 151 și cuprinde pînă la sfîrșit (f. 178^v) texte de oratorie religioasă funerară, hagiografice și interpretări liturgice, acestea din urmă copiate din cartea *Proofta*, tipărită la Rîmnic în 1749.

Manuscrisul a fost copiat, după cum se arată în mai multe însemnări (f. 147^v, 155^v, 178^v), de cunoscutul cărturar din Transilvania, Matei Voileanu, în lunile mai—dec. ale anului 1768: „Je-am scris eu logofătul Mathei Voileanul Bătrînul, cînd am șazut în Șoimușul

romînesc, în anul 1768, dec. 31". Acest ms. a făcut parte din biblioteca lui Moses Gaster, învățatul filolog, istoric literar și folclorist român, expulzat în mod abuziv, de guvernul liberal, în 1885. Ca o completare a studiului lui E. D. Tappe, în special la p. 490—492, unde se publică în „apendice" lista manuscriselor rămase de la Matei Voileanu Bătrînul (a fost și un Matei Voileanu „junior"), adaugă Biblioteca Acad. R.P.R. mai posedă ms. 3399 (anul 1748—1749) și mss. 2955 (anul 1758) rămase de la același cărturar: primul ms. cuprinde povestiri din hronograf și din pateric, al doilea ms. conține „Psaltire cu tîlc".

Studiul lui E. D. Tappe este prețios și folositor celor care studiază cultura și literatura romînească medievală.

D. S.

ISTORIA U. R. S. S.

*, *Крестьянское движение в России 1890—1900 гг.* Culegere de documente sub redacția lui A. V. Șapkarina, Ed. pt. lit. social-ecologică, Moscova, 1959, 747 p.

Pentru a înțelege mișcarea țărănească din anii 90 ai secolului al XIX-lea, cauzele apariției și particularitățile de dezvoltare ale acestei mișcări, este necesar să avem în vedere principalele trăsături ale vieții social-economice din acea perioadă.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, Rusia țaristă a pășit în urma altor țări capitaliste la imperialism. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea industria rusă a făcut un salt în dezvoltarea sa. Cele mai mari succese s-au obținut în domeniul metalurgiei, industriei de combustibil; au crescut centre noi industriale ca cele din Donbas, Krivorojie, Bacu. Valoarea globală a producției industriale care a reprezentat în anul 1890 1502,7 mil. ruble, a atins în 10 ani suma de 3005,9 mil. ruble. Prin concentrarea industriei și a muncitorilor la cele mai mari uzine și fabrici, Rusia a întrecut Germania, care în acel timp

era cea mai înaintată țară din Europa din punct de vedere industrial.

Cu toată dezvoltarea sa economică Rusia rămînea în urma principalelor țări capitaliste. Cauza acestui fapt o constituia multiplele rămășițe feudale în viața economică, politică și culturală a țării. Prin lichidarea iobăgiei, s-au creat premisele necesare pentru dezvoltarea relațiilor capitaliste și în agricultură. În satul rus a avut loc un proces neîntrerupt de ruinare a țărănimii, de diferențiere. Capitalismul în agricultura rusă s-a dezvoltat încet și chinuit pentru masele țărănești.

Cea mai importantă particularitate a gospodăriei moșierești la sfîrșitul secolului al XIX-lea era menținerea sistemului dijmei la tarla, cauză principală a rămînerii în urmă a agriculturii. O altă cauză a situației grele a țărănimii au fost ratele enorme de despăgubire, care erau de două ori mai mari decît rentabilitatea gospodăriei. Aici se adăugau și diferite impozite către stat și zemstva și de asemenea corvoadele.

În aceste condiții social-economice și politice se dezvoltă mișcarea țărănească din

ultimul deceniu al sec. al XIX-lea. În comparație cu mișcarea țărănească precedentă, mișcarea deceniului 10 avea trăsături noi și importante: ceea ce este caracteristic, această mișcare avea loc nu numai spontan, ci și sub influența mișcării muncitorești. Formele și scopul manifestărilor țărănești se schimbau în funcție de condițiile locale și de timp.

Documentele din această culegere au fost descoperite în Arhivele Centrale Istorice de Stat din Moscova și Leningrad. Au fost cercetate fondurile Consiliului de Miniștri, Ministerului de Justiție și Ministerului Afacerilor Interne (Departamentul poliției, Secția de zemstvă, Departamentul afacerilor generale). Cea mai mare parte a documentelor au fost descoperite în fondurile Ministerului Afacerilor Interne sub conducerea căruia se găseau toate organele importante care dirijau viața internă a statului. Documente valoroase care dezvăluie tabloul situației economice a satului sînt jalbele țăranilor asupriți de către moșieri și autoritățile locale. Jalbele țăranilor sînt însă de obicei întocmite de avocați, deci nu totdeauna reflectau exact starea de spirit care domnea în rîndul țăranimii.

Izvoarele de bază care ne informează concret despre apariția, dezvoltarea și rezultatul tulburărilor țărănești sînt informările guvernatorilor, șefilor jandarmeriilor guberniale, dările de seamă anuale ale guvernatorilor înaintate țarului, rapoartele procurorilor, rapoartele Ministerului Justiției și Ministerului Afacerilor Interne.

Aceste documente au fost analizate critic, avînd în vedere caracterul lor de clasă. Informările guvernatorilor despre mișcarea țărănească au fost întocmite imediat după faptele concrete și conțin un material concludent. Rapoartele anuale ale guvernatorilor vorbesc mai mult despre numărul populației, despre situația industriei și agriculturii. Acolo unde se amintește despre tulburări țărănești, cauzele lor sînt arătate unilateral și foarte des se ascund proporțiile lor. În culegerea sus-amintită se publică acea parte a rapoartelor

în care într-o oarecare măsură se vorbește de mișcarea țăranilor.

Importante sînt informările șefilor jandarmeriei guberniale întocmite pentru departamentul poliției, ca documente secrete; ele arată mai profund cauzele și caracterul luptei țărănești, dezvăluie situația grea de la sate: lipsa de pămînt, foametea, abuzurile funcționarilor și altele.

O importantă grupă a acestor documente scoase din fondul Ministerului de Justiție, incluse în culegere, sînt materialele emise de către procurori. În majoritatea cazurilor, aceste documente redau un tablou mai veridic al tulburărilor țărănești, insistînd asupra cauzelor lor și asupra etapelor de dezvoltare. De asemenea, în aceste documente sînt demascate acțiunile și abuzurile autorităților locale. Totuși, și ele trebuie analizate critic, avînd în vedere caracterul lor de clasă.

În baza circularei Ministerului de Justiție din 7 iulie 1898 au fost făcute corapoarte cu privire la tulburările țărănești din perioada 1 ian. 1896—1 iulie 1898 (doc. nr. 150).

În culegere sînt incluse și cîteva materiale cu caracter juridic provenite de la instanțele inferioare, materiale care dau o imagine mai cuprinzătoare a mișcării țărănești.

Documentele din culegere sînt aranjate pe ani, iar în interior sînt sistematizate pe gubernii. Afară de aceasta documentele sînt unite printr-o temă comună, iar în interiorul temei sînt așezate în ordine cronologică. Documentele au adnotații în care se arată adresantul și de cine au fost emise; ele sînt datate după stilul vechi. De asemenea se arată unde sînt păstrate și dacă au mai fost sau nu publicate.

La sfîrșit se dau anexe în care sînt enumerate documentele, culegere de legi cu scurte rezumate, cronică mișcării țărănești în Rusia pe perioada 1890—1900, indice geografic și nominal. În cronică se arată și publicațiile anterioare.

E. B.

N. A. BAKLANOVA, *Торгово-промышленная деятельность Калмыков в второй половине XVIII в. К истории формирования русской буржуазии*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 292 p.

Interesanta monografie a cercetătoarei sovietice N. A. Baklanova, cu privire la dezvoltarea afacerilor comerciale şi industriale ale familiei Kalmîcov din Nijni Novgorod, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, constituie o contribuţie din cele relativ încă puţine la număr în istoriografia sovietică, adusă la cercetarea monografică a evoluţiei unor întreprinderi cu caracter comercial şi industrial, cu privire la istoria formării burgheziei ruse.

Cartea cuprinde 5 capitole, are o introducere şi concluzii. În anexă sînt date 9 documente, unele din ele fiind alcătuite din mai multe acte. Un indice al numelor de locuri şi altul al numelor de persoane, precum şi un glosar al termenilor vechi şi necunoscuţi întregesc şi fac cititorului şi mai accesibilă această carte a cărei expunere este destul de atrăgătoare, cu toate că autoarea a avut la îndemînă un material arid şi în multe privinţe incomplet. Cele 16 ilustraţii, reprezentînd stampe, gravuri şi scrisori contemporane, sînt binevenite în cadrul unei lucrări de acest gen.

Autoarea începe monografia cu expunerea istoricului întreprinderii familiei — celor trei fraţi — Kalmîcov. În deceniul al 7-lea avînd o situaţie încă modestă în slobozia mănăstirii Blagovestensk de lângă Nijni Novgorod, deja în deceniul al 9-lea Kalmîcovii se bucură de o reputaţie de mari negustori şi antreprenori. Evoluţia întreprinderii lor este urmărită în carte de la început pînă la sfîrşit pe baza materialului inedit din arhiva familiei. Prosperitatea Kalmîcovilor s-a datorat lipsei de scrupule în folosirea mijloacelor de a realiza cîştiguri, spiritului lor întreprinzător, dar şi măsurilor protecţioniste ale guvernului. Acest lucru se vede mai ales în capitolul II care se referă în întregime la dezvoltarea reţe-

lei întreprinderii şi la metodele de conducere a acesteia (p. 34—61).

Capitolul III, cel mai mare şi cel mai important, are şase părţi, fiecare avînd ca obiect un alt aspect al problemei.

Luînd în antrepriză mai întîi transportul şi livrarea de peşte de la gurile fluviului Volga pînă la N. Novgorod şi mai departe pînă la Moscova, Kalmîcovii încep să facă negoţ mai întîi cu peştele de prisos, apoi şi pe cont propriu. Iniţial acest negoţ al lor este întîmplător, apoi el devine tot mai sistematic, pînă ce se transformă în îndeletnicire permanentă şi practică pe scară întinsă (p. 61—75).

Necesitatea unor cantităţi însemnate de sare la conservarea şi transportul peştelui a făcut pe Kalmîcovi să-şi organizeze procurarea ei, iar de aci au trecut la folosirea sării în scopuri de afacere. Ei au ajuns să aibă magazine stabile pentru comercializarea sării în numeroase localităţi de-a lungul Volgăi. Realizau venituri însemnate, folosînd sarea şi ca mijloc de plată în loc de bani, pentru cărăuşii angajaţi la ei (p. 75—83).

Luarea în antrepriză a transportului de cereale pentru Astrahan şi luarea otcupului de strîngere a dărilor în cereale de la populaţia nerusă a făcut din Kalmîcovi mari antreprenori, cu o sferă de activitate extinsă pînă la Caspica şi pînă la gurile Donului (p. 84—95). Luarea în antrepriză a vînzării băuturilor a făcut de asemenea din ei mari scupşicii care numai din acest negoţ realizau 50—100 % venituri. Cazul Kalmîcovilor atestă încă o dată fenomenul constatat în legătură şi cu alte întreprinderi similare că povărnagii şi antreprenorii de băuturi au jucat un rol de seamă ca factori care transferau capitalurile în întreprinderi cu caracter industrial (p. 96—108).

Necesităţile crescînde ale transportului mărfurilor lor au determinat în cele din urmă pe Kalmîcovi să renunţe la corăbii închiriate şi să-şi procure corăbii proprii. Existau mai multe şantiere pe Volga în care ţărani deja specializaţi construiau corăbii pentru casa comercială a Kalmîcovilor. Kalmîcovii mai făceau comerţ destul de întins şi cu

orientul, aducând covoare, mătăsuri, piei, postavuri (p. 123—130).

În concluzie, reiese că ocupațiile constituiau baza întregii întreprinderi a Kalmicovilor. Volumul mare al transporturilor efectuate de ei arată că s-au dezvoltat legăturile interregionale.

În capitolul IV (p. 131—172) este vorba de categoriile de lucrători angajați la întreprinderile Kalmicovilor. Pe baza datelor din materialele studiate, autoarea îi împarte pe lucrătorii angajați la Kalmicovi în trei grupuri. Primul grup, alcătuit din lucrători în transporturi, se împarte la rândul său în corăbieri care transportă sare și alte mărfuri și în cărăuși care efectuează transportul acestora și mărfuri iarna, cu sania. Din grupul al doilea făceau parte lucrătorii care deserveau diferite sectoare de activitate a Kalmicovilor (p. 166—169). Lucrătorii din aceste două grupuri erau angajați ca salahori. Oamenii cumpărați și aserviți, alcătuiind al treilea grup, erau folosiți la treburile casei. Rolul cel mai de seamă dintre toate categoriile de lucrători, l-au jucat la înflorirea întreprinderii Kalmicovilor corăbierii și cărăușii.

Angajarea lucrătorilor prin zapis, aici, ca și în alte cazuri similare din Rusia, arată că se produce fenomenul lărgirii pieței forței de muncă, determinată de creșterea producției. Autoarea cărții găsește în aceasta o caracteristică a acumulării primitive a capitalului în Rusia.

În ultimul capitol sînt prezentate „trăsăturile afaceristului negustor și industriaș de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea” adică: viața particulară, concepțiile, relațiile Kalmicovilor. Aici sînt prezentate datele privitoare la cămătăria, răpirea de copii și furturi practicate uneori de Kalmicovi.

Casa Kalmicovilor a prosperat datorită, printre altele, și politicii guvernului de acordare de privilegii antreprenorilor. Lipsa însă a unui capital circulant și lipsa instituției creditului în general, iar în cazul Kalmicovilor și lipsa de moșii, a contribuit din plin la decăderea rapidă a Casei Kalmicovilor, după numai 35 ani de existență.

Importanța monografiei constă în faptul că ea ilustrează unele teze generale privind acumularea primitivă a capitalului și formarea pieței pe întreaga Rusie, în stadiul ei inițial.

Cercetătorul român găsește în această carte un bun exemplu în ce privește metoda de studiu aplicată la cercetarea monografică a evoluției unor întreprinderi particulare. La noi asemenea probleme au fost studiate prea puțin, deși materiale de arhive există. Case comerciale și de antrepriză ca acelea ale Hagi Ianușeștilor, Hagi Pop, ale Meitanilor, Sachelarilor ș. a. din Țara Românească (existente în primele decenii ale secolului al XIX-lea) pot fi obiectul unor cercetări de genul monografiei istorice prezentate.

S. I.

ISTORIA UNIVERSALĂ

IOSEF MACUREK, *K otázce české listiny a české kancelare na dvore uherském v 2 pol. 15 století (v letech 1486—1490)*. (În problema diplomei cehe și a cancelariei cehe la curtea ungară în a 2-a jumătate a sec. XV (în anii 1486—1490)), în *Historický Casopis* (Revista istorică), 1958, VI, nr. 4, p. 560—569.

a fost folosită în cancelaria regală ungară, fiind impusă de necesități practice, de relațiile Ungariei cu țările cehe și cu populația slovacă trăind în interiorul Ungariei, ca și de legăturile cu garnizoanele maghiare, aflate în Ungaria sau în afara ei și care constau în mare parte din elemente slave (cehe, sârbești, croate). În legătură cu aceasta prof. Macurek publică în note câteva acte cehești provenind de la regele Vladislav, din anii 1493—1495, referitoare la mercenarii cehi

Pe baza unor acte noi, descoperite în ultimii ani, autorul stabilește că limba ceahă

afători în garnizoana Timișoara și stînd sub comanda lui Ivan de Sloupnie „capitaneus aulicorum regalium bohemosorum”. Ei erau angajați în apărarea Timișoarei și Banatului împotriva pericolului turcesc, dînd ajutor în această acțiune renumitului comandant de oști Pavel Chinezul. Se pare că ei fac parte din rămășițele renumitei „legiuni negre” a mercenarilor cehi distrusă în 1492 de banul de Timișoara Pavel Chinezul și care au continuat să stea în slujba regelui Vladislav în părțile Transilvaniei (Cf. M. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacul XIII—XVI*, Sibiu, 1944, p. 166, n. 33). Actele noi publicate de autor și dovedind rolul militar al ostașilor cehi la sfîrșitul sec. XV în părțile Timișoarei provin din Arhiva Centrală de Stat din Praga, Secția Carintia-Ungaria.

M.D.

* * „*Archivalische Forschungen zur Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung*” — *Die Auswirkungen der Ersten Russischen Revolution von 1905—1907 auf Deutschland*. Berlin, Ed. Rütten-Loening, 1951—1956, vol. 2/I și 2/II, LXXXVI - 335 și LXIII + 351 p.

Sărbătorirea împlinirii unei jumătăți de secol de la izbucnirea primei revoluții ruse, a prilejuit inițierea publicării celei de-a doua serii de volume de documente în legătură cu istoria mișcării muncitorești germane, închinată influenței revoluției din 1905—1907 asupra Germaniei. După cum observă prof. Leo Stern, redactor responsabil al colecției, „poziția clasei muncitoare germane în timpul revoluției ruse din 1905, face parte dintre cele mai valoroase tradiții de luptă din istoria ei, iar studierea științifică a adevărului istoric obiectiv privind influențele primei revoluții ruse asupra Germaniei constituie o sarcină de onoare a istoricilor germani progresiști”.

Primele două volume din această serie cuprind aproape 300 de documente — acte

oficiale ale ministerelor și ale poliției, articole de presă, dezbateri parlamentare etc. — oglîndînd radicalizarea clasei muncitoare germane sub influența evenimentelor din Rusia, poziția conducătorilor social-democrației germane, activitatea autorităților în scopul înăbușirii avîntului revoluționar al maselor precum și sprijinul pe care acestea l-au dat în spiritul solidarității internaționale proletare, revoluției ruse. Două întinse articole semnate de principalii colaboratori ai prezentei publicații completează materialul documentar. De altfel, înseși documentele, selecționate din cadrul unui fond extrem de bogat ordnate cronologic în primul volum și pe probleme în cel de-al doilea, depășesc prin aceasta sarcina unei simple publicări de material arhivistic.

Izbucnirea revoluției ruse în ianuarie 1905 a găsit clasa muncitoare germană în plină luptă pentru revendicări economice și politice. Documentele atestă creșterea mișcării greviste în lunile următoare, atât în provinciile apusene, cît mai ales în răsăritul Germaniei, în Silezia, Saxonia și regiunea Berlinului. Actele oficialității prusace, printre care numeroase rapoarte diplomatice din Petersburg, oglîndesc adîncă ei neliniște în fața creșterii avîntului revoluționar al maselor. Măsuri polițienești și deplasări de trupe, înăsprirea teroarei precum și satisfacerea unora dintre revendicările greviștilor — cunoscuta politică „a bicicului și a pînii cu zahăr” — aveau ca scop stăvilirea întinderii valului de greve „pentru ca scînteia să nu treacă în Germania”.

Revendicările economice ale proletariatului german s-au împletit cu acțiuni antimilitariste, cu lupta pentru reforma electorală și cu acțiuni de solidaritate și ajutor pentru revoluționarii ruși și polonezi. Documentele dovedesc că în tot cursul anului 1905 s-a pus cu acuitate problema grevei generale politice, formă superioară de luptă, aplicată cu succes de proletariatul rus. Dar conducerea oportunistă a sindicatelor și a partidului social-democrat german s-au împotrivit cu înverșunare adoptării ei, la congresele de la Köln,

Iena și Mannheim. Aripa dreaptă a partidului în frunte cu oportuniștii Legien și Bömelburg precum și centrul condus de Kautsky au considerat revoluția rusă ca un ecou întârziat al revoluțiilor burgheze și nu au văzut în ea o revoluție de tip nou, proletară. Cu atât mai valoroasă și mai revoluționară a fost atitudinea aripii stîngi a partidului, așa cum se oglindește ea în documente, în frunte cu K. Liebknecht, K. Zetkin, R. Luxemburg și F. Mehring, care în practică revoluționară s-au apropiat de bolșevici și s-au situat în fruntea aspirațiilor clasei muncitoare germane. Documentele atestă faptul că lupta parlamentară a social-democrației, sprijinită de presiunea maselor — printre altele pregătirea grevei feroviarilor — a zădărnicit planurile imperialiste ale guvernului de intervenție în Rusia și l-au obligat să cedeze în timpul crizei marocane din 1905. Agitația anti-militaristă dusă în rândurile tineretului a produs o profundă neliniște în cercurile oficiale.

O puternică luptă parlamentară a dus social-democrația germană împotriva intențiilor guvernului de a expulza refugiații politici ruși. Documentele atestă că în regiunea de graniță muncitorii germani colaborau cu revoluționarii polonezi. S-au organizat transporturi clandestine de tipărituri revoluționare, arme și explozibil. Poliția prusacă a descoperit și confiscat la Berlin depozite de arme organizate de bolșevici cu sprijinul unor membri ai partidului social-democrat german.

Punctul culminant al creșterii avîntului revoluționar al clasei muncitoare germane se situează în luna ianuarie 1906. Cu ocazia împlinirii unui an de la izbucnirea revoluției în Rusia, au avut loc mari demonstrații de protest și solidaritate. Numai în Berlin au avut loc 95 de întruniri de solidaritate cu revoluția rusă. Documentele oglesc faptul că proletariatul german era pregătit pentru izbucnirea grevei generale. Conducerea partidului social-democrat a interzis însă demonstrațiile de stradă. Pentru trădarea de către conducerea partidului a aspirațiilor clasei muncitoare, este semnificativ faptul că acte

oficiale apreciază cu satisfacție cuvîntările lui August Bebel ca „foarte moderate” deși acesta, cu cîteva luni înainte, declarase în parlament că proletariatul german va ști „să vorbească rusește” cu clasele dominante.

Volumele prezentate conțin de asemenea material referitor la descreșterea valului revoluționar din Germania în a doua jumătate a anului 1906. Printre ele, numeroase documente privesc greva marinarilor de pe Elba din octombrie—noiembrie 1906. Un indice onomastic dezvoltat completează fiecare volum în parte și facilitează utilizarea materialului.

R. P.

HANS HALM, *Habsburgischer Osthandel im 18. Jahrhundert Österreich und Neurussland (II): Donauhandel und-schiffahrt 1781—1787. Mit einer Karte, Isar Verlag, München, 1954, 219 p.*

Problema extinderii comerțului austriac în sud-estul Europei folosind navigația fluvială pe Dunăre la sfîrșitul sec. XVIII a fost obiectul cercetării unor istorici mai vechi (N. Iorga, Gheron Netta) fie prin cercetarea directă a Arhivelor din Viena, fie prin interpretarea corespondenței diplomatice și a rapoartelor consulare austriace din anii 1782—1797 publicate în colecția de documente Hurmuzaki (vol. XIX, partea I).

O lucrare recent apărută — aceea pe care o prezentăm — se ocupă de comerțul și navigația austriacă pe Dunăre în anii 1781—1787 aducînd date noi referitoare la extinderea comerțului austriac în Țările Romîne la sfîrșitul sec. XVIII. De fapt, această lucrare constituie volumul II al unei lucrări mai mari relativ la relațiile ruso-austriace în sec. XVIII. Primul volum a apărut la Breslau în 1943 și tratează navigația și comerțul austriac pe Dunăre în sud-estul Europei în anii 1718—1780.

În lucrarea de față redactată pe baza documentelor și manuscriselor inedite din arhi-

vele vieneze (Arhiva Militară, Arhiva Națională, Arhiva Consiliului de Stat, Arhiva Cancelariei de stat, Arhiva Curții Imperiale etc.) se încearcă o prezentare a politicii comerciale austriace în anii 1781—1787, adică imediat după încheierea alianței secrete dintre Austria și Rusia cu privire la împărțirea Imperiului Otoman. Sprijinită pe această alianță și pe baza acordurilor încheiate cu Turcia, Austria a urmărit să acapareze dintr-o lovitură piața internă a Țărilor Române, a Peninsulei Balcanice, a regiunilor din sudul Rusiei, folosindu-se de dreptul de navigație liberă pe Dunăre.

Întreaga lucrare cuprinde cinci capitole din care primele trei se ocupă de activitatea companiei austriace Willeshoven (p. 7—150). Faptele expuse de autor nu sînt complet noi pentru cercetătorii noștri. Meritul lucrării constă în îmbogățirea informațiilor cunoscute pînă acum referitoare la: proprietarul companiei Anton Matthaus Willeshoven, la asociații săi comerciali din Constantinopol (Pietro Fabri) și Viena (Ignatz Rutter), la căpitanul Georg Lauterer conducătorul celor două expediții nautice din 1782 și 1783, la intermediarul Companiei din Constantinopol Iohannes Frohding. Pe lângă amănunțele extrase din jurnalul de bord al căpitanului Lauterer și explicația înființării consulatelor austriace din București și Iași ca o consecință a primei expediții a acestor companii se arată activitatea agenților companiei pentru înființarea de comptoare nu numai în porturile dunărene, ci și pe țărmul de nord al Mării Negre — în special la Kerson — și în orașele din sudul Rusiei și din Moldova. În aceste comptoare urmau să fie depozitate cantități mari de lemn de construcție, de carne sărată și vin destinate circuitului comercial.

Date noi se dau cu privire la numărul, tonajul vaselor și la cantitatea de mărfuri transportate de vasele austriace care au călătorit pe Dunăre în această perioadă și pe Marea Neagră arborînd drapelul național. În legătură cu decăderea companiei Willeshoven autorul ajunge la concluzia că ea s-a datorat: lipsel de bani pe piața internă a

Rusiei și mai ales la Kerson din 1783 și atitudinii ostile a negustorilor ruși.

Din învățămintele trase pe marginea activității companiei comerciale Willeshoven rezultă că obiectivul principal al politicii austriace nu era atît acaparea pieții interne a Țărilor Române cum s-a crezut pînă acum, ci și acaparea pieții de pe țărmul de nord al Mării Negre între gurile Dunării și gurile Niprului, într-o perioadă cînd hanatul tătarilor din Crimeea intrase în plină descompunere și cînd Austria vedea clar perspectivele alipirii acestei regiuni la Rusia, ceea ce de fapt s-a realizat în anii ce au urmat.

În continuare autorul prezintă activitatea companiei comerciale și de navigație pe Dunăre, precum și pe aceea a lui Ignatz Rutter consulul general austriac la Kerson din 1784 pînă la izbucnirea războiului ruso-turc în 1787 (p. 150—182). Problemele pe care le ridică Hans Holm se referă la oscilațiile politicii comerciale austriace în sud-estul Europei în urma eșecului companiei lui Willeshoven. Astfel, rezultă că după 1784 cînd s-au prăbușit încercările pentru acaparea pieții din regiunile din nord ale Mării Negre, Austria a încercat ulterior să acapareze piața din regiunile de apus ale Mării Negre. Toate acțiunile agenților comerciali și ai consulilor Austriei stabiliți în orașele și porturile Mării Negre, precum și în Țările Române tindeau la realizarea acestui obiectiv. Acum ne putem explica numeroasele planuri minuțios alcătuite de Wenzel Brognard și alți agenți austriaci asupra gurilor Dunării și țărmului de apus al Mării Negre, cunoscute istoricilor noștri. De asemenea se dau date noi cu privire la activitatea negustorilor Andrea Dellazia și Domenico Brighenti care au organizat nu numai transporturile regulate de mărfuri și călători pe Dunăre între Viena și Galați, ci și mai departe pe Marea Neagră pînă la Constantinopol și Kerson în anii 1786—1787.

În lucrarea de față autorul încearcă de fapt să motiveze numai pe baza documentelor din arhivele austriace insuccesul negustorilor austriaci susținuți de Guvernul central de a acapara întreaga piață de desfacere din

răsăritul Europei. Lipsa din documentarea lucrării a materialelor din arhivele ruseşti face ca teza autorului să aibă un caracter unilateral şi insuficient susţinută.

În încheiere se face o expunere asupra obiectivelor comerţului austriac în Peninsula Balcanică în prima jumătate a sec. XIX când el a ajuns la înflorire datorită faptului că nu mai era concurat de activitatea negustorilor ruşi.

În anexă se dau mici studii referitoare : unul la călătoriile căpitanului Lauterer în 1783 de la Galaţi pe Marea Neagră, Marea Egee şi Marea Adriatică spre Durazzo ; altul o biografie a căpitanului Iohann von Tauferer ; în fine biografia consulului general austriac din Kerson, Ignatz Rutter. Lucrarea se încheie cu un indice de izvoare şi un altul de nume geografice şi de persoane.

C.S.

G. JORDANIA, *Очерки из истории франко-русских отношений*, Tbilisi, Ed. Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Gruzine, 1959, 465 p.

În prima parte a lucrării autorul arată cum au luat naştere relaţiile comerciale şi politice franco-ruse la sfârşitul secolului XVI şi începutul secolului XVII. În această perioadă existau în Rusia numeroşi negustori francezi, iar legătura între cele două guverne se făcea prin scrisori trimise prin curieri. În 1615—1616 a venit în Franţa misiunea lui Ivan Kondrev şi Mihail Neverov. Ca un răspuns la această acţiune soseşte în Rusia prima misiune franceză în 1629 a baronului Courmenin. În urma ei se emit o serie de acte, ce snt o mărturie a stabilirii relaţiilor diplomatice normale între cele două mari puteri.

Primul capitol este închinat trecerii în revistă şi analizei critice a izvoarelor şi literaturii ruse şi franceze despre misiunea baronului Courmenin din anul 1629.

Când au început să studieze problema acestei misiuni atît istoricii francezi cît şi

cei ruşi s-au sprijinit numai pe 2—3 izvoare care povestesc despre această misiune (Richelieu vorbeşte foarte puţin şi doar în treacăt în cărţile 20 şi 23 ale memoriilor sale).

Dintre cercetătorii istorici o atenţie deosebită a acordat misiunii diplomatice franceze din 1629 cunoscutul arheolog rus N. N. Bantiş-Kamenski care, în partea a IV-a a lucrării sale terminată în 1801, dă un rezumat scurt al materialelor din fondul francez, păstrate în arhivă.

Despre misiunea lui Courmenin, istoricul francez J. Caillet vorbeşte pe larg în lucrarea sa „De l'administration en France sous le ministère du cardinal de Richelieu”. Însă foarte mulţi istorici tratează această problemă a misiunii lui Courmenin în mod unilateral considerînd că misiunea n-a avut dect scopuri comerciale. Primul istoric care a expus mai concludent misiunea lui Courmenin după documentele ruse din arhive a fost S. M. Soloviev.

Valoroase din punctul de vedere al studierii împrejurărilor în care a avut loc misiunea din 1629 snt lucrările istoricilor sovietici şi străini din deceniile 4 şi 5 ale secolului nostru, lucrări care au lămurit multe aspecte ale problemei. Aici, trebuie amintită în primul rînd monografia istoricului francez Gérard Tongas, consacrată special vieţii şi activităţii lui Courmenin — *L'ambassadeur Louis Deshayes de Courmenin (1600—1632). Les relations de la France avec l'Empire Ottoman, le Danemark, la Suède, la Perse et la Russie*. Meritul acestei monografii constă în faptul că subliniază latura comercială a misiunii lui Courmenin ca parte componentă a năzuinţelor politice ale lui Richelieu de a distruge puterea economică a Spaniei, rivala Franţei şi aliata Austriei.

În ceea ce priveşte pe istoricii sovietici, problemele legate de această misiune au stîrnit interes deosebit. Această misiune a fost reflectată în lucrările a trei istorici sovietici : B. F. Porşnev, O. L. Vainstein şi V. D. Preobrajenski. Misiunea franceză din anul 1629 la curţile regilor danezi şi suedezi şi ţarului rus avea în faţa sa două sarcini : una de ordin politic şi alta de ordin comer-

cial. Trimisul francez trebuia ca prin tratativele sale să întărească legăturile Franței cu țările scandinave — Danemarca și Suedia.

În Moscova Courmenin trebuia să insiste asupra încheierii alianței politice între Franța și statul rus pentru ca ultimul să poată fi folosit în interesele Franței ca rezervă în politica internațională. Trimisul francez trebuia să propună în numele guvernului său guvernului rus alianța, și, în caz de necesitate, și ajutorul militar. În același timp, trimisul trebuia să atragă atenția Moscovei asupra posibilității prea puțin probabile a încheierii păcii polono-suedeze și asupra instabilității ei, să sublinieze slăbiciunile Poloniei, haosul afacerilor ei și prin toate acestea să obțină ruperea armistițiului de la Deumen de către statul rus, să împingă guvernul rus la începerea războiului antipolonez. Scopurile și tendințele Franței veneau în contradicție cu scopurile și tendințele politicii externe a statului rus. Acesta tindea să creeze o coaliție antipoloneză din care să facă parte Rusia, Suedia și Turcia. Diplomația franceză căuta să obțină încheierea păcii polono-suedeze și polono-turce pentru ca să elibereze forțele suedeze și turce pentru lupta împotriva coaliției habsburgice. Împingând statul rus la război și în același timp lipsindu-l de aliații săi viitori împotriva principalului său dușman, coroana poloneză, diplomația franceză se străduia de fapt să pună Rusia în fața Poloniei unul contra unu fără aliați.

Misiunea politică a lui Courmenin se împletea strins cu cea comercială, economică. Pornind de la convingerile mercantiliste relativ la bogățiile și dezvoltarea comerțului național, și în special a celui extern și în legătură cu aceasta ascultând de năzuințele negustoriei franceze de a-și întări comerțul său cu țările răsăritene, guvernul lui Richelieu se străduia să întărească pozițiile comerțului francez în Orient.

Misiunea lui Courmenin a obținut la început oarecare succese. Regele danez a făcut concesiuni destul de mari, de asemenea concesiuni însemnate a făcut și regele suedez.

La Moscova însă, Courmenin a obținut doar un succes parțial.

Pentru statul rus era foarte important să stabilească relații de prietenie cu una din cele mai mari puteri apusene, conducătoare a forțelor antihabsburgice. Aceasta se explică prin faptul că Republica Șleahței, dușmanul principal al Rusiei, adera la coaliția habsburgică și de aceea politicienii ruși considerau ca aliați firești forțele antihabsburgice ale Europei. Pe de altă parte, pentru țarul Mihail Romanov era foarte important să fie recunoscut de o mare putere catolică, deoarece altă putere catolică, Republica Șleahței, nu voia încă să-l recunoască drept țar și moștenitor al tronului. Prințul Vladislav avea pretenții, ca și înainte la tronul rus. Guvernul rus nu ascundea inevitabilitatea unui conflict între Rusia și Polonia, însă el nu voia de loc să lupte fără aliați; iar diplomația franceză căuta anume să lipsească statul rus de aliați împotriva Poloniei; în cazul încheierii alianței franco-ruse, statul rus ar fi avut un folos mult mai mic decât folosul pe care l-ar fi avut Franța din conflictul ruso-polonez. Planurile comerciale ale lui Courmenin de asemenea nu conveneau guvernului rus. Oamenii de afaceri ruși din acea epocă erau prea puțin interesați în comerțul cu Franța. În acel timp ei nu aveau nici capitaluri necesare și nici corăbii ca să poată întreprinde lungi călătorii în Franța, și apoi n-ar fi putut face față concurenței negustorilor apuseni. De aceea, deși guvernul francez a propus să dea aceleași avantaje negustorilor ruși în Franța pe care le-ar fi primit și cei francezi în Rusia, propunerea nu a fost acceptată, deoarece fiecăruia îi era clar că de la o asemenea „egalitate” ar fi câștigat doar francezii. Având în vedere că o parte însemnată a propunerilor franceze nu a fost acceptată, Courmenin a refuzat să încheie tratatul de alianță politico-militară cu guvernul rus. Totuși, misiunea din 1629 a avut o anumită importanță: comerțul francez a primit unele privilegii în statul rus; în urma acestei misiuni s-a constatat o învioreare simțitoare a comerțului francez în Marea Baltică. Pe de altă parte, această misiune a jucat un

rol pozitiv în problema succesorilor obținute de diplomația rusă: Franța a recunoscut drept țar pe Mihail Romanov, și a pus bazele relațiilor diplomatice normale între Franța și Rusia.

V.A.

*, *Межимпериалистические противоречия на первом этапе общего кризиса капитализма*, Culegere de articole, Ed. pentru literatură social-economică, Moscova, 1959, 309 p.

Prin culegerea de față se analizează detaliat o serie de probleme importante ale contradicțiilor imperialiste dintre Germania, S.U.A., Anglia, Franța și Japonia în perioada dintre cele două războaie mondiale și în special în ajunul celui de-al doilea război mondial. Articolele incluse în culegerea prezentată nu se ocupă cu analiza tuturor contradicțiilor imperialiste. O atenție principală se dă contradicțiilor dintre marile puteri capitaliste și a acelor factori care au accelerat începerea celui de-al doilea război mondial.

Culegerea cuprinde o introducere și șase articole aparținând unor diferiți autori. În articolul introductiv al culegerii într-o formă sobră sînt expuse direcțiile principale ale contradicțiilor imperialiste în prima etapă a crizei generale a capitalismului. Culegerea începe cu articolul lui A. Kocietcov despre rivalitatea anglo-germană pe piața mondială, rivalitate care a luat o formă ascuțită în deceniul al patrulea. Autorul arată în ce mod ajutorul activ al monopolurilor engleze și în special al celor americane a contribuit la creșterea puterii economice și politice a imperialismului german care și-a pus din nou în față problema stabilirii dominației mondiale. Germania a devenit unul din concurenții serioși ai Angliei pe piața mondială capitalistă. Trebuie arătat însă că Germania, în urma înfringerii suferite în primul război mondial, datorită confiscării investițiilor ei de capital

pe termen lung și în urma datoriei crescînde față de S.U.A., Anglia și alte țări, era concurentul principal al Angliei în special în domeniul exportului de mărfuri și nu de capital. Interesele monopolurilor engleze și germane se ciocnesc în toate regiunile lumii capitaliste. Însă ascuțișul luptei dintre Germania și Anglia în diferite regiuni era diferit. Concurența germană pe piețele țărilor Imperiului Britanic era în general slabă. Anglia își păstra acolo poziția dominantă. Corelația de forțe pe piețele Europei apusene era în folosul Germaniei. După cum arată datele concrete, partea Germaniei în importuri ale acestor țări ajungea pînă la 49%, iar partea Angliei numai pînă la 15%. Succesul cel mai mare îl aveau monopolurile germane pe piețele țărilor Europei sud-estice și țărilor Americii Latine. În comerțul extern cu aceste țări, Germania aplica forme noi ale expansiunii comerciale și înainte de toate înțelegeri pe bază de cîrling, care îi asigurau un mare succes în lupta cu concurentul ei principal, Anglia.

În articolul de față se analizează foarte detaliat rivalitatea anglo-germană pe piețele țărilor Europei sud-estice și Americii Latine. Însă concurența nu excludea legătura strînsă și colaborarea între monopolurile engleze și germane. Uniunile monopoliste germane au folosit legăturile lor cu concernele engleze pentru creșterea beneficiilor lor și în special pentru pregătirea Germaniei fasciste pentru un nou război. Rivalitatea anglo-germană pe piețele mondiale și lupta dintre imperialismul englez și german a fost una din cauzele principale ale declanșării celui de-al doilea război mondial.

Articolul lui I. Melnicov este consacrat contradicțiilor anglo-germane în declanșarea celui de-al doilea război mondial.

L. Kutacov pe baza documentelor oficiale ale guvernului englez în articolul *Din istoria pregătirii Munchenului din Orientul Independențat (relațiile anglo-japoneze în ajunul celui de-al doilea război mondial)* expune una din încercările cele mai scandaloase și rușinoase ale cercurilor conducătoare ale Angliei de a se înțelege cu Japonia pe baza împărțirii

Chinei și organizării frontului unic anti-sovietic.

Încercările de apropiere economică franco-germană sînt elucidate în articolul lui J. Rubinski *Încercările de apropiere economică franco-germană în anii 1926—1929 și eșecul lor*.

Direcțiile principale ale contradicțiilor economice dintre S.U.A. și Anglia sînt discutate în articolul lui A. Kudacenko *Rivalitatea economică anglo-americană în perioada din 1929—1933*.

Studierea problemelor dezbătute în culegerea de față dă posibilitatea de a trage concluzia că contradicțiile dintre țările capitaliste au împiedicat formarea unui bloc unic antisovietic al lumii imperialiste, au slăbit lagărul capitalist, constituind una din rezervele politicii externe a Uniunii Sovietice.

E.B.

* * * *La délégation française auprès de la Commission Allemande d'Armistice*. Recueil de documents publiés par le gouvernement français. Tom. IV (19 Janvier—21 Juillet 1941), Paris, Alfred Costes, 1957, XI + 734 p.

Lucrarea cuprinde o serie importantă de documente oficiale emise de autoritățile franceze și Comandamentul german, în perioada respectivă, privitoare la principalele probleme de ordin economic, politic și militar. Publicarea acestor documente a fost propusă inițial de Comisia organizată în scopul cercetării datelor privind perioada ocupației și eliberării Franței — comisie organizată în 1944 de guvernul din octombrie — pe lângă Ministerul Educației Naționale. Comisia a fost ajutată în pregătirea și redactarea lucrării de Comitetul privind problemele celui de-al doilea război mondial prezidat de Lucien Febvre. Majoritatea materialului documentar, a fost redactat sub formă de note rezumative, privind activitatea unor comisii, sau rapoarte de lucru săptămînale (excepție făcînd cîteva anexe cu caracter secret publicate integral).

Pentru o mai ușoară lectură s-a renunțat la indicarea tuturor formulilor introductive, de conveniență și s-a folosit conform unei liste anexate abreviațiunile necesare pentru diferite instituții sau comisii de lucru (de ex. : C.A.A. pentru comisia germană de armistițiu sau D.F.C.A.A. pentru delegația franceză alăturată comisiei germane de armistițiu etc.).

Rezumarea acestor documente oficiale (rapoarte, note, corespondență) s-a făcut ținîndu-se permanent seama de necesitatea păstrării datelor esențiale necesare înțelegerii problemei la care se referă, precum și de necesitatea încadrării documentului în structura capitolului respectiv.

Din prefața lucrării reiese că autorul volumului a redus o parte importantă din capitolele privitoare la problemele strict militare, problema armamentelor, comunicațiilor, transmisiunilor și în general la problemele așa-zis obișnuite — „d'affaires de routine”. Autorul volumului, în prefața lucrării subliniază faptul că în general s-au reținut din arhivă documentele caracteristice, cele care permit de a urmări înlănțuirea faptelor sau mecanismul unei operațiuni, cele care exprimă mai clar pozițiile respective ale celor două guverne.

Lucrarea cuprinde un index alfabetic și pe probleme care înlesnește orientarea în cadrul volumului.

Pentru studiarea evenimentelor economice, politice, militare, din perioada crîncenă a ocupației Franței și a luptei dusă pentru eliberare — volumul de față publicat sub auspiciile Comitetului care cercetează istoria celui de-al doilea război mondial, constituie fără îndoială o prețioasă contribuție în înțelegerea și redactarea lucrărilor sinteză pentru perioada respectivă.

Lucrarea poate fi recomandată nu numai specialiștilor, lectura ei indică deseori suficient de expresiv marea dramă a poporului francez trădat în primii ani ai celui de-al doilea război mondial, precum și lupta de rezistență a poporului francez.

P.S.

FAGAN H., *The Commoners of England*. Part. I, London, Lawrence & Wishhart Ltd, 1958, 135 p.

Prezenta carte face parte din colecția denumită semnificativ, „The unsheated sword” (Sabia scoasă din teacă), care își propune să prezinte publicului cititor englez episoade principale ale luptei de clasă din Anglia, începând din evul mediu și până în zilele noastre. În prefață, autorul arată că în partea întâia, care e obiectul notei de față, se ocupă de luptele maselor populare din Anglia împotriva asupririi feudale. Partea a doua, care urmează să apară, va trata despre lupta clasei muncitoare engleze.

Din lupta maselor populare engleze împotriva dominației feudale autorul a ales principalele patru episoade: Wat Tyler și răscoala țăranilor (1381); Jack Cade și răscoala din Kent (1450); Robert Kett și marea răscoală din Norfolk (1549); Cromwell și revoluția engleză sau bătrâna bună cauză (1647—1653).

Dintru început trebuie subliniat ca un merit al autorului: aplicarea criteriilor și metodelor materialismului istoric în tratarea temelor propuse. Astfel la începutul fiecărui capitol tratând episoadele revoluționare arătate mai sus, se face o analiză a împrejurărilor social-economice ale perioadei care au determinat marile mișcări ale maselor populare. Ni se înfățișează agravarea obligațiilor feudale ale țăranilor și restrângerea dreptului lor de eliberare de la sfârșitul secolului al XIV-lea, când, ca urmare a ciumei negre, manorul englez suferea de o mare criză a mâinii de lucru. Vedem apoi cum la mijlocul secolului al XV-lea, sfârșitul dezastruos al războiului de o sută de ani, pierderea posesiunilor franceze și pierderea monopolului comerțului maritim în M. Măneci și Pas de Calais au adus o nouă criză social-economică în Anglia. Nemulțumirea crescândă determinată de salariile extrem de scăzute ale muncitorilor agricoli impuse prin nemiloasele „Statute ale muncitorilor”, precum și fiscalitatea excesiv de grea au stat la baza ridicării ma-

selor din Kent sub conducerea lui John Cade. Peste un secol, aproape exact la mijlocul secolului al XVI-lea, o nouă mare răscoală izbucnește în Norfolk cauzată de celebrele „enclosures”, a căror apariție și evoluție a fost tratată cu atita amănunțime de Marx. În sfârșit, peste un alt secol, marile schimbări petrecute în economia engleză ca urmare a dezvoltării industriei și comerțului s-au lovit de anacronismul instituțiilor feudale susținute de rege și de acea parte a nobilimii grupate în jurul lui. Pentru a le înlătura a fost nevoie de revoluția burgheză care a pus capăt orînduirii feudale din Anglia.

Cu multă simpatie autorul prezintă pe conducătorii răscoalelor populare și acțiunile conduse de aceștia. Meșteșugarul Wat Tyler, preotul John Ball, Sir Roger Bacon, un mic senior și William Grindcobbe au condus răscoala din 1381, la care masele au participat avînd ca idee conducătoare egalitatea tuturor oamenilor, proclamată în versurile lui John Ball. John Cade, șeful celor din Kent la 1450, prezentat în culori defavorabile de Shakespeare în piesa sa Henric al VI-lea, probabil pentru a fi pe placul reginei Elisabeta, apare în realitate ca un foarte capabil și îndrăzneț conducător de răscoală, care a reușit să organizeze cu oamenii din trei comitate armată de aproape 50 000 oameni. Sub o înfățișare asemănătoare apare și Robert Kett care împreună cu fratele său William au condus armata răsculaților din Norfolk în anul 1539. Cele mai multe pagini din carte sînt dedicate revoluției din secolul al XVII-lea, ideologiei și conducătorilor ei. Dintre aceștia ies în evidență mai ales John Lilburne, dirzul ideolog și șef al levellerilor, Overton și Walwyn, tovarășii săi, Robert Everard cel care reprezenta aripa radicală a armatei lui Cromwell și Gerrard Winstanley conducătorul adevăraților levelleri, sau „diggerilor”, reprezentînd cel mai înaintat curent al revoluției. H. Fagan observă că Lilburne era doar un democrat în spiritul modern al cuvîntului punînd accentul pe libertatea politică, dreptul de vot și alte drepturi civice, în vreme ce Winstanley era mult mai radical

și vedea mult mai departe. După Winstanley toate aceste libertăți nu puteau fi eficiente atât timp cât cei bogați beneficiau de stăpânirea asupra pământului și a produselor lui. Numai când pământul și produsele lui vor aparține poporului în proprietate comună, numai atunci se va putea vorbi de adevărată libertate.

În încheierea cărții sale H. Fagan arată că lupta începută de John Ball și Wat Tyler împotriva seniorilor feudali și ideilor feudale, a fost continuată în sec. XVII de Lilburne, Winstanley, Cromwell care au dezlănțuit o adevărată „reacție în lanț” care încă nu s-a încheiat nici pe plan politic, nici pe plan economic.

S. C.

JEAN SURET-CANALE, *Afrique noire occidentale et centrale*. Paris, Editions Sociales, 1958, 288 p.

Locul pe care-l ocupă astăzi în istoria universală lupta de eliberare a popoarelor africane, explică interesul cercetătorilor de pretutindeni pentru studiul civilizației și istoriei continentului african. În seria lucrărilor apărute în ultima vreme, cartea lui J. Suret-Canale aduce o contribuție însemnată, atât datorită unei cunoașteri aprofundate a realităților, cât și metodei științifice folosite. Cercetător mai întâi în Dahomey, profesor, după anii Rezistenței, la liceul din Dakar, autorul a studiat sistematic occidentul Africii, a acumulat numeroase note de lectură, dovadă bogata bibliografie a lucrării, și a întreprins o operă de considerare critică, care pune în lumină istoria dramatică a popoarelor negre, în special perioada aspirării și exploatarei colonialiste. Sintetizând datele fragmentare despre locuitorii Africii occidentale, rămași în parte, până în zilele noastre în stadiul organizării gentilice, sistematizând relatările scrise ale călătorilor arabi, adeseori singura sursă istorică, și rapoartele coloniștilor europeni, autorul a conceput o operă care să fie în primul rând scrisă cu „bună credință”,

ocolind falsurile și deformările propagandei colonialiste. Unele interpretări rămân să fie confirmate de cercetări ulterioare, dar în liniile sale mari lucrarea se întemeiază atât pe cele mai noi rezultate ale cercetărilor, cât și pe o metodă științifică, care pătrunde în miezul faptelor expuse. Cartea de față este prima parte din lucrarea sa: ea prezintă cadrul geografic, civilizația și istoria popoarelor din Africa occidentală și centrală aflată până de curând, sau deocamdată în continuare, sub dominația franceză: de la frontierele Algeriei până la Congo și din Mauritania până la Republica Sudaneseză, — de la începuturi până la perioada organizării sistemului administrativ și politic colonial. Perioada sec. XX va forma obiectul celui de-al doilea volum.

Capitolul I consacrat cadrului geografic expune zonele climatice și vegetația, relieful și hidrografia, precum și așa-numitele „medii” forestiere și deschise (savane). Capitolul II prezintă rasele, popoarele și limba, insistând asupra organizării sociale: societățile tribale și societățile cu clase antagoniste. Ultimul paragraf se ocupă de religia acestor popoare.

Capitolul III cuprinde, în mai mult de jumătatea cărții, istoria popoarelor din partea apuseană și centrală a Africii. Atât săpăturile fragmentare, cât și condițiile climatului, care nu permit conservarea vestigiilor fragile, nu îngăduie deocamdată decât o reconstituire parțială a preistoriei și antichității, dar ele par să confirme existența unor relații strânse între Africa neagră și Africa nordică și să împingă spre începutul erei noastre apariția legăturilor cu Egiptul. Noi plante și animale domestice au fost introduse în evul mediu din Africa orientală în Africa occidentală. Dar dezvoltarea schimburilor dintre Sudan și Africa de Nord stă la baza formării primului mare stat, atestat de istorie, *Ghana*, cu un teritoriu central cu populație Sarakole, înconjurat de vasali. Imperiul, întemeiat în sec. IV de Berberi, se prăbușește în sec. XI sub loviturile triburilor Djodala de pe malul Atlanticului. Aceste triburi, organizate de

un predicator musulman în confrerie militară (ribat-Almoradivii), supun triburile din sud, împreună cu care atacă Marocul și Spania în sec. XII, după ce în 1077 asediașeră și impuseseră tribut Ghanei, care va mai supraviețui, ca vasal al imperiului Mali până în sec. XIV. Imperiul *Mali* se constituie pe ruinele Ghanei, după ce, fenomen comun acelor state, regele Mali trecuse la islamism. După ce trece printr-o perioadă tulbură, Imperiul se consolidează sub Sundiata, „care ocupă în legendă un loc analog celui ocupat de Charlemagne în *Les chansons de geste*”, pentru a-și atinge apogeul sub Gongo-Mussa (1307–1332), care, musulman fervent, deschide noi legături comerciale cu Libia și Egiptul, fapt care duce la ascensiunea a două mari centre Djené și Tombuctu; el cheamă în orașele sudaneze savanți și jurisconșulți marocani și egipteni. Imperiul intră pe panta decadenței din sec. XIV, datorită, în parte ridicării imperiului *Gao*. Orașul Gao, întemeiat de o fracțiune din poporul Sonrhai, pescarii Sorko, care sub presiune Berberă urcaseră cursul Nigerului, devine centrul unui regat, vasal imperiului Mali, apoi independent în sec. XIV. Sub Ali cel Mare, Gao cucerește Djené și Tombuctu, pentru ca sub Askia Mohamed să se întindă până în Senegal. Acesta organizează pentru prima oară o armată de profesioniști, canalizează Nigerul, unifică măsurile și greutatea, stabilește un sistem regulat de impozite. Ca și Gongo-Mussa, Askia Mohamed face un pelerinaj la Meca (1497), încercând să salveze cu ajutorul islamismului, soarta imperiului măcinat de ciocnirile dintre pretendenții la tron și de lipsa omogenității noului stat. Imperiul va supraviețui până la sfârșitul secolului XVI. Paralel cu aceste imperii s-au dezvoltat în această perioadă cetățile Hausa, din partea de nord a Nigerului, imperiul Burnu, din partea răsăriteană a lacului Tchad, regatele Mossi, din vecinătatea lui Gao, precum și cetățile Joruba, a căror civilizație, relevată de săpăturile de la Ifé, depășește manifestările artistice ale celorlalte state sudaneze, și regatul Congo din sec. XVI.

Până în momentul apariției europenilor, statele africane au avut așadar o evoluție independentă, au elaborat o cultură proprie și au putut rivaliza cu realizările politice-culturale din alte părți ale lumii. Din sec. XV până în sec. XIX Africa neagră „a plătit cel mai greu tribut furiei de îmbogățire a Europei”; merit să umple golurile lăsate prin exterminarea populației autohtone de plantațiile tropicale ale Americii, iar pe de altă parte, pentru a alimenta haremurile Imperiului otoman cu femei și eunuci, comerțul de sclavi a făcut între 100–150 milioane de victime. În acest punct autorul face unele precizări importante: „exportarea” de sclavi nu a fost un curent tradițional și nici nu a fost orientată în principal spre țările arabe, dect din sec. XIX; comerțul puterilor coloniale a paralizat forțele productive ale Africei, a semănat insecuritatea între popoare, întrucât vinătoarea negrilor s-a făcut cu ajutorul negrilor, scotind pe rivalitățile dintre triburi; a accentuat procesul de diferențiere a societății și a provocat islamizarea Berberilor și invazia triburilor arabe până în Senegal, unde au devenit aristocrația războinică din vestul Saharei.

Așezările portugheze din sec. XV pe coastele Guineei nu au avut consecințe importante, dar au deschis porțile comerțului cu sclavi. După anexarea Portugaliei de către Spania, puterile europene au invadat coasta răsăriteană a Africei și au dus la apogeu în sec. XVIII, comerțul cu negri. În locul imperiilor legate de piețele urbane, apar statele războinice, care se mențin prin jafuri și comerțul cu sclavi: astfel apar în sec. XVII regatele animiste și războinice din Achanti și Dahomey din apropierea comptoarelor europene, iar în sec. XVIII hegemonia peulă, triburi păgâne antiislamice, care se infiltrează în toată regiunea centrală a zonei apusene africane. În regiunea izvoarelor Nigerului și până la țărmul Atlanticului, apar, o dată cu islamizarea aristocrației, state feudale ca Fouta-Djalon, Fouta-Toro, Macina și vastul imperiu din partea de răsărit a Nigerului fondat de Osman Dan Fodio. Sec. XIX cu-

noaște apariția lui El Hadj Omar din Fouta-Toro, care în calitate de calif al confreriei Tidjanya, de un caracter relativ democratic, întrucât permitea ascensiunea prin curaj sau știință la cele mai multe posturi, încearcă o unificare a statelor, operă împiedicată de colonialiștii francezi, cît și de triburile peule.

Sfîrșitul sec. XVIII și sec. XIX constituie pagina cea mai întunecată a istoriei popoarelor africane: penetrația colonialistă, făcută cu mijloace sălbaticе, în interiorul continentului, accentuată în perioada colonialismului imperialist. „Dincolo de intenții, nobile sau necurate, cauza pentru care au acționat colonizatorii în ultimă analiză este, din punct de vedere uman imposibil de apărât... în toate cazurile, în ultim resort decidea setea de profit a monopolurilor” (p. 185). După prima fază (1876—1890), caracterizată prin pătrunderea sistematică pe cursul Nigerului, acțiune fondată doctrinal pe teoria liberală a lui Jules Ferry (v. în acest sens Jacques Arnault, *Procesul colonialismului*, Buc., Edit. Științifică, 1960) și „penetrația pacifică” din Sud, caracterizată prin încheierea de tratate, ce se încălcau de îndată ce se obținuse diviziunea dorită dintre triburile băștinașe, urmează adoptarea împărțirii definitive a Africii la conferința de la Berlin (15 noiembrie 1884—26 febr. 1885), care din 1890—1900 va duce la distrugerea statelor sudaneze ale lui Ahmadu și Samory și la ocuparea Dahomey-ului, în urma înfrîngerii lui Behanzin. Ultima etapă este „cursa pentru Tchad”,

menită să asigure colonialiștilor francezi partea la împărțirea acestei regiuni cu englezii și germanii, terminată cu desființarea statului condus de Rabah. Această cursă dă naștere „afacerii Voulet-Chanoine”, care dezvoltă metodele cu care s-a făcut colonizarea Africii.

Expediția, comandată de Voulet și Chanoine, pornită din cotul Nigerului spre lacul Tchad, este silită, din cauza lipsei mijloacelor de subzistență să revie tot pe malul Nigerului. Pentru a se răzbuna asupra populației, coloana devastează așezările pe care le întâlnește, continuă masacrele însăși în zona de sub protectorat francez, intră în zona engleză, căreia îi taie legătura cu metropola. Trimis să preia comanda, colonelul Klobb este împușcat de Voulet. Porniți spre centrul Africii pentru a întemeia pe cont propriu un regat, cei doi ofițeri sînt executați de soldații răsculați. Atît această „afacere” cît și datele din paragraful „metodele de război” (p. 213—222) dau o imagine a felului în care s-a făcut ocuparea Africii cu comandanți aventurieri, dînd ordine unor trupe de mercenari, care se întrețineau prin jaf și teroare. Ultimile pagini ale cărții lui J. Suret-Canale condamnă în termeni clari și preciși sistemul colonialist. Ele încheie în mod grăitor prezentarea civilizației și istoriei popoarelor negre din Africa apuseană, care îi afirmă în zilele noastre prin luptă, dreptul la viață și la libertate.

A. D.

BIZANTINOLOGIE

PAUL LEMERLE, *Esquisse pour une histoire agraire de Byzance: Les sources et les problèmes*, în „Revue Historique”, tom. CCXIX (1958), p. 32—74; tom. CCXX (1958), p. 43—94.

Problemele agrare din Imperiul Bizantin au format obiectul unor temeinice cercetări ale istoricilor ruși în trecut și ele preocupă într-o largă măsură pe bizantinologii

sovietici în prezent. Recunoscînd acest fapt, Paul Lemerle arată că istoricii occidentali au început să se ocupe și ei mai îndeaproape de problemele agrare bizantine, după exemplul bizantinologilor ruși și sovietici.

Cu scopul de a înlesni cercetătorilor occidentali orientări generale în studiul problemelor agrare bizantine, Paul Lemerle publică această largă schiță introductivă, care are înfățișarea unei sinteze critice, dar și

caracterul unei contribuții bazate pe cercetări proprii. Paul Lemerle este unul din reprezentanții bizantinologiei occidentale și de aceea prezentul studiu are oarecum un caracter reprezentativ, punând în lumină concepțiile generale ale istoricilor occidentali asupra regimului agrar din Imperiul Bizantin.

În secolele IV—VI, socotite de autor „perioada protobizantină”, regimul agrar din Imperiul Bizantin se caracterizează prin adâncirea deosebirii dintre latifundiar și țaran, prin condiționarea problemelor funciare de problemele militare, precum și prin statornicirea capitației ca bază esențială a sistemului fiscal.

Se arată că legarea țăranului de pământ, responsabilitatea fiscală colectivă, așa-numita, *ἑπιβελή* și patronatul au apărut în secolul al IV-lea. Aceste fenomene cu consecințe importante în istoria Bizanțului au constituit, după caracterizarea dată de G. Ostrogorski, „constrîngerea economică care a pus bazele constrîngerii statale”.

În secolele IV—VI relațiile sociale s-au transformat în sensul extinderii dependenței personale. A crescut puterea latifundiarilor și s-a adâncit aservirea. Totuși, după părerea autorului, proprietatea mică și cea mijlocie s-au menținut în această perioadă, iar obștea țărănească liberă a rămas baza vieții rurale. Lemerle susține chiar că ar fi exagerat să se vorbească despre mizeria materială a țăranilor din secolele IV—VI.

Analizând structura colonatului bizantin din această perioadă, autorul socotește că aservirea țăranilor a fost determinată de necesitatea fiscală ca pământul să nu rămână fără brațe de muncă și să se asigure astfel plata impozitelor. Totodată pământul a putut să fie cultivat și de către țaranii liberi, pe calea contractului de emfiteuză.

Cercetînd apoi regimul agrar bizantin din secolele VII—IX, perioadă pe care o numește „evul mediu al Bizanțului”, autorul atribuie o deosebită importanță codului numit *Νόμος Γεωργικός* (Legea Agrară). El examinează mai întîi ipotezele propuse de istorici cu privire la data și originea acestui cod și adoptă

opinia lui Pancenko, Vernadski și Ostrogorski, după care Legea Agrară a fost alcătuită sub domnia lui Justinian II (685—695, 705—711).

După părerea autorului, Legea Agrară nu a fost un text oficial ci o culegere de reguli care oglindește relațiile agrare bizantine de la sfîrșitul secolului al VII-lea și începutul secolului al VIII-lea. Acest cod cuprinde dispoziții de poliție rurală destinate să fie un îndreptar practic pentru judecători.

Cercetînd originea și caracterul proprietăților militare (*στρατωτικά κτήματα*), autorul ajunge la concluzia că pînă în secolul al X-lea aceste proprietăți au avut o importanță redusă, constituind o supraviețuire din epoca romană. În secolul al X-lea însă instituția proprietăților militare a căpătat o însemnătate deosebită, constituind baza recrutării și întreținerii armatei.

În secolele X—XI, cu excepția beneficiarilor proprietăților militare, țăranii din Imperiul Bizantin se găseau fie sub dependența statului, fie sub dependența proprietarilor laici sau eclesiastici. Dar în concepția autorului, această dependență avea în esență un caracter fiscal, statul bizantin legalizînd aservirea țăranilor numai pentru a-și asigura — fie direct, fie indirect prin mijlocirea proprietarilor — plata impozitelor.

Acestea sînt principalele concluzii la care ajunge Lemerle în studiul său. Autorul examinează rezultatele obținute pînă în prezent de către cercetătorii problemelor agrare bizantine. El reexaminează toate categoriile de izvoare istorice, insistînd asupra textelor juridice, patriotice și hagiografice. Întregul studiu are caracterul unei cercetări de critică istorică.

Prima obiecție ce se poate aduce acestui studiu este de ordin metodologic. Autorul examinează regimul agrar bizantin numai pînă în secolul al XI-lea. Dar trăsăturile caracteristice ale regimului agrar din Imperiul Bizantin, privite în lumina dezvoltării lor istorice, se definesc mai bine în ultimele veacuri ale acestui imperiu. Autorul nu se ocupă de regimul agrar bizantin din secolele XII—XV.

În concepția lui Lemerle, nu există un feudalism bizantin. El recomandă chiar să nu se caracterizeze regimul agrar bizantin prin termenii de *seniorial* și *feudal*, care ar evoca alte realități decât cele bizantine. Cu toate că pune în lumină unele trăsături proprii regimului feudal din Imperiul Bizantin, autorul neagă existența unui feudalism bizantin.

Este evident că autorul împărtășește concepția greșită ce predomină în lucrările multor istorici occidentali, după care feudalismul ar fi mai cu seamă un regim politic și nu un regim social. Cercetând problemele agrare bizantine în lumina acestei concepții, el s-a ocupat mai mult de aspectul lor politico-fiscal decât de caracterul lor social. După Lemerle, în problemele agrare statul bizantin, chiar dacă a inovat, a continuat în esență politica statului roman, puternicul regim statal al Imperiului Bizantin nepermițând dezvoltarea feudalismului. Cu această concepție, autorul se îndepărtează mult de concluziile la care au ajuns cercetătorii de seamă ai regimului agrar bizantin prin studiul relațiilor sociale și al proprietății funciare.

Analizând conținutul Legii Agrare, autorul nu cercetează relațiile sociale ce stau la baza acestui cod. El susține chiar că „acest cod nu face nici o aluzie la marea proprietate, nici la țărani care cultivau pământurile latifundiarilor” (tom. CCXIX, p. 65). Noi am cercetat cuprinsul acestui cod pe baza principalelor variante pe care le cunoaște și autorul. Am ajuns la concluzia că relațiile sociale ce stau la baza reglementărilor cuprinse în Legea Agrară sînt cele proprii perioadei de trecere de la orînduirea sclavagistă la orînduirea feudală.

Aceste relații sociale se reflectă peste tot în cuprinsul Legii Agrare, care conține dispoziții numeroase privitoare la obligațiile țăranilor față de „stăpînul satului” (κύριος τοῦ χωρίου). Codul cuprinde dispoziții privitoare la legarea țăranului de moșia stăpînului și sancțiuni pentru cei care primeau pe țăranii fugiți de la stăpînii lor.

Pedepse aspre loveau pe țăranii care distrugeau sau furau uneltele de muncă, ori incendiau bunurile stăpînilor. În aplicarea pedepselor se ținea seama de starea socială a persoanelor. Țăranii aserviți care nu munceau bine pămîntul pierdeau întreaga recoltă, care se atribuia stăpînilor. Nu se poate susține deci că Legea Agrară nu se referă la marea proprietate și la aservirea țăranilor. Acest cod a fost inclus în Pravila Moldovei din 1646 tocmai pentru că reglementa relațiile sociale bazate pe proprietatea feudală și pe aservirea țăranilor.

În analiza regimului agrar bizantin, Lemerle nu are în vedere și conflictele sociale. Dar, pentru justa caracterizare istorică a regimului agrar bizantin este necesar să se cerceteze și luptele sociale țărănești din Imperiul Bizantin. Nu numai foametea și crizele economice au silit pe țărani să se ridice împotriva latifundiarilor laici și ecleziastici, ci mai cu seamă exploatarea de clasă și asuprirea administrativă. Fără studiul contradicțiilor sociale, cercetarea regimului agrar bizantin riscă să rămînă obiectivistă, și depărtată de realitatea istorică ca aceasta a bizantinistului francez care studiază problemele agrare exclusiv din punctul de vedere al statului bizantin.

G. C.

R. GUILLAND, *Recherches sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. Le despote*, în „Revue des Etudes Byzantines”, tom. XVII (1953), p. 52—89.

Continuînd cercetările sale privitoare la funcțiile și titlurile demnitarilor bizantini, R. Guiland consacră acest studiu lămuririi semnificațiilor pe care le-a avut titlul de despot în Imperiul Bizantin.

Termenul δεσπότης, cu semnificația de *dominus* adică stăpîn, a început să fie folosit la curtea imperială bizantină pe vremea lui Justinian I (527—565), care a cerut demnitarilor să-i dea acest calificativ o dată cu

onorurile prosternării. După Justinian, toți împărații bizantini au primit titlul de despot. Începând din secolul al VII-lea, acest titlu s-a dat și fiilor împăraților.

Titlul de despot ca titlu nobiliar a fost creat în 1163 de către împăratul Manuil I Comnenul cu prilejul căsătoriei fiicei sale Maria cu principele Bela, fiul regelui Gheza al Ungariei. Neavând fii, împăratul intenționa să lase tronul fiicei și ginerelui său, căruia îi acordă titlul de despot cu semnificația de moștenitor al tronului. Bela pierde acest titlu în 1169 când se nascu principele care avea să fie împăratul Alexis II Comnenul. De atunci însă titlul de despot a rămas până la 1453 cel mai înalt titlu nobiliar în ierarhia demnităților bizantine.

Au continuat și împărații să se numească despoți, în sensul de stăpâni suverani. Dar cu sensul de titlu nobiliar, calificativul de despot a fost dat mai cu seamă principilor din familia imperială destinați să moștenească tronul.

După căderea Constantinopolului sub domnia cruciaților în 1204, s-au putut păstra câteva principate independente denumite *despotate*. Titlul de despot se acorda conducătorilor acestor principate de către împărații din Niceea sau din Tesalonica. Mai importante au fost despotatele din Morea și Epir.

Titlul de despot a fost apoi atribuit și unor guvernatori de provincii sau de orașe. Legarea titlului de despot de un teritoriu s-a generalizat în secolul al XIII-lea prin faptul că împărații au împărțit fiefuri fiilor și fraților cu titlul de despot.

Folosind izvoarele, autorul arată împrejurările istorice în care a fost atribuit titlul de despot, precum și privilegiile, efigiile și onorurile legate de acest titlu. Ceremonialul bizantin al conferirii titlului de despot apare minuțios reglementat în secolele XIV și XV. Se constată din izvoare că și soția despotului se bucura de aceleași onoruri. Numai că certurile pentru înțietate luau — din cauza femeilor — aspecte dramatice în capitala Imperiului Bizantin.

Din izvoarele bizantine aflăm că purtătorii titlului de despot aveau gărzi personale și numeroși servitori. Unii aveau și sigiliul proprii. Titlul de despot nu era ereditar și nu era legat de exercițiul vreunei funcțiuni efective. Când un despot transmitea fiului său conducerea despotatului respectiv, el nu-i transmitea și titlul de despot.

Titlul de despot trebuia să fie conferit numai de către împărat, deoarece acest titlu implica recunoașterea unei anumite legături de vasalitate. Împărații bizantini au conferit titlul de despot și unor principii străini și chiar unor persoane fără legături directe cu vreo familie domnitoare de peste hotarele imperiului. În secolul al XV-lea, titlul de despot sfinși, prin a fi uzurpat de unele persoane care ajunseseră să-și impună autoritatea în vreun oraș sau în vreo provincie.

Autorul posedă o largă informație istorică. El folosește întinsele sale cunoștințe genealogice pentru a determina, cu nume și date concrete, trăsăturile esențiale ale practicii conferirii titlului de despot. Studiul său este însoțit de un indice al numelor de persoane, un indice al demnităților și un indice geografic.

Studiul lui Guiland este de recomandat mai cu seamă medievistilor noștri, prin sugestiile pe care le oferă pentru reexaminarea problemei apelativului de despot din titulatura lui Mircea cel Bătrîn.

Se știe că Dobrotici, stăpînitorul Dobrogei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, căsătorindu-se cu o principesă bizantină, a obținut titlul de despot de la Ioan V Paleologul (N. Iorga, *Études byzantines*, II, Buc., 1946, p. 261, 266—267). Faptul corespunde întru totul practicii bizantine. Înrudirea cu familia imperială a adus lui Dobrotici titlul de despot.

Ivanco, urmașul lui Dobrotici în 1386, a purtat și el titlul de despot. Putem presupune că și acestuia i s-a conferit titlul de despot în virtutea calității lui de rudă a familiei imperiale bizantine.

Dar când Mircea cel Bătrîn își întinse stăpînirea asupra Dobrogei lui Ivanco, domnul

Tării Românești își luă și titlul de despot: „terrarum Dobroticiē despotus” (*Hurmuzaki*, I, 2, p. 322). Este probabil că Mircea și-a atribuit acest titlu ca succesor al despoților Dobrotici și Ivanco.

S-a susținut însă că titlul de despot i-ar fi fost conferit lui Mircea de către împăratul Manuil Paleologul, care ar fi urmărit să-și facă pe această cale un nou aliat în lupta sa împotriva turcilor (N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, Buc., 1937, p. 291—292). Dacă admitem această ipoteză, este mai probabil că împăratul bizantin care va fi conferit titlul de despot lui Mircea n-a fost Manuil II Paleologul ci același Ioan V Paleologul care în a doua sa domnie (1379—1391) conferise și lui Dobroticiē titlul de despot, deoarece Mircea se intitula despot încă din 1390.

Titlul de despot a fost conferit mai târziu, în 1436, de către un alt împărat bizantin — Ioan VIII Paleologul—craului Gheorghe Brancovici al Serbiei (Ducas, *Istoria turcobilantină*, ed., V. Grecu, Buc., 1958, p. 258—259). În această perioadă, sub amenințarea cotozirii turcești, curtea imperială bizantină căuta să-și facă aliați pe toate căile posibile. Potrivit cu această practică bizantină, conferirea titlului de despot lui Mircea cel Bătrân a fost posibilă.

Termenul de *despot* figurează și cu alte sensuri în izvoarele noastre istorice și literare. Ceremonialul încoronării domnului din Condica lui Gheorgachi de la 1762 prevedea salutarea în limba greacă Τὸν δεσπότην... pentru domn și ierarhii care-l însoțeau cu acest prilej (Dan Simonescu, *Literatura românească la ceremonial*, Buc. 1939, p. 113). În textul grecesc al unora dintre vechile legiuri românești bazate pe izvoare bizantine, termenul δεσπότης figurează în sensul de *stăpîn de robii și bunuri* (*Codul Calimach*, ediție critică, Buc., 1952, p. 720).

La începutul secolului al XIX-lea, Dionisie Eclesiarhul folosește cuvintele *despotie* și *despoți* cu sensul bizantin de principat independent și principii independenți (*Cronograful Țerei Rumânești* ed. C. S. Nicolăescu-

Plopșor, Craiova, 1934, p. 198). În limba română modernă, cuvîntul *despot* păstrează sensul de conducător cu puteri absolute și de persoană care în acțiunile sale nu ține seamă de alții, căutînd să-și impună voința cu orice preț. Toate aceste înțelesuri reamintesc sensurile termenului grecesc δεσπότης din izvoarele bizantine.

G. C.

A. P. KAJDAN, *Деревня и Город в Бувантии IX—X вв.* Moscova, 1960, p. 430.

Volumul de față, considerat cu modestie de autor drept o contribuție la stabilirea particularităților și căilor de dezvoltare ale feudalismului bizantin, este în realitate prima lucrare temeinică și metodică care prezintă istoria internă a Bizanțului în veacurile IX—X. Adeseori, în analizarea evoluției diferitelor instituții, cercetarea autorului începe cu câteva veacuri mai înainte de această perioadă și este dusă pînă în ultimele secole de existență ale Bizanțului. Aceasta face posibilă o mai adîncă înțelegere a schimbărilor survenite în structura statului bizantin în decursul timpului.

A. P. Kajdan folosește în lucrarea sa izvoare din cele mai diferite, pe lângă datele operelor istorice, arheologice, documente mănăstirești și texte legislative, sînt valorificate într-o largă măsură informațiile hagiografice. Citeodată este pus un preț prea mare pe informațiile ce ni le oferă izvoarele din sudul Italiei. Credem că utilizarea acestora ar trebui făcută cu mai multă prudență, deoarece condițiile dezvoltării istorice ale sudului Italiei au fost cu totul diferite de ale restului Imperiului.

În partea introductivă este arătată poziția istoriografiei burghize în problema feudalismului bizantin. Aceasta folosește rar termenul de feudalism cînd e vorba de Bizanț și într-un sens limitat — aplicîndu-l la suprastructura politică, pentru a explica dezagregarea aparatului de stat și pentru a subli-

nia influențele occidentale asupra instituțiilor bizantine.

În primul capitol autorul se ocupă de obștea sătească. Prima ei caracteristică este puterea mare de rezistență în raport cu obștea apuseană, explicabilă prin faptul că în Bizanț au existat forme de proprietate obștească vechi, care s-au consolidat în urma colonizării slave. O altă caracteristică a obștei bizantine constă în faptul că posesiunea efectivă a pământului primează asupra dreptului de proprietate. În sfârșit, în obștea bizantină supraviețuiește proprietatea colectivă asupra unor bunuri ca, de exemplu, pășunile.

Fiecare gospodărie își avea parcela sa pe care și-o lucra independent de celelalte gospodării. Individualizarea procesului de producție a fost grăbită de existența unor culturi intensive (vița de vie și măslinul) și datorită faptului că țărani foloseau un plug ușor de lemn, cu care trebuia să se treacă de mai multe ori pentru a răscoli bine pământul. În continuare, autorul urmărește procesul de diferențiere dinlăuntrul obștei, care duce în cele din urmă la dezagregarea acesteia.

În al doilea capitol A. P. Kajdan se ocupă de marea proprietate feudală și de dependența feudală. Mai întâi este examinată posibilitatea supraviețuirii în Bizanț a proprietății de tip antic în urma revoluției agrare din secolele VI—VII. Autorul, pe baza unui bogat material, ajunge la concluzia că de-abia la mijlocul secolului al IX-lea apar în imperiul Bizantin numeroase mari domenii de caracter feudal. Pe aceste domenii se afla o țărănie dependentă, care pierduse dreptul de proprietate asupra pământului, păstrase doar folosința lui și care era obligată să plătească o rentă. Mai departe sînt urmărite căile de formare a feudalismului în Bizanț, fie prin subjugarea întregii comunități, fie prin aservirea gospodăriilor individuale. Recepționarea dreptului roman a servit într-o largă măsură la formularea juridică a inegalității sociale rezultată în urma acestor uzurpări.

Domeniile feudale din secolele IX—X sînt așezări izolate de sat, fără nici o legătură cu obștea, sau așezări în interiorul obștei, formate din parcele răspîndite printre loturile țărănești și în fine obștii în întregime aservite de proprietarul feudal. Aservirea țărănimii s-a realizat datorită unor instituțiuni feudale ca vasalitatea, cetele înarmate și jurisdicția feudală.

În al treilea capitol, autorul se ocupă de rolul statului bizantin în procesul de feudalizare. Concluziile autorului nu apar suficient de bine fundamentate. De aceea probabil, A. P. Kajdan a simțit nevoia ca în ultimul capitol al lucrării să reia analiza legislației macedoniene pentru a lămurii unele din afirmațiile sale. Autorul arată că aservirea țărănimii s-a făcut cu sprijinul activ al aparatului de stat, aceasta din cauza puternicii rezistențe opuse de obștii și slăbiciunii relative a marilor proprietari de pământ. De aceea, în prima etapă a procesului de feudalizare o mare parte din țărănime rămîne în afara exploatării moșierești. Statul este acela care percepe renta centralizată sub diferite forme. Se face o minuțioasă analiză a diferitelor impozite, prin intermediul cărora se percepea de către stat renta centralizată. Treptat, statul cedează proprietarului feudal parte din impozite sau un număr de gospodării țărănești cu ajutorul imunităților sau excussei-ei.

În problema mult discutată dacă există vreo deosebire între imunitate și excussea, autorul este de părere că ultima cuprinde numai privilegiul fiscal și nu se limitează la bunuri funciare, aceasta spre deosebire de imunitate care mai cuprinde și drepturi judiciare și administrative.

În capitolele următoare se cercetează situația comerțului și meșteșugurilor în orașul bizantin, producția de mărfuri, structura socială a meșteșugarilor și a comercianților și în sfârșit contradicțiile sociale din Bizanț în secolele IX—X.

A. P. Kajdan este de părere că dispariția polis-ului sclavagist a dus la un regres al producției, mai ales în domeniul industriei

textile. De-abia în secolul al IX-lea începe dezvoltarea producției meșteșugărești atât în domeniul articolelor de lux cît și al celor de mare consum. Consideră ca punct culminant al avîntului producției meșteșugărești secolele XI—XII, după care ea începe să decadă.

Producția de mărfuri în Bizanț a avut un caracter tipic medieval — urmărind numai satisfacerea cerințelor imediate ale consumului, cu meșteșugari care lucrau singuri sau ajutați de cel mult unul sau doi lucrători, fără să existe vreo diviziune a muncii. Meșteșugarii își desfășeau direct consumatorilor produsele muncii lor. Producția uneltelor de lucru a fost puțin dezvoltată, ceea ce constituie o altă caracteristică a producției medievale. O parte a meșteșugarilor a fost legată de palatul imperial și de nobilime prin furnizările de produse făcute acestora. Anumite bresle, care se bucurau de un regim privilegiat, au subordonat economicște alte categorii de bresle. Statul, în scopul percepției rentei centralizate, a favorizat unele ramuri de producție, a creat însă un control riguros și a stabilit limite rigide în dezvoltarea meseriilor în interesul clasei dominante.

Apoi sînt cercetate marile răscoale țărănești. Cele mai importante răscoale țărănești din secolul al IX-lea au fost aceea a lui Toma Slavonul, a slavilor din Peloponez și mișcarea pauliciană. Răscoalele țărănești, din sec. IX se caracterizează prin faptul că au avut o sferă largă de răspîndire, reacție a maselor împotriva presiunii exercitate de statul centralizat pentru aservirea țărănimii. De aceea țărănimea nu a văzut într-un anumit feudal izolat pe dușmanul ei, ci în statul feudal în ansamblu și, în special, în persoana odioasă a perceptorului. Mișcările țărănești din secolul al X-lea au un caracter mai limitat, au izbucnit în genere în regiunile periferice ale imperiului și au avut o tendință separatistă. În unele cazuri, țărănimea s-a aliat vremelnic cu elemente din rîndul feudalității, care acționau împotriva grupului birocratic din capitală, beneficiar al rentei centralizate. Astfel s-ar explica prezența unor

contingente țărănești în armatele lui Bardas Phocas și Bardas Skleros.

În orașe, contradicțiile au fost mai complicate și variate. Autorul se ocupă de două mișcări care au avut legătură cu păturile orășenești — răscoala din 913 condusă de Constantin Dukas și aceea din 963 condusă de Nicephor Phocas. Din analiza evenimentelor care au avut loc în anii 913 și 963, A. P. Kajdan ajunge la concluzia că plebea din Constantinopol susținea aristocrația provincială, în timp ce aristocrația birocratică era aliată cu meșteșugarii și negustorii. Plebea, care trăia pe seama binefacerilor și darurilor făcute de stat, susținea aristocrația feudală provincială, fiindcă aceasta ducea o politică expansionistă. Cuceririle de teritorii, făcute de generali din mari familii feudale, prilejuiau distribuiri de daruri pentru plebea din capitală.

În încheiere, sînt analizate interesele de clasă care au stat la baza legislației macedonene. Novella din 934 a lui Romanos Lacapenos caută să stăvilească ofensiva elementelor feudale în scopul apărării rentei centralizate. Nu se poate vorbi de o apărare a țărănimii, fiindcă în vremea lui se intensifică opresiunea fiscală. Cu alte cuvinte, el apără interesele aristocrației birocrate. Constantin al VII-lea, Roman al II-lea și Nicephor Phocas urmăresc prin novellele lor întărirea poziției micii feudalității și stratiotilor, care se diferențiază de restul țărănimii.

Concluzia firească, care se degajează din analiza legislației macedonene, este aceea că fiecare împărat bizantin a apărut interesele unei grupări sociale deosebite, însă cu toții au fost apărătorii clasei dominante. În secolele IX—X, procesul de feudalizare s-a accentuat neconținut. Marii proprietari feudali tind tot mai mult să se elibereze de orice dependență față de puterea centrală. Împăratul se transformă dintr-un conducător al aparatului birocratic într-un suzeran feudal. În aceste condiții începe dezagregarea politică a Imperiului Bizantin.

E. F.

BIBLIOGRAFIE, ARHIVISTICĂ, MUZEOGRAFIE

IOSEF NUHLICEK, *O vjvojí a soucasném stavu konservace archiválií v Československu* (Despre evoluția și starea actuală a conservării materialelor arhivalice în Cehoslovacia), în *Sborník archivních prací*, IX, 1959, nr. 1, p. 121—161.

Înainte de primul război mondial, în țările cehe n-a existat o preocupare constantă pentru conservarea materialelor arhivalice. Din punct de vedere teoretic, cu problemele conservării documentelor s-a ocupat atît înainte de primul război mondial, cît și în perioada dintre cele două războaie mondiale acad. V. Vojtisek. În timpul republicii burghize s-au creat treptat trei laboratoare de conservare a materialelor de arhivă și anume: la Arhiva Țării Boemiei (1924), la Arhiva orașului Praga (1925) și la Arhiva Ministerului de Interne (1936). După 1945 a continuat să funcționeze doar laboratorul Arhivei Ministerului de Interne. Prin 1949, între inovațiile demne de reținut, s-a introdus în laboratorul acestei arhive utilizarea maselor plastice, îndeosebi „Igamid 6 A” de fabricație germană și apoi și polymethylmetacrilatul. S-a descoperit metoda de deslipire a foilor de hirtie sub acțiunea Ultraamidei. Încercările ce s-au făcut la început în laboratorul Arhivei Centrale a Ministerului de Interne au fost din 1950 continuate și în laboratorul de conservare a actelor și manuscriselor vechi de la Biblioteca Națională și a Universității. Republica Cehoslovacă se îngrijește totodată de pregătirea cadrelor necesare laboratoarelor de conservare a materialelor arhivalistice. Acest lucru se asigură la Școala Industrială grafică de patru ani din Praga, pe care în 1958 au absolvit-o 30 de tineri conservatori.

Realizările laboratorului de restaurare a documentelor de pe lângă Arhiva Centrală de Stat au fost înfățișate atît la expoziția universală din Bruxelles (1958), cît și la expoziția documentelor arhivalistice din Praga, organizată la Hrad (24 V 1958—3 XI 1958),

unde s-au expus circa 1700 de manuscrise, acte, tipărituri rare și alte materiale arhivalistice din sec. VI pînă în zilele noastre. La ambele expoziții s-a reflectat în exponate înaltul nivel atins de tehnica de conservare arhivalică în R.S. Cehoslovacă. Autorul termină studiul său insistînd asupra necesității colaborării arhiviștilor cu biologii și entomologii pentru studierea științifică a dăunătorilor vegetali și animali ai materialelor arhivalice, ca și cu fizicienii și chimiștii pentru găsirea celor mai eficace mijloace de combatere a dăunătorilor. În acest scop se vor dezvolta și mai mult relațiile de colaborare cu specialiștii din Uniunea Sovietică și din celelalte țări ale lagărului socialist.

M. D.

* * * *Jahresberichte für deutsche Geschichte. Neue Folge*, 5/6 Jahrgang 1953/1954, Berlin, Akademie Verlag, 1959, XXIV + 505 p.

Bibliografia consemnează principale lucrări (cărți și articole) privitoare la istoria Germaniei, publicate în perioada 1953—1954 în Germania și străinătate. Volumul reprezintă continuarea seriei de anuare bibliografii — publicate de Institutul de Istorie al Academiei din Berlin. Principalul inițiator al acestor prețioase lucrări de informare a fost Prof. Dr. Fritz Hartung, care a supravegheat și redactarea celei mai importante părți din acest volum. Materialul de limbă germană a fost redactat de Dr. Heinrich Kunze sub auspiciile Bibliotecii Germane din Leipzig; iar materialul din U.R.S.S. și din țările de democrație populară a fost întocmit de Christa Weiner. Completarea titlurilor germane, stringerea materialului bibliografic din alte țări, precum și toate lucrările redacționale au fost întocmite de Serviciul bibliografic al Institutului de Istorie al Acade-

miei de Ştiinţe din Berlin. Materialul este compartimentat pe probleme, constituindu-se o schemă generală cu trei principale capitole: generalităţi, istoria Germaniei prezentată cronologic şi probleme strîns legate de ştiinţa istoriei. În primul capitol al generalităţilor autorul a rezervat subdiviziuni pentru disciplinele auxiliare istoriei (arhivistică, istoria cărţii şi biblioteconomie, paleografie, cronologie, genealogie, numismatică, toponomie etc.) precum şi un capitol aparte intitulat: Organizarea cercetării istorice (bibliografii, bibliografia etc.). Cel de-al doilea capitol prezintă studiile privind următoarele subdiviziuni ale istoriei Germaniei: antichitate, migraţiunea popoarelor, Evul Mediu, perioada reformei şi contrareformei pînă la pacea Westfalică (1648), perioada pînă la 1740, perioada prăbuşirii vechiului imperiu şi războaiele de eliberare (epoca absolutismului luminat), restaurarea şi revoluţia (1815—1850), perioada lui Bismarck şi întemeierea imperiului (1850—1890), primul război mondial, republica de la Weimar (1919—1933), perioada 1933—1939 (situaţia politică internă şi externă, evenimentele premergătoare celui de-al doilea război mondial), cel de-al doilea război mondial (istoria diplomaţiei, istoria militară şi mişcarea de rezistenţă).

Cel de-al treilea capitol principal include probleme de drept, administraţie şi organizare, istoria economică şi socială, istoria bisericii şi istoria culturii. Aceste probleme sînt în majoritate studiate cronologic; pentru o parte din capitolele referitoare la istoria propriu-zisă a Germaniei, autorul bibliografiei a rezervat subdiviziuni aparte pentru categoria Izvoarelor istorice, şi prezentarea evenimentelor istorice.

Materialul bibliografic a fost selectat, renunţîndu-se, aşa cum reiese din prefaţa lucrării, la temele şi informaţiile de importanţă secundară sau locală. În faza ultimă de pregătire a lucrării, autorul a renunţat la o categorie, de altfel foarte restrînsă a lucrărilor de caracter mai puţin ştiinţifice.

Aceasta explică numerotarea cu goluri a indicaţiilor bibliografice.

Bibliografia conţine un index alfabetic al tuturor periodicelor apărute în 1953/1954 consultate precum şi o categorie restrînsă din volumele de periodice pe 1951/1952 necercetate în anuarul precedent şi incluse în volumul de faţă.

Volumul cuprinde de asemenea un index alfabetic al autorilor şi problemelor tratate precum şi un index de persoane şi de numiri geografice care facilitează consultarea materialului.

Lucrarea redînd aproximativ 5.000 indicaţii bibliografice reprezintă o sursă importantă în cercetarea documentată a istoriei Germaniei.

P. S.

* * * *Catalogul documentelor turceşti*, vol. I, întocmit de Mihail Guboglu, Bucureşti, 1960, 683 pagini + 40 pl. Direcţia generală a Arhivelor Statului din Republica Populară Română.

După publicarea volumului „Pateografia şi diplomaţia turco-osmană. Studiu şi album” în 1958, M. Guboglu dă la iveală o nouă lucrare, tot atît de importantă şi anume primul volum al Catalogului documentelor turceşti aflate în diferite depozite de arhivă din ţara noastră. Rezumatele celor 3045 de piese arhivistice care îmbrăţişează o întinsă perioadă de cîteva secole (1558—1913) se referă în primul rînd la Ţara Romînească, apoi la Dobrogea şi în fine la regiunile din sudul Dunării pînă la Marea Egee, stăpînite în acea vreme de imperiul otoman.

În prefaţă, I. Paraschiv, directorul general al Arhivelor Statului, face o succintă prezentare a acestui volum arătînd totodată importanţa lui pentru istoriografia şi arhivistica romînească. Principalele probleme pe care le reflectă piesele catalogate sînt sintetizate însă de autor în prima parte a catalogului şi anume în introducere (p. 5—26).

Una din aceste probleme este aceea a fondurilor de documente în limba turcă din țara noastră și proveniența lor; cu acest prilej M. Guboglu face și istoricul formării acestor fonduri de documente. Rînd pe rînd sînt prezentate fondurile de documente din Arhivele Statului din București și alte orașe din țară, de la Academia R.P.R. și din Biblioteca Academiei R.P.R. În acest din urmă fond se află și o condică cu documente în limba turcă pe care autorul o prezintă — nu știu din ce motive — ca fiind „o condică românească în limba turcească”; în realitate condica este scrisă în întregime în limba turcă. Alte fonduri cercetate sînt documentele turco-armene de la Muzeul de Istorie al Orașului București, manuscrisele turcești din arhiva Institutului Teologic din Sibiu, actele turcești de la Biblioteca Centrală din București.

În continuare autorul prezintă încercările făcute pînă acum de predecesori în publicarea izolată a actelor turcești. Pentru înțelegerea greutăților întîmpinate în publicarea acestor documente, M. Guboglu face și o scurtă prezentare din punct de vedere paleografic și diplomatic a acestor acte, expunere care a constituit în anii trecuți obiectul unei lucrări speciale menționate la începutul acestei note bibliografice. După informațiile de ordin filologic și lingvistic se trece la o expunere rezumativă a problemelor pe care le ridică documentele, de ordin social economic, politic administrativ, militar, juridic, cultural etc.

Cum era și de așteptat partea cea mai mare a lucrării cuprinde rezumatele — unele bogate, altele prea scurte — ale celor 3045 documente. Ele sînt aranjate cronologic, după era noastră. Alături de data erei noastre este și anul Hegirei așa cum figurează în document. La fiecare rezumat se indică fondul, caracterul documentului (original, copie, microfilm) dacă a mai fost publicat, limba în care se află traducerea, felul scrierii și formatul, filigranul, sigiliul, dacă sînt originale.

Parcurgînd cu atenție cele cîteva sute de pagini ale catalogului îți dai seama că de

multiple probleme atinge conținutul acestor documente. Pe baza lor se pot stabili etapele creșterii dominației otomane asupra Țării Românești în cele cîteva secole pînă la recîștigarea independenței. Din acest punct de vedere se pot urmări firmanele sultanilor în care erau înscăunați domnii Țării Românești, prin care se fixau obligațiile financiare față de Poartă (haraciul, peșcheșul etc.), prin care se stabileau relațiile dintre populația turcă și raiale etc. Din păcate lipsesc acte din perioada războiului de independență din 1877—1878. În legătură cu aceste probleme se poate urmări și rolul de informator politic pe care l-au avut domnii Țării Românești față de Poartă, prin agenții pe care îi aveau în capitalele europene. Un material bogat provine de la Grigore Ghica (1822—1828) ale cărui rapoarte îmbogățite de știrile obținute de la cavalerul de Gentz au informat tot timpul pe marele vizir și pe sultan de evenimentele mai importante europene.

În aceeași ordine de idei se pot stabili și etapele dominației economice a țărilor române de către turci. Din acest punct de vedere rezumatele documentelor semnalază firmanele numeroase emise de cancelaria sultanilor, referitoare la obligativitatea aprovizionării Imperiului otoman cu produse și mărfuri din Țara Românească. Sînt astfel redate cantitățile de cereale, vite, oi, capre, seu, piei, cerviș, lînă, brînză, pesmet, cai, furaje, cherestea, cîneapă, in, ulei, lumînări, sare și chiar ape minerale. Din aceste cantități livrate în mod obligatoriu turcilor se poate stabili nivelul de dezvoltare al forțelor de producție din Țara Românească în perioada cuprinsă în documente.

O bună parte din documente se referă și la situația internă din Imperiul otoman din multiple puncte de vedere. Se arată astfel structura domeniului feudal otoman, nivelul de dezvoltare al forțelor de producție, clasele și păturile sociale, relațiile de producție, organizarea administrativă, juridică și militară. Fără a ne da o imagine completă a acestor probleme, rezumatele documentelor semnalează în schimb aspectele acestor probleme.

Totodată se dau referințe și la situația popoarelor din Peninsula Balcanică aflate sub dominația otomană (bulgari, srbii, greci). De exemplu în perioada războiului ruso-turc din 1807—1812 reiese că turcii lipsiți de Moldova și Țara Românească au fost obligați să facă aprovizionări pentru armata lor numai din regiunile aflate în sudul Dunării, în Dobrogea și Rumelia, fapt care a mărit și mai mult sarcinile populației locale. De asemenea se dau amănunte asupra luptei de eliberare dusă de popoarele de sub dominația otomană (de exemplu răscoala grecilor din 1821—1829).

Incontestabil că publicarea acestui catalog deschide perspective noi pentru istoricii mai ales în studierea relațiilor turco-române dar și a relațiilor popoarelor europene cu Imperiul otoman. În acest fel se completează un mare gol în documentarea cu izvoare turcești care exista pînă acum în majoritatea lucrărilor referitoare la Imperiul otoman din necunoașterea acestei limbi. Desigur că mulți istorici vor folosi deocamdată aceste rezumate ca pe însuși documentul respectiv (la unele din ele este posibil pentru că rezumatele au redat esențialul din document) și de aceea este necesar să semnalăm unele scăpări în alcătuirea acestui catalog. Trebuie să recunoaștem de la început că munca depusă de M. Guboglu a fost destul de grea nu numai în a traduce și a alcătui rezumatele documentelor, dar mai ales în aceea de a identifica nume de persoane, nume geografice și de instituții care au necesitat eforturi multilaterale. Cu toate acestea s-au strecurat unele erori.

În primul rînd țin să atrag atenția asupra modului de a concepe lucrarea. Propriu-zis catalogul de față nu conține documente turcești, ci documente în limba turcă ceea ce este o diferență. Fac această precizare întrucît în arhivele noastre și unele publicații sînt documente turcești — care n-au fost incluse în catalog — dar traduse în diferite limbi, mai ales în limba română (de ex.: Uricariul). Apoi sînt unele documente în limba turcă răspîndite în diferite manuscrise românești (la Arhivele Statului București) și în

unele colecții de documente. Acestea sînt în limba turcă cu caractere arabe.

O deosebită atenție trebuie să acorde cititorul în acceptarea unor nume proprii, de exemplu nume geografice rediate uneori greșit de autor. De ex.: Furmușika în loc de Frumușica, Hodivaia, în loc de Hodivoaia, Costian în loc de Costienii, Ruși în loc de Rușii de Vede, Tanița în loc de Tarnița, Petra în loc de Petrile, Stanca în loc de Stelnica, Oinac în loc de Oinacu, Berede în loc de Perieți, Mah. Popești în loc de Mah. Popescului, Herțegovina în loc de Herța etc. Nu înțeleg de ce s-au folosit două forme: Valachia și Țara Românească pentru aceeași țară; sau Istanbul și Constantinopol pentru același oraș, sau Ardeal pentru Transilvania. Multe din județele Țării Românești au fost rediate în text prin cuvîntul turcesc caza. Este admisibil numai pentru regiunile din sudul Dunării și în Dobrogea unde atunci era organizarea administrativă otomană.

De asemenea redarea unor nume de persoane a fost greșit alcătuită. De exemplu Lucandra în loc de Ruxandra, Ligorașcu în loc de Grigorașcu, Galifun în loc de Gr. Călinescu, Reichevici în loc de Raicevici, N. Chiriță în loc de Nicolae sin Chiriță, Istefanache în loc de Ștefan, Chirico în loc de Luca de Chirico, Băltărescu în loc de Băltărețu; tot așa și la unele nume proprii cu ortografie în limbă străină. De exemplu Rufen în loc de Ruffin, Tancoing în loc de Tancoigne, Goloșin în loc de Golovkin, Mangeachi în loc de Minciaki, Fleisak (Fleischer) în loc de Fleischhaki, Fușlent în loc de Coșhelet, Saturjiron în loc de Chateaugiron, Ribiuiber în loc de Ribeauverre etc. E drept că unele din aceste cuvinte străine au fost corectate în indice.

Unele nume comune au suferit alterații sau au fost rediate necomplet, de exemplu „Menzil” = stațiune, dar de poștă, „odaia bolnavilor” trebuia scrisă spital, „comerciant” trebuia scris negustor. Cuvîntul voievod nu trebuia acordat domnilor Țării Românești întrucît cu același cuvînt au fost indicați voievozii de Cladova, de Tîrnova, de Șiștov etc.

Lucrarea se încheie cu un rezumat al introducerii în limba rusă și franceză, urmat de un glosar de cuvinte arhaice, lista celor 40 de planșe, un bogat indice general și cu facsimilele a 40 de doc. Primul volum al catalogului cu toate micile lipsuri semnalate

reprezintă o importantă contribuție la îmbogățirea seriei de instrumente de lucru pe care Direcția Generală a Arhivelor Statului o pune la dispoziția cercetătorilor istorici.

C. Ș.

STUDII

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

Anul XIII 1960

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
* * * Despre însemnătatea istorică a Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român (Editorial)	4	5

STUDII

Istorie medie

COLUMBEANU, S., O statistică negustorească și fiscală de la 1824 în Țara Românească	4	193
CRONȚ, GH. Dreptul bizantin în Țările Române. Îndreptarea Legii din 1652	1	57
DAN, M. Din corespondența lui Ioan Bogdan cu savanții ruși	1	129
DEMENY, L. Textele celor două înțelegeri încheiate în 1437 între răsculați și nobili, după documente originale	1	91
DEMENY, L. Introducerea nonei în Transilvania (cu privire la unele premise social-economice ale răscoalei de la Bobilna)	5	179
GEORGESCU, V. AL. Trăsăturile generale și izvoarele Codului Calimah. Contribuția lui Vasile Conta la studiul izvoarelor acestui cod	4	73
GOLDENBERG, S. Moara de hirtie din Sibiu în secolul al XVI-lea	1	113
GONȚA, AL. Campania lui Mihai Viteazul în Moldova	4	141
HOLBAN, M. Deposedări și judecăți în Hațeg pe vremea Angevinilor	5	147
IANCOVICI, S. Cîteva date necunoscute despre Stoian Inge Voivoda	1	121
IANCOVICI, S. Fuga locuitorilor din ostroavele Dunării din cauza exploatării boierești (1833—1834)	4	159
IANCOVICI, S. Unele documente inedite despre Tudor Vladimirescu	5	121
KOVÁCH GÉZA, Unele probleme privind dezvoltarea agriculturii în comitatul Arad după reglementarea urbană din 1771—1772	4	239
LIMONA, E. și D. Negustori bucureșteni la sfîrșitul veacului al XVIII-lea; relațiile lor cu Brașovul și Sibiu	4	107
MUSTAFA, MEHMET Din raporturile Moldovei cu imperiul otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea	5	165
NEAMȚU, AL. Date noi privitoare la Ioan Piariu Molnar	1	83
PATAKI, I. Gospodărirea domeniului Hunedoara în anii 1517—1518	6	69

	<u>Nr.</u>	<u>Pa g.</u>
ROCHOW, ILSE (Berlin), O îndreptare de text în cronică lui Theophanes . . .	1	119
SABĂU, ION Din lupta țărănimii transilvănene împotriva sarcinilor militare în timpul războaielor duse de imperiul habsburgic împotriva revoluției franceze (1792—1797)	2	221
ȘERBAN, C. Aspecte din lupta orașenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asuprii feudale în secolul XVIII și la începutul secolului XIX (I)	6	27
TOTOIU, I. Contribuții la problema stăpînirii turcești în Banat și Crișana . . .	1	5
ȚINTĂ, A. Răsunetul răscoalei conduse de Horia, Cloșca și Crișan în Banat . . .	4	221
VIANU, AL. Iluministul rus V. F. Malinovski în Țările Române	2	165
VIANU, AL. Aplicarea tratatului de la Kuciuk Kainargi cu privire la Moldova și Țara Românească (1775—1783)	5	71

Istorie modernă

ANGHEL, ALEXANDRINA Aspecte privind aplicarea legii rurale din 1864 în jud. Dolj	4	201
BERINDEI, D. Înființarea agenției Principatelor Unite la Paris	6	99
BODEA, C. CORNELIA Figuri puțin cunoscute din revoluția de la 1848	2	131
BODEA, C. CORNELIA Din acțiunea de pregătire a agenției diplomatice de la Paris. Înființarea Biroului de corespondență	6	121
BOICU, L. Știri noi despre industria de postav din Moldova la jumătatea veacului al XIX-lea	2	207
IONESCU, GH. Date noi în legătură cu familia Anei Ipătescu	5	105
IORDACHE, A. și PORȚEANU, AL. Însemnătatea istorică a învățăturii lui V. I. Lenin despre imperialism	2	105
PANAIT, I. și P. Participarea maselor populare din București la înfrîngerea comploturilor reacțiunii din iunie 1848	6	83
POMPILIU, T. Despre „Istoria românilor cu întrebări și răspunsuri” a lui Samuil Micu Clain	2	197
PROTOPOESCU, L. Date noi în legătură cu biografia lui Ion Budai-Deleanu	4	183
ȘTEFĂNESCU, L. Tezele lui V. I. Lenin în problema descompunerii feudalismului și a dezvoltării capitalismului în Rusia	2	77
ZANE, G. Aspecte noi ale vieții lui N. Bălcescu în lumina unor documente inedite	1	37

Istorie contemporană

BANYAI, L., V. I. Lenin despre patrie și patriotism	2	33
BERCU, I. 15 ani de la Conferința Națională a P.C.R.	6	47
CHIRIȚĂ, GR. Din luptele greviste conduse de partid în anii 1922—1923.	3	61
CIMPONERIU, E. Muncitorii reșițeni conduși de comuniști în luptă împotriva criminalului război antisovietic	3	35
COPOIU, N. Lupta clasei muncitoare din România împotriva intrării României în primul război mondial	6	7
Col. CUPȘA, I. și BĂLTEANU, B. Contribuția României la lupta pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste	3	123
LIVEANU, V. Unele probleme privind România în timpul primului război mondial în lumina lucrărilor lui V. I. Lenin	2	45
MOCANU, C. Greva generală din România din 1920	5	5

	Nr.	Pag.
OPREA, I. M. Organizarea și activitatea formațiunilor patriotice de luptă . . .	4	19
OPREA, I. M. Mișcarea muncitorească din porturile României în perioada pregătitoare grevei generale din 1920	5	45
OȚETEA, A., V. I. Lenin despre principiile de bază ale istoriografiei marxiste	2	5
RAȚĂ, V. Crearea Cercului Muncitorilor din București	2	181
Gl. Lt. ROGHINSKII (Moscova) Operațiile principale desfășurate de forțele armate sovietice în Marele Război pentru Apărarea Patriei	3	85
STĂNESCU, EUGEN Din indicațiile metodologice ale lui V. I. Lenin cu privire la cercetarea marxistă a istoriei	2	17
VARGA, V. A. Atitudinea guvernului român burghezo-moșieresc față de tratativele franco-anglo-sovietice din anul 1939	4	51
URSACHE, C. Aviația română în lupta împotriva fascismului german	3	147

PROBLEMELE TRATATULUI „ISTORIA ROMÂNIEI”

* * * Realizări și probleme (Acad. C. Daicoviciu, acad. A. Oțetea, acad. P. Constantinescu-Iași)	3	5
* * * Discuții asupra machetei vol. I al „Istoriei României”	3	24
PRODAN, D., acad. Discuții cu privire la răscoala din 1784 (L. Ștefănescu)	4	257
OȚETEA, A., acad. Răscoala lui Tudor Vladimirescu. Discuție publică (L. Ștefănescu)	5	191
* * * Discuții pe marginea capitolului „Politica de reforme și reacțiune a guvernelor burghezo-moșierești după răscoala din 1907”. „Mișcarea muncitorească” (1907—1914) (Tr. Lungu)	6	151

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

APOSTOL, I. Muzeul Militar central	3	185
BOICU, L. Precizări necesare (scrisoare către redacție)	6	178
CONDURACHI, V. și CONSTANTIN, F. Muzeul Unirii din Iași	4	265
CORFUS, I. Din activitatea comisiei istorice polono-cehoslovace	2	247
DAICOVICIU, C., acad. Sesiunea Asociației Italia-România	2	235
DAVICU, SAVEL Casa memorială „Ilie Pintilie” — un nou monument istoric al Iașului	2	241
DUȚU, AL. Constituirea Comitetului Național al istoricilor din R.D. Germană	4	264
GUBOGLU, M. Importanța celui de al XXV-lea congres internațional al orientaliștilor (Moscova, aug. 1960) pentru cercetările istorice	6	161
IONESCU, E. și ȘTEFĂNESCU, L. Sesiunea științifică comună a Școlii Superioare de Partid „Șt. Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.M.R., a Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. și Academiei Militare generale, consacrată celei de-a 90-a aniversări a nașterii lui V. I. Lenin	3	175
IRMSCHER, prof. dr. J. Bizantinologia în cei zece ani de existență a R.D. Germane	2	236
MACIU, V. Conferința științifică de la Berlin despre imperialismul german și al doilea război mondial	1	155
MACIU, V. Centenarul Unității Italiei la Institutul Gramsci din Roma	6	172
OPRESCU, P. Pregătirea celui de al XI-lea Congres Internațional de științe istorice și participarea istoricilor din R.P.R.	3	194

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
PETRESCU-DÎMBOVIȚA, M. Seminarul internațional de arheologie slavă de la Moscova	1	141
PREDA, ELVIRA Din activitatea științifică a Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.	4	261
ȘTEFĂNESCU, L. Simpozion cu prilejul aniversării a 700 de ani a monumentului de artă feudală Boiana	5	199
ȘTEFĂNESCU, L. Sesiunea științifică jubiliară a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (28 — 30 oct. 1960)	6	175
TEODORESCU, V., TRINCĂ, I. Sesiunea științifică a Academiei R.P.R. consacrată celei de-a 90-a aniversări a nașterii lui V. I. Lenin	3	175
TOTOIU, I., LUNGU, TR. Călătorie de studii în R.P. Ungară	1	152
. * . Despre Congresul internațional de științe istorice ținut la Stockholm (21—28 aug. 1960).	6	153
. * . Cronică	1	158
. * . Cronică	6	181

STUDII DOCUMENTARE

COLUMBEANU, S. Istoria economiei feudale occidentale în lumina unor lucrări recente	6	183
CONSTANTINIU, FL. Aspecte ale expansiunii imperiului otoman în veacurile XIV—XVI în lumina unor lucrări noi	3	197
CRONȚ, GH. Editarea izvoarelor vechiului drept românesc	5	201
IONESCU-NIȘCOV, TR. Mișcarea revoluționară husită în istoriografia marxistă (II)	4	269
VARGA, V. A. Lucrări noi de istorie modernă și contemporană în R.D.G.	2	249

RECENZII

ADAM, I. și MARCU, N. Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura României. Buc., Ed. șt., 1959, vol. II (D. Hurezeanu)	5	214
DIMITROV, M. Publicistica lui Liuben Karavelov pînă la apariția ziarului Svobodu (1860—1869). (Articole, corespondențe și scrisori). Sofia, Ed. Acad. Bulgare, 1957 (C. N. Velichi)	3	231
DIMITROV, GH. Opere alese. Buc., Ed. politică, 1959, XV + 686 p. (Gr. Chiriță)	4	318
DRAGOMIR, S. Vlahii din nordul Pen. Balcanice în evul mediu. Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român, II. Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1960, 224 p. + 2 h. (V. Al. Georgescu).	5	225
DRUJININ, N. M. Государственные крестьяне и реформа Д. П. Киселева. Предпосылка и сущность реформы. Реализация и последствия реформы (Moscow—Leningrad, Ed. Acad. de st. a U.R.S.S., 1956, vol. I, 631 p.; vol. II, 619 p. (A. Oțetea, S. Iancovici)	6	210
FRICKE, D. Der Ruhrbergarbeiterstreik von 1905. Berlin, Ed. Rütten und Loening, 1955, 202 p. (Radu Popa)	6	221
GEORGESCU, T., FODOR, L. Răscoala țăranilor din Valea Ghimeșului (1934). Buc., Ed. politică, 1960, 157 p. (M. Kertesz, Gr. Chiriță)	6	205
MODRZEWSKI, A. F. Opera Omnia. Varșovia. Polska Akademia Nauk, 1953—1958, vol. I—IV (P. P. Panaiteșcu)	1	192

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
MIRON COSTIN Opere. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu. Buc., ESPLA, 1958, 536 p. (D. Simonescu)	5	209
PAN, I. ZEPOS Μιχαήλ Φωτεινοπούλου Νομίων Προχρσον (Βουκουρστιον, 1765). Τὸ πρῶτον ἐκδιδομενον ἐκ χειρογράφου κώδικος τοῦ Κρατικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἰασίου (Manualul de legi al lui Mihail Fotinopulos). (Buc., 1765) Atena, 1959, XII + 304 p. + 8 pl. (Gh. Cronț)	2	272
SALVATORELLI, L., MIRA, GIOVANNI Storia d'Italia nel periodo fascista. Torino, Giulio Einaudi, 1956, 1142 p. (S. Columbeanu)	2	266
VĂTĂȘIANU, V. Istoria artei feudale în Țările Române, Vol. I Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului. Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1959, 1017 p. + 910 fig. (Corina Nicolescu)	4	299
* * * Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Buc., Ed. politică, 1959, 800 p. (I. Apostol și L. Ștefănescu)	1	161
* * * Bazele filozofiei marxiste. Buc. Ed. politică, 1959, 788 p. (I. Bercu)	1	173
* * * Aus der Byzantinischer Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik. Hgg. von Johannes Irmscher. Berlin, Akademie-Verlag, 1957, vol. I și II (Eugen Stănescu)	1	183
* * * Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare. Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1958, 512 p. + 292 fig. în text. (Radu Popa)	2	257
* * * Histoire des institutions françaises au Moyen Âge. Publiée sous la direction de Ferdinand Lot et Robert Fawtier. Paris, Presse Universitaire de France, 1957, XII + 438 p. (S. Porumbaru)	2	261
* * * Istoria universală în zece volume. Buc., Ed. șt. 1959, vol. II, 904 p. (A. Popescu)	3	209
* * * Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R. Vol. I (Descompunerea orînduirii Comunei primitive și sclavagismul) de Vl. Hanga. Buc., E.S.P.L.E.J., 1955; vol. II (Feudalismul I), de Șt. Pascu și Vl. Hanga. Buc., Ed. șt., 1958 (L. P. Marcu)	3	231
* * * Studii privind Unirea Principatelor. Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1960, 542 p. (Gr. Popescu)	4	308
* * * Istoria Albaniei, Tirana, Univ. de Stat, 1959, vol. I, 544 p. (G. Maxudovici)	5	236
* * * Documente privind Unirea Principatelor. Redactor resp. acad. A. Oțetea. Vol. II — Rapoartele consulatului Austriei din Iași (1856—1859). Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1959, LIX + 549 p. (M. Vlasiu)	6	199
* * * Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717, ediție întocmită de Const. Grecescu, cu o prefață de Dan Simonescu. București, Ed. șt. 1959, XLII + 147 p. (P. P. Panaitescu)	4	325

REVISTA REVISTELOR

* * * Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., Buc., Ed. Știința, nr. 1—6/1958; nr. 1—6/1959. (I. Apostol)	5	241
* * * Вестник истории мировой культуры. Академия наук СССР. Отделение исторических наук. Moscova, nr. 1 (13) 5 (17), 1959, 1037 p. (V. Asproiu)	2	277
* * * Исторически преглед. Sofia, nr. 1—6/1958 (N. Ciachir)	1	197
* * * English Historical Review. Londra, nr. 1—4/1959, vol. LXXXV. (S. Columbeanu)	5	266
* * * Вопросы истории. Академия наук СССР. Отделение исторических наук. Moscova, nr. 1—6/1959 (N. Coroiu)	5	251

	Nr.	Pag.
* * Kwartalnik historyczny (1959), nr. 1—4 (I. Corfus)	3	237
* * Византийский временник. Moscova, XIII (1958), p. 371, XIV (1958), p. 384, XV (1959), p. 307, XVI (1959), p. 411 (E. Frances)	2	281
* * Československý Casopis historický (Revistă cehoslovacă de istoric). Praga, VII, 1959, nr. 1—4, 808 p. (Tr. Ionescu-Nișcov)	4	333
* * Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, an. VII (1959), nr. 1—6. Berlin, Ed. Rütten und Loening, 1440 p. (L. P. Marcu)	6	241
* * Новая и новейшая история. Академия Наук СССР. Институт Истории. Moscova, nr. 1—6/1959 (N. Nicolescu)	6	235
* * Вопросы истории КПСС. Орган Института марксизм-ленинизма при ЦК КПСС, Moscova, nr. 1—6/1959 p. 1416 (I. Oprea)	6	229
* * Revista arhivelor. Seria nouă, nr. 2/1958 și nr. 1—2/1959. Buc. (L. Ștefănescu)	1	197
* * История СССР. Moscova, 1959, nr. 1—6 (Tudora Maia și Al. Vianu)	3	237

ÎNSEMNĂRI BIBLIOGRAFICE

Istoria României

BĂLAN TEODOR, Din istoricul Cimpulungului moldovenesc. Buc., Ed. științifică, 1960, 341 + 2 p. (Al. I. Gonța)	3	254
CANTEMIR DIMITRIE, Viața lui Const. Cantemir. Buc., E.S.P.L.A., 1960, 1—XXVIII + 168 p. (L. Ștefănescu)	3	253
DUVOWY ERICH, Sighișoara, un oraș medieval. Buc., Ed. tehnică, 1957, 196 p. (N. Ghinea)	6	249
MOȚ, GH., ȘTEFĂNESCU, V., MOCANU, C., Contribuții la istoria organizației marxist-leniniste de tineret din România. Buc., Ed. Tineretului, 1959, vol. I, 143 p. (Gr. Chiriță)	5	271
TAPPE, E. D., Bentham in Walachia and Moldavia. Londra, 1950, p. 66—76 (Extras din „The Slavonic and East European Review”, vol. XXIX, nr. 72/1950) (S. Columbeanu)	2	289
TAPPE, E. D. Charles II and the Prince of Moldavia (Londra, 1950—1953), p. 406—424; 528—529 (Extras din „The Slavonic and East European Review”, vol. XXVIII, nr. 71/1950; vol. XXXI, nr. 77/1953) (S. Columbeanu)	2	290
TAPPE, E. D., A rumanian manuscript miscellany in the John Rylands Library, extras din „Bulletin of the John Rylands Library”, vol. 42, 1960, p. 481, 492 (D. Simonescu)	6	251
ȚUȚUI, GH. și POPESCU, AL., Zdrobiți de popor (Falimentul partidelor burghezo-moșieresti), 1944—1947. Buc., Ed. politică, 1959, 116 p. (L. Ștefănescu)	1	215
VAIDA, A. G. și BİRDEANU, N., Pavilionul revoluționar la catarg. Buc., Ed. Militară M.F.A., 1959, 176 p. (I. Apostol)	2	288
VELICHI, C., Așezămintele coloniștilor bulgari în 1830, în „Romanoslavica III”. Buc., 1956, p. 117—135. (L. Ștefănescu)	6	250
VINOGRADOV, V. N., Внешнеполитическая ориентация правящих кругов Румынии накануне первой мировой войны în Новая и новейшая история. Moscova, nr. 1/1960, p. 53—67 (N. Copoiu)	3	256
VÎRTOSU, EMIL, Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova (până în sec. XVI). Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1960, 314 p. (Al. Gonța).	5	272

	<u>Nr.</u>	<u>Pağ.</u>
* * * Documente din Istoria Uniunii Tineretului Comunist din România, 1917—1944. Buc., Ed. Tineretului, 1958, 494 p. (I. Apostol)	1	216
* * * Dezvoltarea industriei socialiste în R.P.R. Buc., Ed. șt., 1959, 600 p. (M. Horovitz)	2	287
* * * Învățătorii și răscoala din 1907. Buc., Ed. de stat didactică și pedagogică, 1958, 205 p. (I. Puia)	4	341
* * * M. Kogălniceanu, Discursuri parlamentare din epoca Unirii. Buc., Ed. șt., 1959, XVII + 422 p. (L. Ștefănescu)	4	343

Istoria U.R.S.S.

ALEFIRENKO, P. K., Крестьянское движение и крестьянский вопрос в России в 30—50-х годах XVIII века. Moscova, Ed. Acad. de șt. a U.R.S.S., 1958, 421 p. (A. Constantinescu)	1	219
BAKLANOVA, I. A., Рабочие судостроителей России в XIX веке. Moscova-Leningrad Ed. Acad. de șt. a U.R.S.S., 1959, 236 p. (I. Oprea)	1	220
BAKLANOVA, I. A., Торгово промышленная деятельность Калмыковых во второй половине XVIII века. К истории формирования русской буржуазии. Moscova, Ed. Acad. de șt. a U.R.S.S., 1959, p. 292 (S. Iancovici)	6	254
DRUJININA, E. I., Северное Причерноморье в 1775—1800 гг., Moscova, Ed. Acad. de șt. a U.R.S.S., 1959, 280 p. + 3 h. + 1 pl. (C. Șerban)	4	344
LIPILO, P. P., К. П. Б. организатор и руководители партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечественной Войны, Minsk, Ed. de stat a R.S.S.B., 1959, 260 p. (I. Oprea)	1	218
NIKIFOROV, L. A., Внешняя политика России в последние годы Северной войны. Ништадский мир, Moscova, Ed. Acad. de șt. a U.R.S.S., 1959, 487 p. + 1 h. (C. Șerban)	3	259
POLIAKOV, I. A., Московские трудящиеся в обороне советской столицы в 1919 г., Moscova, Ed. Acad. de șt. a U.R.S.S., 1958, 212 p. (N. Nicolescu)	3	259
RAȘIN, A. G., Формирование рабочего класса в России. Историко-экономические очерки, Moscova, Ed. de lit. soc.-ec., 1958, 623 p. (V. Asproiu)	2	291
TEPLIŢKII, V. P., Реформа 1861 року и аграрь видносци на Украине, Kiev, Ed. Acad. de șt. a R.S.S.U., 1959, 308 p. (I. Puia)	4	345
* * * История города героя Севастополя 1917—1957, Kiev, Ed. Acad. de șt. a R.S.S.U., 1958, 338 p. (V. Asproiu)	2	292
* * * Военные моряки в борьбе за победу Октябрьской революции. Sub redacția lui S. F. Naida. Moscova, Ed. Minist. Apărării al U.R.S.S., 1958, 582 p. (V. Asproiu)	5	275
* * * Крестьянское движение в России 1890—1900 гг. (Culegere de documente sub redacția lui A. V. Șarcarina). Moscova, Ed. pentru literatură social-economică, 1959, 747 p. (Elvira Balla)	6	252
* * * Второй период революции 1905—1907 годы. Ianuarie—aprilie 1906, Cartea I-a 1145 p.; Cartea II-a 751 p. (M. Tudora)	5	277

Istoria universală

ANGHELOV, D., Аграрите отношения в северна и средна Македония (Relații agrare în nordul și centrul Macedoniei în sec. al XIV-lea), Sofia, Ed. Acad. bulgare de științe, 1958, 256 p. (T. Ionescu-Nișcov)	3	267
BAJER KAROL Przemysł włokienniczy na ziemiach polskich od początku XIX w. do 1939 (Industria textilă în Polonia de la începutul sec. XIX pînă la 1939). Lodz, Ed. de Asociația de șt. din Lodz, 1958, 303 p. (A. Constantinescu)	2	299

	<u>Nr.</u>	<u>Paġ</u>
BELENKII, A. B., Разгром мексиканским народом иностранной интервенции 1861—1867, Moscova, Ed. Acad. de şt. a U.R.S.S., 1959, 155 p. (V. Asproiu)	4	351
BONDI GERHARD, Deutschlands Aussenhandel, 1815—1870. Berlin, Akademie-Verlag, 1958, 156 p. (Radu Popa).	3	263
BUGZEC KAROL, Kszęca ludność służebna w Polsce wczesnofeudalnej. (Populația aservită principelui în Polonia feudalismului timpuriu). Wrocław-Cracovia, Ed. Acad. polone de şt., 1958, 106 p. (A. Constantinescu).	1	229
CHANTENAY, L., Vie de Jacques Esprinhard Rachelais et le journal de ses voyages au XVI-e siècle. Rennes, Impr. Oberthur, 1957, 308 p. (A. Constantinescu).	5	286
CZESLAW WYCECH, Powstanie chłopów z roku 1846 (Răscoala țărănească din anul 1846) Warszawa, 1955 (Elena Lintz)	3	265
DOSTAL FRANĚ, Valasi a profifeudalni boje na Valassku v letech 1620—1640 (Valahii și luptele antifeudale în Valassko în anii 1620—1640), în Časopis Matice Moravské, 1953, 72 p., nr. 1—2, p. 129—161 (Mihail Dan)	4	350
DOSTIAN, I. S., Борьба сербского народа против турецкого ига XV-начало XIX-в, Moscova, Ed. Acad. de şt. a U.R.S.S., 1958, 193 p.+1 h. (C. Şerban)	2	300
FAGAN, H., The Commoners of England, part. 6 I, London, Lawrence-Wishhart Ltd., 1958, 135 p. (S. Columbeanu)	6	263
FORBERGER RUDOLF, Die Manufaktur im Sachsen vom Ende des 16. bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts. Berlin, Akademie-Verlag, 1958, VI + 456 p. + 2 h. (C. Şerban)	1	230
GHEORGHIEV prof. dr. EMIL, Кирил и Методии, основоположници на славянската литература (Chiril și Metodiul, fondatorii literaturilor slave, Sofia, Ed. Acad. Bulgare de științe, 1956, 290 p. (A. Constantinescu)	4	351
GIIAS-AD DIN ALI, Дневник похода Тимура, в Индию, Moscova, Ed. de literatură orientală, 1958, 205 p. (C. Şerban)	2	301
HALM [HANS, Habsburgischer Osthandel im 18. Jahrhundert Österreich und Neureussland (II): Donauhandel und -schiffahrt 1781—1787. Mit einer Karte. München, Isar-Verlag, 1954, 219 p. (C. Şerban)	6	257
HITTI, K. PHILIP, History of the Arabs from the earliest times to present. London, New York, 1958, 822 p. + ilustr. (S. Columbeanu)	4	353
JORDANIA, C., Очерки из истории франко-русских отношений. Tbilisi, Ed. Acad. de şt. R.S.S. Gruzine, 1959, 465 p. (V. Asproiu)	6	259
KOGEVNIKOVA, A. P., Рабочее и социалистическое движение во Франции в 1917—1920 гг., Moscova, Ed. pt. literatură social-economică, 1959, 286 p. (I. Oprea)	3	260
KUDRNA, JAROSLAV, K charakteristice Znaku socialní a třídní diference obyvatelstva v barbarských zákon-nících a tradioních listinách stol. 6—8 (Cu privire la caracteristica indicilor de diferențiere socială și de clasă a populației în legile barbare și în actele de donație în secolul 6—8), în Sborník práce Filosofické Fakulty Brněnské University (Culegere de lucrări a Fac. de filozofie a Univ. din Brno), VII, 1958, secția ist. C 5, p. 11—25 (M. Dan)	5	280
LIUBLINSCAIA, A. D., Франция в начале XVII века 1610—1620, Leningrad, Ed. Univ. 1959, 293 p. (V. Asproiu)	5	285
MACUREK, JOSEF, K otázce české listiny a české kancelare na dvore uher-ském v 2 pol. 15 století (v letech 1486—1490) (În problema diplomei cehe și a cancelariei cehe la curtea ungară în a 2-a jumătate a secolului XV (în anii 1486—1490), în Historický Casopis (Revistă istorică), 1958, VI, nr. 4, p. 560—569. (M. Dan)	6	255
MAZUROV, V. M., Антияпонская вооруженная борьба корейского народа 1931—1940 гг., Moscova, Ed. de lit. orientală, 1958, 102 p. (N. Nicolescu)	3	264

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
NOVOTNY, ALEXANDER, Quellen und Studien zur Geschichte des Berliner Kongresses 1878, vol. I. Österreich, die Türkei und des Balkanproblem im Jahre des Berliner-Kongresses. Grantz-Köln, 1957, 376 p. (Radu Popa)	5	279
OBERMANN, KARL, Zur Geschichte des Bundes der Komunisten. 1849 bis 1852. Berlin, Dietz, 1955, 136 p. (Radu Popa)	2	292
POLISENSKÝ, JOSEF-HRUBES, JIRÍ, Turecké války, uherská povstání s veřejné mínění predbelohorských cech (Războaiele turcești, răscoalele ungurești și opinia publică din Cehia de dinainte de Muntele Alb), în <i>Historický časopis</i> (Revista istorică), 1959, VII, 1, p. 74—103 (M. Dan)	5	281
POŠVÁR JAROSLAV, Brěnská, mincovna za třicetileté války (Monetăria din Brno în timpul războiului de 30 de ani) în <i>Časopis Matice Moravski</i> . 1957, nr. 1—2, p. 57—72 (M. Dan)	3	267
ROSTWOROWSKI, EMMANUEL, O polska koronę. Polityka Francji w latach 1725—1733 (Politica Franței în anii 1725—1733 față de coroana Poloniei). Wrocław-Cracovia, Ed. Acad. Polone de științe, 1959, 363 p. (A. Constantinescu)	3	269
RUBTOV, B. T., Эволюция феодальной ренты 2 в Чехии (XIV-начало XV) в. Moscova, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 1958, 195 p. (A. Constantinescu)	2	300
SEDILOT, RENÉ, Histoire des colonisations. Paris, 1958, 649 p. (S. Columbeanu)	5	287
SHKODRA, ZIJA, Shqipëria në Kohën e Tanzimatit (Albania în timpul tanzimatului), Tirana, 1959, 70 p. (G. Maxudovici)	1	221
SURET-CANALE, JEAN, Afrique noire occidentale et centrale. Paris, Ed. Sociales, 1958, 278 p. (Al. Duțu)	6	264
ŠWIECHOWSCHI, ZYGMUNT-ZACHWATOWIEZ, JAN, L'architecture cistercienne en Pologne et ses liens avec la France, în <i>Biuletyn Historii Sztuki</i> . Warszawa, 1958, XX, nr. 2, p. 139—173 (Corina Nicolescu) . .	3	268
TRUONG SHIN, La révolution d'Août, Hanoi, 1958, 308 p. (S. Columbeanu)	1	223
WÄCHTLER, EBERHARD, Zur Geschichte des Kampfes des Bergarbeiterverbandes in Sachsen. Schriften des Instituts für Geschichte. Berlin, 1959, 74 p. (Radu Popa)	2	293
VYTISKA, I., Přehled literatury k dějinám dělnického hnutí a K.S.Č. v českých zemích za posledních deset let (1948—1958). (Trecerea în revistă a literaturii privitoare la istoria mișcării muncitorești și a P.C.C. în țările cehe în ultimii 10 ani (1948—1958), în <i>Sborník Matice Moravské</i> , 1959, p. 307—368 (M. Dan)	3	262
VRANUSIS, L. I., Ρήγας, Έρευνα, συναγωγή και μελέτη. (Rigas, cercetare, culegere și studiu). Atena, 1957, 407 p. (N. Camariano)	5	282
ZAHARIADU, A. ELISABETA, Τὸ Χρονικὸ τοῦ Τοῦσκιν σουλτάνων (τοῦ βαρβαρῖνου Ἑλλῖν κώδικα 111) καὶ τὸ ἰταλικό του πρώτου. (Cronica sultanilor turci (după Codex Barberinus grec. 111) și originalul italian). Salonic, 1960, 95 p. (N. Camariano).	5	284
* * * Межимпериалистические противоречия на первом этапе кризиса капитализма (Culegere de articole). Moscova, Ed. pentru literatură social-economică, 1959, 309 p. (Balla Elvira)	6	261
* * * Das Ofner Stadtrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn, în <i>Monumenta Historica Budapestinensia</i> , I. Budapesta, Ed. K. Mollay, 1959, 237 p. (S. Goldenberg)	2	296
* * * Comitato Internazionale di scienze storiche. Atti del X Congresso internazionale, Roma 4—11 settembre 1955. Roma, 1957, 878 p. (Ana Ioachim)	1	226
* * * Rok 1905. Prameny k revolučnímu hnutí a ohlasu první ruské revoluce v českých zemích v letech 1905—1907 (Anul 1905. Izvoare privind mișca-		

	<u>Nr.</u>	<u>Pağ.</u>
rea revoluționară și ecolul primei revoluții ruse în țările cehce, în anii 1905—1907). Praga, Ed. Acad. cehoslovace de științe, 1959, 677 p. (Ionescu-Nișcov, Tr.)	1	225
* * * Prameny k dejinám tricetileté války. Regesta fondu militare (Izvoare în legătură cu istoria războiului de 30 de ani). Praga, 1955, Ed. Nase vojsko, vol. VII, 1643—1645; Praga 1955, vol. VIII, 1646—1648, Praga, 1957. (Ionescu-Nișcov, Tr.)	2	295
G. și M. SOTIRÍON Εἰκόνες τῆς μονῆς Σινᾶ (Icônes du mont Sinai). Tom. I, album. Athènes, 1956, 22 p. + 238 foto + VIII pl. color.; tom. II, 1958. 226 p. (Corina Nicolescu)	1	353
* * * „Archivalische Forschungen zur Geschichte der Deutschen Arbeitbewegung”. Der Kampf der Deutschen Sozialdemokratie in der Zeit des Sozialistengesetzes 1878—1890. Berlin, Ed. Rütten-Loening, 1956, vol. 3/I și 3/II, LVIII + 1096 p. (Radu Popa)	4	347
* * * „Archivalische Forschungen zur Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung”. Die Auswirkungen der Ersten Russischen Revolution von 1905—1907 auf Deutschland. Berlin, Ed. Rütten-Loening, 1954—1956, vol. 2/I și 2/II, LXXVI + 335 p. și LXIII + 351 p. (Popa Radu)	6	256
* * * Французский ежегодник. Статьи и материалы по истории Франции 1958. (Annuaire d'études françaises). Moscova, Ed. Acad. de științe a U.R.S.S., 1959, 614 p. (C. Șerban)	4	348
* * * La délégation française auprès de la Commission Allemande d'Armistice. Recueil de documents publiés par le gouvernement français. Tom. IV (19 Janvier — 21 Juillet 1941). Paris, Alfred Costes, 1957, XI + 734 p. (P. Simionescu)	6	262
<i>Byzantinologie</i>		
BAKALOPULOS, A. E., Die Frage der Glaubwürdigkeit der „Leichenrede auf L. Notaras”, von Johannes Moschos (15. Jh.), in Byzantinische Zeitschrift, 52 (1959), p. 13—21 (E. Frances)	4	359
BARISICI, FRANJO, Две врзире и извория о итаску Томи. (Două versiuni în izvoarele privitoare la răzvrătutul Toma), în зборник ерпаске Академия Наука Византинолаики Институт, Beograd, 1960, p. 145—169 (Gh. Cronț)	5	289
FREIDENBERG, M. M., Эскурсия в Византии XI—XII вв. (Великорусский Государственный Институт, Ученые записки, in, 1958 года), p. 339—365 (E. Frances)	1	232
GRABAR, ANDRÉ, Emaux byzantins au trésor de Saint Marc à Venise, in Cahiers de la céramique et des arts du feu. 1958, nr. 12, p. 164—172 + 12 fig. (Corina Nicolescu)	3	272
GRUMMEL, V., La Chronologie. Paris, Presse Universitaire de France, 1958, 487 p. (P. Simionescu)	3	271
GUILLAND, RODOLPHE Autour du livre des cérémonies, in 'Ελληνικά, Salonic, 1958—1959, p. 77—94 (Gh. Cronț)	3	272
GUILLAND, R., Etudes byzantines. Paris, 1959, 324 p. (E. Frances)	4	357
GUILLAND, R., Recherches sur l'histoire administrative de l'empire byzantin de Despote, in Revue des études byzantines, tom. XVIII (1959), p. 52—89. (Gh. Cronț)	6	268
KAJDAN, A. P. și LITAVRIN, G. G., Очерки истории Византии и южных славян. Moscova, 1958, 326 p. (Gh. Cronț)	2	302
KAJDAN, A. P., Деревня и Город в Византии IX—X вв. Moscova, 1960, 430 p. (E. Frances)	6	270

	Nr.	Pağ.
KARAYANOPULOS, J., Entstehung und Bedeutung des Nomos Georgikos, in Byzantinische Zeitschrift, 51 (1958), p. 357—373 (E. Frances)	2	303
LEMERLE, PAUL, Traité d'études byzantines, II. Les papyrus par André Bataille. Paris, 1955, 100 p. + XIV pl. (Gh. Cronț)	4	359
LEMERLE, PAUL, Esquisse pour une histoire agraire de Byzance : Les sources et les problèmes, in Revue Historique, tome CCXIX (1958), p. 32—74 ; tome CCXX (1958), p. 43—94. (Gh. Cronț)	6	266
LOPEZ, T. S., The rôle of trade in the economic readjustment of Byzantium in the seventh century. Dumbarton Oaks Papers XIII (1959), p. 67—85. (E. Frances)	5	291
SEVCÉNKO, IHOR, The zealot revolution and the supposed genoese Colony in Thessalonica St. P. Kyriakidis, Thessalonica, 1953, p. 603—617 (E. Frances)	1	231
SIUZUMOV, M. I., Экономические воззрения Лова VI (Conceptiile economice ale lui Leon al VI-lea, in Vizantiiskii Vremennik, tom. XV, 1959), p. 33—49. (Gh. Cronț)	4	360
STIERNON, LUCIEN, Les origines du despotat d'Empire. Revue des études byzantines XVIII (1959), p. 90—126. (E. Frances)	5	293
VERPEUX, J., Nicéphore Chumnos, homme d'état et humaniste byzantin. Paris, 1959, p. 216 (E. Frances)	3	270
ZEPOS, J. PAN, Die byzantinische Jurisprudenz zwischen Justinian und den Basiliken, in Berichte zum XI. Internationalen Byzantinisten Kongress, München, 1958, 27 p. (Gh. Cronț)	5	290

Bibliografie, Arhivistică, Muzeografie

CONDURACHI, EM., Histria, Buc., E.S.P.L.A., 1960, 30 p. + 35 fig. + 2 pl. (Corina Nicolescu)	5	296
FUNKE, FRITZ, Buchkunde. Leipzig, Otto Rarrassowitz, 1959, 310 p. + 20 pl. + 3 grafice. (Al. Duțu)	5	294
IONAȘCU, I., Date statistice noi despre București în anii 1810—1811 culese din Arhivele Moscovei, în Revista arhivelor. 1959, nr. 1, p. 175—192. (C. Șerban)	2	304
HAJNAL, ISTVÁN, L'enseignement de l'écriture aux Universités médiévales. Budapest, Ed. Acad. de sciences, 1959, 301 p. + album. (Al. Duțu)	4	363
LIU KUO-CHUN, Story of the chinese book. Peking, 1958, 88 p. + 4 pl. (Al. Duțu)	1	236
MARCIANI, CORRADO, Il commercio libraio alle fiere di Lanciano nel' 500, in Rivista storica italiana. Napoli, an. LXX, nr. 3, 1958. (Ana Ioachim)	4	365
NUHLICEH, JOSEF, O vjvojãt a zancasném stavu Konservace arhiválú v Československu (Despre evoluția și starea actuală a conservării materialelor arhivale în Cehoslovacia), în Sbornik archivních prací, IX, nr. 1, 1959, p. 121—161 (M. Dan)	6	273
SCHUBERT, ERNST, Der Naumburger Dreikönigsaltar. Berlin, Akademie-Verlag, 1957, 25 p. + 15 pl. (Ana Ioachim)	1	236
STOIANOV, MANIO, Българска възрожденска книжинна (Literatura renașterii bulgare). Sofia, 1957, vol. I, 664 p. + 12 pl. cu reproduceri. (A. Constantinescu)	3	277
STREMPPEL, G., Copiști de manuscrise românești pînã la 1800. Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1959, vol. I, XLIII + 352 p. (D. Simonescu)	2	305
VEKOVA-TELBIZOVA, M., TELBIZOV, K., Народната носия на банатските българи (Portul popular al bulgarilor din Banat). Sofia, Ed. Acad. bulgare de științe, 1958, 54 p. + XXXIII pl. 21/28. (Al. Rusu)	1	235
* * * Bibliografie Československé historie za rok 1956 (Bibliografia istoriei Cehoslovaciei pe anul 1956). Praga, 1959, 222 p. (A. Constantinescu)	1	234

	<u>Nr.</u>	<u>Pağ.</u>
* * * Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a statului. Buc., vol. II, 1621—1652, 1959, 566 p. (Ioana Constantinescu)	3	273
* * * Notizie introduttive e sussidi bibliografici. Milano, Ed. Carlo Marzorati, 1958, 477 p. + 18 pl. (Ana Ioachim)	2	307
* * * Museum. Unesco. nr. 1—2/1959. (Ana Ioachim)	2	309
* * * Geschichte der Universitätsbibliothek Jena 1549—1945. Ed. Hermann Böhlhaus-Nachfolger, 1958, 627 p. (Ana Ioachim)	3	279
* * * Accademie e Biblioteche d'Italia, nr. 1—4 /1958. (Ana Ioachim)	5	296
* * * Episcopia Buzău. București, Dir. Gen. a Arhivelor Statului. Indice cronologic, 1958, 444 p. (C. Șerban)	3	275
* * * Arhiva Magistratului orașului Brașov. Inventarul actelor nefnregistrate. Buc., vol. I, 1959, II + 444 p. (C. Șerban)	5	293
* * * Catalogul documentelor turcești, vol. I, Intocmit de Mihail Guboglu, Buc., 1960, 683 p. + 40 pl. Direcția gen. a Arhivelor Statului din R.P.R. (C. Șerban)	6	274
* * * Bibliografia storica nazionale. Anno XIX — 1957. Bari, Gius. Laterza e Figli. 1959, XXVIII + 197 p. (P. Simionescu)	1	233
* * * Jahresberichte für deutsche Geschichte. Neue Folge, 5/6 Jahrgang 1953/1954. Berlin, Akademie-Verlag, 1959, XXIV + 505 p. (P. Simionescu)	6	273
* * * Academia de științe a Uniunii Sovietice. Institutul de Orientalistică. Moscova, 1959, 190 p. (P. Simionescu)	2	308

СО Д Е Р Ж А Н И Е

	<u>Стр.</u>
СТАТЬИ	
Н. КОПОЮ, Борьба румынского рабочего класса против вступления Румынии в первую мировую войну (1914—1916)	7
К. ШЕРБАН, О борьбе горожан Валахии и Молдавии против феодального угнетения в XVIII в. и начале XIX в. (I)	27
★	
И. БЕРКУ, Пятнадцатилетняя годовщина Национальной конференции Румынской коммунистической партии	47
ЗАМЕТКИ И СООБЩЕНИЯ	
И. ПАТАКИ, Управление помещьем Хунедоара в период 1517 — 1518 гг.	69
И. и П. ПАНАИТ, Участие народных масс Бухареста в подавлении реакционных заговоров в июне 1848 г.	83
100 ЛЕТ СО ДНЯ УЧРЕЖДЕНИЯ ПАРИЖСКОГО ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО АГЕНТСТВА	
ДАН БЕРИНДЕЙ, Учреждение агентства Объединенных Княжеств в Париже. (26 августа/7 сентября 1860)	99
КОРНЕЛИЯ К. БОДЯ, О подготовительной работе Парижского Дипломатического Агентства. Учреждение Отдела корреспонденции (1/13 января 1860).	121
ВОПРОСЫ ТРАКТАТА „ИСТОРИЯ РУМЫНИИ”	
Дискуссии о главе „Реформистская и реакционная политика буржуазно-помещичьего правительства после восстания 1907 г. Рабочее движение (1907—1914)”	151
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
О международном конгрессе по вопросам исторических наук (Стокгольм, 21—28 августа 1960 г.); Важность XXV международного конгресса востоковедов (Москва, август 1960 г.) для исторических исследований (<i>М. Губоглу</i>); Празднование 100-летия со дня объединения Италии Институтом Грамши в Риме (<i>В. Мачиу</i>); Юбилейная научная сессия Университета им. А. И. Кузы в Яссах (28—30 октября 1960). (<i>Л. Штефанеску</i>); Необходимые уточнения (письмо в редакцию) (<i>Л. Бойку</i>); Хроника	453

S O M M A I R E

	<u>Page</u>
ÉTUDES	
N. COPOIU, La lutte de la classe ouvrière contre l'entrée de la Roumanie dans la première guerre mondiale (1914—1916)	7

	<u>Pag</u>
C. ŞERBAN, Aspects de la lutte des masses citadines de Valachie et de Moldavie contre l'oppression féodale au XVIII ^e siècle et au début du XIX ^e siècle (I)	27
★	
I. BERCOU, Le quinzième anniversaire de la Conférence Nationale du Parti Communiste de Roumanie.	47
NOTES ET COMMUNICATIONS	
I. PATAKI, L'administration du domaine de Hunedoara durant les années 1517—1518	69
I. et P. I. PANAIT, La participation des masses populaires de Bucarest à l'écrasement des complots de la réaction de juin 1848	83
LE CENTIÈME ANNIVERSAIRE DE LA CRÉATION DE L'AGENCE DIPLOMATIQUE DE PARIS	
DAN BERINDEI, La création de l'Agence des Principautés Unies à Paris (26 août/7 septembre 1860)	99
CORNELIA C. BODEA, Quelques aspects des préparatifs pour l'organisation de l'Agence diplomatique de Paris. La création du Bureau de correspondance (1/13 janvier 1860)	121
LES PROBLÈMES DU TRAITÉ D'• HISTOIRE DE LA ROUMANIE •	
Discussion en marge du chapitre « La politique de réformes et réaction des gouvernements bourgeois-agrariens après l'insurrection de 1907. Le mouvement ouvrier (1907—1914) »	151
LA VIE SCIENTIFIQUE	
Sur le Congrès international de sciences historiques (Stockholm, 21—28 août 1960); L'importance du XXV ^e Congrès international des orientalistes (Moscou, août 1960) pour les recherches historiques (<i>M. Guboglu</i>); L'anniversaire du centenaire de l'unité de l'Italie à l'Institut Gramsci de Rome (<i>V. Maciu</i>); La session scientifique solennelle de l'Université « Al. I. Cuza » de Jassy (28—30 octobre 1960) (<i>L. Ştefănescu</i>); Précisions nécessaires (lettre à la rédaction) (<i>L. Boicu</i>); Chronique	153

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

NOUVELLES ÉTUDES D'HISTOIRE II, 711 p., 36,90 lei

ULTIMA PARTE A SUMARULUI

- AL. VIANU, L'illuministe russe Vassili Féodorovitch Malinovski dans les Principautés Roumaines
- A. OȚETEȚA, Le second servage dans les Principautés danubiennes (1831—1864)
- Л. БОЙКУ, О мануфактурном периоде промышленности в Молдове
- C. BODEA, Contribution à l'histoire de la révolution de 1848—1849 en Transylvanie et en Hongrie. John Paget
- N. CORIVAN, Les grandes Puissances et les Principautés Roumaines à l'époque de la Conférence de Paris (1858)
- D. BERINDEI, Quelques aspects de la politique étrangère des Principautés Unies : le problème de l'indépendance et de l'unité pleine et entière du peuple roumain (1859—1861)
- V. MACIU, L'Union de la Moldavie et de la Valachie dans l'œuvre historique de A. D. Xenopol
- Н. АДЭНИЛОАЙЕ, К вопросу о положении крестьянства в Румынии после войны за независимость (1878—1888 гг.)
- B. PAȚA, Учредительный съезд Румынской Социал-Демократической Партии Рабочих (1893 год)
- V. A. VARGA, Contribution à l'histoire du mouvement ouvrier de Transylvanie à la fin du XIXe siècle
- V. CURTICĂPEANU, Aus dem Kampf der Siebenbürger Rumänen um kulturelle Entwicklung am Ende des XIX. und Anfang des XX. Jh.
- C. DAICOVICIU, L. BĂNYAI et V. CHERESTEȘIU, La Transylvanie pendant la première guerre mondiale et son union avec la Roumanie
- V. LIVEANU, A propos des événements de Bucarest du 13 décembre 1918
- Г. ВАСИЛИКИ, Румынская Коммунистическая Партия—организатор и руководитель героической борьбы железнодорожников и нефтяников в 1933 году
- A. ДЕАК, Международная солидарность с руководителями боев железнодорожников и нефтяников в 1933 году (Процесс Бухарест-Крайова)
- P. CONSTANTINESCU-IAȘI, La libération de la Roumanie du joug fasciste et la portée historique de cet événement
- M. MĂNESCU, C. MURGESCU, Le développement économique et social de la République Populaire Roumaine pendant les années 1948—1950
- M. BREAZU, L'édification de la culture dans la République Populaire Roumaine

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI

*Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea
la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dvs. pentru
anul 1961.*

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICILE POȘTALE, AGEN-
ȚIILE POȘTALE, FACTORII POȘTALE ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNȚEPRINDERI ȘI INSTITUȚII.

www.dacoromanica.ro